This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

KAIS.KÖN.HOF BIBLIOTHEK
12.148-B
ALT-

Sa. 13. C. 104.

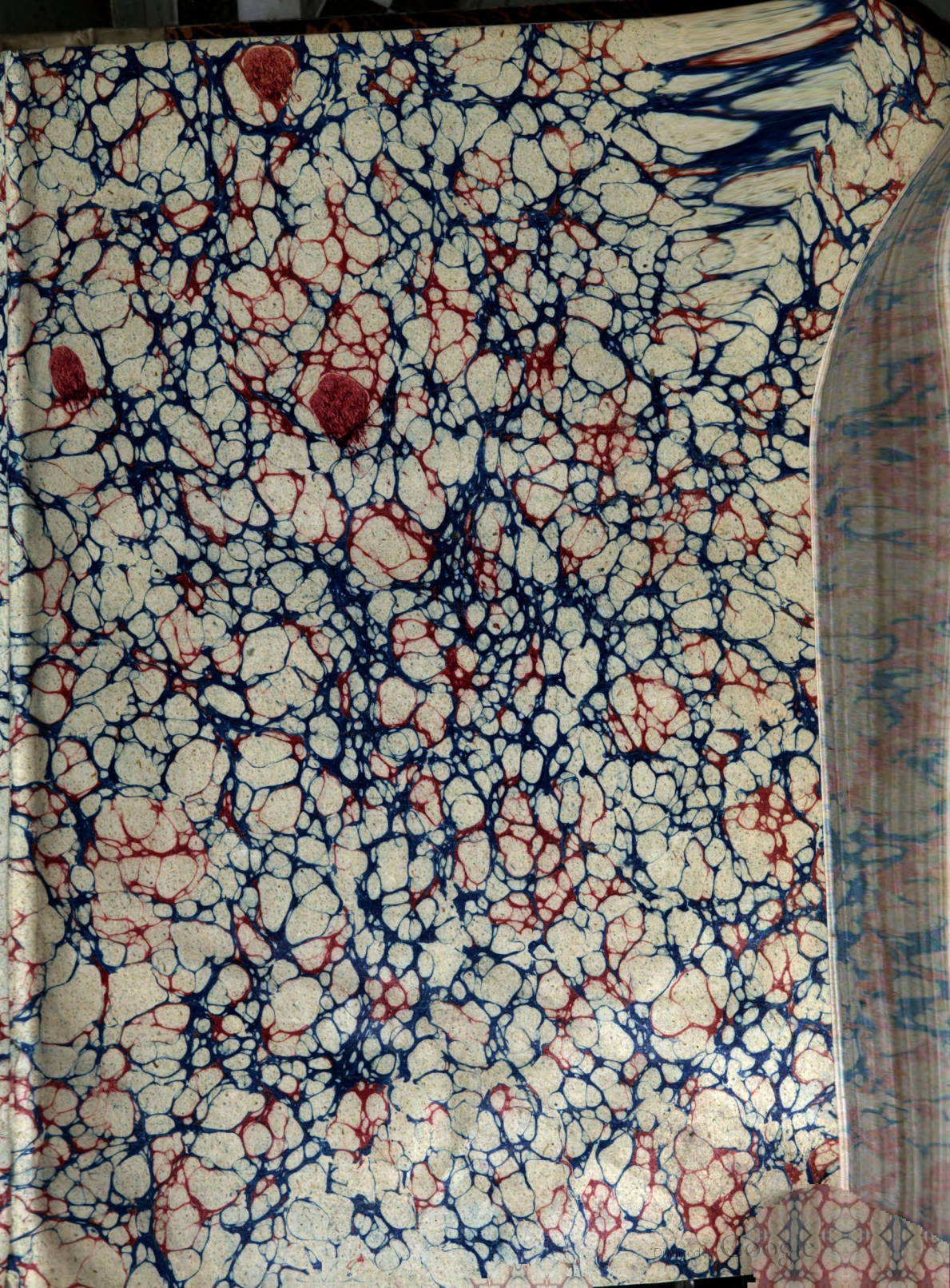

Digitized by Google

12148-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

hèrvatskoga-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

ŠESTA GODINA.

1847.

U ZAGREBU.

Bèrzotiskom kr. povl. narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 1. Zagreb. Měseca sěčnja. **1847.**

Sadèržaj: Družtva gospodarskoga horv.-slav. odsèk za šumarstvo. — Pregledno izvèstje šumarskoga odsèka od pèrvoga dne 26. prosinca u Prečcu dèržanog sastanka. — Izvèstje o pokušenjih sa pšenicom, od člana g. L. Philippa. — Izvadki iz zapisnicah od sèdnicah osrèdnjega odbora: Tri zapisnice podružnice Brezovičke.

Družtva gospodarskoga horv.-slav. odsèk za šumarstvo.

U osmoj občinskoj skupštini, koja je bila dne 24. kolovoza p. g., predložio je vrèdni član dopisnik, p. n. lajtnant i adjunct kod gradiljstva g. Taubner, da se u krilu družtva gospodarskoga sastavi odbor za znanosti i umètnosti (vidi Měsečni List god. V. str. 155 prilog F). Osrèdnji odbor, uzamši predlog ovaj zrèlo u pretres, prizna doduše, da je takov odbor koristan i potrèbit, nu zajedno nadje, da je za njega vèmo mučan posao predobiti i složiti za tu svèrhu desta sposobnih članovah, buduć da su ovi i vèrlo raztèrkani i svojom službom odviše zabavljeni, ter tako prepрèčeni često sastajat se i skupno raditi. Javi dakle gosp. Taubneru, nebi li on sam pokušao složiti takov odbor, pa ako bi mu za rukom pošlo te bi sklopio družtvo vèštih i marljivih mathematikah i naravoznanacah, da će ga gospodarsko družtvo kao svoj štovani odsèk pozdravit, podupirat, njemu pako (naime g. T.) kao predložitelju i sretnome utemeljitelju iskrene zahvalan biti.

To isto odgovori osrèdnji odbor drugome jednomu pomnjivom članu g. šumaru Kosu, kad je ovaj predložio, da se na način putujućega družtva nèmačkih poljskih i šumskih gospodarah sklopi odsèk za šumarstvo. Što se tiče napomenutoga putujućega družtva nèm. poljskih i šumskih gospodarah, valja na um uzeti, da ono nedèlju danah na jednom městu sakupljeno ostaje, i da članovom za sve vrème, dok skupština traje, nesmetaju nikaki drugi poslovi. Ako dakle odsèk koi družtva nèmačkih poljskih i šumskih gospodarah samo 4 do 6 putah prèko godine sèdi, to je ipak više, nego što je mnogomu odsèku makar kojega gosp. družtva moguće.

Digitized by Google

Medjutim svake pohvale dostojnom nastojanju g. šumara Kosa pošlo je već za rukom, kao što se iz slědećega izvěstja vidi, te je sklopio takov odsěk, koi se je već i ustanovio. Mi mu želimo, da krěpko naprěduje, a nadamo se od njega, da će nas u naših teženjih i svèrhah svojski podupirati. Bog bi dao, te bi se odsěci za gojenje marhe i konjah, za njive i livade, za vinograde i voćke, za mathematiku, physiku i naravsku istoriu u svih podružnicah sklopile

Pregledno izvěstje šumar. odsěka, od pèrvoga dne 26. prosinca u Prečcu dèržanog sastanka.

Uslěd zadobivenoga milostivnoga dozvoljenja visokoga predsědničtva horv.-slav. gospodarskoga družtva, ustanovilo se je horv.-slav. družtvo šumarah, kano podružnica gore napomenutoga gospodarskog družtva, i čini u sebi savez domorodnih šumarah, kojih sastanci unaprědjenje osobnog poznanstva, uzajemnu izměnu od izkustvah, mněnjah i pokušavanjah u krugu šumarstva i zvěrolovstva, osobito pako poznavanje i poboljšanje šumskoga gospodarstva u Horvatskoj i Slavonii za svèrhu imadu.

Na učinjeni u tu svèrhu javni poziv izkupilo se je u pèrkos najnepriatnioj dobi godišta, zločestome vrěmenu i městnim povodnjam, ipak 17 šumarah u gradu Prečcu, kanoti po visokoj milosti nj. excellencie gosp. biskupa (p. n.) za sastanak opredělјenom městu; imenito:

Doležal Věnceslav, g. gr. Kajet. Erdödya šumar u gospodčii Ljubljanici, iz Brebrovca u Horvatskoj.

Dvoržak Mavro, nj. exc. gospoje grofice Elizabete Erdödyce šumarski pomoćnik, iz Capraga u Horvatskoj.

Kirchhof Ignat, nj. exc. gospoje grofice Elizabete Erdödyce šumar u gospodčii Moslavini, iz Osekova u Horvatskoj.

Kos Dragutin, nj. exc. gospoje grofice Eliz. Erdödyce po svih gospodčiah šumski meštar, iz Capraga u Horvatskoj.

Digitized by Google

Lovrenčić Nikola, sl. i kr. grada Križevacah šumski poglavica, iz Križevacah u Horvatskoj.

Makovička Ignat, blagorodnog gosp. Imbre Kukovića šumar u gospodčii Topolovcu, iz Graduše u Horvatskoj.

Marsch Ivan, nj. exc. gospoje grofice Elizabete Erdödyce šumar u gospodčii Setušu, u Jalšindaru u Horvatskoj.

Meyer Věkoslav, nj. exc. gospoje grofice Eliz. Erdödyce šumar u gospodčii Čičah, iz Pešćenice u Horvatskoj.

Nademleinski Ivan, nj. exc. gosp. grofa Gjurgja Erdödya šumar u gospodčii Moslavini, iz Potoka u Horvatskoj.

Padušicki Ljudevit, nj. exc. gospoje grofice Eliz. Erdödyce šumar u gospodčii Novih Dvorih, iz Radekova u Horvatskoj.

Panzner Josip, nj. exc. biskupa zagreb. po svih gospod. čiah šumah nadzornik, iz Dubrave u Horvatskoj.

Pomahač Antun, zagr. stolnog kaptola šumar u gospodčii Toplicah, iz Toplicah u Horvatskoj.

Schaper Julio, zagr. stolnog kaptola po svih gospodčiah šumski meštar, iz Kraljevca u Horvatskoj.

Sporer Franjo, c. kr. šumarski poglavica pěš. krajišničke brodske regimente, iz Vinkovacah u Slavonii.

Szitta Josip, kr. komorski šumar u gospodčii Vèrbovcu, iz Vèrbovca u Horvatskoj.

Tomić Antun, c. kr. šumski poglavica križevačke regimente, iz Belovara u Horvatskoj.

Vanjek Franjo, nj. exc. gospodina grofa Gjorgja Erdö-

Digitized by Google

dya šumar u gospodčii Želinu, iz Pešćenice u Horvatskoj.

Iza kako je na obće zahtěvanje g. c. kr. šumski poglavica Franjo Sporer predsědničtvo zauzeo, otvori g. šumski meštar Dragutin Kos sědnicu ovim u sèrcè dirajućim govorom, ovako:

Moja gospodo!

Ako gospodarstveno stanje mnogih Horvatske i Slavonie šumah nepristrano prosudimo, ako na um uzmemo važnu od prirode šumam opredělenu svèrhu, i bezkonačna, koja se kod svaki dan rastućega stanovničtva i obèrtnosti od šumah i njihovoga bitja višeputih bez svakog obzira traže, zahtěvanja promotrimo — i zatim naše, koje nam sadašnje nepovoljne okolnosti proti našoj volji nametnuše, nedělovanje u nutarnjem naše savěsti razsudimo: tak se sigurno mora u svakom od nas pravedna briga poroditi, je li kod jednakih u ostalom okolnostih šume i nadalje ono davati budu mogle, — što su kroz tečaj mnogih godinah u dèrvi obilatom stališu — kod manjeg stanovničtva, i redje obèrtnosti po svojevoljnom sěčenju lahko davati mogle? — Ako se nevaram, tak vidimo šumarstvo Horvatske i Slavonie — to se razumě, s malimi iznimkami, na onom neznatnom stupnju savèršenstva, — na kojem je sada tako cvatuće šumarstvo němačke zemlje; — već pred jednim stolětjem stajalo —!

Dočim u Pruskoj, Bavarskoj, Saksonii, Austrii, Českoj i Moravskoj itd. vèrhovna dèržave vlast, — sva politička poglavarstva, visoke gospodčie — dà i posebnici kao poljodělci i zanatlie, svaki u svom dělovanja krugu polag mogućnosti k izobraženju i usavèršenju domovine svoje s neprisiljenom pripravnostju i neumornom revnostju doprinose: vidimo sa žalostju, kako se znanstveni pravac obèrtno-

Digitized by Google

sti — u šumami bogatoj Horvatskoj i Slavonii, u ravnodušnom pospanom nedělovanju nahodi. —

Vidimo, kako nam veliko množtvo dèrvah iz šumah nestaje, — kako se gorostasne, bezkonačne hrastove šume po osušenju vèrhovah k propasti približuju, vidimo, kako potrěbštine u dèrvih, i njihove cěne rastu: a na pitanje, kako bi se ovomu narodno blago očevidno podkapajućemu zlu opřeti moglo? tužimo se na štetna zemaljska razmèrja, nepovoljna města, nedostižne novčane troškove — manjkavi krug dělovanja — jednostrano zakonotvorstvo itd.

S ovimi višeputih morda više namišljenimi, nego li u istinu obstojećimi zaprèkami, tegobami i pomanjkanji moradoše se i druge zemlje u nepovoljnih jošte razmèrjih boriti, ovom tegobnom stazom moradoše i susědne nama pokrajine ići, pak sada vide, kako im je stalno neumorno tèrsenje najradostniimi poslědci okrunjeno.

Ista Ugarska, poradi obstojećega zakonitog saveza nama najbližja susědna pokrajina, akoprem se u obziru obèrtnosti s němačkimi pokrajinami, gdě su znanosti već u velikom cvětanju, do sada jošte uzporediti nemože, ipak je prie više godinah po šumarskom odsěku ugarskoga gospodarskog družtva u Pešti silnu potrěboću uvidila, da se tužno stanje svojih znatnih šumah veće pozornosti udostoji, i da se o ovom prevažnom predmetu narodnoga blaga brižljivie misliti počne.

Budući da se u tom vodjeni dogovori u mnogom odnošenju na Horvatsku i Slavoniu prilagoditi, ili nam barem za sigurno kazalo služiti mogu, tak bi želio, ako mi Vi, gospodo moja! za jedan čas nakloni poslah neuzkratite, u kratko, na koliko je moguće, Vam jedno izvěstje šumarskoga odsěka ugarskoga gospodarskoga družtva priobćiti, o kom su se lěta 1842 dana 6. lipnja u obćinskoj sědnici dogovaralo, ono glasi: Šumarski odsěk uzeo

Digitized by Google

si je bio tečajem 2. i 3. lipnja dèržane pèrve sědnice za predmet svojih dogovorah razloženje pitanja: koje su zapréke razumnoga gojenja šumah u domovini, na koi način bi se ove odstraniti i kako bi se u obće gojenje dèrvah unaprěditi moglo? Dogovori bili su živahni, zanimivi i u poslědcih uspěšni. Ponajprie zanimahu se izbrojenjem zaprěkah razumnoga gojenja šumah, i spoznaše kao najveće slědeće, što je *a*) medju našimi sugradjani samo ih malo, koji bi kadri bili važnost šumarstva dokučiti, i što ih je još manje, koji bi nenaknadivo ono blago, koje lugovi domovini i njezinoj budućnosti u dèržavno-gospodarskom odnošenju pružaju, svoje pozornosti udostojili. Nu kako bi drugčie i moglo biti, kada mi *b*) niti jednoga dobrog děla o šumarstvu u magjarskom jeziku neimamo, iz kojega bi se naši lugovah vlastnici i njihovi nadzornici podučiti mogli. *c*) Mi imamo samo jednu jedinu šumarstva školu u Šćavnici, koja je vèrhu toga samo učenikom rudarstva otvorena. *d*) Naši su luzi većinom izseljenim inostrancem i većom stranom neznanstvenim osobam pověreni, koje od urednoga sěčenja i odgojenja dèrvah ništa nerazumiu, buduć da su od posebnikah šumarom opredělјene platje tako neznatne, da se domaći sinovi dubljemu nauku šumarstva, za da bi někad kao urednici služili, tako lahko neodvažuju. — Najposlě *e*) naši zakoni tičući se šumah nisu zadosta oštri, dapače mnoga imadu pomanjkanja. Poslědica toga jest, da 1) u pomanjkanju uredne šumske policie po urbariumu dozvoljena šumska dobročinstva samo priliku davaju šume kvariti, budi kod pasenja, ili pak sěčenja, ili tajno i kradimice, kada se ili čitava stabla poseku, ili svèrži odseku i grane polamaju, i mlada nježna stabalca popasu. 2) Jerbo vlastnici šumah kadri nisu takove šumske opačine preprěčiti, u svojoj nezadovoljnosti vole dati one strane luga izsěći, koje su opačinam najvećma izvèrženc, od česa bi od-

Digitized by Google

ustati morali; ili pako zanemaruju podmladak. 3) Nesposobni šumari predĕle za sĕčenje tako velike načine, da ono, što se posĕče, daleko nadilazi prirast, i tako se samu šuma s vrĕmenom uništi. 4) Po neurednom sĕčenju vrĕdnost se šume ponižuje, kada se stabla od najizabraniih i najkoristniih dèrvetjih vèrstah izsĕku i drugimi manju korist nosećimi vèrstmi dèrvah nadoměste, kao što je bagrena, brezovina, mletačka topola i takovih više, ili ako se njihova města prazna ostave. 5) Šumsko gospodarstvo tĕra se mnogoputih sasvim naopako, gdĕ bi velika dèrva uspĕvala, ondĕ se srĕdnje vèrste dèrva sade; gdĕ bi bukva, hrastovina, i cerovina rasti mogla, goji se smrekva ili brezovina, a plemenitie vèrste dèrvah sasvim se zanemaruju. 6) Buduć da se pravilno gojenje šumah poslĕ mnogih godinah stopèrv izplatja, i vlastnik osobitog interessa za šumu neima, zato izruča gospodarstvo šumah svojim urednikom, koji onda nehajstvom svoga gospodara uzbudjeni, gospodarstvo sa svojih sobah ravnaju. 7) Upravljanje šumarstva nije svagdĕ svèrsi shodno ustrojeno, i manjka mu potrĕbita controlla. 8) Vlastnici šumah neuvažavaju dovoljno koristi potomstva, buduć da ili iz lahkoumja ili da svojim praznim kesam pomognu, prostrane komade šumah prodavaju, ili pako nehajeći za podmladak, pepeo žežu i staklene fabrike tamo podižu, i ako polag 21 zakonskoga članka od lĕta 1807 koja šuma pod sequestar padne, tako opet upravljanje takove sequestrirane šume ide naopako.

Odtuda dolazi, da na takovih městih, koja su prie malo godinah jošte lĕpe šume resile, često nalazimo gole stĕne, i prolome na hèrbtištu od brĕgovah, jerbo kada je narav za svaku vèrstu zemljišta stanovita rastja opredĕlila, mi pako zemljište od prirode za šumu odlučeno okrenemo na travnik ili na oranicu, tako iztrošena zemlja već poslĕ malo godinah složnu jedinost izgubiva, te onda lasno na

Digitized by Google

stanu oni prolomi, koji dalje takodjer ležeće livade, oranice i pašnike ruševinom i blatom poplave i napokon zaduše. Istina je doduše, da je někad potrěbito šume izkerčiti, gdě njihovo preveliko razprostranjenje štetno biti može, ili gdě se o ublaženja podnebja, o sačinjenju oranicah, vinogradah i livadah radi, ako bi ove grane gospodarstva veću korist donosile nego li šume, suprotivno pako svèrsi protivno kèrčenje šumah donosi mnogovèrstne štete. Po izkèrčenju šumah dopusti se sušećim větrovom haračiti, koji iz zraka svu vlagu odnesu, uslěd česa děrvah lišene okolice dugotrajućoj suši izlože se, gdě onda sěnokoše propasti moraju. U děrvah lišenih okolicah usahnu sve po malo mala vrěla i potočići, jerbo sunčani traci, koji upravo na semlju padaju, sněg veoma bèrzo raztale, tako da ga zemlja polagano upiti nemože, za da vrělom i po njih potokom potrěbitu hranu pruži. Ove okolnosti zaslužuju pozornost čitave domovine. Ne manje iziskuje rastuće pomanjkanje děrvah, koje se iz sveudilj rastuće skupoće děrvah najsigurnie upoznati može, svu našu pozornost. A zemlji od tolike veličine, kao sto je naša domovina, potrěbito je znamenito množtvo děrvah tako za greću, kako i za stanja i za različito orudje. Najposlě veliku količinu potroše radnje u rudah i talionicah, i različite fabrike itd. Pak čime ćemo mi tolikim potrěbštinam odoleti, ako sve po malo naše šume izkèrčiti damo? Děrva za greću dadu se ravno kamenitim uglevjem i treseton, dà i maršećim gnojem naknaditi, nu čime ćemo mi naše zemlje gnojiti, ako gnoj požežemo? možemo li bez děrvah graditi kuće, ladje i mostove, i radnje u rudah obavljati? Ako naše bukve i hrasti izumru, možemo li iz jelah i smrekavah kotače i dužice, gospodarstvena orudja i makine praviti? Ili hoćemo potrěbita děrva iz tudjih zemaljah kupovati, i kao što u obziru fabričnih proizvodah od inostranstva zavisimo,

Digitized by Google

hoćemo li takodjer u obziru potrěbštine dèrvah inostranstvu podložni da budemo? Nećemo! Ovomu domovine naše pogibelnomu pomanjkanju mora čitava dèržava pomoći i to na skoro, i na svèrsi najshodnii način. Odsěk je mislio za postignutje ove svèrhe da bi najpotrěbitie bilo: 1) podignutje šumarskih školah, gdě bi se koliko moguće većem broju domaćih sinovah prilika dala, da se u razumne i sposobne šumare izobraziti mogu. Medjutim dok se takove u istinu nepodignu, imalo bi se: 2) družtvo za razširenje pobudjujućih spisah, i dobrih jevtinih šumarskih knjigah brinuti. Takove jesu n. p. šumsko gospodarstvo od Stěpana Gatija redovitog sučlana, šumsko-gospodarstveni predlozi od komorskoga vèrhovnog šumara Josipa Hubénja, i od obojice ove gospode u ovom odsěku dèržani govori. Pèrvo napomenuta děla mogla bi se na troškove družtva izdati, govori pako u »Magyar Gazdi« priobćiti. Ako bi se 3) ova děla tiskom izdala, morala bi se jedan ili dva exemplara svakoj jurisdictii badava poslati, za da takodjer odborni članovi s izradjivanjem saborskih naputjenjah bavećí se takova čitati i iz njih ubavěstiti bi se mogli. I buduć 4) da ništa gospodarstvo tako neresi, kako lěpa sěmeništa od dèrvah, tak je odsěk toga mněnja, da bi se valjalo postarati za magjarski prevod poljsko-gospodarstvenih svezakah od kralj. savětnika Antuna Wittmanna, sadèržavajućih ugarsko-altenburgski dèrvah gojenja način; kao takodjer iz dèla g. Hubénya govorećega o bèrzom uspěvanju dèrvah, iz spisa Aksútova i više takovih srodnih predmetah. Odsěk nadalje je te misli, da bi se za okolice, gdě podložnici u gospoštinskih šumah pravo pašarie i dèrvarie užívaju, za oba ova prava ili barem za pašariu jedna stran šume odlučila, i ustanovilo, da će se město dèrvarie podložnikom prilično množtvo dèrvah davati pod tim uvětom, da gospodske šume više polaziti nebi směli. Buduć pako da bi iz

Digitized by Google

ovoga oddělenja za urbarska prava odlučene strane šume ta šteta nastati mogla, da bi se komadi občinam prepušteni po neshodnom upravljanju naskoro izkèrčili i opustošili, morali bi se ovi komadi nadalje pod nadziranjem gospoštine ostaviti, jer je u gospoštine interessu, da se ovi šumski komadi u dobrom stanju uzdèrže, jer s opustošenjem urbarske šume bi se gospoštinske šume staromu robljenju izvèrgle. 7) Poglavarstva će se većom brižljivostju za nasadjenje dèrvah lišenih okolicah starati, i s boljim će uspěhom to činiti moći, ako propovědnici svojimi pobudjujućimi opomenami i podučanji gospoštine i podružnice sa složnim sudělovanjem zapréke ukloniti nastojali budu. 8) Takove občine, koje su sěmeništa dèrvah jurve zametnule, morale bi se za svaku šumsku opačinu, koja bi se u njihovom krilu dogodila, jedna za drugu (in solidum) pod odgovor staviti. 9) Buduć da se u slučajih, kad se šume medju više spajiah na manje komade razdèle, šumsko gospodarstvo kod uzmnoženja na upravljanje potrěbitih troškovah najvećma otegotjuje, saborskom odlukom ustanoviti bi se morao minimum, prěko kojega se šume dalje razkomadati nebi směle. 10) Buduć da se izkèrčenjem šumah budućnost potomstva u pogibel stavlja, a ovo jednako pravo na šume imade, — a narod se mora kao jedno neumèrlo tělo smatrati — zato bi se na saboru u smislu 57 zakonskoga članka od god. 179$^{0}/_{1}$ ustanoviti moralo, da se šume imadu kao narodno blago smatrati.

Kad bi se tako odlučilo, koje se šume glede svoga položaja, u kojem razširenju, i u kojem razmèrju rediti i sěći smiju, morali bi se spaie u štetnom rukovodjenju i uživanju svojih šumah strožiimi naredbami prěčiti, nego je to po 21 zakonskom članku 1807 učinjeno. 11) Do toga bi se po strogom obdèržavanju naših obstojećih šumskih zakonah gospodarstvu šumskomu mnogo pomoglo, i nasadji

Digitized by Google

vanju dèrvah mnoga polaštica pružila. U Pešti dne 3. lipnja 1842. Ljudevit Kačković, tajnik ugar. gospodarskoga družtva, kao biležnik šumarskoga odsèka. — Zato takodjer i mi štovana gospodo drugovi! ovaj, kao i drugih gospodarskih družtvah naslědovanja vrědne priměre bez štentanja slědimo, na težku stazu znanstvenoga naprědka sèrčano stupimo, bratinski si ruke pružimo, da složnim sudělovanjem pospano nedělovanje našega šumskoga gosp. na novi život pobudimo; — mi si naša na vlastito izkustvo osnovana mněnja i misli iskreno priobćivajmo, u dvojbenih slučajih se medjusobno posavětujmo i u obće svimi silami nastojmo, kako bi se u ono ožudjeno stanje stavili, da bi statistička razměrja šumah Horvatske i Slavonie, osobito pako falinge šumskoga gospodarstva věrodostojno na vidilo izněti mogli, i onda najshodnia srědstva opredělili, po kojih bi se ostarělomu ovomu zlu čim bèrže doskočiti moglo.

Ovoj pako obće spoznatoj želji samo ćemo onda odgovoriti moći, ako se svi, bez razlike časti — službe, — ili techničkoga znanja u jedno družtvo složimo, koje bi izključivo samo unaprědjenje šumskoga gospodarstva u Horvatskoj i Slavonii za svèrhu imalo, — i koje bi se — poslě ustanovljenih i odobrenih pravilah — kao podružnica hor.-slav. gospodarskomu družtvu bliže priklopilo. Ovo družtvo sklopiti i u život uvesti jedina je svèrha našega današnjega sastanka.

Zatim progovori g. šumar Julio Schaper, i upravi prošnju na predsědajućega g. šumarskoga poglavicu Sporera, da bi blagonaklono obećana pravila šumarskoga odsèka skupštini priobćio, za da se od skupštine izpitati, i višjemu odobrenju podněti mogu. G. šumarski poglavica Sporer dade za odgovor: da bi on rado osnovu pravilah šumarskoga odsèka podnio, nu misli, da bi se to objavljenje, kao i pretresanje i odobrenje pravilah na pèrvu buduću skup-

Digitized by Google

štinu odgodilo, budući da se za sigurno nadati mogu — da će druga skupština mnogobrojnia, i time obće satvorene odluke od većega uspěha biti, osobito kada važnost ovoga predmeta najveću obzirnost iziskuje. Ovaj predlog bi jednodušno primljen, samo g. šumar Kos učini opazku, — da bi se kod satvaranja pravilah šumarskoga odsěka poglavito na to paziti imalo: da ovo družtvo šumarah čini jednu podružnicu horv.-slav. gospodarskoga družtva, te da zato satvoriti se imajuća pravila s pravili ovoga družtva slagati se moraju, jer inače višjemu odobrenju težko se nadati mogu, koje mněnje bi obćenito pohvaljeno.

Zatim stade opet g. šumar Kos govoriti i dade kratko izvěstje o věćanjih šumskoga odsěka X. skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu děržane, kod koje je on kao poslanik horv. slav. gospodarskoga družtva nazočan bio. Obću zanimivost pobudi po šumskom odsěku X. skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u rujnu 1846 u Gradcu, za XI. skupštinu u Kielu za pretres odlučenih 8 šumarskih zadaćah, osobito pèrva od ovih zadaćah, gdě se Birmanov gojenja način napominje. Pitanja u X skupštini němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu 1846 od šumarskoga odsěka postavljena — o kojih će se u XI. skupštini u Kielu věćati, glase:

I. Priobćivanja novih, ili bolje manje poznatih znamenitih dogadjajah i pojavljenjah u krugu šumarstva, imenito priobćivanja o poslědcih učinjenih do sada pokušenjah s Birmanovim obradjivanja načinom?

II. Priobćivanja koristnih i štetnih šumskih insectah, i uspěh proti pèrvim učinjenih naredbah.

III. Na izkustva osnovana priobćivanja o naravskom i umětnom naraštaju bukvice u sèveru Němačke.

IV. Šta se može pri rastućem umnožavanju jelovlja uči-

Digitized by Google

niti za uzdèržanje i sačuvanje plemenitiega dèrvetja imenito hrastovine i bukovine?

V. U kojoj dobi i debljini smije se razredjenje čistih bukovih i čistih hrastovih gajevah započeti i ponoviti.

VI. U mnogih okolicah zavladao je običaj nasadjanje jelovja presadjanjem ovèršivati; — može li to biti bez umaljenja proizvodjenja dèrvah, imenito koristniega dèrvetja i koja izkustva mogu se u tom odnošenju imati?

VII. Priobćenja poslèdicah, koje je kèrčenje šumah na physičkom stanju različnih predèlah Němačke proizvelo.

VIII. Je li pasenje marhe za različite šume od velike važnosti, ili bi se moralo znatnimi žèrtvami posve ukloniti?

(Konac će slèdit.)

Jošte jedan prilog k věćanju osme obćinske skupštine.

Prilog G. Izvěstje o pokušenjih sa pšenicom, koja je podpisani učinio na brègu kod sv. Roka.

Podpisani nije dao samo onu zemlju, gdě se je imalo pokušenja radi sijati, nego vas komad od 40 ralih jednako obdèlati. Zemlja biaše u jeseni godine 1844 orana, u sèrpnju 1845 preorana, u rujnu pako na rèdko zasijana i povlačena.

Pokušenja su učinjena polag slèdećeg opisa, usěv i prirod pokažuje se na velikom, jer sam jednog i drugog računao na ral od 1200 [] hvatih.

Digitized by Google

O p i s.

Br.	ime	biaše posijano: na □ hvat.	biaše posijano: pšenice ½ pol.	prirodilo je: vaganah	prirodilo je: pol polića	Požunski vaganvaže funtih	na 1 ral dojde: uševa vaganah	na 1 ral dojde: priroda vaganah	
1		120	12	1	62	$87\frac{1}{2}$	$1^{24}/_{72}$	$18^{44}/_{72}$	Moravs. pšenic
2		60	6	—	58	$79\frac{1}{2}$	$1^{58}/_{72}$	$16\ ^{6}/_{72}$	
3		120	12	2	4	$89\frac{1}{2}$	$1^{24}/_{72}$	$20^{40}/_{72}$	cèrne »
4		420	40	6	—	$88\frac{3}{4}$	$1^{24}/_{72}$	18	golice »
5		90	8	1	27	79	$1^{40}/_{72}$	$17^{53}/_{72}$	
6		60	7	1	5	91	$1^{68}/_{72}$	$21^{28}/_{72}$	egipat. »
7		40	$2\frac{1}{2}$	—	40	$81\frac{1}{4}$	$1^{28}/_{72}$	$18^{14}/_{,,}$	
8		90	8	1	13	77	$7^{24}/_{72}$	$15^{25}/_{72}$	
		1000	$1^{20}/_{72}$	14	55	došlo je dakle od lětošnjega uševa na ral priroda od 17 vaganah.			

U Zagrebu 20. kolovoza 1846.

Leopoldo Philipp,
biskupski osrědnji provisor, član.

Izvadki iz zapisnicah od sědnicah osrědnjega odbora.

Tri zapisnice podružnice Brezovičke, iz kojih vadimo slědeća, nadodajući im něke svoje primetbe:

1) Dude (murve) po mladicah razplodjivati, to je doisto naměra hvale vrědna, a i dokaz živahne radinosti, i buduć da u dobroj zemlji podobar broj pače kadada i polovica ovih mladicah neprěduje, zato je ovaj način vèrlo dobar za bèrzo razploditi murve, osobito gdě se nemože doći do sěmena. Medjutim osrědnji odbor misli, da bèle murve odgojene iz mladicah, nikad nemogu rasti tako zdravo kao murve odgojene iz sěmena onako, kao što je pokazano u »Predavanjih za seljaka« zabavi 4 na str. 12. Samo filipinski dud (morus multicaulis) nemože se kod

Digitized by Google

na nikoi drugi način, nego po mladicah razploditi, jer se ovdě iz sěmena dobivena stabla sasvim izrode.

2) Navedeno u izvěštju od 8. rujna objavljenje, da su tamo od 13. do 19. istoga měseca nakanili brati, zašto je grožđje jako počelo gnjiliti, dade povod, te su se razpitivale različite vèrste i stupnji gnjiloće u grožđju. Razpitivanje ovo prekine preuzvišeni gospodin predsědnik, izrazivši se ovako: Ako baš u gděkojih krajevih, koji nisu za vinograde, ili gdě se loza pregusto sadi i bèrdjavo obdělava, grožđje, osobito u mokrih godinah, prerano gnjije, i gděkojega gospodara komu je više stalo do množtva, nego li do dobrote vina, nuka da ranie bere: sasvim time svaki, koi je rad da obèrtnost u domovini procvati, žaliti mora videći, kako izmedju tolikih uzrokah, koji se navode, za izpričati prerano branje, nevèšte gospodare na rano branje mami najviše strah, da im tobož nesagnjije grožđje, te manje neurodi vina. Trěbalo bi dakle gospodarom otvoriti oči, te im kazati, da nije ta pogibel tolika, ko što oni obično misle. Baš u onih krajevih, gdě raste po izbor vino, i gdě ono mnogo veću korist nego li kod nas izmiče, buduć da tamo svaki još jednako gleda, kako bi što boljeg pridělao vina, odredjena je doba za berbu u polovici listopada ili u početku studenoga, pak nikome neće ni na um pasti, da pod makar kojom izlikom ranie bere. I tamo zavlada u nepovoljna lěta jedna fela škodljive gnjiloće, nu nepočini nikad toliko štete, koja bi ih primorala, da rok branja proměne, akoprem je ovim ljudem vinograd gotovo vas živeš. Tamošnjim vinogradnikom bilo bi drago, kad bi im grožđje tako sazrilo, da bi se na njemu pojavila jedna fela gnjiloće, koju svět u vinogradih šoprunskih i oko Rajne »plemenitom gnjiloćom« nazivlje. Gnjiloća ova vrědnost vina vèrlo povekšava. Korist ovake gnjiloće pripoznali su u novie vrěme i mnogi drugi krajevi.

Digitized by Google

3) Na 5. točku istog izvěstja valja opaziti, da se ugodno objavljenje bogatog ploda ječma himalajskoga, koi s ovogodišnjom pšenicom jednake je težine, nesudara s objavljenjem iste podružnice od 5. kolovoza i. g., u kojem se navodi, kako je plod ovog ječma u prednje tri godine tako zločest bio, da su se od 1 vagana uševa samo 4 vagana zèrnja užela. Za moći pako saznati pravu plodnost ove struke zèrnja, ponovljena je ovom prilikom želja, da bi se u buduće i posijani prostor a ne samo množtvo sěmena za měrilo uzelo, kao što je to puno putah u Měsečnom Listu s razlozi napomenuto.

Budući ovom prigodom o razměrju ploda k množtvu sěmena i k nasijanom prostoru još i više govoreno, navede član osrědnjeg odbora g. Nikolić medju ostalim i to, da je on jedared tri rali (po 1200 □ hvatih) zemlje, koja je odprie dobro ugnojena kila, nu zadnje dvě godine bez ikakvoga gnoja i u lětu prie sětve nepreorana osta, sa 6 vaganah pšenice (dakle 2 vagana na ral) nasijao, te 108 vaganah čiste i dobre pšenice, dakle 36 vaganah na rali, ili od vagana uševa 17 vaganah čistog zèrnja dobio.

4) Svi članovi osrědnjega odbora slažu se sa sl. podružnicom u hvali kukuruza bèrzca t. j. cinquantina, budući da ova vèrsta rano dozria i tako slědećem usěvu ranie město ustupa, a još uz oto tanju i bolju kukuruzovinu za kèrmljenje daje.

Digitized by Google

List mesečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga

glavni odbor.

Br. 2. Zagreb. Měseca veljače. **1847.**

Sadèržaj: Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i kod Taje u Moravskoj. — Službeniku gosp. trěba da se jednako uči, od člana Korbélyi-a. — Izvěstje šumarskog odsèka ustanovljenog u Prečcu dne 26. prosinca 1846. (konac) — Sijanje raži za žetvu i zajedno za zelenu kèrmu.

Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i kod Taje u Moravskoj.

Slědećeg sastavka svèrha je, u okolicah austrianskih i moravskih na najboljem glasu stojećih stanje gospodarstva opisati i za utěhu horvatskih gospodarah jasno dokazati, da u rečenih okolicah gospodarstveni naprědak nije tolik, kao što se obično misli.

Za ravnanje štioca samo to opažujem: kad se o gospodarstvu jedne dèržave govor zametne, da netrěba gledati na pojedina izvèrstna gospodarstva, nego valja sve ukupno uzeti i presuditi. Neće se sastavak ovaj odlikovati osobitom krasotom rěčih, jer ću opaživanja i mněnja moja predstavljati prostim gospodarskim jezikom, istinito i bez svake mèržnje. — Zato će mi i svaki uměrenim perom pisani odgovor mio biti.

Zemlja.

U V. U. M. B. u Austrii i kod Taje u Moravskoj zemlja je veoma različna: u jednoj strani zemlja je ilova odzdola puhla, osobito dobra za pšenicu, raž, ječam i kukuruz,

Digitized by Google

u drugoj pako strani je zemlja pěskovita s cèrnjačom (humus) i glinom (Thon) poměšana, koja je svakom obdělavanju prilična. Odozdó je zemlja gdègdě publa, na městih i tvèrda. Žito, raž, ječam i repica dobro rodi... I za kukuruz je zemlja ova pěskovita dobra, jer se u ovom podnebju hladniem prie stopi, i toplinu dulje takodjer dèrži. Zemljišta svoja skoro svaki gospodar imade ovdě u jednom komadu, ima i zidana stanja gospodarska, što je dobromu obdělavanju i olakšanju gospodarstva veoma koristno. Vrědnost zemljištah velika je u istih pustiih okolicah, jedna doljno-austrianska ral od 1600 [] hvatih stoji 250 do 400 fr. sr.

Gnojenje.

Ljudi gnoje zemlje svoje gledeć na to, kako je ili jaka ili s glinom poměšana, svake tretje ili šeste godine. Na svaku ral potroši se po prilici 36, do 50 dvopreżnih vozovah. Osim maršećeg gnoja štalskog gospodari pribavljaju si još gnoj drugim načinom, naime: navoze na gnojništa većih gospoštinah puno najbolje kadkada slame, nametju ju na 3 do 5 stopah visoko, pa natèraju blago, da ju ugazi. Broj marhe nestoji u nikakovom razmèrju sa množtvom oranicah, zato mi se čini, da je tu velika razsipnost slame, koja se još malo kao kèrma cèni, k tomu se marva još slabo hrani slamom, u štalah pako prostira (štraji) se tako zlo, da se obično blago vidi podosta nečisto. Bolje bi bilo gnojnice sa zemljom i drumskim blatom povoziti, i gnoj ovako pomnožati, kao što to čini u spailuku zagrebačkom gospodin provisor Philipp, koj bez svakog laskanja zaslužuje, da ga svatko hvali i naslèduje. Měšanac gnoj (Compostdünger) i zeleno gnojenje gotovo nitko nepozna u ovih okolicah, niti neima shodnih gnojištah, jednostavnog razdèljenja, ni vèrstnieg kupčanja... Gnojni kupci stoje najvećma na gdèkakovom skučnom městu, gdě im kiša izapira najbolju jakost, dok na poslědku u njima ne-

Digitized by Google

ostane drugo, nego oprana slama. Niti u voženju gnoja nije viděti krěpke radnje. — Livade rědko tko gnoji.

Orudje poljsko.

Austriance i Moravce tréba u tom obziru mnogo hvaliti. Svaki seljanin ima svoj pošteni želězni plug, i to Zugmaierov, koj svèrhi svojoj sasma odgovara, a u Horvatskoj već je na više městah poznat. Za vlačenje i ravnenje oranicah imadu gospodari brane široke, jer tamo oranice neimaju nikakovih slogovah. Lahka odozgó, a puhla odozdò zemlja i prostrane ravnice uzrok su najvećma tomu, da tu ni netréba visokih slogovah. Extirpatora, scarrificatora, Häufelpluge i različite vàle upotrěbljuju samo gospoštine. Sijaćih nastrojah neima skoro još nigdě.

Poljodělska systema.

Poljoděljstvo těra se žalibože još i ovdě na tri polja (Drei-Felder-Wirthschaft), někoje samo gospoštine těraju gospodarstvo na izměnu (měnju, Wechselwirthschaft); nu mnogo ih već sije najmanje četvèrtinu celine sa raznim žitom celinskim (Nachfrüchte), ko što su n. p. dětelina, grahorica, grašak, lan [predivo], konoplje. Da se Austrianci i Moravci dèrže starih svedjer predsudah i tvèrdog empyrisma, svědoči to, da celine još nisu sasvim zatèrli. Smešan je ovdě strah mnogog gospodara, kad se rádi o uvedenju poljoděljstva na izměnu, da li ono donosi toliko, koliko gospodarstvo na tri polja? a to poslědnje nemože se u Austrii i Moravskoj nipošto odobriti, jer težakah imade u izobilju i marve bi se moglo još puno više hraniti, kad bi se celine posijale plodom, komu tréba motike, ko što je: kukuruz, krumpir, repa itd. a velika cěna zemljištah, slaba platja slugah i težakah opominje na to, da se extensívno gospodarstvo sa intensivnim zaměni i da svaki što više priděla, jer će se tim načinom laglje namiriti potrěboće stanovnikah u mnogobrojnih městih. Kad bi se posvuda celina zatèrla,

Digitized by Google

i kad bi se prostrani spašnici naševali, to bi se zaista u Austriu na polak manje uvozilo žita iz Galicie i Ugarske, i više bi tim načinom ostalo novacah u dèržavi.

(Konac će slědit.)

Službeniku gospodarskomu trěba da se jednako uči.

Die Wahrheit, die wir Alle nöthig haben,
Die uns als Menschen glücklich macht,
War von der Hand des Schöpfers, der sie uns zugedacht,
Nur leicht verdeckt—nicht tief vergraben.
Gellert.

U gospodarstvu čujemo skoro svaki dan o novih iznašastjih, koja se putem različnih gospodarskih novinah priobćuju gospodaru stranom kao pokušenja, stranom kao dělom zasvědočena izkustva. Ali žalibože! nitko neće da sluša zanimive ove nauke, službenici gospodarski vole tratiti vrěme u lěnosti, nehasnovitoj ili pogibelnoj zabavi, nego u čitanju koristnih i poučnih knjigah; oni běže, i mèrze na sve, što je znanstveno kao na kugu, i osudjuju svaku theoriu, koja nadvisuje ikoliko samo svakdašnje seljansko znanje*). Někoji pako, koji su slušali u komugod zavodu predavanja gospodarska, ponose se punim znanjem gospodarstva, i radi bi silom, da njihovo neskladno postupanje služi drugim za primèr. Daleko su još mnogi službenici dan danas zaostali u izobraženstvu duševnom, i kasno ćemo uviděti poslědice zanemarenog izobraženstva ovog, jer kažu još i sada: «*Qui vult esse Oeconomus, ille non sit Philosophus!*« Toliko, kó da bi reko: »*Koi hoće, da bude gospodarski službenik, neka bude budala i prostjak.*«

*) Wer aus den Erfahrungen Anderer schöpft, bereichert seine eigenen ohne Mühe und Kosten. Crelle.

Digitized by Google

Mèrzost ova na znanosti kriva je, da se jošte mnoga i velika gospodarstva nalaze u najvećem neredu, i da na mèsto naprèdka idu nazad. Neznanstvo je krivo, da su tolike šume porobljene, tolike zemlje neobdělane, i da toliko vidimo pustih poljah, livadah i vinogradah... krivo je to neznanstvo, da su mnogi službenici brez službe do kasne starosti, da su velike gospoštine š njimi tako nezadovoljne, da si moraju iz daleka razumnog čověka pribaviti, komu pověrivaju ravnanje gospodarstva svoga, — i da je svaka gotovo varošica puna gospodarskih častnikah bez službe, koji se bija od nemila do nedraga bez kruha i zaslužbe.*)

Znanje gospodarstva tako je obširno, i iziskuje toliko pomoćnih znanostih, da si je jedva predstaviti moći dobrog gospodara, koi nije zajedno izobražena duha i sèrdca. Koi je dakle rad dopast se gospoštini svojoj i koi hoće, da bude srětan u toj struci, on neka se nezadovoljava samo s time, da znade, kako se ore i kako se raž ili ječam sije, nego neka se vavěk uči, i pribavlja si novih izkustvah i nauke.**) Rěčju, službeniku gospodarskomu trěba podpunoma znati sve ono, što spada na zvanje njegovo; to će pak time samo postići, ako se tèrsio bude razum svoj i pamet marljivo izobražavati.***)

Ali neka nitko nemisli, da želim, da gospodar uvěk knjigu u ruci dèrži, i š njom da hoda po polju, ili da za-

*) Nescio quomodo bonae mentis soror est paupertas.
Petronius.

**) Wasser, das stille steht, wird gifthauchender Sumpf; der unbewegte Halm auf dem Felde verfault; itd. Ebersberg.

***) At ego, cum aut magnitudinem totius rei, quasi quamdam vastitatem corporis, aut partium ejus, velut singulorum membrorum numèrum recenseo, vereor, ne supremus ante, me dies occupet, quam universam disciplinam ruris possim cognoscere.
Columella.

Digitized by Google

nemari poradi čitanja poslove svoje! To ne; — mnogo se može gospodar naučiti i bez knjige, ako samo tečaj gospodarstva motri pazljivo, i ako pazi na izkustva drugih pametnih gospodarah. Gospodaru je potrěbno čitanje dobrih knjigah, ali on to neka čini, kad mu je lazno: po zlu vrěmenu, po dugih večerih zimskih. — Vi velite: »gospodarski službenik neima kad čitati.« To su prazne rěči. To se razumě, da čověk ni neima onoga, česa se nezna užiti. Zato čověk čuje tužbe o dugom času samo od onih, koji su lěnjaci i dangubice. Ljudi, koji ozbiljno posluju, imadu vazda časa; starci naši, koji su mnogo radili, ni neznaju što će reć »neimam kad.« Kad bi gospodarski službenik žèrtvovao tomu samo jednu uru od onog vrěmena, koje trati u gostih, u kartah, u spavanju, u lovu, po vašarih, i prošćenjih, to bi već bilo dosta, da se većma izobrazi.

Gospodaru trěba sve znati, što spada na gospodarstvo, kao što je:

a) Poljodělstvo; to se nemože naučiti od seljana, jer je on sám potrěban nauka u tom obziru; takov službenik, koi nerazumě više od seljaka, neće s gospodarenjem svojim daleko skočiti; nego trěba mu znati: kako se polje i livada obdělava, vinograd sadi, trěba da se razumě u šumarstvo, obèrtnost, gojenje marve, itd. k tomu još trěba, da razumě štogod i od physike, chemie, naravske istorie, botanike, technologie, mechanike, architecture itd.

b) Lěčenje marve, da je mogućan sám bolesti marvinske ili zapréčiti ili u razvitku udušiti; da ga neprevari kakovgod varalica.

c) Gradjansko graditeljstvo. d) Pisarstvo i računarstvo. e) Pravničke znanosti. f) Jezike.

Iz toga vidi se, da gospodar zanemaren duhom ostati nesmě, nego da se mora marljivo izobražavati; — mnogi

Digitized by Google

će pitati: zašto gospodaru tolike znanosti? njemu trěba samo: gnoja, oranja i sějanja, a lěkarah, pravnikah, zemljoměracah itd. imade dosta... Takovi gospodari pokazuju svemu světu, da su za pó věka zaostali natrag.

Visoka gospoda neka izvole dakle izabirući gospodarske službenike gledati više na duh i sèrdce, nego li na tělo i osobu. Nègda, dok su se za službenike jagmili, uzimala su si gospoda kočiaša ili inoša za dvorskoga, čizmara pako ili čohaša za provisora. Nègda su i to rado imali, da je službenik takov bio jakog stasa, strahovitog i hajdučkog pogleda, ali sad je drugčie.

Istina, da je jako dobro, ako je gospodarski službenik jakog stasa. Težki trudovi, koje gospodarstvo mnogoputah zadaje, iziskuju to; ali najvećma potrěbno je zdravje, neka je tělo veliko ili malo, lahko ili težko, to su pripadne stvari, pèrvo je duh i sèrdce. Od golema službenika, koi je nadaren bivolskim glasom, nadat se je dà bogme, da će bit strah i trepet podložnikom, da će pred njim, kad stane kleti i psovati, kmetovi dèrhtati, i da će dobar tamničar biti... ali muž dobre glave, koi je nadaren znanjem, izkustvom i zdravim razumom, k tomu věrna i poštena sèrdca, sve ako i nebude kmetove gulio, ipak će ih pametnim vladanjem i odličnostju svojom ravnati znati; tako će se u spailucih njegovog gospodina obraženstvo uzněti i stovèrstnu doněti korist.

Mogo bi čověk o odnošenjih i dužnostih gospodarskog službenika mnogo pisati, premda i u tom obziru imade dosta ljudih, koji kažu, da gospodarskom službeniku netrěba prepisa u službi, da to poslovi sami sa sobom donose, što valja činiti, da može bez svakog prepisa biti, ako samo marljivo pazi, šta i kako radi seljanin i sušěd mu; ali poglavari, koji to tèrpe, nevaljadu mnogo. Svaka gospoština želi, da se gospodarstvo njezino těra po razumnih

Digitized by Google

na izkustvu osnovanih načelih; kad bi svi službenici bili učeni, izkusni, i razumni gospodari, kad bi bili istinski, dobri i věrni, kad bi bili svi jednakom podani revnostju gospoštini svojoj, onda bi — to se razumě — prepisi suvišni bili. — U gospodarstvu neka svaki pazi najpèrvo na službenike gospodarske, zatim na družinu, na voznu i dojnu marvu, na težake zvozne i pěšičke, na novce, ili rěđju na jakost i na shodno orudje gospodarsko, to jest: *fundus instructus*, za da čověk može jakosti ovoj primèran čisti i najveći dohodak iz gospodarstva izvaditi.

Nadalje, službenik gospodarski neka bude a) Čověk pobožan, ali prost od predsudah. b) U svoje zvanje da se dobro razumě, nek neuzima službe, koju nije kadar obnašati, i nek se mani nove politike sadašnje, koja s gospodarstvom nije u nikakovom savezu, i neka ju ostavi kući varmedskoj. c) Prost od luxus-a i strastih. d) Da si občuva dostojanstvo svoje, ali da bude zato mirovan. e) Da gleda pribavit si zadovoljstvo gospoštine i poglavarah svojih. f) Da s kmetom uljudno postupa, i nevrědja zakone čověčnosti.

U tu svèrhu, da čověk dobije sposobnih i poslesih muževah, valja već podučavati pisara, da znade, što trěbi k službi. Mnogi poveći službenici smatraju pisara kao čověka svojoj osobi i svojoj dvorbi data, tako promaše svèrhu pravu, i zaborave sasvim, da gospoština od pisarah očekiva buduće službenike i to sposobne službenike.

Žalostna nas uče izkustva, da mnogi gospodaraki poglavari muče mlade ljude, bez svakog uzroka, i bez da bi im gledali na duševne ili tělesne sposobnosti. Oni bi ih radi k svačemu potrěbovati i odpušćaju ih mnogo putah poradi kakovih god malenih pogrěšakah. Mnogi pak dèrži pisara ne iz potrěboće, nego samo iz običaja, nit mu neznà posla dati, ili mu daje takovog, koj nije za njega. Tako

Digitized by Google

potroši mnogi pisar kod kartah, plesanja, ptičarstva, i u samovaranju vrěme ono zlatno, koje bi morao upotrěbljavati k nauku, izobraženju i koristniem usavèršivanju. Koliko putah čověk vidi pisarah, koji bez pravog posla za to su samo, da gospoji ili kćeri gospodarskog službenika ašikuju, ili plescem služe, ili dětcu mu uče! Takovi pisari šetju se sred najvećjeg děla, ili spavaju na divanu, da nadoměste noć, koju su pročuli. Pak je to viděti baš i gděgdě kod većih gospoštinah! — Pak takovi pisari da obnašaju službe budućih gospodarah? Bog zna, nije li u tom uzrok, što tolike tako dobro naměstjene i položene gospoštine propadaju? — Ali nemanje i oni grěše, koji muče mladiće věkovitimi pisariami, u město da ih vode na polje, da se upoznaju sa poljskimi zabavami, u kojih je i onako zvanje njihovo. Koj tako postupa s mladići, i nemari nimalo za izobraženje njihovo, nepriazan je i zajedno nezahvalan gospoštini.

Netrěba da su kicoši ni dangubice, nego valja im motriti sposobnosti i podučavat ih u svakoj prilici i u svakom razgovoru u plemenitoj znanosti gospodarstva. Trěba ih učiti, nakoliko je škodljiv stari šlendrian, i sve predsude, nakoliko je usuprot hasnovito pametno i razumno gospodarstvo, trěba paziti na njihovu ćudorednost, i probuditi u njih ćut poštenja, bez kojeg se nemože ništa velikog činiti; rěčju netrěba propustiti ništa, što pridonosi k njihovoj sreći i koristi gospoštine.

Korbélyi,
exactor, i prisědnik varmeds., član.

Izvěstje šumarskog odseka ustanovljenog u Prečcu dne 26. prosinca 1846.

(Konac.)

Buduć da je Birmannov gojenja način nepoznat bio nekojim ovdě sakupljenim članovom, oprošen je g. šumarski meštar **Kos**, da opiše način ovaj, što on i veoma rado učini:

Digitized by Google

G. kr. pruskoga vèrhovnoga šumara Birmanna u Hövenu način gojenja stoji osobito u tom: »Na malom prostoru od 1 □ ruthe (4 austrianskih □ klaftr.) dobiti iz primèrne količine sèmena poměšanog sa žganom zemljom i dračjim pepelom znameniti broj presadah.

Kada je prostor odredjeni za nasad već ostrugan, tada se ostrugana kora na stran odgèrne, ili se metne na jarak od sloga, koj je za sijanje priredjen, zatim se skupi u male kupce, pak se sažge. G. Brimann dade zatim slog tako duboko, kako je potrèbno, izkopati i jednako pozubačiti (za sème ono, što puštja duboko korenje, ne odviše duboko, i to zato, da koren stabla preduboko neprobije), posiplje nadalje sa žganom zemljom slog na polak, i posije sème jako na gusto, jer u tom je samo ta svèrha, da presadi izrastu — kao na primèr kod zelja), tim načinom čuva se nasèv i od smèrzlice; naposlědku saspe gosp. Birmann drugu polovicu žgane zemlje na slog i pritisne ju malo rukom. Za 2—3 godine presadja se presad (flanci) na opredělјeno město, u svaku jamicu, kamo se presadja, primětje se opet pomalo žgane zemlje, koja uzeta iz gornje vèrste zemljišta, sadèržaje vavèk u sebi ostanke raznoga mèrtvoga (anorganičkog) bilja.

Sadeć služi se g. Birmann za pikanje osobitim pikačem kano svèrdlom (Erdbohrer), koj je na kraju šiljat (špicast) i smotan, na dvě strane rěže, i naliči strugači (Schippe), a dèržalo mu je gvozdeno.

Sádi pako na daljinu 6′, 7′, 8′, 10′ od sebe ležećih redakah. Presadi su na 2—3′ blizu; betva je moći prebrojiti, kasnie nepotrèbna izvaditi, izmedju reda pako i reda travu kositi.

U oči pada množina sèmena, koju g. Birmann uzimlje na tako malom prostoru, kao što je 1 □ rutha; naime od:

Digitized by Google

běle jelovine sěmena 17 funtih
smrekovine » 4 »
tisovine (ariša) » 6 »

Od hrastovine sije se 12000 žirah, što čini $1\frac{1}{4}$ vagana; od toga mu izraste 10000 mladih hrastićah.

Koi bi polag Birmannova načina posijao cělu ral austriansku (1600 hvat), potrošio bi sěmena od:

běle jelovine 68 centih,
smrekovine 16 »
tisovine (ariša) 24 »
žira 225 »

Svakomu od nas mora se gori opisani način činiti kao zagonetka, osim toga i nekoristna iz uzrokah, koje ćemo sada navesti.

1) Jer se k tomu potrěbni dračji pepeo nedobie svagdě.

2) Jer potrěbna količina sěmena sa prostorom u nerazměrju stojeća iziskuje za obdělavanje velikih trošakah.

3) Jer možebiti na gustom, skoro u protunaravskoj těsnoći i umětno te dobro priredjenoj zemlji dorasli presadi ginu naskoro, kad se u navadnu šumsku zemlju presade, to biva tim prie, ako im imalo neugadja zrak ili vrěme... itd.

Medjutim budući da je način ovaj věrodostojnimi svědočbami practički za shodan pronadjen, — od strane pako velike kneževine Badenske za pregledanje Birmannova načina izaslani odbor, u kom su bili pridvorni šumarski meštar g. Schönau, vèrhovni šumarski meštar g. Fischer, šumarski meštar g. Eichrodt-Bruchsalski i više okružnih šumarah, našao je na licu zemlje (u luzih Hövenskih kod Achena), da je spomenuti način veoma dobar; i budući da je takodjer njegova kr. visost veliki knez milostivo priznao trudove i zasluge g. Birmanna darovavši mu zlatnu kolajnu — i budući da je Birmannov način gojenja ne sa-

Digitized by Google

mo pozornost pobudio cělog šumarskog obćinstva u Europi, nego i plode njegove kao zadaću postavio skupštini němačkih gospodarah i šumarah, tako i ja mislim, gospodo moja, da niti nama, kojim je usavèršenje šumskog gojenja veoma potrěbito, netrěba zaostati, nego da smo dužni ovaj svuda hvaljeni način dělotvorno (practički) u lugove horvatsko-slavonske uvesti.

Na ovaj predlog slědilo je živahno pretresivanje, koje je započeo kr. okružni šumar g. Sitta s tom opazkom, da Birmannov način nije drugo nego gnojenje sěmena; opazka ova biaše učinjena i u gradačkoj šumarskoj sědnici. Ništanemanje zaključeno je, da se pokušenja čine, i da se o uspěhu u svoje vrěme izvěstje dade; k čemu je osobito g. šumar Makovička pozvao sve nazočne članove, i obećao od svoje strane, da će način ovaj pokušati sa sěmenom od lisnatog i iglastog dèrvetja.

Zatim predloži šumarski meštar g. Kos, da bi svèrsi shodno bilo, kad bi se pitanja zametnula od strane novoutemeljenog šumarskog odsěka, koja će se pitanja obilnie pretresivati u budućoj sědnici; predloži on zaisto tri dobra pitanja:

1. Priobćenje o novih dogadjajih i pojavljenjih u obziru horvatsko-slavonskog šumarstva i lovine.

2. Kako trěba postupati sa starimi hrastovimi lugovi, koji su izvèrženi povodnjam, da, kad se poseku za grěću dèrva, odviš trava neporaste u njima, da se samonični hrastovni narastjaj s nasipi od povodnje osigura, i da se naskoro zagusti?

3. Eda li bi dobro bilo, da se hrastovi od 200—300 godinah većjom stranom sa suhim vèrhovjem, — rodeći vendar svake gotovo godine mnogo žira, iz obzira znamenitih žirovinskih dohodakah za neizvěstno vrěme neposěku, i da se ovakovi lugovi nadalje ugaje? Koja su mněnja i pojavljenja u tom obziru bolja?

Digitized by Google

Predlozi ovi biše dragovoljno primljeni, veća strana skupštine izreče, da je gotova do bližnjeg sastanka na pitanja ova pismeno i ustmeno odgovoriti. Nadalje predloži isti g. Kos, da je veoma potrěbno šumarskomu družtvu sve šumarsko horvatsko-slavonsko statističko stanje i odnošenja poznati, i to u pojedinih takodjer gospoštinah; za tu svèrhu razdao je několiko formularah, polag kojih se opisi šumarsko-statistički sastavljati imadu.. formular je slědeći.

N. N. Varmedja.

Gospoština N. N.

1. Vlastnik (ime i obitalište).
2. Šumarsko osoblje.
3. Medje.
4. Podnebje.
5. Položaj.
6. Zemlja.
7. Vode (rěke, potoci).
8. Velikoća šume, ili zemljoměrno ili po prilici.
9. Vèrste dèrvetja.
10. Šumsko gospodarstvo.
11. Práva na dèrvo (dèrvaria).
12. *Plod dèrvah.*
13. Upotrěbljenje i prodaja dèrvah.
14. Druge koristi.
15. Šumski kukci i škodljivi uplivi.
16. Lov.

Na obće zahtěvanje razložio je obširno g. šumar Šporer svojstva svoga dèrvoměra, što je skupštinu zauzimalo tim većma, buduć da je on poboljšao nékoje nedostatke toga nastroja tim načinom, da ga je duljeg načinio.

Tom prilikom pokaza g. Kos drugi dèrvoměr od g. Gjure Winklera Bruckenbrandskoga, c. k. professora mathematike u Mariabrunnu; on ga opisà podrobno i razumljivo;

Digitized by Google

nastroj ovaj pozorne učini sve članove, koji vèrlo pohvališe g. professora.

Zatim su se svi članovi upisali u za tu svèrhu načinjenu knjigu imenom, službom, i obitalištem; tom prigodom izabrani su većinom odvětah slědeći nadstojnici, tajnici i odbornici:

Začastni predsědnik g. Emil pl. André, šumarski i gospodarski savětnik, više gospoštinah u Českoj, Ugarskoj, Horvatskoj i Slavonii itd., urednik novog gospodarskog časopisa, začastni član gospodarskog horv.-slav. družtva i više drugih učenih družtvah itd.

Pèrvi nadstojnik g. Franjo Šporer, c. k. šumar sl. brod. narod. regimente br. 7., član dopisnik horv.-slav. gospodarskog družtva.

Drugi nadstojnik i izvěstitelj (referens) g. Dragutin Kos, šumarski meštar sviuh gospoštinah horvatskih njeg. exc. grofice Elizabete udove Erdödyce, član dopisnik c. k. gospodarskog družtva u Kranjskoj, naredni član. horv.-slav. gospodarskog družtva, kao i družtva vèrtljarskog u Frauendorfu.

Pèrvi tajnik g. Julio Schaper, šumarski meštar kaptola zagrebačkog, naredni član družtva gospodarskog horv.-slav.

Drugi tajnik g. Nikola Lovrenčić, šumar kr. slobodnog grada križevačkog, sl. varm. križevačke zemljoměrnik i prisědnik, i naredni član horv.-slav. gospodarskoga družtva.

Odbornici:

G. *Josip Panzner*, nadziratelj šumah i zemljoměrnik bisk. gospoštinah u Horvatskoj, prisědnik sl. varm. križevačke i član horv.-slav. gospodarskoga družtva.

G. *Antun Tomić*, c. k. šumar sl. narodne križevačke regimente i naredni član horv.-slav. gospodarskog družtva.

G. *Josip Sutta* c. k. komorski okružni šumar na Vèrbovcu, horv.-slav. gospodarskoga družtva i frauendorfskog u Bavarskoj član.

Do kojeg vrěmena da izabrani ostanu u svojoj časti, to će odlučiti pravila, koja se imadu ustanoviti u sědnici budućoj.

Nakon toga věćalo se je o roku buduće sědnice. Pretresanje biaše u tom obziru veoma živahno, zaradi štokakovih zaprěkah nemogoše se članovi sjediniti; najviše ih je bilo za to, da se druga sědnica dèrži u Dubravi ili Moslavini i to u měsecu svibnju dojduće godine 1847. Obširnie naznačenje biaše obadvim nastojnikom izručeno, koji dragovoljno očitovaše, da će dan i město s porazumljenjem osta-

Digitized by Google

lih članovah opredĕliti, i u novinah političkih i měsečnom listu horv.-slav. gospodarskog družtva oglasiti.

Tada predsědajući g. šumar Franjo Šporer izjavi u kratkom govoru, kim je sve članove pozvao na marljivo nastojanje i krĕpko sudělovanje, da je pèrva sědnica zaključena.

Svi članovi biše po milosti preuzvišenoga gosp. biskupa vèrlo lĕpo primljeni i počastjeni, te razidoše se na sve strane svĕta u sèrdačnom razstanku želeći jedan drugomu srĕću i naprědak.

Po tajničtvu šumarskog odsĕka

Julio Schaper,
tajnik.

Sijanje raži za žetvu i zajedno za zelenu kèrmu.

Ako čověk hoće u pokušenjih gospodarskih na istinu da dodje, trĕba ponavljati ona ista pokušenja višeputah, jer neprevidivi slučaji poměšaju čestoputah čověku sve račune. U takovih pokušenjih neće dakle pametan gosp. gospodarstvo svoje pogibeli izvèrgavati, nego tèrsit će se, da u malom ponavljajuć pokušenja do istine dojde, i na městu neostane. Takovi gospodari, koji su nepozorni u tom, platili su višeputah debelu štibru, kako ju je i g. Iveković na Klancu platio sijući raž za zèrno i za kèrmu. Sva ovakova jednostrana pokušenja čine štetu naprědku gospodarskomu, — jer plaše svět. — Nu tako stari izkušeni gospodar, ko što je g. Iveković, morao bi znati, da zemlja zagorska nevalja već sama po sebi za raž, za tu svèrhu dakle, koju je želio postignuti, bio bi morao i neobična srědstva upotrĕbiti. K tomu još neznamo niti to, kako je zemlju priredio; iz toga uzroka njegov u měsečnom listu br. 9 str. 139 god. 1846 pisani u tom obziru članak gubi cĕnu. — Da pako svèrhu onu, koju je g. Iveković postignuti želio, drugim postignuti bude moguće, usudjujem se slĕdeće predložiti postupanje, koje se oslanja na razumna načela, na moje dugo izkustvo i zajedno i na imani obzir na svojstva zemlje i podnebja ovdašnjega.

Zemlja se preore u jeseni i nagnoji se na jesen ili u prolĕtje (15 dvopreţnih kolah na ral); zatim se sĕme posije čim bolje u podorani gnoj. Grahor trĕba s isto toliko zobi poměšati i tad tri vagana na jednu ral od 1200 □ hvatih posijati. Kad grahorica ocvate, valja ju najedanput pokositi, i kako je obično u Horvatskoj na harfah posušiti. Na jed-

Digitized by Google

noj rali izrast će po prilici do 40 centih dobre kèrme *); kako je polje prazno, trèba ga prevèrnuti i povlačiti, da sèmena različita u dolnjoj zemlji ležeća mogu klicati; kada trava polje pokrije, onda se ono uzore za sètvu, i posije se ražju ali ne prostom nego tako zvanom gèrmovitom, nu malo gušće nego što obično biva. I ova raž je, koja se može bez štete u jeseni, kad već sva zelena kèrma prestaje, dvaputa kositi; betva su zato buduće lèto visoka i vlati daju dosta dobar plod. Onima, koji bi možebiti proti jakom gnojenju i gustom nasèvu govorili, odgovaram navodeć neoprovèrživa načela ona, da: 1) po gnojenju grahorica obilatie izraste, zemlju svu pokrije i u sènu postavi, što klicanje drača prèči, i onog, koi je izašo, utuši. — Humus (cèrnjača) pako, kó što je poznato, samo u sèni se zametje a od množine takovog gnjilog dračja najvećma plodovitost zavisi naših žitah. 2) Sva sočiva, kojim i grahorica spada, prolaze i provlače se s korenjem svojim na sve strane u zemlju, i čine ju rahlu i sipku, što je osobito dobro za našu laporno — lončarsku zemlju (merglichter Thonboden) a raži nemanje koristno. — Težko da bi se ikoj gospodar usudio u Horvatskoj gnoj kukuruzu uztegnuti, ali se nebi niti usudio nepognojenu grahoricu zelenu pokositi, i na nju raž posijati, nju na jesen jedanput popasti dati; jer ostanci korenja od grahorice nisu mogući nadoměstiti onu količinu cèrnjače, koju je grahorica izsisala, naravski je dakle, da je rastenje raži tim slabie, čim se višeputah podkaša.

---

*) Slaže se posve s mojim izkustvom. — Ja sam sijao grahoricu od god. 1799 do 1826 uvèk prie pšenice ili raži, sijao sam 100 do 200 ovdašnjih ralih; i sušio sam ju ne na harfah — što je vèndar svakako bolje, — nego tako ko što se dètelina suši.

Klinggräff.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga

glavni odbor.

Br. 3. Zagreb. Měseca Ožujka. **1847.**

Sadèržaj: Podružnicam hor.-slav. gospodarskoga družtva potrèbita su naputjenja. — Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i na Taju u Moravskoj. (Konac). — Živi vèrbov plot gospod. župnika Markovića u Tuhlju. — O škopljenju (čistjenju) bikèićah. — Data statistička.

Podružnicam hor.-slav. gospodarskoga družtva potrèbita su naputjenja.

Poznato je, da svakoga gospodarskoga družtva svèrha je, izobraženje u narodu podizati, poljodělca, zanatliu i gradjanina k naprědku poticati i takovim načinom blagostanje svekolike dèržave umnožavati.

Ako svèrhu ovu zaisto plemenitu dokučiti želimo, trèba da se ponajprie potanko ubavěstimo o naravoslovnom i tèrgovačkom položaju, o gospodarskih i pravničkih razměrjih one zemlje, koju hoćemo da prosvětimo.

To jest: Prie nego što se koristi velikoj od družtva gospodarskoga nadati možemo, valja nam sastaviti statistiku domovine naše.

Těžak je to posao, ali bez njega nećemo nikad postići što želimo. Već su mnogi domorodci priznali važnost ovog predmeta, ali zašutiše opet pomislivši na velike zapрèke, koje se podižu proti poduzetju ovom. Medjutim priobćit ću ipak svoje mněnje u tom obziru, nadajući se, da će vrědni štioci mene dobrostivo suditi.

Digitized by Google

I. Vele ugledno družtvo gospodarsko horvatsko-slavonsko neka nastoji, da se što više podružnicah po Horvatskoj i Slavonii zavede.

II. Mnogoštovani osrědnji ravnajući odbor neka načini programm, kako da se Horvatska i Slavonia najshodnie u podružnice razděli? gdě da podružnice dèrže spravišta, i kako da se nazivaju?

III. U zavedenih podružnicah stanujući članovi družtva morali bi svojim putem i načinom gledati, da se ove podružnice do skora uvedu.

IV. Svakoj podružnici trěbalo bi da se granice odkažu, i naputak dade, šta se zahtěva od nje, i koja statistička pitanja opisati imade.

Koliko sam izkusio, slědeće bile bi možebiti točke, kojih opisivanje statističko trěbalo bi podružnicam pověriti:

A) *Opis gospoštinah, imanjah i občinah u području podružnice ležećih, naime*:

1) Ime gospoštine, vlastelina i gospodarskih službenikah.

2) Medje, podnebje, položaj, vèrsta zemlje, vode, svakog imanja posebice.

3) Broj i imena občinah i selah, i broj selištah.

4) Imena i broj župnih učionicah, tvornicah i drugih zanatnih i obèrtnih zavodah.

5) Stanovničtva broj od prilike, polag stališa plemićkog, gradjanskog i kmetskog, — spola mužkog i ženskog, s otim takodjer, koliko ih živi na jednoj milji.

6) Veličina prostora glede zemaljah spajinskih i kmetskih, i to naposeb — od prilike, ili ako moguće geometrički broj

oranicah,
livadah,
paševinah,

Digitized by Google

vinogradah,
bašćah (vèrtah),
ribnjakah,
šumah, itd.

7) način gospodarenja, ili:
na tri polja, ili
na izměnu.

8) Kako se gnoji, da li zelenim gnojem, ili štalskim itd., s tim takodjer, koliki su troškovi i kolik dobitak?

9) Način obdělavanja, naime oranje duboko, ili plitko, širina slogovah; orudje poljsko, koje se upotrěbljava.

10) Koliko se rádi na dan gledeć na ral i na marhu.

11) Koliko se platja nadničaru, koliko težaku izvoznomu.

12) Šta se sije:

Žito kao što je: pšenica, raž, kukuruz itd., kèrmovito bilje: dětelina, rěpa, buče; bilje tèrgovno: lan, konoplje, hmelj itd.

13. Koliko rodi vaganah i centah svake vèrste žita na rali, u zèrnu i slami.

14. Koliko vrědi žito, i koliko ral zemlje oranice.

15) Obdělavanje livadah, prostranost njihova, i razměrje prama oranicam.

16) Cěna cente sěna i otave; zatim koliko dade jedan kosac, i koliki su u tom troškovi.

17) Pašaria i paševina.

18) Šumsko gospodarstvo. Vèrste dèrvetja, visoke šume, srědnje i nizke šume, ili planine, dubrave i lugovi; gojenje obdělavanog dèrvja, popréčni prirod i narastjaj na ral, glavno i pripadno hasnovanje, i druge šumske koristi, kao: žirenje, pašaria, štraja, lov itd.; tèrgovno dèrvo i cěna mu, — šumski tereti; uredjivanje šumah, obdělavanje, izvažanje dèrveta, potrošak dèrvetja na tvornice, itd.

Digitized by Google

potrošak dèrvah, pomankanje dèrvah, suvišak dèrvah, šumski kukci, i drugi škodljivi uplivi šumski itd.

18) Vinogradstvo. — Vèrste tèrsovah, obradjivanje vinogradah; troškovi na ral, — gnojenje, naòin pravljenja vina, čisti dobitak, cěna vínska itd.

19) Gojenje marhe:

a) konjušarstvo: broj konjah, vèrsta i cěna, kèrmljenje, doba i dugotèrpnost njihova.

b) rogata marva: volovi, krave, telići, broj i njihova vèrsta; kèrmljenje, upotrěbljavanje; korist jedne krave dojne i pitanog vola; gdě se nalaze švajcarske kravę, kako se dèrže; koliko se mesa troši.

c) ovčarstvo: broj ovacah, vèrsta, dohodak iz mlěka i vune, kèrma, potrošak štraje, dohodak u gnoju, i cěna ovacah.

ć) kozarstvo: broj kozah, vèrsta, mlěka i sira dohodak; itd.

ć) svinje: broj i vèrsta, cěna, hrana, žirenje itd.

d) pčelarstvo: stališ i broj pčelah; kakovi su koši, kako se postupa s pčelami; koliki su rojevi i kada; zimovanje njihovo; dohodak u medu i vosku; cěna.

dj) svilarstvo: kakova je svila, koliko se je proizvodi, kakova je cěna i trošak; obradjivanje dudovah (murvih) itd.

B) Iz statističkih ovih izvorah mogla bi podružnica stanje zimskog i lětnog žita još pred žetvu, kao i náde buduće obilate, srědnje ili hude lětine javno priobćiti, i takodjer popřěčnu cěnu žita i kèrme svaki měsec oglasiti.

C) Buduć da vrěme, toplina ili zima veliki upliv imadu na gospodarstvo, nebi suvišno bilo znati stanje vrěmena svakdašnjeg u okružju svake podružnice; zato bi potrěbito takodjer bilo, da svaka podružnica vrěme opaživa pomoćju vrěmeno- i toploměra.

Č) Buduć da se nadalje procvětanje poljodělstva naj-

Digitized by Google

većma na seljanah marljivost oslanja, i zamenita priobćivanja te izkušena savětovanja mnogo děluju na probudjenje obèrtnosti, želiti bi doista bilo, da podružnice u sastanke svoje pozivaju i seljane, i da im gospodarska svoja pretresivanja tumače. Tim načinom bi se i u puku prosvěta razprostranjivala; što bi za sigurno ploda donosilo, ako ne i svagdě, to bar na mnogih městih.

U Capragu měseca veljače 1847.

Dragutin Kos,

šumar, naredni i dopisajući član c. kr. družtvah gospodarskih u Beču, Ljubljani i Zagrebu itd.

Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i na Taju u Moravskoj.

(Konac.)

Drač.

Čudnovato je to, da u ovih okolicah toliko drača raste, da su š njime sva polja posuta. Višeputah sve stèrni trava tako nadraste, da se polje pokositi mora. Ovoga zla slědeći su polag moga mněnja uzroci: 1) Premalo ima tu plodovah, koji se okopavaju, premalo sije se tu kèrma; pri pèrvom bi se čestim kopanjem, pri drugom gustim korenjem (kao što je u děteline i grahora) zapréčilo da drač neprebuja. 2) Premalo se pazi na duboko oranje; jer plitko oruć nemože koren pravi cěp pustiti niti se može korenje dovoljno razširiti, zašto korenje malahno ostaje i slabo, i dobiva hrane samo od gornje zemlje, za oto ga i naglo rasteći drač nadvlada. Za primèr tomu služe oranice, koje prearaju biruši i one, koje ore tlaka; pèrvi oru dublje, drugi pako plitko, pèrve vèrsti oranice bile su stranom — druge pako posve dračom zarastjene. 3) Na mnogih městih mokro polje, višeput i za najjačom kišom podoru, što da je i pěščenatoj zemlji škodljivo, množina na njoj rastu-

Digitized by Google

ćeg drača pokazuje. Najbolji lěk od drača jest ovaj: trěba na dobro obdělanoj zemlji čisto sěme posijati, i zemlju uvěk priměrnom měnjom hasnovati, drač pako odmah izpleti; to se u Austrii i u Moravskoj lahko može činiti, jer težaci nisu skupi.

Žetva.

U Austrii i Moravskoj žanje se sèrpom i kosom, koju Němci zovu Korbsense, ovu kosu ljudi jako hvale, huduć da tim načinom najmanje sěmena opada. — U Austrii i Moravskoj medtimtoga nežanju gospodari tako dugo, dok žito sasvim nedozori, zato čestoputa biva, da na podoranom stèrništu zèrnje se odmah uzklica i naraste, kano da je posijano bilo.

Sušenje snopja.

Znamenito je, kako se ljudi plaše sušenja snopovah; stèrn se ostavlja obično 3 do 7 nedèljah danah na polju, premda bi se moglo i do nedèlje danah izvoziti, jer u onih golih ravnicah vrućina je tolika, kolika i u Horvatskoj. Tako biaše močvarnog lěta, 1845; u mnogih gospoštinah bile su zemlje već sprašene, dok se je s druge strane snopje na stèrništu splěsnivilo, sklicalo, kèrsti (križi) sastojeći iz 10 do 15 snopovah biahu po tri ili četiri puta premetani i nakon věndar mokri izvoženi. — U lětu godine 1846 dao sam spraviti 14 jakih vozih zimskog ječma, koi se je s dětelinom dobro zaraštjen sušio samo tri dana, jer se je vrěme na kišu spravljalo; sluge se smijahu i rekoše, da će se ječam skvariti; ja toga neslušah, i ubavěstih se do dvě nedělje danah, da se je dětelina tako osušila, da se nije niti slama niti zèrnje skvarilo. Na imanju Samobor moći je dan danas viděti, kako krave rado jedu onu sada na sěčku izrězanu ječmensku slamu.

Mlatjenje.

Mlatjenje biva u obće cěpom. Uvodjenje mlatačnih nastrojah bilo bi koristno već i zarad množine žita, premda

Digitized by Google

je mlatarina jako slaba. Mlatjenje kukuruza još nije poznato. Što na 100 do 250 ralih višeputah izraste, ono se i kod većih gospoštinah ruli. Samo kod jedne gospoštine našao sam amerikanski nastroj za kukuruz ruliti.

Čuvanje žita.

Gospoštine čuvaju žito svoje u zidanih hambarih. Seljanin spravlja žito na tavan (nahižje). Mnogovrědnih naših kukuružnjakah za čuvanje kukuruza u klipovju neima ovdě, nego se metje u hambare (žitnice), višeputah se prevratja, stranom pako oběša se na drugove pred kuće.

Sětva.

Pšenica, ječam, raž, zob, kukuruz, proja i helda dobro rodi, rěčju: sve. Kod sětve neima ništa osobitog. Plodovitost je manje više našoj spodobna. Obdělavanje zemaljah u obće dobro je; tako se na primer mnoga oranica preara i po 8 do 10 putah na lěto, a polja su ipak puna drača. Čini mi se, da kroz to često oranje zemlja tako puhla postane, da se dračje sěme još laglje uzklica. Nepazi nitko ni na to, da se u onom gospodarstvu, koje se těra na izměnu (měnju), red obdèržava u vèrsti žita. Kod sadjenja kukuruza zanemariva se marljivo okapanje i dobro ogrinjanje, ko što i ostavljanje jedinstenih betavah. U obće mogu slobodno kazati, da Austrianci i Moravci sadeći kukuruz neidu pravim putem. Tako se je něki austrianski gospodar, kad je pokušao pèrviput kukuruz saditi, kod pèrve kopi poplašio drača na toliko, da je dao sve podorati.

Sětva tèržtvenoga bilja.

Za tu vèrstu obèrtnosti bile bi shodne sve okolnosti; jevtini, suvišni težaci i stalna prodaja dala bi čist i dobar dobitak .. ali zato ipak u tom obziru neima nikakove obèrtnosti, ne samo u Austrii u F. U. M. B. i na Taju u Moravskoj, nego niti u drugih okolicah ovih dviuh dèržavah. Tako na primer Moravska neproizvodi niti $^2/_3$ maloga čička

Digitized by Google

(Karden), kog potrèbuje za tvornice sukna (čohe), nego ga uvodi iz dèržavah inostranih.

Sètva kèrme.

U tom obziru ovdè su osobito manji gospodari jako zaostali, jer oni misle, da sètva kèrme umaljuje dohodak gospodarstva. Cèrvena i bèla dètelina, lucerna, kolènac (Spergel)j kèrvostnica (pimpinela), grahorica, sećerna i druga rèpa, krumpir, mèrkva i kupus bèli dobro rodi; ali puno zato imade gospoštinah, koje siju u izobilju bilje ovo za kèrmu, to čine stranom jevtivi težaci, stranom orudje poljsko, kojim je bez velika truda moći mnogo pridèlati. Osobito dobro naprèduje sećerna rèpa, koja važe kadkada po 15 do 27 funtih. U obće prirod ukupne posijane kèrme nije mnogo različan od našega.

Livade.

Livade su takodjer još u obće dosta zapuštene. Prolètno i jesensko pasenje, povodnje Taja i Morave (March), nedostatak shodnih prekopah, pomankanje gnojenja, prevlačenja, rušenja kèrtovinah, pobiranja mehnja, zatiranja zlog drača: kvare ovdè još jako dobrotu livadah. Ova nevolja i svakolètno skoro pomanjkanje kèrme raste tim većma, čim ljudi bolje paze samo na sijanje žita, a nemare nimalo za sètvu kèrme. Razmèrje livadah prama oranicam dobro je u ostalom, nego česte povodnje kvare livade na toliko, da u njih velikoj strani, i to gorjoj samo, gospoštine travu kmetom prodavaju. Premda se tajiti nemože, da velika strana livadah nizko leži na Taju i Moravi; mnoge livade leže na podzemljištu tvèrdom tako, da, ako kiša i dva samo dana ide, sve su vodom polijane, nu zato ipak imade stotina i hiljada livadah, koje bi jednim prekopom lahko rèšiti moći od toga zla, tim laglje, jer kopanje grabe nedojde skuplje od hvata nego na 2, 3 kr. sr. Ružno je zaisto, da mnoge bogate gospoštine još ništa nerade za su-

Digitized by Google

šenje ili podmakanje livadah; košnja trave i sušenje sěna obavlja se u mnogih městih jako zlo. Prave krěpke radnje neima baš nimalo.

Spašnici (zmanja).

Spašnici nalaze se blizu obitalištah još u tako hèrdjamov stanju, da nije moći opisàti. Većjom stranom pusti bez dèrveta i gèrma spašnici zauzimlju prostore od 300—400 ralih.

Vinogradi.

Vinogradah dosta imade, premda se ono neradi, što bi trěbalo. Na njihov položaj malo tko pazi. Vinogradi rědko su na brěgu, nego većinom u ravnici i nìzi takovoj, koja se livadam pristoji. Loza zato rědko kad dozrie, i potrěbnu jakost dobie; niti grožđje pravo nedozrěli; već iz rečenog uzroka, osim toga i zato, što ljudi sade u vinogradih kukuruz, pasulj, rěpu, k tomu još i voćke; to tèrsu sěnu zadaje i zorenje mu prěči još bolje. Tèrsje se rěže u glavu, dakle nizko je, kroz rězanje loze na spavajuće oko u tri, četiri lěta glava naraste. Mladice se ostavljaju za pomladjenje tèrsah. Loza od dvě godine sasvim se odrězava, i tako neima kolěnca. Loza se svako lěto rěže izměnce koje na prirod koje na rožičke, tako i za mladice za budnće lěto, svakda povèrh spavajućeg oka.

Doljno-austrianska ral tim obdělana načinom nosi na brěgu 15—25 vedarah (akovah), u ravnici pako 20—35, i to tako zvanog vina: Dreimännerweina. — O bèrbi i podrumskom gospodarstvu nije ništa moći kazati, nego da i tu imade puno pogrěšakah; čověk, mora kazati: svakoga je naroda svagdě druga navada!

Voćarstvo.

Gojenje voćakah (sadovnoga drevja) ovdě je jako zanemareno. U vinogradih se samo voćke sade na toliko, na koliko to iziskuju domaće potrěbe.

Digitized by Google

Pčelarstvo.

Gojenje pčelah znamenito je. Ali bi se moglo više i meda i voska proizvoditi, kad bi se više skèrbilo za pašu pčelah: što bi bivalo, kad bi se više sijalo helde, dèteline, sunčanicah, gloga i drugoga različitoga bilja.

Svilarstvo.

Za svilarstvo se svèt ovdě malo brine, premda bi murve (dudovi) dobro rasti mogle.

Ostala obèrtnost gospodarska.

S obèrtnim gospodarstvom malo se bave gospodari ovdašnji, gdègdě imadu gospoštine pivare, ciglane, vapnenice itd.; něka gospoština biaše takodjer podigla sećeranu, nu morade naskoro prestati rad malog dobitka.

Gospodarska obćenja srědstva.

Popravljanje seoskih i kotarskih putovah nije se još do velike savèršenosti popelo u toli hvaljenoj Austrii i Moravskoj, ima još puno okolicah, gdě nitko niti počeo nije putove dělati. Dolnja zemlja je ponajviše žagrovita (prudovita), daje dakle dosta dobroga i jevtinoga gradiva za dělanje puta. Morale bi se i gospoštine sa svojimi tolikimi biruši poskèrbiti koliko toliko za popravlanje putovah, osobito i za prolětnje sětve; to bi onda i seljaku, koi se i onako može k dělanju puta prignati, služilo na korist i podbadanje, činilo bi se tim načinom mnogo toga, što se dèrži sada za nemoguće.

Imanja i njih obdělavaoci.

Imanja razděluju se ovdě, kao i svagdě, u mala, srědnja i velika; poslědnjih imade najviše. Gospoštine obavljaju dělo tlakom, sa nadničari i s težaci, koji su cělo lěto kod dvora. U vrěme žetve dolaze Slezaci (Lužičani) sa svojih gorah, te rade polag pogodbe. Nadničar dobie 12 kr. sr. na dan — bez košte, i rádi u lětni dan 8 urah. Tlačanin je jako lěn, kad je žetva, on neradi na dan više, ne-

Digitized by Google

go 5—6 urah, kod oranja mu se odkaže 1600—2000 □ hvatih, koje on izore obično u 7 urah, nego je polje takovo kao da su ga kèrmače izrovale. Sluge imadu slabu plaću i u novcu i u žitu, a za kuhanje njihove hrane odredjena je služkinja; što je vrědno, da bi se i u Hèrvatskoj činilo, jer to služi za uzlahkotjenje sluguh, i za korist gospoštine, buduć da se trošak na tu služkinju nadoměsti dovoljno s otim, da družina više vrěmena imade za radnju. — Krumpira i rěpe dobie svaki sluga. Sprezna marha radi vavěk 7—8 satih; u obće može se reći, da u lětu svako dělo prestaje odmah poslě 6. ure, — što me je višeputah jako neugodno dirnulo.

Gojenje marhe.

Mnoge gospoštine dèrže zaisto marhu vèrlo lěpe trage n. p. u Lichtensteinskih gospoštinah liske (Scheken) iz Lucernskog kantona; ove su na běloj dlaki ciglasto-cèrvenopěgave, — u ostalom je marha austrianska škurocèrna, ali žalibože, marhe samo je toliko, koliko za silu trěba. Drugčie se blago dèrži gotovo posvuda zlo. Kad bi se prostii gospodar samo o tom jedanput osvědočio, da množtvo dobro hranjene marhe duša je svakog gospodarstva, tad nebi trěbalo darove děliti i marhu na ogled stavljati. Švajcarie su većinom u zakup dane, i to za tako malu cěnu, da se neusudjujem niti napomenut ju. Za prezanje upotrěbljava se kod nas obični jaram, premda imade mnogo gospodarah, koji se služe u tom poslu s hamoti.

Konjušarstvo.

O toj strucí gospodarstva nije vrědno ni rěči progovoriti.

Ovčarstvo.

Mnoge gospoštine dèrže jako mnogo ovacah, nu ove malo ili ništa nedonose poradi zle kèrme, zapuštenih spašnikah i zločestog sěna. Ovce davaju malo vune, popréko

Digitized by Google

1/2 do 1 1/4 funte. Pogine svaka 5. do 18. ovca od sto njih. Gospoštine dèrže merino-ovce, koje se strižu jedanput, seljaci pako dèrže proste dvostrižne ovce.

Gojenje svinjah.

Svinjarstvo nije od velike važnosti, jer se sveudilj još kupuje mnogo svinjah.

Bolest u marhe.

Dobrih lèkovah osobito za ovce neima. U ovih krajevih bolestnu marvu lèče više nadrilèkari nego izučeni marvinski lèkari; nu ima u gdèkojih okolicah i razumnih i izučenih kovačah (Kurschmiede).

Šumarstvo.

Šumarstvo zaslužuje, da se pohvali osobito u gospoštinah Lichtensteinskih. Uzrok tomu, da se šume čuvaju tako pomnjivo, pomankanje je dèrvah. Osim toga sade gospoštine mnogo putah zaista velične nasade od jablanah, bagrenah, kadkad i od voćakah, nego u Moravskom Polju (Marchfeld) nemisle još na to, da nasadi dèrvetja polèpšavaju okolicu, koristni su voćkam zajedno i dèrvetju, i da služe za kažie (Wegweiser) u onih stranah, gdè su putovi zapušteni. Ovi nasádi hasnuju se tako: da se stablo preséče i panj ostavi, ili da se svèržje ohaštri, a vèrhovje ostavlja.

Lov.

Lovi su jako znameniti, u mnogih gospoštinah zecovi i tèrčke strèljaju se na hiljade; ako množ ove zvèradi uzrokuje kvara, ovi se naplatjaju.

Poljsko i šumsko redarstvo.

Poljsko redarstvo sada je u postanku, nego sigurnost vlastničtva još nije ustanovljena strogim zakonom; stotine novog šumskog nasada višeputah marha sgazi tamo am oblu deć. Što se šumah tiče, red je jako dobar.

Digitized by Google

Austrianac i Moravac i izvěstje o tamošnjih gospodarskih službenicih.

Austrianac i Moravac još su puni predsudah, odhranjenje i školanje nije takovo, da bi ih moglo izobraziti. Potrèbe su im vèrlo male, niti se tèrse dojti na bolje. Hrane se ponajviše kruhom hèrženim (ražnim), slaninom i povèrteljem, po nedèljah i svetcih mesom i kašom, u mnogih okolicah počeli su kruh peći iz kukuruza, ječma i raži, što u Horvatskoj već davno biva. Austrianci i Moravci piju tako zvani Dreimännerwein. Buduć da su razmèrja hraniteljska poradi velikih selištah i dèržanjah a malo družine kućne jako dobra, zato je glad ovdě redji nego u Horvatskoj. Gospodarenje je ovdě kao i kod nas, na mnogih městih još gore. U věštini, okretnosti Austrianci i Moravci nisu Horvatom ni sluge. Što se gonjenja volovah i osobito nametanja sěna tiče, jako su nespačni. Velike marljivosti neima, što već i prostrana gospodarstva svědoče; moram još i to kazati, da nisam nigdě vidio dane tako ludo tratiti, kao u Austrii i Moravskoj. Malo ima seljakah, koji bi imali soli u glavi. — Imućnost je tu srědnje ruke, ono što si mladići i sluge prištede, to se potroši na sajmu, i na toli obljubljenih prošćenjih nuz muziku i tanac.

Službenici gospodarski u Austrii i Moravskoj u obće su izobraženi. Mnogi su, osobito medju njima mnogozaslužni oberverwalter *Albert* u Staatz-u, pravi dobročinitelji i priatelji seljaka i kmeta; ali ima još mnogo i takovih, koji se vladaju po měsecu i kolendaru. Ima takodjer mnogo i prelěnih gospodarah, koji se netèrse iz zemlje što bolje najveći plod izvaditi. Mnogi ovi lěni službenici gospodarski, koji o naprědku samo govore, u istini pako ništa nečine, uzrok su, da se mnoga poboljšanja gospodarska neuvode i nerazprostiru. Tako se već više godinah o tom misli i govori, kako bi se jasleno kèrmljenje uvesti moglo,

Digitized by Google

a to bi gospoštine mogle odmah uvesti, kad bi spašnike iliti zmanja dale u zakup ili ih razdělile, buduć da zmanja ovakova vlastitost su občinah, a gospoštine po zakonu dužne su paziti, da ova čim više koriste občinam, mogle bi dakle i morale bi sve spašnike iliti zmanja, dosada i onako malo koristna, u zakup dati ili razděliti, — tim načinom bi prisilili seljanina, da kèrmu sije, i marhu doma da hrani. Druga nevolja jest tá, da se s tlakom nimalo negospodari, niti tko lěnog tlačanina ukorava niti ga kaštiguje, dapače mnogi službenici gospodarski i dvorski dèrže tlaku za krivicu; ali ovi ljudi niti neznadu, da su nègda sva zemljišta bila spajinska, i da su kmetom zato dana, da od njih platjaju danak (štibru) i služe tlaku u ime činža. Ali dosta o tom, iz ovog opisa može se lahko sve ostalo razuměti; napomenut ću samo to, da Austria i Moravska glede gospodarstva zato je na glasu, što gospodarski službenici, koji umiju i perom vladati, gospodaranje svoje pod plaštem čednosti i iskrenosti hvale, te tako sve one, koji gospodarstvo austrijansko i moravsko iz časopisah i knjigah poznaju, krivo uputjuju. U obće slědeće někog spisatelja rěči mogu se prilagoditi Austrii i Moravskoj: »Istinski govoreć, u nas je Němacah něka lěnost i nesposobnost duha za življenje dělotvorno, i zadovoljnost bez kraja i konca s theoriom i osnovami našimi, kao god što noj (Strauss) metje svoja jaja u pěsak, tako mi metjemo misli svoje na papir nehajeći, da li će one ikada u život ući.«

Hugo Wiesner,

grofa Corberona kasnar u Januševcu, član.

Digitized by Google

Zivi vèrbov plot gospod. župnika Markovića u Tuhlju.

Živi vèrbov plot nije svèrham gospodarskim nimalo shodan, već se u njem tretje lěto, mnogoputah i pèrvo lěto znamenite praznine pojave, budući da se mnoge posadjene šibe posuše tako, da se svako lěto mora podsadjivati; šibe pako, što se od njega rěžuć dobiju, nenaknadjuju nipošto ovo zlo. Tolikimi dokazi zasvědočena stvar, kao što su živi ploti, nemogu nas na drugu misao voditi, nego da ih sadimo iz gloga, tèrnule (tèrnjine) ili grabra, i takov živi plot, ako se dobro obděla, medju svima je najbolji.

O škopljenju (čistjenju) bikčićah.

G. Iveković predstavlja u lanjskom měsečnom listu m. rujna (Sept). na str. 140 način škopljenja, kojeg on zato kano manje bolećeg preporučuje, što se čini bez svakog prolivanja kèrvi. — Svako prolivanje kèrvi u tom obziru može samo koristno biti, jer se kroz oto užiganje kèrvi umaljuje, dakle niti rana se tako lahko nemože upaliti, u čem izkopljena živina čestoputa pogiba. Probodjenje žile, što vodi u muda, šilom, paljenje i odžiganje mudah od sěmenske žile, dok ova neodpadne, zaisto nebiva bez svake boli, ako pomislimo, kako strašnu bol žeravka ili razběljenjo želězo uzrokuje, kad se pritisne na koju zdravu stranu těla. Niti predlog g. Ivekovića nije nimalo nov, jer sam ja takovo postupanje kod škopljenja mladih ždrěbacah ali samo malo drugčie vidio. Pošto je ždrěbac svezan i hitjen bio, razrězaše mu mošnju i muda iztiskaše, zatim biaše od svakog muda sěmenska žila s dèrvenima klešćima čvèrsto uhvatjena. Tik do ovih klešćah biahu

Digitized by Google

můda s razbĕljenim želĕzom jednim potezajem odažgana. Koje škopljenje manje boli i manje je pogibelno, to neka razsudi razuman i vĕšt živinski lĕkar.

Ivan Stražnicki *),
provisor i član.

Data statistička.

(Izlomák iz pisma na g. čuvara i tajnika D. R.)

Po conscriptii od god. 1844. ima Lička regim. 85,130 ovacah i 29,577 kozah; iz Dalmacie došlo je 1844 na pašu u tu regim. 70,168 ovacah i 24,900 kozah; Otočka regim. ima 79,249 ovacah i 25,990 kozah, t. j. skupa 234,547 ovacah i 80,467 kozah.

Ja sam osvědočen, da u ove 2 regimente, izvan Dalmacie, barem još za polovicu, ako ne dvostruko toliko imade, ko liko u conscriptii stoji. Koliko će još ostala Horvatska imati?

U Liki prave iz te vune: sukno za oba spola, izvan cèrvenoga za kape, čarape (Fusssocken), vrĕće za žito, i dugačke uže (Stricke) za samare, i za konje na paši za jednu nogu vezati; drugač se na svakom gnjoištu u našoj Krajini trag od vune nalazi, koja bi se mogla bolje upotrĕbiti, a ono što im ostaje, odnesu platničari za male komadiće čivita od male cĕne. Nebi li se tko našo, koi bi plan načinio, kako bi se najlaglje fabrika od sukna u Karlovcu ili Švici od Otočca jednu uru daleko, načiniti i uvesti mogla.

Dalmatini nose svoju vunu iz Like u Dalmaciu natrag, jer nju tamo, gdĕ ovce strižu, prodati nemogu.

Tèrsat 5. listopada 1846. *Mihajlo Sabljar*,
c. kr. major u miru, član.

*) Od istog ovog gospodina jest i član u br. 2. měs.

Popravak u br. 2.

Na str. 28. redku 24 čitaj: poslĕ obavljenog čistoška na město: kad se poséku za grĕću dèrva.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga

glavni odbor.

Br. 4. Zagreb. Měseca Travnja. **1847.**

Sadèržaj: Nova podružnica u Moslavini. — Nova Podružnica na Klanjcu. — Ulomci iz zapisnicah podružnice Brezovičke od sědnicah, koje su se dèržale od prosinca 1846. do veljače 1847. — Věst Podružnice Djakovačke od 21. sěčnja 1847. — Osobita vèrsta laganog duhana. — Podkivanje papakah. — Dobar savět u obziru gnjiloće krumpira. — Iz knjižice Schlipfove »Nauk o gnoju« pisane za puk. — Data statistička.

Nova podružnica u Moslavini.

Zapisnica

pèrve sědnice podružnice Moslavačke od dana 11. *vžujka* 1847.

Uslěd očitovane u kotaru Moslavačkom na više městah želje skupio je gospodin veliki sudac rečenoga kotara Ljudevit Farkaš-Vukotinović svu obližnju duhovnu i svetsku gospodu, i pozdravi ju slědećimi rěčmi:

Mnogopoštovana gospodo!

»Obće je poznato, da u Zagrebu gospodarsko družtvo obstoji za horvatsku i slavonsku domovinu našu utemeljeno trudom i duhom preuzv. g. biskupa zagrebačkoga Gjure Haulika. Družtvo ovo naprědovalo je na toliko, da imade sada dva i triputa više članovah, nego što imadjaše u svom

Digitized by Google

postanku, ali družtvo naprědovalo je i duhom svojim, jer je probudilo u cěloj domovini našoj sympathie, uslěd koje puno se je ustanovilo podružnicah, koje se svagdě u obziru gospodarskom kano srědište imadu smatrati, i zajedno kano sveza živa s glavnim družtvom u Zagrebu.«

»Uredjenje takove jedne podružnice cilj je današnjega našega sastanka.«

»Ima ljudih, koji kažu: šta trěba družtva? šta trěba knjigah u gospodarstvu? Ali to nitko nemože tajiti, da nije čověk toli u duševnom, koli u tělovnom obziru jačji u družtvu, nego što je sám sebi ostavljen. Što se pako tiče knjigah gospodarstvenih, tu valja dobro razabrati: kakove su to knjige? Ako mi uzmemo němačke ili francezke knjige one, koje su pisane za němačku ili francezku zemlju, tako rado dopuštam, da se Horvat i Slavonac neće sve iz njih naučiti za svoje gospodarstvo; nego kad bi stari koi horvatski ili slavonski gospodar napisao knjigu, te stavio u nju gospodarska svoja izkustva, onda mislim zaisto, da bi knjiga ovakova koristna bila svakomu gospodaru horvatskomu i slavonskomu. Ovo će dakle polag moga mněnja biti glavni cilj podružnice naše: da mi najpèrvo razprostremo medju nami nauke gospodarske, zatim pako, drugo: da kmeta našega iz sna probudimo, i njemu pokažemo, da ono nije najbolji način gospodarenja, kojeg mu se je dèržao děd i praděd. — Trěba, da izkustva naša gospodarska bilježimo, budući da je svakomu nauku — makar još tako dělotvoran (praktičan) bio, potrébna theoria, jer je život čověka prekratak, nego da bi on sám sve mogo izkusiti; — trěba kmeta probuditi i podučavati; jer je stališ njegov po novom urbariumu gori, i bit će doskora možebiti još gori, ako kmet ostane u neznanstvu svome. — Ja scěnim, da će se mnogoštovana gospoda rado složiti k postignutju cilja ovoga, jer i sami znate, da je naša

Digitized by Google

uboga domovina zanemarena jošte i raztèrgana mnogim tudjim elementom; — scènim i zato, jer znadem, da ljubite domovinu svoju, i gotovi ste njoj dobro učiniti.«

»Predlažem vam evo osnovu pravilah za novu podružnicu, izvolite ju pretresti, i svèrhi našoj shodno uredíti.«

Bila je sada osnova pravilah u pretresanje uzeta, i izradjena su pravila slèdeća, polag kojih će se svaki član podružnice moslavačke vladati; naime:

I. Podružnice moslavačke svèrha je podupiranje glavnoga družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga u Zagrebu, i kroz oto razprostiranje prosvète u obziru poljskoga i kućnoga gospodarstva u domovini našoj.

II. Družtvo si odabira svako lèto za vodjenje poslovah svojih slèdeće častnike: predsèdnika, podpredsèdnika, tajnika i dva odbornika;

III. Članom podružnice može postati svaki čestit i pošten čovèk, samo da stanuje u Moslavini ili u bližnjem susèdstvu; mogu postati članom nadalje i svi oni seljaci, kmetovi domaći, koji se odlikuju poštenim življenjem i boljim gospodarstvom.

IV. Sèdnice će se dèržati svaki tretji mèsec po jedanput; vrème će sèdnice predsèdnik članovom 8 danah prie priobćiti.

V. Sèdnice je svaki član dužan pohadjati, i upliv svoj tamo upotrèbljavati, da se seljanin malo po malo podučava u boljem gospodarstvu.

V. Svaki član je dužan u blagajnicu podružničku na lèto platjati forintu srebra.

VII. Novci ostanu izručeni pazki blagajnikovoj, njima svèrhu opredèliti vlast je cèlog družtva.

VIII. Svaki je obvezan naložene si poslove polag mogućnosti svoje izvèršiti.

IX. Podružnica Moslavačka priznaje zavisnost svoju od

Digitized by Google

glavnoga družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga, niti će šta poduzimati, što bi moglo biti proti njegovomu glavnomu načelu i naměri; pošiljati će zato od svake sědnice osrědnjemu odboru ravnajućemu izvěstja, a na glavnu skupštinu poslanike. —

Kad su ova pravila pretresana i odobrena bila, složila su se slědeća gospoda i ustanovila su podružnicu Moslavačku: gg. v. archidjakon i župnik Ludinski Josip Mramor, župnik Osěkovački Gjuro Jurinić, župnik Gornjo-Jelenski Gjuro Jerković, župnik Voloderski Mihail Novosel, župnik Mikloški Stevo Vuković, veliki sudac Ljudevit Farkaš-Vukotinović, mali sudac Šandor Barabaš, provisor velikoga grada Erdödyanskog spailuka Ivan Žigrović, provisor srědnjega grada Ortoday, provisor maloga grada Ladislav Hochstetter, ranarnik varmedski August Stehno, računovodja velikogradski Nikola Severinski, računovodja srědnjogradski Dragutin Damay, kasnar velikogradski Franjo Farsky, šumar srědnjogradski Ivan Nademleinski, i bilježnik seoski Filip Jurišić; gospodin Dragutin Kos, šumarski meštar nj. excel. gje. grofice Erdödyce pristupi. prijavljenjem pismenim.

Tim načinom ustanovljena podružnica pobrinula se je odmah za dalje uredjenje svoje, i izabrala si je u tu svèrhu častnike slědeće:

za predsědnika: g. Ljudevita Farkaša-Vukotinovića;
za podpredsědnika: g. Josipa Mramora;
za urednoga tajnika: g. Janka Miklošića;
za naměstnoga tajnika: g. Filipa Jurišića;
za blagajnika: g. Nikolu Severinskoga;
za pèrvoga odbornika: g. Ivana Žigrovića;
za drugoga odbornika: g. Mihaila Novosela;

Sad g. župnik Voloderski Mio Novosel predloži: da bi velevrědno bilo, na gojenje duda oko obratiti, budući da je to gojenje u Moslavini jako zanemareno, gdě bi

Digitized by Google

pako baš jako koristno biti moglo; on želi i prosi takodjer, da bi se družtvo tèrsilo pribaviti sěmena dudovoga. Odlučeno je na to, da se uprosi sěme i od glavnoga družtva u Zagrebu, i od osobah varmedskih, kojim službeno prinadleži gojenje dudovah.

G. provisor Žigrović sceni, da bi veoma koristno bilo družtvo razděliti na odsěke, i svakomu naložiti stanoviti predběo gospodarskih predmetah.

G. predsědnik reče: da je i on istoga mněnja, i da on misli pet takovih odsěkah osnovati. Budući da je Moslavina plemenitim vinom svojim već oddavna daleko na glasu, pèrvi odsěk bio bi za vinogradstvo, drugi za poljodělstvo, tretji za livade, četrèrti za vèrte, koji su u Moslavini osobito zanemareni, peti za gojenje dudovah ili murvih.

Predlog ovaj bude primit, i odredjeni su za vinograde: gg. Mramor, Hochstetter, Jurinić, Barabaš i Ortoday; za poljodělstvo: gg. Žigrović, Damay, Hŏgyei; za livade: gg. Vukotinović, Žigrović, Barabaš, Farsky; za vèrte: gg. Jerković, Severinski, Stehno, Vuković i Miklošić; za gojenje duda: gg. Vukotinović, Novosel, Nademleinski i Kirchhof.

G. župnik Jurinić učini družtvo pozorno na gnjiloću krumpira, koja se je i u Moslavini pojavila, i upita, nebi li dobro bilo glavno družtvo zamoliti za novo i frižko sěme? — G. predsědnik obreče na to, da će se sàm potruditi, da od g. tajnika glavnog družtva u toj stvari naputak, i ako je moguće, sěmena dobije. U ostalom pako preporuča svoj gospodi svakako obnovljenje krumpira kroz sěme tim načinom, da se sěme doma priděla, već i zato, što mnogi izmedju nazočne gospode kažu, da njihov krumpir negnjije.

G. Žigrović izrazi želju, da bi se zemlje moslavačke chemički razložile. Družtvo priznaje potrěboću i korist ovog

Digitized by Google

predloga, i preporuča izvèršenje njegovo gosp. predložitelju i g. Augustu Stehni.

Isti g. Žigrović predloži: budući da se u današnjoj sědnici, osim ustanovljenja podružnice ništa preduzimati neće, da bi se što skorie opet sastali, i onda započeli dělovanje practično i k toj sědnici pozvali odmah od svake obćine po dva bolja gospodara. —

Tako bude i zaključeno, i gospoda župnici uprošeni, da bi popis onih seljanah, koje nalaze za vrědne, gospodinu predsědniku izvolili priobćiti, da on pomoćju odbornikah načini prilićan izbor od najviše 22. seljana, koji će se u buduću sědnicu pozvati. Pèrva buduća sědnica bit će 15. travnja l. t. Nadalje odredilo je družtvo, da podružnica moslavačka predbraja na jedanaest komadah »Predavanjah« od g. Klinggräffa; troškove će za tu svèrhu g. blagajnik u svoje vrème izplatiti.

Nakon obećao je g. predsědnik, da će ustanovljenje podružnice, pravila i zapisnicu ravnajućemu odboru u Zagreb prijaviti, zahvali svoj gospodi na prijateljskom sudělovanju i razpusti sědnicu.

Nova podružnica na Klanjcu.

S veseljem latim se pera, imajući srěću, sl. osrědnjemu odboru obznaniti, da je ožudjena podružnica gospodarskoga družtva na Klanjcu 26. ožujka o. g. po skèrbi i nastojanju parnika, varmedskog podfiškala i sudbenoga stola prisědnika g. Tita Babića utemeljena. Izmedju 14. prisutne gospode izabrani su za predsědnika: podžupan sl. varm. varašdinske g. Janko Čegel; za podpredsědnika: prie hvaljeni g. Tito Babić, a za bilježnika: ja niže podpisani.

Na Klanjcu 31. ožujka 1847. *Stěpan Iveković,*
član.

Digitized by Google

Ulomci

iz zapisnicah podružnice Brezovičke od sědnicah, koje su se děržale od prosinca 1816 do veljače 1847.

Da ovo nestalno vrěme glede zimskih usěvah zadaje puno skèrbi; — da je bio svaki član opomenjen, posaditi — kako se obveza — ovo prolětje najmanje 200 šibah dudovih i odgojit ih da koriste; — da je član g. provisor Josip Rauer prošastoga lěta na Botincu dobio sěmena od svojih dudovah, da ga je odmah frižkoga posijao, i da sad već imade za presad do 5000 murvih — iz 5 pako do 6 lotih kupljenog sěmena nije mu izašlo niti jedno; da je podružnica odlučila nadariti svakoga seljaka, koi na svom zemljištu odgojio bude najviše pitomog voća, čemu će članovi potrěbne novce dobrovoljno skupiti; da u okružju podružnice pomanjkanje baš jest, glada još neima; što se pako tiče krumpira za sadjenje, to su sámi članovi u smetji, jer on još i sada dalje gnjije; sačuvali su ga mnogi od toga zla u toploj sobi.

Izvěstje biaše tim zaključeno, da su mnogi članovi nakanili sěme děteljino směs posijati s drugom travom, na što ih je najvećma potaknuo sastavak gospodarskog savětnika Franje Hofmana u bečkih novinah br. 96.

Věst Podružnice Djakovačke.

Gospodin Franjo Maurović, provisor gospoštine Djakovačke, sučlan podružnice, usléd primitog naloga iz sědnice dana 26. listopada 1846, obće izvěstje, o stanju ploda usěva godine 1846, u sědnici 23. prosinca 1846. podružnici predade; koje u prepisu (copii) glavnom družtvu, od strane i u ime podružnice preobćiti čest imam. I s dostojnom naklonostju ostajem veleštovanog glavnog odbora.

U Djakovu 21. sěčnja 1847. ponizni sluga

Josip Matić,
predsědnik.

Digitized by Google

Slavno gospodarsko družtvo!

Uslěd primitog naloga iz sědnice dana 26. listopada u pogledu ploda žitnoga ove godine, imadem čest dokazati.

Struke uséva, kojim se naši poljodělci bave, sastoje u čistom žitu (pšenici), raži i suraži (poluraži), ječmu, zobi i kukuruzu. Heldu pako i sitnu proju (proso) malo koji običaju sijati, i to oskudno. Zato što se dotiče:

a) Pšenice. Ova struka hrane, od kako je prošaste jeseni iz zemlje ponikla, kroz svu jesen i neobičajno ugodnu zimu, tako je veselo rasla i oholo naprědovala, da već u početku prolětja nenavadnu visinu je dostigla, i svaki gospodar veselje je veliko imao, i radovao se, da će obilan plod zadobiti; ali malo zatim udariše daždi i větrovi, te ju većom stranom smotaše i k zemlji pretisniše tako da se više podići nemože; zato priašnje ufanje prestade, i město obilnoga ploda, zadobili smo srědnji.

b) Raž i suraž. Ovoj takodjer struki hrane jesen i zima jako priatna biaše, zato i ona skokom je rasla tako, da je već o Gjurgjevu klas svoj iztěrala i trud gospodara obilno naplatiti hitila; ali evo iznenada pade mraz veliki dana 2. svibnja na nju te ju nemilo opuri; i budući da je upravo cvasti počela, smete ju i plod joj pokvari; zato slame biaše dosta ali zèrna vèrlo malo.

c) Ječam. Ovu struku hrane kod nas samo někoji siju i to u malom; ali niti ova struka nije bila srětnia u svojem plodu, jer i njoj su prolětni větrovi i daždi jako naudili; zato i plod biaše slab i nevažan.

č) Zob. Zbog ugodnoga vrěmena biaše ove godine većom stranom měseca veljače posiata i jerbo lěpo vrěme biaše, svaki se je žurio da more što više posiati, buduć da prošaste godine ova vèrst hrane jako biaše pofalila, i jerbo joj je kišica u prolětje često ugadjala, o-

Digitized by Google

bilan je plod donela, i trud gospodara dovoljno namirila ne samo množinom nego takodjer i sposobnostju zèrna.

ć) Kukuruz. Ova struka hrane kod nas u mlogom siati se običaje, i to samo za plugom; buduć pako da u prošastu zimu zemlja ni malo nije se izmèrznula, oranje u vrême kukuruznog sijanja bilo je okrutno, čega radi zubljavina nije za rukom izišla, i buduć da zèrno nije u sipku zemlju zapalo, koje utušito, koje pako usušito nemogaše niknuti; uslèd toga kukuruz biaše jako rèdak; k otomu se je još i druga neprilika pridružila, da i ono što je poniklo zbog velike suše nemogaše naprèdovat, zato ova osobito struka hrane ove godine sasvim slab plod doniła je.

Iz ovdè priobćitih uzrokah, s druge pako strane jer je hrana priašnjih godinah većom stranom potrošena, cèna hrane već za sada vèrlo i očutno je poskočila.

U Djakovu dne 22. prosinca 1846.

Franjo Maurović,
providitelj gospoštine djakovačke.

Osobita vèrsta laganog duhana.

Usudio sam se evo ovo slèdeće malo kušanje, koje sam ove godine pèrvi put u Djakovu učinio, podnèti i najuljudnie popitati: bi li koristno za domostrojitelja i prostog našeg seljanina (paura, težaka, poljodèlca) bilo, kad bi se velevažne i najpotrèbitie grane gospodarstva na ovi predstavljajući način u jednu knjižicu popisale i pod naslovom »Marljivi domaćina« po svojemu redu složene i za seljaka priredjene izdale?*) — Osobita vèrsta laganog duhana.

*) Dà kako da bi to koristno i prekoristno bilo, samo nek se onaj što takovu knjigu il knjižicu pisao bude, podrobno upozna sa sadašnjim naprèdkom, ili bolje rekuć, sa sadašnjim stanjem u novie vrême kod inih prosvètjenih narodah oriaškim korakom naprèdovavšega gospodarstva u svih njegovih granah. Ključ k tomu poznanju pruža muž na glasu, professor poljskoga gospodarstva u Grad-

Digitized by Google

Na ovu vèrstu laganog iliti na tako zvanu za »gospojinske smotke« duhana, slučajno sam nabasao i to tako: u mojega roditelja bašći (vèrtu) slučajno sam lětos od jednoga bilja několiko već požutjenih listovah i sasvim suhih skupio, ter kušao sam ga pušiti, ali kad sam několiko krat povuko i tako razmišljajuć pušio, pade mi na um, nebi li ovo možebiti kakova takova vèrsta (fela) duhana bila? i doisto, ja roditelja upitam, šta misli o ovom bilju? a on odgovori: to je eto nèka fela duhana. Ja ni pet ni šest, akoprem je već dosta kasno bilo, t. j. svèršetkom měseca rujna, ipak natèrgam listja i sěmena od ovog bilja, duhana, šta li je, i osušim; nu tako priredjenim i osušenim listjem opet lulu napunim i sve mi se činjaše (kao što sam to već gore napomenuo) da bi se mogle za gospoje smotke (*Damen-Zigarren*) načinjati, i to zato: jer je vèrlo mehke naravi i veoma ljubak, dakle nebi bilo od potrèbe iz inostranih zemaljah (predělah) duhan osobite fele donositi, t. j. ako bi se ova vèrsta duhana odabrala i kod nas marljivo sijala. Nu što više: buduć koliko sam to sám izkusio t. j. opazio, može se dva put prěko lěta sijati, jerbo něki je list měseca rujna začeo těrati, i evo měseca listopada može se tèrgati (brati) i upotrěbljavati, nu i navadno obradjivati t. j. dva put okopati i od dračja snažiti, za oto indi evo ću na kratko, kao što slědi, opisati: 1) Koliko sam opazio, raste na svakoj zemlji i to zato, jerbo je po bašći mojega roditelja nejednaka zemlja, pa ipak se je ovo bilje za strahotu razplodilo. — 2) Stablo iztěra mnogo višje od navadnog i već dosta poznatog po Slavonii, Horvatskoj, Ugarskoj itd. zem-

cu, dop. član našega družtva g. dr. Hlubek u svom dělu »Die Landwirthschaftslehre in ihrem ganzen Umfange nach den Erfahrungen und Erkenntnissen der letztverflossenen 100 Jahre mit wissenschaftlicher Strenge dargestellt. Mit mehreren Tafeln und Tabellen. Wien, 1846.« *Ured.*

Digitized by Google

lji duhana (kojeg cěna od naravi i dobrote zavisi, a požečkog se sada centa za 10—12 for. sr. može dobiti). — 3) Ova vèrsta, koju evo slavnom glavnom odboru u ruke predajem, jest takodjer veoma dugačkog dèržka, listje je više na okrug, i nevaže toliko, koliko druga koja vèrsta od duhana. — 4) Cvět mu je srědnji, početkom plavkasto-bio, a kasnie sasvim oběli, i iznutra pet plavkasto-plavetnih pěgah imade, sa žutkastom bojom pomalo izkitjen. — Kako se mora okolo duhana raditi, i kako š njim postupati, priobćili su nam měsečni listovi horvatko-slavonskoga gospodarskoga družtva, zato sam i suviše scěnio, da bi ja obširnii nauk od istoga u krilo slavnog odbora položio.

Jedino slavni osrědnji odbor umoljavam, da bi ovo listje, koje je evo u ovoj kutii, dragovoljno primio, i da ovo sěme od istoga (ako možebiti već neima od ovoga sěmena) usije, ter neka izkusi kod smotkara vlastitost ovog lista, t. j. neka několiko smotkih za kušanje načini, tada ćemo viditi, kakvu narav i krěpost u sebi imade; ako to slavni glavni odbor kroz revne p. n. sučlane iztražio bude i nami kroz navadne listove na znanje dade, to će nami osobito drago i ugodno biti.**)

U Djakovu 4. studenog 1846.

Krunoslav Joso Veselić,
novo-misnik, član družtva.

**) Hvala gospodinu K. J. V. na ovom priobćenju i poklonu kao dokazom njegove žestine u promicanju svèrhah gospodarskoga družtva. — Medjutim što se dotiče listja, koje nam je poslao, odgovaramo, da smo ga mi smotkaru predali, da je iz njega smotkar napravio smotke, da smo ih pušili, nu da nam se je listje odviše prěsno vidilo. I zato dobro bi bilo, kad bi g. K. J. V. još sam probe činio, te nas u svoje vrěme izvěstio, kako mu je pošlo za rukom; budući da zasad osrědnji odbor gospodarskoga družtva probe čini samo sa obćehvaljenim duhanom sultancem, kog je dobio po dobroti prisědnika sudb. stola kr. dalmatinske, horvatske i slavonske g. Edvarda Zdenčaja od Zahromiégrada. *Ur.*

Digitized by Google

Podkivanje papakah.

Naredno se volovi nepodkivaju, niti trĕba, da se podkivaju; u ravnici, u pĕšćenoj zemlji, u cèrnici i kod navadnih poslovah gospodarskih, ko što je: oranje, i vlačenje (draženje) itd.; ali potrĕbno je na drumovih zidanih, na glinastih (thonigen) od kiše sklizkih putovih, u stèrmoj gori, gdĕ je zimi ledeno, — lĕti pako svakako pogibelno poradi žagra i kamenja; time se papci okèršu i nakon sasvim pokvare.

Podkova govedja mora da se naravna polag papakah, koji su kod doraslog maršeta kratki i široki; — i zato što pravog traka neimaju, odzdola su mekani i neravni, izvana pako gladki, trĕba im gladke i široke podkove na priliku polovnog papučnog želĕza, koje sakriva svu doljnu stranu podplata od papakah do debele izpod noge ili do pete.

Širina želĕza mora primĕrna biti jakosti, da nebi poradi težine blago samo se pobijalo, ili duljimi si čavlji rog skvarilo; nego nesmĕ niti prelaka biti podkova takova, jer se tada prehitro izliže, i govedu se rog odviš oslabljiva gustim podkivanjem.

Na čavlje je osobito potrĕbno paziti; oni neka budu iz dobrog želĕza, 1 ili najviše $^5/_4$ palacah dugi, na špici na nutèrnjoj strani pod škalj priravnani tako, da probiju papak na dobrom městu; od toga zavisi, da li čavalj višje ili nižje probije; svakako mora čavalj biti bolje privinjen nego kod podkove konjske, jer je kopito konjsko sasvim drugog uzrasta.

Kod onih podkovah četiri su rupe dosta za čavlje na četiri linie jedna od druge; — dobro je, ako su ove rupice zlĕvčane (trichterartig) tako, da čavalj može projti. Čim bolje čavalj uležne u rupicu, time podkova duže traje.

Digitized by Google

Na stražnjoj strani čavlji se nemetju, jerbo su papci tamo premekani.

Kad je izvanjska i nutèrnja strana lica podkovinog jednaka i priravnana veličini papakah, tada se podkova najprie pribije od pèrvog kraja, 1/4 palca n. p. visoko, čavalj se dobro prituče. Takovo podkivanje shodno je za zvoznu màrvu i za onu, koja je odredjena za ravnice. Za gorsku marvu zvoznu trèba da se podkove drugčie prave. To se tako uradi: izvanjska strana podkove produlji se od naprèda na dva tako duga palca, da se gori svinuti može i papke pokriti, te tim načinom braniti ih od kèršenja. U zimi se podkova podoštri.

Tko pozna narav goveda, tko ga motri u vožnji, on će lahko upoznati značajni njegov hod phlegmatički; govedo osobito pèrve noge svoje hodajuć baca na izvanjsku stranu, i u tom staje takodjer najviše na izvanjsku stranu papakah, gdè se i podkove najprie izližu.

Ta okolnost potvèrdjava moje izkustvo, da netrèba da se obadvè strane papakah podkuju, nego samo četiri izvanske; što je najbolji uspèh imalo, tako da sam ja visokomu c. k. mor. slez. družtvu to isto preporučio i za presudjenje predložio.

Opomenu ovu netrèba zaboraviti: da nije dobro obadva papka jednom podkovom obložiti, jer bi se time gibivost ukočila, i suglasje prekinulo naravskog organisma, niti bi marvinče moglo naravskim hodom koracati.

Andrichau 26. prosinca 1846.

Ferdinand Stieber,
spajinski predstavnik, član dopis.

Dobar savèt u obziru gnjiloće krumpira.

»Nezrèli voćnasti i krumpirnasti prirod ogužva se i dozrije na ležištu i negnjije...« Oslonjen na ovo naravsko načelo moj dobro namišljeni i pošteni savèt tamo směra:

Digitized by Google

da se krumpir izkopa, dok je cima jošte frižka i zelena, jer su tada i jabučice posve zdrave.

Dobar uspěh ovog predloga ukazao se je kod prikasnih gospodarah, koji su krumpir kasno sadili i u neobično vrěme izkapali, i time ga občuvali od gnjiloće. Ja sám imam takovih jednogodišnjih jabučicah zdravih u mom podrumu, koje to izkustvo potvèrdjuju. Napominjem ovdě i rěči T. Varroš-a (u knjizi 3) »ut potius in area et acerva quam in agro grandescant frumenta, constat enim si tempestive decisa sint postea capere incrementum.« Dělotvorno mnogo izkušeni Loudon piše takodjer u svojoj encyclopedii gospodarstva u svezku 2 u §§ 4858 i 4874, da se krumpir nek izkapa, prie nego što sasvim dozori, i dok mu je cima još zelena.

Buduć da polag važnosti i osobite potrěbitosti ove stvari manje stoji do učenih sastavakah, nego li do kratkih izkušenih izvěstjah, hoću da napomenem: da su i oni krumpiri, koji su iz sěmena obnovljeni porasli, u gnjiloći po zlu prošli; jer je iz sěmena skupo iz Amerike prěko Hamburga dobivenog porasli krumpir u onaj par na cimi i na sebi gnjiti počeo, čim su se jabučice razvile. Tako biaše i kod domaćeg krumpira. O istini ove dosada možebiti još dvojbene sgode osvědočilo je naše svakomu naprěd̀ku priklono poglavarstvo na licu zemlje više dèržavnih činovnikah i uglednih osobah. —

Andrichau 21. kolovoza 1846.

Ferdinand Stüber.

Iz knjižice Schlipfove „Nauk o gnoju“ pisane za puk.

Knjižica ova je samo za seljaka odredjena, ali mi mislimo, da će se mnogi čitatelj uzradovati, čitajući gděkoje opazke o slaganju gnojišta, města onog, gdě se zlato kopa

Digitized by Google

za gospodara, gdě mu izvire blagostanje za polje, za štale i za žitnicu.

Kako da se gnojište (djubrište) pravi.

1) Glede města na slědeća valja paziti:

a) Gnojište neka bude blizu štalah, da se gnoj nerazteplje.

b) Neka bude tako uredjeno, da je s kolima lahko moći do njega.

c) Napram dvorištu neka leži tako, da kiša neodpira gnoj, da gnoj neraznosi.

č) Dobro je, kad gnojište u hladu leži, jer se tada gnoj nesuši tako jako; zato nije dobro, kad je prama suncu. Moći je dèrvlje posaditi okolo gnojišta, i zasěnit ga stěnom ili krovom.

ć) Gnojište mora tako prostrano biti, da se gnoj nekupča prěko 4—5 stopah visine. Velikoću trěba priravnati gospodarstvu, broju marve. Računa se odsèkom na marvinče 24—36 četvèrastih (kvadratnih) stopah.

d) Kod većih gospodarstvah može se gnojište razdělit na dvoje; na jednoj strani gnjije, na drugoj pako nametje se novi gnoj, kako se nosi iz štalah.

2) Što se obličja izvanjskog tiče, da li je gnojište okruglo, ili četverasto, valja se ravnati polag potrěboće i prostora. Koritasta dubljina gnojišta neka nebude veća od $1^1/_2$ do 2 stope, nu može se postaviti i na stèrm (abhängig) město, gdě se onda na najnižjoj strani gnojnici jama izkopa.

Ako je zemlja propustna (durchlassend), trěba da se potaraca, ili s glinom nabije.

Gnojište ograditi dobro je, da se gnoj nerazteplje i da ga kokoši nerazbèrcaju. Gdě ima dosta kamenja, dobro je, ako se š njime mala stěna načini.

3) Najbolji položaj za gnojište jest, da imade cědnjak, u kój se gnojnica cědi iz gnojišta, iz štalah, te, ako biti može,

Digitized by Google

iz uhodah, iz kuhinje sve ono od šćave (napoja), što se kèrmkom nedaje.

Tim načinom se može gnojište gnojnicom višeputah polěvati, ili suvišak na mekote ili livade napustiti.

Cědnjak takov trěba da je dosta velik, da u njemu gnojnica sasvim sagnjije.

Gdě je malo marve n. p. 2—4 komada, tamo je dosta, da čověk kakovo bure u zemlju zakopa u město cědnjaka. Kod većeg gospodarstva trěba cědnjak izkopati; ako je zemlja glinasta ili ilovasta, dosta je, da se jama samo odozgor obrubi bèrvenjem ili kamenom, ako li je propustna zemlja, trěba da se cědnjak sazida.

4) Za cèrpljenje gnojnice može služiti obični zajimač, ili pako sprava na cmèrk.

Data statistička.

(Izlomak iz pisma na g. čuvara i tajnika D. R.)

Što sam vam prie zbog ovacah i kozah u Krajni pisao (vidi br. 3. měs. l. od o. g.), tu moram nadodati, da polag conscriptie od god. 1844 imala je:

lička regimenta	85,130	ovacah,	29,577	kozah,
otočka »	79,299	»	25,990	»
ogulinska »	86,166	»	28,352	»
slunjska »	35,413	»	8,118	»
1. banova »	20,096	»	3,492	»
2. » »	12,947	»	4,733	»
križevačka »	9,853	»	941	»
gjuročka »	22,508	»	1,643	»
ukupno	351,412	»	102,846	»
u lětu iz Dalmacie u ličkoj »	70,168	»	24,900	»
ukupno	421,580	»	127,746	»

ja mislim, da bez Dalmacie ima sigurno dvostruko, koliko je tu u conscriptii, sve da nije, itako ima dosti za jednu fabriku suknenu.

Rěka dana 21. prosinca 1846.

Mihail Sabljar,
c. kr. major u miru, član.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga

glavni odbor.

Br. 5. Zagreb. Měseca Svibnja. **1847.**

Sadèržaj: Sědnica osrědnjega odbora na 20. veljače (Febr.) o. g. — Sědnica osrědnjega odbora na 13 travnja (Apr.) o. g. — Nova Podružnica: Sisačka. — Pravila Podružnice horv.-slav. gosp. družtva u Sisku. — Pregled gospodarstvenih predmetah, na koje bi imala novo zavedena horv.-slav. gosp. družtva podružnica u civilnom Sisku svoju najveću pozornost obratiti. — Druga sědnica podružnice Moslavačke. — Izvěstje podružnice Djakovačke.

Sědnica osrědnjega odbora na 20. veljače (Febr.) ove godine.

U ovoj sědnici biše medju ostalim u pretres uzeti slědeći predmeti:

1) Pismo urednog člana g. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, kotarskoga sudca sl. gradomedje varašdinske, u kom nam javlja, da poveljeno tèrgovište Petrianci želi postati urednim članom horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva. Na što zaključeno bude:

Čim svi ili někoji tèrgovištani Petrianski družtvance městno ili obćinsko sklope i dobro ga ustroje, da će se tad glava ili nastojnik toga družtvanca, bio on sudac ili bilježnik seoski ili ma tko, sa svimi pravi i dužnostmi urednoga člana u gospodarsko družtvo primiti, i kao takov naukam i dělom podupirati.

2) Pismo g. Filipovića, obèrstara sl. narodne varašdinsko-gjurgjevačke regimente, u kome se ovaj zahvaljuje za regimenti poslate, u měsečnom listu br. 5. p. g. hvaljene

Digitized by Google

škarice (makaze), preporučujući nampto- i jerusolimski ječam, od kojega je jednoga i drugoga nĕšto malo sĕmena poslao. — Osrĕdnji odbor predade sĕme ovo družtvenomu vèrtu.

3) Izvĕstje urednoga člana g. Hirschhofera, vlastelina Vizelskoga, o X. skupštini nĕmačkih poljskih i šumskih gospodarah. — Zaključeno bude, zahvalit se g. izvĕstitelju pismeno za njegovo obširno izvĕstje (iznoseće 18 tabakah), iz kojega se u svoje vrĕme nĕkoji samo za nas zanimivii izlomci priobćit imadu u mĕsečnom listu.

4) Pismo g. F. Stiebera, dominicalnoga repraesentanta u Andrichavi u Galicii, u kome se ovaj zahvaljuje, što ga je družtvo naimenovalo svojim članom dopisnikom, i ujedno šalje dva sastavka, koje smo već u lĕtošnjem mĕsečnom listu u kratko priobćili.

Sĕdnica osrĕdnjega odbora na 13. travnja (Apr.) ove godine.

U ovoj sĕdnici biše medju ostalim u pretres uzeti slĕdeći predmeti:

1) Pismo urednoga člana g. Stĕpana Köröskénya, s kojim je osrĕdnjemu odboru poslao probu vèrlo lĕpe raži egipatske, priklopivši zajedno predato mu na družtvo upravljeno pismo g. Edvarda Hochberga, providitelja i okružnoga commissara u Meretincu kod Optuja, člana mnogih gosp. družtvah, i po njem poboljšane škarice (makaze) za vinograde i voćke, koje nožar Alojsio Hofer u Marburgu kuje i po 2 for. srebra prodaje.

Osrĕdnji odbor g. Hochbergu ovdi javno zahvaljuje, što se je kao susĕd i našega družtva prijateljski sĕtio, i žali samo, što je za onda, kad su iste škarice prispĕle, prekasno već bilo š njimi probe činiti u vinogradih. Odgodivši to na sgodno vrĕme, osrĕdnji je odbor škari-

Digitized by Google

ce ove predao članu istoga odbora g. professoru Šuflaju, da ih s drugimi někojimi na to pripravnimi članovi proba, i to prispodabljajuć ih ne samo s onimi, što su već u nas uvedene, nego i sa škaricami, koje nedavna u tu svèrhu odboru izruči uredni član, g. doctor medicine Aleksa Rakovec, léčnik u Toplicah Varašdinskih.

2) Izvěstje, ili bolje reći prošnja, za odobrenje odséka za naravske znanosti, kog je predběžno sklopilo 9 članovah, kojima se je još više drug h pridružiti nakanilo. Svèrha toga odséka jest: zametnuti srédište za sve naravoznanstvene težnje u domovini, te tako nastojati, da se sva physička razměrja domovine naše izpitaju i naravoznanstvena znanja razprostrane. — Buduć da je ovomu naravoznanstvenomu družtvu, koje čini samo odsék ili odbor gospodarskoga družtva, polag njihova mněnja, slobodno samo primati onake medju se, koji su već družtveni članovi, zato se utemeljitelji ovoga družtva nadaju, da će slavno družtvo dobrotu imati za članove dopisnike izabirati onake muževe, koji mogu naravoznanstveni odsék u njegovom teženju podupirati, nu kojim okolnosti nedopuštaju, tražiti, da se prime za prave članove u horvatsko-slavonsko gospod. družtvo.

Osrédnji odbor pozdravi ovaj odsék s velikom radostju, želeći mu svaki mogući naprédak i krépko dělovanje, buduć da je takov odbor kadar družtvene svèrhe silno promicati.

Nova Podružnica: Sisačka.

Slavni odboru! Probudjeni lépim primérom drugih naprédujućih městah, trudili smo se i mi u Sisku, okolice Sisačke podružnicu ustrojiti, koja je, kao što će te iz osnove i dělah odbornih viděti, srétno već i u život stupila. Buduć da smo si za glavni pravac odabrali sve u po-

Digitized by Google

razumljenju i odnošenju s Vami i po Vami s celim glavnim družtvom raditi, dobro znajući, da smo samo tako svèrhu našu postići kadri, zato Vas s ovim sinovski molimo, da nas pod Vaše materinsko krilo primite i u broj ostalih svojih kćerkah uvèrstite.

Preporučujući se čvèrstoj zaštiti Vašoj ostajemo

Slavnoga odbora

U Sisku 31. svibnja 1847.

pokorne sluge

Franjo Kallabar,
podjašprišt i župnik Sisački.
Edvard Vèrbančić.

Godine 1847 dana 4. veljače u dèržanom kod velečastnoga gospodina podjašprišta Franje Kallabara, uslèd poziva njegova, da se pravila, po kojih bi se u okružju sisačkom podružnica horvatsko-slavonskoga zagrebačkoga gospodarskoga družtva u život uvesti mogla, ustanove, p. n. gospode: Antuna Berkića, Janka Čaića, Nikole Čilića, Franje Diericha, Josipa Dubrave, Pavla Fabca, Stèpana Folnegovića, Franje Francula, Jakoba Fulle, I. Goldmana, Ivana Janušića, Dragutina Koeniga, Aleksandra Komarca, Gjure Klobučara, Dragutina Koosza, Franje Lovrića, Ivana Muže, Jose Rustića, Ivana Šmidta, Joahima Velnreitera, Edvarda Vèrbančića, Ivana Vincetića i Vladovita Zorca, sastanku slèdeća su pretresana i zaključena:

1) Po g. Edvardu Vèrbančiću predložena i ovdè pod *a*) priklopljena osnova družtva, poslè izpravljenih nèkojih malenkostih, jest odobrena, i odredjeno, istu osnovu čim prie odboru glavnoga družtva s prošnjom, da i ovo naše družtvance, kao podružnicu svoju pod svoje krilo i zaštitu prime, za potvèrdjenje podnèti.

2) G. Dragutin Koosz izložio je potanko, kao što u njegovom pod *b*) priloženom programmu, način, kojim bi

Digitized by Google

imalo družtvo dělovati i na koje vèrsti gospodarstva svoju najveću pozornost obratiti. Programm ovaj svestrano pretresan jednoduśno je primljen. Budući pako, da se rečeni način dělovanja, najviše na sakupljenje gospodarstvenih statističkih datah proteže, kojih točno znanje od najveće je važnosti, a svakome pojedinome članu nije moguće, sve grane gospodarstva jednakom pozornostju motriti; — zato su za pojedine grane pojedina lica odabrana, koja će od one grane gospodarstva, za koju su imenovana točno svaki měsec na stavljene u gori napomenutome programu točke, odboru svoja izvěstja podnašati — imenovana su pako slědeća p. n. gospoda:

Za bilježenje datah.

I. O zračnih proměnah.

Ivan Šmidt i
Aleksandro Komarac.

II. O obradjivanju:

a) oranicah i
b) sěnokośah.

Stěpan Folnegović,
Stěpan Klemenić,
Ivan Dvoržak i
Nikola Krizmanić.

c) vinogradah.

Stěpan Kervarić,
Franjo Vincek i
Ivan Šmidt.

d) baštah i voćnjakah.

Franjo Kallabar i
Antun Nerad.

e) šumah.

Dragutin Koosz.

Digitized by Google

III. O odgojivanju:

a) marve.

Franjo Francul i
Dragutin Koenig.

b) pčela.

Ivan Čaić i
Gjuro Klobučar.

IV. O svilarstvu.

Ivan Čaić i
Antun Nerad.

Time se ipak nipošto nerazumĕva, kao da nebi bilo slobodno i drugim članovom o istoj stvari svoja mnĕnja odboru podnĕti, pače je dužnost svakoga člana sve, što je ma u kojoj grani gospodarstva dobra ili zla izkusio, točno družtvu priobćiti.

3) Za da može družtvo odmah u život stupiti, izabran je po smislu gori rečene odobrene osnove odbor i to: za predsĕdnika: velečastni g. Franjo Kallabar: naměstnog predsĕdnika: g. Joahim Velureiter; tajnika: Edvard Vèrbančić; podtajnika Gjuro Klobučar; pĕneznika Franjo Lovrić. Odbornike: gg. Ivan Dvoržak, Stĕpan Folnegović, Jakob Fulla, Ivan Janušić, Aleksandro Komorac. Dragutin Koosz, Nikola Krizmanić i Ivan Šmidt.

4) Buduć da se je za tvèrdo nadati, da će se do mala sva naša domovina u podružnice gospodarstvene razdĕliti, i buduć da bi se s vrĕmenom, kad se okružje svakoj opredĕlilo nebi, mogle odtuda lasno smetnje poroditi, zato su se i za ovu podružnicu po primĕru ostalih odmah města, koja će pod nju podpadati, točno i poimence opredĕlila i imenovala, naime: parokie Farkašić, Mala Gorica, Gošća, Komarovec, Kratećko, Martinska ves, Preložćica, Sisak, Sela i Žažina.

Digitized by Google

5) G. predsědnik Franjo Kallabar za rok odbornih sědnicah za vazda opredeli 1. dan svakoga měseca; ako bi pako u taj dan pao svetac, dèržat će se sědnica dan slědeći.

6) Članovi su se svojevoljno obvezali predavanja g. Klinggraeffa kupovati i za pribavljenje potrěbnih družtvu knjigah i ustrojah u blagajnicu podružnice na měsec po 10 kr. srebra platjati.

7) Za da se čim lasnie svèrha družtva postigne, odredjeno je više putah u godini na zemljištu, koje je velečastni g. predsědnik Franjo Kallabar družtvu ustupio, practična pokušenja činiti i to u nazočnosti školne mladeži i seljakah, kojim će to gg. župnici svaki put jednu nedělju prie preduzeti se imajućega pokušenja u cèrkvi objaviti.

a) Pravila

Podružnice horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u Sisku.

1) Svèrha ovoga zavoda jest: gospodarstvo u okolici sisačkoj, uzbudjenjem radinosti i razširenjem koristnih znanjah (u porazumljenju s glavnim družtvom) poboljšati.

2) Svaki pošten može postati član ove podružnice.

3) Član novi može se u svako doba godine upisati.

4) Dužnost svakoga člana jest svèrsi podružnice što bolje odgovarati i upravam se njezinim pokoriti, zato je obvezan svaki član prepisane skupštine polaziti, odobrena izkušenja kod kuće svojim priobćivati i u svakoj struci svoga gospodarstva seljaku dobrim primèrom služiti.

5) Družtvo zastupa odbor ili ravniteljstvo većinom odvětah odabrano.

6) Odbor, koi poslovi upravlja, sastoji iz predsědnika, naměstnika, tajnika, podtajnika, pěnezničara i osam staresinah, koji se svi osim predsědnika svake godine u velikoj

Digitized by Google

skupštini měseca kolovoza obdèržavati se imajućoj većinom odvětah izmedju članovah na candidatiu predsědnika iz nova izabrati ili potvèrditi moraju.

7) Ravnajući odbor, koi se ima svakoga měseca jedanput sastati, obavlja sve poslove, koji na družtvo spadaju, te ih u velikoj skupštini cělome družtvu na odobrenje predaje; predloge načinja, skèrbi se i nadgleda, da se ustroji, knjige i drugo, što družtvo posěduje, neraznosi itd., većina odvětah, kao štq u velikih skupštinah, tako i ovdě zaključuje.

8) Svaki član ima pravo i u odborne sědnice doći, ondě slušati i savětovati se, nu nipošto odlučno odvětovati.

9) O svemu, što se u skupštinah zaključi, kao i o uspěhu svih practičnih pokušenjah ima se vazda po tajniku ili podtajniku glavno družtvo pismeno izvěstiti.

10) Sědnice se sve dèrže u stanu predsědnika, kamo članove il odbornike poziva predsědnik, a kad je ovaj prepréčen, naměstnik.

11) Granicu ove podružnice sačinja podjašpristia Sisačka.

b) Pregled

gospodarstvenih predmetah, na koje bi imala novo zavedena horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva podružnica u civilnom Sisku svoju najveću pozornost obratiti.

I. Vrěmenoslovje.

1) Kad nastaje koja doba od godišta.

2) Bilježiti svakidanje vrěme i temperaturu polag tegoměra (barometra) i toploměra (thermometra).

3) Neobična pojavljenja u naravi, vihar, oluja, bura, gràd (tuča), poplave (potopi), suša itd.

4) Bolesti u ljudih i marhe uslěd nepovoljna vrěmena.

II. Poljodělstvo.

1) Kakovi su zimski usěvi nastajućega prolětja.

Digitized by Google

2) Kad nastaju prolětne radnje; kada se lětni usěvi počimlju, a kada svèršavaju.

3) Cvatnja i žetva svake fele žita.

4) Koliko je popréko na rali u zèrnu urodilo svake fele žita.

5) Prašenje, oranje na široke i uzke slogove, i neka se navede, koi se je način oranja bolji pokazao, i od kojega se je više roda nadati.

6) Gnojenje (djubrenje), da li se je naime i s kojim uspěhom upotrěbljavao

zeleni gnoj

mineralni gnoj (vapno, sadra, pepeo)

maršeći gnoj (múka t. j. melja od kostih) ili měšanac t. j. compost (gnoj iz kalužah il cestah).

7) Novo uvedeno težačko orudje (orudelje), makine i alati n. p. za mlatiti, sijati i grabiti, i neka se proračuna, šta su oni gledeć na drugi koi postupanja način služiti kadri.

III. Livade (sěnokoše).

1) Opis travah, koje na kojoj livadi rastu.

2) Valja navesti, ako gdě imade umětnih (rukotvornih) livadah, i kakova se obdèržava izměna (Fruchtwechsel).

3) S kojim se je uspěhom sijala dětelina štajerska, lucernska t. j. švajcarska, turska t. j. grahorska, koju esparset imenuju; itd.

4) Kada se je pèrvi put kosila svaka fela zelene kèrme, koliko je ral dala suhe teže; koliko se je putah koja livada kosila, koliko je ukupno dobiveno od rali, koliko je koja umětna livada trajala, kad ju je trěbalo prevratiti, i na što se je poslě obratila itd.

IV. Vinogradi.

1) Valja navesti i opisati sve vinske tèrse, koje gdě rastu.

2) Naznačiti, koliko je godinah kojemu vinogradu.

Digitized by Google

3) Napomenuti, ako gdě imade rastilah il školah za loze.

4) Kazati, kako se je vinograd obdělavao i s kolikim troškom.

5) Rěz.

6) Cvatnja; kakvo je tad bilo vrěme, da li je vinogradu hasnilo ili škodilo.

7) Berba (branje); da li se je na jedanput ili više putah grozdje obiralo, kad i kako je bilo zrělo grozdje pri berbi.

8) Koliko donosi koi vinograd?

9) Kako se načinja mošt (šira); kada se pèrvi put, koliko li se putah i kad pretače?

10) Koliko je zadnje godine dobiveno mošta od rali?

11) Cěna mošta; cěna lanjskoga vina?

12) Kakovo je bilo vino glede drugih godinah?

V. Voćke i vèrti (vèrtli, bašće).

1) Imade li gdě rastilah (Baumschulen)?

2) Valja navesti, ako gdě ima osobitih felah voća, i napomenuti, da li se pomnožavaju.

3) Kada voćke pèrvi put těraju, kad cvatu, kada li voće zori?

4) U koliko je voćkam i vèrtom škodio mraz, u koliko gusenice? kakove se naredbe protiv toga čine i s kojim uspěhom?

5) Koliko je koja fela voćakah od više godinah osěkom rodila?

6) Što čine voćkam poplave?

(Konac će slěditi.)

Druga sědnica podružnice Moslavačke.

Uslěd odluke, u pèrvoj dana 11. ožujka lěta 1847. obdèržavanoj sědnici učinjene, sakupiše se dana 15. travnja

Digitized by Google

t. g. gg. članovi bivši u pèrvoj sědnici, k tome još i mnoga druga duhovna i světska gospoda, ganuta žèljom, podupirati poduzetje uvedenoga družtva podružnice Moslavačke, i želeći, koliko je iz lica i očiuh saznati moguće, stupiti u podružnicu; kao takodjer i više seljanah polag učinjenog u sědnici zaključka pozvatih, koje sve g. predsědnik kratkim nu lěpim govorom pozdravi, očitujući osobito svoju radost, što još jedanput u većem broju sakupljenu gospodu vidi, ter svima krěpko preporučujući, da poboljšanje u svih strukah gospodarstva kod seljaka prouzročiti naštoje; čega, reče on, svèrha je ova podružnica. Ovdě osobito razloži seljakom, zašto su ovamo zvati, i koja je naměra, da su se ova gospoda sakupila. Sad najprie potanko raztumači zanemarenost gospodarstva, a na pose onu presudu, koju mladji od stariih uče, sluteći naime, da drugčie gospodariti niti je slobodno, niti dobro, već kako su stari gospodarili; raztumači nadalje, kako gospodarstvo sve bolje i bolje naprědуje i cvate po drugih stranah kraljevine, a kod nas nazadce ide, gdě ipak porad ugodnog podnebja i plodovitog zemljišta na veći stupanj savèršenosti nego drugdě popeti bi se moralo. Svèrha dakle, reče on, sastanka našega jest, da vam mi ovdě načine gospodarstvo poboljšati priobćimo, a vi takove da u dělo privodite i druge poticete, da se u vas ugledaju.

Poslě ovog govora čitao je g. tajnik podružnice osnovu i pravila, kano i odsěke za razne gospodarstva struke opredělјene, da tako oni, koji u pèrvoj sědnici nazočni bili nisu, s ovima upoznati i u buduće polag njih ravnati se mogli budu.

Zatim gospoda prišastnici polag očitovane želje biše u broj članovah podružnice upisani, imenito: gg. župnik Kutinski Dragutin Pavčec; župnik Vèrtlinski Josip Jakopović; kapelan Osekovački Janko Mikloušić, u pèrvu sěd-

Digitized by Google

nicu radi poslovah duhovnih doći prepréčit; provisor Kutinskoga Sečenianskoga spailuka Věkoslav Ladenhaufen; računovodja Kutinskoga Erdödyanskoga spailuka Gjuro Kunek; računovodja malogradski, Josip Högyey; kasnar Velikogradski Gustav Schelle; kasnar Kutinski Henrik Holjac; Šumar Velikogradski Ognjoslav Kirchhof; pisar Velikogradski Franjo Kovacs, bilježnik seoski Gjuro Puškarić; bilježnik seoski Kutinski Imbro Gjurekovič, i dvorski Šartovečki Mihalj Gjurekovič.

Po učinjenom zapisu uslěd 6. točke pravilah podružnice platio je svaki član u blagajnicu podružničku jedan forint srebra, što ukupno iznosi 29 for., iz čega potrěbe obće po družtvu opredělјene namirivale se budu.

Odlučeno bi po tom, buduć da mnoga gospoda iz Kutine kano članovi u podružnicu pristupiše, da se i za Kutinske sudčije na četiri komada »Predavanjah« od g. Karla Klinggräffa troškom podružnice predbroji, što sa prie odredjenih jedanaest komadah ukupno čini petnaest. Pribavita lanjska Predavanja gg. župnikom polag razměrja sudčiah jesu razdělita, s tim nalogom datim, da izvole nastojati, da rečena Predavanja seljakom čitana i tumačena budu, da tako seljaci čujući, kakvimi srědstvi drugi gospodarstvo s hasnom očitom poboljšavaju, da i oni sami na spodobna pokušenja ganu se i u dělo ih privedu.

Pri čitanju odsěkah biše gg. članovi prišastnici od g. predsědnika opitani, nebi li koji izmedju njih u odsěke stupiti hotěli? Na što, kad želju svoju sa »hoćemo« izraziše, biše medju članove već u pèrvoj sědnici odlučite jošte slědeća gospoda pripisata: za vinograde: g. Kunek; za poljodělstvo: g. Ladenhaufen; za livade: g. Holjac; za vèrte: g. Pavčec; za dudove; g. Gjureković. Ovdě na pitanje někoje gg. članovah, šta nadleži članovom odsěkah i u čemu izvěstja njihova sastojati imaju? g. predsědnik

Digitized by Google

razloži potanko, šta u svakom odseku član izjasniti i kakova izvestja dati ima, reče naime, da svaki član različne navade obdělavanja predmetah u odsek njegov spadajućih kod prostog puka previděti, opisati i mnenje svoje vèrhu toga izjaviti je dužan; s jednom rěčju: čitav način obstojećega kod seljakah obradjivanja i dělovanja, skupa s nedostatci opaženimi, kao takodjer srédstvo takovo iztrěbiti i obradjivanje poboljšati prikladno, družtvu savětovati dèržan bude.

Sad povede rěč g. provisor Ladenhaufen i upita g. predsědnika, kojemu odseku pripada gojenje marve? I kad razumi, da upravo nijednomu ne, zamoli g. predsědnika, nebi li koristno bilo, kad bi se posebni odsek ustrojio, koi bi okolo gojenja marve nastojao? Želju ovu pravednu i u obće od velike potrěbe osobito kod nas, gdě je gojenje marve na toliko zanemareno i radi prevelikoga broja marve, koju seljak dèrži, veoma hranjenje ove nedostatno, g. predsědnik kano i ostala gg. članovi odobriše; i zato biaše utemeljen šesti odsek za gojenje marve opredělјen, u koi svojevoljno stupiše gg. Jurinić, Hochsteter, Ladenhaufen i Kunek.

Ovom prilikom izvěsti g. župnik Jurinić družtvo, kako bi koristno bilo za polèpšanje marve, kad bi obćine svoje bikove imale, i to na broju toliko, koliko bi glede marve potrěbito bilo; predlog su ovaj i druga někoja gg. članovi podupirali pozivajući se na primère u drugih dèržavah, gdě je ovo uvedeno i s velikom koristju dokazano; nu ipak u ovom predmetu něšto poradi skoro nemogućnosti za sada izvedenja njegova, něšto radi toga, što posebni za ovo opredělјeni odsek svoje mnenje u buduće očitovati bude mogao, nebi ništa izključeno.

Dovèršivši ovo, predstavi g. predsědnik nož za obrězavanje vinogradah od glavnoga gospodarskoga družtva pre-

Digitized by Google

poručit, i to najviše nazočnim seljanom, jerbo su gg. članovi takove si već prie pribavili, i da uspěh toga noža tim bolje preporuči, bi učinjena proba s njim, dèrvo, naime to jest botu na pèrst debelu rěžuć; ovomu se seljaci veoma diviše, i noža britkost kao i hasnu pripoznaše, veleći: ako tako debelu i tvèrdu može odrězati, to će jošte bolje vinovu lozu, koja nije tako tvèrda. Nu ipak nisu bili toga mněnja, da bi takove nože pokupovali, jerbo im se i cěna prevelika vidi, i izvan toga primětili su oni, da osim ovoga noža ipak drugi zavinjeni imati bi morali radi snaženja tèrsovah, a osobito radi odrězavanja loze tik koréna, ali budi tik tèrsa, kao što bi naime okolnosti iziskivale.

Ovom prigodom biše upitani seljaci, da li poznaju razne vèrsti grozdja? Na što s velikim udivljenjem osvědočio se je g. predsědnik, da osim dišuće ranine, kraljevine, běline, cèrnine i po něšto muškata druge vèrsti grozdja nepoznadu: bi dakle njim razloženo i dokazano, da u svojih vinogradih više vèrstih grozdja imadu; i da još većma razlučuje se grozdje po drugih městih, o čemu gg. članovi za vinograde odredjeni izvěstja svoja svojim vrěmenom dati propustiti neće, što se njima priobćilo bude, da ovako u poznanje raznih vèrstih grozdja i njegovog plodnog ili neplodnog uroda dopréti i hasan odtud cèrpiti budu mogli.

Radi davanja izvěstjah primětiše někoja gg. članovi, budući da sada mnogovèrstno dělo nastaje, i ovo će trajati do buduće pèrve sědnice, da oni svoja izvěstja u pèrvoj sědnici podněti mogući nisu, zato g. predsědnik odgodio je davanje izvěstjah oniuh, koji su s poslovi obtèršeni, na sědnicu, koja će se u jeseni dèržati, nu ipak naloži i opomene gg. članove, da koliko najvećma uzmogu, obširna i podpuna izvěstja podnesu.

Odlučeno je bilo u zadnjoj sědnici, da se uprosi sěmena dudovnog: g. predsědnik se je tèrsio želji družtva zadovo-

Digitized by Google

ljiti, zato je od glavnoga družtva u Zagrebu pribavio sěmena, i takovo u današnjoj sědnici medju članove, kojim je gojenje dudovah pověreno, podělio, s tim nalogom, da izkustva svoja potanko opišu i družtvu u pèrvoj sědnici predlože.

Za razploditi mněnje medju pukom, da družtva ova směraju na poboljšanje i polakšanje gospodarstva, bi odlučeno, da se pribavi ralica »in parvo,« koju videći seljaci pokušenja s većom njoj podobnom izvesti mogli budu i tako se uvěriti o koristi i hasni raznovèrstnih makinah pri gospodarstvu.

Na poslědku g. predsědnik zahvali se svim gg. članovom na vrućoj želji, kojom ganjeni, nisu se uztegnuli u sědnicu doći, da u sudělovanju s drugima korist obću kod gospodarstva promicati mogu, i tako stanje ponajviše seljaka u gospodarstvu polag stare navade okorěloga poboljšati; skupa im preporuči i oprosi ih, da bi u buduće jednaku pripravnost i revnost kazati udostojali. Buduća sědnica, reče predsědnik, bit će měseca sèrpnja l. t., u koju polag četvèrte točke pravilah družtva osam danah prie gg. članovi po meni, kao predsědniku podružnice pozvati se hoće. I s tim razpusti drugu sědnicu.

Izvěstje podružnice Djakovačke.

Veleštovani glavni odboru horvatsko-slavonskog gospodarskog družtva!

U sědnici podružnice Djakovačke dana 26. listopada 1846 obdèržavanoj, veleučeni gospodin Pavao Obrovac, bogoslovie naučitelj, polag naloga sebi od strane podružnice u smislu tomu već od prie datog, priobćio je stanjé obèrtnosti za ovu godinu dviuh ovdi u Djakovu obstojećih svilanah, koje u izvornom izvěstju glavnom družtvu priobćiti

Digitized by Google

od strane podružnice Djakovačke čest imam, i ostajem veleštovanog glavnog odbora

U Djakovu 13. prosinca 1846

preponizni sluga

Josip Matić,
predsědnik.

Gospodarstvena slavna skupštino!

Želeći izpuniti dužnost, koja je po nalogu iz sědnice 17. kolovoza t. g. ovdi dèržane učinjenom meni dopala, o obèrtnosti dviuh u ovom městu nalazećih se svilanah, izvěstje moje slavnoj skupštini predstavljam:

1) Gospoja Juliana Kozićka, koja se više godinah sa predivom svile bavi, ovoga je lěta 66 mažih čaurah kupila, od dvě maže i 35 funt. najboljih čaurah dobila je $10^3/_4$ funt. sěmena, iz kog će se dojdućeg lěta bube leći, — iz ostalih 63 maže i 65 funt. čaurah naprela je na 9 kazanah za 4 měseca pet i pol maže svile i na ovaj posao 30 hvatih dèrvah potrošila.

2) Ortaci Ivan Šil i Josip Knoebl, kojima je četvèrta godina, kako su se na predivo svile dali, nakupovali su o. g. 75 mažih čaurah, od kojiuh na sěme ništa nije potrošito, nego je 6 mažih svile napredeno, i to na 10 kazanah za 4 měseca, — dèrvah je pako kod njih u ovom poslu 50 hvatih izgorělo.

Svega je dakle ovdi t. g. 11 mažih i pol svile napredeno.

Iz ovog mojeg izvěstja lahko je opaziti, u kojem su ovdašnje dvě svilane obèrtnosti stanju, i kako koja napředuje, i ovo izvěstje — nadodajuć, da gospoja Kozićka na svojoj svili vèrlo mali dobitak, kako se izjasnih, ima, a rečeni ortaci sbog slabe cěne svoju ni do danas nisu prodali, — slavnoj skupštini predlažem i sebe preporučujuć ostajem slavnoj skupštini

U Djakovu 25. listopada 1846.

vazda pokoran

Pavao Obrovac,
sučlan.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 6. Zagreb. Měseca Lipnja. **1847.**

Sadèrža: Pitanja, koja će se pretresati u devetoj občinskoj skupštini gospodarskoga horvatsko-slavonskoga družtva.— Sědnica osrednjeg odbora na 1. lipnja o g.— Nova podružnica: Krapinska.— Pèrva sědnica križevačke podružnice.— Izvěstje podružnice Djakovačke.— b) Pregled gospodarstvenih predmetah, na koje bi imala novo zavedena horv.-slav. gospod. družtva podružnica u civilnom Sisku svoju najveću pozornost obratiti (Konac).— Broč, od K. J. Veselića.— Kratko uputjenje za one, koji s rogatom marvom (govedami) posla imadu, od Franje Veselića.

Pitanja, koja će se pretresati u devetoj občinskoj skupštini gospodarskoga horvatsko-slavonskoga družtva.

Obznanjuje se směrno p. n. gospodi članovom horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, da se u 9. občinskoj skupštini ovoga družtva neće čitati podugačke razprave i takvi članci, koji nespadaju neposrědno na věćanje, i koji će se i onako u měsečnom listu naštampati. Ovo se zato odredjuje, da se stečè vrěme za pretresanje slědećih pitanjah, koja evo doli podpisani odbor iz obzira na obće dobro predlaže svesèrdno moleći, da bi je gospoda članovi rěšiti nastojali.

1. Pored toga, što podnebje i zemlja horvatsko-slavonska bujno rastjenje trave i kèrme podpomaže; pored mnogih planinskih livadah i pašnikah, lěpih sěnokošah na ravnicah uz potoke i rěke, pašah usrěd prostranih, kadšto odviše već razkèrčenih, na plodnoj zemlji stojećih šumah; — pored svega toga gojenje marve, u obće govoreć, zao-

Digitized by Google

staje kod nas sproću drugim zemljam, koje priroda nije tako obilno nadarila. Marva za mesare mora se iz Ugarske i Turske dovoditi, dapače i tegleća marva, ako želimo zemlju bolje obdělati, nego što ju može obraditi naš seljak sa svojimi mèršavimi, kukavnimi volovi; mlèko i maslo je kod nas skuplje nego drugdě, a narod se š njim nehrani toliko, koliko u drugih zemljah. Ovo žalostno pojavljenje porodi pèrvo pitanje:

Zašto je kod nas gojenje marve zanemareno, i kako bi se moglo unaprěditi?

2. Vlasteli i seljaci nastoje kod nas najmarljivie oko tèrsja ili vinograda; a težanje ovo ipak je kod nas, odsèkom govoreć, od više vèkovah na istom stupnju; stopram u novie vrěme počeli su se gděgdě poněšto tèrsiti, te svoje vinograde bolje težati. Mnogi su se ostavili dosadašnjeg obrezivànja i obradjivanja loze, pa ga zaměnjuju s novim načinom, da vide, koi je bolji. Na ove upravljamo drugo pitanje:

Ako uzmemo na um položaj města, svojstva ili vlastitosti raznih felah vinske loze, što većju količinu vina bez uštèrba njegove dobrote: koi je način obrezivanja za nas najhasnovitii; koi najviše i najsigurnieg dobitka obećaje?

3. Svilarstvo, koje je jedna od najvažniih, svake podpore puno vrědna, struka naše radinosti, tek onda će procvasti i blagoslov svoj posvuda prosuti, ako se nanj naš prosti narod onako metne kao na težanje tèrsja i kukuruza ili na hranjenje piladi. U někojih predělih naše zemlje na-

Digitized by Google

prěduju ljudi, istina, u svilarstvu, nu odveć polagano, a u mnogih predělih ljudi zanj ni neznadu. Zato pitamo:

Čim bi se poljodělac najbolje potaknuo na svilarstvo, i kako bi ovo postalo po svoj našoj zemlji obće razprostranjenom strukom radinosti?

Od osrednjeg odbora horv.-slav. gospodarskoga družtva.

Sědnica osrednjeg odbora na 1. lipnja o. g.

U ovoj je sědnici medju ostalim g. professor Antun Šuflaj — kojemu je, kao što znamo iz br. 5 měsečnoga lista o. g., po osrednjem odboru naloženo bilo, da proba i škare g. Hochberga, i one, koje nedavno odboru izruči uredni član doctor medicine g. Aleksa Rakovec — ustmeno izvěstje dao o jednih i drugih škarah, veleći, da se njemu vidi, da su škare Hochbergove od svih dosad poznatih najbolje, nu da i one druge (naime izručene po g. dru. R.) imadu někoje prednosti, koje ih preporučuju. Buduć da je izvěstju podružnice djakovačke (koje je u istoj sědnici čitano bilo i koje u ovom listu malo niže slědi) priklopljen bio naris u Djakovštini običnih škarah t. j. makazah za vinograde, zato slěde evo u dèrvorezu i ove (prilika 1) i Hochbergove škare (prilika 2), da tako štioci prispobobiti mogu jedne s drugima, a i viděti, u čemu se razlikuju. Gori spomenute tretje škare pako neprilažemo zato u dèrvorezu, jerbo se tako otvoraju i zatvoraju, da to nije moguće niti u prilici pokazati niti perom dovoljno opisati.

Ovake i ovim podobne škare kuju u Zagrebu nožari od iste dobrote i u istu cěnu, kao i po drugih obližnjih pokrajinah. Podružnice, i članovi, koji daleko obitavaju, pa bi radi takove škare imati, neka se pismeno obrate na tajničtvo gospodarskoga družtva. U localu gospodarskoga družtva u Zagrebu ima već više komadah škarah Hochbergovih, komad po 1 for. 30 kr. srebra.

Digitized by Google

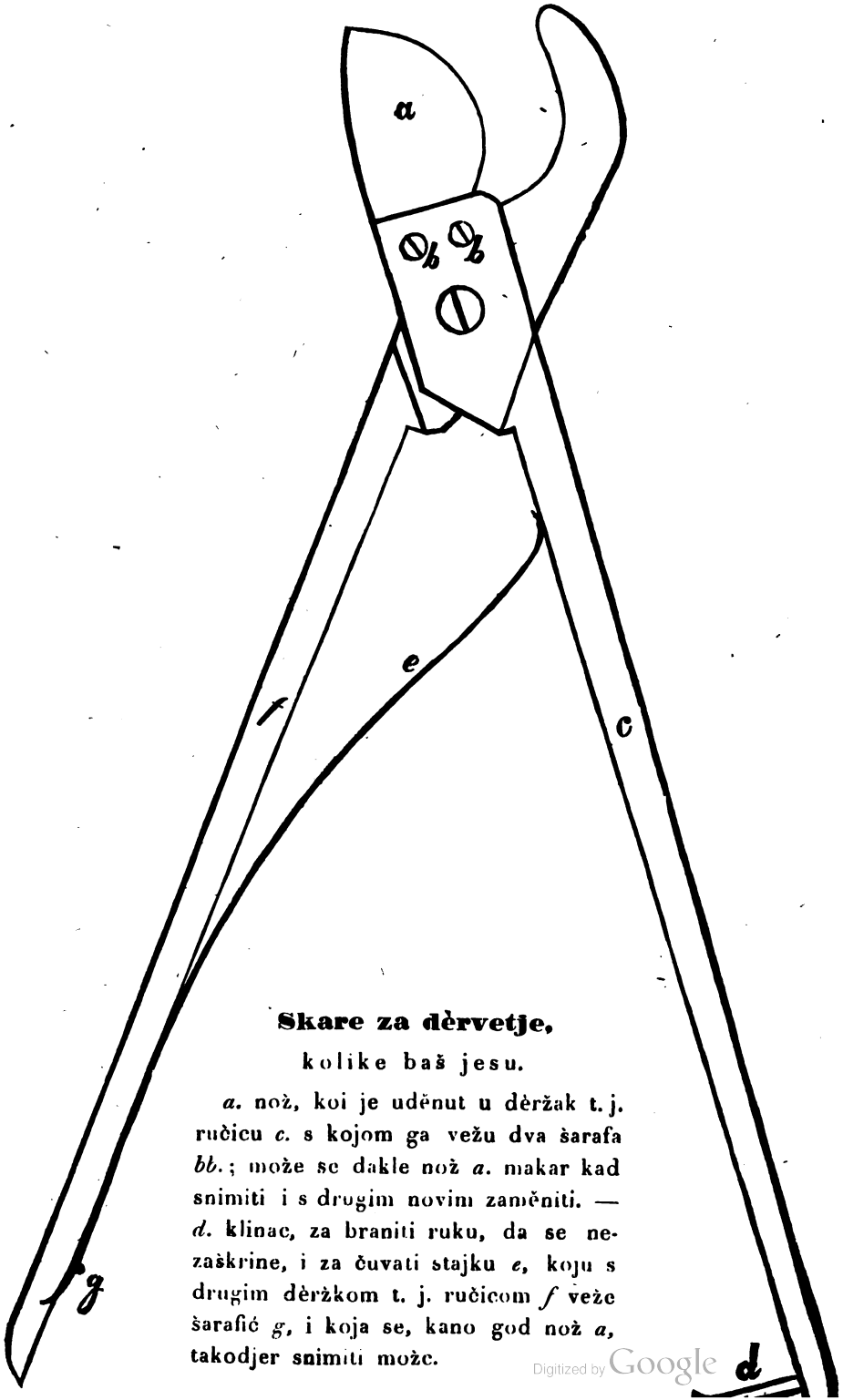

Skare za dèrvetje,

kolike baš jesu.

a. nož, koi je uděnut u dèržak t. j. ručicu *c.* s kojom ga vežu dva šarafa *bb.*; može se dakle nož *a.* makar kad snimiti i s drugim novim zaměniti. — *d.* klinac, za braniti ruku, da se nezaškrine, i za čuvati stajku *e*, koju s drugim dèržkom t. j. ručicom *f* veže šarafić *g*, i koja se, kano god nož *a*, takodjer snimiti može.

Digitized by Google

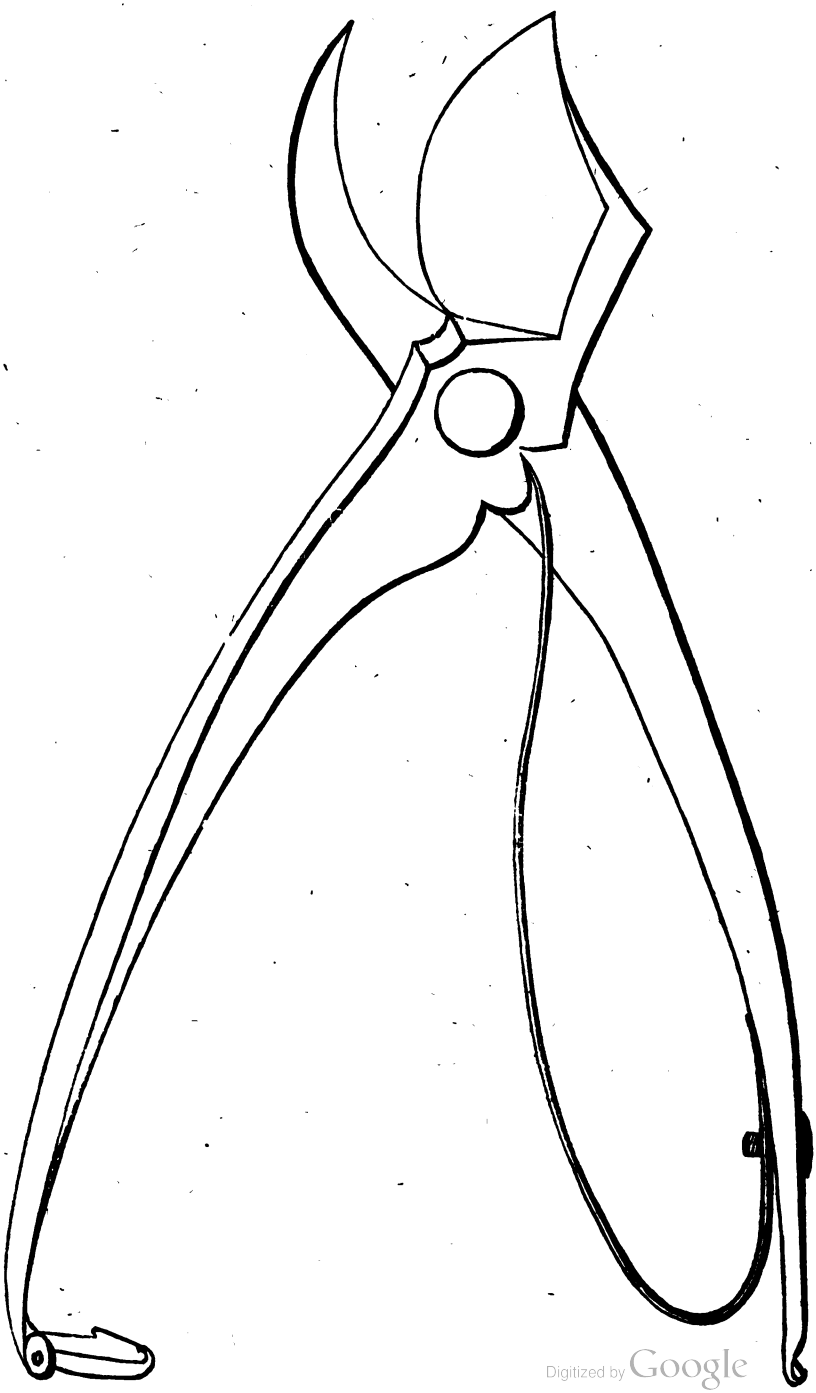

Digitized by Google

Nova podružnica: Krapinska.

Preuzvišeni gospodine predsědniče i slavni osrednji odboru horvatsko-slavonskog gospodarskoga družtva!

S radostju obznanjuje družtvo čitaonice krapinske slavnom osrednjemu odboru, da se je ožudjena podružnica gosp. družtva u Krapini dana 31. svibnja o. g. pod presědom poglav. gosp. Nestora Kiepacha vlastelina i sl. gradomedje varaždinske s. st. prisědnika, ustanovila. Izmedju gg. sučlanovah izabrani su: za predsědnika: gospodin gori imenovani Nestor Kiepach, za uredne odbornike: gospoda Janko Bedenko župnik krapinski, Franjo Zaplatić sudac sl. priv. tèrgovišta krapinskoga, Martin Zoller sl. gradomedje varaždinske lěčnik i Ivan Gaj lěkarnik; za začastne odbornike: gg. Norbert Ježek naučitelj i Mirko Tumpić kapelan; za pěneznika gosp. Dragutin Weiser lěčnik; i za urednoga tajnika ja niže podpisani

U Krapini dana 18. lipnja 1847.

Dragutin Kunović.
sl. var. gradom. začastni ranarnik, član

Pèrva sědnica križevačke podružnice.

Dana 1. lipnja god. 1847. obdèržavana je pèrva sědnica, koju poglaviti gosp. Dragutin Koretić od Mrazovca, sl. gradomedje križevačke drugi podžupan, podpredsědnik, kratkim istina, nu shodnim govorom otvori, da bi se naime: ova podružnica kao od danas počemši za pravu smatrati, sědnica ova za pèrvu dèržati imala.— Ovaj predlog bude s radostju primljen, budući da je red u vodjenju poslovah važno srědstvo k cilju se približiti, od česa pako sva gg. nazočni članovi zadosta uputjeni uslěd predloga gosp. F. Ž. dokončaše nastojati, i kod onih, kojih se tiče, izraditi, da se križevačka podružnica kao osrednja

Digitized by Google

u ovoj gradomedji smatra; radi česa uljudno umolismo pismeno sve podružnice u ovoj gradomedji obstojeće, da bi nam svoja izvěstja, kao i imenik članovah nemanje i novce potrěbite ovamo na gosp. pěneznika Josipa Šlosera, za da se odavde u Zagreb na opredělјeno město predadu, pošiljati izvolili.— U kotarih pako onih, naime vèrbovačkomu i novomarovskomu, koji dosada nikakve podružnice imali nisu, nadstojeće sudce pozvasmo, da bi u području svome podružnice utemeljili, gospodštine na sudělovanje pozvali, i izvěstja svojim vrěmenom na tajnika ovamo pošiljali; napokon zaključismo, da se od sada 4 puta prěko godine, i to u měsecu ožujku (März), lipnju (Jun.), rujnu (Sept.) i prosincu (Dec.) uredne sědnice, ako na dan malog gradomedjskog spravišta padnu dèrže 1ga. dana, ako usuprot na veliko, na dan, kojeg bi predsědnik ili podpredsědnik izabrao.—

Nadalje odlučeno je, da se svi kotarski sudci sl. križevačke gradomedje umole, da volju ove podružnice u svom kotaru razglase, i članovah priskèrbljivaju; — onu pako gospodu, koja bi, ako i nisu članovi, svoje pokuse u poljodělstvu s nama priobćivati želila, da u toj naměri uzdèrže. — Sve podružnice, kao i pojedini članovi, koji s nama dopisivati žele, javno u ovom měsečnom listu molimo, da se nebi kratili svoje dopise na tajnika dole podpisanoga pošiljati.

Čitana su takodjer u ovoj sědnici »Podružnicam horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva potrěbita naputjenja« priobćena u měsečnom listu měseca ožujka t. g. pod brojem 3. po gospodinu urednom članu Dragutinu Kosu, usled kojih slavnomu osrednjemu odboru ovom prilikom na znanje dajemo, da naměru, na koliko nam moguće bude, dobar ovaj savět s uspěhom upotrěbiti svakako gojimo, i zato pozvasmo opet svu gg. sudce gradomedske, da

Digitized by Google

bi nam opis gospodštinah, imanjah i občinah u području svom ležećih u smislu gorenapomenutih naputjenjah ovamo do 1. rujna, kao na dan našeg budućeg sastanka, poslali.—

Buduć da gosp. pěneznik Kalasancio Šloser nebi znati mogo, kòliko ima zaostavših još od priašnjih godinah u platjanju članovah, zato slavni osrědnji odbor uljudno molimo, da bi nam takve što skorie poslati izvolio, za da se proti njima postupati može.— Svaki pako član ove podružnice, koi izstupiti nakani, mora se ovamo prie najaviti i svoju diplomu izručiti, inače će se i nadalje kao član smatrati, te bit će dužan svoj dio do 1. prosinca s. g. kao za platjanje naznačenog roka bez odvlake platiti.—

Gosp. podpredsědnik, dočim je podružnica nakanu stališ svoj osigurati izjavila, i gore spomenute uredbe načiniti za shodno našla, povede rěč o časopisu »Predavanja za seljaka.«— »Dobro i hvale vrědno, kao i iz dubokog izkustva cèrpljeno je dělo ovo, koje izdavaocu na slavu služi«, reče on, »nu žalostni stališ prostaka, njegova lěnost, nehajstvo, nebrižljivost za sobstveno dobro, njegovi predsudi, kao da sve, šta je novie, kao ništetno běžati a kod starog običaja ostati mora, poslědica su naših zakonah, koje toli odvažno ukinuti naskoro u obćem se tèrsimo, a najvećma patrialkalnog života, koje stanje izkusit nas uči, da su nam drugi načini zlu ovomu doskočiti, za koje se predběžno pobrinuti moramo, potrěbni tim više, jer polag rěčih gospodina govornika, predavanja ova seljakom po njemu tumačena, od njih bez ikakvog sućutja primljena biše. — Zato nadjosmo za probitačno gospodina spisatelja napomenutog časopisa, ili druge vrědne članove u ovih listovih priateljski umoliti, da načinah, kako bi se cilj u ovom smislu dokučiti mogao, proiznadju i ovim putem narodu priobće.—

Nožice t. j. škare za rezati tèrsje i voćke u měsečnom listu horvatsko slavonskoga gospodarskoga družtva m.

Digitized by Google

svibnja 1846. naslikane i napokon od sl. osrednjega zagrebačkog odbora ovamo poslane, i po gospodinu podpredsědniku s dodatkom, da je on o njihovoj koristi zadosta osvědočen, predstavljene, dali su si gg. članovi E. Š. i D. K. manje, M. B. veće po gospodinu pěnezniku naručiti;— gg. sudce i sve članove nazočne umolismo, da bi korist rečenih nožicah razglasili, i one, koji bi si takove pribavit želili, ovamo javili, da se njihovom zahtěvanju zadovolji.—

S pohvalom moradosmo primiti věst onu, da gospodin podpredsědnik podružnice ove, vèrli član u svakoj struci gospodarstva, gdě se samo novie pronašastje sa stariim izměniti može, to učiniti nastoji, — svakovèrstne indi stroje za umaliti broj k dělu potrěbitih rukah, kao i vrěme prištediti s uspěhom upotrěbljava.— Nu zajedno moramo priznati žalostni stališ naše domovine i vèrliih gospodarah, buduć da za svaki popravak takvi strojevi u Beč ili Gradac pošiljat se moraju. —

Najposlě javljamo slavnom osrednjem odboru, da se usěvi, više zimski, u najboljem stanju nalaze, izuzamši někoja nižje ležeća města, gdě negledeć da je něšto pozeblo, ipak podobro se pokažuju. — Loze su u takovom stanju, da zaista, ako vrěme postojano nas usrěći, bojati se moramo, da nećemo dosta posudja za vino imati.— Pčele počele su se ove godine rano rojiti, tako da se nadamo i meda u izobilju dobiti. — Iz buduće naše sědnice bit će nam moguće takodjer o uspěhu gojenja svilenih kukacah, koji se u ovoj gradomedji, naročito u Križevcih varošu s velikom pomnjom hrane, kao i o sadjenju duhana, u kojem se je gosp. Gerloci prošaste godine osobito odlikovao, obširnie izvěstje slavnomu odboru poslati.—

Po *Aleksandru Fodrociu*,
spomenute podružnice tajniku.

Digitized by Google

Izvěstje podružnice Djakovačke.

Veleštovani glavni odboru družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga!

U sědnici podružnice djakovačke, dana 8. ožujka t. g. obdèržavanoj, pročitano bi pismo glavnog odbora od 1. prosinca 1846. na ovu podružnicu upravljeno, s kojim isti odbor shodnu vèrst makazah, za obrèzivanje sadovnog dèrvja i tèrsjah podružnici posla; — koi poklon dostojno uvažavajući podružnica, jednoglasno odredi: da se od strane i u ime sviuh sučlanovah, glavnom odboru, u osobitom pismu, zahvalnost sèrčana na ovomu poklonu izjavi, s tim nadodatkom, da premda su někoji izmed sučlanovah i do sada priličnu vèrst mazakah (v. gori na strani 20.) imali i upotrèbljavali, ništanemanje poslate, u mnogome su smislu izvèrstnie; izvèrstnost pako ova po mněnju njihovom, još bi veća bila, da su ručice oviuh mazakah barem za 2 ili 3 palca dužje; to bot bi doprinělo, da bi se iste makaze i shodnie u ruci dèržati, i mnogo laglje š njima režati moglo. Komu nalogu s ovim iskreno zadovoljujuć, ujedno od strane podružnice, po zaključku učinjenom, glavni odbor molimo: da bi od predavanjah gosp. Klinggräffa u buduće, ili bolje rekuć, sva predavanja, koja su počimavši od godine 1847. izišla, i koja će u buduće iziti, 98 komadah podružnici ovoj poslati izvoli; i to za podružnicu 30 iztisakah, koje podružnica u pučke škole razdèljivati naměrava, za svakog sučlana, kojih 39 ima, napose po jedan; za gospodina kanonika i upravitelja sěmeništa mladeži duhovne Ivana Rastovića 25, koje on pitomcem sěmeništa ovoga podèliti želi: i za gosp. Russi kontrolora gospoštine djakovačke 4 iztiska; što ukupno 98 iztisakah iznosi, od kojih 5 u němačkom, ostala 93 u našem ilirskom jeziku neka budu.

Važnost oviuh predavanjah, kako i nesebično koristni trud g. Klinggräffa poznavajuć, dostojno procènjivamo;

Digitized by Google

nego mislimo, da bi ova predavanja još shodnia bila, kada bi ne iz jedne nepretèržljive pripovèsti sastajala, nego u višje kratjih pripovědkih razděljena bila, ovako bot bi laglje prosti puk i děca skolska iste sebi zapamtiti mogla; koje mnènje izrekosmo neželeći ni iz daleka omanjiti vrědnost i shodnost dèla i zasluge gosp. Klinggräffa.

Ova u ime i od strane podružnice djakovačke glavnom odboru priobćujuć, s dostojnom naklonostju ostajem.

U Djakovu 31. ožujka 1847.

Veleštovanog glavnog odbora

ponizni sluga

Josip Matić,

predsědnik.

b) Pregled

gospodarstvenih predmetah, na koje bi imala novo zavedena horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva podružnica u civilnom Sisku svoju najveću pozornost obratiti.

(Konac.)

VI. Šumarstvo.

1) Kako se gdě uzdižu šume i s kojim naprědkom?

2) Kad cvatu koja šumska stabla, kad koje dèrvetje, koja živica, koje bokvice, a po imenu dub (hrast), bukva i kesten (kostanj)?

3) Kakvo biaše vrěme, dok je cvatio dub i bukva?

4) Kakvoj se je žirovini nadati, kakve li će biti šiške (Knoppern)?

5) Koliko je žira urodilo na rali, koliko li u svemu?

6) Rědka pojavljenja u području šumarstva itd.

VII. Gojenje marhe.

1) Konji, njihovo timarenje (Zucht), pleme, vrědnost, poraba (upotrèbljavanje), cěna, hrana, broj.

Digitized by Google

2) Navadne bolesti u konjah, i do koje godine mogu živěti.

3) Goveda, pleme, timarenje, hrana, gledanje, poraba, korist.

4) Dohodak od ugojene (pitane) i vozne marhe (volovah).

5) Znatna težina kojeg vola.

6) Dohodak od ovdašnje dobre, srědnje ruke i zločeste muzare (dojne krave) u različitoj dobi.

7) Broj telićah od koje osobite krave.

8) Vèrste (fele) od svinjah, koje se gdě nahode.

9) Koliko u kojoj okolici imade svinjah.

10) Kad i kako se svinje tove?

11) Koliko je koja utovljena (spitana) glava dala sala, mašće i mesa?

12) Korist bèrzoga tovljenja.

VIII. Pčelarstvo.

1) Postupanje s tèrnkami (košnicami, ulišti).

2) Kakove se gdě nahode tèrnke?

3) Kada se pčele roje i koliko ima rojevah?

4) Zimovanje ulištah.

5) Po što je med i vosak?

6) Koliko je koja tèrnka dala meda i voska.

IX. Svilarstvo.

1) Gdě su se sijali dudovi i gdě ima dudarah (Baumschulen)?

2) Kakovi su gdě dudovi?

3) Doba, u kojoj se lištje s dèrveta bère i brati mora.

4) Dohodak na lištju u različitoj dobi.

5) Kako se bube (kukci) hrane? — Odmatanje čaurah (galetah), dohodak, cěna i prodaja svile.

6) Osobite pazke kod svilarstva itd.

U civilnom Sisku dana 2. veljače 1847.

Karlo Kos.

Digitized by Google

Broč (rubia tinctorum, die Färberröthe, der Krapp).

Po južnoj Europi i sám raste, nu ponajviše se sije, nu i doisto vrědno bi bilo, da se i kod nas ovaj sád seljanskomu čověku što više priporuči, a i scěnim, da màrljiv i dobar gospodar neće nijedan komad zemlje pust ostaviti, zaota velim: Ove je trave koren takove krěposti i dobrote takodjer kod nas, kao onaj, koi se iz inostranih městah po tèrgovcima (dučandžiama, štacunarima) u naše okolice donosi, i koga bojadisari za veoma skupe novce kupuju. Zaradi toga neka seljanin i ovakvom sádu ustupi jedan komad od svoje mehkote, i za malo uvidit će hasnu ovoga korena, jer će dati vèrlo lěpu korist.

Može se pako saditi:

1. U svakoj zemlji, makar i najhèrdjavia bila, samo neka je seljanin nastoji duboko uzorati i ako mu je moguće s peškom poměšati.

2. Baš ako je i kamenita zemlja, neće opet ovom korenu nauditi, jerbo je njemu svako mèsto i zemlja ugodna.

3. Koren njegov mnogo u sebi cèrljene, nu postojne boje ima, i ovom se različite stvari bojadisaju. Turci mnogo

Digitized by Google

od njegovog korena potroše, zaoto već mnogi od njih i sami sade, ter na korist svoju obděluvaju.

4. Već je dovoljno poznato, da životinjama, navlastito rogatoj marhi, koja ga jede, iste kosti pocèrljene, i odavde su mnogi pametni ljudi zaključili, da je isti ovaj koren i za kostobolju vèrlo hasnovit, a navlastito ako mladji stradaju.

Način kako valja broč sadati.

Zemlju onu, gdè hoće seljanin bročje korenje posaditi, mora:

1. Još u jesen zadjubriti, i to djubretom, koje je sasvim trulo (gnjilo).

2. Podjubrena takova zemlja mora se mahom duboko uzorati, da tako sók gnoja (djubreta) u istoj zemlji dovoljno ostane, (t. j. da se neizsuši).

3. U prolètje valja zemlju opet uzorati, i tanko pozubiti, ter se slogovi četiri cipele široki načinjaju, pak

4. Onda se žile iliti korenje od broča za jednu cipelu duboko u zemlju, i za jednu u širini posadi.

5. Poslè druge godine može se měseca kolovoza — rujna korenje vaditi, nu medju to vrěme, a osobito pèrve godine, mora se nastojati, da se travurine svakovèrstne iz slogovah t. j. gdè je broč posadjen, izplive, i tako će korenje veću krèpost zadobiti, i mnogo će deblje narasti.

6. Tretje se godine korenje vadi i deblje se čisti od žemlje, i trave za prodajn, i u vètru ili pušnici (sušarnici) suši se, ter tako bojadisaru ili drugom kupcu prodaje, nu

7. Ako neima tèrgovca, a ono se na takovo město mora spraviti, gdè zrak dobar prolazi, i tako do sgode trěba sačuvati, dakle

8. Tanje se korenje može razkidati i opet na rečeni već gori način posaditi.

9. Trava pako, iliti listje broča, koje odzgor izraste, navadno se govedama kroz lěto za hranu dati može, niti

Digitized by Google

se trěba plašiti, da će mlěko cèrljenkasto postati i ljudma pogibeljno, jerbo kao što neće od zelene trave pozeleniti, tako isto od ove neće pocèrljeniti.

10. U jesen se zemlja na korenje privlači i nadiže, nu ovo se plugom, ili pako motikom (što je sporie) obaviti može, i to plugom, ako su slogovi uzduž načinjeni, a motikom, ako su slogovi prěko mehkote.

Krunoslav Joso Veselić,
novo-misnik, član družtva v. r.

Kratko uputjenje za one, koji s rogatom marvom (govedami) posla imadu.

1. Rogatu marvu zdravo uzdèržati, znamenita je i važna stvar, da su jasle, štale (pojate), podi (taraci), gdě marva prebiva, čisti (snažni), i tako isto kèrma bila suha u zimi ili u lětu trava itd.

2. Kad je lěpo vrěme i marva po zdravom i čistom zraku hoda, zdravia bit će, dobije veću volju jesti, osobito krave više mlěka dadu.

3. Hrana, kèrma kakava, neka se niti u lětu niti u zimi odviše pred marvu nedaje, jer onu hranu ili kèrmu marvinče zapuše, neće da ždera, i tako se na smet baci, koje gospodaru na škodu i rasap biva, što sam već više putah vidio.

4. Tako isto trava, dětelina itd., kad se za marvu kosi, neka nikada za dugo na suncu neleži, jer taka trava užge se, i dojde lakomo proždèrlo marvinče i naždere se, pak dobije koliku, napuhnjenje, i ako na bèrzo pomoći neima, marvinče uginuti mora.

5. Voda da nikada marvinčetu nemanjka, osobito pako u lětu, i kad je marva u polju, dobro je na velikoj vrućini da je u hladu, jer i ovdě vèrlo pogibelne bolesti izmotati se mogu.

Digitized by Google

6. Tako isto vol, kada dĕla, i ako jak i zdrav želi gospodar da bude, mora 2 ure da imade za žderanje, to jest 1 uru da jede, 1 uru da prežima (wiederkaut), da kad počme dĕlati i vožiti, da mu neizpada sĕno ili trava na gubac i na nos, koje još presno i prežimano nije; i ovo sam već više putah vidio.

Vol neka se nikad naglo negoni, zašto on je već od naravi stvoren, da teret lagano vozi.

7. Vretence neka se u jarmu nikada vèrlo nepritegne; ali ovo lĕne sluge zato čine, da u miru i lagano volovi idu, i da može na kolih sluga spavati; ovdĕ sirota vol jezik izplazi, riče više putah, ali sve badava, još sluga s bičem udara po njemu tako, da za kratko vrĕme vol sipljiv bude, noge strepu, ili kap iznedada udari vola, i tako gospodar više volovah izgubiti može, dok se osvĕdoči, i kvar veliki imati može.

8. Ako marva u mokroj vlažnoj štali (pojati) stoji, dobije ovdi zubnu gnjilost (Maulweh), papci zabole marvu, i tako više putah mora se po jeftine novce prodati ili pogine.

9. Volu, koi se za dĕlo izbira, moraju biti najmanje 4 lĕta, i onda može do 8, 9 i najdužje do 10 lĕtah poslužiti, i to kad dobru hranu imade.

Tele, po mojemu mnĕnju, da se nijedno negnjete, nedropi, jer ovdĕ jako oslabi od onoga bola, i nije takovo tele krĕpko, kano ono, koje se reže, škopi, štroji, i ovdĕ lĕpše rogove dobije, što volu vèrlo glavu kiti i rĕsi.

10. Od izbiranja bika, i kad i koje godine imade se kravam pustiti, g. je Aleksa Vancaš pohvaljenu i vele učenu knjigu godine 1839 izdao, za uputjenje ne samo gospodarah, nego i širomaka prostaka; vèrlo bi dobro bilo, kad bi si ovu knjigu svaki priskèrbio.

U Djakovu 1847.

Franjo Vesclić,
član.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 7. Zagreb. Měseca Sèrpnja. **1847.**

Sadèrža: Povekšana poštarina od měsečnoga lista. — Izvěstje podružnice Brezovičke. — Tretja sědnica podružnice Moslavačke. — Izvěstje o težanju vinogradah i gojenju marve. Od člana Gjure Jurinića, župnika Osěkovačkog. — O vinstvu. Od člana Josipa Mramora, podjašprišta i župnika Ludinskog. — Opis livadah Moslavačkih i gospodarenja na njima vladajućeg. Od člana Ljudevita Vukotinovića. — Vèrbovnik. Od člana K. I. Veselića. — Glasonoša.

Povekšana poštarina od měsečnoga lista.

U slěd naredbe visoke kr. ugarske dvorne komore od 7. sèrpnja 1847 br. 29005 ustanovljava se poštarina za sve ugarske listove i časopise, koji se jedanput na měsec pošiljaju, a nisu veći od četiri štampana arka (tabaka), počamši od 1. sèrpnja o. g. na 36 kr. za svakih šest měsecih, koja summa ima se platiti i za gospodarski u Zagrebu izlazeći měsečni list, ako se na takov način s poštom šalje.

Izvěstje podružnice Brezovičke.

Na primetbu osrednjega odbora u br. 1. na str. 16. měsečnoga lista o. g. glede ječma himalajskoga odgovara podružnica, da to nije nikakvo protuslovje, već da su probe te činili dva člana, svaki na drugome městu; zajedno obznanjuje ista podružnica, da još i sada s ječmom himalajskim marljivo probe čini.

Digitized by Google

Na ukor poradi rane berbe t. j. branja u istom listu na str. 15. odgovara, da tamo to iziskuju městne okolnosti.

Podružnica izvěstjuje osrednji odbor o novih velikih murvinskih nasadih, stanju stěrnih, děteline itd.

Na poslědku priobćuje dva srědstva proti žižkom, koja su već poznata, nu koja je opet něki član kušao, te našo da su dobra. Evo ih:

1.) Po lětu, ako je malo žita (žitka) na hambaru, dobro je u žakljih (vrećah) mravljah doneti, i njih po žitu i po istom hambaru raztepsti. Mravlje ne samo što žižke sve poubiju, već ista jaja utamane, te onda iz hambara otidju.

2.) Dobro je od bresak' perje zeleno i pelina po žitu (žitku) pometati. Ovo će dvoje protěrat žižke.

Prigodom onom, kad se je to čitalo u sědnici osrednjeg odbora, povede reč član istog odbora, gosp. Makso Radičević te progovori ovako: »Najbolje je kudelja konopljena, pometana po žitku i po hambaru. Na ovaku kudelju sprave se odmah žižci. Kudelju ovu valja svaki dan uzdignuti i u vodu ili oganj stepsti. Tako će u kratko svi žižci iz žitka izići. — Dobro je takodjer na žitak odmah, kako se u hambar postavi, pometati orahovog perja.«

Tretja sědnica podružnice Moslavačke.

Dana 15. sěrpnja t. g. kao na opredělјeni po gosp. predsědniku dan obděržavana je sědnica, koju otvori sám g. predsědnik govorom, u kojem izvěsti gg. članove, da podružnica naša nesamo u domaćih, veće i u bečkih listovih pozornost probudjuje, i da zato trěba nastojati, da očekivanju primerna budu i děla naša.

Digitized by Google

Sad predloži gg. članovom, da bi izvolili u město bivšeg blagajnika g. Severinskoga, koi je iz ove gospoštine u drugu prenešen, novog blagajnika izabrati; na ovo sva gg. članovi privoliše, te izabraše došavšeg novog računovodju velikogradskog g. Ljudevita Šimunčića za blagajnika, koi sa svojim došastkom odmah očitova želju stupiti u podružnicu. Ovom prilikom i gg. računovodja kutinskoga-sečenskoga spailuka Franjo Körmendy, i kasnar velikogradski Nikola Thanhofer biše u broj članovah upisani.

Zatim pročita g. tajnik dopis sl. podružnice križevačke, u kojem ova moli, da bi podružnica naša, križevačku za osrědnju smatrala, sva izvěstja š njom sobćivala, i svoje novce g. blagajniku križev. podružnice pošiljala. Na ovo gg. članovi pristati nehtiše, misleći, da bi se time i radilo proti pravilom i prěčilo hitrie izvěršivanje i obticanje posalah. Zaključak taj je podružnici križevačkoj priobćen.

Po tom biše pročitana pitanja od osrědnjega odbora podružnici ovoj poslata s tim nalogom, da bi na ova gg. članovi odgovoriti izvolili. Ovi rekoše, da je opredělјen rok za rěšenje tako važnih pitanjah prekratak, zato u budućoj obćinskoj skupštini od strane ovdašnje podružnice odgovor dati nije moguće. Medjutim naloženo je g. tajniku, da rečena pitanja gg. članovom posebno u listovih priobći, kako će svaki član svoje izvěstje dati moći.

Ovdi povede se rěč o poslanicih na glavnu skupštinu, i biše jednoglasno za poslanike izabrani gg. Ljud. Vukotinović, predsědnik podružnice, i Drag. Pavčec, župnik kutinski, član.

Bilo je pako naloženo gg. poslanikom, da nastoje izraditi, da se pitanja za rěšenje opredělјena svagda u jednoj glavnoj skupštini postave, u drugoj pako da se odgovori priobće. Nadalje, da se umoli osrědnji ravnajući

Digitized by Google

odbor, da bi od sada veći obzir imao na članke, koji se na popravljanje gospodarstva naše domovine pretežu, i takove u měsečnom listu priobćivati nebi se uzkratio. Napokon bilo je naloženo, da izvěste občinsku glavnu skupštinu o lětini u našoj pokrajini.

U poslědnjoj sědnici bilo je odlučeno, da se kupi ralica; u ovoj sědnici g. Barabaš obeća, da će on sám takovu na troške podružnice pribaviti, šta gg. članovi s veseljem primiše.

Zatim je slědilo pitanje, da li je dugotrajna kiša i magla kakovu škodu prouzročila?

Članovi občenito misle, da je vinogradom škodila, jerbo grožđje jako rědko jagodje imadu, i to někoje debelo, a někoje sasvim drobno. Stěrnskom žitku nije ništa naškodila, akoprem je repica jako izrasla.

Da bi se zemlje moslavačke chemički razložile što skorie, odredit je za taj posao izvan prie odlučenih dviuh članovah takodjer g. Kos; a za ovo izvesti potrěbna »acida« obećao je g. predsědnik.

Zatim su se uslěd učinjene u pěrvašnjih sědnicah odluke pročitala izvěstja gg. župnika Gjure Jurinića o marvi, i provisora Věkoslava Ladenhauſena o gojenju màrve, podjašprišta Josipa Mràmora o priredjivanju lagavah, i Ljud. Vukotinovića o livadah moslavačkih.

Ovdi mnoga gospoda rěč preuzeše, a po imenu g. Žigrović (buduć da svi dèrze za pèrvu mahnu, što ljudi odviš blaga imadu) upita, kako bi se mogli seljaci potaknuti, da manje marve dèrže, i ovu bolje kèrme, nebi li se kakovo družtvo sklopiti moglo, u koje stupivši seljaci potrěbit bi broj marve dèržali i u obće tako gospodarili, kako bi im se naputak davao, s tim većma, jerbo seljak

Digitized by Google

pored sve svoje množine konjah, s ovima nikad ništa nezasluži, dapače, kao što se je veća strana gospode tužila, za gotove novce nemože čověk prilike dobiti kod jedne kuće, koja po 16 konjah imade. Na ovo reče g. predsědnik, da je potrěbno najprie izvěstiti domovinu o našem tužnom stalisu duševne i tělesne izobraženosti; potrěbit je, reče, statistički opis gospodarstva cěloga, da tako videći oni, koji upliv u životu političkom imadu, koji zakone stvaraju, potrěboće naroda našega, takovim doskočiti, i za rane naše shodan lěk odrěditi mogući budu; ovo zlo, reče, nije moći izkoreniti za dvě, tri godine, jer su to rane starodavne, a puk stari način življenja težko ostavlja.

Za ovim očitovaše někoja gg. članovi želju, da bi novine gospodarstva družtvo uzelo, nu ovaj predlog nije bio iz raznih uzrokah primljen, zato g. Kos obeća, da će on svagda, kad šta koristnog za nas bude u novinah, svoje novine družtvu ustupiti, na ovoj lěpoj ponudi i obećanju družtvo g. Kosu svoju zahvalnost izrazi.

Na prošnju družtva pribavio bio je g. predsědnik dudova sěmena i takovo medju gg. članove za gojenje duda odredite podělio, zametnuto je dakle pitanje: s kakvim uspěhom? nu na žalost razumi družtvo iz rečih g. Novoseta, da s nikakvim; jerbo, kazivaše on: najprie bilo je sěmena malo proniklo, ali po tom poginulo; za novim daždom ipak bilo je sěme izišlo, ali i ovo propalo; isto tako dogodilo se i ostalim, koji su sěme ovo dobili: razna dakle mněnja bila su u toj stvari, i nitko pravoga uzroka dati mogao nije. Podnio je izvěstje najposlě o gojenju duda g. Kos, nu ovo će se tek buduće godine moći upotrěbiti. Ovom prilikom upita g. Pavčec, kako se pribavlja sěme krumpirovo, i kako se ovo sadi? u ovom je podpuno naputjenje g. predsědnik njemu, i ostalima dao, veleći, da se jabučice dozrěliti puste, iz ovih izvadito sěme valja po-

Digitized by Google

sijati, a ovo sème u zemlji krumpirom urodi, koi poslě saditi se ima, i tako se čitava narav krumpira popravlja.

Najposlě zahvali se g. predsědnik na pověrenju, koje družtvo u njega i g. Pavčeca postavlja, dočim nje u glavnu skupštinu izašilja, preporuči im nadalje promicanje gospodarstva, te zahvaliv se u ime cělog družtva gostoljubivomu g. župniku Gjuri Juriniću, što je družtvo u svoju kuću primio, razpusti sědnicu.

Izvěstje o težanju vinogradah i gojenju marve.

Od člana Gjure Jurinića, župnika Osěkovačkog.

U slěd datoga mi godine 1847. dana 15. travnja u sědnici podružnice moslavačke naloga, sada izjavljam:

a) o težanju vinogradah.

Što se dotiče goricah i obdělavanja vinogradah, prošlo je ono, o čemu bi se govoriti moglo, i zato ovo za buduće vrěme ostavljam. Jedino sad napominjem, da je sěrpnja měseca tretji put snažiti tèrsja i prekapat ih vèrlo koristno. Polag izkustva starih gospodarah osobito pazati valja, da se ova tretja kop neizvèršava u velikoj vrućini i sparini, već u ugodno vrěme, osobito ako malo po kiši i za hlada: na vrěme paziti i oko Sv. Ane dělo ovo izvèršivati trěba, t. j. osam danah prie ili kasnie; nu u 14 danah da je izvèršeno.

b) o gojenju marve.

O gojenju marve u kotaru moslavačkom, što je najgore, izpověditi moram. Seljanin moslavački slabu ili da bolje reknem, nikakve hasne iz krave neima. Zašto? Zato, jer: 1) u obziru dojenja spol ženski fali, nedojeći kravu, već kada i tele muza, 2) ako krava odmah mlěka neda, seljanka ju posve zapusti, veleć, da ništa nevalja; 3) neobdèržava se vrěme dojbe, nègda se u 10 satih u večer krava muza,

Digitized by Google

kad snaha iz děla doma dodje; ako je njezin red, muzati mora, jer sve po redu izvèršivaju žene moslavačke poradi nesloge u kući. Nadalje masla kod nas u Moslavini vèrlo malo imade, zašto ljudi s ribom nadoměste u postnih danih maslo. Izvan toga posve malo razumiju gospodarice podstupati s maslom, i zato nečuveno je, da je masla itko prodao, osim gospoštinah, gdě ili majurice ili švajcari s otim gospodare. Za sad o tom dosta.

Nu i marva je slaba, mala i zločesta: 1) slaba, jer u mladosti zahiri iz pomanjkanja kèrme; telići od tri godine već se na pašu gone; 2) mala, jer od malih bikčićah i premladih kravah natěra se; 3) zločesta, jer bez svake brige i prigledbe gospodarove odhrani se. Da se ovome zlu doskoči učinimo ona, koja mogu pomoći. Nu o tom drugi put.

U Osěkovom 14. sèrpnja 1847.

O vinstvu.

Od člana Josipa Mramora, podjašprista i župnika.

Hèrvatska zemlja, draga naša domovina, na glasu je od dobrote i obilnosti vina. Pa ipak velika je razlika i u dobroti u obilnosti vina, premda su si tèrsja (vinogradi, gorice) na blizu, i premda je nasad tèrsovah (loze) ponajviše jednak. Razlika u dobroti vina, čini se, da dolazi od različnog podstupanja (baratanja) kako u pripravljanju posudja vinskoga, tako i u načinu spravljanja mošta (šire) i pretakanja vina; razlika pako u obilnosti (ako drugčie zrak prija), vidi se, da dohodi od obdělavanja tèrsja (vinograda).

§. 1. *Podstupanje (baratanje) s posudjem.*

Posudje ili je posve novo, ili već potrěbovano. Što se dotiče posve novoga posudja, s ovim valja podstupati ovako, ako hoću. da nikakve zločeste duhe, niti ružne bo-

Digitized by Google

je (farbe) vino imalo nebude. Něki su zadovoljni, ako se sa slanom kipućom vodom zapari posuda; ovako, vele, ona slana kipuća voda povuče čreslo iz novih dužicah i iz denah, k tomu pripomogne kipljenje (fermentatio) mošta, ter po droždjih sva neugodna (hmanja) duha (miris) na dno sedne. Neću da prigovaram ovomu načinu; nu ipak to će mi dopustiti, da je velika razlika i u teku (žmahu) i u farbi medju onim vinom ili moštom, koi je postavljen u ovako priredjeno posudje, i med onim vinom, koje je postavljeno u posudje gdě je već odprie několiko putah vino bilo, samo ako je drugčie posudje ovo bez falinge bilo.

Od glasovitoga gospodara, pokojnoga Josipa Puea, něgdašnjega comesa i directora imanjah sl. kaptola zagrebačkoga naučio sam se i opazio, da je dobar i bez svake falinge način, koi niže slědi. On poradi službe i časti svoje na imanju svojem Dubravica zvanom, posve blizu Sv. Ane na Rozgo, gdě sam ja zaonda bio kapelanom, dugo ostati nije mogao; toga radi oprosi mene, da mu nek ja popazim, da njegov gospodarstva službenik (officir) ovako bude podstupao.

a) Uzmi parelni kotao (kotel) od jednog vedra; 6 polićah dobro presenoga pepela napuni s vodom i pusti ga kipěti, dok se za 4—5 pèrstah pokipi. Tad ovu vodu s pepelom skupa vrělu, kipuću u sud ulij, dobro pilku zabij, i pusti je u nutra, dok se duge i deno neohladi. Tad je kroz vrata izvadi i posudu čisto operi. Pepeo da nebude od jalševa dèrveta. Kada si ovako kotao ulijo, možeš za drugu posudu odmah drugi kotao napuniti.

b) Zatim isti kotao napuni, i ako je lagav do 25—30 vedarah, uzmi borovičnog zèrna malo sdrobljenoga, i kuhaj ga skupa, dok se 4—5 pèrstovah pokuha, ulij vrělo to jest kipuće itd., kako gori.

Digitized by Google

e) Nádalje u zapunjen kotao metni okolo $2^1/_2$ funte soli i podstupaj kao prie.

č) Najposlě izaperi posudu s friškom vodom, pusti da se izcědi i malo pregrahne, posuši, ter s korenom od hrena vàs sud iznutra naribaj, s droždjenicom zapari, i kad se zapara razhladi, vino ulivaj. Ovako postupajuć vino nesamo lěpotu i dobrotu neizgubi, već se i popravi.

§. 2. *Podstupanje s pokvarenim posudjem.*

Ako hoćeš, da ti vino bude dobro i sladko, ter da ti se bèrzo izčisti, vazda prie namaži s hrenovim korenjem, ter s droždjenicom zapari svaku posudu, u koju hoćeš vino nalěvati. Ako hoćeš da občuvaš vino od ciknjenoće, nedaj ga nikad sa šefom vaditi, jer onu kožicu gornju raniti nezdravo je i mnogo doprinosi k ciknjenosti. Ako pak i vadiš vino na šef, odmah ga zapuni tako, da sve sědine napolje (van) izidju, ter se s keficom (štetkom) podvori.

(Od gornice i desetine slèdit će).

Opis livadah moslavačkih i gospodarenja na njima vladajućeg.

Od člana Ljudevita Vukotinovića.

Livade okružja moslavačkoga děle se najbolje na troje. Pèrve su gorske, druge ravničke, a tretje berežne. Livade pèrve vèrste nalaze ne najvećma u obćini Mikloškoj, kamo i sela: Selište rišćansko, Kutinica i Čaire spadaju, zatim u Jelenskoj gornjoj i u Selištu katoličkom. Livadah nadalje ravničkih imade u obćinah: Vidrenskoj, Popovačkoj, Potočkoj, Stružečkoj, Voloderskoj, Osěčkoj, Okolskoj i Gračanskoj, stranom u zemljištih urbarialskih, stranom pako u kèrčih (kèrčevinah). Livade berežne, le-

Digitized by Google

že pokraj sela Okoli i Stružec, kod Roviškoga polja, pokraj selah Osěkova i Gračenica, kod Lonjskoga i na Lonjskom polju.

Na livadah gorskih najbolja i najpitnia kèrma raste; svagdè se može dvaputa kositi; kada je lěto dobro i ugodno onako, da višeputa tiha kišica namače, onda ljudi imadu sěna dosti; ali usuprot tomu, kada je lěto jako mokro, kada silne plohe opadaju, onda se potoćici gusto razlěvaju, i travu pomuljivaju, što je kèrmi jako škodljivo, i to tako biva, jer ljudi malo mare, da bi si livade dobro i pošteno ograbali, i tako vode putem kanalah od svojih livadah udaljivali. Ima osobito na Gornoj Jelenskoj i u Kutinici několiko boljih gospodarah, koji su u tom obziru skèrbljivii nego drugi; ali žalibože, i njihovi trudovi višeputah vodom odplivaju; jerbo jedan, ali drugi suseđ zanemario je grabu kopati ili davno već izkopanu izčistiti, i tako voda dodje, i kvara uzrokuje. Kad je sušno lěto, onda običaju ljudi napuštati vodu na livade svoje, ali to samo ondè biva, gdě je položaj tomu priličan, gdě jarkom kakovim voda teče, ili gdě je cesta, muž iste livade, veće kakove skèrbi ili troška nitko si poradi toga nepravi. Zato kad je sušno lěto, onda veliko je pomanjkanje kèrme u Moslavini, jer sve gore moslavačke malo vode imaju, bèrda pako i medju njima doline, koje leže na prednožju planine, gole su i osušene, da čověk željno traži zelene travice. Uzrok tomu je zemlja neplodna, proizhadjajuća iz tinjastog granita (schieferiger Granit oder Gneiss). Zemlje su okolo gornje Jelenske i Slatine napunjene željezninskom ilovačom, i zato su tako mèršave. Doline tamošnje malene su, i upotrèbljavaju se velikom stranom za sějanje žita, u svemu dakle malo ostaje prostora za livade. Trava, koja tu raste, i sěno, koje se tu spravlja, nipošto se nemože prispodobiti s onim, koje raste u gornjih kra-

Digitized by Google

jevih Hèrvatske, kò što je: Zagorje, tako zvano Prigorje i okolice Novomarovske.

Ljudi kose dosti rano, to jest: bolji gospodari u Jelenskoj, Mikloškoj i Kutinici; ali opet ne tako rano, da nebi mogli još ranie kositi. Otavu kose, kad je jesen dobra, to jest, kad je dugo toplo. Navada je dugo u prolètju, do Gjurgjeva gotovo svi pasu, mnogi pako tja do Trojakah (Duhovah). — U Selišću rišćanskom ima mnogo gospodarah, koji nikad nekose, nego u prolètju pasu blago svoje jedno vrème, pa zatim prodavaju sènokose, nemisleći, da tim načinom kruh davaju od kuće.

Druge su livade r a v n i č k e. U obće moći je reći, da na ovih livadah nigdè neraste ona prava fina kèrma, koja bi bila dobra za rogatu marvu, nego najvećma raste tu trava, štono ljudi vele: dobra kèrma konjska. Za Moslavinu vèndar od velike su vrèdnosti livade ove, jer blago ovdašnje nije nimalo oholo, ono sve pojede, što mu se dade. Na mnogih městih običaju ljudi puno dèrvetja, osobito dubah (hrastovah) i jasenah po livadama ostavljati, tako da čovèk višeputa nezna, da li je šuma il livada; više dèrvetah na livadi imati vèrlo je dobro, jer se pod sènom vlaga bolje dèrži, dakle i bolja trava raste, i kosac rado počiva pod hladom od hrasta. Niti grabah manjih, niti obćih vodovojah ili kanalah neima; nego ima na mnogih městih tako nemarljivih ljudih, da oni puštaju u srèd livadah rakitovine, jalševine, klokotovine i t. d. rasti, i to višeputah na toliko, da je livada na pol k šikarom zastèrta. Ovo nèkoji nebrižljivi gospodari prisekaju, ili motikom podkapaju, misleći, da će se gèrmje zatrèti, ali protiva tomu gèrmje se još obilatie razplodjiva, i čim se on svako lèto gèrmu takovomu kosom svojom pazljivo ogiblje, tim se gèrm bolje širi, i za nèkoje lèto postane iz livade gotova šumica. — O kakovom popravljenju l vadah niti diva-

Digitized by Google

na nije, kò što ni o sějanju kèrme. Možebiti u svoj Moslavini neima više od dva tri seljaka, koji bi sějali dětelinu ili grašicu. Kad Bog prikaže u travnju i svibnju dosta kiše, onda ima sěna, ali kad je sušno lěto, onda su livade ove ravničke sasvim rědke; ljudi kose u kolovozu měsecu pèrvu travu, a o otavi neima niti divana. — Položaj ovih livadah nije zločest, a prolětje svako skoro manje više mokro je, tako da korenje dovoljnu vlagu dobije, da uzklica i u travu poraste; ali opake navade ljudih, zatiraju silom ono, što bi im dobrostiva ruka božanska davala; kak sněg otidje, već su konji, krave i volovi na livadi, tamo gaze po mekanom jošte zemljištu, propadaju, jame dělaju, i male one tanke jedva iz zemlje izišavše travice sgrizu i već u svom pèrvom uzklicanju vražaju, te mnoga i mnoga sa korenom zajedno izčupaju. Ovo škodljivo pasenje traje sve do Gjurgjeva ili 24. travnja kako gori rekoh kod mnogih i do Duhovah. Da pako to škodi, to će svaki, koi i malo tečaj naravi gledeć rastenja biljah promišljava, lahko razuměti; nu dokaz očevidni tomu su sve one livade, koje na poseb stoje, u kojima se nepase; i ondě se može kositi i otava kako se u drugima kosi trava pèrvom rukom.— Jesensko pasenje nije škodljivo, jer je u jeseni i zemlja tvèrdja, i korenje u trave jačje, a ono, što marva odgrizne, ono bi i onako kroz zimu poginulo, osim toga blago, gdě pase, i gnoj ostavlja.

Tretje vèrste livade su b e r e z n e i ove su gledeć dobrote svoje najgore; one leže, kako je već rečeno, u nizinah nuz Lonju, koja se u prolětju razliva kod Okolih i Stružca u Roviško polje, kod Osěkova i Gračenice u malo Lonjskopolje; kad je lěto mokro, onda voda u polju velika je, više putah do lipnja, više putah i do sèrpnja měseca se neusuši; trava ona, koja u ovom močvarnom predělu raste, sastoji gotovo do polovice iz šaša, i sitinca, debela je,

Digitized by Google

kiselasta, i zato za kèrmu malo vrědna; ali Moslavci zato ipak rado kose u ovih berezih, jer ih na to sili nedostatak kèrme, kog si tim načinom nadoměštaju, i ovu kèrmu blago ovděšnje rado troši, jer je od malih noguh tomu obiklo. — Kad je puko sušno lěto, onda se polje rano od vode oslobodi, zemlja tvèrda postaje, i trava slaba je i rědka.— Više putah kad u gornjih stranah kiše mnogo padaju, Sava se napuni, Lonju, i Česmu podupre, i tako polje Roviško i Lonjsko polje, pak zamulji travu, ali već pokošenu odnese. Već bliza 80 godinah sl. commissia kraljev. suši Lonjsko polje; ali sve u zalud, jer za pèrvo: neima novacah, s kimi bi se goleme osnove osušenja u istinu proizvele, — za drugo: nije potrěbe k tomu u naše doba tražiti i trošiti za pribavu novih zemaljah, gdě još dan danas puno leži pustoselinah, koje nije moguće napuniti.— Někoje komade mogle bi dotičnе gospoštine od vodah obraniti, kad bi ih grabami obkružiti, i sipovi utvèrditi dale, onda bi s vrěmenom i bolja kèrma narasla, nu tomu se nije za sada još nadati, možebiti da nebi slobodno niti bilo partialna ovakova děla praviti, jer bi lahko moguće, povodnje u cělom umnožala.

Najvažnie pitanje u toj stvari jest to: kako bi se zlo stanje livadah podiglo na bolje, i kim načinom bi moći seljana k tomu najlaglje nagnuti?

Na ovo pitanje bit će svakako malo težji odgovor, nego što biaše opisanje livadah; u obće govereći, scěnim, da će se u Moslavini polaganije izobraženost puka i poljoděl-stvo uzdizati, jerbo Moslavina nije tako srětna, da bi u njoj obitavala gospoda zemaljska, koja, videći i motreći život svoga kmeta, pomagala bi ga, naučala, od propasti čuvala; častnikom slavnih gospoštinah svezane su ruke u tom obziru, oni se moraju tèrsiti, da mnogo proizvode, mnogo prodaju, i peneznicu napune; zato predlažem častnoj gospodi, da svomu poslaniku za buduće spravište občinsko naputak bi dati izvolili, da se gospoda zemaljska pozovu, da štogod

Digitized by Google

učine ozbiljnoga za podići poljodělstvo i u onih stranah domovine naše, gdě oni glavom nestanuju. Za taj cilj trěba najpèrvo: dobrih primèrah (peldah), kojim se gospoština odlikovati mora, da kmeti vide, šta gospoština čini u gospodarstvu, za tim pako nauk u školah pučkih, gdě se predsude oddavna ukorenjene iztrěbiti mogu. Svakako pako upotrèbit će se za naše svèrhe najbolje tihi, priatni način nagovaranja i tumačenja, kojim vrědni članovi družtva našega naprědovati mogu tako, da si izaberu dva tri pametnia, sebi dobro poznata seljaka, i njih napute na nova pokušenja i poboljšanja gospodarstvena. Kad sudsědi njihovi uvide dobar uspěh, tad se temeljito možemo nadati, da će se i drugi někoji pridružiti; s vrěmenom učinit će se tako znamenita naprědovanja, koja će sve većja bivati, kad jednom izobraženost puka uzraste, kad se obèrtnost podigne, i tèrgovina ustanovi. U to vrěme trěba neumorenim trudom raditi, zdravo sěme naukah sijati, i nadati se u pomoć božansku i srětniu budućnost.

Vèrbovnik ili silina (Isatis tinctoria. *L.* das Waid.)

Digitized by Google

Ovu travu u Šlezii, i u Českoj zemlji veoma marljivo po svědočanstvu němačkih spisateljah obradjuju, siju, ali i sade mnogi. Vèrbovnik zadèržaje i ima u svojemu listju něki plavi vèrlo lěpi sók, i ovaj je za bojadisanje od velike koristi; dva su pako uzroka, koja bi mogla svakog gospodara na obdělavanje njegovo ganuti i probuditi t. j. a). Naravoizpitatelji tvèrde, da marvi, i istom govedčetu vèrlo dobro može za hranu (kèrmu) poslužiti i to bez ikakvog straha i pogibeli. b). Bojadisari (farbari) za plavu boju ovu travu potrěbuju, i akoprem se po istoj Franceskoj u pustinjah nalazi, ništa nemanje po mnogima se krajevi širokoga světa gospodarski s ovom travom podstupa, jer se sadi, sije i na korist obraća.

Sadenje, sijanje i odhranjivanje ovako biva:

1. Ova trava od naravi iziskuje podnebje toplo, i trěbuje prorěditu zemlju; što se pako dotiče djubrenja, može se kao i s broćom postupati.*)

2. Istina je, ima je od dvě fele, t. j. vèrbovnik lětni i zimski, nu zimski se u tom odlikuje: ima listje i stabke znamenito veće; ako se u jesen vèrbovnik posije, onda bude zimna; ako pako u prolětje, onda lětna trava.

3. Sěme se mora rědko sijati, ali oni bolje činu, koji u rasadinjaku (djubrenjaku, Mistbett) sěme zasiju, i onda na sliku kupusa po zemljištih sadu; nu može se po mehkoti uzoranoj, ili prekopanoj mahom posijati i to dosta na široko.

4. Od korova, i od dračja mora se snažiti i marljivo pliviti, osobito pako ako bi se dogodilo, da je posijano sěme odveć gusto izraslo, onda se mora po onih krajevih, gdě je pregusto, pliviti i tako razrediti, glavna je stvar.

*) V. br. 6. měsečnog lista od o. g. *Ur.*

Digitized by Google

5. Ako je listje jurve za jedan pedalj izraslo i žutkasto-sjajnu boju dobilo, onda se more sèrpom žeti, ili nožem oštrim obrězivati, nu valja dobro paziti, da se sèrdce od glavnoga korena sèrpom ili nožem kakvim nerani.

6. Listje se navadno triput obrězuje, i već obrězano mora se od gada, praha i od zemlje (ako je zamèrljato, pogano) očistiti, pak zatim na otvorenom zraku više krat prevračajuć osušiti, i tako prigotovljeno tèrgovcima i bojadisarima prodavati.

7. Ona pako strana, iliti kraj mehkote i polja, koja je za sěme odlučena, mora se u svojoj cělosti ostaviti i listje se dakle nesmije obrězavati, nego se ostavi, dok je cvět sasvim zrio; pak zatim

8. mahune se od stabke odrěžu, i kroz više danah rědko složene moraju se sušiti, a već osušene trěba lagano izmlatiti, u platnene (bezne) vrěćice, ili na drugo, i u drugu kakovu posudu i město postaviti, i tako za novo sijanje čuvati.

Glasonoša.

U posalnici gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga družtva u narodnom domu ima na prodaju:

1. Škaricah Hochbergovih za voćke i vinograde; komad po 1 for. 30 kr. srebra.
2. Škaricah već poznatih manjih takodjer za voćke i vinograde; komad po 1 for. 12 kr. srebra.

Digitized by Google

List měsečni
hèrvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 8. Zagreb. Měseca Kolovoza. **1847.**

Sadèrža: Sědnica osrednjeg odbora dne 5. sèrpnja (Jul.). — Zle navade, koje u Hèrvatskoj i Medjimurju vladaju kod sijanja duhana. Od Luke Gerlocia Križevčanina. - Naše šumarstvo. Od člana K. Veselića. — Hmelj. Od člana K. J. Veselića. — Šafran. Od člana K. J. Veselića. — Razašiljanje Měsečnog Lista.

Sědnica osrednjeg odbora dne 5. sèrpnja (Jul.).

U istoj sědnici bude medju ostalim pročitano pismo člana upr. nadlajtmana sl. nar. 1. banovačke regimente g. Gareisa, pisano iz Gline dana 23. lipnja ove godin, u kome javlja, da je on po velikoj suši, koja je trajala od 6. do 30. svibnja o. g., našao na zobenih poljih više komadah, na kojih je zob kao obsahla bila, te da su ti komadi i za potlašnjom čestom kišom povekšavali se. Stane dakle motriti istu zob te nadje, da se je vlat, na kojoj je listje žutocèrveno i kao obsahlo bilo zelenila, istina, nu sasvim okèržljala. To porodi u njemu sumnju, da li nije morda kakav cèrv to zlo počinio, te u istinu pomoćju sitnozora t. j. microscopa osvědoči se, da su na zob udarili buhači, koji iz listja vàs sok izsisaše. Za občuvat dakle drugu još zdravu zob i prepрèčit, da se buhači dalje nešire, savětuje istī g. dopisnik slédeća:

Digitized by Google

1) Valja ne samo one komade na njivi, na koje već udariše buhači, nego i sve zdrave biljke okolo rečenog nezdravog komada s pepelom posuti i to u jutro prie sunca, dok je još na zobi rosa.

2) Može se na isti način na mĕsto pepela upotrĕbiti prah živoga vapna (japna, kreča); ili

3) s navadnim samo lugom zob poškropiti; nu

4) najbolje je pepeo sa živim vapnom smĕšati i s time pokvarenu zob posuti.

Zle navade, koje u Hèrvatskoj i Medjimurju vladaju kod sijanja duhana.

Od *Luke Gerlocia* Križevčanina.

§. 1.

Sĕme duhansho se kadkada odviše dugo ostavlja na stablu ili kocenu; ako se tad čovĕk i malo takne sĕmenske glavice, odmah sĕme izpadne; i to zato, jer sĕme prezrĕlo oslabi i kroz najtanje njegove žiliee, koje sĕme dèrže, sok se u meso od glavice i kocena povrati. — Sĕme prezrĕlo s većega oslabi, i ako se takovo posije, iz njega slab i opadljiv presad naraste, osobito u našoj domovini Hèrvatskoj i u pĕšćenom Medjimurju.

To isto i s onim sĕmenom biva, koje se posije vlažno (vuhko), nesuho i nezrĕlo, koje je plèsnivo, ili se pak čuva na mĕstu, gdĕ ga vĕtar preveć prepuše, ili gdĕ je sasvim utušeno.

§. 2.

Višeputah se pako sĕme sije prerano, ili prekasno, niti se nepazi na to, gdĕ i kako koje mĕsto leži; ili se uvĕk sije na jednom slogu; kada se jako rano sije, ili na jednom gnojniku, tada se i u prolĕtju gustokrat smèrzne; kad se kasno sije, ili tada stopèrv, kada se rani presad već smèrzne,

Digitized by Google

onda drugi presad dodje prekasno, jer se nemože prie saditi, nego u velikoj vrućini, u kojoj se ili posuši, ili se sa mnogim večernim zalěvanjem prime istina, nu duhan izraste tako kasno, da listje dozoriti nemože, i zeleno te nezrělo obtèrgava se. Takovo je listje nevaljalo i za prodaju neprikladno; tim načinom u zalud sva muka i trošak.

To isto biva, ako se sěme na više slogovah i to na novih na višekrat neposije; jer presadom jako škodeći buhači i kojekakovi cèrvi zaostaju na starih slogovih, poradi česa ništa presada neostane; tim manje, ako na presadjeni već presad zlo vrěme udari.

§. 3.

Někoji duhan sadeći ljudi običavaju zemlju, koju sa duhanom zasaditi misle, samo jedanput na lěto uzorati, ili s motikom prekopati, k tomu zemlju nagnojiti, niti posadjeni duhan zalěvati; na takovoj prěsnoj, nepriredjenoj zemlji posadjeni duhan netečan je, nevaljan i nepostojan; k tomu još u močvarnom lětu duhanu korěn zakisne, i od nagle kiše sa korěrom se prehiti i slegne.

§. 4.

Ako se duhan tek jedanput okopa, i stablo se do pèrvoga lista neogèrne, onda mu svakojaki drač preotimlje hranu, i tako mnogi duhan neizplěven ostane, drač pako kolik duhan naraste, stablo utuši, te tako čini, da duhan isto tako kao i drač miriši.

§. 5.

Imao sam i ja do sada navadu niti zaperke (prirastke), koji iz kocena i izmedju listja rastu, niti suvišno i prebujno listje, niti vèrške od kocenja obtèrgavati, ali opazih, da nisam dobro naprědovao prošle godiné 1846. — A to je naravno, jer ove nepotrěbne i suvišne stranke mnogo izsisaju dobre hrane, koja prihodi duhanu iz koreňa kroz ko-

Digitized by Google

cen, poradi toga takodjer listje kasnie dozrěva, niti nedoraste do one debljine i veličine, koju bi drugčie dostiglo.

§. 6.

Isto tako ima još i sada malo kod nas duhan sadećih ljudih, koji bi pazili na zrěloću duhana; s većega su navadni kako gděkoi list dozori, sve obtèrgavati; tim načinom biva, da nezrělo listje počimlje gnjiti, smèrditi i dobromu lìstju škoditi; duhan takov poměšan je, i glede dobrote i vrědnosti svoje najslabie je cěne, gdě bi drugčie naš hèrvatski duhan mogo biti pèrvi.

§. 7.

Ne manje duhan sadeći ljudi i u tom fale, što listje odmah, kako ga obtèrgaju, na nìti nanizaju, prie nego mu dadu na kupu skisnuti. Ako se to zanemari, jako je škodljivo, osobito debelu listju, jer se to u tom slučaju neda dugo dèržati; najmanja mokrina, ili suša sasvime duhan pokvari tako, da izgubi sav svoj miris, kim se svaki dobar duhan mora odlikovati.

§. 8.

Obćenita je navada duhan na gustom navadjati, i za tim na plotove, ili pod strèhe kod stěne věšati, niti poslè toga koiput preokrenuti ga ili pregusto listje razredjivati; od tuda dohadja, da takav duhan više manje pogine. Mnogi pako duhan na tavan oběse, gdě ga dim obilazi i nasmradi tako, da neugodan miris nikad neizgubi. Nego isto tako i to duhanu šklodi, kada se na takovo město oběsi, da nakisne, ili se větrom raztèrga.

§. 9.

Kada se duhan s níti doli uzimlje, lopatiča i do prodaje čuva, na mnogih městih se krivo š njime postupa. Jedni ga n. p. sa čistom ili za to pripravljenom vodom poškrope; drugi ga onda, kada ga s nìti uzimlju, namaču s

Digitized by Google

onom vodom, u kojoj je krovni ritak opran ili kuhan, — čim oni misle, da se duhan laglje lopatiča, ili da postane cèrnomanjast. —

Nu lahko je dokučiti, da se i jedni i drugi varaju; jer takovo listje svoju naravsku dobrotu izgubi, biva vodeno pikasto, niti se može dobro prodati, — duhan takov vonja (einstelt), uvèk je modar, plèsnjiv i gnjije, niti valja za tèrgovinu. — Mnogi takodjer običaju list sa kočenom unutra okrenuti, da lopatice budu dulje i širje. Ali to samo oni čine, koji su radi sa uzkim kratkim perjem prevariti tèrgovce, jer se šklički od duhana za kratko vrème nedadu dosta posušiti, mokrinu i plèsan u sebi zadèržavaju, i tako duhan pokvare.

§. 10.

Ovima su spodobni i oni, koi stabalca preduga sa listom odrèzivaju, misleći, da će duhan tako više vagati i većji im dobitak doněti; koji nezrèlo, gnjilo listje u srèdinu lopatice sakrivaju i lopatice sa debelim lièjem ili slamom vežu, i kada duhan u balle spravljaju, debelo dèrvlje uzimlju, koje višeputah 12—20 funtih važe.

Ali ove sve lukavštine škode samo prodavaocu, jer se pri kupovanju pazi na felu i dobrotu duhana; zato oni, koji čist, zdrav i razredjen duhan imadu, svagda ga bolje prodaju, nego li oni, koji svèt hoće da varaju.

Naše šumarstvo.

Od člana K. J. *Veselića.*

Imamo li mi u domovini hèrv.-slav. dosta šumah, i ako neimamo dosta dèrvah i hrastovah, kako bi se ovoj nuždi, barem gledeć na naše potomke, moglo pomoći?

Svaki se domovine hèrv.-slav. sin lahko može osvědočiti, da dèrva po naših gajevih sve većma na manjak idu, — a cěna njihova sveudilj skače; jerbo buratari (Binder)

Digitized by Google

i ostali tèrgovci, hraste od světlih spailukah kupuju, s njima tèrguju, a koliko se i onako raznese, — osobito pako tako zvanima dugami za različito dèrveno orudje ucěpljene i u inostrane krajeve světa putujuće, navlastito u Magjarsku, Francezku itd. zemlju; poradi toga, doista vrědno bi bilo, da se mi pobrinemo za uzmnoženje oniuh dèrvah i stabalah šumskih, koja u našoj hèrv.-slav. domovini mogu rasti, ploditi i naprědovati, a doisto svaki dobri i marljivi gospodar može-medju svojima zemljama takovih pustarah (praznih městah) naći, i to bez da bi u sijanju kakovo pomanjkanje patio, i tako će nas samo blagosivljati naši potomci i unuci, kad im kroz našu malu žèrtvu polakšicu učinimo i prinesemo!

Akoprem je istina, da bi se oko toga posla kod světlih spailukah morali šumari i lugari brinuti, da svojega vlastelina šume u dobrom, čestitom i valjanom redu dèržu, i ako šume kakovo pomanjkanje pate, takove zasaditi, podpomagati, a i seljanske ljude, (paure, kmete, podložnike) světlih spailukah naučiti i uputiti: kako, i na koi bi način mogli po svojih zemljištih divje stabre zasaditi, i tako dèrva i hrastove (debla šumska) uzmnožavati. Ali žali Bože ima šumarah i lugarah, koji se više lovinom bave, i za svoj žep brinu, nego li za naprědak i blagostanje svoga vlastelina, zemaljskog gospodara, a od podložnikah nesmiem ovdě govoriti! Zaoto ću ja evo na kratko fele različitih dèrvah, koje u našoj već dosta u toj struki, iliti grani gospodarskoj zapuštenoj domovini mogu rasti, naprědovati, s kratkim naukom predstaviti, i najpèrvo dakle:

Rast, ili hrast (quercus robur, die Eiche). On je u svakoj šumi kao kralj, gdě se nahodi, i jest jedno od najlěpših i najpolezniih dèrvah šumskih. Rastovina ucěpljena iziskuje tri godine počinka, i to u vodi mora ležati, ako želimo i hoćemo, da nepuca; zatim se mogu od nje balvani, daske, osovine, podvalci, prostje, valovi itd. a najposlě grede i gradja na najveće i najjače kuće (hiže) načinjati i metati. Rastov plod tako zvani žir, vèrla je kèrma za svinje, jerbo se veoma mogu utoviti, ali ima životinjah kućnih i šumskih dosta, koje ovaj žir jedu i tako se hrane; iz ši-

Digitized by Google

šarkih (šišaricah, šiških), koje iz žira izrastu, pravi se mastilo i cèrna boja, i ovom se svila, vuna i platno (bez) bojadiše. Vèšti gospodari tvèrde, da je u stanju u 80—100 godini plod donositi.

Ako dakle u život stupi izkupljenje selištah; onda će svaki nastojati svoje dobro i imanje t. j. gospodarstvo povekšavati.

Rastu u našoj hèrv.-slav. domovini po šumama (gajevi) osim hrasta, još i ove fele većih stabalah. Bagrena, (robinia pseudoaccacia, Acazie). Boza t. j. bozovina, zova (sambucus nigra, Hollunder). Brest t. j. brestovina (ulmus campestris, Rüster, Ulmbaum). Breza t. j. brezovina (betula alba, die Birke). Bukva t. j. bukovina (fagus sylvaticus, die Rothbuche). Bor, (pinus pinea, Pinienbaum, Zirbelbaum), i kod nas može rasti. Dren t. j. drenovina (cornus mascula, Hartriegel) raste po svoj Furopi. Grab t. j. grabovina (carpinus betulus, die Weissbuche), Jaovina (betula alnus, die Erle). Jablan (populus pyramidalis, Pappel). Jagnjeda (populus tremula, die Zitter-Pappel). Jasen (fraxinus excelsior, die Esche). Javor (acer pseudoplatanus, der Ahorn). Jela (pinus abies, Tanne). Ljeska (coryllus avellana, die Haselnuss). Rij (rhus cotinus, Scompie, Gelbholz), ovim kože bojadisaju. Topola (populus alba, Weisse Pappel). Venja t. j. borovica, (juniperus communis, Wacholder, Krammestbaum). Vèrba (salix, die Weide), ima je više felah, kod nas slèdeće: bèla vèrba, iva, rakita, prašlikovina, a salix babilonica (Trauerweide) samo se po bašćama nalazi. Klen (acer campestre, Masholder, der Feldahorn). Žesta t. j. žestikovina (acer tatarieum, Tatarischer Ahorn).

Što se dakle dotiče hrastovine, u svakoj će zemlji rasti i naprèdovati, samo ne u kamenitoj odveć i pèskovitoj; jerbo u takovima zemljama zasadjen, malu će hasnu dati. Hrastov se žir može u jesen i u prolètje saditi, nu samo ono mèsto gdè se zasadi, od potrèbe je zagraditi (kao što nèki spailuci tako zvane branjevine imaju, a to za to: da onuda marva (goveda) nehoda), jerbo će mladice inače popasti i tako će sve propasti.

Brezovina, bukovina, lipovina, ovakove će fele debla u suhoj, mèršavoj i kamenitoj zemlji takodjer naprèdovati,

Digitized by Google

nu bukovina će u veću visinu izrasti, ako se cèrna zemlja s druge fele zemljom směšana nahodi. — Brěst, jablan, jasin, jagnidovina, javor, johov, rakita, topola, vèrba, sve ove vèrste žele vlažnu zemlju, u drugoj zemlji okèržljaju i rado poginu.

Bor i ostale fele smolaste naravi žele pěskovitu, kamenitu i suhu zemlju, premda i bor neće vlažnoj zemlji zabaviti, ako je samo pěskovita.

Kako pako s plodonosim stablama (voćem) trěba raditi i umnožavat ih, neće morda za dugo još biti, i ja ću jednu knjigu pod imenom »Dobri Domaćina u kratkoj osnovi naprědujućeg gospodarstva, za hèrv.-slav. mladež« po meni spisanu izdati.

Hmelj ili melj (humulus lupulus, der Hopfen).

Od člana K. J. *Veselića*.

Dosta se nalazi i raste u našoj hèrv.-slav. domovini većom stranom divji po šumah i gajih, oko plotovah i

Digitized by Google

obalah, nu divji nikada neima takovu krěpost, kao onaj, koi se na gospodarski način sadi, i tako za trostruku korist pripravlja, kao:

a) Od zrělog i već dovoljno suhog cvětja jedna marljiva gospodarica pravi kuglice (na sliku srědnje lapte), i ove kuglice poslužuju za pecivo kruha, jerbo se na město kvasa upotrěbljavaju i to s velikim uspěhom; kruh od melja naraste i vèrlo je prijatan.

b) Něki, osobito Gèrci i Vlasi, mlade grančice od melja (dok su mladje) (na město laćike (lactuca sativa, Salat) sa sirćetom (octom) i zejtinom (uljem) směšajuć upotrěbljavaju i jedu.

c) Hmelj se takodjer i u pivo meće, i to zato, da pivo bude prijatnie, póstojnie i zdravie.

Uvidivši dakle trostruku ovu korist dobri gospodar i marljivi dom ćina, nemože mu se na ino, nego, ako mu za ovo bilje dovoljno zemlje ostane, saditi i isto za prodaju odhraniti. Neka dakle seljanski čověk nastoji melja barem oko plotovah livadskih, vinogradskih i u bašći (vèrtu) u okolo zasaditi, i tako će se sve većma i većma osvědočiti o hasni njegovoj. Našim pivarom neće od potrěbe biti iz inostranih zemaljah, kao iz Češke itd. zemlje ovo bilje za pecivo i potrěbu piva kupovati, ako se naš divji hmelj bude pod granu gospodarstva seoskoga uvuko, računo i tako pripitomio, a promislite si, kolika bi hasna i korist bila, kad bi novci medju domorodnim pukom u našoj hèrv.-slav. domovini ostali, koji su se sve do sada iz naše domovine u tudju zemlju iznašali?

Način, kako trěba hmelj saditi.

Akoprem imade dvě vèrste (fele) od melja, t. j. rani i kasnii, nu ništa nemanje obe ove fele mogu se na jedan način obradjivati, i to ovako:

Digitized by Google

1) Za onu zemlju, jutro (ralj) iliti više manje, gdě bi seljanin hotio melj posaditi za prodaju i tèrgovinu, najpoglavitia je stvar djubre, jerbo nijedan sád, nijedno bilje u gospodarstvu do sada poznato nezahtěva i neželi tako djubretnu zemlju, kao hmelj, zato

2) na tako pripravljenoj i već uzoranoj ili prekopanoj zemlji može se saditi, nu na korěnje valja paziti: neka je barem za jedan mali pèrst debelo, bilo, i ne morda dèrveno, ili što je gorje, šuplje.

3) U prolětju, ako se neima bojati od oluje, iliti nezgodnog vrěmena, žile se hmeljove duboko u zemlju zasade, i kraj svake, na jedan koračaj uđaljene, kolčić se udari, i tako dugo nuz ovaj korěn (žilu) ostane, dok nedostigne visinu od 14 do 20″ i onda se kolčići vade, i na město kolčićah mogu se (a i morale bi se) motke (kao kod onoga graha t. j. pasulja, koi u vis ide) udariti.

4) Branje pèrve godine nije znamenito, a zato druge i ostalih lětah koristnie — navadno se měseca sèrpnja i kolovoza bere; kod nas pako divji je već měseca sèrpnja sasvim zrio, a i onaj kod nas (što iz vlastitog izkustva i znanja govorim), koi je od divjih žilah u bašćih odgojen, već je svèršetkom měseca sèrpnja ove godine 1847. podpuno dozrio.

Od pupanja, t. j. oeuliranja.

Kad čovèk želi i hoće na divje, ili pako na isto pitomo stablo, iliti na mladicu koju bolju vèrst postaviti, odhraniti i razploditi, istina je, da mnogî gospodari vele: da je tako od veće hasne i koristi, ako jednako i isto pokolěnje zadèrži; nu ja sam se osvědočio takodjer suprotivno kod mojega roditelja, t. j. da nije na štetu gospodara, ako se n. p. na bělu šljivu, a i na cèrnu kajsiu pupa; na gunju, glog, ili na krušku n. p. mušmulu. Obće govoreći na gu-

Digitized by Google

nju (dunju) može se tako rekuć svaka fela pupati. Na gunju ako se koje voće pupa, ostane veoma nizko, imenom patuljak (Zwergelbaum). S ovim pupanjem ja sam se ove godine ovako, kao što slědi, služio, t. j. najprie ću evo kazati, što znamenuje pupati.

1) Pupati zove se, kada čověk od pitomog stabla (debla) jednu grančicu odsěče ili odrěže, a to takovu grančicu, na kojoj su mladi i lěpi pupovi, — s ove se grančice pupak redom izrěže tako, da bude svaki pupak na tri ugla (ćoška) i to baš samo za jedan jedini nokat širok.

2) Ovaj tako izrězani i prigotovljeni pup priņaša se na drugo stablo, n. p. kajsia na šljivu ili na isto dèrvo; breska na bresku, višnja pako na višnju itd.

3) Ja sam sám svèršetkom měseca sèrpnja t. g. pupovao, i to ovako: kad sam pup od kajsie i mušmule na gori rečeni način već izrězao, onda sam ga na mladu šljivu t. j. od kajsie prinio, urězavši pod zdravim pupom od šljive u koru, i to doli uzduž, kao što je rečeni pup dugačak bio; ali sam opet pazio, da oštrim onim nožem, koi je za taj posao priredjen, duboko nezaséčem, jer bi se inače dèrvo isto oštetilo i tako osušilo.

4) Dugačkom urězu dodao sam jedan gornji n. p. slědeći (|) je dugački, a gornji i kratji (¯) urěz predstavljeni; ako se ova dva zaréza skupa slažu, nalik su na veliko ilirsko pismeno (T).

5) Zarězaj popréko učinjen t. j. gornji i dolnji, nesmie nijedan dulji biti, nego li je pup izvadjeni, i takò se s jedne i s druge strane kora s nožićem nu lagano od stabla odrěši, pak se zatim pup medju ove dvě tretjine lagano utiska, i to tako, da se kora od stabla na pup sasvim priloži, najposlě

6) kad je sve na taj način prigotovljeno, onda se ove

Digitized by Google

dvě tretjine sklope k pupu i likom (ali ne kanafom) privežu, i tako se, ako je dobro postupano, rečeni pup sraste i krasno deblo postane. Još i to moram napomenuti, da se navadno měseca lipnja i sèrpnja običaje pupati.

S kakvim sam uspèhom ja lětos pupao? — to vam sada još nemogu kazati, nu jedino, da su pupovi do sada još zdravi i veseli — medjutim ja ću se tèrsiti u svoje vrěme svoje izvěstje i malo izkustvo priobćiti.

Šafran (crocus sativus, der Saffran).

Od člana K. J. *Veselića*.

Vrědno i od velike bi koristi bilo, kad bi gospodari i ljubitelji granah gospodarskih ovaj sád u domovini hèrv.-slavonskoj još većma umnožavali i o njemu radili, te tako svaki u svojoj bašći (vèrtu), melikoti (zemljištu) jedno městance poklonivši, sád ovaj na svoju hasnu i korist uveli. Što se tiče otačbine njegove, on je iz iztočnih predělah u Europu donešen; ima ga pako od dvě fele, prolětni i je-

Digitized by Google

senski šafran*), medjutim ovaj pravi, on je izmedju rastenjah glavastih, jer mu je korěn glavičast, žilav i pepeljive boje; cvět mu je pako kao u ljubičice cèrveno-plavetan, u srědini cvěta nalaze se tri žuta dolě viseća končića i od ovih šafran biva.

Evo slědi sadenje, odhranjivanje i spravljanje njegovo.

1) Šafran zahtèva dobru i orědku zemlju, koja nek je iole pěskovita, suha i poněšto vruća, nu veoma rèdko trěba djubriti (gnojiti), a ako bi tko hotio djubriti, a ono je najbolje za taj posao djubre govedčje i ne drugo.

2) Mnogi gospodari sade šafran već měseca lipnja, něki početkom sèrpnja, a g. dr. J. X. Hlubek, naučitelj gospodarstva u Gradcu, světuje: »da se imaju glavice šafranove stopram svèršetkom měseca kolovoza ili početkom rujna posaditi,« i sadi se ovako:

3) Na zemlji već priredjenoj mora se uže pružiti, a nuz uže trěba slogove iliti jarke praviti, i to za jedan ašov neka su duboki a dosta i široki. Ako zemlja nebi bila pěskovita, a ono bi dobro bilo u takove jarke iliti slogove poněšto barem pěska umèšati, i onda šafranske glavice za četiri palca jednu od druge daleko, a za dva duboko posaditi, pak zatim pěska po njima malo posuti, i najposlě zemlju, da ih sasvim pokrije.

4) Kada listje šafransko iztěra, onda trěba od dračja i travurinah svakojakih dobro samo snažiti (čistiti, plěvsti) i taj samo jedan jedini kroz 5—6 lětnih neděljah (tjednih) posao zahtěva.

5) Kad se od šafrana cvět ukaže (a to većom stranom

*) Ima takodjer něka vèrsta šafranika zvana (carthamus tinctorius, der Saflor oder wilder Saffran); stablo je šafranike gladko, listje okruglo, zeleno i po malo bodljivo, a cvět je žut, nju mnogi takodjer u jelo meću, a osobito bojadisari na město žute boje upotrěbljavaju i š njom se poslužuju.

Digitized by Google

biva svèršetkom měseca kolovoza, ili početkom rujna), onda ga trěba brati; končiće iliti tri cèrljene lasi naredno izvaditi, po artii (papiru) rědko pometati iliti razširiti, i na zraku (makar na kakvom priličnom městu) iz tiha sušiti; zatim

6) osušen spravlja se u kutije, ili u drugom čemu valja dobro zatvoriti, i to zato, da neizlapi; nu i suhom ima pomoć, jer je dobro malo s vinom (osobito bělim) poškropiti, i ovo ga krěpi i pita.

7) Glavice prěko zime u zemlji ostaju, nu probitačno je, da se slogovi (jarki) slamom, a sloma pako različitim granjem i djubretom (gnojem) pokrije.

8) Poslě tretje najdulje četvèrte godine moraju se stare glavice iz zemlje oko Duhovah vaditi, mladice od matice odrěšiti, čistiti, i do sadenja u suhome, ladnome, sěnastomu městu i na zraku čuvati.

9) Moja je pokojna mati već měseca sèrpnja ili početkom kolovoza sačuvane mladice šafranske na gori predstavljeni način sadila i tako odhranjivala i spravljala.

Razašiljanje Měsečnoga Lista.

Měsečni List gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga družtva šilja se:

P. n. gg. članovom u sl. narodnih graničarskih regimentah po gg. kapetanih, koji svaki měsec dolaze u Zagreb po novce, a po imenu sl. nar. II. banovačke regimente po g. Ivanu Aleksiću, lajtmanu u Petrinji;

» » » » u Ivaniću, po g. Stěpanu Udvardyu, praefectu biskupie zagrebačke;

» » » » sl. podružnice Zagrebačke po listonoši;

» » » » sl. podružnice Djakovačke po pošti;

» » » » sl. podružnice Križevačke po g. Aleksandru Fodrociu, sl. gradom. križevačke podbilježniku;

» » » » sl. podružnice Varaždinske po g. Skenderu Šimunčiću, sl gradomedje vadaždinske pèrvom podžupanu;

» » » » sl. podružnice Ludbrežke po g. Pavlu Draganeu, župniku Rasinjskom;

Digitized by Google

P. n. gg. članovom sl. podružnice Karlovačke po g. Ljudevitu Šplaitu, parniku;
» » » » sl. podružnice Brezovičke po g. Karlu Schrammu, provisoru;
» » » » sl. šumarskog odsêka po pošti;
» » » » sl. podružnice Moslavačke po g. Ljudevitu Vukotinoviću, sl. gradom. križevačke velikom sudcu;
» » » » sl. podružnice Klanječke po g. Stěpanu Ivekoviću, seoskom bilježniku;
» » » » sl. podružnice Sisačke po g. Franji Kalabaru, podjašpristu i župniku;
» » » » sl. podružnice Krapinske po g. Nestoru Kiepachu, vlastelinu i varmedskom prisědniku;

» » » » kotara Sisačkog po g. Franji Kalabaru, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Glinskog po g. Ivanu Žiroviću, z. kanoniku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Beležkog po g. Pavlu Šipraku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Bednjanskog po g. Petru Rusanu, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Krapinskog po g. Jurju Križaniću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Požežkog po g. Franji Sviraniću, z. kanoniku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Kapelačkog po g. Dragutinu Radinoviću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara zagrebačkog po g. Josipu Vračanu, kanoniku zagrebačkom i po listonoši;
» » » » kotara Vugrovečkog po g. Andrii Dorotiću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Stubičkog po g. Ivanu Krizmaniću, opatu, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Petrinjskog po g. kapetanu sl. nar. II. banovačke regimente;
» » » » kotara Gjurgjevačkog po g. Franji Milinkoviću, z. kanoniku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Koprivničkog po g. Pavlu Dragancu, župniku Rasinjskom;
» » » » kotara Karlovačkog po g. Franji Mučnjaku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Jastrebarskog po g. Gjuri Kiseljaku, podjašpristu i župniku,
» » » » kotara Lipničkog po g. Matii Kasunu, z. kanoniku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Križevačkog po g. Alojsii. Christianoviću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Zelinskog po g. Josipu Kobetiću, podjašpristu i župniku;

Digitized by Google

P. n. gg. članovom kotara Našičkog po g. Josipu Mauroviću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Vĕrovitičkog po g. Josipu Tušaku, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Ivaničkog po g. Ivanu Ivančiću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Garešničkog po g. Mati Žugcu, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Moslavačkog po g. Ljudevitu Vukotinoviću, sl. gradom. križevačke velikom sudcu i g. Josipu Mramoru, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Dolnjo-Varaždinskog po g. Aleksandru Šimunčiću, sl. gradom. varašdinske pĕrvom podžupanu;
» » » » kotara Gornjo-Varaždinskog po g. Josipu Hanžiću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Tuheljskog po g. Gjuri Ročiću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Taborskog po g. Ferdinandu Lamotu, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Odranskog po g. Alojsii Budiću, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Pokupskog po g. Pavlu Stošu, podjašpristu i župniku;
» » » » kotara Okićkog po g. Karlu Schrammu, provisoru, i Franji Cudermanu, župniku;
» » » » u Vèrbovcu po g. Vasilu Bubanoviću, komorskom fiškalu;
» » » » u Toplicah Varaždinskih po g. doctoru medicine Aleksi Rakovcu;
» » » » u Sisku i Milani po g. Tadii Feriću od Hudoga Bitka, sl. zagr. kaptola comesu curialskom;
» » » » u Zagorju po g. Titi Babiću, vlastelinu i fiškalu;
» » » » u Jastrebarskom po pošti i po g. Petru Očiću, fiškalu;
» » » » od biskupie križevačke po poglavarstvu njezina sĕmeništa u Zagrebu;
» » » » officialom sl. biskupie zagrebačbe po g. Stĕpanu Udvardyu, praefectu iste biskupie;
» » » » ostalim svimkolicim ili po listonoši ili po pošti.

Današnjemu je listu priklopljeno u nĕmačkom jeziku Izvĕstje o drugoj skupštini šumarskog odsĕka dĕržanoj u Civilnom Sisku.

Digitized by Google

List měsečni
hèrvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,
kog uredjiva
glavnì odbor.

Br. 9. Zagreb. Měseca Rujna. **1847.**

Sadèržaj: Věćanja devete občinske skupštine družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga, koja, je bila dana 25. kolovoza o. g. — A. Govor predsědnikov. — Podružnice: Jedanaesta skupština podružnice Podravačke. Pravila podružnice Krapinske.

V ě ć a n j a

devete občinske skupštine družtva gospodarskog hèrvatsko-slavonskog, koja je bila dana 25. kolovoza g. 1847.

Sědnicu otvori u 9 satih u jutro preuzvišeni gospodin predsědnik, biskup zagrebački i banske časti naměstnik, Juraj Haulik od Váralje, u velikoj dvorani narodnog doma govorom (pod A.). Zatim je slědilo

godišnje izvěstje, u kom su se još jedanput napomenuli svi znamenitii, iz měsečnog lista članovom poznati, dogadjaji, koji se sbiše poslě zadnje občinske skupštine, naime: da su zavedene nove, a uzkèrsle něke starie podružnice i. t. d; u kom se je u kratko skupštini pred oči stavila cěla od šest godinah prošastnost našega družtva, kako naime družtvo gospodarsko hèrvatsko-slavonsko, težeći neprestano i postojano za občinskim dobrom, i nehlepteći nikad za izpraznom slavom, u tihom, ali sve žeštjem napredovanju cilju se svome približuje, i kako je isto družtvo dobilo siguran temelj u obće razprostranjenom pouzdanju, koje od dana do dana raste, a pouzdanje ovo netiče se samo naměrah i osnovah, nego i srědstvah, kojimi se družtvo za postići svèrhe svoje služi. Imade pače lěpih priměrah ovoga ponzdanja u družtvo gospodarsko i kod seljaka

Digitized by Google

našega, kog mi toliko putah, al nepravedno, potvaramo, da nemari baš za ništa. Uzmimo samo najnovii primĕr: družtvo gospodarsko izdalo je lane pervi put kolendar za puk, pa je 6000 komadah tog kolendara razprodato. Ako li bi se tko našo, koi bi možebit mislio, da su poslovodje družtva gospodarskoga samoljubjem zaslĕpljeni, takovomu nek za odgovor a i za javno opravdanje služi konac od recensie, koju je savĕtnik gospodarski g. E. André u svojem novom časopisu „Neue ökonomische Zeitschrift" piso o našem mĕsečnom listu. Veli naime: *)

„Iz onog, što smo dosad priobćili, vidi se, da mladjano hèrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo svojski nastoji u području svome bolji način gospodarenja razprostraniti. Sve ako se i nije dosad u znanostnom svĕtu s bukom pojavilo, sve ako se i nije o njemu dosad u znanostnom svĕtu mnoga čulo, to se ipak vidi, da je ono tiho i čedno

*) Neće suvišno biti, pače mislimo, da će gdĕkojima članovima pohasniti, ako ovdi navedemo još nĕšto iz iste recensie. Veleumni recensent kori naime izraze jedne naše podružnice, koja veli, da družtvo naše gospodarsko čovĕčanstvu i domovini od slabe je ili baš od nikakve da nije koristi. Rĕči pako njegove glase ovako: „Isto tako mogla bi podružnica kazati: od kakove su koristi mala dĕca? baš od nikakve! — nu neka samo porastu, pa će tad doista od koristi biti. Hoćemo li, da voćna koštica, tek danas usadjena, sutra već plemenitim zrĕlim plodom urodi? Odkada je u običaj ušlo od moralnoga svĕta zahtĕvati čudesah? Pa ako onu gospodu podružničare, koji tvĕrde, da se od družtva gospodarskoga dosad još nikakva hasna nevidi, upitamo: šta su oni k tomu doprineli? to pravedno možemo od njih očekivati ovaj odgovor: da su se oni barem polag mogućnosti trudili rĕčju i činom podpomagati sve, što je dobro, i promicati družtvenu svĕrhu. Pa ako svi štovane podružnice članovi, kao što ni nedvojimo, dužnosti svojoj zadosta učinili budu, da li je tad moguće, da iz svega družtva nikakva korist za domovinu proizticala nebi? Družtvo je sastavljeno samo iz družtvenih članovah; od radinosti i poslenosti ovih zavisi jedino naprĕdak i korist, — ili nenaprĕdak i šteta družtva. Družtvo dakle potvarati, da nije od koristi, neznamenuje ino, nego potvarati sama sebe i njegove članove, to će reći, obtužiti sebe sama.

Digitized by Google

pravim udarilo putem, da postigne lěpu svoju svèrhu. Družtvo ovo zavodi podružnice i trudi se upravo na seljaka dělovati pučkimi svojimi predavanji. Ako sad gospoda zemaljska, duhovnici, učitelji, službenici i drugi seljaku s naukom priskoče, osobito pako i to prie svega, *ako mu pri svojem vlastitom gospodarstvu činom i pokažu, kako valja gospodariti, i dokažu, da im je njihov način gospodarenja trud naplatio, te ako seljaka osvědoče, da je njihov sadašnji način gospodarenja bolji nego obični dosadašnji*, budimo tad uvěreni, da će i u Hèrvatskoj i Slavonii gospodarstvo do mala na bolje se okrenuti. A u domovini, koju je Bog toli blagoslovio i obdario dobrom zemljom, blagim podnebjem i ugodnim položajem, udarat će naskoro u oči dobre poslědice napredka.»

„Da će se to postići, za to nam jamči poslenost i žestina članovah, osobito odbora, tajnika, a nada sve predsědnika. Muž, kojega cěl život sami su čini čověčnosti i občinskoga dobra; koi je prost od svih predsudah i vazda pred očima ima ono, što je dobro, takov će muž kao predsědnik družtva gospodarskog hèrvatsko-slavonskog, kojega je utemeljitelj bio, i ovo družtvo k cilju svome najprěčim putem dovesti.»

Na koncu ovoga izvěstja dade osrědnji odbor skupštini obširan razlog a družtvenih zemljištih; javi, da je dosadašnjemu nastojniku kontract, načinjen na četiri godine, prestao, i da su ta zemljišta izručena sada brigi i nastojanju družtvenog tajnika Klinggräffa; obznani i razloži, kako su se ista zemljišta obdělavala, i što je na njih posijano i posadjeno bilo, žaleći zajedno, što je probe, priobćene u lanjskom godišnjem izvěstju, uništila nesretna ona tuča (grad) od 15. sèrpnja p. g. i gnjiloća krumpira; a na poslědku do znanja dostavi, da je osrědnji odbor dokončao, da će se u napredak vazda u svakom měsečnom listu gospodi članovom obznanjivati, što biva na družtvenih zemljištih. Sad je slědilo

izvěstje o kassi, knjižnici, makinah i modelih, museumu, i inventar (pod B.). Poslě kako se još

Digitized by Google

programm za nadoravanje i nadjahivanje, koje se je sutra dan obdèržavati imalo, pročita i za svako 5 sudiah izmedju nazočnih članovah izabere,

započelo se *većanje o pitanjih*, koja biše po osrědnjem odboru zametnuta, i u javnih listovih i měsečnom listu obznanjena.

Pitanje pèrvo: *Zašto je kod nas gojenje marhe zanemàreno, i kako bi se moglo unaprediti?*

Na ovo pitanje stigoše odgovori od *podružnice Karlovačke*, člana g. *Slěpana Ivekovića*, člana g. *Vasila Šimraka*, člana g. *Krunoslava Jose Veselića*, od podružnice Brezovičke, člana g. *Edvarda Zdenčaja Zahromićgradskoga*, člana g. *Donata Tomića Trešćenskoga*, g. *Franje Tkalčevića* i više drugih, kojih će sastavci ili cěli ili u kratko slěditi u dodatcih.

Pri pretresivanju odgovora podružnice Karlovačke opazi g. *I. Vinković*, c. k. lajtman u miru, vlastelin i varmedski prisědnik, da su občinski pašnici glavni uzrok, zašto je kod nas gojenje marhe zanemareno, i da će svagdi bolje biti, čim se občinski pašnici medju gospoštine i seljačke občine razděle, a děl, koi dopane seljačke občine, odmah medju občinare razděli; seljak, kako dobije više zemljišta, bit će u stanju, nu i morat će, neimajući občinske paše, ove dà bogme kukavne pomoći, različite trave za kèrmu sijati i. t. d.

Član g. *Edvard Zdenčaj Zahramićgradski:* Ovako su razděljeni pašnici u gospoštini Ludbrežkoj. Kako je občina děl svoj dobila, razděliše ga kmetovi medju se. Svaki sada děl svoj obdělava i stanje seljakah poboljšalo se je znamenito.

Napokon žestoko pretresivanje ovoga pitanje prekine i zaglavi

preuzvišeni g. predsědnik, veleći: ako sve pismene odgovore, sva ustmena izjavljenja na pitanje ovo pèrvo stisnemo u kratko, to ćemo naći, da su navedeni slědeći uzroci zanemarenog gojenja marve:

što ima u nas občinskih pašnikah;

Digitized by Google

što blago u prolětju na sěnokošah pase, po čemu se ne samo manje sěna dobije, već i ono malo jest gorje; jerbo blago trave sebi povoljne sgrize, i tako one nemogu da rastu, a travurine, za koje blago nemari, ostanu, pa se sve dalje šire, obrate se na sěno, al tako kasno, da već nije moći otave dobiti;

što se nesije kèrma;

što se premladi i zločesti bičići s kravami na pašu gone;

što se zločesto odhranjuje mlado teličinje, i pri izabiranju ovog teličinja što neima pravog načina, tako n. p. uzimlju se za buduće mlěčne krave telice s bikastom glavom, a to je baš znamenje, da takove telice neće nikad bit ni dobre matere ni dobre mlěčne krave;

što naši seljaci krave slamom hrane, da tim više volovima i konjma sěna dati mogu;

što se junci prerano nakleplju u jaram;

a tome bi se, kako smo razuměli, moglo doskočiti:

kad bi gospoda zemaljska i službenici obćinske pašnike satèrli i trudili se iste razdèliti;

kad bi gospoda zemaljska i razumni gopodari kèrmu sijali, blago shodno hranili, š njim kako valja postupali i.t.d. te tako seljaku za izgled bili; kad bi nastojali osvědočit seljaka, da je gojenje marhe temelj gospodarstva; kad bi seljaku dopovědati znali, da s kèrmom bolje u svakom obziru gospodari, da volove prerano u jaram nenakleplje i.t.d.

G. Vinković žali, da ostaréla predsuda još jednako brani krave u jaram naklepati.

G. provisor Schramm: Nebi baš tako težko, kako čověk misli, bilo seljaku našemu dopovědati, da krave u jaram nakleplje, kad bi samo krave cěle kuće bile; nu obično su krave osebunjki ovoga il onoga čeladeta u kući, i to je uzrok, zašto se krave u jaram nenakleplju.

Pitanje drugo: ***Ako na um uzmemo položaj, svojstva ili vlastovitosti raznih felah vinove loze, što veću količinu vina bez ušlèrba njegove dobrote: koi je način obrězivanja za nas najhasnoviti; koi najviše i najsigurnieg dobitka obećaje?***

Digitized by Google

Na pitanje ovo stigoše pismeni odgovori od: podružnice Karlovačke, koja misli, da je najbolji odgovor na ovo pitanje, ako se prevede u slovenskom naréčju pisano dělo „Vinoreja“ od g. župnika Vertovza; zatim od gg. Edvarda Zdenčaja Zahromićgradskoga, Stěpana Ivekovića, Donata Tomića Trešćenskoga i mnogih drugih, kojih će se sastavci ili u kratko ili cěli priobćiti.

Sastavci ovi porodiše žestoko prepiranje, te medju ostalim rekoše něki, a po imenu g. Savinšeg, da nije moguće opreděliti način obrežavanja, koi bi bio obćenito najbolji. Iste misli biaše većina skupštine.

Drugi, koji vèrlo žele, da se domaće vinove loza classificiraju, zametnuše pitanje, tko da nam classificira vinove loze? nebi li možebit dobro bilo pisati po g. Trummera u Gradac? Nu ovomu predlogu protusloviše něki, veleći, da to nebi k cilju vodilo.

Predsědnik: dr. Schlosser u Križevcih zanima se već odavna classificiranjem vinove loze i naměrava o tom dělo izdati; nebi li dobro bilo njega oprositi, da se tog posla svojski lati? (Mnogostrana pohvala).

G. professor Šuflaj razloži sad u podugačkom govoru jevtini način, kojega se on pri težanju vinogradah dèrži, tako da niti je množina dobroti, niti dobrota množini na štetu, te napokon reče, da je Bokov rěz t. j. nizki rěz ravnan na glavu (Bockschnitt) bez svake dvojbe najbolji.

G. Hugo Wiesner protuslovi ovomu poslědnjemu tvèrdjenju, navodeći slědeći priměr: kako je naime jedan vinograd u Januševcu, kog su kroz 3 godine ovako obrězavali, tako se pogoršao, da je tek 10 akovah (vedar) vina dao, usuprot pako, kako su tamošnji seljaci, dèržeći se svoga staroga rězanja načina, od isto tolikog vinograda 120 akovah dobili.

G. župnik Péči: Ovaj primer nije dovoljan, zašto treba više godinah uztèrpljivo ovoga načina režanja dèržat se, ako hoćemo da od njega imademo ploda.

Predsědnik zaglavi prepiranje ovo moleći g. professora Šuflaja, da bi svoja izkustva i mnenja pismeno priob-

Digitized by Google

ćio, da se mogu světu javiti i nadalje pretresati. Zatim reče: na pitanje druga dokončano je:

da se Vinoreja g. župnika Vertovza prevede i taj posao karlovačkoj podružnici izruči;

da se g. dr. i physik sl. gradomedje križevačke Schlosser umoli, da bi dobrotu imao naše vinove loze classificirati;

da se gospoda vinogradnici umole, da bi se potrudili pronaći koi je način rězanja loze za naše podnebje i polag različitog položaja i okolnostih ponajbolji, i da bi dobrotu imali svoja na izkustvu osnovana mnenja družtvu priobćiti.

Pitanje tretje: *Čim bi se poljodělac najbolje potaknuo na svilarstvo, i kako bi ovo moglo postati po svoj našoj zemlji obće razprstranjenom strukom radinosti?*

Na pitanje ovo stigoše pismeni odgovori od: podružnice karlovačke; gg. Ivekovića, Šimraka, podružnice brezovičke, g. Edvarda Zdenčaja i drugih, koje ćemo odgovore drugi put ili cěle ili u kratko priobćiti.

G. Vinković: U sastavku g. Šimraka, čini mi se, da je cěna čauricah (galettah) previsoko udarena, sve ako i negledamo na lětošnje padanje iste cěne, komu povod dade znamenit uvoz čauricah iz Kine.

Predsědnik: Neda se tajiti, da je sadašnje stanje svilarstva takovo, da bi svaki bubar volju morao izgubiti kukce hraniti, zato treba seljacima, koji kukce hrane, razložiti, zašto je lětos čauricam cěna pala, treba ih potaknuti, da hrane više bubah, što bi ih samo malo više truda i troška stajalo, a time bi se doskočilo ovoj naprasnoj neugodnoj proměni, koja dugo trajati neće. Prie svega pako valjalo bi se postarati, da se marljrvo murve (dudi) sade, jer samo tako može se hranjenje bubah unaprediti.

G. Farkaš-Vukotinović prosi, da bi se u napredak više vrěmena dalo za odgovaranje na pitanja zametnuta po osrednjem odboru. Što se pako tiče sadašnjih pitanjah, neima ništa, što bi na učenih, odgovorih, koji su ovdi pročitani bili, kudio, nu misli, da je glavni uzrok svih ovdi navedenih zaprekah u našoj systemi; toga radi valjalo bi podružnicam naložiti, da opišu sadašnje stanje gospodarstva

Digitized by Google

u svojih okolicah, te da onda družtvo iz takovih pomanjih opisah sastavi jedan cělokupni kip gospodarstva u našoj hèrvatsko-slavonskoj domovini, što bi onima, koji utiču u zakonotvorstvo, u pomoć bilo pri poboljšavanju našega stanja političkog i ustavnog, a to bi bez dvojbe i podobrenje gospodarskoga stanja za sobom povuklo.

Predsědnik: To zaseča u politiku, u koju dirati, polag pravilah našega družtva, nama slobodno nije, nu podružnicam neka se jednako preporučuje, da sva gospodarstveno-statistička data marljivo sakupljaju i družtvu šalju.

G. professor Moyses: Budući već odlučeno, da se ima prevesti Vinoreja od Vertovza, mislim, da bi probitačno bilo narediti, da se se i chemia istoga spisatelja, koja se u dodatcima k časopisu „Kmetijske in rododelske Novice na světlo izdaje, kao jedno od najboljih i najrazumljiviih dělah, takodjer troškom gospodarskoga družtva prevodi.

G. Šplait: Već se je u Karlovcu sklopilo družtvo, koje to dělo prevodi.

G. dr. Aleksa Rakovec izvěsti sad družtvo ustmeno, kako je on kao zastupnik našega družtva dionik bio X. skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu; predloži više gospode, da se naimenuju za začastne članove, i preporuči družtvu, da se služi ponudom nj. sjajnosti kneza Metternicha, te da pošalje više mladićah u Johannisberg, da uče tamo obdělavati vinograde i s vinom u podrumih postupati.

G. Ljudevit Vukotinović preporuči družtvu, da bi se prigodom pèrve občinske skupštine našega družtva na gledanje postavile probe od vina iz svih krajevah domovine hèrvatsko-slavonske.

Sad polag družtvenih pravilah dodje red na izabiranja.

Preuzvišeni g. predsědnik predloži najprie skupštini, da izabere predsědnika, budući da je već minulo zakonitih sedam godinah, što je on predsědnikom; nu skupština izjavi mu jednoglasnim uzklikom ćutjenja štovanja i zahvalnosti, te i obćenitu želju, koja izbor predsědnika prekinu.

Digitized by Google

I podpredsědniku g. Nikoli Zdenčaju od Zahromićgrada biaše minulo zakonito vrěme podpredsědničtva, i buduć da je on pismeno javio, da želi, da ga nebi družtvo podnipošto opet izabralo podpredsědnikom, zato bude sad podpredsědnikom obran prečastni g. kanonik Josip Vračan.

S osrednjim odborom razastaše se dva njegova člana, jednoga, naime g. Haraminčića, smèrt ugrabi, a na drugoga, naime g. Ivana Malina, kocka pade; skupština i njega opet i g. parnika Antuna Rubidu za odbornike izabra.

Sad su naimenovani: *začastnim članom* jedan, a *članovima dopisnici* četvorica, naime o našem družtvu mnogozaslužna gospoda; za redovite pako članove 191 gospodin, kojih će imene slěditi u 11. broju měsečnoga lista.

Sědnicu zaglavi pregledanje mnogih zanimivih predmetah, n. p. jednog modela od mlatila (makine za mlatiti), koju na gledanje postavi član oberstlatjman g. Gáal; zatim različnih felah žita, sěmenja i umětnih proizvodah.

A) Govor predsědnikov.

Slavno družtvo!

Mi smo se danas, kao što će biti svim poznato, zato sastali, da po pravilih 9. glavnu skupstinu našega družtva obderžavano; nu ponajprie me sèrce nuka, de vam očitujem, veleštovana gospodo, da mi je baš drago, što vas poslě čitave jedne godine opet mogu gledati i poštovati ovdě, gdě ste se u toliko znamenitom broju sabrali, da věćate o unapredjenju uzvišene svèrhe našega družtva.

Kako je družtvo naše tečajem ove godine stajalo, što nu se je prijatna i neprijatna dogodilo — sve ćete ovo bistro razabrati iz glavnoga izvěstja, koje se na sve struke družtva proteže, i koje će vam se po pravilih odmah pročitati. Nije dakle od potrebe, da vam ovdě stvar potanko opisujem. Al nemože mi se na ino, nego da vas, pretekavši bi reć ovo izvěstje, s radostnim sèrcem uvěrim, da se od postanka

Digitized by Google

našega družtva nikada nije pokazalo više radinosti, više dokazah iskrene volje od promicanja obćekoristnih naměrah ovoga družtva, kao što ove godine. Stan našega družtva sgodno je povekšan. Knjižnica, tvorila, orudja i druge sabirke družtva znatno su umnožene, u družtveni vèrt (bašću) uveden je shodnim dělovanjem našega vrědnoga tajnika, g. satnika Klinggräffa, strožji red, više točnosti i prometanja. Toplom revnostju někojih šumarah prama svomu zvanju zametnulo se je družtvo šumarsko, kao podružnica hèrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, te se je formalno ustrojilo, i više očevidnih dokazah svoje radinosti podalo. U raznih predělih domovine postalo je više podružnicah, koje se nisu samim imenom zadovoljile, već su hvale vrědnu poslenost razvile. Zato neka se nitko nečudi, što se ove prošaste godine broj članovah nije umalio, dapače se je umnožao i to više, nego što smo se i nadati mogli, radi šta družtvu od sve duše čestitam.

Možda ima gdèkoga, i to baš izmedju dobro mislećih, našemu družtvu iskreno naklonjenih, zemljakah, koji nisu zadovoljni sa dosadašnjim uspěhom družtva, te potajno ili baš javno pitaju, šta je zbilja do sada učinilo za višje promaknutje poljskoga gospodarstva, šta za umnožanje blagostanja, razprostranjenje, obèrtnosti, povekšanje narodnoga bogatstva i izobraženja? Nu oni, koji ovako govore, čini se, da nisu pravu narav ovakovih zavedenjah podpuno proučili, čini se, da nisu uvažili, da život narodah laganie napreduje, nego život pojedinih ljudih, da puno vrěmena treba, dok bi ljudi osětili, da im valja popraviti svoje tečajem više věkovah proizvedeno, silom tolikih predsudah, moću neprekinutog običaja uvrěženo, nagnutjem na udobnost zastarělo, stanje i življenje, i dok bi sve te popravke krěpko izveli. — Oni, koji nisu zadovoljni s našim uspèhom, nisu na um uzeli, da se po naravi čověčjoj u čověku moraju prie pomisli razviti, nego bi u zlu ili dobru napredovao, tek onda, kad bi se misli, kako i koliko treba, směstile, slèdi naravno praktični poslědak. Zato podobro, dapače mnogo se je steklo, kad ljudi o někojih obće koristnih stvarih više govore, više misle, pomisli si uzajamno priobćuju, ua revnost potiču, dobru volju, želje i nade probudjuju. — Sěme je bačeno i

Digitized by Google

usadjeno u mnogu sposobnu dušu naših seljakah. Ako se gdèkoje zèrno posuši, neimajuć podobne zemlje i potrebite njege, to će ipak ponajviše zèrnja (nemojmo o tom ni dvojiti, prie ili kasnie u raznih strukah cvětati i dobrim plodom uroditi.

Pa je li zbilja istina, što oni ljudi kažu, da naše družtvo još nije proizvelo očevidnoga poslědka (resultata)? Zar nevidimo kojegdè, kako se umnožava sijanje kèrme, koje je horoscop popravljanja gospodarstva? Kako seljak, barem na gdèkojih městih, sve više nastoji odgojiti bolje, konje, jačje volove i mlèčnie krave? Zar se nevidi na više městah nego odprie, da se ljudi kod toli uharnoga težanja kukuruza služe iznadjenim za tu svèrhu strojem? Zar se nesadi sve više vinogradah u vèrstah, što već zato treba želiti i preporučivati, jer se time posao znatno olakšava? Zar nenapreduje svilarija živo u našoj zemlji, kao što se odande vidi, što se dudovo lištje, koje brati bilo je odprie svakomu prosto, dan danas na više městah kao svojina cèni, upotrebljava ili prodaje? Zar se nekazne gdègdè oštrie nego do sada šumske štete? Neuredjuju li se i neměre li se čestie nego prie naše šume, koje će zaisto neizcèrpivim izvorom bogatstva za našu domovinu postati, ako ih neprestanemo, kao što valja, obradjivati? Nije li u srèd nas zaveden malen nu vrědan institut, kojemu je glavna zadaća odhranjivati iz siromašnih děčakah ćudoredne ljude i razborite gospodare? — Nije li u velikom broju exemplarah u život stupio vèrlo koristni Kolendar za puk, nakitjen mnogimi razboritomu gospodarstvu vodećimi opomenami i naputci? Daleko budi od mene, da bi ja sve ovo samo nastojanju našega družtva pripisivao, znam bo, da u tom napredujući duh vrěmena, te primèr sa sèvera i zapada krèpko děluje: al ipak mislim, da mogu kazati, neprekoračivši granice čednosti, da se našemu družtvu neima pripisati najmanji dio ovih popravakah i ukazanjah.

Pored svega toga nemogu tajiti, dapače sa žalostju izpovědam, da se ni s daleka nije toliko učinilo, koliko bi se bilo moglo učiniti, i koliko bi se možebit pravom očekivalo od očevidne koristi u život uvedenoga družtva. I ako stanemo iztražívati izvore i uzroke ove pravedne tužbe, doć ćemo opet te opet na jednu okolnost, koju sam već mnogo putah napomenuo, da polag najbolje posvuda javljajuće se volje naših zemljakah ipak ih jošte porazměrno premalo ima, koji bi si zbilja truda zadali, te poprimivši se, na koliko mogu, děla, zabavljali se rěšenjem pitanjah osrednjim odborom predloženih, poduzimali željane pokuse, ili pako kojim god drugim načinom, koi im je naručniji, una-

Digitized by Google

predjivali naměre družtva u svojoj okolici i području. Postavimo na primĕr, da se je u město 5 podružnicah njih deset ili petnaest zavelo, i da su se sve ove ugledale u hvale vrědni primĕr brezovičke, djakovačke i moslavačke, od kojih druga, jedina zastupnica našega družtva u Slavonii, probudivši se iz mèrtvila, kreće se na teoretičkom i praktičkom polju i krĕpko podupire naměre glavnoga družtva;— pèrva uredno svaki měsec dogovore derži i zapisnike od njih osrednjemu odboru šilje; — a zadnja je pod predšědničtvom toli zaslužnoga za domaće izobraženje g. velikoga sudca Vukotinovica najvećju pomnju u ustrojenju i věćanju razvila. Stavimo dakle, da se je 10 ili 15 u město 5 podružnicah zavelo: napomenuti poslĕdak našega družtva bio bi za stalno veći i blagotvornii. Zato neznam boljega savĕta za one naše mile zemljake, koji s dĕlotvornim uspĕhom našega družtva zadovoljni nisu, već da svaki u svom području nastoji podružnicu zavesti. Ovo se može tim većim pravom iskati, kad promotrimo, da su struke gospodarstva vèrlo različite, a polje njegova dĕlovanja vèrlo prostrano, te se ni malo nemože dvojiti, da svaki ma kako siromašni čovĕk, samo da mu nefali dobre volje, može štogod na tu svèrhu doprineti.

Nu, kao što rekosmo, družtvo naše, ni što se dĕlotvornog uspĕha tiče, nije baš tako kukavno, kao što mnogi scĕne, a mi se nedamo nikakvom tužnjavom uplašiti, već napredovati na nastupljenoj stazi, napredovati s ozbiljnom voljom, živom pomnjom, čvèrstom postojanostju, podpuno uvĕreni, da božji blagoslov našim bezazlenim družtvom ravna, i da ovo sve to više dobrohotnih članovah, pravih prijateljah, iskrenih suposlenikah dobiva i tim će sve blagotvornie na domovinu dĕlovati.

A sad da pristupimo k věćanju predstojećih predmetah.

Podružnice.

Jedanaesta skupština podružnice Podravačke. Dana 1. rujna o. g. pod predsědom prečastnoga g. z. kanonika, podjašprišta i sl. i kr. grada Koprivnice župnika ***Adama Žuvića*** podružnica Podravačka dèržala je svoju jedanaestu skupštinu u pribitnosti p. n. gg. članovah: Martina Šegerca, Gjure Pevaleka, Ivana Tkalca, Stĕpana Zollera, Aleksandra Egersdorfera, Věkoslava Žuvića, Antuna Pozderca, Franje Šimagovića, Dragutina Vahtera, Dragutina Cekuša, Dragutina Haukovca, Josipa Šavora, Pavla Draganca; začastnih: Augustina Berka, Mihaila Hajka i Rudolfa Šegerca.

Digitized by Google

Poslě kratkog al krěpkog govora g. predsědnika biše medju ostalim slědeća preduzeta:

a) O zametnutom pitanju: koi je uzrok, da podružnica naša sad neuredno sědnice dèrži, nu i ako su sědnice, da se one slabo polaze? kad bi članovi podružnice věćali bili, složiše se napokon u tom mnenju: da je medju ostalim uzrok i to, što podružnica neima nikakvih pravilah t. j. statutah; toga radi da se naimenuje odbor, koi će takova pravila izraditi. Odbor ovaj bude odmah naimenovan, te je složen iz predsědnika g. kanonika Žuvića, i članovah p. n. gg.: Gj. Šafarića, Andrie Korntheuera, Nikole Severinskoga, Dragutina Cekuša, Franje Šimagovića i Pavla Draganca. — Ovi će odbornici mnenja svoja kod kuće izraditi. Če. tèrnaest danah prie sědnice, koja se 8. studenoga o. g. svakako ima obdèržavati, dakle 25. listopada, sakupit će se kad g. predsědnika u Koprivnici, gdě će ovaj posao izraditi i u spomenutom spravištu skupštini podněti.

b) Tajnik javi podružnici: da ga je glavnoga družtva tajnik, koi je zajedno naměstni blagajnik, po drugiput već uljudno zaprosio, da bi podružnica dobrotu imala godišnje priloge za prošastu i tekuću godinu poslati. Ovo bi nazočna gospoda podružničari i učinili bili, da je u sědnici bio blagajnik g. dr. Gjuro Šafarić, koi budući zaonda kano varmedski zemljoměrac u službenom poslu kod dravske komisie, nije mogao u skupštinu doći, te tako bude pobiranje novacah odgodjeno do pèrve skupštine.

c) Potvèrdjena je odluka, učinjena dana 18. rujna 1845. g., naime: da se gospoda ravnitelji pobrinu, da i naučitelji skupštine naše polaze, měsečne listove badava dobivaju, prave temelje gospodarstva nauče, ove u sèrca mladeži zasade, te da se knjižica »Predavanja za seljaka« u početnih učionicah predaje. — Osim toga je dokončano: da se umole sl. okružne gospoštine, da bi izvolile jedno jutro il više manje polag svoje darežljivosti za vèrt školni ustupiti, gdě će se u sadenju i cěpljenju voćakah mladež praktično podučavati.

č) G. Stěpan Zoller, provisor, podnese troje fele pšenice: ugarsku, hèrvatsku ili bolje varaždinsku, i inostranu osobite veličine (po g. baronu Rukavini preporučenu), „pšenica golema" nazvanu. Ova se od druge odlikuje kakvoćom melje i svojom težinom. Podružničari zahvališe mu na tom daru i obećaše, da će gledati pribavit si ovakog šemena.

ć) Na pitanje: Kakova je lětos žetva? slědio je odgovor: Hvala Višnjemu, dobra i blagoslovljena. Osobito dobro platja: zob, ječam (jačmen) i pšenica. G. Šegerc do-

Digitized by Google

bio je na 1½ rali pšenice 30, něki pako gradjanin koprivnički na 1 rali 41¼ vaganah ječma. Raž na prahi posijana čista dobra, na kukuružistu pako smetna slabo je platjala. G. predsědnik javi, da je našo několiko batav pšenice sa dvě lati, što prie nikada. Na što se povede rěč, da li bi ovu valjalo sijati i od nje si nabavit sěmena? Nu buduć da je ovo kušanje ostalo bez uspěha pri raži, u kojoj se je ovaka igra naravi višeputah opazit mogla, zato se je na volju pustilo gg. članovom, da to učine il neučine.

Polag sve blagoslovljene žetve cèna žita malo ili baš nimalo nepada, pšenica je po 4 fr. srebra i više, kukuruz po 3 fl. 30 kr., raž po 2 fl. 48 kr. srebra itd. Tomu je uzrok zakupljevanje. Toga radi dobro bi bilo, kad bi političke vlasti zabranile žita prekupljevati i zakupljevati, duhovni pako pastiri kad bi gledali skloniti i sl. gospoštine i seljake, da žito naprodavaju prerano i prekupcem i od kojih bi pošle puk skupo morao kupovati.

Kukuraza, ovog poglavitog proizvoda Podravine, kojega prošaste zime mnoge biljade vaganah odoše odavle u strane zemlje, i za koi smo mnogu hiljadicu dobili, bit će lětos mnogo manje nego lani. Pri tom učinjena je slědeća opazka: premda je Podravina domovina kukuruza, ništanemanje valja ga sijati u razliko vrěme i različnim načinom, n. pr. u krugu Bukovečkom, S. Gjurgjanskom, Gjelekovečkom, čim se ranie i gušće sije, tim bolje platja trud poljodělca; uzrok pako, zašto kukuruz gusti i ranii bolji je ovdi, vele seljaci, da je taj: da pred većom vrućinom odraste i da ga hlad, prouzrokovan po njegovom perju, občuva od požara pruda, na kojem se sije. — Drugdě pako, n. p. u Rasinji, rani kukuruz rědko je kad, gusti pako nikad nije dobar. — Podpisani je gjurgjevačkoga tjedna o punom měsecu (što mnogi poljodělci za najbolje dèrže), svoj posijo kukuruz, i pèrvi ga okopo; i zaisto vidilo se, da je u polju najlèpši; seljak něki s koncem svibnja měseca posije kukuruz na zločestoj zemlji te ga neugodnog vrěmena radi kasno okopa i tako mu je kukuruz bio žalostan žut; nu pošlě kišovitog nastane lěpo vrěme, i kukuruz se tako podigo i objačio, da će mnogo darežljivie, nego onaj lèpi rani, nagraditi gospodara svoga. Isto tako je ne malena razlika med prirodom istog kukuruza polag městah, tako n. p. oko Ludbrega, Sv. Gjurgja, osobito pako Bukovca jedna ral zemlje popreko 25—30 vaganah može dati; velim popreko, jer kad je dobra godina, može se dobiti i do 50 vaganah, u městih pako udaljenih od Drave, 10 a najviše 15 vaganah.

Digitized by Google

Proso bit će dobro, isto tako helda (hajda), samo ako nije zadnji jug naškodio.

Krumpir lětos gnjije, i malo ga je prirodilo, šnjim je svakojako postupano u čuvanju kroz zimu i pri sadenju. Něki je vlastelin, član gospodarskog družtva, krumpir za sěme odlučen, s uglevjem posuo, te ga tako čuvao kroz cělu zimu. Kad dodje vrěme saditi, posadi na spomenuti način sačuvan krumpir na novoj zemlji, strani močvarnoj, drugi pako krumpir na brežnatoj strani istog zemljišta; ovaj je bio gnjio kao lani, onaj pako zdrav ostade. Spaženo je i to, da krumpir s mahovinom (mehinom) posadjen nije gnjio. Ono, što je preporučeno bilo, da se krumpir iz sěmena goji, ne samo ovdi, već i drugim gospodarom polag svědočanstva novinah nije za rukom pošlo. Iz sěmena odgojen tako je dobro gnjio, kako i iz staroga sěmena. — Nadalje je spažcno, da se gnjiloća na cimi počima, da ova cèrne piknje dobiva; koi je ovu cimu odmah, kako je ocvala, pokosio, občuvao je krumpir od gnjiloće. — Tri dakle načina podružnica ova preporučuje za krumpir od gnjiloće sačuvati: a) da se u uglevju čuva; b) da se sadi s mahovinom, i c) da mu se cima pokosi po cvětu; to doprinosi ne malo, ako se cěli sadi.

Vina dobit ćemo manje nego lani, jedno zato, što je někoje strane vinogradah tuča (grad) pohodila, a drugo zato što mu je pripekavica směšana s kišom měseca lipnja i sèrpnja naškodila i pikca prouzročila. Kakovo će bit vino, to se za sada nemože previděti.

Svilni kukci bili su dobri; pčele su slabe; meda imade malo, i mladi rojevi su zločesti.

Dvanaesta skupština bit će d. 8. studnoga o. g. kod člana g. Franje Šimagovića, župnika u sv. Gjurgju.

U Rasinji 5. rujna 1847.

Pavao Draganec,
župnik Rasinjski, tajnik podružnice Podravačke.

Pravila podružnice Krapinske. Godine 1847. dne 15. rujna obdèržavala je podružnica krapinska svoju pèrvu glavnu skupštinu pod predsèdom svoga predsèdnika p. n. g. Nestora Kiepacha i u pribitju gospode članovah, kojom prigodom ustanovljena su slèdeća pravila iste podružnice:

1. Svèrha podružnice krapinske jest podupiranje osrednjeg odbora u Zagrebu.

2. Podružnica krapinska priznaje svoju zavisnost od glavnoga družtva.

Digitized by Google

3. Podružnica izabira svake godine za vodjenje svojih poslovah: predsědnika, podpredsědnika, naměstnika, 4 uredna i 2 začastna odbornika, blagajnika i tajnika.

4. Članom može postati svaki čestit i pošten čověk, samo se mora prie u zapisnik upisat.

5. Ako bi tko od gospode članovah htio izići iz družtva, mora to pismeno il u sědnici istoj ustmeno javiti.

6. Podružnica ima svoje obitalište u kući gospoje grofice Vojkfice u Krapini.

7. Svaki je član obvezan u blagajnicu na godinu 3 fr. srebra položiti, koji novci blagajniku izručeni ostanu; koi bi pako od g. podružničnih članovah bio i član glavnoga družtva, mora po blagajniku godišnje priloge glavnome odboru pošiljati.

8. Skupština obdèržavat će se svakoga tretjega měseca po 10. uri prie podne, ako li bi šta silnoga bilo, može predsědnik dèržati izvanrednu skupštinu, i ova se ima putem narodnih novinah podružničarom obznaniti.

9. Svaki član ima skupštine pohadjati i tamo svoj upliv upotrebljavati, da se seljanin u boljem gospodarstvu podučava; tko pako nebi mogao glavom doći, neko svoje opazke pismeno podružnici pošalje.

10. Svaki je član dèržan izručene si poslove polag mogućnosti izvèršivat.

11. Ravnajući odbor ima se měsec danah prie glavne skupštine sastati, sve poslove voditi, te gotove skupštini na razvidjenje podněti, i na sve, što se tiče podružnice, obzir imati.

12. Svaki član može u odborne sědnice doći, tamo slušati i věćati, nu nipoštu odlučno odvětovati.

13. Sve, što se u skupštini dokonča, ima se po tajniku u zapisnik upisat; sve vrědne opazke i kušanja u gospodarstvu imadu se osrednjemu odboru u Zagrebu pismeno javiti.

14. Podružnica prima měsečne listove i obvežuje se, da će takove gospodi članovom družtva gospodarskoga razpošiljat.

15. Ako bi možebiti višnje koje poglavarstvo želilo osvědočit se o pravilih zavoda ovoga, to mu se imadu ista pravila bez oklevanja priobćiti.

16. Podružnica se obvežuje, da će odsad svake godine jednog zastupnika u veliku skupštinu družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga pošiljati.

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

Uredjiva ga

glavni odbor.

Br. 10. Žagreb. Měseca Listopada. **1847.**

Sadèržaj: B) Izvěstje o kassi, knjižnici, makinah i modelih, muscumu, i inventar. Od Dragutina Rakovca.

B) Izvěstje o kassi, knjižnici, makinah i modelih, museumu, i inventar.

Od Dragutina Rakovca.

a) O kassi.

Od 24. kolovoza 1846. do 25. kolovoza 1847.

Dohodak.

	Srebra or.	kr.
Dana 24. kolovoza 1846. bilo je u kassi . . .	41	42
U neplatjenih prilogah g. 1842	12	—
» » » » 1843	110	—
» » » » 1844	278	—
» » » » 1845	428	—
» » » » 1846	697	—
» prepisanih po zakonu prilogah za g. 1847 . .	1183	—
» ime predbrojene poštarine	36	—
» kamatah od 1000 fr. sr. glavnice, naime: 800 for. od 10. rujna 1845 do 10. rujna 1846; a 200 for. od 18. lipnja 1846 do 18. lipnja 1847	60	—
» dobrovoljnih većih prilogah g. 1847, naime: od preuzvišenoga g. predsědnika Jurja Haulika Váraljskog, biskupa zagrebskog i banske časti neměstnika 80 fr., i člana g. Josipa Korbélya, exactora gospoštine Čičah i sud. stola pr. 6 fr.	86	—
» dobrovoljnih prinesch za spravu u museumu	436	34
Za prodato sěmenje	2	24
Ukupni dohodak	3370	40

Digitized by Google

Trošak.

	Srebra for.	kr.
Na pisaću spravu i potrebštine pisarnice . . .	8	15
» časopise i knjige	164	17
» tisak (štampu)	395	32
» pisarinu	3	—
» vezanje i pregibanje	31	10
» listarinu i poštarinu	100	41
» bravarsko, staklarsko, nožarsko, stolar. itd. dělo	96	12
» čištenje i grijanje družtvenih sobah . . .	68	43
» platje i nagrade	654	20
» konak	156	—
Zakupniku družtvenih zemljištah za njihovo obdělavanje, zatim istomu za město, gdě se čuvaju plodovi, sěmenje itd. za 2 godine . .	140	—
Na museum	517	31
Kod pèrve hèrvatske štedionice u Zagrebu na kamate dano	1000	—
Ukupno .	3335	41
Ako se od ukupnog dohodka . . .	3370	40
odbije vas trošak	3335	41
ostaje u gotovu	34	59
i obligatoria od	1000	—
k tomu odprie na kamate danih . .	1000	—
Dakle ima u kassi .	2034	59

b) O knjižnici.

Od 24. kolovoza 1846. do 25. kolovoza 1847.

I. Časopisi.

Agronomische Zeitung. Mit in den Text gedruckten Abbildungen. Leipzig, 1847.

Allgemeine österreichische Zeitschrift für den Landwirth, Forstmann und Gärtner. Herausgegeben v. Dr. C. C. *Hammerschmidt*. Wien, 1847. (u zaměnu.)

Archiv der deutschen Landwirthschaft. Her. v. N. *Beyer*. Leipzig, 1847.

Berichte über die Mittheilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien. Her. v. W. *Heidinger*. I. Band. Wien, 1847.

E. André's neue ökonomische Zeitschrift. Wien, 1847.

Gewerbezeitung. Mit in den Text gedruckten Abbildungen Leipzig. 1847.

Kmetijske in rokodelske novice. Na svitlobo dane od c. k. krajnske kmetijske družbe. Vrednik dr. J. *Bleiweis*. V Ljubljani, 1847. (u zaměnu.)

Landwirthschaftliche Berichte aus Mittel-Deutschland, v. W. *Protz*, 38. und 39. Heft. Mit Abbild. Weimar, 1847.

Digitized by Google

Landwirthschaftliche Dorfzeitung. Her. v. W. *Löbe*. 8. Jahrgang. Leipzig, 1847.

Landwirthschaftliche Literatur-Zeitung. Her. v. L. W. *Fischer*. 6. Jahrg. Frankfurt am Main, 1847.

Mittheilungen der kaiserlichen freien Oekonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg. III. Hefte. Leipzig, 1846. (Poklon cesarsk. slobodnoga ökonomičkoga družtva u Petrogradu.)

Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Red. von Prof. Dr. F. X *Hlubek*. Prag, 1847.

Verhandlungen der k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft im Königreiche Böhmen. Im Jahre 1844. Prag, 1846.

Verhandlungen und Aufsätze. Her. von der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Steiermark. Gratz, 1846. (Poklon c. k. štajerskoga gospodarsk. družtva.)

Wochenbände für das geistige und materielle Wohl des deutschen Volkes. Stuttgart, 1846 bis 1847. incl. 1. bis 96 Heft.

Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft, Gewerbe und Handel. Red. v. Prof. *Riecke*. Stuttgart, 1847.

Zeitschrift für die gesammte Thierheilkunde und Viehzucht. Her. v. I. F. E. *Dieterichs*, Dr. E. L. W. *Nebel*, und Dr. C. W. *Vix*. Giessen, 1845.

Zora dalmatinska. 4. god. Ur. Ante *Kuzmanich*. U Zadru, 1847. (u zam.)

II. Lětopisi i kolendari.

Amtlicher Bericht über die X. Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe zu Gratz im September 1846. Gratz, 1847. (Pokl. c. k. štajersk. gosp. družtva.)

Danicza Zagrebechka za prozto leto 1846. i 1847. Vu Zagrebu.

Jahrbuch für Pferdezucht, Pferdekenntniss, Pferdehandel, Pferdedressur und Rossarzneikunst. Ang. v. S. v. *Tennecker*, fortgesetzt von mehreren Hippologen und Thierärzten. 23. Jahrg. Weimar, 1847.

Kalender der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain für 1828. Von F. A. *Frank*. 6. Jahrg. Laibach. (Poklon c. k. kranjskoga gospodarsk. družtva.)

Neue Jahrbücher der Forstkunde. Her v. G. W. Freiherrn v. Wedekind. 33. und 34. Heft. Darmstadt.

Narodnji Kalendar. Za godinu 1847. God. 1. Izd. P. J. *Stojanovic*. U Novom Sadu. (kirilski.)

Neuer Wirthschafts-Kalender. Herausg. v. d. k. k. Landwirthschafts-Gesell. in Krain. Laibach, 1847. (P. istoga družtva.)

Obći zagrebački Kolendar za god. 1847. God. 2. Ur. S. *Verbančić*. Izd. L. *Župan*.

Velika Pratika sa navadno léto 1847. Na svetlobo dana od z. kr. kmetijske drushbe. V Ljubljani. (Poklon istoga družtva.)

Digitized by Google

III. Knjige.

Bauer H, Das goldene Buch, oder der ökonomische Hausschatz. Mit Abbild. 1., 2., 3. und 4. Heft. Leipzig, 1847.

Bibića P., Baščovan. U Budimu, 1846. — kirilski —. (Poklon gosp. člana Ivana Malina.)

Bielke v. H. Anleitung zur zeitgemässen Förderung des Flachsbaues, und zur zweckmässigen Behandlung des Flachses. Hamburg, 1846.

Bixio A., Dr., Der Landwirth des neunzehnten Jahrhunderts. Mit 2500 Abbild. I. Absch. 5—10. 2. Absch. 1—10. 3. Absch. 1—10. 4. Absch. 1—3. Stuttgart, 1846—1847.

Bleiweis, Dr., Nekrolog des Herrn Joh. Nep. Hradeczky. Gest. den 6. Juli 1846. Laibach. (P. c. k. kranjskoga gosp. družtva.)

Die Landwirthschaft des Herzogthums Steiermark als Festgabe für die Mitglieder der X. Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe nach den Eingaben der Filialen der k. k. steiermärkischen Landwirth.-Gesellschaft im Auftrage Sr. kaiserl. Hoheit des Erzherzogs Johann Baptist zusammengestellt v. Dr. F. X. *Hlubek*. Gratz, 1846. 2 Exemplare. (P. c. k. štajerskoga gosp. družtva i čl. g. D. Tomića T.)

Drobnić I., Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik. Troškom m. i. Svezak 2. U Beču, 1847.

Frass F. P. I., Erste Grundlage der Obstbaumzucht. Karlstadt 1846. (Poklon g. pisaoca.)

Gáal de Gyula N., Anweisung das Rauchen der Zimmer, Küchen und sonstigen Feuerungen zu beseitigen. Brünn, 1837. (P. g. pisaoca člana.)

Gáal de Gyula N. F., Anleitung zur Herstellung zweckmässiger Abtritte, Cloaken, Kanäle etc. etc. Mit 53 Abbild. Brünn, 1841. (P. g. pisaoca člana.)

Haas C., Der Spargel-Kürbiss und die Scorzonere. Linz, 1847.

Hlubek F. X., Dr., Die Landwirthschaftslehre. 8., 9. und 10. Lieferung. Wien, 1846.

Katechismus über das Aeussere, die Pflege, die Gänge, das Beschlagen, die Erkennung und Behandlung der Krankheiten, die Zucht und Stämme des Pferdes. Mit 4. lith. Bild. Straubing, 1846.

Kleyle Karl, Ritter v., Anleitung zur systematischen Landgüter-Einrichtung. Wien, 1844.

Kosz K., Das Forstwesen in Kroatien. Agram, 1847. (P. g. pisaoca, člana.)

Kreissig W. A., Die Auszehrung und Bereicherung des Feldbodens durch den Anbau der Feldgewächse. Königsberg, 1846.

Leopold F. W., Praktische Anleitung zum Hopfenbau. Eisenberg, 1847.

Lindau G., Anweisung, Landgüter in ihrem ganzen Umfange auf die wenigst kostspielige Weise merkbar und dauernd zu verbessern. Quedlinburg und Leipzig, 1846. 1—5 Heft.

Mills I., Praktisches Handbuch für Pferdefreunde. Mit Holzschnitten. Leipzig und Pesth, 1844.

Digitized by Google

Nachrichten über Zweck, Mittel und Organisation der Russisch-Kaiserlichen landwirthschaftlichen Lehranstalt Gorigoretz im Mohilew'schen Gouvernement. Stuttgart, 1846. 2 Exempl. (Poklon gosp. čl. P. Haca i D. Tomića od T.)

Patzig G. C., Der praktische Rieselwirth. 3. Aufl. Mit 85 Abbild. Leipzig, 1846. (P. gosp. člana A. Hofmanna od Hofmannsthala, velikotèržca u Milanu.)

Populäres Verfahren bei Regulirung der Wälder. Von einem Mitgliede der X. Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe im Jahre 1846 zu Gratz. Mit 2 Tabellen. Wien, 1847. (P. g. dopis. čl. K. Kosa.)

Schlipf I. A., Populäre Düngerlehre. Mit 14 Holzschnitten. Pforzheim, 1846.

Schmidt E. O. und *Herzog* E., Der populäre Gartenfreund. 4. Auflage. Quedlinburg und Leipzig, 1847.

Schönberger A. H., Anleitung Spargelbeete anzulegen, etc. Wien, 1847.

Schumann C. F. L., Dr., Katechismus des Obstbaues. Mit Abbild. Weimar, 1846.

Spinola W. T. I., Dr., Mittheilungen über die Rinderpest. Berlin, 1846

Teller M., Der Leinbau, die Flachsbereitung und das Feinspinnen in der Spinnschule zu Adersbach. Königgrätz, 1846.

Trummer F., Systematische Classification und Beschreibung der im Herzogthume Steiermark vorkommenden Rebensorten. Gratz, 1841. (P. g. čl. J. Čačkovića od V.)

Uxküll-Gyllenband K. O., Graf v., Einige Worte über die Anlegung von Saat- und Pflanzenschulen, so wie das neueste über das Versetzen von 1—16jähr Holzpflanzen. Mit 3 Zeich. Tübingen, 1846.

Weckherlin A., v., Die landwirthschaftliche Thierproduction, III. Theile. Stuttgart, 1846.

Wegweiser in und um die Hauptstadt Gratz. Für die im Jahre 1846 daselbst versammelten deutschen Land- und Forstwirthe. Mit 1 Plane der Stadt und ihrer Umgebung. Gratz, 1846. (P. g. čl. D. Tomića od T.)

Welchen Nutzen gewährt die Chemie nach ihrem jetzigen Standpunkte der praktischen Landwirthschaft? Vorgetragen in der Plenar-Versammlung des landw. Vereines zu Braunschweig, 1843 von H. Oekonomie-Kommissär Forke, und beleuchtet v. Ignaz *Reska*, k. k. Rittmeister. Prag, 1845.

W. F. A., Der Maulbeerbaum und die Seidenraupe, oder praktische Anleitung zur Seidenkultur für Deutschland und die zur Seidenkultur ganz besonders geeigneten Königreiche Ungarn und Kroatien. II. Theile. Mit Abbild. und Zeich. Warasdin, 1847.

Zur Erinnerung an Thaer's Denkmal in Leipzig. Jena 1846. 2 Exempl. (P. c. k. štajersk. gosp. družtva i g. čl. D. Tomića od T.)

Dèla, koja se tiču sbirkih (muscuma.)

Anleitung zur Pflanzenkenntniss. Aus Fiedlers Wörterbuche abgedruckt. 2. Aufl. Mannheim, 1804. (P. g. čl. dr. Al. Rakovca)

Digitized by Google

Arneth J., Das k. k. Münz- und Antiken-Cabinet. Wien, 1845. (Poklon g. S. Gibača gradjanina u Beču.)

Dictionarium Heraldicum. Wien, Prag und Triest. (P. gosp. člana Mih. Sabljara.)

Eckhel I., Descriptio Numorum Antiochiae Syriae. Viennae, 1786. P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Eckhel I., Sylloge I. numorum veterum anecdotorum thesauri caesarei. Viennae, 1786. (P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Filcýka J. N. J., Přirodopis. W Praze, 1834. (P. g. čl. dr. Lj. Gaja.)

Fourcroy's, v., chemische Beobachtungen und Versuche. Aus d. Franz. von D. E. B. G. *Hebenstreit.* Mit Kupfern. Leipzig, 1785. (Poklon g čl. dr. A. Rakovca.)

Haner G. I., Das königl. Siebenbürgen. Erlangen, 1763. (P. gosp. člana M. Sabljara.)

Havor I. B.. Conspectus Equestrium Ordinum per Europam omnem florentium. Tyrnaviae, 1742. (P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Haworth A. H., Synopsis plantarum succulentarum. Norinbergae, 1819. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Herr A., Kurze Anleitung zur Botanik. Giessen. 1827. (P. g. člana dr. Huga Klinggräffa.)

Heszler I. F., Dr., Handbuch der Physik. Mit Holz. 1. Heft. Wien, 1847.

Host N. T., Synopsis Plantarum in Austria, provinciisque adjacentibus sponte crescentium. Viadobonae, 1797. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Host I., Viaggio botanico nell' Istria, Isole del Quarnero, e nella Dalmazia, incaminciato il di 14. d' Agosto 1801-e terminato il di 6. d' Agosto 1802. (Rukopis.) (P. g. čl. Andr. Véttessya.)

Jacquin J. F., Edler v., Lehrbuch der allgemeinen und medicinischen Chymie. Zum Gebrauche seiner Vorlesungen. 2 Theile. Wien, 1793. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Karsten W. I. G., Kurzer Entwurf der Naturwissenschaft, vornehmlich ihres chymisch-mineralogischen Theils. Mit Kupfern. Halle im Magdeburgschen. 1785. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Kobell F. v., Dr., Ueber die Fortschritte der Mineralogie seit Hauy. München, 1832. (P. g. čl. dr. Al. Rakovca.)

Laicharding I. N., Vegetabilia Evropaea Partes 2. Oeniponte, 1790. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Leitzmann I., Numismatische Zeitung. Weissensee, 1834—1843. incl. (P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Lettere scientifiche appartenenti alla corrispondenza de dottore Lorenzo Luigi Linussio di tolmezzo con varii illustri dotti Italiani e stranieri. Venezia, 1831. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Linné, Species plantarum. Tom. II. Pars 2., Tom. III. Pars 3., Tom. IV. Pars I. et II. Berolini. 1805. (P. g. čl. dr. Alekse Rakovca.)

Manale de' conti fatti delle monete ammesse nella tariffa de regno Lombardo-Veneto. 6. Ed. In Verona, 1815. (P. g. čl. M. Sabljara.)

Digitized by Google

Mionnet T. E., De la rareté et de prix des Médilles romaines. II. Éd. Tom. II. A Paris, 1827. (P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Oken, Isis. 1836. I. Heft. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Okens mündlichen Vorträgen nachgeschrieben. (Rukopis.) (P. gosp. čl. dr. Al. Rakovca.)

Oken, Rede über das Zahlengesetz in den Wirbeln des Menschen. München, 1828. (P. g. čl. dr. Al. Rakovca.)

Pasi M. B., Tariffa di pesi, e missure. In Vinetia, 1550. (P. gosp. člana Mih. Sabljara.)

Pozzi, G. Dizionario di Fisica e Chimica. Tomo I. Milano, 1820. (P. g. člana dr. Al. Rakovca.)

Presla I. S., Ssawectwo. W Praze, 1834. (P. g. čl. dr. Lj. Gaja.)

Presla I. S., Technologia. 3. dil. W Praze, 1837. (P. g. čl. dr. Lj. Gaja.)

Presla I. S., Wšeobecný rostlinopis. Dil. II. W Praze, 1846. (P. g. čl. Stanka Vraza.)

Reisinger I., Enchiridion Anorganognosiae. Budae, 1820. (P. g. člana dr. Al. Rakovca.)

Ringelhardt B., Die Kunst, alle Arten Abgüsse und Abdrücke zu verfertigen. Mit Abbild. Quedlinburg und Leipzig, 1834. (P. g. čl. Mihaila Sabljara.)

Rosini I., Romanarum Antiquitatum Libri X. Basileae, CIↃIↃXXCIII. (P. g. čl. barona Gotharda Proffa Ir.)

Rupp I., Numi Hungariae. Periodus Arpadiana. Budae 1841. (P. g. člana M. Sabljara.)

Scheerer T., Dr., Lehrbuch der Metallurgie. 1. 2. Lief. Braunschweig, 1846.

Schmidt I. A. F., Der angehende Botaniker. 2. Aufl. Mit 36 lith. Taf. Ilmenau, 1834. (P. g. čl. dr. Huga Klinggräffa.)

Schödler Fr., Dr., Das Buch der Natur. Mit 281 Holzschnitten. 2. Aufl. Braunschweig, 1847.

Scopoli I. A., Flora Carniolica. Tomi II. Ed. 2. Vindobonae, 1771. (P. g. čl. dr. Al. Rakovca.)

Staňka W., Základowé Pitwy. W Praze, 1840. (P. g. čl. dr. Ljud. Gaja.)

Stöckhardt I. A., Dr., Die Schule der Chemie. Mit Holzschnitten. Braunschweig, 1846.

Verzeichniss der Münzen- und Medaillen-Sammlung aus der Verlassenschaft des Hrn. F. I. Freiherrn v. Bretfeld-Chlumczanzky. Wien, 1841 1842. (P. g. čl. Mih. Sabljara.)

Von der eigentlichen Kraft wodurch Vegetation und Nahrung geschieht. Frankfurt am Main, 1786. (P. g. čl. dr. A. Rakovca.)

Walchner P. H., Der praktische Naturforscher. Mit vielen Abbild. Karlsruhe, 1844.

Tragzeit-Anzeiger. Insbruck, 1846.

Digitized by Google

c) O makinah i modelih.

Od 24. kolovoza 1846. do 25. kolovoza 1847.

Ruchadlo, českí narodni plug.

Plug Jolnjak.

Plug za okopavati.

Sčvero-amerikanski plug, što se na njemu lemeš može na lěvo il na desno obratiti.

Novi franceski plug, što je sad u običaju oko Milana. (Poklonio ga čl. g. August Hofmann od Hofmansthala, velikotèržac u Milanu.)

Dèrljača redovnjača (Reihenegge.)

Fela stapa t. j. stepice. (P. čl. g. Jos. Čačkovič Vèrhovinski.)

Škarice Hochbergove. (P. iznašastnika.)

Škarice Klingböglove.

Model jedne makine za mlatiti. (Poklonio čl. g. bar. Fr. Kulmer.)

» aparata za izbavljanje pri vatri (P. čl. g. bar. F. Kulmer.)

» lese za prešati (P. čl. g. Ambroz starii Vranicani.)

» saonicah za kamenje, i k tomu lěstve (lojtre) (P. član g. Ambroz starii Vranicani.)

č) O MUSEUMU

do 25. kolovoza 1847.

I. Zemljovidi i městopisi.

Ovoj je sbirki g. 1844. temelj položio g. Gjuro Rakovec, provisor biskupie zagrebačke. Sbirka ova vèrlo je još slaba.

Priložnici:

Filetić A. E. Rakovec Gjuro.

II. Sbirka mineralogička.

1. Sbirka mineralogička obćinska. Ovoj je sbirki g. 1843 temelj položio preuzvišeni g. predsědnik Gjuro Haulik od Váralje, biskup zagrebački i naměstnik banski.

2. Sbirka mineralogička domaća. Ovoj je sbirki g. 1843 tèmelj položio g. Mihailo Sabljar, c. k. major u miru.

Ovamo spada sbirka christallographičkih obrazah, koju je poklonio g. dr. Aleksa Rakovec.

3. Sbirka petrefactologička. Ovoj je sbirki g. 1843. temelj položio isti g. Mihailo Sabljar.

Digitized by Google

Priložnici.

Androina Antun.
Bauman Ivan.
Bodnar Kajetan.
Botrić Fabian.
Božić Franjo.
Branković Gjorgje.
Čačković Vèrhovinski, Josip.
Danielić Antun.
Daubačeva Franja.
Deanovićeva Josipa.
Ferić od Hudogabitka Alberto.
Francisci Ivan Nep.
Hac Pavao.
Haulik od Váralje Jur.
Horvat Nikola.
Jakopović Gavro.
Jukić F., otac.
Jurinić Juraj Gavril.
Kargačin Ivan.
Kavićka Barbara.
Kavić Krunoslav.
Kiepach Albin.
Kiepach Marcelo.
Koritić od Mrazovca Dragutin.
Krènjavi Josip.
Kulmerova Vilhelmina, baronica.
Kuntić Petar, kmet.
Ladenhaufen Adolfo ml.
Ladenhaufen Adolfo st.
Lipovčić Vèkoslav.
Lučić Ivan.
Maceković Marko.
Matizović Gjuro.
Mažuranić Antun.
Merherr Josip.
Mlinarić Stèpan.
Mosbauer Josip.
Moyses Stèpan.
Neimenović u Djakova.
Oršićka od Slavetića Vilhelmina, grofica, rodjen. baron. Hilerova.
Petter Kajetan.
Pogledić Dragutin.
Praunšperger Aleksa, dr.
Proff Irnički, baron.
Rakovec Aleksa.
Rakovec Dragutin.
Rössner Karlo.
Rubido Sidonia, rodj. grofica Erdödyeva,
Sabljar Mihail.
Stanišavljević Dane.
Schmidt Šišman.
Šivic Franjo.
Štauduar Vèkoslav.
Štivalić Kazimir.
Šturlić Jurek, kmet.
Šuflaj Filip.
Šušković Josip.
Tkalec I., dr.
Uhernik Andria.
Vèrbančić Slavoljub.
Vukotinović Ljudevit.
Wiedeman Jak.
Wohlgemuth Henrik.
Zechetner Ig.
Zečević Gjuro.
Zengeval Franjo.
Zoričić Petar.
Žužel Franjo.

Najznatnii su prinesci od gg. Gj. Brankovića, G. Haulika od Váralje, F. Jukića, J. Kargačina, grofice Vilelmine Oršićke od Slavetića, professora K. Pettra, K. Rössnera, M. Sabljara, Lj. Vukotinovića, I. Zechetnera itd.

Reditelji: prof. g. K. Petter. a u novie vrème g. Lj. Vukotinović Sbirke ove nisu jošte sasvim uredjene.

III. Sbirka botanička.

1. Herbar Hostov. Naime dragocěna sbirka od 4000 i višc travah pokojnog zagr. kanonika J. Hosta, botanika na glasu, koju g. 1846 pokloni preuzv. g. predsědnik Juraj Haulik Váraljski p. n.

2. Herbar Daubačev. Naime znamenita sbirka domaćih travah, iz okoliša zagrebačkoga od pokojnog kr. dalm., hèrv. i slav. pralěkara Daubača. Ovu je sbirku g. 1846. poklonio g. dr. Al. Vancaš, sl. gradom zagr. physik.

3. Novi ilirski herbar. Ućemeljen g. 1847. Najznatnie sbirke: dr. H. Klinggräffa, K. Pettra, M. Sabljara i dr. J. Schlossera. Ova je sbirka polag naravske systeme već uredjena. Broji do 1600 travah.

Reditelj: dr. Hugo Klinggräff.

4. Dèrvad. Ovoj je sbirki položio temelj g. M. Sabljar. Sbirka još vèrlo slaba; sastoji se iz 80 vèrstah dèrvetja ponajviše iz liěke regimente

Digitized by Google

Priložnici na sbirku botaničku.

Canjuga Dragutin, otac.
Iveković Stěpan.
Kargačin Ivan.
Klinggräff Hugo, dr.
Lipovčić Věkoslav.
Makanec Ferdinand.
Petter Kajetan.
Sabljar Mihail.
Šlosser Josip K., dr.
Švelić Blaž.
Vukotinović Ljudevit.

IV. Sbirka zoologička.

Položio joj temelj g. 1843. g. M. Sabljar.

Priložnici na sbirku zoologičku.

Barabaš Skender.
Bauman Ivan.
Bernat Augustin.
Briglevička od Kurilovca Ana.
Cudermann Franjo.
Dva domorodca u Bakru.
Ferić od Hudogabitka Alberto.
Grabar Mirko.
Hac Pavao.
Jacić A. F., dr.
Jägerova Sofia.
Kargačin Ivan.
Kavić Krunoslav.
Knöblovka Antonia rodjen. Binderova.
Kovač Josip.
Kovačevička.
Kuglmajer Miroslav.
Kukuljević Sakcinski Iv.
Lang Martin.
Laurinšeg Toma.
Ledinski Stěpan.
Leustig Mato.
Lipovčić Věkoslav.
Majcen.
Malin Ivan.
Malin Skender.
Malošeg Antun.
Matizović Gjuro.
Matković Stěpan.
Millidorferova Matilda.
Mirović Gjuro.
Mlinarić Stěpan.
Mosbauer Josip.
Mundjak Janko.
Neimenović u Djakovu.
Nemcsian, otac.
Očić Dragojla rodj. Kukuljevićeva.
Petter Franjo, dr.
Rešković Vuk.
Sabljar Mihail.
Sachs Mavro, dr.
Seethal Gedeon, vitez.
Šandorica Amalia rodj. Kukuljevićeva.
Schmidt Šišman.
Šloisnig Franjo.
Šlosser Josip K., dr.
Šoš Stěpan.
Stauduar Věkoslav.
Stieglerica Julia, rodj. Špišićeva.
Šuflajeva Ljudevita.
Šušković Josip.
Tkalec Jakov.
Tuškan Franjo.
Uhernik Andria.
Vormastini Edvard.
Wiedeman Jakov.
Wiesnerica Veronika.

Najznatnii prinesci od gg.: dr. A. F. Jacića, Antonie Knöblovke, M. Langa, T. Laurinšega, G. Matizovića, dr. Fr. Pettra, M. Sabljara, viteza G. Seethala, dr. J. Schlossera, E. Vormastina itd.

Reditelji: dr. Hugo Klinggräff i E. Vormastini.

Ova sbirka nije još sasvime uredjena.

V. Sbirka archäologička.

Položio joj temelj g. 1844. g. M. Sabljar.

Priložnici na sbirku archäologičku:

Antolić Mirko.
Bajza Vatroslav.
Bunjevac Ljudevit.
Čaićka Magdalena.
Dva domorodca u Bakru.
Höpler Gjuro.
Kargačin Ivan.
Kavić Krunoslav.
Kiepach Marcelo.
Krail Vinko.
Ladenhaufen Adolfo.
Ladenhaufen Věkoslav.
Lukinac Věkoslav.
Malošeg Antun.
Mannagetta Matilda.
Matizović Gjuro.
Otrokoci Josip.
Paton Archibald Mr., sqire.
Plahuter Stěpan.
Ramiš Ana.
Sabljar Mihail.
Sachs Mavro, dr.
Starčević Šišman.
Šmidt Šišman.
Vrbančić Slavoljub.
Vohlgemuth Henrik.

Neuredjena.

Digitized by Google

VI. Sbirka numismatička.

Položio joj temelj g. 1844 g. M. Sabljar.

Priložnici na sbirku numismatičku.

Agnesi Adolfo.
Andriević Stěpan.
Antolić Mirko.
Antolkovićeva Zorislava.
Atmasković Makso.
Augustin Juraj.
Babukić Věkoslav.
Bačo Baltazar.
Bajza Vatroslav.
Balaško Gjuro.
Baltić Mojsia.
Barač Formoz.
Barač Franjo.
Barač Stěpan.
Beloberg Matia.
Belošević Arsenio.
Belošić Věnceslav.
Benkova Ana.
Berkić Kajetan.
Bernatica Josipa rodj. Lendvajeva.
Bićan Mile.
Boleslavskova Barbara.
Bolthauzer Blaž.
Briglevićka od Kurilovca Ana.
Briglević od Kurilovca Janko.
Briglević Ivan.
Bučar Petar.
Budić Ivan.
Bunjevac Joso.
Bunjevac Ljudevit.
Canjuga Dragutin, otac.
Cerovski Antun.
Ceynar.
Ciringer Jernej.
Cuculić Toma.
Čabrian Josip.
Čačković Věrhovinski Koloman.
Čačković Věrhovinski Vladovit.
Čivić Rohrski Ignat.
Dadić Nikola.
David Dragutin.
Demeter Dimitira, dr.
Dierih Nikola.
Dollhopfka Regina rodjen. Šimonjeva.
Dominik Antun.
Dömötörfica od Hogyisa rodj. Rajkovićeva.
Dražković Trakoštjanski Janko, graf.
Družtvo narodne čitaonice i kasina u Križevcih.
Dutković Augustin.
Dutkovićeva Barbara.
Dva domorodca u Bakru.
Eckhardt Alfredo.
Epstein J.
Epstein Salomon.
Fabac Pavao.
Farkaš Mirko.
Ferić Franjo.
Ferić od Hudogabitka Tadia.
Fink Slavoljub.
Fišer Ivan.
Folnegović Ljubica.
Galović Ivan.
Ganscrica Franja.
Gašparić Franjo.
Geisler.
Gergesina Ivan.
Gergurić Janko.
Gersaglia Kuzma.
Gibač Stěpan.
Gmaz Stěpan.
Goč Božidar.
Grabar Mirko.
Grabina Nikola.
Gvozdanović Gjuro.
Gugler Pavao.
Haas Josip.
Habermannova Juliana.
Hac Pavao mladji.
Haulik od V. Juraj.
Haulik Lazar.
Havaić Stěpan.
Havliček Nikola.
Heiman S., iz Ljubljane.
Hercegovka.
Herović Josip.
Horvat Antun.
Horvat Franjo.
Horvat od s. Petra Petar.
Hoziam Josip.
Hranjec Josip.
Iliašević Stěpan.
Ilić Luka.
Iliević Věkoslav.
Iveković Dragutin.
Izgorić N.
Jagunić Jakov.
Jakopović Gavril.
Jakopović Mato.
Jandrić Andrin.
Janušić Josip.
Jaugeer Dragutin.
Jägerova Sofia.
Jelačić od Buzina Kažimir.
Jelak Nikola.
Jerković Gjuro.
Josipović Stěpan.
Juratović Josip.
Jurinić Stěpan.
Justiz.
K. grofica.
Kanki Stěpan.
Karas Mirko.
Kargačin Ivan.
Karničnig Antun.
Katkić Vatroslav.
Katkićka Barbara.
Kavić Krunoslav.
Kavić Lavoslav.
Kendjel Josip.
Kemenović Franjo.
Kernor, controllor.
Kěrstoslave Sisačke gospodične.
Kěrzmanovićka Lenka.
Kiepach Albin.
Kiepach Nestor.
Kiepachica Antonia to djen. Modićeva.
Klemenić Stěpan.
Klinggräff Hugo, dr.
Knöblovka Antonia.
Koić Simo.
Koritić Mrazovecki Dragutin.
Korlia Antun ml.
Korlia Antun st. sa suprugom.
Kos Karlo.
Kosova Maria.
Košak.

Digitized by Google

Koščec Mihail.
Kotas.
Kovač Fraujo.
Kovačević Josip.
Kosler I. K.
Kőröskényi Štěpan,
Krajačić Svetozar.
Krail Vinko.
Krail Ivan.
Kralj Juraj.
Kraljička Josipa.
Kramarić Terezia.
Krašović Gjuro.
Krieger Antun.
Krieger Josip, dr.
Križanić Gjuro.
Kršnjavi Josip,
Kuglmajer Miroslav.
Kuković Mirko.
Kukuljević Sakcinski Ivan.
Kulmer Franjo, baron.
Kuntić Petar, kmet.
Kušić Rikardo.
Labaš Ivan Nep.
Lacković Gjuro.
Ladenhaufen Věkoslav.
Ladjević Gjuro.
Lahonjek Štěpan.
Laurinšeg Toma.
Leustig Mato.
Lukšić Franjo.
Lukšić Petar.
Ljuština Mirko.
Maceković Kvirin.
Maceković Marko.
Mačečević Nikola.
Malin Ivan.
Malin Naum.
Malin Skender.
Malošeg Antun.
Martinić Josip.
Matić Miroslav.
Matković Štěpan.
Matošac Lovrenac.
Mavretić Josip.
Majer Matia.
Mažuranić Antun.
Mélinčević Nikola.
Menjak Josip.
Meštrović Štěpan.
Midelović David.
Mihalinčić Štěpan.
Mihić Mihail.
Miklošić Janko.
Miković Ivan.
Mikulić Josip.
Mlinarić, gradj. zagr.
Mlinarić Štěpan.
Modrušan Janko.
Molnar Gjuragj.
Mosbauer Josip.
Mrak Makso.
Mraović Al., dr.
Mramor Josip.
Mundjačka Věkoslava.
Muzler Štěpan.
Müggendorferica Ant.
Neimenović.
Nemesian otac.
Nestić Jakov.
Novosel Gjuro.
Oberlintner Janko.
Oršić Matia.
Otrokoci Josip.
Otrokocica Marica.
Palain Matia.
Panian Ivan.
Pantelić Todor.
Partaš Josip.
Pavlec Josip.
Pečur Alberto.
Pejačević od Věrovitice Petar, grof.
Pendelin Mirko.
Pepelko Antun.
Petričević.
Petter Kajetan.
Philipp Lavoslav.
Pikia Fabian.
Pisačić od Hižanovca Miroslav.
Piškorec Makso.
Plahuter Štěpan.
Pogledić od Kurilovca Dragutin.
Pogledić Štěpan.
Pogorelec Jakov.
Poldrugač Josip.
Prasnička Jelisava rodjen. Bertićeva.
Praunšperger Aleksa.
Praus Josip.
Preradović Pere.
Proff Irnički, Gotthard, baron.
Radičević Makso.
Raizner Ljudevit.
Rajkovićka Ana.
Rakovec Dragutin.
Rauth Edvard, dr.
Ro ber Josip.
Rubido Antun.
Rukavina Ljubački Ilia.
Sabljar Mate.
Sabljar Mihail.
Scoppini M.
Seljan Ferko.
Seljanka Dragojla.
Sever Gjuro.
Simić Vatroslav.
Sinković Ljudevit ml.
Siščanin Ivan.
Sita Josip.
Smendrovac Jos.
Smerdrović.
Smodek Matia.
Stančevićeva Ana.
Stanković Kristof.
Stojačković Skender.
Stojković Mato.
Šutara Petar.
Š. J. Jastrebarčanin.
Schmidt Šišman.
Šegerc Martin.
Šiketanc Ljudevit.
Šimrak Vasil.
Šivic Franjo.
Šlosser Josip.
Šnap, gradj. zagr.
Šnelec Skender.
Šomogji Lazo.
Šot Josip.
Špinderk Luka.
Štajdaher Hinko.
Štajdaher Josip.
Štauduar Franjo.
Štauduar Věkoslav.
Štauduarica Terezia rodjen. Horvatićeva.
Šturlić Juraj, kmet.
Šuflaj Antun.
Šuflaj Filip.
Šuflajeva Ljudevita.
Šuplika Josip.
Švagel Dragutin.
Švagljica Věkoslava, rodjen. Ožegovićeva.
Tandarić Ivan.
Teklić Ljubica.
Tkalac Jakov.
Tkalčić Ljudevit.
Tkalec Ev., dr.
Trifković Jeremia.
Tumpić Mirko.
Tschuschner Věnceslav.
Udvardi Štěpan.

Digitized by Google

Ujhelji, (od sardinskih husarah.)
Užarević Jakov, dr.
Vaić Mihail.
Vakanović Nikola.
Vancaš Aleksa, dr.
Vardjan Ivan Nep.
Vèrbančić Slavoljub.
Vèrbanić Josip.
Veselić Franjo.
Veselić Krunoslav Jozo.
Viernak Ognjoslav.
Vidnjević Josip.
Vinković Mirko.
Visković Antun.
Vormastini Edvard.
Vračan Josip.
Vrančić Ivan.
Vranicani Ambroz ml.
Vranicani Antun.
Vranić Antun.
Vraz Stanko.
Vukotinović Ljudevit.
Weiner Ljudevit.
Wiesner od Morgenstern Franjo.
Zdenčaj od Zahromić-grada Edvard.
Zdenčaj od Zahromić-grada Nikola.
Zechenter Gustav.
Zengeval Dragutin.
Zengeval Franjo.
Zidarić od Zudovca Ivan.
Zoričić Petar,
Žerjavić Ferdinand.

Najznatnii prinesci od gg.: V. Bajze, B. Bolthauzera, grofa J. Draškovića Trakoštjanskog, družtva narodne čitaonice i kasina u Križevcih, L. Ilića, I. Kargačina, dr. A. Krigera, I. Kukuljevića Sakcinskoga, barona F. Kulmera, S. Mlinariča, barona G. Proffa Irničkog, M. Sabljara, S. Šnelca, S. Vèrbančića itd.

Neuredjena, nu broji već prèko 7000 komadah.

VII. Pečati i sadrene slike.

1. Pečati. Ovoj je sbirki g. 1844 temelj položio g. M. Šabljar. Sbirka još vèrlo slaba.

2. Slike sadrene. Ovoj je sbirki g. 1845 temelj položio g. Lj Gaj. Sastoji se iz 600 i više komaoah.

Priložnici na sbirku sadrenih slikah.

Bolthauzer Blaž. Gaj Ljudevit.

VIII. Archiv.

1. Stari nadpisi. Ovoj je sbirki g. 1846 temelj položio g. M. Sabljar. — Sbirka vèrlo slaba.

2. Stare listine. Ovoj je sbirki g. 1847. temelj položio g. Stěpan Mlinarić. Sbirka slaba.

Priložnici na sbirku starih listinah.

Mlinarić Stěpan. Nemesian otac. Rukavina Ljubački I.

IX. Rukopisi.

Ovoj je sbirki g. 1846 temelj položio g. M. Sabljar. Sbirka slaba.

Priložnici na ovu sbirku.

Jalačić od Buzina Stěpan I. Sabljar Mihail.

XI. Narodna knjižnica.

Zavedena g. 1846. Vèrlo slaba.

Priložnici.

Ban Florian.
Bèrkić kapetan.
Brajković Janko.
Dva domorodca iz Varašdina.
Gugler Pavao.
Havliček Nikola.
Hèrgović Henriko.
Jelačić od B. S. I.

Digitized by Google

Krešić Mihail.
Mihelić Franjo.
Mundjak Janko.
Pavlec Josip.
Pogledić Stěpan.
Pok Antun.
Proff Irnički G., baron.
Rakovec Aleksa, dr.
Rakovec Dragutin.
Rakovec Gjuro.
Sabljar Mihail.
Sabljar Vinko.
Sinković Krunoslav.
Špiljak Franjo.
Standuar Antun.
Šuflaj Antun.
Tkalec E. I., dr.
Travenšćak Pavao.
Uhernik Andria.
Veselić J. K.
Vranicani Antun.
Zerpak Franjo.
Zlatarović Roberto.

XII. Cabinet physikalni.

Vèrlo slab. Priložnik: g. Jurinić Gjuro.

XIII. Sbirka artistička.

Vèrlo slaba.
Aigner, kapetan.
Čajć Antun.
Hanlik Váraljski Gj.

Priložnici.
Jelačka Ana rodj. bar. Stentzsch.
Kukuljević Sakcinski Iv.

Leustig Mato.
Nemesian, otac.
Vrančić Ivan.

XIV. Kiposhrana.

Vèrlo slaba.
Krail Vinko.

Priložnici.
Pendelin Mirko.

Dobrovoljni prinesci za spravu u museumu

od 28. travnja 1847. do 25. kolovoza 1847.

	Sr. fr. kr.		Prenos 19 2		Prenos 48 52
Akašić	— 20	Braisach	1 —	Dominković	— 30
Andraši J.	1 —	Bravek G.	1 —	Domorodecz	1 20
Androina A.	2 —	Brebrić A.	1 —	Dorotić A.	1 —
Babić M.	— 10	Bubanović D.	— 40	Eiler	1 —
Babukić V.	1 —	Bubanović V.	— 20	Egyed J.	1 —
Baneković M.	— 20	Budić I.	1 —	Farkaš M.	1 —
Barbarić I.	— 30	Budisavljević G.	— 30	Farkaš S.	1 —
Barić	1 —	Bujanović S.	— 40	Farkaš-Vukotinović Ljud.	20 —
Barićić	1 —	Bunjevac J.	5 —		
Bauman I.	1 —	Bunjevac L.	2 —	Farkaševa S.	1 —
Bedeković A.	1 —	Bušić S.	2 —	Femenić	— 20
Belas P.	1 —	Černić G.	1 —	Fèrgić F.	1 20
Benimenović	— 32	Clemens J.	5 —	Ferić od H. T.	2 —
Biondić	— 20	Cuderman F.	1 —	Filić J.	1 —
Birling I.	3 —	Čačković V. J.	1 —	Filić P.	1 —
Bišćan N.	— 40	Čulić	1 —	Filipović I.	1 —
Blažeković S.	1 —	Čus J.	1 —	Filetić A. E.	1 —
Blesser	— 10	David D.	1 —	Fink S.	1 —
Bogović M.	1 —	Demeter D., dr.	2 —	Fodroci od F. i B.S.	1 —
Bornemisa od S. G.	1 —	Dimitrović	— 40	Folnegović N.	— 20
Bošnjaković M.	1 —	Doma M.	1 —	Frigan V.	1 —
Iznos	19 2	Iznos	48 52	Iznos	87 42

Digitized by Google

	Prenos	87	42
Fürst J.		1	—
Gaj L., dr.		2	—
Galac D.		—	20
Galenić		—	30
Gjurgjević T.		2	—
Grad Maria		—	10
Graff		2	—
Gregoroci		—	20
Gugler P.		1	—
Gvozdanović P.		1	—
Hajko		—	50
Halper N.		1	—
Haramustek J.		5	—
Haulik od V. G.		20	—
Heydenberg J.		—	40
Horvat G.		—	20
Horvat F.		1	20
Horvat F.		1	—
Horvat od S. P. J.		5	—
Horvatinović		1	20
Höpler		—	40
Hranjec J.		1	—
Huzek P.		—	20
Iliašević S.		2	—
Jakčin A.		1	—
Jaki		1	—
Jakopović G.		1	—
Jambrečak J.		1	—
Jambrečak prov.		1	—
Janković S.		1	—
Janušić J.		1	—
Jaugcer D.		1	—
Jelačić od B. K.		1	—
Jelak N.		1	20
Jedna domorodka		—	40
Josipović S.		4	—
Jovetić		—	30
Juratović J.		2	—
Jurinić G.		2	—
Jurinić S.		2	—
Jurišić F.		1	—
Jurković J.		—	20
Južak I.		1	—
Kanki		1	—
Kantili A.		1	—
Katušić F.		—	44
Keglević J.		1	—
Kemenović		—	20
Kie ach A		1	
Kiepach N.		1	—
K K.		—	20
Klekar A.		1	—
	Iznos	169	46

	Prenos	169	46
Klemen		2	—
Klemenić D.		2	—
Kočevar dr.		2	—
Koritić od M. D.		1	—
Koritić od M. G.		1	—
Koritić od M. L.		1	—
Kos D.		1	—
Kostić G.		—	20
Kovačević A.		1	—
Kovačević A.		—	30
Kovačević A.		1	—
Kovačević I.		—	40
Kovačević L.		1	—
Kovačević M.		—	20
Kovačić J.		1	—
Köröskényi S.		1	—
Krach		2	—
Krajačić F.		1	—
Kralj A.		1	—
Kralj I.		5	—
Kraljek I.		—	20
Krieger A.		1	—
Krieger J. dr.		1	—
Krizmanić			20
Kršnjavi A.		1	—
Kučenjak		—	36
Kukuljević od S. L.		2	—
Kušević od S. L.		1	—
Kušljan D. m. bar.		2	—
Labaš A.		1	—
Lacković J.		1	—
Ladenhaufen A.		1	—
Lahonjek S.		—	30
Lapique		—	20
Ledinski S.		3	—
Lendvaj G.		1	—
Levak M.		—	20
Levak M.		1	—
Levačić I.		1	—
Ljuština		—	20
Lukić A.		1	—
Lukšić P.		1	—
M. nep. sed. asses.		1	—
Makar F.		—	40
Makar M.		—	40
Malančec J.		—	40
Malin J.		4	—
Malošeg I.		1	20
Malotaborsko duhovničtvo		3	30
Mandrović		1	—
	Iznos	230	12

	Prenos	230	12
Marić I.		1	—
Maršić		1	—
Martinić D.		1	—
Martinić J.		1	—
Martinić J.		1	20
Martinička G.		—	20
Matiašević F.		1	—
Matica I. L.		1	—
Matić		1	—
Matković S.		1	—
Mayer M.		—	20
Medjimorec F.		1	—
Mesić		—	20
Migić		2	—
Mihić I.		1	—
Mihić M.		5	—
Mikloušić I.		1	—
Mikloušić J.		1	—
Milašinović F.		2	—
Mlinarić S.		1	—
Modrović I.		2	—
Modrušan		1	—
Moger J.		1	—
Molnar G.		2	—
Moyses S.		1	—
Mračić B.		—	40
Mrak M.		1	—
Mramor J.		2	—
Mraović A., dr.		1	—
Mudroljubja 1. god. služaoci		2	40
Muzler S.		1	—
Mužar T.		1	—
Nagerl J.		1	—
Neimenović		—	20
Němčić od G. A.		1	—
Nikolić V.		1	—
Novosel G.		1	—
Novosel M.		1	—
Nugent G. grof		5	—
Ožegović od B. M.		5	—
Padušicki L.		—	32
Palain M.		1	—
Partaš J.		—	40
Pavčec D.		1	—
Pavletić J.		—	20
Pemec L.		—	20
Perok F.		1	—
Persy		—	20
Petek J.		1	—
Petranović		1	—
Pevalek G.		1	—
	Iznos	294	24

Digitized by Google

	Prenos 294 24		Prenos 336 4		Prenos 386 34
Pihler L.	2 —	Sermazica A grofica	5 —	Tèrzić A.	1 —
Pitanec S.	1 —	Sever J.	— 10	Tianić	— 30
Plavšić	1 —	Sinkòvić	— 20	Tkalčić S.	— 20
Podel F.	1 —	Sinković L.	1 —	Tkalec A.	— 40
Pogledić D.	1 20	Sinković S.	— 10	Tkalec I.	1 —
Pogledić S.	1 —	Skalar M.	1 —	Tomić F.	— 20
Poljak	2 —	Sorg J.	3 —	Tomić od T. D	1 —
Popović I.	— 20	Söjtöry	1 20	Turba	1 —
PraunšpergerA.,dr.	1 —	Stanković K.	5 —	Turković	— 20
Praus	— 20	Starešinić I.	1 —	Turniški J.	— 20
Presl F.	2 —	Stoòs G.	— 20	Tustanić F.	— 10
Puc N.	1 —	Stoòs P.	2 —	Tušak J.	2 —
Pukanić M.	1 —	Supan F.	2 —	Tuškan F.	2 —
Purić J.	1 30	Šafran	— 20	Udvardy S.	2 —
Radenčić N.	1 —	Šantek I.	— 20	Uhernik A.	— 20
Raj M.	1 —	Šegovec F.	1 —	Uzorinac J.	1 —
Rastić A.	1 —	Škulj	2 —	Vakanović N.	1 —
Ratković	1 —	Šloisnig F.	1 —	Valetić J.	— 20
Rauer J.	1 —	Šomogji L.	— 20	Vancaš A., dr.	2 —
Rauth E., dr.	2 —	Šomogji V.	— 20	Vèrbanić J.	1 —
Resar I.	— 20	Šot J.	2 —	Vèrnak V.	— 20
Riesel	1 —	Španić J.	4 30	Vernić F.	1 —
Rober J.	— 40	Speciari	1 —	Videc F.	1 —
Ročić I.	2 —	Spišić F.	1 —	Vojvodić	1 —
Romleitner F.	— 30	Spišić V.	1 —	Vrabec L.	1 30
Rosenberg I.	1 —	Spišićeva K.	— 20	Vrabec S.	— 30
Rubido A.	1 —	Šplait L.	1 —	Vračan J.	2 —
Rukavina G.	— 20	Šrabec V.	1 —	Vranicani A. m.	5 —
Sabljar M.	1 20	Štauduar F.	— 20	Vranicani N.	5 —
Saivert F.	1 —	Štefani I.	1 —	Vuk I.	1 —
Sartòri	1 —	Štriga E.	1 —	Vinkler	1 —
Savinšeg A.	2 —	Šuflaj F.	3 —	Wissch	1 —
Scheck	1 —	Šulek	— 40	Zdenčaj od Z. E.	4 —
Schindler J.	1 —	Šušković J.	1 —	Zengeval D.	1 —
Schlisser D.	1 —	Švabljeva M.	2 —	Zerpak prov.	1 —
Schlosser J., dr.	1 —	Švagel C.	— 40	Zidarić Z. I.	2 —
Schram D.	1 —	Tandarić J.	— 20	Zoričić P.	— 20
Schwarz	1 —	Terihaj I.	1 —	Žigrović F.	1 —
Schweitzer	1 —			Žirovčić	1 —
	Iznos 336 4		Iznos 386 34	Žužel F.	1 —
					Ukupno 436 34

ć) Inventar.

Tri ormara za knjige. Jedan pisaći ormar.

U Museumu.

6 ormarah za sbirku mineralogičku. Jedan ormar za chemičke praeparate. Jedan ormar za kukce. Jedan ormar za ptice.

Broj posětiteljah gospodarskih i drugih sbirkah od 10. rujna 1846 do 25. kolovoza 1847 . . . . . 1856.

Potanko izvěstje dat će se tek anda, kad sve ove sbirke uredjene budu.

Digitized by Google

List měsečni
hèrvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.
Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 11. Zagreb. Měseca Studenoga. **1847.**

Sadèržaj: Odgovori na pitanje pèrvo: podružnice Karlovačke; člana g. Stěpana Ivekovića; člana g. Vasilja Šimraka; člana g. Krunoslava Jose Veselića. — Novi članovi.

C) Odgovori na pitanje pèrvo.

U narodnom jeziku.

a) Podružnice Karlovačke.

Poréd mnogih drugih predmetah, o kojima bi se imalo u našoj domovini takodjer ozbiljno věćati, i spasonosni o njima učinjeni zaključci u život uvadjati, jest doista gospodarstveno ovo pitanje o gojenju marve, kod nas u pèrkos toli dobrome položaju naših zemaljah, livadah, sěnokošah itd. zanemarene, jedno od najvažniih u domaćem poljskom gospodarstvu. — Tko neželi, da svaki žitelj naše domovine bude u stanju primèrni komadić mesa potrošiti? Fizične i moralne sile radećih žiteljah bi se umnožale i ojačile, a po tom pomnožili bi se u domovini proizvodi zemaljski, obèrtnost, znanosti i umětnost; jer sve ovo samo ondě cvasti može, gdè je zdravo i jako tělo i zdravi duh; no slabom vegetabilnom hranom nije moći uzdèržat se dugo zdrava i jaka, — a nezdrav i slab nemože sa zdravim jednakim korakom naprědovati. — Gdè je poljodělstvo zanemareno, ondè doista neima dobrostanja; a najveća sila poljodělstva u nas stoji za stalno u dobro gojenoj mnogo-

Digitized by Google

brojnoj marvi, kao što sila hrane u jednog puka stoji u u. měrenom uživanju marvinskog mesa. — Ako dakle igdě, a to sěgurno kod nas mora unaprědenje i razvijanje poljodělstva i fizično uzdèržavanje našeg puka započeti s obćenitim poboljšanjem u gojenju marve.

Za postići ovu svèrhu trèba nam najprie znati: koji su uzroci, da je gojenje marve kod nas tako zaostalo?

Ako pomislimo, da nam isto podnebje i položaj zemaljah naših bujno raštjenje trave i kèrme svake vèrsti podpomaže, da imamo livadah i lěpih sěnokošah itd., pak da pored svega toga kod našeg seljaka malo zatim, kako paša prestane, ono nèkoliko glavah marvice u nečistoj, blatnoj štali kod praznih jasalah il suhu kakovu slamu gdèkud od nužde sabranu žvačeć opet kroz cèlo zimsko doba, — jedva okrěpivša se zelenom travicom, glad tèrpi: lasno pogoditi možemo, da je tome uzrok

I. ipak *pomanjkanje kèrme*, a tome pomanjkanju kèrme:

1) *duga paša na livadah i sěnokošah*, kao što i

2) *nikakva kultura raznovèrstne kèrme*,

3) *neuredno i bezměrno kèrmljenje marve u štali po zimi, i lahkoumno nehajstvo za kèrmu.*

Nije od potrèbe ovdě dokazivati, od kolike je štete pašenje na livadah i sěnokošah, buduć da se je svaki ekonom svojim ma još tako malim izkustvom o tom osvědočiti mogao; već hoćemo da samo napomenemo, kako veći dio naših seljakah, popasivši s marvom svoje livade i sěnokoše, — iste samo jedan put u lěto, i to kad mu trava od zrèline požuti, kositi može, i jedva spravivši sěno, marvu u livade i sěnokoše natěra; k čemu dolazi i to, da naš seljak sve svoje zemlje, nikada skoro gnojene, za žito slabom svojom marvom obdělavši, neima, gdě bi si dětelinu il koju drugu vèrst kèrme posijao, i ako mu što prazne zemlje ostane, nemisli na sijanje kèrme za svoju marvu. Evo sada već zima nastaje, marva dodje u štalu, i počim-

Digitized by Google

lje neuredno i neharno kèrmljenje marve u štali. Naš seljak, dok vidi kupić sěna, polaže ga marvi bez měre i reda, kao da mu ga uzmanjkati nemože, i koliko ga sama marva nepotroši, toliko mu po zlu prodje; za malo vrěme neima više kèrme, i tako nastaje za tužnu marvu doba od gladovanja, *i ovako gladno marvinče oslabi, niti može jaki plod imati.*

II. Iz pašenja, a naime po občinskih pašnicih, dade se takodjer izvoditi uzrok, što imamo slabu i malenu marvu. Marva, mlada i stara, muško i žensko, zajedno paseć se, osětjivajuć nagon parenja, spari se, il staro s mladim i nezrělim, il mlado s drugim takvim; odkud dolazi, da nezrělo marvinče po preranom pašenju nesamo nezrěli plod imade, već i potrěbne sile za vlastito svoje dozrěvanje gubi, i tako maleno i nerazvito ostane. — Izim toga parenja na pašah vlada kod naših seljakah taj još zao običaj, da nemogavši opredělјeno od naravi za parenje pravo i shodno doba dočekati, marvu prerano pripuštaju.

III. Sada još svemu tomu dolazi zlo gojstvo marve. — Kao što je za uzdèržati marvu zdravu neobhodno potrěbito, da su jasle u štali čiste, kao što hrižak i čisti zrak čini polovinu hrane za sve, što živi: tako je nečistoća i osmrađeni zatvoreni zrak za marvu samo otrov, koi ju lagano gubi. — Ako povirimo u štalu, gdě si naš seljak marvu dèrži, vidit ćemo marvu u vlažini i blatu stati, vidit ćemo na njoj čitavu koru od samog smrada; jer naš seljak, potrošivši neharno sěno, najposlě marvu sa slamom hraneć neima, čim bi joj posteljati mogo, i zato, da mu mehko stoji i leži, pusti ju kroz cělu zimu u vlastitom blatu stati. Iz svega toga vidimo, da naš seljak nedokučuje veliku korist dobre, zdrave i čvèrste marve, neumije cěniti veliku vrědnost marve.

IV. Ako još konačno napomenemo, da naš seljak od marve štibru platjati mora, što se takodjer kao zapreka u naprědovanju gojenja marve smatrati može, kao što to jur

Digitized by Google

gosp. Tomić Trešćenski u Gradcu u jednom svom po podružnici našoj sl. osrědnjemu odboru prošaste jošte godine poslanom članku obilnie razloži, tako bi od prilike izbrojili bili uzroke zamarenog gojenja marve.

Gledajmo sada, kako bi ove uzroke ukloniti, i gojenje marve unaprěditi mogli.

I. Pèrvo dakle što se za unaprědenje gojenja marve učiniti ima, jest, da se posvuda, u město pašenja po livadah i sěnokošah, uvede kèrmljenje marve u štalah. — Pašenje, istina, jest u nas temelj gojenja marve; premda je ova vèrst patriarkalnog poljodělstva kao najprostie i najlaglje uživanje zemlje, od svih drugih sistemah neodvisno, niti iziskuje toliko věštine, koliko ma koi drugi način, — ipak sve ove koristi jesu odviš malene i neznatne, i prestaju biti koristi prama onim velikim, koje iz kèrmljenja marve u štalah proizličiu. Nije nam od potrèbe, da sve ove koristi izbrajamo; jer tko se iole s poljodělskom literaturom bavi, mogo se je zadosti o svemu uputiti; dosti, ako napomenemo, da se po onih zemljah, gdě poljodělstvo cvate, i gdě narod sladke plodove cvatućeg poljodělstva uživa, marva u štalah kèrmi. — Mi dèržimo naše zemlje, naše bujne livade, sěnokoše i pašnike za bogatstvo; dočim je prava istina, da bi se pored istih još jedanput i dvaput toliko marve hraniti moglo, ako naš puk na to navedemo, *da od ostarělog svog načina hranjenja marve na pašah odstupi, a u město tog da kèrmljenje marve u štali poprimi.*

II. Čim pako naš seljak u štali marvu kèrmiti počme, trèba, da se bolje pobrine za kèrmu, to jest, da neposije sve svoje zemlje sa žitom, već da ostavi izvan sěnokošah još druge komade, gdě bi mogao sijati druge vèrsti od kèrme, a naime *dětelinu*, po čem ništa neizgubi; jer dočim će bar polovinu svojih zemaljah pognojiti moći, i po tom iz polovine ove više, nego li što prie, kruha dobivati, imati će

Digitized by Google

i više kèrme za marvu, koja ga providja s mlèkom, sirom, maslom itd. i kuću mu diže. —

III. Trèba pako s měrom i uredno davati marvi kèrmu, i da se svaka hraneća slamica potrošiti može, nemožemo dosta preporučiti, da si bar několiko kućah imućniih pribave sěcala (Häckselbänke) i sěčkom marvu hrane, — u čem bi suséd suséda il iz ljubavi il za mali primèrni iznosak sa sěcalom podpomagati mogao. — A štale imale bi biti vazda čiste; oko marve pako da nenastoje samo dětca, već i uzrasli, i to marljivo. —

IV. Po tom postat će marva jača i veća, i imat će zdravii i čvèrštji plod; ali za takovo oplemenjenje marve čim prie dostići, najshodnie bi bilo, da se po svih obćinah uvede jedan, il polag potrěbštinah, dva jaka velika čvèrsta bika dobre lěpe plešine. Nastojnik ovakovih obćinskih bikovah morao bi biti gojenju marve sasma věšt, i imati kakovu znanost o lěčenju marve. — On pod odgovorom nebi smio nijedno marvinče prie vrěmena pripustiti, već imao bi paziti, da to u području njegove obćine nebiva. — I ovo nam se čini najshodnii način za oplemenjenje marve, koi po ukinutju marvinske štibre i uz javno i *sučano razdèljivanje nagradah za najlèpšu marvu*, napuniti može domovinu našu zdravom jakom i mnogobrojnom marvom.

Najposlě kad već gori rekosmo, da naš seljak nezna cěniti svoju marvu, i da ju najvećma zato tako zanemariva i š njom često nemilo baratje, imali bi reći, kako da ga navedemo, da ju bude znao cěniti. — Mislimo, da se to postići može *osnivanjem družtva proti mučenju živine*. Doista blage poslědice takovih družtvah, gdě obstoje, tajiti se nedadu, a od kakovih prekoristnih poslědicah bi i kod nas takovo družtvo bilo, uvidit će svaki, komu je okrutno baratanje s marvom, a kamo s inom manje koristnom živinom, u našeg puka poznato.

I s ovim malim nedostatnim razlaganjem naznačismo

Digitized by Google

od prilike uzroke zanemarenog gojenja marve, i po mogućnosti srédstva za unaprédenje gojenja marve.

Podpisan: Ljudevit Šplait.

b) Člana g. Stépana Ivekovića.

1) Od hudih onih godinah: 1815, 1816 i 1817, kad kuće gospodar nije kadar bio svu obitelj s potrebnim obskèrbljivati, nastadoše posebna gospodarstva, tako rečeni osebunjki, tako da svaki svoju imade u kući marvu, odkuda se oblači, i kad hižnog kruha uzmanjka, kruh si i ostala potrebna kupi. Po tom ima kod kuće više marve, nego je moguće dobro hraniti. Ova, osobito krave, malo šta dobiju cèrne kèrme, već se hrane slamom i kukuruznicom, jerbo sèno i otavu volovi i konji pokèrme. Odovuda slaba hrana dà bogme i slabo daje tele.

2) U našoj domovini seljak nezna se nasitit drugim, nego kruhom, tako da, nek jede, šta hoće, u jednoj je ruci žlica, u drugoj komad kruha. Trebuje dakle mnogo kruha tim više, što u najviše kućah svaki dan nekvasni peče se kruh. Time mnogo potrebuje zemaljah za sijati kukuruz i stèrni, nit se dade uputiti, da, kad bi nèšto dèteline sijo, ono, što bi manje kukuruza sijo, bolje bi bilo.

3) Od gospode, koja bolje imadu bikove, malo tko hoće da ih dade za pripustiti; seljaci pako od telićah, koji proizlaze od slabih kravah, slabe imadu bikove.

U tom, kao i u svakom obziru, bilo bi dobro ukinuti rečene osebunjke; gledati, da se manje dèrži marve, nu da bude bolja, da ljudi siju dètelinu i ostala kèrmiva rastja, i da se dobri dèrže bikovi. Najlaglje pako mogla bi se u tom volja probuditi putem nagradah, ali ne, kao što je kod nas običaj s dobrimi ždrebići, gdè nitko, nego samo, koi nagradu dobije, o tom ništa neznade, te tako mnogi misle, da nikad nitko nagradu nedobije. Nu mnogo bi bolje bilo, kako je običajno na Štajeru, naime, da se iz

Digitized by Google

cělog kotara svi na jednom městu sastanu, i da se pred svima svečano nagrade odmah oni, koji imadu bolje ždrebiće, bikove, teliće il krave; koji se sijuć kèrmovita rastja odlikuju; da jedni više, drugi manje dobiju; jedni da se samo pohvale, a svi nagradjeni da se u novine stave.

c) Člana g. Vasila Šimraka.

Premda u našoj domovini štale za marhu prevać ugodne nisu, i malo gdě se na red hranjenja blaga pazi, vèndar bi blago rogato moglo isto onako lěpo biti, kako i po drugih dèržavah, budući da se kod nas, tko si i koliko truda dati hoće, dosta kèrme spravitì more. Da je marha kod nas tako slaba i mala, nisto drugo nije uzrok, nać oni nesretni jednolětni mladi biki, koji su u štali neprivezani, i na polju zajedno s kravami pasu. Naravno da od ovakog mlada bika veliko i jako tele biti nemore; i taj isti uzrok je kod nas i s konjima u někojih krajevih naše domovine. Toj neprilici bi se bèrzo i čisto lahko moglo doskočiti, kad bi samo gospoda zemaljska, a osobito gospoda varmedski officiri, na to strogo paziti hotěli, da se takovi škodljivi bičići kod seljaka nedèrže.

Svèrhu toga morale bi slavne varmedje i varoški magistrati itd. stroge zapovědi dati i neprestano na to paziti, da se najpèrvo ti mali biki zataru, pak da se bikovi od štajerske plěmine, koja je za nas najbolja, i to na varmedske troškove isto tako, kako i pazduhi, u priličnoe štacie uvedu, i seljacima bez platje na pripust kravah prepuste.

Samo na ovaj način bilo bi moguće, marhu u domovini bèrzo podignuti i poboljšati. Mogo bi tkogod reći, da bi se ta svèrha mogla postići, kad bi se obćinami zapovědilo, svoje bikove dèržati; ali zaludo! — malo je naših seljakah, koji bi dobrovoljno te troškove podnašati hotěli, i volit će mnogi i bez teleta biti, nego svojevoljno od bika platjati.

Digitized by Google

d) Člana g. Krunoslava Jose Veselića.

Nisam doduše još sada veliki kušalac gospodarstva practičkog, jerbo, što znadem, više sam iz knjigah čerpio, nego li iz života i vlastitog izkustva; — nu ništa nemanje kao gospodarstva ljubitelj i priatelj usudio sam se kao član hèrvatsko-slavonskog gospod. družtva perce uvatiti, i ovo samo jedino, koje je iz medju ostalih pitanjah po osrednjem odboru hèrv.-slav. gospodarskoga družtva članovom predloženo, rěšiti i moja slabačkoga uma mnenja, buduć medju pukom i s pukom poslujem i bavim se, kazati.

Sve je dobro i koristno u naravi, i srětni su oni ljudi i gospodari, koji s poslovanjem, radenjem i tèrsenjem o granami različitima gospodarskimi rade, bave se, i tako u znoju i trudu s trudnima rukama s velikom zahvalnostju od višnjega tvorca znadu primiti — i na svakoj stvari zahvalni biti. Neću najpèrvo da začnem od koristnog gojenja marve, nego ću evo gospodarski strogo razložiti uzrok, zašto je kod nas gojenje marve zanemareno; — a zatim ću na drugi punct preći — *a*): Svakome će bělodano i očevidno naše domovine sinu biti, da je za gojenje marve od potrěbe dobra hrana iliti kèrma, jerbo ova ima najveći upliv; zatim zdrava t. j. čista voda; nu niti u lětu, a niti u zimi nesmije se odveć kèrme pred marvu staviti, ali što više nesmije joj ni manjkati, a kamo li glad tèrpiti! U obće poznato mi je, da svaki voli zdravu, snažnu i jaku marvu imati, a to zato: jerbo od takove je marve veća hasna i korist; nu kraj svega toga navedenog marvinče u obće rečeno kod našega prostaka nemože podpuno izrasti, niti u pravu snagu i jakost dospěti; jerbo žalibože mnogi bi rada hranu (kèrmu) prodati, pak ipak kraj vlastitog pomanjkanja na hrani više marve i govedah različite fele dèržati i tako dvostruku i još veću hasnu imati; nu to nemože tako biti! — jedan seljak n. p. hoće druge ili tretje godine već početkom da mu ždrěbe ili volčić vuče i vozi i

Digitized by Google

iz njega hasnu onu, koju pojede, dvostruko u našoj domovini i više naplatjenu imati, a na buduću veću i poglavitiju korist, kad bi marše u snagu i pravu jakost došlo, i nemisli; zato je zanemareno gojenje marve u našoj domovini.

Briga onda, dobru i podpunu marvu i goveda u našoj zanemarenoj horv.-slavonskoj domovini odhraniti, u ovomo svoj položaj i čelu brigu polaže: da ima dovoljno kèrme; k tomu pako nije baš od nužde, da se n. p. konji, volovi, krave, mazge (mule), magarci (osli) i ostala marva sa sènom ili zobjom, ječmom mora hraniti; u Englezkoj n. p. zemlji hrane se konji mèrkvom (žutorepom), bèlom repom, korunima, s posijami zajedno poněšto samo poměšanima, i to sve s dobrim uspěhom i naprědkom.

Pomanjkanje na dobroj marvi, koje ja u zločestom i lakomo-gospodarskom hranjenju nahodim, ovako bi se moglo udaljiti, kad bi se marva u čestitoj štali (pojáti) ili u drugom městu ob noć zatvorala, marljivo hranila, a u lětu, ako i nije u zatvoru, a ono neka je marva drugojačie — kako trěba obskèrbljena; eto u ovom kratkom navedenom gospodarski promotrenom punctu zadèržaje se dosadašnja zanemarenost marve.

Što se dotiče drugoga puncta *b*): moglo bi se unaprěditi gojenje marve u našoj domovini samo na ovaj način, t. j. kad bi se marva u čistoći dèržala, kèrme iliti hrane da imade do sitosti i to suhe u zimi, a u lětu trave ili druge prikladne hrane neka ima, voda marvinčetu nikada nesmie manjkati (ne kao što to u našoj domovini biva); jer pastiri većom stranom, oteravši marvu na pašnik, skupe se pod hrast ili drugo još gorje město, ovdě lakerdie lětom zbijaju po cio božji dan, a marva višeputah na velikoj vrućini žedja, pak još k tomu i to dodje, da se nèima kamo skloniti; — indi vidite! ako bi se ova nemarnost naših prostakah za svojim blagom i naprědovanjem gospodarstva uklonila, onda bi se samo gojenje marve u našoj hèr-

Digitized by Google

vatsko-slavenskoj domovini moglo unaprěditi. Ovo bi pako u stanju bili izvesti samo světli spailuci i gospodarstvena družtva, t. j. kad bi barem samo za vrěme nagrade ili darove (bili novčani, ili u paurskom orudju) onima kmetom i podložnikom davali i obečavali, koji najbolje marše, n. p. konja, vola, kravu, tele ili drugo kakovo govedče odhrane.

Na iste pastire od govedah nebi se smělo zaboravit, nego bi se morao jedan zakon po gradomedjama i světlima spailuci utemeljiti i potvèrditi, ter tako, ako bi na primĕr ovčarski pastir, ili koi s konjima, volovi posla ima, zle postupao, morao bi se kazniti t. j. strogo pedepsati, — tako n. p. mladi konj, ako se za posao izabira, neka najmanje 3 dovèršene, a vol 4 godine ima; pèrvi može 18 do 20, a drugi 8—10 godinah poslužiti, naravno, ako dobru hranu imaju. — Koi bi pako poradi marve osnovane i utvèrdjene zakone pregazio, nego bi se po seoskomu knezu světlom spailuku prijaviti, i takovi nek se onda kao nemarljivac zakonah i uredbah iz svake skupštine (bila seoska ili druga) izključi i nikako pravo neka takovi nevaljalac neuživa; ako bi ovo u život practični stupilo, onda sčènim, da bi naša horv.-slav. domovina srětna bila u naprědku ove grane gospodaratva, a kolika bi to pako korist bila, to je svakomu čověčno mislećemu poznato, jer onda nebi možda bilo, da naši mesari domaći i ostali tèrgovci iz inostranih zemaljah čestitu i valjanu marvu n. p. konje, volove, krave itd. kupuju, nego bi se kod nas dobilo, i tako bi se takodjer s onima novci, koji inače u tudje zemlje (vilaete) odilaze, naši seljaci pomogli — tim bi domovina naša cvala, i tako bi se moglo gojenje marve u našoj zanemarenoj domovini unaprěditi.

Dodatak na gospod.-pomotreno strogo pitanje.

Mi horv.-slav. domovine sinovi ni najmanje neimamo uzroka potužiti se na rašťenje trave ili druge kakove hrane, ako si predstavimo inostrane zemlje n. p. Austrianssku

Digitized by Google

i Němačku; dakle, kao što je dovoljno poznato, onuda neima toliko paše, pak ipak imaju dobru, zdravu i jaku marvu; nu oni u oskudici na neki način vještii su — a to, jerbo zločestom se zemljom trude i rukovodenjem, različitim sijanjem kèrmu svake vèrsti i hranu za marvu svoju pripravljaju; n. p. dětelina je za marvu vèrlo zdrava i naprědna, indi doisto dobro bi bilo, kad bi si svaki seljanski gospodar takovu sijo i bolje, nego li dosada, radio! Nu sve ako bi i dopustio, da pomanjkanje tèrpimo na livadami (sěnokošami), pašnici, ipak neimamo dovoljnog razloga: zašto nebi n. p. kod nas gojenje marve, kada kod drugih narodah, koji imadu manje mehkotah, sessiah i ostalih zemaljah, nego li mi Hèrv. i Slav., moglo naprědovati. Svaki ječi gospodar mogo bi 1, 2, 3 jutra (ralji) pregoriti za sijanje děteline, graorice i sadenje korunah itd., i tako jedan put za uvěk velim, mogla bi se za marvu kakova takova žèrtva učiniti! Ali neću jako da obširan budem u ovomu mojemu sastavku i odgovoru, jer znam podobro, da će svaki horv.-slav. gospodar pripoznati, da imademo u obil livadah, pašnikah; zato ako ću pravo, kao što sam si preduzeo, kazati, nebi kod nas ništa drugo od nuždе bilo sijati, nu samo kad bi se livade onako, kao što sadašnje okolovštine oriaški naprědujućeg gospodarstva iziskuju — ! — nu nemojte zlo razuměti, jer ja sam ljubitelj i priatelj svake gnane gospodarstva. — Koliko se n. p. samo kod nas u Slavonii različite slame raspe i u taman projde, šta se nebi n. p. od zobne, ražne ili druge slame mogla sěčka praviti? Ova bi se mogla, ako koi seljak gospodar malo sěna ima, s istim měšati, a korune, bělu rěpu sijuć mogao bi marvu na svoje vrěme i uru nahraniti, kadšto pako, n. p. kroz měsec danah, barem 2 put soljom ponuditi, a da je u zimi suha hrana za marvu vèrlo zdrava i koristna, to su mnogi pametni i u gospodarstvu věšti ljudi potvèrdili; hrana suha mnogo je sitljivia, jakost i krěpkost maršetu daje,

Digitized by Google

Imena

p. n. gospode, koja su u 9. občinskoj skupštini na 25. kolovoza o. g. postala:

Članovi redoviti. (Brojem tekućim.)

Ambreuš Stěpan, župnik u Virju (Horv.)
Androina Antun, provisor u Dubravi (Zagorju, Horv.)
Arešić Petar, gradjanin tèrgovac zagrebački (Horv.)
Barabaš Gustav, pisar biskupie zagr. (Hor.)
Barač Formoz, sl. grad. torontalske s. s. prisědnik (Ugar.)
Barišec Josip, kapelan Novigradski (zagr. b., Horv.)
Bauman Ivan, provisor (Horv.)
Bedeković Andria, kapelan u Čučerju (zagr. b., Horv.)
Bedenko Ivan, župnik Krapinski (zagr. b., Horv.)
Belas Pavao, kapelan na Bèrdovcu (zagr. b., Horv.)
Berke Augustin, kapelan (zagr. b., Horv.)
Berkić Fabian, župnik u Buuku (zagr. b., Slav.,)
Boleslavski Ivan, župnik u Ljubešćici (zagr. b., Horv.)
Bradica Ivan, župnik u Začretju (zagr. b., Horv.)
Broz Andria, župnik u Plešivici (zagr. b., Horv.)
Bujanović Dragutin, c. kr. kapetanu u miru (Horv.)
Burdač Josip, c. k. latjman i adjutant kod nj. exc. g. grofa Nugenta, generala zapovědajućega u Gradcu (Štajer.)
Cèrnogaj Nicola, župnik Vinogorski (zagr. b., Horv.)
Cesarec Ferdinand, župnik u Žažini (zagr. b., Horv.)
Corberon Ivan Dragutin Edgar Bourreé, zlatni konjanik, slob. baron i grof, gospodar od Januševca, doctor pravah i mudroljubja, sučlan više sveučilištah i učenih družtvah, vitez maltezkoga, kr. hanov.-guelfskoga, kr. franceske lilie redovah itd. (Horv.)
Cudermann Ferdinand, računovodja (Horv.)
Damaj Dragutin, kasator Srědnjogradski u Moslavini, (Horv.)
Doležal Věnceslav, grofa Kajetana Erdödy-a lovac u Capragu (Horv.)
Dorotić Andria, podjašprišt, župnik u Nartu (zagr. b., Horv.)
Drobčec Franjo, kapelan (zagr. b., Horv.)
Dvorzak Ivan, grofa Kajetana Erdödy-a provisor gospoštine Ljubljanice (Horv.)
Dvorzak Marvo (Ugar.)
Fabek Gjuro, župnik Kamenski (zagr. b., Horv.)
Filetić Antun Ernesto, župnik u Kutjevi (zagr. b., Slav.)
Fink Slavoljub, kapelan na Bistrici (zagr. b., Horv.)
Foki Antun, župnik na Klenovniku (zagr. b., Horv.)
Gaj Ivan, lěkarnik u Krapini (Horv.)
Gajdek Tomo, župnik u Erpenji (zagr. b., Horv.)
Ganz Ivan, računovodja gospoštine Topolovačke (Horv.)
Gjurgjević Todor, spaia u Kaniži (Horv.)
Gjurkovečki Franjo, župnik u Konobi (zagr. b., Horv.)

Digitized by Google

930 Golubić Franjo, kapelan (zagr. b., Horv.)
Grabina Nikola, parnik u Zagrebu (Horv.)
Hadrović Gavril, župnik u Ravnom (zagr. b., Horv.)
Hajko Mihail, kapelan (zagr. b., Horv.)
Hanz Karlo, šumator na Bosiljevu (Horv.)
935 Haukovec Stěpan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Havaić Stěpan, župnik u Zaboku (zagr. b., Horv.)
Hederić Stěpan, župnik u Tèrgu (zagr. b., Horv.)
Herceg Dragutin, kapelan (zagr. b., Horv.)
Hofman Ilia, c. k. službenik kod graditeljstva u Zagrebu (Horv.)
940 Holjac Antun, kapelan (zagr. b., Horv.)
Horvat Franjo, župnik u Radoboju (zagr. b., Horv.)
Jadan Mihail, kapelan (zagr. b., Horv.)
Jagodić Ladislav, župnik Leskovački (zagr. b., Horv.)
Jandrić Andria, oltarnik kod sv. Marka u Zagrebu, zajedno němački propovědnik (zagr. bisk., Horv.)
945 Janošić Henrik, kapelan (zagr. b., Horv.)
Jaugcer Dragutin, župnik Sesvetski (zagr. b., Horv.)
Jelačić Baltazar, sl. varm. zagr. z. podbilježnik (Horv.)
Jerković Gjuro, župnik u Gornjoj Jelenskoj (zagr. b., Horv.)
Jezerinac Franjo, inspector dobarah predsědnika sudb. stola kralj. Dalmat., Horv. i Slav. g. Hermana Bužana (Horv.)
950 Ježek Norberto, učitelj u Krapin (Horv.)
Josipović Stěpan, vlastelin (Horv.)
Joža Pavao, kapelan kod sv. Marka u Zagrebu (zagr. b., Horv.)
Juren Mihail, župnik u Glogovnici (zagr. b., Horv.)
Jurinić Gjuro, župnik na Osekovom (zagr. b., Horv.)
955 Kaliman Antun, župnik Lukovdolski (zagr. b., Horv.)
Katkić Ivan, administrator u Pitomači (zagr. b., Horv.)
Katušić Franjo, župnik u Staroj Ploščici (zagr. b., Horv.)
Kèrčelić Matia, župnik u Verhovcu (zagr. b., Horv.)
Kèrleža Josip, bilježnik Krapinski (Horv.)
960 Kèrvarić Stěpan, župnik u Farkašiću (zagr. b., Horv.)
Klemenčić Ignat, kapelan (zagr. b., Horv.)
Klemenić Stěpan, kasnar kapt. zagr. u Sisku (Horv.)
Knežević Franjo, inspector spailuka Kutjeve (Slav.)
Kolarić Luka, župnik u Kozarovcu (zagr. b., Horv.)
965 Korač Ivan, nam. podjašpriŝt, župnik u Dubici (zagr. b., Horv.)
Kovač N., kasnar u Gredicah (Horv.)
Kovačević Josip, župnik u Gradini (zagr. b., Slav.)
Kovačević Josip, župnik u Pleternici (zagr. b., Slav.)
Kovačić Franjo, župnik na Bregih (zagr. b., Horv.)
970 Krafft Adam, župnik Krašićki (zag. b., Horv.)
Kramarić Toma, župnik na Kamenici (zagr. b., Horv.)

Digitized by Google

Krieger Antun, paruik u Zagrebu (Horv.)
Križanec Andria, župnik u Cvetlinu (zagr. b., Horv.)
Križanić Ignat, kapelan (zagr. b., Horv.)
975 Kunović Dragutin, sl. varm. varašd. ranarnik (Horv.)
Kušan Petar, župnik u Žumberku (zagr. b., Horv.)
Lehpamer Josip, župnik u Topuskom (zagr. b., Horv.)
Lentulaj Antun, parnik u Zagrebu (Horv.)
Lentulaj Pavao, parnik u Zagrebu (Horv.)
980 Levačić Ivan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Levak Pavao, kapelan (zagr. b., Horv.)
Lovinčić Franjo, župnik Novigradski (zagr. b., Horv.)
Lukšić Franjo, župnik u Markuševcu (zagr. b., Horv.)
Lukšić Petar, gradjanin i tèrgovac u Karlovcu (Horv.)
985 Magdalenić Franjo, župnik u Komoru (zagr. b., Horv.)
Manhart Pavao, župnik u Bartolovcu t. j. Žabniku (zagr. b., Horv.)
Maršanić Antun, gradjanin zagrebački (Horv.)
Mateša Pavao, župnik u Lešću (senj. b., Horv.)
Matizović Gjuro, župnik u Tovarniku (djak. b., Slav.)
990 Medjimorec Franjo, kapelan (zagr. b., Horv.)
Menjak Josip, župnik u Lovrenčini (zagr. b., Horv.)
Menner Ignat, župnik u Oštercu (zagr. b., Horv.)
Meyer Alojsia, grof. Jalž. Erdödyce lovac u Capragu (Horv.)
Mihić Gracian, lèkarnik u Zagrebu (Horv.)
995 Miklinić Ivan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Mikor Stèpan, župnik u Kratečkom (zagr. b., Horv.)
Miković Ivan, administrator Kravarski (zagr. b., Horv.)
Mileković Ivan, župnik Grubišnopoljski (zagr. b., Horv.)
Milković Mihail, kapelan (zagr. b., Horv.)
1000 Mirić Ivan, kasnat bisk. zagrebačke (Horv.)
Molnar Gjuragj, bisk. zagr. knjižnjičar u Zagrebu (Horv.)
Mračić Bernard, kapelan (zagr. b., Horv.)
Mrak Makso, bisk. zagr. d. s. protocollista (Horv.)
Mramor Josip, podjašprišt, župnik na Ludini (zagr. b., Horv.)
1005 Mušić Josip, kapelan (zagr. b., Horv.)
Muzler Stèpan, professor nauka kèrstj. na k. akademii zagr. (Horv.)
Mužar Tome, administrator u Remetincu (zagr. b., Horv.)
Nademleinski Ivan, grof. Gjure Erdödya u Moslavini lovac (Horv.)
Niest Ivan, kassir kod 1. horv. štedionice u Zagrebu (Horv.)
1010 Novosel Marko, župnik u Šćitarjevu (zagr. b., Horv.)
Ostoić Henrik, parnik, sl. i kr. grada Zagreba podbilježnik (Horv.)
Padušicki Ljudevit, grof. Jalž. Erdödyce lovac u Novih Dvorih (Horv.)
Pann Franjo, c. kr. oberlatjman u vojsci, odbornik štajerskoga i član badenskoga gosp. družtva, sl. gradom. zagr. prisědnik (Horv.)
Pavčec Dragutin, župnik na Kutini (zagr. b., Slav.)

Digitized by Google

Péchy de Péch-Ujfalú Mitko, nj. c. kr. ap. velič. kod kr. ug. dvorske komore savětnik, sl. gradomedje zagrebačke župan (Horv.)
Pernat Stěpan, župnik u Žakanju (zagr. b., Horv.)
Perůk Ivan, kasnar u Veleševcu (Horv.)
Petričević Josip, župnik u Kostelu (zagr. b., Horv.)
Pihler Ljudevit, vlastelin (Horv.)
Pikla Fabian, župnik u Magjarovom (zagr. b., Horv.)
Potlačnik Pavao, župnik u Kraljevcu (zagr. b., Horv.)
Pozderec Antun, kapelan (zagr. b., Horv.)
Požeg Franjo, kapelan (zagr. b., Horv.)
Pracaić Franjo, župnik u Komatovcu (zagr. b., Horv.)
Prevendar Ivan, župnik u Ruševom (zagr. b., Slav.)
Purić Josip, župnik u Čučerju (zagr. b., Horv.)
Rauer Josip, provisor u Rakitju (Horv.)
Resz Franjo, komorski šumar računovodja na Verhovskom (Horv.)
Rukavina Ivan N., župnik u Topličah Krapinskih (zagr. b., Horv.)
Sačer Josip, župnik u Orehovici (zagr. b., Horv.)
Savić Arsenij, gradjanin zagrebački (Horv.)
Seifner Jacov, nastojnik dvora biskupa zagr. i banskog namešt. (Horv.)
Seljan Ferdinand, vlastelin (Horv.)
Severinski Adam, provisor bisk. zagr. na Pokupskom (Horv.)
Séčen od Temerina Nikola, grof, sjajnoga r. s. Stěpana k. ap. commendator, nj. c. kr. ap. veličanstva pravi tajni savětnik, preuz. kr. ug. dvorske komore predsědnik, sl. gradomedje požeške župan (Ugar.)
Skalar Mihail, kapelan, (zagr. b., Horv.)
Stehno Augusto, sl. grad. križ. ranarnik u Mosłavini (Horv.)
Šarlog Nikola, župnik Cerovački (zagr. b., Horv.)
Susanić Gašpar, parnik u Bakru (Horv. Primorju.)
Svoboda N., kasnar u Topličah Varaždinskih (Horv.)
Šavor Josip, kapelan (zagr. b., Horv.)
Šilobod Nikola, župnik u Kuzmincu (zagr. b., Horv.)
Šimatić Ivan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Šimunić Stěpan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Šiprak Pavao, kanonik zagr. (zagr. b., Horv.)
Škerpec Ivan, župnik kod sv. Bèrcka (zagr. b., Horv.)
Štauduar Antun, parnik u Zagrebu (Horv.)
Talian Edvard od Vizeka, župnik u Lukaču (zagr. b., Slav.)
Terbòc Matia, župnik u Gjelekovcu (zagr. b., Horv.)
Tkalec Ivan, sl. i kr. grada Koprivnice exaćtor (Horv.)
Tkalec Josip, župnik na Maloj Gorici (zagr. b., Horv.)
Tolvajčić Stěpan, župnik u Martinskoj Vesi (zagr. b., Horv.)
Tonhauzer Matia, župnik u Belovaru (zagr. b., Horv.)
Travenšćak Pavao, administrator u Gošću (zagr. b., Horv.)

Digitized by Google

Trieb Vatroslav, kapelan (zagr. b., Horv.)
Turniški Josip, župnik u Granešini (zagr. b., Horv.)
Vahter Dragutin, kapelan (zagr. b., Horv.)
Večerina Augustin, otac, gvardian i župe karlovačke administrator (zagr. b., Horv.)
Verbančić Slavoljub, tèrgovišta Sisačkog bilježnik (Horv.)
Verbanić Ignat, prevendar cèrkve sv. Marka (zagr. b., Horv.)
Videc Franjo, kapelan (zagr. b., Horv.)
Vincetić Ivan, župnik na Selih (zagr. b., Horv.)
Vinković Mirko Andria, sl. gradom. varašd. ss. prisědnik (Horv.)
Vinković Ivan, c. k. latjman u miru (Horv.)
Vojnić Ivan, župnik u Velikoj (zagr. b., Slav.)
Vrabec Ljudevit, vojnički advocat u Zagrebu (Horv.)
Vraz Stanko, tajnik »Matice ilirske« u Zagrebu (Horv.)
Vučak Stěpan, župnik u Tomašici (zagr. b., Horv.)
Vučinovec Nikola, župnik u Kloštru Ivaniću (zagr. b., Horv.)
Vugrinović, Mihail, župnik Skakavački (zagr. b., Horv.)
Vuk Ivan, kapelan (zagr. b., Horv.)
Vuković Stěpan, župnik u Ivancu (zagr. b., Horv.)
Weeber Ignat, inspector gospoštine Rěčićke (Horv.)
Wiesner Hugo, kasnar (Horv.)
Zaplatić Franjo, sudac pov. tèrgovišta Krapine (Horv.)
Zodić Ivan, župnik na Gorici (zagr. b., Horv.)
Zoller Martin, sl. gradj. varašd. physik (Horv.)
Zorić Martin, župnik u Veleševcu (zagr. b., Horv.)
Žirović Ivan, zagr. kanonik, podjašprišt, župnik u Viduševcu (zagr. b., Horv.)
Žubčić Mato, kapelan (zagr. b., Horv.)
Žubčić Mihail, župnik Mrežnički (zagr. b., Horv.)
Žugec Mato, podjašprišt, župnik u Garešnici (zagr. b., Horv.)
Župan Lavoslav, knjigar zagrebački (Horv.)
Zuvić Ivan, kapelan (zagr. b., Horv.)

Dopisnik: Hüttenbrenner N., gradj. čeonik u Gradcu (Štaj.)

Začastni:

Grabner Leopoldo, c. k. professor šumarstva na c. k. šumarstvenoj akademii u Marienbrunnu (Austr.)
Hochberg Edvard, upravitelj i okružni komissar na comendi viteškog reda u Meretincu pod Optujem (Štajer.)
Kos Karlo, nadzornik šumah na gospoštinah horvatskih grofice Jalž Erdödyce (Horv.)
Winkler Gjuro plemeniti od Brückenbranda, c. k. prof. mathemátike na c. k. šumarstvenoj akademii u Marienbrunnu (Austr.)

Digitized by Google

List měsečni
hèrvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva.
Uredjiva ga
glavni odbor.

Br. 12. Zagreb. Měseca Prosinca. **1847.**

Sadèrža: Odgovori na pitanje pèrvo: podružnice Brezovičke, člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga, člana D. Tomića Trešćenskoga.— Odgovori na pitanje drugo: podružnice Karlovačke, člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga, člana S. Ivekovića, člana D. Tomića Trešćenskoga.— Odgovori na pitanje tretje: podružnice Karlovačke, člana S. Ivekovića, člana V. Šimraka, člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga, podružnice Brezovičke.— Drugo nadoravanje i nadjahivanje u Zagrebu dne 26. kolov. 1847.

Dalji pismeni odgovori na pitanje pèrvo.

U němačkom jeziku.

dj) Podružnice Brezovičke.

Podružnica Brezovička misli, da su slědeći uzroci zanemarenog kod nas gojenja marhe: 1) osebunjki; 2) što neima dobrih občinskih bikovah; 3) što se u istih gospodskih švajcariah, gdě se kadkada vèrlo lěpa marha dèrži, telići polag kontrakta Švajcarima davaju, koji ih poslě mesarima prodaju, tako da neima lěpog priraštaja; 4) predsuda naših seljakah, koji, kad bi i mogli dobiti telićah iz švajcariah ili od gospoštinah, neće da ih uzmu, misleći, da bi na bolju marhu više morali trošiti.

e) Člana g. E. Zdenčaja Zahromićgradskoga.

Uzroci, zašto je kod nas gojenje marhe zanemareno, jesu od prilike ovi: Tele, što se od slabe krave poleže, pèrvih danah života svoga slabu hranu dobiva. Krava, dok doji tele, nedobiva druge hrane, nego koju joj narav podaje, ili sporna ruka kèrmljenju nevěštog seljaka polaže. Kod našeg seljaka telići obično 4 do 6 neděljah danah sisaju, što je vèrlo kratko vrěme. Poslě 6. nedělje nesisa više tele, već dobiva nevaljanu suhu kèrmu, ili se goni na pašu na koju kukavnu sěnokošu ili u šljivik (slivnjak), gdě ga seljak priveže, te tako cěli dragi dan na jednom istom městu ostane izvèrženo sunću, muhama, obadovim itd.

Digitized by Google

Na zimu dobije najkukavniu hranu, zašto seljak najbolju kèrmu teglećoj marhi polaže, a ova rědko kad dobije zobati. Ovako se dvě godine danah tele kèrmi; kad navèrši drugu godinu, ako je vol, nakleplje se u jaram, ako li je krava, bik se na nju napusti.

Na taj način još nejako volče od težkog dèla posve oslabi; a kravu tele izsisa.

Nebriga naših seljakah, koji su i onako, što se tiče gojenja marhe, mnogim predsudam podvèrženi, čini, da oni jednako pri starom ostaju, i govorio im čovèk, koliko mu drago, to je baš kao da bi suhi bob u stěnu bacao.

Gotovo svakomu, koi je samo med seljacima živio, bit će poznato, da se svakolika marha, mlado i staro, mužko i žensko, skupa na pašu goni. Po tom dogodi se često, da se mnoga telica već pèrve godine podgoni. Kakov plod može iz toga slědìti, to će svatko lasno uviděti.

Malo imade seljakah u Hèrvatskoj, koji bi kèrme sijali; zato marha dobije slabu naravsku pašu, koju ponajviše svinje uzruju, i tako ove kako i guske zasmrade. A kroz zimu još gore po marhu.

Na pitanje, zašto je kod nas maslo tako skupo, moglo bi se od prilike odgovoriti, da mèršava i malena marha mnogo masla dati nemože. Meni se čini, da od onog vrèmena, odkad seljaci naši polag novog urbara nisu dužni masla davati, mnogo manje imade masla, pače u gděkojih okolicah nimalo, baš kao u Slavonii, gdě seljaci nisu nikad masla davali. Ja sam dugo vrèmena živio u jednoj vèrlo blagoslovljenoj okolici slavonskoj, pa sam se ne malo čudio, začuvši, da je u okolici od 16 □ miljah, u kojoj biaše 50 selah i do 35,000 dušah, samo jedna jedina žena, koja se je znala maslom baviti, i ta je žena za svu onu okolicu maslo kuhala; dà bogme da ga nije mogla mnogo skuhati. U Slavonii neima seljak ništa, nego malo mlèka, tele, zločestog sira i toli obljubljenu cicvaru. Blago ide po zimi i po lětu tamo amo, kud mu drago; noćju skita se po cestah na stotine. Izvèrženo je dakle svakoj proměni vrèmena, vukom (kurjacima), kojih tamo siaset imade. Tegleći vol samo je pod okom gospodarevim, kad dodje vrème oranja. Meni je znano, kako je něki gospodar svoje volove dvě nedèlje danah tražiti morao, dok ih na poslědku nadje u šumi jedne tri milje udaljene obóine.

Gojenje marhe moglo bi se po mome mněnju unapřediti ovako:

Digitized by Google

Prie svega valjalo bi seljake uputiti, da siju kèrmovito bilje. Ako se u štali hrani mlado blago ovakom zelenom kèrmom, neizměrno raste. Veli Virgil: bene pascere itd., po čemu nije on doista razuměvao samo pašu, nego i dobro jasleno kèrmljenje sa zelenjem. Nadležna poglavarstva morala bi zabraniti one tolike zle navade, osobito pako prerano naklepanje u jaram mladih volčićah, i napuštanje bikovah na premlade krave. Dobro bi takodjer bilo nagradjivati onakve seljake, koji bi odgojili najlěpšu i najjaču marhu. Toga radi valjalo bi utemeljiti gospodarstvenu glavnicu. Nadalje od velike bi koristi bilo podučavanje seljakah u razumnom gospodarstvu. Buduć pako da neima u našem jeziku gospodarstvenih knjigah, zato bi najbolje bilo iz spomenute glavnice, koja bi se imala utemeljiti, odrediti nagrade za najbolji prevod děla Thärova o gojenju marhe. Prevod ovaj mogo bi se med seljake s dobrim uspěhom razděliti, zašto pastiri u mnogih krajevih, hvala Višnjemu, što su škole uvedene, sa školnimi knjigami na pašu idu.

ě) Člana g. Donata Tomića Trešćenskoga.

Netreba nam iztraživati, koji su uzroci, da je u nas gojenje marhe toli zanemareno; tà svaki dan ih čujemo od starih i mladih ljudih; nemislim, da je ovdě ikoi član, koi nebi bio od dětiustva svoga sto i sto putah čuo rěči: »Čuvaj sěno za konje i vole, daj slamu kravi.« Poslovica ova duboko je ukorenjena u narodu našem. Oni pako članovi, koji su se poduže bavili u obližnjih pokrajinah, koje Bog nije tolikim izobiljem, kao našu, nadario, valja da su čuli, što oni ondě seljaci vele: »Die Kuh, die nicht frisst, gibt weder Milch noch Mist« (t. j. krava, koja neždere, nedaje ni mlěka ni gnoja.)

Razlika dakle poslovicah, koje u kojoj zemlji živu, i postupanje (baratanje) polag ovih poslovicah, glavni je uzrok, zašto se u našoj domovini gojenje marhe diglo nije.

Znano je već odavna, da krava 60. dio žive svoje težine tréba sěnske vrědnosti za kèrmu na dan, da može živěti i jednako težka ostati, a da rava polag takovog kèrmljenja nije kadra ni mlěka dati, ni tele nositi, da od svoga těla koliko toliko neizgubi.

Nu velika krava od 480 funtih mesne težine ima 10 centih žive težine, dakle tréba joj svaki dan za uzdèržanje života $16^2/_3$ funtih sěnske vrědnosti.— Uzmimo tabellu, pri-

Digitized by Google

občenu u měsečnom listu od měseca prosinca g. 1846. na strani 182, tamo ćemo naći, da krava od ove težine, koja se kèrmi ražnom i pšeničnom slamom, naime uzimljuć 320= 100 funtih na svagdanje $53^1/_3$ funte, još k tomu ako je slama rězana i poparena, neima ipak dosta hrane, da bi mogla mlěka dati, ili ako je bredja, teletu dosta hrane nasmagati; hoćemo li od krave od ove težine koliko toliko hasne da imamo, t.j. na dan barem 4 polića mlěka da dobijemo, to joj trěba svaki dan barem $26^3/_4$ funtih sěnske vrědnosti, dakle ako se ražnom i pšeničnom slamom kèrmi, $85^1/_3$ funtih; nu ovoliku množinu slame nije krava kadra na dan pojěsti; iz čega slědi, da krave samom slamom kèrmiti nevalja i da kravam trěba směs sa slamom polagati i takovu kèrmu, koja bolje hrani a manje prostora zauzima, što će pokazati tabella na str. 182. měsečnoga lista g. 1846.

Pa koliko ima u nas gospodarah, koji hi svojim kravam sad, gdě se ponajviše slamom hrane, polagali gori napomenutu množinu kèrme, zaisto vèrlo malo, pa se još k tomu slama niti rèže niti pari, da se po tom prekuhanje olakša; dakle može se na gori zametnuto pitanje odgovoriti, da je marha kod nas poradi zločestog kèrmljenja kravah tako slaba i zločesta, i da bi mi isto tako lěpu marhu imati mogli, kao gospodari obližnjih pokrajinah, kad bi se ova bolje i shodnie kèrmila, — za istinu ovih rěčih jamči ova okolnost, da u okolicah, gdě ima dosta kèrme, hèrvatski dobro gojeni volovi lěpi su i krěpki.

Osim dovoljnog kèrmljenja bilo bi od potrèbe, obćenito na to gledati, da barem tretjina kèrme, koja se kravam polaže, bude sěno, a konjma da se daje sěno na pol sa zobenom slamom, što je za konje vèrlo zdravo, zatim da se sěno, koje se ima kravam davati, směša s $^2/_3$ rězane i poparene slame, a uza to da im se daje rěpa svake fele i krumpir, najposlě zadnja 3 měseca prie telenja da krava dobije smočenog ili samlivenog žita (žitka).

Žito čini, da telići u utrobi bolje rastu, da krave, koje u toj dobi i telićima potrěbnu hranu dati moraju, svoje tělo neslabe, i da se vime i mlěčne žile u opredělěno od naravi doba, naime prie telenja, razpružiti mogu.

Izvan toga kod nas marha rědko, gdě soli dobije, a baš od soli marha bolje raste. U zemljah, gdě je lěpa marha, pri svakom dobro uredjenom gospodarstvu, dobije svako marše na dan 2 lota soli.

Slaba je u nas marha i zato, što se u nas livade posvuda kasno kose; kad trave najbolje cvatu, imade u nji-

Digitized by Google

ma najviše sladkog soka, i zato su tad najbolje za kèrmu, i onda bi ih valjalo kositi; poslě cvěta postanu istina veće, nu onda sok počne žukniti.

Pri izabiranju teličinja, koje se ostavlja, fale mnogi, što izabiraju telice s bikastom glavom, misleći, da su švajcarske plešine; nu krave s bikastom glavom nisu dobre za mlěko, već su mesnate; ako dakle gospodar želi imati veliko, lěpo blago, nek izabere teličinje s bikastom glavom, a za mlěko telice, koje su vitke i nježne, malene glave, a ove telice mogu se pomoći dajući im često brašna od divjeg boba, u kome je mnogo phosphora, iz kog sastoje kosti, tako phosphor čini, da kosti budu veće i jače.

Poznato je, da ima kod nas velikih gospodarstvah, gdě se mnogo marhe hrani; nu i to je poznato, da neima nigdě čověka, koi bi za toga, dok je marha na paši, doma kèrmu pripravljao, kako bi marha, povrativ se kući, našla hrane do sitosti. Buduć pako da u našoj domovini jošte nije uvedeno jasleno kèrmljenje, zato ni nemožemo preporučiti, da se pasenje najedanput s jaslenim kèrmljenjem zaměni, jedno, što gospodarstva naša jošte nisu tako uredjena, da bi se na svih počivajućih zemljah sijala kèrma, drugo, što se naša družina k jaslenom kèrmljenju prie priučiti mora; nego potrěbno bi bilo, da se ovo jasleno kèrmljenje malo po malo uvodi, i tek onda, kad budemo kadri svakoj kravi pored paše svaki dan još 25 funtih kroz više godinah davati, znat ćemo kèrmiti sa zelenjem, tako da nam od prolětja do jeseni nesfali zelene kèrme.

Naša je marha jača i za našu stranom lěpu zemlju bolja, nego ugarska i turska, samo valja š njom za mlada, dà, već u utrobi materinskoj bolje postupati i bolje ju hraniti.

Na pèrvo pitanje odgovoriše još pismeno: član g. Věkoslav Ladenhaufen, provisor u Kutini, i nečlanovi gg. F. Tkalčević, privatni učitelj, i Martin Germann, gospodarski službenik iz Češke. U sastavcih njihovih ima lěpih naukah o izabiranju, gojenju itd. marhe, nu buduć da se nepita, kako valja marhu odgajati i š njom postupati, već zašto š njom bolje postupati kod nas neznadu il nemogu, te kako bi se ovomu neznanju ili nemogućstvu doskočiti moglo, zato mi ove sastavke ovdi mimoidjemo.

Digitized by Google

Odgovori na pitanje drugo.

U narodnom jeziku.

a) Podružnice Karlovačke.

Budući da u toj struci gospodarstva jošte za sada slabo iskustvo imamo, zato se u obilnie kakovo rěšenje toga za nas vele znamenitog pitanja tim manje upuštati možemo, čim ono takodjer duboko razlaganje iziskuje; ipak predlažemo, da slavno družtvo glasovito u kranjskom narěčju pisano dělo o težanju vinogradah pod naslovom:

Vinoreja za Slovence spisal Matija Vertovc,

na naš jezik prevesti dade, jer doista za naše okolnosti neima izvèrstnieg i boljeg u toj struci děla, što potvèrdjuju ona gospoda, koja su po prepisu njegovom pokušenja činila. Preporučujemo ovo dělo, kao najizvèrstnie rěšenje gori stavljenog pitanja.

b) Člana g. E. Zdenčaja Zahromićgradskoga.

Da se naša plemenita i tečna domaća vina, žalibože, rědko razumno, na chemii ustanovljenima načini popravljaju, kod samih nas u našoj domovini malo proštimanja imadu, uzrok bi mogao biti: da pokvaren tek naš voli, sladkokisela, gèrlo škakljajuća (žečkajuća) franceska, — kuhana i s mnogo žganice začinjena španjolska vina, nego domaća. — Fišerov bo champagner, pripravljeni johannisberger, mosler i bordeaux bolju prodju imadu nego plemenito karlovačko, moslavačko, kalničko ili okićko vino. Čini se takodjer, da u modu uvedeno lěčenje s vodom uzrokuje zanemarenje vinstva.— Naša vina rědko kad u kojoj pilnici pravu svoju zrěloću dočekaju, jer s veće strane mlada popiju se. — Poboljšanju i uplemenitjenju naših vinah mnogo usuprot stoje tridesetnice i nalog veliki, kojim je izvoz vina u inostrane dèržave obtèršen. Doćim je Štajerac siguran, da svoju kiseliku, Auštrianac svoju jabučnicu na městu, izpod preše, po 6—8 for. u srebru proda, mora se Hèrvat za najbolje sa tri forinta zadovoljti. Ovi bi od prilike mogli biti uzroci, zašto kod nas tako malo do sada brige imaše ljudi na pobolšanje goricah i vina. Ima ipak pojedinih ljudih kod nas, kojih se gorice s najplemenitiima felama tèrsja u rede zasadite vide, kojih se pilnice u hvale vrědnom stanju nalaze: — ali svi njihovi trudovi ostat će brez uspěha, dokle vlasti ravnajuće nebudu krěpko obdèržavale i uvele zakone po-

Digitized by Google

licie poljarske, i kazuile one, koji u goricah kvar čine. — Mislim takodjer, da dokle se obstojeće okolnósti neproměne, ma se polag Chaptala i Juliena vina propravljala, malo će ih tko kupovat. Ali i mi sami odviš malo naša bolja vina poznajemo, a da ih bolje spoznamo, od veliko bi koristi bilo, da vlastelini boljih vinah vina svoja u Narodnom Domu u Dvorani občinstvu predadu.

Napokon usudjujem se još napomenuti, da za napredak u oenologičkoj struci za neobhodno potrébito nalazim, da se u mnogih stranah domovine naše škole tèrsove i botanička classifikacia svíuh felah vinove loze jedanput naredi. Istom onda, kad se ovo dvoje uvede, bit će moguće kako valja odgovoriti na pitanje: kako bi se najbolje u svakom ogledu tèrsje rězati moralo? ali ipak polag moga praktičkoga izkustva odgovaram na kratkom, da u mokroj i hladnoj zemlji rězanje u glave nevalja, i svako drugo bolje očekivanju odgovara.

c) Člana g. Stěpana Ivekovića.

Što se tiče obradjivanja vinove loze, malo znadem, ili baš nimalo odgovoriti, jerbo kod nas neznam nikoga, koi bi drugčie nego polag starog običaja obrězavao tèrsje. Ipak mogu něšto malo o tom kazati: kako naime slučajno ja několiko novog nasada obrězanog na glave imadem. Godine bo 1845. posadio sam na jedan komad na grabe 3 stope duboko rijolane — ozdo pognojene — i zatim s dobrom zemljom zasute ključece, i buduć da su kasno těrali isti ključeci, nisu mogli sazoriti, te tako su po zimi pozebli. Godine dakle prošate 1846, hoćeš nećeš, morao sam tik uz starog rozgve odrězati, iz kojih podočnjakah lani lěpe izrasle su rozgve. Nu kako i po više starih vinogradih, tim bolje u ovom nizko ležećem zasadu, opet je pozeblo očje, koje opet ovog pranalětja tik glave odrězati bio sam prisiljen. Nu za čudo, i preko mněnja mnogih, s kojimi se o tome razgovarah, — naime: iz podočnjakah, ako i dobijem lozu, da ipak neću dobiti ploda— već ove godine malo koi tèrs da nebi bio imao lěpoga groždja, odkuda punu nadu cèrpim, da će rězanje na glave i kod nas bit dobro, nu to se već razumèva, da, ako ću na jednom kocenu 5—6 rozgvih da imam i na svakoj groždja — za tolik proizvod dobiti i više hrane ili gnoja moram dati tèrsu, što najlaglje postići mogu s rijolanjem, koje većina vinogradnikah preporučuje.

Digitized by Google

Kad već o težanju vinogradah govorim, usudjujem se slavnomu družtvu napomenuti, kako bi najlagljim putem postići mogli ono, što je pri težanju vinogradah neobhodno potrebito, naime imena i vlastovitosti svih u našoj domovini nalazećih se vèrstah vinove loze. Za primèr neka nam služi gospodarsko družtvo štajersko, koje 1824. godine posla g. dr. Vesta, po svoj Štajerskoj, da sve vèrste vinove loze popiše i u red stavi. Na koliko ovo zadosta bilo nije, biaše na predlog g. Mayra poslan g. Franjo Trummer godine 1835, 1836, 1837, 1838, i 1839, koi je polag reda i načina Babovova i Metygerova vinove loze popiso.

Istinabog, da za takova poduzetja našoj pèneznici još nije poraslo perje, nu ipak iz strane barem možemo postići istu svèrhu bez ikakvih troškovah, naime: glavni odbor nek načini osnovu iz knjige po štajerskom gospodarskom družtvu o popisu tèrsja po Trummeru 1841. izdate, i to kako na strani 1. do 6., zatim barem od jedne vèrste za primèr. Ovakove osnove neka se pošalju za svèrhu našu članovom u vinske krajeve, koji se time bave, i to nipošto da se obće ponudi, jer se bojim, da ništa nebi postigli; već neka se ravna upravo na osobe, kao: u Moslavinu, Ivanić, Toplice Varašdinske, Okić, Krapinu, Klanjec itd. Iz ovih bit će kadar glavni odbor izněti, kakovih vèrstah ima u kom kotaru, kako se zovu, kakovo ljube obradjivanje, i kakovu zaslužuju pozornost; tad more jedan il drugi od ovud il od onud ključece tražiti i tako bolju vèrst tèrsja zasadjivati. Ako i ovo još svèrhi našoj sasvim odgovoralo nebi, kako ni Štajercem nije namah, možebit da ćemo doživiti vrème, kad ćemo i mi na město Trummera gdèkoga poslati moći, da obidje domovinu našu i popiše sve vèrste vinove loze.

U němačkom jeziku.

č) Člana g. Donata Tomića Trešćenskoga.

Na drugo pitanje primetjujem slědeća: Buduć da su kod mene, kako i u većoj strani domovine naše, vinogradi više nalik na vinoloznu šumu, nego li na uredni vinograd, zato sam ja visoke tèrse, koliko je mladje dopuštalo, nazad rězao, i svakom tèrsu, koi je zadosta jakosti pokazivao, jednu glavu s trima okama i jedan savijač sa sèst do osam i više okah prirězavao, i savijače tako dao vezati, da su od pódne k pónoći ležaj dobivali.

Ovaj način obrežavanja iziskuje nadalje osobitu pozornost prie cvěta i poslě njega, t. j. u one mladice, koje su

Digitized by Google

za savijače sposobne, da se nedira, od svih drugih da se otèrga više zadnjega grozda sve lištje do dva pera, i na taj način izrastu one za savijače odredjene mladice jače.

Ovakov se način obrězavanja rodovit pokazuje, i on je s drugim tèrsjem, koje se je polag običnog načina obrězavalo, jednako u rodu napredovao, premda je lětos kod mene pèrva kóp kasno bila. Tko se o istini mojih rěčih sám osvědočiti želi, nek prie bèrbe dodje na moje dobro Krasince u Vivodini u zagrebačkoj gradomedji.

Odgovori na pitanje tretje.

U narodnom jeziku.

a) Podružnice Karlovačke.

Hranjenje bubah neiziskuje mnogo troška, niti mnogo truda, i već s toga moći je poljodělca lasno uputiti, da jih goji; no kao što svaki čověk po naravi svojoj, želeći sve veću i veću korist, prie će se priniti težjeg i s većim trudom skopčanog posla, ako u njemu opazi za sebe veću korist, i ostaviti lahki i beztrudni posao, ako vidi, da mu niti taj priměrno neplatja, tako isto gojit će bube i potaknut će se naš poljodělac na svilarstvo, ako mu gojenje bubah korist donašalo bude; ali sa žalostju opazismo, da su mnogi, koji su prie bube puni nade, da će jim koi novac donèti, i tako mnogu škulju u kući zakèrpati, gojili, — videći se konačno u nadi prevarene, od dalnjeg hranjenja bubah odustali, jer seljak, imajući jur čauricah, nezna, kamo da jih nosi, i tako je prisiljen dati jih onome srědovniku (Mäckler) il Židu, koi mu jih dojdući u kuću s lěpimi rěčmi zaslěpljujuć ga za malene novce otme, il ako jih na kakovo stalno sakupljivanja město odnese, ondě su mu samovoljnomu klasificiranju — (kao što dočusmo — do 7 redovah) podvèržene.— S toga vidimo, da je ova vèrst tèrgovine, izim několiko slavnih vèrlih gospoštinah naših, u rukuh srědovnikah, prekupacah i samovoljnih klasifikantah, — zašto naš poljodělac na gojenje bubah volju izgubiti mora. — Kad bude jednom poljodělac znao, gdě će svoje čaurice prodati, kad si bude sam znao svoje bube klasificirati i za stalno proračunati, koliko će dobiti, doista dobit će veću volju k svilarstvu i brinut će se više za murve.— Ovo bi se moglo postići: *a*) Ako gospoštine za sebe svilarnice načine i od svojih kmetovah čaurice kupo-

Digitized by Google

vati počmu. *b*) Da gospodarstveno naše družtvo svoju vlastitu svilarnicu osnuje, a čaurice svuda po svojih podružnicah kupovati čini, — što sve s velikim troškom skopčano nije, a po tom, što bi iste svilarnice našemu puku učionice za svilarstvo bile, bi svilarstvo po svoj našoj zemlji obće razprostranjenom strukom radinosti postalo, — prie svega trèba, da se i gospoštine same, a one pako svoj puk s murvami dovoljno obskèrbe.

b) Člana g. Stěpana Ivekovića.

Što se tiče svilarstva, kazati mogu, da bi se kod nas lasno nanukati dao svèt, da bube hrani, ali za sad neima dudovah; nu ipak, ako se nepropusti, što je o tom kod naše sl. gradomedje varašdinske zaključeno, doživit ćemo u několiko godinah veći broj dudovah, te tako i hranjenje bubah. Jedino pritužiti se moram, da, ako i nadalje prodavali budemo čaurice kako ove godine, klonut ćemo duhom; ja sam pèrvo izaslanje po meni proizvedenih čauricah u svilani preuzvišenoga gospodina predsědnika prodao po 38 kr. srebra, nu drugo izaslanje, budući da se jednako zapredale nisu, podušio sam, bojeći se, da se nebi pregrizle i tako, što su mnogo laglje postale, jedva jedvice ih je moj čověk stanovitomu Petruccu (svilana gospodina prědsědnika nije ih više kupovala) prodao po 22 kr. srebra. Neću reći, da nisu nèšto slabie bile od pèrvog izaslanja, nu ipak toliko slabie nisu bile, koliko manje dobio sam za nje; jer ovakih laganih išlo je na lot samo 10 komadah. To isto tužio se iz mog susědstva g. Ferekoviću, koi već više godinah bube hrani, kazivajući mi, da, kad je po Zagrebu svoje čaurice nudio, malo je falilo, što ih nije u potok bacio, jer su se tako slabo platjale. — Lahko je dakle dokučiti, da pèrvo, što bi mnogo pohasnilo, jest, da bi se ono, što domaći proizvode, lahko i koliko moguće skuplje prodati moglo.

c) Člana g. Vasila Šimraka.

Od několiko godinah počelo se je mnogo u našoj domovini o svilarstvu pisati i govoriti, i ovim istim putem moremo još 100 godinah uvěk sve lěpše i mudrie govoriti, pak ipak nećemo zato ništa dalje doći, nego što smo i sad

Digitized by Google

ako se toga posla onakim načinom nepoprimimo, kako nam ga naše okolnosti dopuštaju.

Obće je poznato, da još nitko, izvan bratje Hoffmannove, od hèrvatskog svilarstva velike hasne izvaditi kadar nebiaše, pak zašto, pitat će mnogi, koji znadu, kakvo bogatstvo u Talii iz svile izlazi, i koji znadu, da je hèrvatska svila najbolja u Europi? zašto, jer kod nas se neradi onako, kako bi se raditi moglo i moralo!

Kod nas su ponajviše inostranci, koji svilarstvom upravljaju, pak kako vidim, zaista čisto malo o tom poslu znadu. —

Ima dosta u domovini domačieh ljudih, koji posao svilarstva posve dobro razumiju; ako se i takovim nitko pouvěriti neće, zašto nebi premogućnia zemaljska gospoda po jednoga barem dobrouma mladića u Taliu poslali, da ovaj posao temeljito izuči, (možebit nebi takov nauk barem onako zabadava bio, kako je moj od naplava sěnokošah.— Žalibože one lěpe 324 fr. srebra, bolje bi bilo, da su u pěneznici družtva ostale.

Směha je zaista vrědno, već tako dugo vrěmena o svilarstvu govoriti, a niko ni nesanja o tom, da najprie murvih nasadjeno biti mora. Ja neimam više grunta kako samo 2000 □ hvatih bašče, pa ipak mogu pokazati preko 10000 najlěpših mladih murvih, i do 50 komadah 4. lětnih u najlěpšem redu, skroz po upravi talianskoj uredjenih. Ja sam gotov, za stvar u domovini s tim bèrže rasprostèrti, do 50 seljakah svakom po 100 murvih dati, od kojih sam osvědočen, da će ih dobro i pametno upotrěbiti.

Zašto nebi na isti način zemaljska gospoda i ostali bolje stojeći zemljovladaoci, sěme murveno sami sijali, ter svojim podložnikom po 100 dèrvah na kuću darovali.—

Ako bi kmeti dosta murvih, a gospoda zemaljska svilarne imali, i čaurice t. j. galete najmanje po 45 kr. platjali, onda bi se sigurno svilarstvo naglo razprostèrlo, jerbo bi velika korist svakoga na ovaj posao natěravala.

Najveća je prěčka, zašto kod nas svilarstvo tako slabo napreduje, jerbo čaurice cěne neimadu, i zato seljak volje neima, s time za několiko dvadeseticah mutit se.

Ja sam opet i lětos několiko gospodarah jedva uputio, da cèrve hrane, dao sam im badava sěmena, i uputio sam ih, kako imaju s time postupati. Ovi isti odhraniše jako lěpe čaurice, ali badava, kad im ih nitko nehtide više od

Digitized by Google

24 kr. platiti! — i zbog toga su mi se potužili, da oni toga nikad više hraniti neće.

Ako Talianac, koi funt čauricah po 1 fl. srebra i do 66 kr. platja, dèrva kao mi meso na funte kupuje, prelje dvostruko kao kod nas platja, i k tomu još one velike neizměrne dèržavne podanke podnositi mora, tako dobro i bogato izlaziti more, zašto nebi kod nas dobro izlaziti mogo zemaljski gospodin, koi dèrvah i vode nekupuje, prelje potle malog nauka iz vlastovitih kmeticah imati more, ako bi i po forintu funt čauricah platjati htio — naravito nikad u onakvom redu, kako se navadno kod nas postupa! —

Kamo sreće, kad bi ja mogo barem 10 ralih zemlje zadobiti, pa barem 8 kotlovah za prelo smoći, ja bi hotio svojim dragim domorodcem pokazati, kakva se hasna iz murve i svilnog cèrva izvaditi more. Ali zalud želje, trudovi i mišli, kad sreće postići nemogu, svojoj miloj domovini na ikoi način služiti.

Pa da vidimo, kakovu bi hasnu otih 10 ralih po 1600 □ hvatih n. p. ovdě u varoškom territoriumu kod Zagreba iznesti moglo.

Ako bi ta zemlja u jednom komadu n. p. 160 hvatih duga a 100 hvatih široka bila, i na 4. table kroz 3 hvata široke pute razděljena bila, tako da i na okolo isto tako širok put ostane, dobilo bi se 1488° prostora u dužini za dèrva; metnimo na 3 hvata visoke, a izmed njih na jedan postol male u plot (Hecke) i tako dobijemo 496 velikih i 7440 malih murvih.

Poznato je, da velika murva u 10. godini svoje dobe do 40, a mala do 30 funtih lištja daje; po tom računu moglo bi se u 10. godini do 198 + 2232 = 2430 centih lištja imati, i po 10 centih na 1 lot sěmena računajuć do 243 lota cèrvih hraniti; neka 1 lot samo 30 funtih galetah dade, tako se dobije do 7290 funtih galetah; računajmo nadalje po 10 funtih galetah na jedan funt izpredene svile, dobit ćemo do 729 funtah svile, funt svile samo po 10 forintah računajući, iznaša 7290 forintah! Posijmo na tablama dětelinu lucernu skupa s talianskom ostricom (Reigras) i dobit ćemo sigurno samo 4 puta koseći, najmanje 1000 centih kèrme, koju slobodno po forintu računati moremo, i na ovaj način dalo bi ovih 10 ralih zemlje u jednom komadu do 8290 forintah srebra. Odbijmo na kamate, težake, prelje i ostale troškove 2290 fr., šta je zaisto jako obilno rečeno, pak ipak ostaje čista hasna svako lěto do 6000 fr. t. j. koji bi dosta stanjah i k tomu svoju svilarnu imao.

Digitized by Google

U němačkom jeziku.

č) Člana g. E. Zdenčaja Zahromićgradskoga.

Odgovor njegov slaže se u glavnih stvarih s odgovorom podružnice Karlovačke.

ć) Podružnice Brezovičke.

Odgovor njezin slaže se takodjer s odgovorom podružnice Karlovačke, samo još preporučuje, da se, kad već budu učinjene sve potrébite priprave, u početku upotrébe silujuće naredbe, izkustvo bo uči, da seljak naš težko što novoga, makar i najbolje bilo, prima, ako nije pod moraš.

Drugo nadoravanje i nadjahivanje u Zagrebu dana 26. kolovoza 1847.

Znamo već iz měsečnog lista prošaste godine, da je početnik ovoga nadoravanja i nadjahivanja preuzvišeni naš predsědnik, g. Juraj Haulik Varaljski, koi je i ove godine kao lani, nagrade sám dao. Od kakove je koristi ovo nadoravanje i nadjahivanje, napomenusmo takodjer u lanjskom měsečnom listu. Da čujemo sad něšto o lětošnjem nadoravanju i nadjahivanju.

Tèrkalište bilo je na varoškoj ciglenici, a nadoravanje obderžavalo se je na njivi člana g. Stěpana Pogledića, opata, varoškog župnika, koja se iste ciglenice tiče.

Kišovitog jutra radi dodje tek poslě 8 satih 5 plugovah, jedni na četir vola, drugi pako na dva vola, dva konja, a još kasnie 8 jašiocah.

Svakomu plugu bilo je odkazano 180 [] hvatih (klaft.), nu brazde da budu jednake, 7″ široke a 5″ duboke. Odèrža mejdan Jožo Križić, podložnik varoški, dooravši svoj komad u 34 minute. On je dobio 20 for. srebra nagrade. Druga nagrada od 15 for. srebra dopade Jožu Kozara, podložnika biskupa zagrebačkoga, a tretja od 10 fr. srebra Miška Jalšića, takodjer podložnika biskupa zagrebačkoga.

Digitized by Google

Tèrkalište biaše 400 hvatih dugo. Jašioci ga obtèrčaše u 56 sekundah. Pèrva nagrada od 20 for. srebra dopade Martina Ladiša, podložnika g. Karla Jelačića iz Stenjevca; druga od 15 for. srebra Matiu Mihaljevića, podložnika biskupa zagrebačkog iz Topolje, gospoštine Prečečke; tretja od 10 for. srebra Janka Zovića, varoškog podložnika od Sv. Duha.

Osim preuzvišenog g. predsědnika i mnoge ugledne gospode biaše tu više stotinah gledaocah.

Digitized by Google

Sadèržaj

godine šeste: 1847.

Strana.

Družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga odsèk za šumarstvo 1
Pregledno izvèstje šumarskoga od pèrvoga, dne 26. prosinca u Preèc-cu dèržanog, sastanka 2
Izvèstje o pokušenjih sa pšenicom, od člana g. L. Philippa . 13
Tri zapisnice podružnice Brezovièke 15
Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i na Taju u Moravskoj, od člana g. H. Wiesnera 17
Službeniku gosp. trèba da se jednako uči, od člana g. J. Korbélya 20
Pregledno izvèstje šumarskog odsèka itd. (konac) . . . 25
Sijanje raži za žetvu i zajedno za zelenu kèrmu . . . 31
Podružnicam hèrv.-slav. gospodarskoga družtva potrèbita su naputjenja, od člana g. D. Kosa 33
Stanje gospodarstva u V. U. M. B. u Austrii i na Taju u Moravskoj (konac) 37
Živi vèrbov plot g. župnika Markovića u Tublju, od člana g. I. Stražnickoga 47
O škopljenju bièićah, od istoga člana . . . . . »
Data statistièka, od člana g. M. Sabljara 48
Nova podružnica: Moslavaèka. (Zapisnica pèrve sèdnice podružnice Moslavaèke od d. 11. ožujka 1847) 49
Nova podružnica: na Klanjcu 54
Ulomci iz zapisnicah podružnice Brezovièke od sèdnicah, koje su se dèržale od prosinca 1846. do veljače 1847 55
Vèst podružnice Djakovaèke od 21. sèčnja 1847. (O lanjskoj lètini, od g. F. Maurovića) . . . . . »
Osobita vèrsta laganog duhana, od člana g. K. J. Veselića . 57
Podkivanje papakah, od člana g. F. Stiehera 60
Dobar savèt u obziru gnjiloće krumpira, od istoga člana . 61
Iz knjižice Schlipfove »Nauk o gnoju« pisane za puk . . 62
Data statistièka, od člana g. M. Sabljara 64
Sèdnica osrednjega odbora na 20. veljače o. g. . . . 65
Sèdnica osrednjega odbora na 13. travnja o. g. . . . 66
Nova podružnica: Sisaèka 67
Pravila podružnice Sisaèke 71
Pregled predmetah, na koje bi imala podružnica Sisaèka najveću pozornost obratiti, od člana g. D. Kosa 72
Druga sèdnica podružnice Moslavaèke 74
Izvèstje podružnice Djakovaèke (O svilanah Djakovaèkih, od člana g. P. Obrovca) 79
Pitanja, koja će se pretresati u 9. obèinskoj skupštini gosp. hèrv.-slav. družtva 81
Sèdnica osrednjeg odbora na 1. lipnja o. g. 83
Nova podružnica: Krapinska 86
Pèrva sèdnica podružnice Križevaèke . . . . . »
Izvèstje podružnice Djakovaèke 90
Pregled predmetah, na koje bi imala podružnica Sisaèka najveću pozornost obratiti (konac) 91

Digitized by Google

Strana

Broč, od člana g. K. J. Veselića 93
Kratko uputjenje za one, koji s rogatom marhom posla imadu, od člana g. F. Veselića 95
Povekšana poštarina od měsečnoga lista 97
Izvěstje podružnice Brezovičke . . . . . »
Tretja sědnica podružnice Moslavačke 98
Izvěstje o težanju vinogradah i gojenju marhe, od člana g. G. Jurinića 102
O vinstvu, od člana g. J. Mramora 103
Opis livadah Moslavačkih itd., od člana g. Lj. Vukotinovića . 105
Vèrbovnik, od člana g. K. J. Veselića 110
Glasonoša 112
Sědnica osrednjeg odbora dne 5. sèrpnja o. g. 113
Zle navade, koje u Hèrvatskoj i Medjimurju vladaju kod sijanja duhana, od g. L. Gerlocia 114
Naše šumarstvo, od člana g. K. J. Veselića 117
Hmelj, od istoga člana 120
Šafran, od istoga člana 124
Razašiljanje měsečnog lista 126
Věćanja 9. občinske skupštine družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga, koja je bila dana 25. kolovoza o. g. . . . 129
Govor predsědnikov 137
Jedanaesta skupština podružnice Podravačke 140
Pravila podružnice Krapinske 143
Deveta občinska skupština družtva gospodarskog hèrvatsko-slavonskog (nadalje):
Izvěstje o kassi, knjižnici, makinah i modelih, muzeumu, i inventar. Od Dragutina Rakovca 145
Deveta občinska skupština družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga (nadalje):
Odgovori na pitanje pèrvo:
podružnice Karlovačke 161
člana S. Ivekovića 166
člana V. Šimraka 167
člana K. J. Veselića 168
Novi članovi 172
Odgovor na pitanje pèrvo:
podružnice Brezovičke 177
člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga . . . . . »
člana D. Tomića Trešćenskoga 179
Odgovori na pitanje drugo:
podružnice Karlovačke 182
člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga . . . . . »
člana S. Ivekovića 183
člana D. Tomića Trešćenskoga 184
Odgovori na pitanje tretje:
podružnice Karlovačke 185
člana S. Ivekovića 186
člana V. Šimraka . . . . . »
člana E. Zdenčaja Zahromićgradskoga 189
podružnice Brezovičke . . . . . »
Drugo nadoravanje i nadjahivanje u Zagrebu dne 16. kolov. 1874 »

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

hèrvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

GODINA SEDMA.

1848.

U ZAGREBU.

Bèrzotiskom dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 1. Zagreb. Měseca sěčnja. **1848.**

Sadèržaj: Sědnica osrednjega odbora dana 2. studenoga 1847. — Zakašnjene směsice. Od *A. Fodrocia* od *Fodrovca* i *Borkovca*, tajnika podružnice križevačke. — Uputjenje u poljskom radenju. Od člana *K. J. Veselića*. — Severinska lěsa za širu (mošt) i saonice za kamenje (*sa dèrvorèzom*). Od člana *Amb. star. Vranicana*. — **Podružnice**: Sědnica podružnice Djakovačke dne 29. prosinca 1847. (Izvěstje Franje Maurovića o lětini g. 1847. — Izvěstje Pavla Obrovca o svilanah Djakovačkih g. 1847.) — Odgovori tajničtva. — Preminuše članovi. — Izstupio.

Sědnica osrednjega odbora dana 2. studenoga 1847.

U ovoj sědnici biše medju ostalim preduzeta slědeća:

I. *Izvěstje* člana dopisnika g. professora dra. *Bleiweisa* o občinskoj skupštini c. k. gospodarskoga družtva za Kranjsku g. 1847, u kojoj je on zastupnik bio družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga.

Dokončano jest: da se dru. Bleiweisu na njegovom obširnom izvěstju u ovih listovih zahvalnost izjavi.

II. *Sastavak* tajnika podružnice križevačke, g. *Aleksandra Fodrocia* od *Fodrovca* i *Borkovca*, sl. gradomedje križevačke podbilježnika, pod naslovom: »Zakašnjene směsice« (v. niže dolě).

Dokončano jest: da se ima zadovoljiti predlogu njegovom. Toga radi obratit će se osrednji odbor pismeno na sve gradomedje hèrvatske i slavonske.

III. *Pismo* člana dopisnika g. *Hagenau'a*, c. kr. okružnog kommissara u Göstingu kod Gradca u Štajerskoj. U tom pismu: 1) obećava, da će nam vèrlo lěpih i rědkih stvarih za museum poslati; 2) zameće mnoga pitanja, na koja prosi da mu odgovorimo, da se nadopuni izvěstje, koje nam nadvèrtlar štajerskoga stališkoga izglednog zemljišta g. Trummer dati kani o svom putovanju po jednoj strani Hèrvatske, da pregleda naše vinograde; 3) predlaže někoja kušanja (probe) i preporučuje někoja poduzetja.

Digitized by Google

Dokončano jest: da se g. Hagenau'u od strane družtva pismena zahvalnost odpravi, u pismu da se odgovori na nekoja po njemu zametnuta pitanja.

U ostalom gledat će odbor, da ove godine učini nekoje probe, koje nam on preporučuje.

Zakašnjene smesice

kao odgovor hèrvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu na 3 glavna pitanja priobćena u br. 6. 1847. mesečnoga lista.

Družtvo gospodarsko imade za svèrhu: svojim izkustvom, mnenjem, savětom i druge, koji se poljodělstvom bave, na veću pozornost poticati i nje podpomagati. — Nu ako tu naměru postići kani, mora imati i stanoviti krug, kojemu da ili ustmeno u skupštinah, ili pako kroz novine naměre svoje priobći. — Za tu svèrhu treba, da ima ljudih, koji to hvale vrědno teženje razumiju, koji neštedeć nit truda nit neprilike, dragovoljno i svojski ne samo to družtvo podupiru, već i druge nešto dobrim savětom, nešto nagradom i svojim uplivom na sudělovanje potiču. — Buduć pako da u domovini našoj imade najviše poljodělacah, koji čitati neznadu, zato ovi nit naměru družtva gospodarskoga i savěta njegovog razuměti priliku neimadu. — Toga radi složilo se u mnogih stranah domovine naše hèrvatsko-slavonske više rodoljubah, koji se dogovoriše, da će podružnice utemeljiti, te tako tumačari biti medju cělim družtvom i prostim pukom. — Nu iz gore navedenih uzrokah može se razabrati, da takova družtva samo na slabi broj i to razumniih proštjakah nagaze, gdě drugi o tom ništa neće htěti da znadu; gdě gojenje marve, obdělavanje njivah, težanje lozah kao i gojenje svilenih bubah iziskuje obću pozornost, obću brigu ne samo našu već i proštjakah. Ako je gospodarsko družtvo rado zadaći svojoj zadosta učiniti, mora imati srědstvah, koja da ga k naznačenom cilju približe. — Sadašnje njegovo uredjenje, akoprem je hvale vrědno, ipak nije svèrhi shodno; sve, što je dosad za gospodarstvo učinjeno, pisano, govoreno, s većinom je samo theoria i ostat će theoria, dok nepronadjemo načina, kako bi se put k puku prodèrti mogao.

Evo na kratkom, što i kako ja mislim:

Sve, što se za narodnost i blagostanje domovine radi, mora imati podporu u naših oblastih, naime gradome-

Digitized by Google

djah: neima zakona, koi bi red prepisivao, kako svaka gradomedja, za promicati obće dobro, u svom krugu postupati mora; sve dakle stvari kod nas zavise od ljudih, koji su na čelu takovih oblastih. Ako takovi sa vlastju svoga dostojanstva i pověrenostju, koju šs. rr. u nje polažu, kao razumne glave i duha sadašnjeg věka naslědnici, dužnost svoju moralnu izpunjavat nastoje, lasno možemo ono postići, što u obće želimo; — usuprot, ako se oni pověrenostju zlo služe, ako oni s onim duhom, kojeg su naši stari bili, nu koi za sadašnji věk podnipošto valjat nemože, ravnati žele: naopako po nas! Nije sad dosta službeniku biti samo štovatelju suhe politike, domovina drugo od njega zahtěva — da je domoljub, da sve, što iole korist domovine promicati može, iz petnih žilah stranom po sebi, stranom po drugima učinit nastoji. — Gradomedja imade pravo, sve mane, koje po zakonotvorstvu izlěčene nisu, u krugu svome izkorèniti; nije li dakle najvažnia dužnost nastojnikah njezinih, ne samo takove statute, koji puku tèrh, već i takove, koji mu korist donose, stvarati ma i silom? puk bi se iz početka novosti ovoj protivio, nu kada bi uvidio njezinu korist, drage bi ju volje ogèrlio, kao što smo se mogli osvědočiti pri zavedenju pučkih učionicah (školah).

Glavni odbor gospodarskog družtva na takove oblasti neka se obrati; ja nedvojim, da će se, ako drugdi ne, barem u križevačkoj i varašdinskoj gradomedji naći domoljubah, koji će sve upotrěbiti znati, što ide na poboljšanje gospodartva; s gradomedjami, koje u svojih rukah imadu exequtivnu vlast, neka družtvo dopisuje, i od njih podporu ište. — Po mojem mnenju svaka gradomedja neka jedan gospodarstveni odbor imenuje; krug radinosti može si on sam naznačiti, i ime će glavne podružnice u svojoj gradomedji nositi. Ovaj će odbor poslě punomoćno s glavnim odborom gospodarskog družtva dopisivati, sva potrebita za promicanje gospodarstva u gradomedji s razlozi predlagati i dozvoljene točke koje sám, koje po jakosti gradomedske oblasti izvèršivati i izvèršivat činiti. — Odbor kó takov imao bi više podružnicah u svom krugu; tako u svakom varmedskom kotaru morale bi svakako podružnice biti, s ovima bi podružnicama on takodjer dopisivao. Odnošenje ovih podružnicah k odboru bilo bi, da bi one sve žolje njegove točno izvèršivale, svoju zapisnicu u extractu njemu priobćivale zato, da se u svoje vrěme u varmedskoj skupštini o godišnjem ra-

Digitized by Google

donju izvěstje dati može; inače bila bi svaka ova podružnica glede gospodarskog družtva samostalna i svoja bi prava uživala. — Glavni odbor kao podružnica imao bi one iste dužnosti, koje u obće podružnice idu, n. p. u križevačkoj gradomedji imade 6 okružjah; u križevačkom okružju imao bi imenovani odbor kao glavna podružnica krug svoje radinosti, razumĕva se, da bi morao takodjer i polje imati ili baštu, gdě bi probe činiti mogao; izvan toga morao bi se tèrsiti, da sve, što radi, drugim za primĕr, predmet pako radinosti za ogled služi, s jednom rĕčju, sve neka bi upotrebio, da svojoj dužnosti zadosta učini; zatim bilo bi od potrebe, da svaka uredna obćina u tom okružju jednog ili dva od svojih u podružničke sèdnice šalje, kako će ono, što ondi nauči, svojima tumačiti. Po městih, gdě su uvedene učionice, bila bi dužnost učiteljah, mladež takodjer u gospodarstvu obučavati, za koju svèrhu valjalo bi, da u svakoj obćini ima za kušanja t. j. probe bašta, u kojoj bi se mladež i starii ljudi polag prepisa podružnice uvĕžbavali, naime što se svilarstva tiče, dude iz dudinjaka podružničkog u obćinski dudinjak, kojeg svaka obćina imati mora, presadjene bio bi nagon za promicanje bubarstva.

Nu nama su podobro poznate sve okolnosti i sve prĕčke, koje svakog gospodara odvratjaju od domaćeg gojenja bubah; znamo bo, da malo tko od njih prilično za to město imade. Tomu zlu mogle bi jedino doskočit obćinske kuće za gojenje bubah odredjene; jedan od obćine izabran i po dotičnoj podružnici uvĕžban čovĕk imao bi brigu na gojenje, dèca, koja drugog posla neimadu, mogla bi se lasno za to upotrebiti tim više, jer im takodjer njihov trud hasnu donosi. Za gradjenje takovih kućah morala bi cĕla obćina skèrbiti, jer bi ona i korist od njih kao kamate imala, n. p. neka bi kuća 300 fr. stajala, i svake godine neka bi se najmanje tri lota odhranila, koji bi se za 60 for. prodali, troškovi pako svake godine neka bi 20 for. iznosili, to bi ipak ostalo 40 for. dobitka, koi bi cĕloj obćini na korist bio, s vrĕmenom i više, tako da bi se kuća u kratkom lasno izplatila i čistog dobitka ostalo.

U ostalom svèrhi shodnie uredjenje unutèrnje obćinah u obziru promicanja gospodarstva moglo bi se onda, kad dostignemo to, što je glavnie, predložiti i po dotičnih podružnicah izvèršiti. Kad bi podružnice dobro uredjene bile t. j. kad bi sva potrebita imale ili priskèrbit se trudile, tad bi se po njima i obćine lasnie urediti mogle. — Nije

Digitized by Google

dosta, da se o gospodarstvu samo piše, već treba skèrbit se za novce i članove, koji novce za obće dobro žèrtvuju, jer bez novacah kušanja činit se nemogu. — Što je ovdè o glavnoj podružnici kazano, to valja i za druge okružne podružnice.

Za sada sam samo mogućnost pokazao poboljšanja gospodarstva, nisam razgovetno planizirao; jer šta mi hasni, ako ovo glavno, što napomenuh, nepostigne se t. j. ako naše oblasti svojim uplivom družtvu iskreno nedoskoče?

Gradomedje neka se za ovaj najvažnii predmet, bez kojega domovina procvasti nemože, zauzmu, i sve žèrtve podnosit nastoje, da se tvèrdi jaram nehajstva, neznanstva i predsudah što skorie sbaci. — Koji me razumiju, neka mi doskoče svojima silama. Za one, koji neće da me razumiju nit podpomažu, nisam ni pisao. — Možebit da će se koi domoljub naći, koji će ovo moje mnenje bolje pretresti moći, te mane, koje mladjahno moje pero i slabe moje moći u ovih smèsicah na vidilo donose, popraviti, i ono što je za dobro pronašao, svojim krèpkim umom podpomagati.

Aleksandro Fodroci,
sl. kràl. gradomedje podbilježnik i sadašnje podružnice tajnik.

Uputjenje u poljskom radenju.

§. I.

Od naravne neplodnosti zemlje i o tomu, kako se zločestoj ili hèrdjavoj zemlji pomoći može.

Domostrojitelj i ljubitelj gospodarstva prie svega mora znati, ako želi koju zemlju kupiti, ili već kupljenu obradjivati i po njoj sijati, n. p. na kakovom mèstu zemlja svoj položaj ima, t. j. onu zemlju, koju rádi, ili na njoj hoće da rádi, mora sasvime poznavati i njoj ugadjati; jer u svakoj i na svakoj zemlji neraste i neplodi svako rastenje na gospodarstvo spadajuće, — inače je trud svaki i posao u zalud i u taman zatrošen. Jer svaka zemlja, ako se tako iliti onako ostavi, kao što je od naravi, a ona je onda većom stranom neplodna, i na njoj ništa tako rekuć čestitog i valjanog ne-

Digitized by Google

će i nemože rasti, osim jedinog korova i različitog tèrnja. Svakako je istinito, da medju najglavniima zakoni cěle naravi slědeću nalazimo: da bila gibuća, oli negibuća stvar, ipak se u svojoj bitnosti uzdèržati želi, i odmah ginuti počme, kada šta od svoje bitnosti pogubi; nu to baš isto možemo n. p. od naših zemaljah (mehkotah, zemljištah, poljah) kazati. Jerbo ako se jedanput pričmu polja i ostale zemlje na gospodarstvo spadajuće obradjivati, a ako se zatim djubrenje i ostala na dobro dàržanje i obradjivanje zemaljah spadajuća zanemare, onda je takovo zemljište propalo! Jer i onako je svakomu bělodano, da su sva tělesa na ovome světu il onakova, kao što ih g. Bog stvorio, ili drugačia, t. j. izměnjena, koju izměnu iliti preinačenje od ljudih, životinjah, ili slučajno pretèrpiše, a zemlja, od koje ćemo ovdě najpèrvo govoriti, jest tělo brez svakog orudja i bez svakog ukusa. Ona nit u vatri (ognju) izgoréti, niti se u vodi raztopiti može*), ali zemlja svaka, koja je iole dobra, može se ipak ovako poznati, jer najglavnie su zločeste zemlje n. p. kremenita, lončarska, gorka, krešna, i težka, — a na dobroj korov bujno raste, lahko se može razmèrviti, a pri tom rado se lěpi, i poslě kiše (dažda) nikakvi smrad od sebe nepuštja, u obće svaku zemlju cèrnu, lahku, masnu i vlažnu poněšto marljivi i věšti gospodari za dobru dèrže i priporučuju. A što se pako dotiče zločestih i nevaljalih zemaljah, kao što su pěskovite, ilovače, ljute i močvarne zemlje, t. j. drugčie se u odveć lagane ili težke, studene i vruće razděljuju; mnogi iskusni ljudi, osobito naravoizpitatelji ovako o pěskovitoj zemlji govore.

1. Pěskovita se zemlja mora često djubriti, ako tko želi različite fele žita sijati, i nju valjano i pošteno gospodarski obradjivati, jer je pěsak sám po sebi vruć i tako

*) Ima ipak něka fela zemlje, koju u Holandii ljudi izkapaju, na suncu i větru suše, a zatim tako priredjenu na město dèrvah upotrebljavaju.

Digitized by Google

snagu bèrzo igubi. Zaoto je veoma hasnovito, da se n. p. masnim govedčjim, ovčjim ili pak kozjim djubretom gnoji i tako na korist obratja.

2. Ilovača; ta se medju najgore zemlje broji, a to zato, jerbo su njezini rèsovi medju sobom odveć složni, i zato ovoj zemlji ni sunce, ni zrak, niti rosa, a najposlè niti magla kakvu pomoć može dati. Jednu jedinu sam pomoć čuo: da bi se morala vèrlo duboko uzorati, s drugom zemljom poměšati i svinječjim, ako je moguće, djubretom zadjubriti.

3. Ljutu zemlju, kao što je n. p. slatina, od potrebe je takodjer s kèrmečjim (svinječjim) djubretom zagnojiti, i tako će ovo, koje je od naravi najladnie djubre, ljutinu slatine razblažiti i ugodnu načiniti.

4. Močvarna podvodna i vlažna zemlja zaktěva, da se s konjskim djubretom gnoji, to poradi toga, što je najtoplie, jer će s toplinom svojom ladnoću podvodne i vlažne zemlje razgrijati i plodonosnom načiniti. Najposlè gori navedene, i od naravi zločeste zemlje malo kad jedna od druge na daleko leže, i zaoto dobri domostrojitelj i marljivi domaćina, ako opazi, da mu zemljište od pěskovite, ili pako od ilovače zemlje sastoji, neka onda nastoji drugom boljom t. j. cèrnom svoju mehkotu popraviti i djubretom zagnojiti, pak će mu tada trud i posao dovoljno naplatjen i nadaren biti. U obće, svaka se zločesta i nerodljiva zemlja s drugom rodljivom i plodonosnom mora měšati, a kadgod i djubre treba nadodati t. j. domostroitelj mora i težku i laganu zemlju poznavati, i onda će mu lasno biti dobru i rodljivu sastaviti, kada hèrdjavu s dobrom složio i pognojio bude.

§. II.

O djubrenju zemaljah, i kad se moraju gnojiti.

Kakva je koja zemlja, onako se i djubriti mora; jer dobra se zemlja slabie, a mèršava pako više i češtje

Digitized by Google

mora gnojiti, i onda će samo plod obilan donositi. Jer ja mislim, da je rědko koja zemlja tako snažna, točna, dobra i mastna, da nebi pomoć od djubreta želila i izgledala, nu neka bi i najbolja bila, ipak s vrěmenom svoju jakost, krěpost, kao i čověk, izgubiti mora, a u tomu joj slučaju djubre novu snagu daje, kao što čověka n. p. lěčitelj i lěkarstvo, kad padne, čestokrat pomogne, i u pèrvobitnu ga snagu postavlja. Navadno se pako po mèršavoj i zločestoj zemlji za pol stope djubreta pospe, a da je od velike hasne gnoj iliti djubre, to je sada svakomu bělodano, jerbo kao što se n. p. kvas u krušno těsto postavlja i meče, da kruh (hlěb) uzraste i boljeg ukusa bude, tako na isti način zemlja, osobito hèrdjava, djubre želi i pomoć traži. Od djubreta zemlja nabrěči, gane se, i u najsitnije se rěsove razmèrvi (razdrobi), a tako onda rědka i šupljivasta postaje, ter onda sunce, zrak, magla i rosa svojom krěpostju u njoj raditi mogu. Najbolje je pako govedčje, ovčje i kozje djubre, osobito za bašte, a konjsko je najtoplije, na zato je i najgorje; ali i to svaki dobri domaćin mora znati, da nije samo balega govedčja, u obće marvinska iliti živinska, za djubre sposobna, nego jednom rěčju sve ono, što iztrunuti i u djubre se pretvoriti može n. p. iz mehkotah (zemljištah, poljah), baštah (vèrtah), vinogradah (tèrsjah) i. t. d. svaka travurina i dračje, koje nije za hranu (kèrmu) od nuždе i koristi, može se na djubrenik (gnojište) baciti, a štogod se pako za djubrenje poljah odredi, neka se jedne godine nahèrpi, ili barem pol godine neka na hèrpi i u kupu (gomili) leži, a to zato, da se zdravo strune, i poslě toga stopram upotrěbljivat ga valja.

U obće govorio sam do sada od naravne neplodnosti zemaljah, i kako se ima s njimi postupati; tako jurve red sobom donaša, da kažem, kada i koje je vrěme najbolje za djubrenje.

Digitized by Google

Spisatelji gospodarstva dva roka iliti vrěmena za gnojenje predstavljaju i prepisuju t. j. jesen i prolětje, nu veća strana praktičnih gospodarah u tome slaže, da je najbolje i najzgodnie vrěme, mehkote i ostala polja na gospodarstvo spadajuća u jesen djubriti; jer preko zime postojna vlaga i mrazovi veoma veliku svakoj zemlji polzu donose, mnogi miševi, parcovi uginu, različito i svakom žitu pogibeljno divje sěme, koje bi inače na prolětje izniknulo, često krat izčezne i pogine. Ako bi pako koi marljivi domostrojitelj u prolětje hotio gnojiti, a on prie svega, ako nebi već imao pripravna gnoja, tako onda neka nastoji, da od govedah, marve i ostalih kućnih (hižnih) živinah, koje t. j. dèrži za svoju poslugu, balege, govna od takovih na jednu hèrpu, gnojište zvanu, sakupi, nu ovo ipak neka je blizu štale (pojate) i to tako, da kroz navedeni jarak iz štale na djubrište isto govedčje i marvinsko pišalo možě odticati, ter tako će kroz pišalo, koje je u djubrenište navedeno, različiti smet, t. j. svaki će korov i dračje iztruniti i u gnoj će se postaviti; a i zato već na kupu mora biti, da se nerazsipa. Još k ovomu vèrlo bi dobro svaki domaćina učinio, kad bi svoje gnojište s kakvim takvim krovom obskèrbio.

Kada je jednoč djubre na mehkote izvezeno, neka se što prie razgèrne i duboko podore, jer samo onda se možę djubre na zemljištu u hèrpicami složeno ili razgèrnuto ostaviti, kada se, kao što sam gori kazao, u jesen gnoji, budući da se na to bèrzo smèrzne i tako nikakvu štetu, nego mnogo većma hasnu gospodarstvo oběća; s ovakovim djubretom, kao što je gori kazano, može marljivi gospodar i u prolětje svoja polja djubriti, a to barem svake 5., 6. godine.

§. III.

Kako se može dobro djubre (gnoj) prirediti i za gnojenje pripraviti?

Ako se volovi, krave, telci i ostala goveda budu u zimno vrěme više s kupusom, verzom, kompirima, mèrkvom

Digitized by Google

(žutorepom), jednom rěčju makar kakovim baštenim rastenjem i dobrim korenjem hranila, a ne mlogo slamom, nego dobrim sěnom, tada će i gnoj sočnii, bolji i plodonosnii postati. Netreba pako na gomilu iliti hèrpu djubreta paziti, nu neka je dobro, — i akoprem svaki može lahko znati i razuměti, što se gnoj (djubre) zove, ali žalibože sasvim tim naš prosti seljak samo ono za djubre poznaje, što se u priprostomu obćinskomu razumu za takovo smatra i dèrži, i poradi toga on naravno za gnoj samo balege od živinah, govedah i od marve pokupi, a to samo, što u štali (pojati) napogane, u ostalom pako malo se brine; jer ja sam sám n. p. putujući po Slavonii opazio u različitih městih i selih, da balege po dvorištih (avliami) kod seljanskoga čověka leže, pak nut i propadu, a marljivi gospodar mora nastojati ovaku balegu skupiti i na djubrište baciti! Potrebito je i koristno našeg prostaka ubavěstiti i dovoljno podučiti, da nije samo od balege dobro i hasnovito djubre, nego i sve drugo, što iztruhniti (sagnjiti) može, a otomu da neidemo u tudje zemlje, imamo dovoljni primèr i izgled od Veljanah i Baškanah, koji u lětno vrěme po senju se bavećі svaku i nesretnu slamku i omet pokupe i preko mora na svoje mehkote i zemljišta na barkami odnesu, ter se tako marljivim radenjem i poslovanjem hrane i oděvaju.

Takodjer svakovèrstno lištje može na gomile dovezti, i kada jednoč u hèrpi iztruni, onda takovo na mehkote*) dovezeno prekrasni će gnoj biti, a još je bolje, ako se različito nevaljalo rastje, smet, šta li već bude, pokopa, i u jamu na djubrenište sbaca, ter u istu, kao što je već navedeno, pišalo od govedah napusti; ali ja sve mislim, i vidi mi se,

*) »Mehkota« s ovom rěčju razumiju se one zemlje, koje poljodělstvo sve redom upotrebljava, jer n. p. u Slavonii ima takovih zemaljah koje počivaju kroz jednu godinu i više, a zatim se za sijanje potrěbuju i obradjuju.

Digitized by Google

da će tkogod progovoriti i reći: svakomu prostaku nije moguće, ako više felih djubreta njegove zemlje potrebuju, da sebi, ili za se, za svoje gospodarstvo toliko gnojištah (djubreništah) načini i tako svake, iliti različite fele djubre pobaška dèrži. Da je ovo istina, i ja sám tajiti nemogu, nego mnogo većma potvèrdjujem, i eto baš od ovuda lahko može svaki domostrojitelj dokučiti i uviditi, da je probitačno i koristno, da se jedna fela, n. p. hèrdjava (zločesta) zemlja s drugom i to boljom vèrstom ima poměšati, i tako kroz poměšanje postaje zemlja ugodna, hèrdjava plodonosna i dobra, i akoprem to nije moguće svakom gospodaru činiti, osobito koi mnogo zemaljah dèrži i obradjuje, nu sasvim tim takovi mora svoje zemlje ipak djubriti, ako želi hasnovita polja imati. Dà borme, da ovaka zemlja neprimi na se rado svake fele djubre, ele ako se na gori rečeni način zemlje poměšaju, tada će tako poměšana zemlja primiti gnoj svake fele, š njim će se sjediniti i plodonosna postati.

§. IV.

Od trostrukog razdèljenja mehkotah.

Svaka ona zemlja, na kojoj je jurve već žito ili drugi kakovi sád rodio, imenuje se obradjenje mehkote, iliti žitne njive. Po občinskoj navadi ovakove se mehkote (njive) u tri strane razdèljuju, na pèrvom polju sije se jesensko žito; na drugom polětno, a tretje pod prahuljom*) leži i opočiva (barem kod nas u Slavonii). Na onomu polju, koje je za jesensku sědbu odlučeno, prie nego li zima nastane, posije se pšenica i raž i ostala takove fele žita; u prolětju pako u ono polje, u kojemu su bila prošaste godine jesenska zita posijana, sada se ječam, zob (ovas), lětna pšenica, kukuruz, proja, helda i t. d. posiju. A najposlě pod prahuljom ono polje ostane, u kojemu

*) »Pod prahuljom« razumiju se one zemlje, koje poslě zimnog i lětnog sijanja u tretju godinu počivaju.

Digitized by Google

biaše pèrve godine jesenska, druge pako godine lětna sědba; u tretjoj dakle godini odpočiva, a to zato, to bože pod izlikom, da je umorno, nu sve ovo jest jedna prazna izmišljotina i bez svakoga temelja iznajdeno. Što će reći gospodarstvo?—Pitanje, što će reći gospodarstvo, ako uzmemo u svojemu pravomu smislu, zove se: kad se imanje ilíti dobro povekšava, a ne pako da čověk samo od godine do godine može živěti, i tako kadno kadšto takodjer ono stečeno i prigospodareno i prie reda potrošiti; slědi naravno, da mehkote nevalja pod prahuljom ostavljati; jerbo ako i počiva koja zemlja, to ne zato, kao da bi bila izbilja umorna, nego zato, jer mnogima n. p. seljacima nestane djubreta, s kojim bi od nužde bilo gnojiti, i tako novu krěpost zemlji povratiti. Ali ako se marljivi domaćina, osobito prosti naš paur, seljanski čověk, bude već jednoč osvěstio, i tako više hrane (kèrme) nego li do sada za goveda i marvu svoju bude spravljao, — a to može, ako n. p. marljivie korune, kupus, verzu, mèrkvu i ostala na granu ovakovu spadajuća bude sijao, sadio i marljivo obradjivao, — tada će valjanog, točnog gnoja imati, i neće od potrěbe biti mehkote pod prahuljom ostavljati.

Član Krunoslav J. Veselić,
misnik i različitih družtvah sučlan dop.

Severinska lěsa za širu (mošt) i saonice za kamenje.

Od člana g. *Ambroza starieg Vranicana.*

1. U gospoštine Severinske kleti kod tèrsja ima dvě preše, u svaku stanu od prilike 4 štèrtinjaka (t. j. 4 lajta od 10 vedarah) tropa. Učinjeno je već više probah, kako bi se s manjim trudom i poslom moglo prešati. Napokon iznašo se način, koi najmanje truda stoji, najlaglji je i najmanje troška iziskuje. Evo ga: Načinile su se tri kadce, svaka popřěko imade širine $4^1/_2$ noge, visine pako 2′ i 3″;

Digitized by Google

na svaku kadcu načinila se je lěsa, duga kako more stati, široka pako $2^1/_2$', kako ova prilika pokazuje.

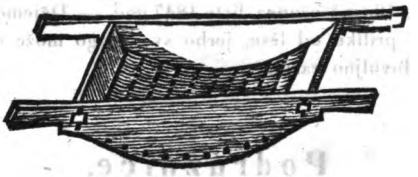

Kad kola dodju i doveze se štèrtinjak iliti lajt, okrene se s vratcima na lěsu i otvore se vrata od lajta, i tako trop skupa s vinom pada u lěsu iz lajta, a što sámo nemore padati, za ovo su načinjene malene kidače sa tri roga, nasadjene na kolac dug 4', i onolike, da mogu kroz vrata od lajta uleznuti. S ovimi se kidačami trop, koi još zaostane, iz lajta izkopa na lěsu, na kojoj se vaskolik očědi i ostane na lěsi, vino pako pada u kadcu; kada se već dobro trop očědi, nosi se na prešu, i ovako bez velika truda posao od ruke ide, jerbo već dobro suhi trop na prešu se snaša; vino lije se u lajt i vozi se doma sprot. Za ovaj posao pako treba najviše 4—5 ljudih, koji sve ovo obavljati mogu, i tako se na dan i noć izprešaju 3 preše do 14 štèrtinjakah, k čemu se hoće 70 beračah na dan.

---

2. Gospoština Severinska imade malin na Kupi, preko koje ima 90° dugi, 4° široki, 11' visoki slap, i ovaj slap je g. 1840 led tako raztèrgo, da se je sve ufanje činilo zahman ikad ga više zagraditi moći. Da bi se pako ovaj slap vèndar zagradio, izmislim jednu stvar, po kojoj bi se kamenje od 60 i više centah s malim trudom moglo privući sa 6 ljudih, i to evo ovako: Napravile su se lojtre (lěstve) 5—6 komadah, 3—6° duge, široke 3—4 noge, i sance (saonice) odzgora 7 nogah duge a 3 široke. Ove smo sance metnuli na lojtre; na to 4 čověka od napèrvo, koji su sance vukli, 2 od zada, koji su sance oddigavali i rivali s kolcama; po čem svaka težina od 60 i više centah s malim trudom s jednoga mèsta na drugo lahko se odvuče. Dèrvo pako najbolje i najjače jest bukovo za sance i lojtre, koje lojtre takodjer s vodom se moraju na suhom polěvati, za laglje povući. Da mi ovo nije na um palo, nikad nebi bilo moguće onako jak slap zagraditi i učiniti, kako je sada, jerbo na cěloj Kupi neima mu pára.

Digitized by Google

Uredničtvo dodaje ovdě, da je g. Vranicani s ovim sastavkom poslao dva vèrlo lěpa modela, naime od lěse s kadcom, i od saonicah za kamenje zajedno s lěstvami (kao što već napomenusmo u br. 10. měsečnoga lista 1847 god. — Dajemo ovdě u dèrvorězu samo priliku od lěse, jerbo sve drugo može se bez dèrvoréza iz opisa dovoljno razuměti.

Podružnice.

Sědnica podružnice Djakovačke dne 29. prosinca 1847. Gospoda Pavo Obrovac i Franjo Maurović, uslied naloga njimi već od prie u smislu ovomu od strane podružnice Djakovačke datog, i to pèrvi o stanju obèrtnosti dviuh ovdi u miestu obstojećih svilanah; a drugi o stanju ploda, pšenice, raži i ostálog proizvoda godine 1847. izviestje svoje u siednici dana 29. prosinca obdèržavatoj slavnoj skupštini podružnice djakovačke predadoše; iz koga se vidi, da u obće svilarstvo s malom razlikom, u istom stanju, kano i prošaste godine, kod nas u miestu nahodi se, plod pako zemaljski na suprot lanskimi, hvala Bogu, u svakom obziru mlogo je obilatnii. Kojiuh izviestja, polag zahtěvanja slavne skupštine veleštovanom glavnom odboru, u prepisu priobćiti čest imam, i s dostojnom naklonostju ostajem

U Djakovu 7. veljače 1848.

Veleštovanog glavnog odbora

ponizni sluga

Josip Matić,

predsědnik.

Izvěstje g. Franje Maurovića o lětini g. 1847. U slied primitog naloga iz siednice dana 25. listopada t. g. glede ploda oraćih zemaljah, livadah, vinogradah, bostanah iliti voćnjakah u našemu okružju, imadem čest sliedeća dokazati:

a) Jesenski usievi, to jest pšenice, raži, poluraži i ječma, jesu prošaste godine čitavu zimu veselo napriedovali sve do miseca veljače, gdie iznenada zapade dubok snieg i mećava, zatim stigoše dugotrajni mrazovi, koji su veću stranu rečenih usievah uništili tako, da polja skorom prazna ostadoše, medju tim blagonosne kišice mieseca travnja izpuniše poniešto ove pliesnoće s ostalim jošter rastjem; zato i rod ove godine slamom esapeć bio je dosta potanak ali zárnom ipak tako obilan, da ono, što je slamom manje urodilo, zárno je nadoknadilo, i da nije nužda natierala (budući da prijašnja hrana sa svim izpražnjena je bila) sadašnju lietinu odmah dok je do ruke došla trošiti, nebi se nikakove oskudnosti za ovu godinu bojati morali.

Što se pako tiče prolietnog usieva, to jest zobi i kukuruza, akoprem zob mieseca ožujka i to dosta pokasno posiata biaše; budući

Digitized by Google

da je oranje dosta ugodno bilo, zàrno je dobro poniklo, i usiev veselo napriedovao svibnja mieseca, ovdie naimre nastadoše vietrovi, koji zemlju jako osušiše, i tako priašnje usieva napriedovanje uzbuniše, zato ova struka hrane samo je sriednji plod doniela.

Kukuruzni usiev jest ove godine u našem okružju jako ugodan bio, zato i plod jest tako obilan izpao, da veće mnogo godinah nismo u ovoj struci hrane tako srietni bili, i budući da je žir kod nas ove godine sasvim pofalio, pružat će gospodaru veliku pomoć u uzdàržanju i odhranjenju svinjah.

b) Livade su kroz dugotrajne mrazove u prolietju mnogo tàrpile, zato trave ostadoše jako riedke i malene, uzrok toga i plod biaše lagan, k tomu se je jošte jedna nezgoda pridružila, naimre velike kiše i daždi u vrieme kositbe, tako da su livade većom stranom poplavile, i vode sastavito sieno i trud poljodielca odniele; akoprem je gdiekoji nieŝto malo otave pod jesen ugrabio, ipak veliku brigu zadaje ova oskudnost siena svakomu gospodaru, kako će on marvu svoju preko zime uzdàržati.

c) Vinogradi, akoprem su vietrovi u vrieme cvatnje u njima mnogo kvara cviet otriesajuć prouzrokovali, ipak su dosta dobro urodili, i vino glede takodjer sposobnosti dobro je.

d) Bostani i voćnjaci jesu ove godine svakom vàrstjom voća na toliko urodili, da ista debla nebi bila mogla plod podnieti, da nije càrvotočina veliki dio ovoga roda svàrgnula, medjutim ipak je jošter dosta voća ostalo i do rukuh došlo.

U Djakovu dana 20. studenog 1847.

Izvèstje g. Pavla Obrovca o svilanah Djakovačkih 1847. U siednici 25. listopada t. g. dàržanoj naložito je meni o uspiehu ovdašnjih dviuh svilanah izviestje slavnoj skupštini predložiti, — nalog ovi s tim mi je dražji, što iz njega scienim, da sam prošaste godine, uslied istog takovog naloga izvieŝtje učiniviši, slavnoj skupštini zadovolio, koju zadovoljnost i sliedećim izviestjem pribaviti želim.

Gospoja Juliana Kozićka ove je godine za jednu funtu 20 do 30 kr. srebra platjajuć, nakupovala prieko 64 stotinice (maže) bubah ili kako gdiekoji govore galetah, čaurah, dvie su joj stotinice dale deset funt. siemena, iz kog će se dojdućeg lieta bube leći, iz ostalog je 9 stotinicah svile naprela i na ovi posao 24 hvatah dàrvah potriebovala.

Dva ortaka Josip Knöbel i Ivan Šill, imali su takodjer pod različitu cienu 65 stotinicah bubah, i dobili 5 stotinicah svile, a dàrvah su 40 hvatih potrošili. Broj kazanah u jednoj i drugoj svilani isti je koi je lane bio. Za cienu, pod koju su ovi obàrtnici svilu svoju prodali, budući da se rado nekazuje, nepitah.

Iz ovoga izviestja vidit je 1) da je t. g. ovdie 11 stotinicah svile napredeno, dakle pol stotinice manje nego lane. (List miesečni broj 5 1847 str. 80.); 2) da je gospoji Kozićki ovi posao bolje i manjim troškom,

Digitized by Google

nego spomenitim ortakom, za rukum izišao, uzrok će pako biti: što ona kako začmu bube nudit, tia dok posliednje pasmo prelja veselo pievajuć s vitla neskine, nad ovim poslom stoji, što njima i s drugim se poslovi bavećim nije moguće.

U Djakovu 28. prosinca 1847.

Odgovori tajničtva.

Članu g. J. K. podj. i žup. u Dubici. Za Vas i sve članove u 2. banovačkoj regimenti šalju se měsečni listovi po članu g. I. Aleksiću, latjmanu kod uprv. u Petrinji.

Članu dop. g. F. D. prof. u Milanu. Primili smo sve stvari, koje ste nam za družtvo gospodarstvo i museum poslati izvolili. Sèrdačna hvala na Vašem poklonu.

G. majoru W. u Top. Od Vašega děla malo je dosad komadah prodato. Uzrok bit će glavni taj, što Hèrvati i Slavonci slabo još kukce hrane, dà ni neuvidjaju jošte, od kolike bi svilarstvo za nje koristi bilo.

G. F. Š. u Smichovu kod Praga. Poklon Vaš za knjižnicu gospodarskoga družtva vèrlo nas je razveselio.

G. F. S. Sch. u Šiški kod Ljubljane. Budite uvěreni, da ste, poslavši za naš museum 332 fele školjkih i ljušturah kranjskih i dalmatinskih, veliku nam uslugu učinili. S Vašim prineskom učinio je naš museum podobar korak u naprědak.

Članu dop. g. F. A. B. u Kranjskoj. Čini se, da ste već zaboravili na nas. To nam nebi drago bilo. Tà znate i sami, da su trave, koje ste nam poslali, od velike važnosti za svakog gospodara. Toga radi Vas molimo, dokončajte, što ste tako slavno počeli.

Preminuše članovi:

Krasa Josip, kom. kasnar na Vèrbovcu (Hèrv).
Škèrpec Ivan, župnik kod S. Bèrcka (zagr. b. Hèrv.)

Izstupio:

Dabić Matia, nadlatjman kod uprav. sl. nar. 2. ban. reg. *postavljen u mir.*

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 2. Zagreb. Měseca veljače. **1848.**

Saděržaj: Gnoj. Polag Schlipfa od člana S. Ivekovića. — Pčelarstvo. Odgovor člana A. Brebrića župniku J. Mariću. — Voćarstvo. Od člana K. J. Veselića. — Spisak voća u okružju Podrinskom u Sèrbii. — Podružnice. Dvanaesta skupština podružnice Podravačke.

G n o j.

Polag Schlipfa od člana *S. Ivekovića*, seoskog bilježnika na Klanjcu.

1.

Kako god živina tako i svaki sád, da rasti i ploditi može, trčba hrane, koju po korenju iz zemlje a po lištju iz zraka dobiva, i zato čim većma se zemlja obradjiva, tim većma i gubi ona hrane, bez koje sád ploditi nemože; ako dakle ovaj gubitak hrane sádu za svoje razvijanje potrěbne s čim drugim nadoměstimo, onda zemlju gnojimo, a bez gnoja sád slabo plodi. — Onaj gospodar jest najvěštii, koi pazi na sve one stvari, koje zemlju popraviti, a sádu za hranu služiti mogu, iz česa vidi se, da nijedan trud se tako neizplatja, kako onaj, koi se ima s pribavljanjem gnoja. Ako poljodělac svoje polje povekšati nemože, kadar je za stalno plodove na svojem polju umnožati, što se pored dobrog obdělavanja zemaljah najprie po shodnom gnojenju postići može, dakle svaki poljodělac mora se iz petnih žilah brinuti, da si mnogo i dobroga gnoja pripravi. — Govorit ćemo zato ovdě o gnoju, kao o najznamenitijoj stvari u poljskom gospodarstvu.

2.

Naš seljak nepoznaje gnoja do živinskoga, i za ovaj se malo brini, jer mu po cělom dvorišću raztepen leži,

Digitized by Google

gnojšici odticati daje, i mnoge stvari, koje bi gnoju za začinjalo služile, nepoznavajuć njihovu valjanost, zabaciva.; zato trěba našemu seljaku znati, kakovim načinom gnoj na sád děluje, što sve za gnoj valja, kakov je bolji za ovaj il onaj sád i kako ga je moći pomnožati i s koristju upotrěbiti.

3.

Kao što je gnoj polag stvarih, koje se u njem nalaze, različan, tako na različito sadje i zemlju različito děluje, kao:

a) gnojeć ili hraneć, na koliko umnožava potrěbnu sádu hranu, što se zove humus ili cèrnica, i to biva živinskim i ratsnim gnojem;

b) děluje po tom, što nękoje stvari, premda po sebi same nisu gnojne, ipak svojom moćju zemlju tako razdraže, da ono, što se u njoj dobra nalazi, sádu dati mora; tako děluju: sol, pepeo, žganje celine;

c) po tom, da što prie prepèrline i razpadne se u humus ili cèrnicu ono, što se u zemlji jošte razpalo i za hranu priredilo nije, kao: vapno, lapor, pepeo;

ć) po tom, da hranu, što se i u zraku nalazi, na zemlju i sád potegne,

d) i najposlě po tom, da zemlju poboljšava, da nju rahliom i čvèrstjom činja, da vuhkoću ili pako toplinu u njoj dulje zadèržava. —

Odovud se vidi, na koliko načinah gnoj koristit može, i koliko je vèrstih gnoja potrěbno.

4. Vèrsti gnoja.

1) Gnoj iz zraka atmosphärnoga,
2) gnoj iz carstva rastnoga i živinskoga,
3) gnoj živinski,
4) gnoj rastni,
5) gnoj žitki,
6) gnoj rudni,
7) gnoj měšanac t. j. kompost,
8) amo može se još uvèrsti žganje celine.

5.

Neima na světu stvari, koja nebi il kako mirisala (dišala), il kako smèrdila, koja se nebi il znojila (potila), il kadila, s jednom rěčju, koja nebi kakovu paru od sebe davala. — Ova para sakuplja se u zraku i pada u kiši (dažd), il sněgu, il rosi na zemlju, po čemu više manje zemlji hrane to jest gnoja donaša, zašto i mnogo više zemlji

Digitized by Google

koristi kiša, nego ikakvo drugo polévanje zdenčom (frižkom) vodom.

Od ovih zračnih vèrstih gnoja zaslužuju, da se osobito napomenu:

a) Atmosphärni zrak, koi, protisnuvši se u zemlju kroz škuljice, čini, da se hrana, u zemlji se nálazeća, razpadne, iz česa lahko pogoditi možemo, zašto u pèščenoj zemlji gnoj prie izčezava, nego što to u ilovatoj biva, a da se zrak u zemlju laglje protisnuti može, valja ju češtje (više krat) okopavati i preoravati.

b) Kiša (dažd), kako gori rekosmo, nemoči samo zemlju, već takodjer one sádu koristne iz zemlje izlapljene dèlke zemlji opet povratja.

c) Sněg izvan toga, što kao i kiša zemlji hranu donaša, koristi joj i s tim, što ju u studeno vrěme pokriva, i tako sád od pozebe čuva.

č) Rosa ima takodjer u sebi mnogo hrane za zemlju, a tko nezna, koliko ona svojom vuhkoćom sádu, a naime po suši koristi.

ć) Světlost i toplina. Dočim sád po světlosti svoju boju (farbu), tek, miris i zrělost dobiva, dotlě toplina pored vuhkoće pomaže sádu, da se podpuno razvija i da sasma dozrěli. —

d) Smèrzlina može škoditi, a može i koristiti, naime kod težke zemlje, kad se ona na jesen uzorc, po zimi smèrzne a na prolětje razpadne.

6. Gnoj iz carstva rastnoga i živinskoga.

Ova vèrst gnoja sastavljena je iz rastnih stvarih živini za hranu i nastelj služećih, i iz živinskog smeta (lajna), koi nije ništa drugo, nego u živinskom želudcu prokuhana (probavljena) hrana, i ovu vèrst gnoja zovemo mi »štalnim gnojem,« koi zaslužuje našu najveću pazljivost, jerbo ga je kod svakog gospodarstva moći mnogo i bez velikog truda imati. — On umnožava jakost zemlje, poboljšava ju, i malo češ koju zemlju il rastje náći, čemu nebi koristio. Dobrota i množ njegova zavisi od vèrsti živine, valjanosti hrane i nastelji, i od tog, kako š njim postupaš (baratješ), zatim od broja živine.

7. Marvinski gnoj.

Gnoj od rogate marhe od svakog drugog gnoja je za svako rastje i za svaku zemlju najbolji. — Mastni i prekvašeni je za lahku i pèščenu zemlju, jerbo ju veže, hladi pako vapnenu i lapornatu zemlju, a po slamnatom i nepre-

Digitized by Google

kvašenom marvinskom gnoju postaje čvèrsta ilovata zemlja pèrhkom, i zato trèba vèrlo paziti, da se zemlji onaj gnoj dade, koi je za nju najbolji. — Marvinski gnoj pruža po zemlji svoju jakost lagano (polahko) i jednako, ali zato njegova moć dulje traje, nego li moć od konjskog il ovčjeg gnoja, jer neizlapi tako bèrzo, kako ovčji il konjski. — Jakost njegova zavisi od valjanosti hrane, koju marva dobiva, od pitane marve je bolji, nego od marve, koja se slabie hrani, i buduć da je isti gnoj mnogo mekši od konjskog ili čovèčjeg, zato više nastelji trèbuje. Da se pako nastelj sa scalinom (pišaćom) i marvinskim smetom bolje poměša i pregazi, dobro je po lètu 3—4, po zimi 6—8 danah gnoj pod marvom pušćati.

8. Ovčji gnoj.

Jak je, ali se bèrzo izidje; zato što je suh, trèba, da dulje pod ovcami ostane, porad česa je dosta, ako se 2—3 puta na godinu iznaša. — Da mu jakost neizlapi, dobro ga je kad i kad zemljom posipati (posuti), i buduć da mu se jakost naglo razvija, nije tako dobar za stèrninu, kako za kukuruz, zelje, konoplje i spodobna rastja, koja se nepolažu; krumpir pako na ovčjem gnoju nije dobrog teka. Ovčji gnoj bolji je za težku ilovatu zemlju nego li za lahku, već valja i za lahku, ako bi lètina mokra bila.

9. Konjski gnoj.

Takodjer se težko s nasteljom poměša, i budući suh i vruć, bèrzo uzkipi, i razvije po tom mnogo topline, radi česa je ovaj gnoj za gnojnike iliti gnojne grede najbolji. Kad čovèk dodje u konjsku štalu, odmah mu udari u nos něki žestoki miris, a u oči para (slap), kojoj je ime amoniak. Da ovaj amoniak neizlapi, običavaju něki štalu sadrom (gypsom) posuti, na gnojišću pako dobro je gnoj, koi se za volju čištoće konjem potrèbne svaki dan iznašati mora, takojer il suhom zemljom, il laporom, il ako bez velikog troška biti može, sadrom posuti, da se time izlapljenje gnoja prepréči, i da zemlja il sadra paru to jest amoniak na se povuče. — Ovaj pruža svoju jakost još bèrže nego ovčji al zato i prie izčezava. — Najbolji je za težku ilovatu zemlju, a valjanost njegova zavisi najviše, kao što i marvinskog, od dobrote hrane i nastelji.

10. Svinjski gnoj.

Medju ostalimi vèrstmi gnoja svinjski je gnoj od najmanje vrědnosti, čemu je uzrok vodena hrana, koju svinje

Digitized by Google

dobivaju. Od veće je vrědnosti gnoj od onih svinjah, koje čvèrštju i krěpku hranu, kao u zèrnu, žir, krumpir itd. dobivaju. Gnoj svinjski i po tom manje valja, što u njemu mnogo kojekakvog sěmenja od divjeg dračja imade, zato bolji je za sěnokoše nego za njive. Něki govore, da je za zelje veoma dobar, i da se kod težanja hmelja sa koristju upotrěbljavati može. —

Pišaća od svinjah tako je dobra, kao što od svake druge živine, valja ju dakle marljivo spravljati.

11. Kurji tepel iliti gnoj od peradi (živadi).

Pod ovim razumĕvamo gnoj od kokoših, golubovah, gusakah, racah (patkih) itd. Ovaj je gnoj jak i žestok, ali najžeštji jest golubnji, koi je dobar za težke ilovate zemlje, kao takodjer za zelje, duhan, a po konopljah i lanu valja ga prosipati. — Od gusakah i racah najbolji je za měšanac, inače nepregoren i neskvašen, ako se po ledini raztrese, uništuje zelenu travu.

U najnovie vrěme zanima poljodělske gospodare i vèrtljare novo iznadjena vèrst gnoja guano zvana. Ovaj guano dovadja se iz Amerike, i nije ništa drugo, nego smet ili gnoj od množine velikih pticah, kao pelikanah, u velikih kupih po južnih amerikanskih otocih pušćan, kojeg 1 centa stoji 9 do 15 fr. potrěbno bi ga bilo na 1 ral od prilike $^3/_4$—2—4 centa. Ovo samo zato navadjam, da naši ljudi vide, kako se po drugih zemljah u velikoj cěni dèrži gnoj, koi se iz dalekog světa i dovadja i tako skupo platja.

12. Svojevina t. j. gnoj od čověčjeg smeta (lanja, blata.)

Od tolike je vrědnosti, da je šteta (kvar) za svaki prašak, koi se bez koristi raztepe. Dok neuzkipi, odviše je žestok, zato da neškodi, mora se s vodom poměšati. U mokrom vrěmenu više prudi nego u suhom; voćkam škodi, ako do korena neprekvašen dodje. Dobar je za zelje, duhan, konoplje i lan, kao i za svaki presad i povèrtinu. Slabim stèrnima za čudo pomaže, ako se š njim po zimi il u suhom prolětju poliju, samo trěba, budući da bi sám za sěme odviše žestok bio, da se s vodom poměša. Ovaj gnoj netraje dulje od jedne godine. — Pored mnogih koristih, koje daje, ima taj prigovor, da mnogo korova (plevelja) radja, zato je dobro, da se u měšanac stavi. — Ovaj gnoj u někojih dèržavah, kao u Englezkoj i Francezkoj, na toliko štuju, da imade čitavih fabrikah, gdě ga priredjuju, i zatim š njim tako, kao sa svakom drugom robom, tèrguju. — Najprie se posuši, zatim sdrobi, i na više felah priredi, tako

Digitized by Google

da se kao burmut u bačvicah pod imenom »poudrette« prodaje, i nadaleko odvaža.

13. Nastelj.

Služi stranom za to, da gori navedeni živinski smet (lanje) prima, stranom za to, da živinče mehko i čisto i po zimi toplo ležišće ima, i najposlě umnožava gnoj. — Za ove svèrhe postići može se za nastelj upotrèbiti svakojako rastje (bilje) i nèkoje rudne stvari. Najbolja je nastelj od svakojake slame; govore, da je slama od jarine bolja, nego od zimske stèrni, i polag svoje valjanosti stavlja se u red tako, da je ražna (hèržena) najbolja, onda pšenična, za njom repnična, bobova, a još više valja slama od sočiva, kao graha, grahorice i leče, koja se radi svoje dobrote često i pokèrmi. Izvan napomenutih vèrstih nastelji upotrèbljava dobar gospodar još i slědeća: krumpirovu cimu, šaš, debeli sit, pozderje od lana i konopaljah, piljevinu, rěčju sve, što spèrhnuti može. Něki takodjer upotrèbljavaju šumsku nastelj, gdě se bez štete za šume izvesti može. Od šumske nastelji najbolje je jalševo veje, kestenjevo lištje, za tim hrastovo, i onda bukovo, po kojih se, kako kažu, na njivah mnogo pirja zaplodi; — nadalje dobro je kitje od jalovine i smrekah, paprat i mahovina, osobito ako se sa celinom od zemlje ostruže. Kod nas Hèrvatah najviše za nastelj uzima se kukuruzinje (kukuruzna slama).

Po više městah uzimaju medju drugom nastelju za nastelj subu i drobnu zemlju, što tu korist donaša, da svaku scalinu (pišaću), mehko lanje i sve što bi odteći i izlapiti moglo, u se primi.

Tko više vèrstih nastelji ima, valja mu najprie onu trošiti, kojoj za preperhnjenje više vrěmena trěba tako, da s onom na zadnje nastilja, koja bèrzo prepèrhne. Dobro je takodjer nastelj rězati, a naime kukuruznu slamu, jer kratja prie se vuhkoče napiti i tako prie spèrhnuti može.

Koliko nastelji trěba, odredjuje:

1. broj i vèrst marve;
2. uzdèržavanje čistoće u štali;
3. valjanost hrane;
4. uredjenje stale,

tako da s čim više marve, i s čim se u većoj čistoći dèrži, s tim više nastelji trěba; što je čvèrštja hrana, to čvèrštje lanje, i zato manje nastelji trěba, nego li kod mokre hrane, a tko više nastelji ima, onaj više nasteljati može, gdě pako pod u štali tako visi, da pišaća odticati može, ondě manje

Digitized by Google

nastelji trěba. U obće računa se na jedno rogato veliko marvinče na dan 5—6, na malo 2—3, na konja 4—6, na ovcu $^1/_2$, a na svinjče 2—3 funta slame.

(Drugi put konac.)

Pčelarstvo.

Obćeg štovanja vrědan prevèrli domorodac, župnik u Maji gosp. Josip Marić, uzeo si je truda, nauk o pčelah po kolendaru gospodarstvenom priobćiti, na koi ja iz višegodišnjeg lastovitog izkustva bez uvrěde (jer se dobra obćeg tiče) svoje opazke učiniti usudjujem se, naime:

Na pitanje: *kakove su mužke pčele iliti trote (trude)?* One niti žalca imadu, niti ujesti mogu; kad bi to imale, nebi ih pčele skončati mogle, što kod svakog uredńog pčelca na početku kolovoza navadno biva.

Na pitanje: *u koje doba nosi matica?* Matica, bilé pčele jake ili slabe, jaja u cele metati nemože prije, nego toplina nastane, jerbo za nje izleći velika je vrućina potrebita, koju pčele u měsecu sěčnju nikako imati nemogu, gdě jošter u svojem zimskom miru tako rekuć snu počivaju, a i š čime bi mlade pčele prije hranile, dok iz vana cvětnu melju (Blumenmehl) nositi nebi mogle, jer mlade pčele s medom samim odhraniti se nemogu.

Na pitanje: *kolika jamica na tèrnki mora biti?* Razuměvam ja, da se na istu tako nazvanu jamicu vrata iz proděrtog lima slobodno stave, nego u vrěme rojenja ukloniti se moraju, da pčele laglje i bèrže van (napolje) izletiti mogu.

Na pitanje: *kako pčela voska pravi?* Ja sam se osvědočio, da su pčele, koje su danas izletile (rojile se), sutra već po 3 do 4 komadića setine imale, bez da bi van iz koša izletale bile, dakle mislim, da samo na hèrpi sědeće znoje se i iz onog znoja vosak da biva, što mi i ono dokazuje, da sam ja prošaste godine iz samih mèrtvih pčelah $^5/_4$ fnt. voska iztiskao.

Na pitanje: *kako pčele prave med?* Samo ono primetjujem, da ne okó poldana, nego najduže do 10 satih u jutro pčele med iz cvěta sisaju i u svoje cele nose.

Na pitanje: *koji su rojevi bolji, pèrvi ili zadnji?* Ja sam opazio, da svakako pèrvi bolji biti moraju, jer rědko kad se prije měseca svibnja početkom pčelci rojiti pričimaju, a onda već navadno dèrvo s veće strane cvate; trave takodjer za kratko vrěme u cvět dodju, i to iz tog ponajbolje znadem, jer prošaste godine, kada lipovog cvěta porad 14 danah padajuće kiše baš nimalo uživale se nisu, moji pèrvi

Digitized by Google

rojevi nèkoji su prèko 70 funtah imali, a od drugarah nijedan prèko 30 fnt., i zato pèrvoga roja nikada prepréčivati netreba, jer je već u naravi pčelah, da dokle vani hrane neima, neće ni da se roje.

Na pitanje: *u koje se doba roje pčele?* Nitko se neka neravna polag knjige, jer to zavisi od stanja pčelinjaka, — moj jedan stoji tako, da do 11 satih sunce na tèrnku nedodje, i zato do $^1/_2$12 ili 1 sata po pódne nikada se neroje, gdè usuprot, na koje sunce u 8 satih dodje, već okó $^1/_2$9 rojiti se običaju.

Na pitanje: *šta je činiti, ako više pčelah na jedanput rojiti se kani?* Ja očitujem: da ih ni najmanje ustavljati nevalja, jer kada je već za odlaziti vrème došlo, onda, ako skoro matica neizidje, druge ih pčele, koje k njoj nespadaju, i mlade matice zaklati tèrse se, i zato vidimo, da oni pčelci, koji porad kišovatog vrèmena ili prevelikog vètra rojití se nemogu, potle niti neroje se, jer ona matica već neživi. Nego neka se roje na jedan put koliko im drago, kao i kod mene prošaste godine biaše, gdè su okó 10 satih u jutro 4 roja na jedanput izašla, i samo je jedan sám na jednu šljivu, a ona 3 su na jabuku i to na jednu hèrpu sèla; — nije to mene ni najmanje sèrdilo, ja uzmem naime jedan badnjić, zatim malo po malo pčele, i skučim je sve u badnjić, utèrgnem 3 grančice, metnem svaku na pose u badnjić tako, da su se pčelah samo malo ticale, i plahtom pokrijem — kroz četvèrt sata bio je svaki roj sa svojom maticom na svojoj grančici sakupljen, koje ja onda u pojedine tèrnke metnuh. Nego to što bèrže učiniti valja, jer drugčie matice medju se pokolju se; što pako gospodin župnik kaže, da ako matica na zemlju padne i roj u tèrnku vrati se, (što sigurno biva), onda maticu potražiti, te u tèrnku pustiti valja, protivnog sam mnenja, jer prošaste godine s polja malo kasno došavši, kaže mi sluga, koi je na pčele za toga pazio, da je roj jedan iz tèrnke meni već poznate izašao i opet se u nutar povratio; ja odmah pred tèrnkom tražeći maticu sa jedno 10 pčelah nadjem, te nju u nutar pustim, ali kroz pol sata sa žalostju pred tèrnkom na klupi mèrtvu vidim, što nas podpuno uči, da odmah, kako roj iz tèrnke izadje, pred onom tèrnkom na zemlji tražiti se mora, i ako matica, što se kod pèrvarah (iz uzrokah obće poznatih) često sbiva, ondè je pala, taki se uzme, i tamo, gdè pčele okó dèrveta najbolje letaju, nju iščuć, na jedan listić stavi se, kroz kratak čas ju opaze, i tamo sèdnu.

Na pitanje: *kako se roj u tèrnku spravlja?* Moram samo

Digitized by Google

to kazati, da tèrnku s medom mazati probitačno nije, jer po tome pčele druge od naravi već obležnjene u nutar dovabi, i tako krasti nauči; što se onog roja tiče, koi ili po větru bačen, ili pako maticu svoju na zemlji opazivši na nju se je bacio, samo valja tèrnkom ga pokriti, kroz pol sata pčele sigurno u svoju vèrhu svega ljubljenu tminu gorě se poberu. U ostalom opazih, da je najbolje, da taki, kako se roj u tèrnku spravi, na odlučeno se město postavi, da se pčele drugi dan nebune, nego svoje město taki poznati mogu; ako pčela koga baš ujede, treba ono město samo žgarom od lule ili močenim samo duhanom naribati, taki bol prodje, niti će oteći.

Na pitanje: *kad imadeš sati (seti) podrezivati?* Najbolje nikada, jer znamo, da pčela gorè med čuva, a dolě jaja metje i leže, dakle gnjězdo nikaka pokvariti se nesmije, nego, ako je tèrnka puna, valja podmetnuti, i to ne prije, dok se već nevidi, da više pčelac onaj one godine rojiti se neće, jer za jaja izleći, a i za mlade pčele nikada prevruće nije, u ostalom pčele u prolètju dosta posla imadu sa hranjenjem mladih pčelah, da li jošter nove seti dèlati bi morale, u koje bi jaja metana bila, jer i to znamo, kad bi se pčele dolě legle, to bi sasvim na opako bilo, nepodrezava se prazna set, nego med se uzima preko potrebe nalazeći se, a taj gori stoji.

Na pitanje: *kakovi su pčelci za ostavu najbolji?* Ja sam uvěren, da prěko 2 godine stari puno nevaljadu, i 15 fnt. težki dobro proživiti mogu.

Na pitanje: *kako ćeš obranuti pčele od tudjicah?* Ništa drugo netrèba, nego da onaj koš, na koi su navalile tudjice, na drugo dalješnje město u noći odneseš, a na ono město da praznu tèrnku staviš.

Na pitanje: *kako se pčele ubijaju?* Laglji način ja imam: kad okó 4 sata po podne toliko jamicah za pčelinjakom izkopati dadem, koliko tèrnkih potèrti želim, zatim razkolim jedan pedanj dugački komadić palice, metnem u nutar komadić sumpora (za ovu svèrhu u dućanih već gotovoga), užežem ga, i utaknem u jamicu, metnem tèrnku gorě, te okolo zemlju nagèrnem, da dim ni pčele van nemogu, i tako jedno za drugim, da sam u pol sata 36 tèrnkih pčelah podušio sám, bez da me je koja pčela ujela; onda pčele, koje su sve u jamicu dolě već pale, pograbe se, te se iz njih vosak iztiska, a med čist bez svake pčele bolje se prodati može, niti se pčele na ziminu ostavljene ovako hune.

Za pravo saznati, da li i od koje su koristi trote, i

Digitized by Google

da li izvan plodjenja matice (što ja baš dvojim) još šta rade, priskèrbio sam si tèrnku, u kojoj ću svàki posao pregledati moći, i neću truda žaliti, cělu godinu o tome nastojati, da što bèrže opaženo obćinstvu priobćim.

U Koprivnici dana 12. sěčnja 1848.

Član Andria Brebrić,
vlastelin.

Voćarstvo.

Od člana K. J. Veselića.

Voćarstvo po svojem sastavu razděljuje se u dvě poglavite strane, i to: pèrva se s opisivanjem i redom, a druga s istim odgajanjem, oblagorodjivanjem (oplemenjivanjem) i upotrěbljavanjem voćkih bavi.

Odsěk I.

A) Strana.

Sve voće po svojem ukusu i dobroti razděljuje se u: a) sěmenjasto, kao: jabuke, kruške, gunje (dunje), mušmule i oskoruše; b) košticavo: šljive i pintare, ćrešnje (trešnje), kajsije, breskve, orahe i bademe; c) zèrnato: smokve, jagodnjače, ogrozel, ribizel, u obće što je na sliku groždja; d) ljuskovito: kesteni, — i ovo je u Europi jedino ljuskovito voće.

Poglavje I.

Sěmenjasto voće (pomaceae, Kernobst).

1. Jabuka*) (pyrus malus, Aepfel).

Divjakah jabukah ima mnogo felih, i skoro svuda po šumama (gajevih), a něke su izmed oviuh sladke, a druge kisele. Divjake su u ostalom veoma opore, i pravi se u mnogima okolicama naše hèrvatsko-slavonske domovine iz njiuh sirče (ocet). Ali od koje vèrsti naše jabuke svoje poreklo imaju, to se sigurno nemože dokazati; nu jedino nam je poznato, da smo kroz gospodarsko postupanje na to dotěrali, što imademo sada doisto različnih i osobitih felah jabukah i ostalog voća; — jer kod nas se voće kalamljenjem, pupanjem (okuliranjem, očenjem) i drugim načinom obdèržaje i sveudilj se oblagorodjava. U obće pako lištje je izrezuckano.

*) Ona je okrugla voćka.

Digitized by Google

Sada ću fele jabukah, meni u Slavonii poznate, navesti, i to po redu pismenom, kao što slède:

Fele sladkih jabukah.	Fele kiselih jabukah.
Banovine, krupne.	
Běline, krupne i velike.	Babljače, srědnje.
Budimke, krupne osobite fele.	Buine, krupne.
Djulabie, srědnje.	Funtašice, vèrlo velike.
Ivice, srědnje.	Gorjanike, velike.
Ječmenke, srědnje.	Pisanke, srědnje.
Lifaujke, krupne.	Rodoljice, za kolače ugodne, krupne.
Mirisavke, srědnje.	Sèrčike, povelike.
Orovke, krupne.	Svèrdljenke, dugoljaste i krupne.
Paradie, srědnje.	Zelenike, ima krupnih i srědnjih.
Petrovače, male i srědnje.	Vlainje, krupne.
Šarenice, cèrljenkaste boje, krupne.	

2. **Kruška***) (pyrus communis, die Birne.)

Lištje je u obće kod kruške gladko, i okruglo kao jaje; što je pako kazano od porekla kod jabukah, to isto i ovdě se kod različitih vèrstih krušakah može kazati. Medjutim dèrvo od divje kruške stolari i tokari više traže i upotrěbljavaju za svoje poslove, nego od pitome.

Meni poznate fele krušakah u našoj domovini slède redom:

Božarke, krupne.	Muškatuljke (cèrljenke), okrupne.
Brašnjenke, krupne.	Paprenke, seljani suše, srědnje.
Buzdovanlie, velike.	Pepelinke, krupne
Carovke, carke, cesarske kajserke, krupne.	Pogačice, srědnje.
Jagodnjače, sitne.	Požežanke, ima većih i manjih.
Ječmenke, srědnje.	Rešetarke, krupne.
Kožarke, srědnje.	Rumenlije, srědnje.
Lazanke, krupne.	Svrakače, srědnje.
Ljubeničarke, srědnje.	Tikavčice (tikvičice), sitne i dugoljaste.
Medvenke, vèrlo sitne i mirišave.	Vodenjare, velike.
Miholjače, od 3 fel. krupne, srědnje i sitne.	Zimnjare, krupne i sitne.
	Žutulje, okrupne.

3. **Gunja** (dunja, pyrus cydonia, cydonia vulgaris, die Quitte.)

Gunja ima běo i cèrljenkast cvět, a sada se tri fele u našoj domovini hèrvatsko-slavonskoj nahadjaju, t. j. mala, srědnja i velika fela. Sirove su vèrlo opore, a kuvane su prijatne i ugodne. Gunjavo stablo kao naravni patuljak (Zwerg) i dan danas daje babicu kod kruškovih patuljakah, a mogu se gunje s odsěčenim grančicama, s izdancima i s položnicama razplodjavati. U proljetje još za rana mogu se odsěčene grančice od gunje u zemlju za pol stope duboko zabosti, ali jednu od druge trěba udaljiti, èrte (vèrš-

*) To je dugoljasta voćka.

Digitized by Google

ke) poodsěćati, i samo nad zemljom po koi pup iliti oko ostaviti. Gunje se mogu na različite domaće potrěbe trošiti, nu ponajviše se plod kod kuharstva i slastičarstva upotrěbljava.

4. **Mušmula** (mespilus germanica, Mispel.)

Što se mušmulah dotiče, ima ih više felih, a navadno se razděljuju u male i velike; lištje je dosta na lovorikino nalik, a cvět je běo. Mnogi bašćovani i gospodari oblagorodjavaju na kruški i glogu, nu moj roditelj najvoli na gunji oblagorodjavati mušmulu, a to zato, da plod veći (krupniji) bude. Sazriju navadno měseca listopada u našoj domovini, i poslě několiko mrazovah same opadu; ali ih nevalja još onda jesti, buduć su vèrlo opore, nu moraju se prie ugnjiliti. Mušmule se mogu prèko zíme u suvoj, ali ne plěsnivoj, slami i u uměreno ladnoj sobi (hiži, ložnici) dèržati.

5. **Oskoruš** (oskoruša, sorbus domestica, zahme Eberesche.)

Od oskorušah nahadjaju se u Slavonii dvě fele, lištje ima dlakavo, a plod se razděljuje: u sitni i krupniji, i jest dugoljast. Naši prosti ljudi oskoruše većom stranom po salašima i bostanima sade, deblo može u veoma veliku visinu izrasti, i vèrlo je postojno, a i neće tako lahko u gnjiloću preći, zato se od njega mogu različite stvari načinjati, a plod se takodjer, ako se ugnjili, može potrošiti.

Nadometak uredničtva měsečnog lista.

Povodom ovim iz časopisa »Čiča Srećkov List,« što izilazi u Biogradu, priobćujemo *Spisak voća u okružju Podrinskom* u Sèrbii. Stavljamo slědeći spisak u měsečni list, da ga članovi s voćem sebi poznatim prispodobe. Moguće je, da će u drugih domovine naše hèrvatsko-slavonske kotarih još i drugih felah voća biti, a moguće je i to, da ima kod nas istih felah, nu pod drugim imenom. Svakako bi i u gospodarstvenom i u jezikoslovnom obziru od velike koristi bilo, kad bi iz svih domovine naše kotarih dobiti mogli takav popis svih domaćih felah voća. Nu trebalo bi svaku felu ovako obširno opisati.

Spisak voća u okružju Podrinskom u Sèrbii.

Kruške (hruške, ruške).

1. *Jagodnjače.* Žute su, duguljaste, veličine kao madžaruša šljiva, malo su vodene i sladke. „Prispěvaju o Spasovu dne zajedno s trešnjama. Nemogu se dugo dèržati.

Digitized by Google

2. *Ječmače, ječmenke.* Nalik su na jagodnjače, no samo malo krupnije, žute, ukusa prijatnog, sladkog, i mirisa primamljivog. Prispěvaju o Petrovu dne. Traju 15. danah.

3. *Žutice.* Sasvim su žute, malo krupnije od predidućih krušakah, brašnave, sladke. Dospěvaju uz Petrov Post. Nepostojane su, odmah trule.

4. *Vidovače.* Žute su, poveće od jagodnjačah, sladke i dobro ukusne. Prispěvaju o Vidovu dne, odkuda su i ime dobile.

5. *Ilinjače.* Běle su, duguljaste, krupne kao guščije jaje, vodene i sladke. Prispěvaju oko sv. Ilije. Trajanja su slabog; odmah trule.

6. *Pšeničarke.* Cèrvenkaste kore, malo manje od kokošanjeg jajeta, brašnave, no dosta sladke. Prispěvaju oko sv. Ilije; za kratko traju.

7. *Mednjaci* ili *mednice.* Sitnie su od kokošanjeg jajeta, vodene, sladke, no za malo traju. Prispěvaju o velikoj Gospojini.

8. *Stambolke.* Žute su, sladke, velike kao kokošanje jajce. Prispěvaju oko sv. Ilije.

9. *Stepanjke.* Zelenkaste su kore, malo manje od pšeničarkih, duguljaste, sladke, vodene i gnjile. Prispěvaju o Velikoj Gospojini. Za malo traju.

10. *Brašnjarke* ili *brašnjavke.* U svemu su kao i stepanjke, samo što su suve, sladke i kao brašno po ustima prosipaju se.

11. *Bljuskače.* Běle su, krupne kao kokošanje jajce, vodene i sladke. Prispěvaju o Maloj Gospojini. Za malo traju.

12. *Tèrnovače.* Žute su, tvèrde i sladke, srednje veličine. Prispěvaju okò Velike Gospojine. Traju za měsec danah.

13. *Karamanke.* Duguljaste, zelene, i kad dobro sazru, žute, vodene, veoma sladke. Prekrasno voće. Prispěvaju okò Male Gospojine.

14. *Vodenjače.* Sitne kao orah, sladke, žute. Prispěvaju rujna měs.

15. *Jeribasme.* Veće su od guščijeg jajeta, zelene i tako sočne i sladke, da čovèk žedju ugasiti može. Najodličnija u nas kruška. Prispěva zajedno s grožđjem.

16. *Tjopeklije.* Velike kao kokošje jajce, žute, sladke. Prispěvaju listopada měseca.

17. *Ozimnjake* ili *zimnjače.* Zelene su kore, krupne tako, da jedna od oke težka biti može; vodene, no slabe slasti. Prispěvaju u listopadu měsecu, i kad se lěpo oberu i ostave, mogu preko cěle godine trajati.

18. *Takuše.* Okrugle, sitne, malo krupnije od oraha, zelenkaste kore, tvèrde, i kad ugnjile, kao med su sladke. Malo su opore, dok se neustoje, ali miris imaju prekrasan. Prispěvaju u samu jesen. U turšiji do Gjurgjeva dne stajati mogu.

19. *Male zimnjače.* Poduguljaste, srednje veličine, zelenkaste kore, tvèrde, odviše suve, sladke i cělu zimu dèržati se mogu.

20. *Arapke.* Krupne kao guščije jaje, cèrvenkaste kore, tvèrde, kad se beru, nisu sladke, a pošto se oberu, sladke dodju, al su suvoparne. Prispěvaju oko Male Gospojine. Mogu se cělu zimu dèržati.

Digitized by Google

Jabuke.

1. *Čenja.* Dospěva u najbolje doba pred Petrov dan, sa svim je bële, velika kao tjurčije (purje) jajce, malo nakisela i suva.

2. *Petrovača.* Krupnija je od djurčijeg jajetu, malo je vodena i sladka, se svim je bela, najviše za 15 danah traje i odmah truli.

3. *Joovača.* Velika je kao kokošanje jajce, dospěva po Petrovu dne na deset danah, pola je cèrvena a pola žuta, suva je i sladka, nepostojana; od kad počne zrěti pa za 15 danah cělo je trajanje njeno.

4. *Ilinjača.* Dospěva pred sv. Iliju, sladka je, žuta i velika kao kokošanje jajce.

5. *Madžarica.* Jesenja jabuka, okrugla, no vèrlo malo s jedne strane cèrvenkasta, srednje je veličine i kisela.

6. *Samoniklice.* Duguljasta, zelenkasto-bela, krupnija od madžaricah, veća od guščijeg jajeta, vodena i sladka; sa svèršetkom kolovoza sazrěva.

7. *Konjušica.* Sitnija je od samoniklice, duguljastija, sa svim suva i sladka.

8. *Djulabija.* Prispěva o Maloj Gospojini, sitnija je od kokošanjeg jajeta, poduguljasta, sa svim cèrvena i sladka. Tako je jedra, da može preko zime trajati.

9. *Senabija.* Okrugla je i kao guščije jajce velika, cèrvenkasto-bela, kisi. Zimno voće, dugo trajati može.

10. *Kolutača.**) Dospěva u rujnu měsecu, srednje je veličine, cèrvena i prugasta, kisi. Veoma ukusna jabuka, koja dugo trajati može.

11. *Budalače.* Prispěvaju o Mijolju dne; znamenito krupne jabuke, zelene, kise, u stajanju sazrěvaju i dugo se dèrže.

12. *Prutulje.* Prispěvaju rujna měseca, malo su krupnije od djulabijah, okrugle, sa svim cèrvene, vodene i kisele. Dobre i dugo trajuće jabuke.

13. *Šipinje.* Prispěvaju o Mijolju dne, zelene su, okrugle, kao pesnica velike, veoma sočne (vodene), kisele i cělu zimu trajuće.

14. *Zarije.* Prispěvaju okó Velike Gosdojine, velike su kao mala pesnica, okrugle, žute, sočne i kisele, nepostojane, odmah trule.

15. *Jelipavne.* Prispěvaju o Maloj Gospojini, positne su, žute, suve i sladke, no postojane; preko cěle zime mogu se dèržati.

16. *Budimlije.* Dospěvaju o Kèrstovu dne, veličine su srednje, žute, okrugle, na bosiljak miriše, tvèrde su kore i sladke, dugo se dèržati mogu.

17. *Bedrice.* Prispěvaju o Mijolju dne, pola su cèrvene a pola zelene, velike kao mala pesnica, okrugle, kise, dugo se dèržati mogu.

18. *Tikvače.* Prispěvaju u listopadu měsecu, od sviuh jabukah najveće; jedna može imati pol oke; zelene su, nakisele i dugo se dèrže.

19. *Tvèrduljke.* Prispěvaju o Preobraženju, velike su kao i senabije, okrugle, žute, veoma lěpe, a za jělo tek kad se ustoje.

---

*) Ovo će biti jabuka, što je zovu *tanjirača, pogačara.*
Ured. Čiča Sreć. Lista.

Digitized by Google

20. *Zukve.* Prispěvaju o Mijolju dne, veličine su guščijeg jajeta, zelenkasto-běle i na vèrhu kod peteljke malo cèrvene i kisele. Opore su i kisele, no u stajanju bolji ukus dobiju.

(Drugi put dalje.)

Podružnice.

Dvanaesta skupština podružnice Podravačke. Dana 8. stud. 1847., kanoti na urečeni dan, sakupiše se u Ludbregu kod župnika g. Aleksaudra Egersdorfera (ne pako u Gjurgju kod župnika g. Franje Šimagovića, kao što je onomad objavljeno bilo) gg. podružnice Podravačke članovi: Gjuro Pevalek, Dragutin Cekuš, Dragutin Haukovec, Franjo Šimagović, Josip Šavor, Dragutin Vahter, Mihail Jadan, Aleksander Egersdorfer i podpisani tajnik.

Buduć da preč. g. predsědnik Adam Žuvić, z. kanonik, podjašprišt i župnik Koprivnički, poradi bolesti nije mogao doći, a nijedan starešina nazočan nije bio: otvori sědnicu podpisani tajnik s govorom, u komu je početak, napredak i sadašnje stanje podružnice nègda Ludbrežke, sada Podravačke pred oči stavio i nazočne članove sèrdačno nagovarao, da bi istu podružnicu od blize propasti izbavili.

Sad se pročita pismo g. predsědnika, u kom objavljuje bolest svoju i nemogućnost u skupštinu doći, i zajedno se oprašta s podružnicom, polagajući predsědničtvo u njezine ruke, te moleći, da ga pod nipošto nebi opet za predsědnika izabrali; jer iz važnih uzrokah nebi mogao čast ovu primiti. Time tronuta podružnica dokonča, da mu se ima i nadalje ponuditi predsědničtvo, ako li on to još jedanput nebi htio primiti, da mu se valja pismeno zahvaliti.

Pročita se pismo osrednjega odbora od 1. prosinca 1846. na ovu podružnicu upravljeno, s kojim isti odbor jednu felu štipavacah, t. j. škaricah za obrězavat sadovno dèrvlje (vočke) i tèrsje (vinovu lozu) podružnici poslà. Dokončano jest: da se ima osrednjem odboru u posebnom listu zahvalnost očitovati.*)

*) *Dopis podružnice Podravačke.* U sědnici podružnice Podravačke, obdèržavanoj dana 8. studenoga o. g., pročitano je pismo osrednjeg odbora od 1. prosinca 1846. na ovu podružnicu upravljeno, kojim isti odbor jednu felu štipavacah za obrězavati sadovno drevje i tèrsje podružnici poslà; koi poklon dostojno uvažavajući ova podružnica jednoglasno odredi: da se od strane i u ime sviuh članovah osrednjem odboru u osobitom pismu zahvalnost sèrdačna na ovom poklonu izjavi, s tim nadodatkom, da i ova podružnica spoznaje, da su rečene škarice u mnogom ogledu izvèrstnie nego dosad njima poznate, nu da bi one po njezinom mne-

Digitized by Google

Pročita se dopis sl. podružnice križevačke, u kom ova moli, da bi podružnica naša križevačku za osrednju t. j. glavnu u gradomedji križevačkoj smatrala, sva izvěstja š njom sobćivala, i svoje navčane priloge blagajniku podružnice križevačke šiljala. Na ovo podružnica naša pristati nehtěde, iz uzroka već toga, da bi se po tom radilo proti pravilom, proti istom zvanju, i prěčilo hitrie izvěršivanje i obticanje poslovah. Zaključak ovaj priobćen je podružnici križevačkoj.

Objavljeno je: da se odbor, kojemu je izručeno, da izradi osnovu pravilah ove podružnice, nije sašao, jedno poradi bolesti g. predsědnika, drugo poradi odviš zločestog vrěmena onaj isti dan, tretje poradi izvanjih gospodarskih poslovah. Ništanemanje spomenuta pravila izradjena u sědnici biše odmah pročitana, po nazočnih članovih odobrena, te je dokončano, da se ona kao dělo skupštine ostalim članovom priobće i zatim sl. glavnom odboru potvěrdjenja radi podnesu.

Sad bi se bili imali u smislu novih pravilah izabirati častnici naše podružnice, nu za bolje je nadjeno, da se izbor odgodi na drugi dan, pošto već pravila članovom priobćena i nenazočni članovi naročito za tu švarhu pozvani budu. Toga radi urečen je izbor na 29. studenoga u sv. Gjurgju kod župnika g. Franje Šimagovića.

Dokončano jest: da se ne samo pěnezne priloge, koje se imadu osrednjem odboru pošiljati, marljivie u buduće platjaju, već da se i utemelji podružnička blagajnica, iz koje bi se nabavljala potrebita težačka orudja, predavanja za seljaka i t. d., da se mladež naša školska uputiti može u gospodarstvu, a mi od posijanog sěmena jednoč da možemo žeti.

Čitani su někoji važni sastavci iz měsečnih listovah, iz kojih vidimo, kako druge podružnice napreduju, naša pako, koja je iz početka medju pervimi bila, natražke ide Korist listovah měsečnih spoznaje i ova podružnica, 's toga molimo osrednji odbor, da se nebi kratio iste listove članovom pošiljati zato, što su něki članovi s prilogami svojimi zaostali; jer sladku gojimo nadu, da će podružnica naša preporodjena i učvěrštjena krěpčie naprědovati.

Lětina u Podravini. *Vina* je lětos više, nego što smo se nadali, prirodilo u stranah, koje nije tuča (grad) pohodila. Nisu mogli seljaci lagavah nasmagati. Nu kako ga je s jedne strane mnogo prirodilo, tako je s druge strane od posve male vrědnosti i cěne. — *Bèrba kukuruzna* protěra poněšto od nas strah za budućnost. — *Hajdina* (*elda*), koja se po brěžnatih městih okolice ove mnogo sije, gorja je, nego što se nadasmo; topli větar u cvětu naškodi joj na toliko, da je gotovo sama plěva. *Cěna žita* (žitka), osobito lětnoga, pada. U Rasinji 19. studenoga 1847.

Pavao Draganec,
župnik, podružnice Podravačke tajnik.

---

nju još i bolje bile, da su samo ručice duže; i da žele gg. članovi ne samo sebi takove priskèrbiti, već i seljake o vrědnosti oviuh uputiti i t. d.

Digitized by Google

List měsečni
hèrvatsko-slavonskoga
gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 3. Zagreb. Měseca ožujka. **1848.**

Sadèržaj: Gnoj. Polag Schlipfa od člana S. Ivekovića. (Konac.) — Nauk o duhanu. Od člana K. J. Veselića. — Družtvo gospodarsko u Galiciu. — Preminuše članovi. — Izstupiše članovi.

G n o j.

Polag Schlipfa od člana *S. Ivekovića*, seoskog bilježnika na Klanjcu.

(Konac.)

14. Kako se ima u štali i na gnojištu s gnojem postupati (baratati.)

U štali neka se gleda, da sav gnoj pregažen bude, i slama, koja s lanjem zadosta poměšana nije, neka se neizmaša. Štala mora tako priredjena biti, da gnojšica na gnoj odticati može; ako bi pako gnojište od štale tako udaljeno bilo, da gnojšica sticati se nebi mogla, onda valja blizu štale za gnojšicu jamu imati, koja mora biti izzidana ili pako s dèrvetom obita zato, da zemlja gnojšicu neupije; kod pomanjih gospodarstvah dosta je i kakov badanj (kaca) u zemlju zakopan, odkuda se — budi iz jame il badnje, zajimačem na drugu nasadjenim, il sisaljkom (pumpom) izvući može. Gnojište mora na dvorištu, — a nipošto pokraj kakovog puta, — tako ležati, da je lasno sa svih stranah do njega doći, i da nepréči put u koje drugo stanje, gnoj pako od različne živine valja na gnojištu dobro poměšati; nastojati valja, da gnojište stoji u hladu, zato dobro je oko njega imati posadjena dèrveta. Jama mora na toliko duboka biti, da něšto gnojšice svigdar na gnojištu ostane, nu ipak preodviše u vodi ga dèržati nije dobro, jer radi mèrzline od vode prekvasnuti i prepèrhnuti nemože. Gnoj svigdar, kad na gnojište dodje, valja dobro pregaziti i poravnati, i ako je moguće više putih marvu na njega puštati; ne pako kako po mnogih krajevih naše domovine zao običaj imaju gnoj na višak kao u plast nametati, i gdě god na brěgu město mu opreděliti, i tako ga svinjam, živadi, bujicam, vě-

Digitized by Google

tru, suncu i svim štetljivim uplivom nehajno prepustiti. — Poradi živadi (peradi) dobro ga je ograditi, i sve što na njega spada, na njeg svaki dan marljivo nanašati, da tako ostalo dvorište čisto a po tom i zrak čist ostane. Nastojati trèba, da se gnoj, magazin živeša našeg, svedj umnožava, i paziti, da se češtje u godini gnojšicom polèva, te da se kisenje (vrènje) gnoja neobavi na suhom, već u primèrnoj vlažini, inače mogao bi se upaliti i oplèsniviti.

Gnojište neka bude tako prostrano, da gnojni kup ne bude višji od 4—5 stopah. Kod povećih gospodarstvah imadu dva gnojišta, tako da se svigdar gnoj od prošaste godine izvaža, dočim se gnoj od tekuće godine za buduću spravlja.

Veoma dobro jest svigdar gnoj cělinom, laporom, dobrom zemljom, kakvim muljem, il gdě je sadra jevtina sadrom posuti, da amoniak, kao što rekosmo, neizlapi, zatim gnojšicom više putah polěvati, tako ćeš dobiti više i boljega mastnoga gnoja, i ako imaš na tvom dvorištu takovo gnojište, priznat će svaki, da ti gospodarstvo stoji kako trèba.

15. Račun gnoja.

Tko je rad napèrvo znati, koliko će gnoja dobiti, mora znati, koliko mu za živinu kèrme i nastelji trèba, i mora znati hranivu vrědnost od kèrme, koja s nastelju podvostručena dade težinu iz kèrme i nastelji dobljenog gnoja, to sve razuměva se, ako se marva u štali hrani. Na primèr:

800	centih	sěna	ima prave hrane	800	centih
400	»	krumpira	» »	200	»
600	»	slame	» »	300	»
4000	»	zelene děteline	»	800	»
			čini	2100	»
			k tomu nastelji	1000	»
			skupa	3100	»

Ovaj iznesak podvostručen dade težinu gnoja, naime 6200 centih. Kod marve, koja pase, uzimlje se, da polovina od paše u gnoj dodje, a druga polovina na paši ostane.

16. Kako se valja gnojem služiti?

Budući da gnoj, čim duže na gnojištu leži, tim bolji postaje, nego ipak na kolikoći gubi, neka se svaki gospodar pobrine, da si onakovoga gnoja priredi, kakovoga koja zemlja i usěv zahtěvaju; valja mu zato znati, da se gnoj polag vrěmena, kako dugo na gnojištu leži, na troje razděljiva:

Digitized by Google

a) Na frižki slamnati neprepèrhnuti i neskisani, u kojem se nastelj jošte razpala nije, a lanje sè još čitavo nalazi.

Ovakov gnoj ima ove koristi: da se š njim više zemlje pognojiti može, težku zemlju zraši (rahlom načinja), mèrzlu ugrije, — dulje u zemlji traje, a po sènokošah razgèrnjen travu od pozebe bolje čuva nego drobni.

Prigovore pako ima: da nije dobar za svaki uśèv, kao lan, konoplje, duhan, ni za vèrt, nepruža jednako svoju jakost; iz neprepèrhnute nastelji raztrese mnogo sèmena od korova, koje moć klicanja izgubilo nije; prèći kod oranja i vlačenja, miševi nadju u njemu svoje utočište, i prouzrokuje često snět u stèrni.

b) Na pol prepèrhnuti i prekureni gnoj, u kojem nastelj počimlje razpadat se, a lanje jednačiu boju i tvèrdoću dobiva. Ovakov gnoj dobar je za svaku zemlju, i takov postane u lětu za 6—8 nedèljah, po zimi pako 10 do 12. — Koliko mu upravo za takovo prepèrhnjenje trèba, za stalno se kazati nemože, jer to stoji, kako se š njim na gnojištu postupa, je l' je čestje, rědko il nikada s gnojšicom polèvan bio.

c) Na sasma prepèrhnuti i skvašnjeni tako zvani mastni gnoj, u kojem se je nastelj sasma razpala, lanje pako pocèrnilo i s nastelju tako smèšalo, da jedno od drugog nije lasno moći razlučiti. Takov gnoj bolje je lopatom nego vilami nakidavati.

Ove obedvě zadnje vèrsti gnoja imadu svoje dobrote: da lahku i puhku zemlju čvèrstjom čine, bèrzo pružaju svoju jakost, manje vožnje trebuju, lasnie se podoravaju, manje sèmena od korova u sebi imaju i neprouzrokuju toliko snèti. Usuprot imade takov gnoj i svoje prigovore: što mnogo od svoje jakosti gubi, dok se razpadne; što se nemože toliko zemlje š njim pognojiti, koliko slamnatim, u mokrih godinah pako lasno prouzročiti može, da se stèrn slegne.

Iz navedenog razboriti gospodar lasno razsuditi može, kamo, il na kakovu zemlju, i pod kakov uśèv da ovaj il onaj gnoj stavi.

17.

O tom, da li je bolje gnoj po izvažanju odmah podorati, il pustiti, da jedno vrěme po zemlji raztrešen leži, imade različitih mislih, — ipak u obće može se rèći: da je dobro pustiti, da gnoj na zemlji raztrešen leži:

a) Kad se malo pred zimom na polje izvozi, i zahtěva, da svoju jakost što prie pruža, po čem se slabii zimski uśèvi u rastenju podpomažu, samo trèba, da je gnoj čist

Digitized by Google

od korovskog sěmenja, i da je jednako po zemlji razbacan. Gnoj se takodjer često ležati pušta na sočivu i dětelini.

b) Ako čověk često i slabo gnoji, valja gnoj kasnie podorati.

c) Mokri gnoj trěba da dulje nepodoran leži.

Koristi pako, koje ležanje gnoja na zemlji donaša, jesu: da se po lětu zemlja odviše neposuši, i po zimi čuva stèrn od požebe, a polag toga moć gnoja dopira do korenja.

Prigovore ima: što po vrućini mnogo hranive moći iz gnoja izlapi, i u sušno i vruće doba više je rastju na štetu, nego na korist, na brěžnatih zemljah daždjovje mnogo dobrog gnoja spere i odnese, pod gnojem često kojekakvo drăčje izraste, i najposlě služi miševima i drugom gadu za gnjezdo i stan.

Gnoj je dobro taki po izvažanju podorati:

a) na prolětje i lěto, kako je sušno vrěme,

b) na zemljah, za koje trěba, da pèrhke postanu,

c) gdě zemlje stèrmo leže,

ć) kad se zahtěva, da jedno gnojenje za više usěvah služi,

č) kad čověk pomanje i rědko gnoji,

d) ako gnoj nije zadosta prepèrhnuo, i

dj) kad čověk malo gnoja ima.

Da gnoj sveudilj korenju svoju moć pružati može, dobro je, tako ga duboko podorati, kako čověk presudi, da do korenja doprěti može; nego kad se drugi put ore, valja dublje orati. U obće kod gnojenja ima svaki dobri gospodar na to paziti, da onim samo usěvom gnoji, od kojih se ufa, da će mu najveću korist, doněti i njegov trud obilno naplatiti.

Izkustvo uči, da je frižki gnoj dobar za duhan, zelje, kukuruz, bob, cikvu, krumpir, raž, lan, konoplje, repnicu. Slamnatoga dugačkog gnoja netèrpe: lan i ječam. — Od jakog i frižkog gnoja groždje bèrzo gnjije i někoje vèrsti vina težje postaju. Frižki gnoj za voćke takodjer nije dobar, ako do korenja dodje, zato ako se nemože u jeseni gnojiti, bit će prepèrhnuti na prolětje bolji. — Niti povèrtina frižkog gnoja neljubi. — Gospodar troepoljac (Dreifelderwirth) obično gnoji žitu od ugara (Brachfrüchten), i zato gnoj pred zimu ili po zimi izvaža; izvan toga gnoji takodjer onim zimskim usěvom, koji slěde za krumpirom i zeljem. Ugaru (Brache) dobro je gnojiti u měsecu lipnju, sèrpnju, il kolovozu. Gospodar poljski na izmenice obično gnoji rastju, koje se okopava, kao što je rěpa, zelje, kukuruz,

Digitized by Google

krumpir i koje marvi za zelenu hranu služi, n. p. dětelini, grahorici, ili iz više vèrstih směšane stèrni i trave.

U svih ovih načinih gnojenja ima se osobito na to paziti, da se gnoj po zemlji jednako razbaca, jer mnogi gospodar na ovo jednako razděljenje gnoja po zemlji negleda, već samo na to, da je kup na toliko razbacan, da se podorati može, pak se tad čudi, kako to, da se u někih městih stèrn polaže, u drugih usuprot da je slaba.

Ovdě može se jošte napomenuti gnojenje po jamicah, koje se upotrěbljava kod takovog rastja (uševa), iz kojeg čověk odmah u pèrvoj godini veliku korist izvaditi želi, i to je obično takovo, koje se okopava. — Kod ove vèrsti gnojenja tréba samo tretjina gnoja od običnog gnojenja.

18. Koliko gnoja na ral tréba?

To zavisi od slědećih okolnostih:

a) od kakvosti gnoja, o kojoj prie govorismo; čim bolji gnoj, tim manje ga tréba;

b) od vèrsti gnoja; n. p. konjskog ili ovčjeg manje tréba pod stèrn, ako nećeš da ti se položi, nego drugoga;

c) od vèrsti zemlje; težku i ilovatu zemlju bolje je jedanput dobro pognojiti, nego dvaput slabo, a pěščenu opet bolje po malo, ali češtje;

č) od podnebja; gdě je mèrzlo, ondě valja jako, gdě je toplo il vruće, ondě pomanje gnojiti;

ć) od vèrsti rastja; jako gnojenje mogu podněti duhan, konoplje, zelje, kukuruz, krumpir, a stèrn tréba manje gnoja, jer se rado položi;

d) od položaja zemaljah; po bèrdih valja jačje, a po ravnicah slabie gnojiti;

dj) od dubljine oranja; čim dublje se ore, tim više i gnoja tréba, ali tim više se i žanje.

U obće računa se na ral od 1200 □°

a) slabo gnojeć, 80—120 centih;

b) srědnje gnojeć, 140—220 »

c) dobro gnojeć. 240—360 »

III. 19. O živinskom gnoju.

Pod živinskim (animalnim) gnojem razuměva se sve što dohadja iz živog kojeg stvora, bio on čověk, marše, kure, pseto ili cèrv, itd. simo neračunajuć blato il lanje, koje od ovih dohadja, o kojem pako u priašnjem razdělu jur govorismo, već meso, kèrv, kosti, dlake, pažli, rogovi, perje itd. — Ovaj živinski gnoj zaslužuje pèrvenstvo medju svimi vèrstmi gnoja, zato imat će razboriti gospodar svu po-

Digitized by Google

zornost na to, da sve spodobna na svoju korist obrati. Polag moći dělovanja na rastje děle se:

a) na bèrzo prudeće, kao što su: meso, kèrv, ostanci od kelja, samlivene kosti, i odpadci češljarski;

b) na lagano dělujuće, kao što su: dlake, vuna, šćetine, perje, cěle kosti, cěli pažli i rogovi.

19) Stèrvina (mèrcina) ili meso od poginute živine.

Ima dèržavah (orsagah), gdě nijedno cèrknjeno živinče nezabacuju bez koristi, već s takovim, zakopavši ga u zemlju i pomèšavši ga sa zemljom, svoja polja dobro gnoje. Najbolje je, da se ono u měšanac zakopa, koje se za 6 do 8 nedělah prekopati može. Jedni takove mèrcine običavaju pod voćke zakapati, ali doprěvši do korenja porad svoje velike jakosti više škode nego koriste.

20. Kèrv i odpadci u mesarnicah.

Ova bèrzo i silno svoju jakost pružaju, zato može se s tim samo onomu rastju gnojiti, koje može mnogo gnojne jakosti podněti, kano: konoplje, duhan, zelje, kukuruz itd. najbolje je, ako se u měšanac stave.

U Francezkoj i Englezkoj ima čitavih fabrikah, u kojima se kèrv priredjuje i kao svaka druga tèrgovačka roba prodaje, tako da se iz Francezke množina tja u antilske otoke u zapadnoj Indii za gnojenje šećerskog rastja izvaža. Uzporedjuje se pako 1 funta suhe kèrvi sa 72 funte dobroga konjskoga gnoja; polag francezkog računa trěbalo bi za ral od 1200 □° 582 funt. Osobito pako dobra je za bělu rěpu i vinograde. Zar nebi i kod nas mesari, guljari, kod kojih mnogo živinske kèrvi po zlu prodje, mogli kèrv prekuhati, da se učvèrsti, zatim posušit ju i prodavati.

S manjim trudom i troškom može se kèrv za gnoj prirediti, ako se jama izkopa, i u nju jedna vèrsta (steralj) zemlje, a druga kèrvi stavi, što na sunčanom městu skoro prekisne, i ako se zatim često prekapa, veoma dobroga gnoja daje.

21.

Od velike koristi jesu takodjer kožnati komadići, koji u kožarskih, postolarskih, remenarskih itd. dělarnicah odpadaju; buduć pako da se iz ovih kelje kuha, zato je veoma dobro droždje od kelja. Zatim valjaju i dlake, šćetine, izdělane stare kože, canjki, pèrnjki, naime od vune, koji krumpiru i vinogradu dobro čine; nu sve to je najbolje, kad u měšancu prepèrhne.

Digitized by Google

22. Samlivene kosti.

Samlivene kosti od tolike su važnosti, da su ih Englezi godine 1830 iz Němačke za 66,763 funte šterlingah izvezli. Govori se, da jedna centa samlivenih kostih dade 25 centih pšenice, i da je moći na sěnokosi š njimi čitave rěči tako naznačiti, da se lasno čitati mogu, jer se trava, koja je na městu s timi kostmi posipanom uzrasla, nad drugom odlikuje.

Kod nas se takodjer mnogo mesa pojede i mnogo kostih bi se sakupiti moglo, a nebi li se tko našao, koi bi takov mlin za kosti načinio. — S čim su drobnie s tim su bolje, a valjaju takodjer s gnojšicom pomešane.

23. Odpadci u češljarskih i tokarskih dělarnicah.

Jednake vrědnosti jesu i pažlevi, rogovi i odpadci svi u češljarskoj i tokarskoj dělarnici.

IV. Rastivi gnoj.

24.

Pod ovim gnojem od rastja nerazuměva se ono rastje, koje marvi za kèrmu i nastelj dato gnojem postane, već ono, koje se bezposrědno za gnojenje zemaljah upotrěbljava. Amo spada:

A. Zeleno gnojenje, koje se onim gospodarom najvećma preporučiti može, koji poradi nedostatka kèrme i nastelji više marve dèržati kadri nisu, il kojim su polja tako udaljena, da na nje gnoj bez velikog troška izvažati nemogu. — Ovo gnojenje donaša slědeće koristi: a) hladi zemlju; b) težku zemlju pèrhkom radja; c) lištje podoranog zelenog rastja mnogo hrane iz zraka na se povlači, po čem proizvadjajuću moć zemlje umnožava; č) korenje pako iz dubljine zemlje nalazeću se hranu na njezino povèršje donaša; ć) po zelenom gnojenju stèrn se nepolaže, d) te se korov zatira.

Tko hoće, da zeleno gnojenje upotrěbi, ima na slědeća paziti:

a) Da takovo bilje uzme, koje zemlji neoduzima mnogo braniva, zato valja uzeti:

1) za pěsnatu zemlju: vučak, kukuruz, raž, žukovinu (Ginster);

2) za vapnenu: vučak;

3) za ilovatu: grahoricu, grah, rěpu, dětelinu, rěpnicu, madiu ili lucernu. Ovdě se napomenuti ima, da niti ova neplode, ako je zemlja odviš slaba, zato valja jih sijati, dok zemlja štogod jakosti u sebi jošte ima.

Digitized by Google

b) Da za zeleno gnojenje uzme sěme od onog rastja, koje najmanje stoji.

c) Da za zeleno gnojenje guštje sije, nego li za ono, koje se dozrěti pušta.

č) U toplih krajevih sije se za zeleno gnojenje na drugo oranje, u mèrzlih pako krajevih već na prolětje, i ako vrěme dopušta, sije se i po drugi put za zeleno gnojenje.

ć) Bilje za gnojenje posijano najbolje je podorati, kad cvate i ako bi veliko naraslo, nu s valjkom ga položiti, ili pako pokositi i pod brazdu metati.

d) I moć zelenog gnojenja netraje jednako. Sočivna bilja, kano kukuruz i ostala, koja svojim stablom ili lištjem gnoje, pružaju svoju moć već pèrve godine, a ona pako, koja gnoje svojim korenjem, kao n. p. dětelina i lucerna, za 2 ili 3 godine. U obće računa se zeleno gnojenje za četvèrtu stranu drugoga gnojenja.

25.

B) Medju rastivo gnojenje spada još:

a) Plevel, ako na kupu pregnjije ili u měšanac se metne.

b) Cělina iz putevah i druga s dobre zemlje uzeta, osobito ako u měšancu prepèrhne.

c) Stèrnokos, koju na težkoj zemlji valja višju puštati, da zemlju spuhne, zato opet u pěsnatoj mora se kratja pustiti.

č) Krumpirova cima daje za sěnokoše i dětelinu dobar gnoj.

ć) Odpadci od hmelja, duhana, ako se za oganj neupotrěbe, čine dobar gnoj u měšancu.

d) Pleve i rěsje od stèrni, pozdérje, terine i slična, s gnojšicom polijana, il u měšanac stavljena daju dobar gnoj.

dj) Občinki iz viševèrstnog korovnog (dračjeg) sěmenja sastojeći u měšancu daju dobar gnoj, ali samo za sěnokoše.

e) Pepeo jest bolji od tvèrdog dèrveta, o kojem valja znati, da hranivu moć zemlje bolje uzdèrma, nego isti gnoj, i da je samo za travnike od močvari oštetjene dobar, na kojih čini, da dětelina poraste i mahovinu uništuje, to takodjer čini i kod kuće il kroz sapunara izluženi pepeo.

ě) Tropine od ulja, gdě ih mnogo ima, il gdě se za drugu porabu netrěbuju, jesu takodjer dobre, naime po puhkoj zemlji posipane.

f) Klice od žita za pivo priredjenog, kao takodjer

g) tropine hudi iz groždja ili voóa, jedino moraju se u měšancu često s gnojšicom polěvati, i prekopati.

Digitized by Google

26.

Ovdě valja napomenuti, kako glasoviti englezki gospodar g. Young bez marvinskog gnoja uči samim zelenim gnojem gospodariti.

Godine 1. na ugar (prahu) u jeseni izoran, kad proletje dodje, posije grahoricu, koju, kad ocvate, pokosi, zatim opet poraste, i poraslu podore.

God. 2. posije ječam jari, kad ga požanje, opet grahoricu ili rěpu, i onda jedno il drugo podore.

God. 3. sadi krumpir il sije okopiva, dakle kod nas kukuruz.

God. 4. opet jari ječam, u kojega dodje dětelina.

God. 5. stoji dětelina, koja se zelena kositi mora.

God. 6. takodjer dětelina, nego sad se u jesen podore za zimčinu. Ova dětelina mora se obadvě godine sadriti, gnojšicom ili drugom kalnom vodom polěvati i natapati.

God. 7. stoji zimčina, za ovom opet grahorica, a ona se podorati ima.

God. 8. opet okopivo kako 3. godine.

God. 10. i opet ječam bez dětelina, za ovim grahorica kao 1. godine, a zatim slědi kao 2., 3. itd. godine.

Na taj način gospodar od 50 ralih imao bi svake godine 5 ralih grahorice, 10 ralih dětelina, 20 ralih ječma, 5 ralih pšenice, 10 ralih krumpira ili drugog kakvog okopiva, kao zelja, kukuruze, i tako svake godine ima, bilo veće il manje gospodarstvo, na polovini zemaljah žita, a na drugoj polovini drugog kojekakvog koristnog rastja. Istina, Young kaže, da se ovim načinom manje dobiva, ali veli, da se i veoma malo troši. —

V. Žitki gnoj.

27.

Žitki gnoj čine pištavina (scalina) i lanje s vodom poměšano, oboje valja kad prekisne, što se po tom poznaje, kad se više mehurci po njoj neprave. — Ova vèrst gnoja bèrzo svoju moć razvija, i od tolike je koristi, da nijedan gospodar nebi smio pustiti, da mu takove žitčine kojekud odtiču, što žalibože još po mnogih městh biva.

Može se takodjer i neprekišnjen upotrěbiti, n. p. za ugare, po zimi pako za svaki usěv, i na travnike, samo trěba, da su za to u lětu mokri. Za sve pako druge usěve, povèrtalj i ostale poljske potrěboće mora se upotrěbljavati il prekišnjen ili s vodom poměšan. Dobra je takodjer i

Digitized by Google

gnjila voda, kao ona, u kojoj se je močilo konoplje ili lan. — Valjaju takodjer pominjak, lug od pranja i sapunica. Sve ove žitčine veoma dobar měšanac pravljaju, o kojem će kasnie više slědit.

VI. Rudni gnoj.

28.

Na rudni gnoj spadaju:

1) Sadra (gips), osobito běla dobro stučena ili samlivena po rosi il kiši na 1 pedalj visoku dětelinu posuta, čini, da veoma plodi, kao što i na grahorici i svakom drugom sočivu, samo vele, da se po tom neda mehko skuhati, — a jedni kažu, da sa sadrom posipana dětelina marvu odviš napuhava, zato trěba na to paziti.

Sadre na 1 ral trěba 2 put toliko, koliko raži za sijanje.

2) Japno (vapno) živo i na prah stučeno koristi po tom, što zemlju kiseline lišava, bilje za gnojenje dobro, kao korenje od děteline pregriza, težku zemlju pěrhkom radja, a korov i mahoviuu tamani; no nevalja zemlju često vapnenit: dosta je u 10—12 godinah 1 put, u to pako, ako je iole moguće, neka se bar 2 put gnoji.

3) Lapor (Mergel) siv, modar, žut ili bio (běl), — samliven, pěsnat ili lušast, sav je dobar. Valjanost njegova poznaje se po tom, ako se od zime razpadne, il ako s kiselinom polijan kipi. — Zemljani ili pepelnaste boje, kakov se kod nas nalazi, dobar je za pěsnate zemlje, za ilovate pako bolji je pěsnati lapor. No valja ga rědko upotrěbljavati, jer on dělateljnost zemlje više razdraživa, nego ju gnoji, zato tko zemlju lapori, pak ju negnoji, radja »bogatog otca« a »ubogog sina.«

4) Na rudni gnoj spadaju takodjer i raznovèrstne zemlje, kao dobra cělina, zemlja iz grabah kraj putevah, što voda i bujica donese, iz ribnjakah, satèrti šibar, s cestah i ulicah, podèrte zidine bez kamenja, kojekakvi odpadci na ciglanah i ovim slična.

VIII. Měšanac.

29.

Ako sve ove do sada navedene vèrsti gnoja skupa poměšaš, dobit ćeš gnoj, koi je po drugih světa predělih poznat pod imenom »kompost,« a naški nazvat se može měšanac, to jest sastavljeni gnoj, jer u njega dodje sav smet, i onaj gnoj, o kojem neznaš, k čemu je dobar, da se u kupu s drugimi stvarmi poměša, prepèrhne, s gnojšicom po-

Digitized by Google

lěvan prekuri, prekvasi i na godinu 4—5 putih prekopa, što sve valja činiti, ako hoćeš, da ti měšanac uspě.

Tko u měšanac zemlje metje, valja mu ju s vapnom pomĕšati, po čem se, kad u savez sa slapom od marvinskog gnoja dolazećim dodje, razvije salitar, koi je u gnoju od velike koristi; zato kad se kup od měšanca pravi, neka pèrvu vèrstu čini zemlja s vapnom pomĕšana, drugu vèrstu marvinski gnoj i ostali kojekakvi smet, onda opet dodje vèrsta zemlje itd.; — zatim, kako rekosmo prekopaj ga više putih i dobit ćeš za svaku zemlju i svaki usĕv dobroga gnoja, i ako ima u njem kakvog sĕmenja od travah, takodjer za sĕnokoše.

XI. Žganje cĕline.

30.

Preporučuje se u više knjigah, i kako se vidi, ilovatoj zemlji dobro činiti može, nu budući da je s velikimi troškovi skopčano, nećemo se o tom u dalnje razlaganje puštati.

Mnogi još te pišu o koristnom gnojenju sa solju, uljem, mastju i sličnimi. — Ove stvari su odviše skupe, nego da bi jih mi za gnoj upotrĕbiti mogli, zato o njima nećemo ni da govorimo.

Nauk o duhanu.

Od člana K. J. Veselića.

Akoprem su nam nĕkoji mĕsečni listovi hèrvatsko slavonskoga gospodarskoga družtva u obširnom nauku priobćili, kako se mora okolo duhana raditi, i kako š njim postupati; nu sćĕnim da nisam zabasao, što sam naumio za štioce i vrĕdnu p. n. gospodu sučlanove, koji mĕsečne listove od godine 1845, a zatim 1846 nemaju pri ruci, ili

Digitized by Google

kojim se neće sve ono što se tamo o duhanu piše čitati, još jedanput u kratkom nauku i izvodu predstaviti.

Duhan (herba nicotiana, nicotiana tabacum Lin., der edle Tabak). Po Hermbstädtovom iztraživanju nahodi se 21. ſela duhana, nu ja mimoiduć ove vèrste samo ću u obće govoriti; on je iz Amerike u Europu donešen g. 1592; dakle uprav 255 lětah imade od kako se je duhan počeo u Europi saditi. Da je pako velika i doisto glavna hasna duhan saditi, to je svakomu već dovoljno poznato, jer se već tako rekuć po célomu světu s njime gospodarski podstupa, nu sasvim tim da za velika dobra (imanja, gospoštine) nije duhan sějati i to se lahko dade uviditi — i mnoga saznati se mogu iz velike i pritežke one arende, koja se po širokom světu u někojih predělih zaradi duhana mora platjati, kao u Francezkoj, a u Englezkoj je takodjer sijanje i odgojenje zabranjeno i svaka obitelj smije samo za svoju potrěboću posijati, ali ima i takovih městah, gdě se nesmije za vlastitu potrěboću sijati, to nenavodim, jer bi daleko od cilja zašao.

Nazvan je s početkom nikotova trava, i to od francezkog poslanika Nicota, koi je kao poslanik francezki u Portugalskoj stanovao i pèrvi je godine 1560 sěme duhana poslao u svoju otačbinu (domovinu Francezku), a slědeće je godine putovanje učinio u Pariz, i onda je ovaj sád iliti rastenje Katarini od Medicis pokazao, njoj se je ovaj sád za strahotu dopao, i strahovito se je za ovo rastenje zauzela bila, ona je ovo rastenje kao lěkovito predstavila i početkom se je kraljičino zelje nazivalo. Nu poslě toga svim pravom dato mu je ime po Linné-u »Nicotiana,« za uspomenu na Nicota, koi je pèrvi u svoju domovinu duhan doněo. Neki mu ime od provincie Tabago u Jukatanu nadaju, nu jedino znamo, da ima sada 255. god., od kako se duhan po Europi sadi, i doista veliku hasnu imadu saditelji njegovi, dakle iztraživanjem imena nećemo si glavu tèrti, il bilo ime od provincie Tabago, il od poslanika Nicota! — Moramo znati o duhanu:

a) Mnogi su ga dèržali za něko srědstvo, koje čudesa čini, i někada je u lěkarstvu čestokrat upotrěbljavan; nu ništa nemanje istinito je, da je mnogima ljudma vèrlo dobar lěk i u město čaja služi, ali tako zvani kèržak mnoge osobe prije reda u grob baci i odnese!

b) Ulje (zejtin) od duhana, ako se uměreno uzme, těra na bljuvanje; nu prěko měre uzet gotova je otrova; nadalje dim od duhana mori skote u ljetnicama (Gewächshäusern), a i na istomu dèrvetju.

Digitized by Google

c) Kroz pušenje duhana mnogima je već zubobolja prestala. Indianci su ga obično pušili a i žvakali, kad su htěli da veću slobodu dobiju, a to su činili pri važnima poslovi t. j. pred rat (boj) itd.

č) Dosta su krat Indianci cěla taneta od duhana gutali, i to samo da se tako što jače opiju, a ovo su n. p. oni radili, koji su se pri pogrebima svojih poglavarah žèrtvovati i š njima sahraniti morali, i to tobože, da ih na drugomu světu služe!

Nu mi nemamo drugu svèrhu i cilj, nego da ovo rastenje što toplije prěporučimo svakomu ljubimcu hèrv.-slav. kraljevine, zaradi toga trudismo se prěobćiti način.

Kako trěba duhan odgajati i š njime podstupati.

1) Duhan zahtěva djubretnu (pognojenu) zemlju i akoprem raste na svakoj zemlji, nu sasvim tim nesmie se za duhan polje odvěć težko, ili lagano ostaviti.

2) Istina Bog raste na svakoj zemlji, nu kako? — ne svuda jednako, jer negdě bolje, a negdě gorje, i za oto najviše ljubi pognojenu i pěskovitu zemlju; ali je poznato iz izkustva, da je duhan od živinskog djubreta jači, a od rastnoga gnoja laglji. Mnogi spisatelji tvèrde, a svět govori: da po kèrčevinah najbolji, najugodnii i najlaglji duhan raste.

3) Onu zemlju, gdě se duhan sádi, valja 3—4 puta preorati, a osobito ljubi i begeniše onu zemlju, na kojoj nije odprie ništa rastlo, i od potrěbe je, što dublje uzorati i tako upotrčbiti.

4) Što se tiče sijanja, to se navadno měseca ožujka obaviti mora, i sije se rědko, kao sěme kupusno, od potrěbe je za jedno jutro od prilike 6 jušnih kašikah (žlicah), nu probitačno je čestokrat rasadnjak pregledati.

5) Kada mladice iliti rasade duhanske 3—4 listića dobiju i svèršetkom měseca travnja ili početkom svibnja $1^1/_2$ palca u vis rastu, onda sadenje nastaje. Da se ovaj sád bolje primi, tako trěba nastojati odmah za kišom saditi; ako li je pako odvěć suha zemlja u rasadnjaku (Mistbett), tada se mladice zaliju i onda se lahko dadu čupati i u zemlju odredjenu presadjivati. Ali od potrěbe je takodjer rasade spraviti, i tako ona města, gdě se nije rasada duhanska primila, nadopunjivati. A duhan, koi se sadi po suhom vrěmenu na polivanoj zemlji, raste mnogo bolje, nego onaj, koi se sádi po mokrom vrěmenu, jer se pri ovom zemlja lahko sgazi i zato nevalja čekati na kišu. $1^1/_2$—5 palacah mladica najbolja je za presádu.

Digitized by Google

6) Poslě usadjenja na dva tjedna koristno je okapati, i to dok ima drača, a uza to korenje, razkriveno větrom i kišom, opet zagèrnuti treba, i poslě kako se je dva krat okopo, onda ga valja za kratko vrěme zagèrtjati, a to se ondě samo ogèrtje, gdě je zemlja lahka; a gdě je zemlja čvèrsta, ondi se samo malo zemlje nagèrne.

7) Duhan troši najbolji sok na sěme, onaj pako što ga sadi, nalazi svoj dobitak u dobroti, veličini i težini listja (perja). Zato valja duhanu cvět, prie nego se razvije, otèrgati. Biva to pri klicah slabih, kada su po 6 listovah, a pri jačih, kada su po 10—12 listovah. Razuměvaju se ovdě i tri najdoljna lista. Obtèrgovanju je hora (čas), kada se otvori pèrvi cvět (po měsečnom listu od godine 1845).

8) Buduć svako batvo (struk) jednako neraste, zato treba vèrške svojim redom zalamati, a to se zato čini, da podpuno listje može izrasti, nu isto batvo, lišeno vèrška, potěra grančice, koje se zovu zapèrci, i ove treba lomiti, da listju sok neoduzimaju.

9) Kada je duhan posve sazrěo, nastaje bèrba duhana, jeli pako čestito sazrěo, to se pozna, ako je listje zelenu boju proměnilo, i u žutkasto-zelenu prišlo, ili ako nebi boju proměnilo, kao što se to kod někih felah dogadja, a ono se èrtom (mit der Spitze) nagne k zemlji, lěpi se, ožilavi, i dade se lako sa stabla skinuti (Zeller), što navadno měseca rujna bude.

10) List po list valja tèrgati, i to ne kada je mutno vrěme, nu i prie izhoda sunca, ter tako od skvarenja čuvati, da se nebi na hèrpi (gomili) užgao, ili u šaki oštetio. Dèržak, koliko je moguće, kratji ostaviti treba, buduć da list lašnje uvehne (usane) i osuši se, nu poslě 24 ure valja ga nanizana oběsiti, inače se lako užge i okozičavi.

11) Vèrsta slabog listja zove se ona, što blizu zemlje raste, viš ovoga na 3 palca raste bolja vèrsta od duhana; akoprem lětina nije svuda jednaka, nu ništa ne manje valja po dva, i tko može i hoće po tri puta okapati, da se tako po 14—16, a ne kao što něki samo po 6—8 centih duhana sabrati mogu od jednog jutra (rali). Najposlě

12) Tko želi sěme duhansko dobiti, taj mora najranii, najjači presad izabrati, i mora rasadu u posebnu pèrhku i još u jeseni zadjubrenu zemlju sunčanu, 3—4 stope nadaleko presaditi, a listje se nesmije tèrgati.

Digitized by Google

Družtvo gospodarsko u Galiciі.

Otvoreno je ovo družtvo dana 3. sèrpnja 1845. godine. Predsèdnik mu je knez Lav Sapieha, komu je dobro znano stanje poljodèlstva i u obće gospodarstva drugih zemaljah, osobito pako Inglezke, i koi svojski nastoji unaprediti svèrhu družtva i rèčju i činom. Družtvo imade članovah urednih, začastnih i dopisujućih, i šest odsèkah, svaki sa svojim izvèstiteljem to jest referentom. Ovi su odsèci: 1) za domaće poslove družtva, 2) za službene poslove, 3) za theoriu poljskog gospodarstva, 4) za praktičko gospodarstvo, 5) za gojenje marhe u svakoj struci, 6) za oeconomiu i šumarstvo. Članovah bilo je dana 2. sèrpnja, kanoti na dan poslèdnje sèdnice za godinu 1847. 236, medju kojima 189 urednih t. j. platjajućih, 26 dopisujućih, a 12 začastnih. Uredni članovi platjaju na godinu po 12 for. srebra. U kassi je koncem god. 1846 bilo 1458 for. 55 kr. sr. o odbivši one novce, koji su već drugamo odredjeni bili, 958 for. 55 kr. sr. Obični troškovi namirivaju se prinescima članovah platjajućih. No ima članovah, koji kad i kad više prinose, nego što jim pravila družtvena nalažu.

Obazrimo se na dojakošnje (dosadašnje) dèlanje družtva, pa ćemo se osvèdočiti, da je ono za kratko vrèmе mnogo i premnogo učinilo, te spoznalo, što onoj zemlji prie svega trèba. Grof Kažimir Krasicki predloži, da se podigne izgledno jedno gospodarstvo (Musterwirthschaft), iz kog bi poboljštice u gospodarstvu proizlazile, i poslè po svoj se zemlji razprostirale. Za nabavit takovo izgledno gospodarstvo, predloži, da se načine dionice t. j. akcie od 100 fr. Od 52 člana, koji su u toj sèdnici bili, uze odmah 21 član za 9000 fr. sr. akciah, nu za nabavit takovo izgledno gospodarstvo trèbalo je 15,000 fr. i zato skupština dokonča, da se podpisni tabak (ark) i drugim nenazočnim članovima pošalje, i ta summa do bližnje skupštine sakupi. — Isto tako znamenit predlog učini g. prof. Kuncek. Predlog njegov tiče se gojenja i obradjivanja lana u Galiciі. Prigodom ovom izjavi, da bi dobro bilo poslati nèkoga u Sleziu, da sam svojima očima vidi, kako ondi svèt s lanom postupa, a da bi valjalo u Galiciі zavesti predionice, t. j. škole za predenje. Poslèdica ovog vèćanja biaše, da je već koncem ožujka 1847 god. g. Nadherny izbilja dva predioca iz Adersbaha sa svom spravom u Galiciu odpremio. Knez Lav Sapieha i g. Vinko Skrzynski, kojih su troškom ova dva predioca u Galiciu došla, podigoše odmah, pèrvi u Krašyčinu, Przemyslovskog okružja, drugi u Harti Samočkog okružja dvè predionice. Knez Lav Sapieha dovede osim toga jednog tokara iz Češke, koi sad kolòvrate napravlja. Kolovrati ovi mogu se dobiti u predionici Krašičinskoj i u pisarnici gospodarskoga družtva, komad po 2 fr. 24 kr. Tretje, što je družtvo važnoga učiniło, jest: g. grof Dziedušycki obeća 200 fr. sr. za najbolje dèlo o načinu, kako bi se moglo unaprediti gojenje rogate marhe u Galiciі; g. Antun Myslovski doda toj nagradi 200 fr. sr. Za godinu danah moralo je to dèlo gotovo biti. G. grof Kažimir Krasicki

Digitized by Google

predloži, da bi se svake godine marha na gledanje stavljala; skupština na taj predlog pristade i za namiriti troškove k tomu potrebite odluči, da se razpišu dionice od 2 fr. sr. — Grof Dziedušycki predloži, da se naprave statističke tabele, koje bi pokazale, kakve su oranice i koliko ima marhe i gnoja, toga radi dade isti grof naštampati mnoga pitanja i razposla ih svim spahiam. Nu do konca sérpnja 1847 god. stigoše samo tri obširna odgovora. — Professor Kuncek predloži, da se sastavi lahko razumljiva physikalna i technička knjižica. G. Lav Augustinović obeća 100 fr. sr. za tiskanje Rothe-ove gospodarstvene knjižice, nu tako da se ova okolnostim Galičke dèržave přilagodi. — Družtvo pobrinu se takodjer za težačke alate (orudje). Družtvenoj knjižnici položi temelj g. Kaminski, poklonivši družtvu 500 knjigah. Prigodom poslědnje sědnice 1847 bilo je u knjižnici 1191 dělo u 1784 knjige, koje kupljene, koje poklonjene. Družtvo dèržalo je god. 1847 časopisah 17. GG. Ljudevit Jablanovski i knez Adam Sapieha postaviše temelj mineralogičkom kabinetu, u kome već s početkom 1847 god. biaše 1038 komadah. Sbirka ova povekšana je poslě novimi pokloni. Družtvo imade takodjer sbirku sěmenja i to 269 felah, koje pokloni udovica pokojnog g. Jablanovskoga. G. Vinko Pol povede rěč o potrěbi geologičke sbirke, nu prie svega takove, koja bi predstavljala geologičko stanje one zemlje; takova je sbirka u rukuh glasovitoga gospodina Ljudevita Zeisznera koi je i u inostranih dèržavah kao spisatelj i iztraživalac poznat. U njegovoj sbirci imade 10,000 komadah. Buduć da ju hoće prodat i 9000 fr. sr. za nju traži, predloži g. Pol, da se ovi novci putem subskripcie sakupe; već u istoj sědnici bilo je za tu svèrhu 1100 fr. podpisano.

Preminuše članovi:

Blažević Nikola. župnik u Novoj Kapeli (Slav.)
Cudermann Franjo, župnik u Samoboru (Hèrv.)
Haramustek Josip, opat, kanonik zagrebački (Hèrv.)
Inkej od Palina Mirko. sl. županije zvolenske administrator (Hèrv.)
Krasa Josip, kasnar na Vèrbovcu (Hèrv.)
Maurović Josip, podjašpriśt, župnik u Orahovici (Hèrv.)
Tuškan Franjo, čuvar, kanonik zagrebački (Hèrv.)

Izstupiše:

Egyed Josip, gradjanin zagrebački (Hèrv.)
Hala Ivan, upr. kapetan sl. nar. križěvačke reg. (Hèrv.)

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 4. Zagreb. Měseca travnja. **1848.**

Sadèržaj: Izvěstje g. *Franje Trummera.* — Voćarstvo. Od člana *K. J. Veselića.* (Konac). — Spisak voća u okružju Podrinskom u Sèrbii. Trešnje. — Zemljoteżanje. Od *A. Kuzmanića.* — O ustrojenju mineralogičkog kabineta. Od člana *Lj. Vukotinovića.* — Način svoje baštine popraviti.

Izvěstje

g. Franje Trummera, nadvèrtlara na stališkom gospodarskom pokusnom zemljištu u Gradcu, koi je měseca rujna (Sept.) 1847 g. na poziv osrědnjeg odbora po Hèrvatskoj putovao, da pregleda naše vinograde.*)

I.

U vinogradu g. Stěpana Pogledića, opata i varoši Zagreba župnika, kod Svetoga Duha nahode se slědeće fele vinove loze:

Kapčina (něki je zovu *čèrnina*), nu ovo ime nevalja, blauer Köllner.
Čèrnina (něki je zovu kapčina), blaue Zimmettraube.
Peles, blauer Blank.
Zelenika, grüner Hainer.
Žlahet, weisse Fischtraube.
Lipovčina, weisser Wipbacher.
Kokopatlina, weisser Blaustiel.
Belina, weisser Heinisch.
Kozjak, weisse Geisdutte.
Javorika, weisser Bartheiner.
Kraljevina, rother Portugieser.

*) Žalimo, što je g. Trummer ovaj put na 10 samo danah u Hèrvatsku mogao doći, pa mu nije ni vrěme služilo, buduć da je neprestano kiša lěvala. G. Trummera pratio je na njegovom putu član g. *Josip Čačković Vèrhovinski.* *Ur.*

Digitized by Google

Volovsko oko, blaues Ochsenaug.

Dvě felę bez pravog imena { něm. schwarzer Heinisch. weisser Mosler.

U ovom vinogradu imade najviše *zelenika* (grüner Hainer), *lipovčine* (weisser Wipbacher) i *kraljevine* (rother Portugieser).

II.

U Moslavštini (okolici Moslavačkoj) vinogradih Mikulanici i Ribnjači nahode se slědeće fele vinove loze:

Čèrnina, blaue Kadarka.
Šperlina, weisser Wipbacher.
Bela ranina, weisser Augster.
Belina, weisser Heinisch.
Beli jovnik dišući, eichenblättrige Tantovina.
Imbrina, rother Portugieser.
Čèrnina, blaue Zimmettraube.
Duga ranina, weisser Mehlweiss.
Debela belina, grosser weisser Javor.
Čèrnina, blauer Blank.
Belina prepasana, gelber Kracher.
Belina prepasana, weisser Barthainer.
Bela zelenika, weisser Mosler.
Beli muškat, weisser Muskateller.
Belina, weisse Schopatna.

Čèrnine (blaue Kadarka) medju modrimi felami najviše imade. Od nje pravi se najviše cèrnoga vina. Nu kažu, da je bolja ona čèrnina, što se zove *blaue Zimmettraube*, zašto prie sazori, medjutim nije tako rodna kao čèrnina, što se zove *blaue Kadarka*.

Medju bělim groždjem imade najviše *šperline* (weisser Wipbacher), *duge ranine* (Mehlweiss) i *beline* (weisse Schopatna), drugih felah pomanje imade.

III.

Kako se ide iz Moslavine na Sv. Križ u Dubravu, imade više vinogradah, u kojima je glavni nasad: *čèrnina* (blaue Kadarka), *zelenika* (grüner Hainer), *belina* (weisser Hainer), *duga ranina* (weisser Mehlweiss) i *šperlina* (weisser Wipbacher).

IV.

U goricah Obrežkih pod Kalnikom:

Šipel, weisse Schopatna.

Digitized by Google

Pitovna belina, weisser Mosler.
Braničevka, blaue Kadarka.
Pitovna čèrnina, schwarzer Heinisch.
Zelenika, grüner Hainer.
Klešćec, blaue Zimmettraube.

V.

U goricah Kalničkih:

Drobna šipel, weisser Mosler.
Debela šipel, weisse Schopatna.
Kosovina čèrna, blaue Zimmettraube.
Čèrnina, blaue Kadarka.
Tičnjak, weisse Vogeltraube.
Jedna fela, kojoj svět tamošnji nezna imena, Němci je zovu: weisser Barthainer.
Braničevka, blauer Blank.
Deklino grozdje, grosser weisser Javor.
Jedna fela, kojoj svět tamošnji nezna imena, Němci je zovu: schwarzer Heinisch.
Kozjak, weisse Geisdutte.
Čèrni kozjak, blaue Eichheltraube.
Imbrina, rother Portugieser.
Jedna fela bez imena, što je u Němacah: weisser Mehlweiss.
Lipovčina, weisser Wipbacher.
Belina, weisser Heinisch.
Jedna fela bez imena, što je u Němacah: blaue Tantovina.

Medju bělim groždjem glavni je nasad u ovih goricah. *drobna šipel* (weisser Mosler). Ova fela nije baš najrodnia nu ako joj zemlja prija, radja vino najoguievitie i najjače. Ova fela čini, da je Kalničko vino tako na glasu.

Medju modrima felama imade najviše: *kosovine čèrne* (blaue Zimmettraube), koja takodjer sad medju modrima felami u ovih goricah radja najplamenitie cèrveno vino.

Sve ostale vèrste valja ovdi samo kao tudjine smatrati.

VI.

U goricah Rěčkih, grofovske Chamarée-ove obiteli:

Belina, weisser Heinisch.
Kozjak, weisse Geisdutte.
Zelenika, grüner Hainer.
Bela zelenika, weisser Hainer.
Čèrni belak, *kosovina*, blaue Zimmettraube.
Belina, weisser Barthainer.

Digitized by Google

Svetlika, weisser Mosler.
Imbrina, rother Portugieser.
Lipovčina, weisser Wipbacher.
Pitovna čèrnina, blauer Köllner.
Čèrni belak, blauer Blank.
Beli muškat, weisser Muskateller.
Muškat, gelber Muskateller.
Drobna čèrnina, blauer Wipbaeher.
Prava čèrnina, schwarzer Heinisch.
Šipel, weisse Schopatna.

U ovih goricah našle su se jošte slědeće fele vinove loze, od kojih nit smo systematičko nit narodno ime saznati mogli:

Weisser Augster, weisser Mehlweiss, schwarzer Elbling, blaue Urbanitraube, weisser Blaustiel, blauer Refosco, grüner Kanigl.

Glavni nasad u župi (fari) Rěčkoj čine medju modrim grožđjem:

Schwarzer Elbling, *čèrni belak*, *kosovina* (blaue Zimmettraube) i *čèrni belak* (blauer Blank);

medju bèlim grožđjem:

Zelenika (grüner Hainer), *svetlika* (weisser Mosler) i *šipel* (weisse Schopatna).

Ostale fele slabe su. Što je pako vino Rěčko na glasu, to ima zahvaliti medju čèrnimi felami *čèrnome belku*, *kosovini* (blaue Zimmettraube), a medju bělimi *svetliki* (Moslertraube).

VII.

U goricah Sveto-Ivanskih.

Pitovna šipel, weisse Schopatna.
Zelenika, grüner Hainer.
Smud, weisser Barthainer.
Drobna čèrnina, blaue Zimmettraube.
Peles, blauer Blank.
Imbrina, rother Portugieser.
Kapčina, blauer Köllner.
Belina, weisser Heinisch.
Lipovčina drobna, weisser Wipbacher

Dvě fele, kojim svět tamošnji nezna imena, nu Němci je zovu Urbanitraube i grüner Kanigl.

Digitized by Google

Glavni je nasad ovdě: *lipovčina drobna* (weisser Wipbacher), *zelenika* (grüner Hainer), *imbrina* (rother Portugieser) i *kapčina* (blauer Köllner).

Stèrmi položaji vinogradah, težka glenasta ilovača i zločest nasad uzrok su, da ovdě vino slabo rodi.

VIII.

U vinogradu Omiljskom župe Moravečke.

Kapčina, blauer Köllner.
Peles, blauer Blank.
Zelenika siva, grüner Hainer.
Jedna fela, kojoj svět tamošnji nezna imena, nu koju Němci zovu: weisser Hainer.
Belina, weisser Heinisch.
Imbrina, rother Portugieser.
Ranina, weisser Mosler.
Drišćec, weisser Mehlweiss.
Ćèrnina, blaue Zimmettraube.
Lipovčina, weisser Wipbacher.

Rastu još i slědeće fele, nu svět tamošnji nezna im imena:

Rother Veltliner, weisse Schopatna, weisser Barthainer i blaue Urbanitraube.

Glavni nasad:

Zelenika siva (grüner Hainer), *imbrina* (rother Portugieser) i *kapčina* (blauer Köllner).

IX.

U goricah Bukovečkih župe Remetske.

Ćèrnina, blaue Zimmettraube.
Zelenika, grüner Hainer.
Kraljevina, rother Portugieser.
Belina, weisser Heinisch.
Debela belina, weisser Barthainer.
Beli peles i *šiprina*, weisse Schopatna.
Peles, blauer Blank.
Ranina, weisser Augster.
Fela bez imena, něm. weisser Mehlweiss.
Lipovčina, weisser Wipbacher.
Kozjak, weisse Geisdutte.

Našli smo još slědeće fele, nu svět tamošnji nezna im imena:

Digitized by Google

Weisser Javor, blauer Köllner, blaue Kadarka, weisser Blaustiel, grüner Kanigl i blaues Ochsenaug.

Glavni nasad:

Beli pelez i *šiprina* (weisse Schopatna), *belina* (weisser Heinisch), *zelenika* (grüner Hainer) i podosta *pelesa* (blauer Blank). (Dalje drugi put).

G. član Kr. J. Veselić piše u svom dělu, koje kani tiskom obělodaniti, da i u Slavonii imade: *běline, cèrnine, dišuće ranine, imbrine, muškata, ranke, šipaline*, jednom rěčju a) bělog, b) cèrnog, c) cèrvenog, ć) plavetnog i ć) zelenog groždja.

a) Bělo se razděljuje u slědeće vèrste:

Čavka, Reifler.
Drěnak, Geisdutte.
Grašac, Honigweinbeere, Reifler.
Mirisavka, tamjanika, Schmeckende.
Občinsko (narodno), Zuckerweinbeere.
Radovinka, Liebweiner.
Ranka, Augster.
Skadarka, Zierfahnler.
Slankamenka, Lägbeere.
Volovka, Büffelauge.
Zrikavac, Grillentraube.

b) cèrno i plavetno razděljuje se u slědeće vèrste:

Čavka, Magdalenentraube.
Drěnak, Geisdutte.
Grašac, Reifler.
Jakobka, Jakobitraube.
Mirkovača, Rothschwänzel.
Narodno (občinsko), Kohlentraube.
Radovinka, Zwetschkentraube.
Smrekinja, Wachholdertraube.
Tamjanika, Muskateller.
Volovka, Büffelauge.

c) zeleno i cèrveno:

Zelenika, grünschwarze Traube.
Dinka, vitis apiana, rother Traminer.

Digitized by Google

Kaže na kraju, da mu sve vèrste grožđja nije bilo moguće popisati.*)

Voćarstvo.

Od člana K. J. Veselića.

(Konac).

Poglavje II.

Koštičavo voće (drupaceae, Steinobst).

1. **Crešnja****) (trešnja, prunus cerasus dulcis, die Kirsche).

a) Crešanjah ima vèrlo mnogo felih u našoj hèrvatsko-slavonskoj domovini; nu sve ove vèrste trešanjah u četiri poglavita reda razdèljujem;

1) ranke, 2) rušteve, 3) pètroväče i 4) bèline; a ficurah ima pitomih i divjih. Mi smo crešnju iz Azie dobili, i doista ona može sèvèrni vètar i zimu većma podnositi, nego li drugo koje stablo. Od trešnjevog se debla prave muzikalna orudja.

b) Višnja (cerasus acida, die Weichsel), spada takodjer pod kategoriju trešanjah, i ona je iz iztoka donešena: ako su višnje sa šljivama kuvane, vèrlo su lèkovite; ima divjih i oblagorodjivanih višanjah, ove krupne i ugodne su za jilo.

2. **Šljiva i pintara** (prunus, Zwetschke).

Akoprem ima šljivah po boji različitih felah, nu vèšti voćari po naravi u dvè vèrste razdèljuju t. j. u pintaru (prunus insititia), i u dovoljno nami poznatu šljivu (prunus domestica), a Liegel predstavlja i tretju vèrst pod imenom: prunus damascena***). U ostalom naša hèrvatsko-slavonska šljiva ima bèo cvèt, a došla nam je po svoj prilici iz Sirie. Sve su šljive prijatne, ugodne, pitateljne, i umèrèno upotrebljavane čovèku zdrave i lèkovite, medjutim više na kratkoj podàki (patèrljici).

---

*) Preporučujemo g. priobćitelju dèlo: «Systematische Classification und Beschreibung der im Herzogthume Steiermark vorkommenden Rebensorten, von Franz Trummer, Gratz, 1841.» U istom su dèlu potanko opisane sve fele vinove loze sa systematičkimi imeni. *Ur.*

**) Ona visi na dugačkoj patèrljici (podàki.)

***) Sravni dèlo pod imenom: »Die Landwirthschaftslehre in ihrem ganzen Umfange nach den Erfahrungen und Erkenntnissen der letztverflossenen 100 Jahre; mit wissenschaftlicher Strenge dargestellt von Dr. Fr. X. Hlubek. Zweiter Band. Wien, 1846. S. 26.

Digitized by Google

3. **Kajsija** (marelica, prunus armeniaca, die Aprikose),

Iz medju mnogih felih kajsijah, za sada se samo vèrsta, prunus armeniaca smatra, od koje ostale svoje poréklo imaju; jerbo cèrna kajsia: prunus nigra, i prunus dasycarpa ili prunus atropurpurea još su veoma malo gospodarsko-strogim izkustvom poznate, da bi se već sada za različite vèrsti mogle smatrati*). Toliko ipak znademo, da smo mi našu kajsiju iz Azie dobili, u ostalom vèrlo su sočane voćke, i njihov sok ponajviše slastičari upotrèbljavaju.

4. **Breska** (amygdalus persica Linn., die Pfirsich).

Sve fele bresakah možemo u tri strane razdèliti, kao: a) kožnato-rutave, b) kožnate (ove se smatraju kao izmet bresakah) i c) gole. One su vèrlo kratkog věka, zato je potrèbno svagda od njih podmladak imati, a bèle i cèrljenkaste fele jesu najotmenie, i one, od kojih se koštica lako cèpa, mnogo su bolje od brašnavih; a razplodjivati se mogu ili košticom, ili pupanjem. Stablo u breske ne može biti visoko, kao kod drugog voća, a na stablu, kao i na drugom voću, od dvè fele granah nahodi se, kao: grane, iz kojih će dèrvo rasti; druge opet, koje plod donose, nu ove je vèrlo lahko spoznati, jer na granama, iz kojih će dèrvo rasti, samo po jedno, a na plodonosnima po dva pupoljka ili oka ima.

5. **Badem** (amygdalus communis, die Mandel).

Gdèkoji ima sladku, a gdèkoji gorku košticu. I u baščama (vèrtih) nahode se dvè vèrste, kao: prosta (amygdalus communis), i gèrmljasta ili tèrnjata vèrsta, i ova se zadnja vèrsta kao ures, radi ranoga cvětja i mnogoga, na město babice kod ostalih upotrèbljava, Sladki badem (amygdalus dulcis) zdravo hrani tělo, nu veoma je težak; a od njega se i něki lèkoviti olaj pravi. Gorki je badem (amygdalus amara) mnogima životinjama, a i istom čověku, kad ga mnogo troši, dosta škodljiv i pogibelan.

6. **Orah** (juglans regia, die Wallnuss).

Orasi se u meke i tvèrde razdèljuju t. j. s mekom i tvèrdom košticom; svèrhu koštice, dok je još zelen, ima ljusku, i ova je mekana, a kad se razpukne, onda je orah zrio. Ali orah u novie vrěme iz Amerike u Evropu donešeni, pod imenom: juglans nigra, cèrni orah. Ovaj ima veoma malu jezgru, koja je ponajviše za cèdenje olja (zejtina) sposobna, i zaoto mnogo zaostaje za našima domaćima orasi. Zrěli se orasi jedu, a zeleni su lèkoviti.

*) Röhling's Deutschlands Flora. B. 3. S. 410.

Digitized by Google

7. **Lěšnik** (corylus, die Haselnuss).

Kod nas divji lěšnici rastu po šumami (gajevi) i po obalama; a od lěšnjikah, kojima se voćari bave, imademo dvě fele, kao:

a) Lěšnjak prosti ili šumski (corylus avellana), i
b) cèrljeni (corylus colurna). Lěšnici su sladki i puno mastnog sóka u sebi zadèržaju, i zato se može olaj cěditi.

Poglavje III.

Zèrnasto voće (Beerenobst).

Pod zèrnasto voće spadaju:

a) smokve, b) jagodnjače, c) ogrozel, č) ribizel i ć) grožđje.

Jagoda (fragaria vesca, die Erdbeere) niti je stablo, niti germljasto rastenje, i zato spada više pod vèrtlarska rastenja, koja se radi ploda samo obdělavaju. Listje je u jagodah dlakavo i na dugačkim peteljkama visi; cvět imaju bèo a plod cèrven. Od mladog se listja može čaj kuvati, a nèki takodjer i to misle, da su jagode dobre od kostobolje.

1. **Smokva** (ficus carica, die Feige).

Sve fele smokavah imaju svoje poréklo od vèrste: ficus carica, i one su medju sobom veoma različite velikoće, boje i ploda. Stablo može dosta debelo narasti, ali je kora pepeljive boje i glatka, a dèrvo je mekano. Akoprem je iz toplijih predělah donešena, nu raste i kod nas po baščama i lětnicama. Smokve su sladke i zdrave; gorkim pako sókom, koi iz listja i stabla teče, mnogi običaju bradavice lèčiti.

2. **Jagodnjača** (rubus idaeus, Himbeere).

Divje jagodnjače rastu u našoj hèrvatsko-slavonskoj domovini po šumi, livadama i oko vinogradah (tèrsjah). Ove su jagode cèrvene, i dosta prijatnog ukusa vinskog; u ostalom ima više felah jagodnjačah, nu sve svoje porèklo imaju od proste jagodnjače, i oblagorodjivanjem su se razplodile. Proste cèrne jagode, ako su na sunčanom městu zrěle, onda su sladke, a u ladu malo opore; od zrělih jagodah može se vino praviti, i tako razděljujemo jagodnjače u: a) cèrljenkaste i b) cèrne (rubus fruticosus).

3. **Ribizel** (ribes, die Johannisbeere).

Od ribizla imamo tri vèrste, koje se razplodjavaju:

a) ribes rubrum, nisu bodljive, a grozdje glatko visi; stablo stoji upravo.

Digitized by Google

b) ribes nigrum, grozdje je cèrno i veoma neugodnog mirisa, na sliku stěnice.

c) ribes grostularia, grančice ima bodjive, a listje dlakavo.

Ona města i preděli, gdě se stanovnici vinoberom iliti vinarstvom nemogu baviti, probitačno bi bilo ribizle razplodjavati, a to zato: jerbo se iz ribizlih može vino i sirče (ocet) cěditi, a može i rakija biti.

Mogu se pako ribizle s izdancima, odsěčenim lozama od jednog lěta, ili najposlě s položnicama razplodjavati; nu još je najbolje ribizle umnožavati s jednolětnima lozama.

Plod vinove loze satvara za sebe jednu granu pod imenom: »Od vinogradah (tèrsjah), vinarstva, i vinobere.«

Poglavje IV.

Ljuskovito voće (Schalenobst).

Pod ljuskovito voće u Evropi spadaju samo pitomi i divji kesteni; jerbo bademi, orasi i lěšnici, koji se navadno od baščovanah pod kategoriju ljuskovitog voća broje, spadaju pod košticavo iliti kamenito voće.

U našoj hèrvatsko-slavonskoj domovini ima divjih, ali još više pitomih kestenjah; jer imamo cěle šume n. p. u Slavonii oko Požege i Kaptola*), u Hèrvatskoj oko Zagreba i Medved-grada, i zato:

a) Svakomu je naše domovine sinu poznato, da pitomi kesten**) može i visoko izrasti, kako hrast. Na někima pako městi, kao: u Španii i u Italii (Talianskoj), tako debelih ima debalah, da u jednog kestena duplje više osobah može stati. Kestenima se ljudi i marva hrani, osobito gdě su tako zvani »kestenici.«

b) Divji kesten (aesculus hippocastaneum, die Rosskastanie), raste u sěvernoj Persii u množini po polju, a u Evropu je god. 1550***) donešen, gdě ga danas po cestami (putovi), i po baščama, zvěrinjacima koje zbog lěpog cvětja, koje zbog velikog lada oko kučah sade. Lěkovit je za konje, koji sipljivost imaju; kora pako s mladih, ili dvogodišnjih grančicah vèrlo je dobra od groznice.

*) Ovo je imanje (spailuk) mnogo štovane p. n gospode kanonikah Djakovačkih.

**) Pod imenom latinskim: castanea vesca, die echte Kastanie.

***) Sravni prostu naravnu istoriju, sastavljenu od vèrlog Sèrbina Grigorie Lazića, u Budimu, 1836. Stran. 125.
Pitomi se kesteni po svojoj velikoći razlučuju i dobroti, i oni veliki veoma dobrog ukusa i prijatni zovu se »maroni« a u Tenju ih ima svake godine dovoljno na prodaju.

Digitized by Google

Spisak voća u okružju Podrinskom u Sèrbii.

Trešnje (crešnje, črešnje).

1. *Ranke.* One su s jedne strane cèrvene, a s druge bèle, veličine su kao dobar lešnjik (lešnjak) i ukusa prijatnog. Prispěvaju o Spasovu dne (zastupljenju Krístovom).

2. *Aršlame.* One su veličine malog oraha, s jedne strane cèrvene, a s druge žutjkaste. One su sladke i ukusa veoma prijatnog. Prispěvaju o polovini i sa svèršetkom měseca svibnja (maja.)

3. *Ruškinje.* Nalik su na aršlame, no samo su krupnije, mesnatije, cèrvenije i ukusnije od njih. Dospěvaju kad aršlame nestaju.

4. *Vidovke.* Sasvim su cèrvene, malo sitnije od ruškinjah, i nakisele. Dospěvaju kad i ruškinje i u jedno vrěme nestaje ih.

5. *Bèlice.* Od boje, što su bèle, tako nazvane. Veličine su kao dobar lešnjik. Něke su čisto bèle, a něke malo cèrvenkaste;*) cèrvenkaste su sladje i prijatnije, a bèle malo gorče.

6. *Cèrnice.* Isto tako kao i bělice po boji i ukusu razne su.

7. *Bubèrljanke.* Samo su bèle a sitnije od gornjih trešanjah. Ima ih od dvě fele raznoga ukusa. Prispěvaju oko Trojičina dne. Dosta su jedre, nu za jelo nisu najbolje, budući malo kise.

8. *Draganlije.* Pola su bèle a pola cèrvene, veličine su kao dobar lešajik, ukusa su dosta prijatnog. Prispěvaju u početku měseca lipnja (junia.)

9. *Rštavci.* Sasvim su cèrne nu krupnije od ruškinjah, a poslě ovih na 10 danah dospěvaju. Sladke su kao i ruškinje.

10. *Tamnjanike.* Dospěvaju kad i rštavci, vèrlo su sladke i na tamnjan (temjan) miriše, zato se i zovu tamnjanike.

11. *Divljice, sitnice.* Jedne su cèrveno-bèle, a druge sasvim cèrne, veličine kao positan grah. Docne (kasno) prispěvaju. Ukusa su neznatnog.

Zemljoteżanje.

Od A. Kuzmanića.

Osobita pomnja pri oranju.

Věšti težaci neoru kad je posve primokro. Věština ih uči, da zemlje osobito one što se zovu cèrnice, gnjilovače (ilovače), brusenjače, ako su na velikoj mokrini podvaljene smazijaju se, sjacaju, učepkaju, ugnječkaju, pak nemože hrana da iznikne kad se posije.

---

*) Za razliku morale bi imati osobeno ime, budući da se i po boji i po ukusu razlikuju.

Ured. Čiča Sréćko, Lista.

Digitized by Google

Svaku njivu, ako joj položina dopušta, naručitije je naoravati s podanka (s juga) k vèrhovku, pak s vèrhovka k podanku. Koja je na nožicu, na krušku, na okruga, na oklisak, i t. d. ore se u dugulj i u popréko kako se može.

Zemlja debela, duboka, osobito ona cèrnica, gnjilovača, smolavica, brusenjača, što se dublje propara, to bolje se hrani žile primaju, razvode se, i jače življenje vataju. Ali nevalja dubokom brazdom zadrěti po zemlji gromilači, kremenjači, pèrženjači (piskavici), škriljarici, to što se pod tizim tankim zemljama trevi zemljurina ona mèrtvica, jalovica, koja kad se izvali na skorup, i s njim se izměša, za několiko godinah u sebič loše radja. Takodjer naopako bi bilo vèrlo duboko zabrazditi na onim zemljama plitkim, pod kojima ima oni cèrmalj (cèrmnjina), ona buarica na put gvoždjušine, vèrste, ili mišje sole, koja, kad se sa pupicom i slačicom izměša, truje je i jalovi. Pravi težak mora znati, je li mu zemlja na plitku, i šta se pod njom trevi.

Močine, iliti močevarne zemlje, na kojima voda dugo leži, oru se kad su suve. Po njima valja iskopati one jaže (jarke, nagone, obrove, razbrazde), da voda njima odtiče. Ako su duboke, duboko se i plugom zarije; ako li su na plitku, i pod njima mèrtvica desi se, čuvati da se na skorup neizrije, koji bi s nje izgladnio. I same se močine orući vèrlo zavaljuju i uzgrumenaju; za to ima se grumenje najprije debelim dèrvenim mlatačom, ili maljom potlačiti, pak čvèrstom i teškom branom pobranati.

Kada već orač zna kakovu brazdu ima krojiti, a ono neka svake godine pod jednu istu měru pribraždjuje, a ne da jedne godine poviše, a druge godine pomanje prěmeće. Na svakoj pak oranici imaju biti oni jazori (razori, nabrazde) na ocěditu, osobito na cèrnici, i gnjilavici, da se voda spliva kad se okiša.

Ko hoće koristno na jar sijati, ima u studenu měsecu tamo od svih Svetih zemlju podvaliti, da je mraz rastrese, i da se od njega čisti. Takodjer ko hoće da koristno na ozim sije, ima pèrvi put kako poženje po stèrništima orati, a drugi put primekotiti, kad bude vrěme od sědbe, a to za to, što na onoj lětnoj brazdi zemlja se svakom travurinom izriga, pak je zgodno na jesenskoj brazdi grabljem je pograbiti, i potrěbiti da hrane ne truje.

U Talije prie nego raž i pšenicu u jeseni siju, ako bude vrěme meko, i bude čudo divlje travurine, razoravaju u dugulj i u prèko po tri četri puta svako pet danah, dokle svuda ona iznikne pak je grabljem pograbljuju.

Digitized by Google

Običajno brazda ima biti za jednu rogušu duboka, a to na dobroj gnjojini; a gdě su zemlje na plitku dosta je za jednu podlanicu zadrěti.

O prilogu, ili priložini.

Što se po taljanski kaže maggese, i novale, to je pod našu rěč reći prilog, iliti priložina, to jest njiva, koja za godinu danah prileži, pošto se za dvě godine zasebice po njoj sijalo. Prosti ljudi misle, da prioravajući i sijući svake godine po istoj zemlji, ona se trudi, i svoju krěpost gubi: a puštajući je kadgod u ledini, ali u prilogu, opet snagu svoju privaća, i plodna biva. Ali opet ljudi učni i zemljotežanju vele věšti, kao na jedan primĕr: Re, Margaroli, Moretti, i t. d. od kojih knjige štijem, vele da to dobra navada nije, nego da je to jedan nazadak, ele svakdanje kušanje uči nas, da zemlja dobro ugojena, i svake godine prěmećana, može čověku platjati njegov trud osobito ako sĕme mĕnja. Vèrtlovi se gotovo svaki měsec prěmeću, a opet bez prestanka plod bacaju; takodjer gajevi, i dubrave, i livade bez prestanka plod daju. — Dokle zemlja u prilogu, ili u ledini ostaje, troskot i sva kojaka se tra vina u nju upleka i zakopiti, i sok joj otimlje. Ko baš hoće da mu zemlja počiva (premda to nije potrěbito), valjalo bi barem da je primekoti, a nepušta da se zaledinči, neka je aer probija, i lakše rigne po njoj divlja travurina, za moći je pak najlakše i potrěbiti. Zemlja koja tako prigodištuje na našu ruku se upravo zove priora, a ne priložina. (Dalje drugi put.)

O ustrojenju mineralogičkog kabineta.

Od člana Ljudevita Vukotinovića.

Praxis prošlih věkovah pokaza nam, da su svi narodi redom učili jedan od drugoga, i da su nauci išli kano od ruke do ruke. Tako se vèrte i dan danas u kolu bez prestanka. Sad se i nami ukaza sunce, i mi želimo otvarajući oči naše, da vrědni postanemo imena, koje ide narodu, živućemu u duhu narodnosti svoje, u duhu znanostih i u duhu věka svoga. Neću da se upuštam u širje opisivanje onih dobrih i koristnih zavodah, koji su s malom silom novčanom i postojanom voljom utemeljeni, nego ograničit ću se na sada u dělu stojeće ustrojenje narodnog doma, osobito na onaj predio, koji spada na *mineralogički kabinet.*

Bavěći se ove godine u Gradcu i Beču, imao sam priliku pregledati kabinete, u kojih se čuvaju sbirke mineralogičke. Budući da je gradački kab net na isti način kao i bečki uredjen, opisat ću na kratkom samo bečki: *Sbirka oryctognostička* (jednostavnih mineralah t. j. rudah.

Digitized by Google

einfache Mineralien) čuva se u ormarih dèrvenih. Svaki ormar ima dvè strane. U dolnjoj strani su predèli, koji se sa vrati izvana sastvaraju, u ovih predèlih se komadi suvišni čuvaju. — Gornja strana ormara pod staklom je i dèli se takodjer na dvoje. U dolnjem predèlu svèrhu horizontalnog položaja uzdižu se skaline 9 ½ palca odozgor, 18 pako od ozdol široke, sastojeće od pet uzkih stepenah (Stufen). Na ovih stepenih mineral leže uredjeni polag systeme prof. Mohs-a. Svaki pako mineral leži na maloj pàrst debeloj politiranoj daštici okruglastoj, na kojoj je napisan: *broj, ime znanstveno* (*scientifisch*) *minerala, ime obično ili prosto* (*triviélle Benennung*) *i to najpoznatie*, zatim *mèsto gdè se nalazi* (*Fundort*). U gornjem pako predèlu jesu kod stène ormara postavnice (postamenti) prikeljene, na kojima veći i lèpši komadi leže od onih minerala, koji su na gori spomenutih skalinah postavljeni u redu systematičkom; komadi ovakovi zovu se Schaustücke. Sbirka ova sastoji za sada od 10,483 komada. Na svakom ormaru jest napis klassa (red, Ordnung), a iznutra: *spol* (*Geschlecht*), *vèrst* (*Abart*). Sbirka ova zaslanja stène od tri dvorane (sale).

Druga je: *Sbirka krystallnih kalupah* (*Krystall-Modellen-Sammlung*). Kalupi su ovi od dèrveta načinjeni i pokazuju obliča (Formen) od krystallah, kako ih znade narav kod krystalliziranih mineralah stvarati. Sbirka ova zadèrži do 2000 komadah veoma krasno i fino od dèrveta izrèzanih rukom umètnika *Dragutina Prüfera*, kog je još učio pokojni professor dr. Mohs. Sbirka ova za mineralogiu i njezinu najvažniu pomoćnu znanost (Hilfs-Wissenschaft) znamenita je i neobhodno potrèbita. Sbirka ova čuva se u ormar h pod staklom usrèd pèrve dvorane. Budući pako kalupi ovi skupi, zato bi za naš kabinet kano za početak dosta bilo nabavati samo kalupah od glavnih i temeljnih obličajah (Grundformen) od prilike do 200 komadah. Kalup takov jedan bio bi po 18 do 19 krajcarah srebra. — Ja sam s rečenim Prüferom divanio i on mi obeća, da će na pismeni poziv sebi danomu nalogu zadovoljiti; obitava u Beču u predgradju Landstrasse Ungargasse Nr. 413.

Tretja je: *Sbirka nazivoslovna* (*terminologische oder Kennzeichen-Sammlung*). Zadèrži 1611 brojevah. Sbirka ova pokazuje i uči izvanjske znake mineralah. Ovamo spada n. p. *tèrtje* (*Bruch*), *dèlivost* (*Theilbarkeit*), *jasnost* (*Glanz*), *tvèrdoća* (*Härte*), *pratina* (*Pulver oder Strich*), *težina* (*Gewicht*), *prozornost* (*Durchsichtigkeit*), *boja* (*Farbe*) *i. t. d.* — Znanje ovih predmetah važno je, i kod spoznanja mineralah neobhodno potrèbite. Nu budući da oni, koji to učiti žele, značajne ove biljege i kod mineralah već u systematičkom redu postavljenih vidèti mogu, sbirka rečena nebi bila polag moga mnènja još tako nuždna, da bez nje nebi moglo biti. Ta ista sbirka stoji takodjer u srèdini pèrve dvorane.

Četvèrta je: *Sbirka zanatoslovna* (*technologička*). Ova pokazuje učenikom *technologie* (*zanatoslovja*) sve one rude i kamenje, koje se upotrèbljavaju u raslièitih zanatih. Sbirka ova čuva se u pet ormarah niz-

Digitized by Google

kih u srédini druge dvorane. Sastoji od 2506 brojevah. Razdéljena je slédećim načinom:

a) *Sirovo dragokamenje i poludragokamenje* (*Rohe Edelsteine und Halbedelsteine*).

b) *Ugladjeno dragokamenje* (*Geschliffene Edelsteine*).

c) *Ugladjeno ali neokovano dragokamenje i poludragokamenje* (*Geschliffene aber nicht gefasste Edel- und Halbedelsteine*).

č) i ć) *Burmutice* (Dosen), *posude* (Vasen) i različiti proizvodi *kamenorézarstva* (Steinschneidekunst).

d) *Rude i kamenje za graditeljstvo* (*Architektur*),

dj) *Kamenje za zidanje i taračanje*; zatim *gradivo* (*Material*) *za slikorézce i kamenare.* (*Bildhauer und Steinmetzer*).

e) *Rude koristne za rudokopje* (*Bergbau*).

é) *Rude za poljsko i kućno gospodarstvo* (Land- und Hauswirthschaft.)

f) *Rude*, koje se potrébuju u *zanatih i tvornicah* (Gewerbe und Fabriken).

Sbirku ovu dèržim ja za resultat svèršenog kabineta, i sočnim, da se rad feliciora temporas ostavi.

Peta je: *Sbirka občenita geologičko-paläontologička* (*Allgemein geologisch-paläontologisch*). Čuva se u 14 ormarah u dvorani četvèrtoj, kano i rude. Komadi na ovu sbirku spadajući uredjeni su polag načelah *zemljoslovja* (*Geologie*). *Petrefacta* (*Versteinerungen*) uredjena su polag načelah *živinoslovja* (*Zoologie*) *i biljoslovja* (*Botanik*). Veći i veliki komadi kano što su: kosti, ostanci, slomci, lubanje, laloke od *predpotopne i potopne* (*antidiluvianisch und diluvianisch*) živine, na primér: *mamuta, mastodonta, rinocera, dinotheriah, medvédah, volovah i t. d.* Komadi ove fele leže na vèrhu ormarah, někoji na za tu svèrhu priredjenim polieama medju obloci.

Šesta je isto takova ko i peta sbirka, samo što nije: obća, nego; *posebna od Austrie* i někojih obližnjih dèržavah. U srédini tretje dvorane stoje tri ormara sa 1123 broja.

Sedma je: *Sbirka petrefactah.* Predstavlja gledaocima i priateljima naravi različne spole: *brezvèrtanjske živine* (*wirbellose Thiere*). Stoji u srédini četvèrte dvorane; imade 1066 brojevah.

Osma je: *Sbirka meteoritah* (*Meteoriten, Luftgesteine*). Ovakovih se komadah čuva 258. Medju ovimi komadi čuva se takodjer znameniti onaj meteorit, koji je pao iz zraka ne daleko od Zagreba godine 1751. Važe 70 funtih. Sbirka ova stoji u jednom ormaru u srédini dvorane četvèrte.

Sve su rude čisto oprane, i one koje su krupne (derb), izdélane su; ugladjeni pako samo oni kameni, koji spadaju u sbirku četvèrtu. U sbirkah ovih sami su izabrani, i koliko moguće sakupljeni sami veliki

Digitized by Google

komadi; što se osobito proteže na krystalle, koji imaju tim veću vrědnost, čim su veći i obličja njihova pravilnija (regulärer).

Moje pokorno mněnje, koje slavnomu odboru predlažem, jest sledeće:

I. Da se opunovlaste dvě tri osobe, za razabrati rude i kamenje, koje leži sakupljeno; da razděle ono od oryctognostičke sbirke, što spada u geognostičku, i da načine kazalo sviuh rudah i kamenja.

II. Kad se bude znalo, koliko imade komadah, onda će se moći pribaviti ormari, kakovi su u kabinetu Bečkom; jedan dva više, nego ih sada trěba, da se može svagdě prostor ostaviti za one rude, koje dosad manjkaju kojoj vèrsti. Na to se svakako trěba obazrěti, jer je sbirka naša sada još jako nesavèršena. Zato gorirečene osobe nek izaberu od svake vèrste samo one komade, koji su lěpši; to jest, ondě, gdě ih više imade od jedne vèrsti; a gdě je samo jedan komad, onaj nek ostane, makar najgorji bio, bolje išta neg ništa.

III. Zatim osobe ove da postave rude u systematički red, polag načelah prof. Mohs-a; svaka ruda dobit će ime znanstveno i město nalaza. Rude one, koje se nalaze u domovini našoj, to jest: Hèrvatskoj, Slavonskoj, Dalmatinskoj i t. d. neka dobiju napise cèrvene, da se tim odlikuju, buduć da bi za sada mnogo više troška i města iziskivalo, kad bi se sbirka domaćih mineralah poseb nastavila. Napisi neka se daju tiskati, onda izrězati i postavnicam prilěpiti.

IV. Zemljoslovna ili bolje zemljo- i kamenovna sbirka (Boden- und Gesteinsammlung) ili drugačie zemljoznanska sbirka (geognostische Sammlung) neka se naměsti, isto tako sbirka petrefactah.

Ova za sad najpotrěbitija prěporučujem slavnomu odboru, i prosim, da bi izvolio brigu imati, da se sad u početku kabinetu mineralogičkomu dobar temelj postavi, jer je kabinet ovaj, kano i svaka druga naravsko-historička sbirka, važan i znamenit, budući u životu praktičnom od najveće vrědnosti.

Način svoje baštine popraviti. Něki poljodělac, koi se o tome starao, kako će svoje skotovodstvo (stališ svoje marhe) popraviti, pronašao je nov način, kako valja s kravama postupati (baratati), pa da svoje baštine popravi. On se uvěrio, da krave, kada ih neprestano u štali dèrži, *još jedanput toliko* mlěka daju, koliko su prie davale, kada su slobodno po izpustu išle. Sedam godinah ovako je on postupao sa dvanajst kravah, i ne samo da su krave za to vrěme posve zdrave bile, nego je mogo i tri četvèrtine od one baštine, koju je na obdèržavanje ovih kravah imao, i na što drugo upotrěbiti. On je imao pored štale, gdě je krave dèržao, jednu veliku izzidanu rupu (jamu), u koju se pištavina (gnojna voda) iz štale slivala. Kako je svoje livade pokosio, on je te livade s ovom pištavinom, koju je još s vodom malo razblažio, polio, pa je tako triput svoju livadu prěko lěta kosio, i opet mu je livada bila u mnogo boljem stanju od sviuh njegovih susědah, koji samo dva put ili jedva jedan put svoje livade kose. Ovim je načinom dobijao mnogo više sěna nego njegovi susědi, a njegovo je sěno najbolje i najsnažnie bilo. — Evo dakle načina, kojim se može sěno umnožiti; a taj način neka dobro zapamte oni, koji malo livadah imaju.

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osredn i odbor.

Br. 5. Zagreb. Měseca svibnja, **1848.**

Saděržaj: Nauk kako se imaju gojiti běle murve (dudovi) i svilene bube. Od člana *Manojla Hofmanna.* — Izvěstje g. *Franje Trummera.* (Nadalje.) — Zemljotetanje. Od *A. Kuzmanića.* (Nadalje.) — Ladoležova pšenica.

Nauk

kako se imaju gojiti běle murve (dudovi) i svilene bube (to jest gusine ilitì kukci, koji čine svilu).

Od člana Manojla Hofmanna, velikotèržca u Milanu.

Do na pó (pol) svibnja (Maja) ti si već uzorao tvoje njive, posijao si tvoje žito, obrězao si i zakopao tvoje vinograde; i budući da neimaš više što raditi, dokle milostivi Bog, blagoslovivši tvoje trude, podade ti novu zabavu u žetvi, ti kao vrědan, pomnjiv i marljiv kućanik i gospodar nebi imao proći u dangubi i bez posla šest ili osam neděljah danah (tjednah). — Što dakle da činiš? Uzdiži, hrani svilene bube (kukce, gusine), od kojih vadi se mnoga i velika korist (hasna).

Ovaj posao iziskuje malo vrěmena i malo truda. Malo vrěmena, zašto traje samo šest neděljah danah; malo truda, zašto u pèrve četiri nedělje više je igra i zabava nego trud kakov, samo u dvě poslědnje nedělje imat ćeš posla.

Nikakovog neiziskuje troška, do několiko krajcarah, što sěmena kupiš.

Gotov novac u rukah. Za tvoje čaurice dobiješ odmah gotov novac, niti se bojati, da suša ili savišne kiše ili koja druga nezgoda učini zaludan tvoj trud, a ni neimaj brige, da će ti čaurice (kožurci, galete,) kao mnogo putah tvoje žito, vino, rakija itd., neprodate zaostati.

Digitized by Google

Što većma se budeš trudio, to ćeš više imati koristi. Ako budeš pomnjiv i odgojiš bolje nego tvoj suséd (komšia) bube, dobit ćeš više novacah.

Vas pasao mogu učiniti tvoja žena i dětca.

Plod nepodpada desetini. Ti od tvojih bubah nikakva desetka nemoraš davati, vas dobitak ostaje tvoj, a murve (dudovi), koje ti sam sebi saditi moraš, dat će ti više nego li ikoje drugo stablo.

Posao ovaj nije podvèržen nikakvoj nepogodi ni nezgodi. Jer ako pomnjivo radiš, nemože ti posao zlo izaći, budući da ni tuča (grâd), ni slana, ni krupa, ni nagla kiša, ni suša, nemogu ti dignuti plod tvoga truda, kako ti se često dogadja s vinogradi, njivami i t. d.

Stvari potrěbite. Ako si rad odgojuti dobre bube, tréba da imaš:

1. koliko je dosta dobre hrane;
2. město dosta prostrano, světlo (vidno) i suho, i
3. dèrž se potanko upravah (pravilah) prepisanih za njihovo gojenje i hranu.

I. Hrana.

A. Dosta hrane. Za hraniti bube tréba dosta dobre hrane, kako god što za svoga konja i za svoju kravu dosta dobre kèrme imati moraš.

B. Lištje běle murve. Svilene bube jedu lištje samo od bèle murve. Usadi dakle dosta dobrih dudovah i nemoj kupiti nikad više jajah, nego koliko od prilike znadeš, da jih možeš izhraniti s tvojim lištjem.

C. Potrěbni broj dudovah na lot sěmena. Na lot sěmena hoće se 12—14 dobrih, velikih, izraštenih i granatih dudovah: dva malena možeš brojiti za jedan veliki.

Dosad su se prevarili mnogi, kad su na 12 ili još manje dudovah uzeli 2, kadgod i više sěmena, nadajući se, da će docnie moći kupiti lištja, ili da će ga ubrati na murvah, koje se nalaze simo tamo pokraj druma t. j. puta obćenoga; nu budući na drumu svakome slobodno lištje brati, i budući ovo ponajviše zaprašeno, zato ćeš ovako radeći svakako posèrnuti, jer će ti bube ili porad premalo lištja, ili s hèrdjave hrane uginuti; prašina bo je otrov svilenim kukcima.

Č. Přesadke t. j. stabliće dobit ćeš iz dudare t. j. obćenoga rasadnika. Ako si dakle rad saditi dudove na svojoj vlastitoj zemlji, to ćeš přesadah od 3—4 godine iz kumpanijske, komunitetske, varoške ili obštinske dudare dobiti.

Digitized by Google

Ili moraš sam zapatiti. Nu budući da rědko dobiješ iz dudare više od jednog, dva li presada, i koliko od potrěbe imadeš, to ćeš najbolje učiniti, da ih sam iz sěmena zapatiš (izvedeš i odgojiš).

Ć. Sěme od běle murve. Uzmi jagode (dudinje) od bělog duda zdrave, jake, lěpe, na kojima je lištje veliko i světlo. Pazi, da jagode budu posve zrěle, što ćeš poznati, kad padaju same po sebi, ili stresući najmanje murvu. Izmuljaj (zgnječi) jagode u vodi, procědi više putah vodu, dok zèrnca posve čista ostanu. Nesuši ovo sěme na suncu, nego vazda u hladu.

Vrěme za sijati murve. Vrěme najbolje za sijati murve jest měsec travanj (April).

Zemlja. Zemlju za to odlučenu prie zime uzkopaj duboko, da prěko zime dobro promèrzne i tako nek izadje mekša i plodnia. Ako je nebi mogo uzkopati prie zime, uzkopaj je barem tri ili četiri nedělje danah prie nego usiješ; imaš je pako prěkopati svakako dan pèrvo sijanja; a zatim očisti travu i poravnaj. Poslě toga učini brazdice od prilike dva pèrsta duboke.

Postupanje (baratanje) sa sěmenom. Dva dana prie, nego posiješ murve, stavi šeme u sladku vodu, da napuči (nabubri) i omekša. Zatim izčedi vodu, uzmi žicu konca (tanak končić), pavuci ga pa mokru sěmenu, tako da se sěme za njega prilěpi, digni ga pomujivo (pazljivo) i raztegni ga po brazdici, pokrij ga sa zemljom, koju si malo pèrvo izvadio.

Zalěvanje. Ako bi poslě sědbe vrěme bilo sušno, zalěvaj několiko danah posijanu lěju (lihu), da ti lakše sěme nikne. Ako je sěme dobro, pazi, da voda, s kojom misliš zalèvati, bude stala jedan dva dana pèrvo na zraku u kojem sudu. Dobro sěme niknut će od prilike za 12 danah.

Plěvi i od mraza čuvaj. Pazi, da medju mladim murvama neraste druga trava, jer bi ih zadušila. Toga radi valja ti često plěviti. Mlade ćeš murve sačuvati od noćnih mrazovah (slane noćne), ako ih pokriješ s gustima grančicama (gorušinom), koja će ih braniti ne samo od studeni (zime), nego i od pripeke sunca (velike vrućine).

Pèrva zima. Prie nego počne zima, pokrij mlada stabalca (prěsadke) suhim lištjem za pedalj višine. Ovo lištje vèrlo je dobro za učuvati ih navlastito od studeni bez sněga.

Postupak sa stablićima. Nenarastu li stablići pèrvog lěta veliki, to ih pusti i druge godine bez ikakve rad-

Digitized by Google

nje; pokrij ih samo u zimu s lištjem suhim, kao što gori rekosmo.

Přesadjivanje druge godine. Kad mlade murvice narastu jedan do pó druge stope (noge) visoko, odmah ih přesadi druge godine, da one, koje su veće, nepriduše (nezadave, neuguše) manje, i da žile poglavite ili svèrda odveć neujačaju.

Način po komu se tréba vladati. Za ovo dostignuti tréba pripraviti zemlju, u koju ih misliš přesaditi, kokono i onu za sème. A da mogu rasti slobodno nèkoliko godinah, přesadi ih nogu (stopu) ili nogu i pó daleko jednu od druge.

Pokle ih přesadiš, odrèži mladice tri pèrsta povèrh zemlje, ili u zeleno izpod onoga pasa, koji razlučuje mèrtvo dèrvo od živa.

Kad izvadiš mladice iz zemlje, pokrati im malo žilicu srédnju; druge manje žilice čitave iz zemlje izvadi i ostavi cèle.

Přesadi samo one murvice, koje su za pèrst debele.

Vrème najbolje za přesadjivati murve jest mèsec ožujak (Mart.) i travanj (April), prie nego sok udre u stabla. Kako ih přesadiš, moraš ih pomnjivo zalèvati, nek se bèrže primu.

Mlade dudiće nemoj silom iz zemlje vaditi, nego polaganno lopatom gvozdenom iliti ašovom, jer kad bi ih gulio rukama, mogo bi im iztèrgati žile i tako pogubiti stabla.

Pokle i digneš iz zemlje, nemoj ostavljati dugo vrèmena žile na zraku, na suncu, na vètru; ako ih nèmožeš odmah přesaditi, pokrij im žile sa zemljom, travom, slamom, mahovinom, a što prie to bolje přesaditi nastoj.

Žile ranjene odrèži s oštrim nožem polako, i kako su u zemlji prie bile, opet ih u zemlju onako posadi, a to ćeš lako znati, ako vadeći stablo, zabilježiš ga bèlim kamenom (kretom) ili ngljenom.

Gojènje dudovah tretje godine. Na isti način imaš tretje godine gojiti murve, to jest dignuti im suho lištje, odrèzati vèrhe, koji su pozebli, kopati marljivo lèje (lihe), zalèvati ih u vrème sušno. Onda ćeš tek tvoj přesad u šipražić podignuti moći.

Način přesade u dèrva podignuti. Ako si rad přesade podignuti u dèrva, izaberi najvekše i najupravnie stabliće (prutiće) i přesadi ih tretje godine još jedan put dvè noge (stope) jedan od drugoga na daleko. Što je kazano gori, kako se ima rèzati i zalèvati, valja i za ovu

Digitized by Google

prigodu. Onde ih tek puati rasti u visinu od 7—8 nogah; odrěži u jeseni sve grančice s boka, al ne u živo, već neka ostanu na njima dva tri pupa (oka), koja ćeš posve odrězati u pramalětje. Dosad si se u tom prěvario, što si odmah grančice do živa odrězao, i zato su ti poginula stabla.

Přesadjivanje četvèrte godine. Četvèrte godine přesadi ih na město odredjeno za stabla visokoga rasta.

Zemlja, u kojoj imaju stati ova stabla, nek bude plodna, malo pěskovita (pèržinasta), na stèrmu prema pódnevu i zaklonjena od hladna větra.

Zemlja gnjilasta (ilovača) nije tako dobra, a blatna jest škodna. Nesadi murve ni pokraj obćenoga puta, ako se misliš služiti s njihovim lištjem za tvoje bube; jer je otrovan prah, koi se prilěpi lištju.

Sadi dakle tvoje murve oko vinograda, oko njive. Imade zemaljah, koje se nemogu ni obratiti u vinograd, ni sijati, obrati ih dakle u dubravu od dudovah. Izaberi zemlju, koja je blizu tvoga stana, da negubiš mnogo vrěmena prěnašajući lištje.

Pokle tako přesadiš tvoje murve, nastoj uzdèržat ih lěpo, da ti dadu mnogo lištja, da živu mnogo godinah, i da možeš lahko češati (brati) lištje. I zato nemoj ga brati za dvě godine, pokle ih přesadiš zadnji put; u jesen pako, čim lištje poberes, poréži grane ranjene, i očisti stablo od granah neprudnih. Usiluj one grane, koje pokažu veliku snagu, da se polegnu, tako uztegne se sok, i zapréči se, da stablo neide odviše u visinu, niti se u širinu odviše grana.

D. Način lištje češati t. j. s dèrveta sbrati. Kad pristupi vrěme od češanja lištja, počmi najprie od šiprakah iliti onih najmladjih listićah brati, kojim to mnogo manje nego li stablu i starom dèrvetu škodi, i koji su za mlade bube mnogi bolji i zdravi. Tako čineći lištje velikih dudovah ima vrěmena narasti veće, skupiti više soka, utvèrditi se, i biti ugodnie bubam velikim.

Lištje može se dignuti sa svake grančice, omičući ga s rukom odzdola uzgor, nu pazi, da se nesmaknu ili sataru novi pupi (pupoljci).

Najbolje je, da ga u jutru, kad rose nestane, tèrgaš i prie zahoda sunca brati prestaneš.

Najviše ćeš u tome faliti, ako jednu stranu dèrveta neobereš, misleći, da ćeš mu time pohasniti; dapače neostavi na njemu ni jedan jedini listak, i kao što prie reko-

Digitized by Google

smo, odmah sve osušene grančice s oštrim nožem odrěži, a suvišne i neprudne digni. Stablo bacit će novo lištje iz pupah, koji ostanu, i bit će zaklonjeno od pripeke sunca.

Lěstve (mèrdevine). Za pošteditи mlada stabla i za tvoju vlastitu sigurnost i lasnost, kad budeš tèrgao lištje, služi se lěstvami, u kojih su tri noge.

Dj. Dèrva valja da se odmore (počinu). Za uzdèržati stabla mnogo godinah u dobru stauju i da ti budu mogla davati obilato lištja, razděli ih tako, da jedan dio (čast) od njih ostane barem svake četvèrte godine nepočešan (neobran) i da počine. Tako n. p. ako ćeš da odhraniš lot sěmena od bubah, od potrèbe je 12 14 dobrih dudovah; trěba dakle da četiri dèrveta uvěk suviše imadeš, kako bi ti svake godine četiri stabla neobrana ostala.

Neberidva puta stabla iste godine, sve ako bi i nanovo listala, jedno, što bi ti poginulo stablo, a drugo, što bi ti poginule bube (kukci), koje bi s tim lištjem hranio.

Šiprag (gèrmići, dubravište i gradje). I od šipraga možeš imati veliku korist, pèrvo, što mu mraz tako lahko nenahudi; drugo, što baca lištje prie nego stabla visoka, i tretje, što može služiti za gradju (graju) oko vinogradah.

Sa šipragom postupaj ovako: izvadi stabla od tri godine u měsecu ožujku (Mart.) i postavi ih u brazdu; nedaj, da uzrastu više od 5 stopah (nogah); rěži ih svake godine; zalij i očisti ih od trave škodljive, kad god trěba. Poslě dvě godine možeš početi češati lištje.

E. Bolesti. I dudovi su podvèrženi někojima bolestima. Najveća je bolest njihova onda, kad im kora počme gdě i gdě cèrniti, i čini se, kao da je izgorèla, a stablo se osuši i cělo po tomu dèrvo izumre. Bolest ovu lěči ovako: odrěži s korom dèrvo osušeno sve do živa i ranu s melemom zamaži.

Mahovinu (mah), koja ti sok dèrvetu izvlači i od koje ti se dèrvo sasvim osušiti može, ostruži i očisti pomnjivo s dèrveta.

Melem (mast.) Najbolji melem za dudove jest slědeći: Uzmi 16 dělah (častih) govedje balege ili govedje kèrvi, 8 dělah suha kreča (vapna) od starih zidinah ili suhe krede, 8 dělah luga (dèrvenog pepela) i 1 dio sitna pěska (pèržine) iz sladke vode. Prosij stvari suhe, pak zaměšaj sve zajedno i učini melem. S ovim melemom pokrij natanko rane, pospi zatim odozgó s drugom měšalinom od 6 dělah luga, a 1 děla kostih izgorělih ili sadra; izravnaj

Digitized by Google

na poslědku svekoliko i izpravi s kojim gladkim orudjem. Ovo ćeš činiti na vrěmenu suhu, da melen što bèrže zasuši i otvèrdne. Od istoga melema napravi toliko, koliko od prilike misliš, da ti je od potrěbe, budući da se on za dugo dèržati neda.

(Konac drugi put).

Izvěstje g. Franje Trummera.

(Nadalje.)

Iz ovoga vidi se, da u gori napomenutih vinogradih najviše ima nasada od slědećih 12 felah:

1. Zelenike (zelenike sive, grüner Hainer). Njoj ide pèrvo město, zašto je bez dvojbe najviše imade. Za njom slěde: 2. Lipovčina (lipovčina drobna, šperlina, weisser Wipbacher), koja je gděgdě glavni nasad, 3. Kraljevina (rother Portugieser), 4. Šipel (pitovna šipel, debela šipel, beli peles, šiprina, belina, weisse Schopatna), 5. Čèrnina, (drobna čèrnina, čèrni belak, kosovina, kosovina čèrna, kleščec, kapčina, blaue Zimmettraube). Ove su tri fele poslě dvih pèrvih najjače. Za ovima slěde: Braničevka (čèrnina, blaue Kadarka), 7. Peles (čèrni belak, braničevka, čèrnina, blauer Blank), 8. Kapčina (pitovna čèrnina, blauer Köllner), 9. Drišćec (duga ranina, weisser Mehlweiss), 10. Svetlika (ranina, drobna šipel, pitovna belina, bela zelenika, weisser Mosler), 11. fela, koja se němački zove: schwarzer Elbling, a najposlě glavni je nasad po gděkojima vinogradima 12. Belina (weisser Heinisch).

Što se dotiče kakvoće vina od gori spomenutih vinove loze felah, koje su već više putah kroz specifičku težinu iztraživane bile, to one idu jedne za drugom u slědećem redu:

1.	Svetlika (weisser Mosler)	sa	1,111	stupnjah	(gradah)	specifičke težine.
2.	Čèrnina (blaue Zimmettraube)	«	1,092	«	«	«	«
3.	Kraljevina (roth. Portugieser)	«	1,090	«	«	«	«
4.	Šipel (weisse Schopatna)	«	1,087	«	«	«	«
5.	Braničevka (blaue Kadarka)	«	1,087	«	«	«	«
6.	Drišćec (weisser Mehlweiss)	«	1,086	«	«	«	«
7.	Schwarzer Elbling	«	1,084	«	«	«	«
8.	Zelenika (grüner Hainer)	«	1,077	«	«	«	«
9.	Belina (weiser Heinisch)	«	1,076	«	«	«	«
10.	Lipovčina (weisser Wipbacher)		1,072	«	«	«	«
11.	Kapčina (blauer Köllner)	«	1,070	«	«	«	«
12.	Peles (blauer Blank)	«	1,068	«	«	«	«

Digitized by Google

Što se dotiče rodnosti ovih felah vinove loze, valja ih s malenimi iznimkami u slědeći red staviti:

1. Zelenika (grüner Hainer), 2. peles (blauer Blank, 3. lipovčina (weisser Wipbacher), 4. braničevka (blaue Kadarka), 5. belina (weisser Heinisch), 6. schwarzer Elbling, 7. kapčina (blauer Köllner), 8. čěrnina (blaue Zimmettraube), 9. šipel (weisse Schopatna), 10. kraljevina (rother Portugieser), 11. drišćec (weisser Mehlweiss), 12. svetlika (weisser Mosler).

Iz ovoga mogli smo razabrati, da ponajviše, čim je koja fela rodnia, tim je vino slabie i gore.

Isto tako vidi se, sudeći po glavnom nasadu u gori spomenutih vinogradih, da se je dosad slabo gledalo na to, kakvo je vino i da bude bolje, već samo na to, da ga što više imade.

Neda se tajiti, da u Hèrvatskoj, gdě i zemlja i zrak vinogradom toli prija, imade još i od gorih felah dobra vina za pilo, nu ja sam vidio mnogo felah sad kao glavni nasad, nu ponajviše kao směs (měšalinu), koje veliki prostor zanimlju, premda su već oddavna zaslužile, da se izkèrče; tako na primèr i prie svega:

1. peles (blauer Blank), 2. žlahet (weisse Fischtraube), 3. kokopatlina (weisser Blaustiel), 4. javorika (weisser Barthainer), 5. belina prepasana (gelber Kracher), 6. blaue Tantovina, 7. grüner Kanigli 8. blaue Urbanitraube.

(Dalje drugi put.)

Zemljoteżanje.

Od A. Kuzmanića.

O izabranju i uzdèržanju sěmena.

Ako bude sěme loše, slagati će i mekota, i gjojina, makar bio i najbolji ugodjaj od kiše. Vidok, koji potanko u svoje trude gleda, svojski mekoti, svojski gnoji, i sije. Brez ovoga troga nemože biti naprědka ni na najzgodnijoj godižbini. Nije podpuno pravedno rečeno: Kako je orao, onako je i požeo; ili: ako ima gnjoja, ima i žita; nego ovo troje valja zajedno sljubiti: kako je orao, gnjojio, i sijao, onako je i požeo. I zaista, ko ta tri poslaka po načinu pravednomu neisposluje, onda je kriva njegova košulja na njemu. To je živa istina; ništa to krivo nije.

Digitized by Google

Lětina najviše o sěmenu visi. Ako je ono èrdjavo, èrdjavo i klija i radja. Sěme se onda kaže da je dobro, kad je posve zdrělo, zdravo, čvèrsto, gladko, čisto i ničim neudara. Žito pošto je na guvnu izvijeno, i sa plěvom posve rastavljeno, opet u lopatu se zgèrne, pak k větru zahiti. Koje je zèrnje, zabitivši ga, dalje odletilo, ono je teže i zastavnije, ono je najbolje za sěme. I to sěme tako izabrano, nevalja odmah u kuću svèrnuti, i u ambar usuti, nego na suncu često razgèrćati dok se sasvim prisuši i uznaži; pak ljudski na rešetu ustrojiti, to jest isčistiti od svakojake priměše (od šuljakah, grašice, ljulja, kukolja, zoburah), trunja, i smrada, neka dodje čisto kao da su ga golubi zabrali.

Sěme od graži (ozimice), graha, važola, eljde, pira, bara, ječma, zobi, lako se u ambaru uspari, i izjide; za to, pošto je ustrojeno, kao što je ozgo spomenuto, trěba ga pomnjivo sa studenim prahom od klaka na sitno izměšati, i tako do vrěmena sèdbe dohraniti. Na tri děla takovoga sěmena ide jedan dio klaka, iliti na jedan primer govoreći, na tri oke sěmena, ide jedna oka klaka. To tako uči g. Ferrari u svom dělu pod imenom: l' Agente in campagna, pag. 33. — Poslovač u polju, strana 33; i drugi vrědni taljanski spisatelji takodjer uče, koji su izvěžbali, da žito negrize se kad je s klakom směšato.

Šenica sa prosom izměšana najbolje uzdèržuje se, to što proso, koje je svedjer bladno, zahladjuje je te neda da se spari. Na tri děla sěmena šeničnoga izabrana, i uredjena kako je ozgo rečeno, ide jedan dio prosa. Ta se směsa dèrži do sědbe, pak onda na rešeto u gusto pleteno prostroji se, da šenica na njemu sama ostane, a proso propane.

Jedni u nas donesu studenoga pěska morskoga (pèržine, salbuna), uspu ga za jedno dva tri pèrsta u jedan sud, u čemu su naumili sěme dèržati, pak sěme na ono naspu, pak ga pěskom pokriju. A jedni potope modroga kamena u vodu, pak u onu vodu sěme potope, i properu; a jedni opet tamnjanom podkade sud u čemu će sěme ostaviti, ili metnu smèrdeljavine, i t. d. Sve to oni rade zbogu sněti (snětine, snětljike). Ali mnogi věšti ljudi pišu, da sva ta radnja nije potrěbita ako je zèrno zdravo. Snět, oni vele zameće se u klasu od magluštine, vlage, i drugoga česova napana, a u ambaru na zdravom zèrnu nigda. Sa svim sa tim g. Malaspina iskušao je, da žito sa lugom izměšato, i posijano nikada se nije osnětljičavalo,

Digitized by Google

Cèrvi oni žitari, bobari, žižice, gaje, i druge mušice mnogo taru bob, leće, i grah. Kad se hoće to za sěme ostaviti, dobro je sa ćadjom izměšati, koja svojom gorčinom svaku cvèrnjku, i svaki gad odbija.

Sěme se od kukuruza najbolje uzdèržuje u klipi (klipu), baš na onim věšalicami (vežnjima) Izberu se klipi, koji su prikladni, lěpo zatvoreni na vèrhu, ne ćelavi, ne ljuljavi, na suncu izšušeni, pak vežu se par u par, i oběse u suhoti. Kad dodje vrěme od sijanja, smane se s njih ono zèrnje što je pri srědini klipa, i pri čežaji, a ne ono što je pri vèrhu, jera je šturljivo. Kad bi se moralo sijati kukuruza na guvnu mlatačim omlatjena, onda bi ga valjalo na gusto sijati, zašto zèrnje utučeno slabo proklija.

Sěme od rěpe, lana, konoplja, zelja svakojaka, i. t d. trěba obrati kad je zdrělo, pak na suncu sušiti, pak lěpo ustrojiti i u suhoti dèržati. Sěme od děteline nevalja ogoliti, nego sa opnom u čemu stoji sijati ga.

Sěme od svakojake krušne satvari bolje baca kad je mlado, nego kad je staro. Ali opet se po kušanju zna, da sěme od děteline, graha, boba, važola, eljde, rěpe, zelja, ako se i zastarčilo dobro radja. Takodjer se dobro prima bar, i bělo proso staro, ako nije zastalo u snopu na njivi ili na guvnu, jer tako žito, ako se odmah kako je požeto neovèrše i nedorene kući, sunce ga kvari, na suncu baš prismagne. — Napokon sěme od svakojakoga zeljenja kad je okruglo veselije ide, nego kad je duguljasto. Duguljato radja dok je mlado, a kad se zastarči, slabo niče, a još slabije radja.

O škodnim travinama.

Koji težak priuba mozga ima, taj podpuno zna da travine veliku škodu zemlji čine, jera iztežu onu njezinu snagu, i slast, koja imala bi krěpiti žito, i ostalo plodonosno stablje o čemu čověk žive. Kada se te travine razdomove, i žile svoje raskrote, tadar prěmučno ji je povaditi, i sa svim iskorenuti; to izlazi na dvadeset stranah, i na dvadeset mukah, ali sve su tomu krive ruke, koje su počivale, kad im je valjalo plěviti, i trěbiti.

Kako se vidi gdě je njiva vèrlo travovita, to jest, gdě su po njoj obrastle one travurine žderalice, kao na jedan primer: troskot, aptovina, slatkovina, ljuljika, grahorina, stoklasina, sikavica, itd., trěba zemlju uz duž i po prěko više putah premećati, a to uz lětne měsecove, jera onda na

Digitized by Google

vrućini bèrže venu one podvaljene trave, i više nemogu se omladjivati. Po tom lako ji je skupim grabljama pograbiti, pak na stranu zabaciti, i izgorěti.

Kazato je kako valja sěme lěpo ustrojiti, da neostane u njemu nikakvoga amelja, nikakve směse iz koje bi mogla česova trava niknuti. A sad se i ovo javlja, da nevalja vriškim gnjojom, kao n. p. vriškom kèrkaljinom, balegom itd. zemlju zagnjojiti, jera u tom vriškom gnjoju dosta ima svakojakoga sěmenja iz kojega škodna travina bane. Ko drugoga gnjoja neima van toga, a ono neka njim zemlju zagnjoji dok je pèrvi put mekoti, da može trava izvèrciti prie neg dodje vrěme od sědbe. Tadar kad zadje čověk da primekoti, može svu travu iztrěbiti, to će mu ostati sijanica čista.

O kopanju.

Motika jest jedno prěpotrěbito težačko ratilo *), ama valja znati kako i kad njim poslužiti se. Kad je rok za kopačinu, i koliko putah dolazi, to će se napomenuti kad bude govor o različitom rodu žita; nego je sada zgodno ovdě pobilježiti po několiko osobitih opazakah odnosećih se na takovu radnju.

Bilo (to biva pšenica, ječam, raž i t. d.), a ne navlastito zelen (to biva kukuruz oni poljski, bèrzorod, proso i t. d. što se na jar sije, (kopa se kad je podosta poodrastla, ali kopajući je trěba potanko pomnjiti, da joj se žilice motikom nepokrute.

Na kopanje ide se kad je zemlja suha, i kad je čisto vedro, e kopajući je kad je mokra, ali vlažna, luća se, pak se uvati oni tvèrd skorup, te se žilice nemogu rastezati, niti soka potezati, a struk zakuka se, požuti, izvešća, i škito ploda daje. Ovo valja vatati dobro u mozak: rok je kopačini kad šunašce iz čiste vedrine grije, i kad je zemlja suha.

Tanaušno stablje, ono stručje od pšenice, raži, zobi, pira, i t. d. običajno neokopava se. Tko bi htio to učiniti da mu žito vrědnije idje, ima polagano, i tanko motičicom ali rasnicom (raslikom) kopčati, i čuvati da u žilice netukne. Ako bude škodnih travinah, ima ih pomnjivo razčepèr-

*) Ratilo u našemu hèrvatskomu jezikn znači a l a t, taljanski: i n s t r u m e n t o. Ako ta rěč dolazi od r a d i t i, valjalo bi je pisati i izgovarati r a d i l o, a ne r a t i l o, kao što je narod naš izgovara. Ali bojim se, da ono ističe od imena r a t a r (orač), a opet u ruskom jeziku pod imenom r a t i š te razumě se někako oružje. —

Digitized by Google

kati i izguliti služeći se motičicom èrtimice, i kosimice, pak zemlju u naokolo poodizati na malo stožje.

Kod kukuruza drugačija je radnja. Pèrvi put trèba podanj na ravno podmekotiti; drugi put se okolo naokolo zemljom zagèrne; treći, iliti poslèdnji put podpuno i redomice na stogove kopa. Kad je tako na sklad oko kukuruza obstoženo, i obgèrnuto, lakše natapa kiša unj, žile mu se lèpo raskrote, veće življenje vataju, stablo (oni tertor, ona taptina) veselije se iz zemlje isteže, i jače može suše podnèti. Motika za kopanje kukuruza ima biti golemačka, oštroga i ravnoga èrta, da može lakše zemlju parati i rediti, i škodnu travinu podkopati, i istèrgnuti. I ovu škodnu travu izguljenu nevalja na njivi ostaviti, nego na stranu baciti, jera ako na njivi zaostane, a kiša okrene, lako se opet okalači*) na veliku štetu uševa.

Gdè je malo rukuh, i gdè su velike sijanice nekopa se zob, pir, šenica, proso, nego jedni (u Talii) zadju s hèrstinom čepurastom od divlje jabuke, ili od divlje šljive, te je vlače po osnacu **), te onako njom čandèrljaju, grebu zemlju na mèsto je kopati. Gdè je zob usijana, to se radi tamo o polovini ožujka mèseca; gdè je pšenica, u početku toga mèseca; a gdè je proso, od prilike na deset danah pošto se iz zemlje pomolilo (kad je zemlja suha i vedrina.)

Motika za kopanje vinograda, murvah, i ostaloga uplodita stablja, ima biti užja od one kukuruzovače, a ma onako duga, èrta obloga, ne onoliko oštra, da se sèče žila od rečenih voćakah čim se ove okopavaju.

Za kopanje svakojakoga prèsada, i zelja, gdè je gušćad, hoće se mala motičica ili ona maceta na jednome kraju rasoata, na drugomu plosnata.

O sijanju.

Ustrojivši, i spremivši sème, kao što je kazato, vrèdan težak opet stara se kako će ga i kad u cèrnu zemlju trunuti. On ima na um uzeti ovo četvero: 1) doba (rok) od sèdbe, — 2) koliko sèmena trèba namaknuti, — 3) na koji se način ima sijati, — 4) koliko trèba sème zakriti.

---

*) Okalačiti se dolazi od kalac t. j. mlada trava kad niče.

**) Osnac što zove se kad je izniklo.

Digitized by Google

1. doba od sědbe.

Sijač ide sijati kad mu vrěme i kako mu město zapověda. Može se desivati odviše sušno, ja odviše kišovito, ja odviše studeno, te tim stazama valja sad više, sad manje sědbu odgadjati. Nego svakako naprědak biva za rana sijati, neka hrana ima kad krotiti se i vatati prije neg rupi nezgodno vrěme. Kad se pozno sije, na jedanput puno še posalah domota; tadar težak nazadan bude, mora se oko mnogo satvarih vèrtiti, te težko ih može razgoditi.

Ko odviše rano, ali odviše kasno sije, taj napokonj u neudoba sije. Raž i pšenica u mèrtvoj jeseni posijane slabo privataju; ta zimaih prěuzmilje; a kad su vele rano usijane drugi im razasutak bane; travina medju njima napinje se, otimlje ih.

U prolětnje se brazde sije (na jar) kako kad vrěme dopušta. Ako je studeno, čeka se mekač (meko vrěme); ako li zagrije bolje se teg suši, zgodnije je onda sijati.

Bèrzorod (taljanski cinquantino), proso, bar, pozno sočivo, štono se lětna hrana pozna zove, valja na vrěme u zemlju baciti. Ako ta hrana nebude usijana pred svèršetak měseca lipnja (tamo po svetom Anti) slabo će prispěti, ele zaladice će je prěmamit i pozobati.

Nesije se kad větar puše (duva), jera větar na jednu ruku sve odnosi, pa ostane ti ona oplaza, ona razsionica.

2. Koliko trěba sěmena namaknuti.

Vrědan sijač sam promišlja, sam oměra koliko mu sěmena trěba, jera on zna šta mu zemlja ište; ište li mu gušču ruku, ili tanju; on zna, da kad se veliko gusto sije (u čuporu), gusto i busa se, zgušiva se, jedno drugom sok krade, te neima prorasta, ama ima praznih tulacah, ali jedva klasja kao mišje uši! A opet kad se dade tanka ruka, kad vele rětko sije, zemlja ostane ćelava, na městu ima oděće a na městu neima. Lěpo se žito žiti kad nije ni vele gusto, ni vele rětko.

3. Na koji se način ima sijati.

Sěme neka bude jednako, redomice po tegu razabrano. Ako nebude tuda, biti će gustine i rětkine, i ćele; to jest, biti će štete. U Taliji siju iz ruke, i iz sijala. Sijalo (taljanski seminatore) biva jedan tvor u što se sěme uspe, koje pak iz njega na sklad vèrca kad se zatrese. — Obično sěme se prěda se omaški iz ruke baca, a to uz oranje i niz oranje, sve pod jednu měru.

4. Koliko trèba sěme zakriti.

U zamlji gnjilovači ako je sěme od bèle hrane za četiri palca (od prilike za jednu podlanicu mušku) zavaljeno,

Digitized by Google

odviše je zavaljeno. U zemlju studenu i vlažnu nevalja prěko dva palca (dva debela pèrsta muška u prěko) sěme zakrit; a u laganu i suvu zemlju malo pojače, ama nigdě prěko četiri palca. Istina da sěme što je nižje zavaljeno manje ga tice, i miši zoblju; ali ako je dublje od četri palca, slabo niče, zemlja zadavi ga. Što je zèrnje sitnije, to plitće ima u zemlji biti. Sije se pod brazdu, ali pod dèrljaču, ali pod branu, ali pod grablje. — Kad se hoće da sěme duboko nezavali, onda se tek dèrljačom (taljanski erpice) podèrlja, ali branom pobrana. Sěme se sitno pod branu, ali pod grablje sije Gdě svèrtožno, gdě je na usko, i gdě neima dèrljače, mogu grablje služiti, osobito kud je lan usijan. Pod brazdu se sije kad se hoće dublje sěme zavaliti, osobito ako su zemlje grumenljive.

O brani, i dèrljači.

Brana, iliti branja biva jedno ratilo težačko čim se teg (oranje) brana, i ravna pošto se posije. Sva je brana od dèrvljadi, i od perja; u nje imaju tegare (potegače, potežnice), bilo, oje, vretena, gužve, klin, pridèržak, igla (zavorak), i perje. Bilo jest jedna debela daska širinom ispravljena, koja po zemlji čandèrljajući, grumenje, luće razbija. To bilo (što je upravo glava od brane) na dva města je spréd po srědini provèrćeno, i u te dvě provèrtine udarene su tegare iliti potegače, to jest, dva dèrveta skučena, pri bilu razvedena, a na kraju (za što će se oje privrěti) svedena. Dakle (da bi me bolje razumio ko nije brane vidio) te tegare jesu kao dvě ruke dèrvene, koje se iz bila pružaju, i s ojem sastavljaju se, i tu u tom sastavku, da se to troje (tegare i oje ne izteže, udaren je dèrveni klin, to jest, zaklinjeno je. A oje) jest dèrvo dugo na put rude (taljanski timone) za što se volovi vataju, koji branu vuku. -- Opet imaju do tri (ili više) vretena, u srědi, i na svakome kraju od bila po jedno, i ta su vretena po vèrh bila usadjena, i iz njega vire kao pera. Sad, na ta se vretena namet nabije t. j. oni dèršci dvograni, rašljasti od perja, sve redom jedan do drugoga posloženi, kroz koje provučena je igla, iliti oni zavorak kao jedan matračić, da im neda omaknuti se sa vretenah. Tako ti taj namet dodje ciko kroz vretena na bilo, i gužvami je vezat za oba kraja od bila. da čvèršće stoji. A perje zovu se one bèrstine, iliti grane i kite lisnate neokresane,

Digitized by Google

koje idu iz onih dèržakah taman kao čepurasta repina; a pridèržak biva jedna motka (izdanak) sašivena prèko dèržakah, U velike plužne brane bude po pedeset, i više perah, i ta su pera od graba, ali od česova drugoga dèrveta. Kad se brana jedan čovèk sèdi (ali iskobelji se) na dèršcim, da branu pritisne, a drugi (vologonac) vole goni; nego onaj sèdeći pridèrživa se jednom rukom za jedno vreteno, a drugom za pridèržak, da se s brane neotisne, a branu izdiziva kad puno nagèrne (naguvlja) zemlju prèda se, da brana propusti zemlju poda se. Bilo, luće tare, a perje ravna. To brananje više putah tako dobro ide, da iza brane ostane zemlja kao da je prosijana.

Koliko je meni poznato u nas*) dèrljače neima, nego imaju grablje dèrvene i gvoždene čim naši težaci travu iskorenjuju, i ravnaju ono gèrdno što ostane iza brane. Ali ta radnja u Taliji i u drugim dèržavama bolje i čvèršće za rukom ide pomoću dèrljače. Ona je na tri nugla (ćoše), ali na zasuk. Koja je na tri nugla, u vèrhu mora biti uska, da manje zemlje nagèrne se kad dèrlja. Ona je od dva dèrveta (od dva bedrinjaka) u vèrhu skučena, dugačka od tri stope (i više kako koja). Na tom vèrhu ili sastavku ima jedan kotač (kotulač) gvoždeni, zašto se voli, ali konji vežu. Sad, po srèdini u prèko od jednoga do drugoga bedrinjaka imaju do četiri, do pet prèčakah (više ili manje duge kako širina zapovèda), i u svakoj prèčki imaju zubi, iliti klini gvoždeni kao u grabaljah, na vèrhu tupasti. Za poslèdnju prèčku vezat je komad konopa, što težak u ruci dèrži, te isporavlja dèrljaču kad mu na krivo ide, ili kad i kad ponadiže, ali streska je, kad se poda nju puno zemlje, travine podgèrne. Dèrljača ima biti veća, manja, teža, laganija, kako zemlja ište; t. j. ako je zemlja pèrka i lagana, lagana mora biti i dèrljača; ako li je zemlja čvèrsta, teža mora biti i dèrljača. Za to težaci navale na nju više ili manje ledine, ali kamenja.

U dèrljače belgjanske (u dèržavi belgjanskoj) klini nisu potvèrditi, nego mogu se nagnuti naprèd, i nazad. Napréd ih nagnu kad hoće trave izkorenut, i grumenje razbiti; a nazad ih nagnu kad hoće sème pokriti. A čuo sam, da tamo u gornjoj Hèrvatskoj ruci kroz prèčke, i kline provučeni su dèršci od tèrnja, a tèrnje od dèrljače pruža se taman kao od brane perje. Tako klini brazdu taru, travinu rastèravaju, a tèrnje zemlju ravna.

*) Naime u Dalmacii. *Ur.*

Digitized by Google

Gosp. Margaroli u svojoj knjizi o zemljoteżanju na strani 14 piše, da bi vele koristno bilo dobaviti onu belgjansku dèrljaču, poviše spomenutu. — Svakako će pak dobro biti, da naši težaci, ako im ambar dopušta dèrljaču dobave, jera je to ratilo koristno. Za nevolju mogla bi služiti dèrljača sa dèrvenim klinima.

(Dalje drugi put).

Ladoležova pšenica.

Čiča Srećko. Pogledajte, bratjo, ovu njivu, pa ćete po pšenici, kakova je, odmah kazati, da je to pšenica Ladoležova.

Ljubinko. Pa to je njiva tvoga prijatina Ladoleža. Ja znam, kada ga je moj otac jesenas natèrao, te je jedva to malo pšenice posejao.

Č. Srećko. Dakle opet pravo ljudi kažu, da od onoga rada (radjne) neima ništa, koji se neradi svesèrdo. Vidite ljudi, da ova njiva niti je dobro uzorana ni posejana. Po ovome žitu sudeći ja bi smio reći, da i sème nije dobro bilo, to vam dokazuje ovo kèržavo i redko žito; a da je docne (kasno) posejano, o tome se evo možete uvèriti, kad pogledate dole na bokor (Staude). Jer da je to žito ranije posejano, ono bi se ubokorilo (bestauden), te bi iz žilah više vlatovah izbilo, a ovako eto vidite jedva jedan i dva vlata.

Ljubinko. Ti dobro znaš, striče, da je takova njiva Ladoležova svakad bila, pa se nemoj ni ovoj pšenici čuditi. Što je njegovo, to je loše.

Č. Srećko. Vidite, ova pšenica, kada je sejana, nije ni učinjena, poresetana, i zato je ovakova nečista. Ja sam vama svakad govorio: »Kako seješ, onako ćeš i požnjeti.« Ja znam, da je ove rèči i moj Ladoležčuo, ali ili ih nije zapamtio, ili se nije htèo po njima vladati. Vidite, moj zlosrećni Ladolež kakvo sème je bacio u ovu njivu, onako mu je i žito. Pogledajte, što neima po ovom žitu? Eto gorušice (slačice, muštarde), palamide, grašca, divlje zobi, turčinka (papaver rhoeas Linn.), kukolja. To sve nije moglo drugojačije ovdè iznići, da nije posejano; dakle moj Ladolež, vidite, nije sème učinio, kada je sejao, nego je posejao onako neučinjeno, pa sad kako je posejao, onako će i požnjeti.

Ljubinko. E ono malo truda požalio je oko sèmena da učini, pa je izkvario svu njivu.

Č. Srećko. Jošt da vam kažem, bratjo. Vidite, ovaj zlosrećni Ladolež neima u kući rešeta, pa opet neće i ovo žito što mu, ako Bog da, do rukuh dodje, učiniti i protočiti; no će onako neučinjeno žito i opet dalje da seje, onako će neučinjeno da melje, od njega brašno (melju) da prodaje i sam da jede. — Kad bi moj Ladolež čovèk bio, on bi mogo tome pomoći, no sad je već i pozdno (kasno).

Ljubinko. E pa bar koliko toliko. Kazuj, čim bi pomoći mogo, te da ga natèramo da učini.

Č. Srećko. Kad bi izišo sa ženom i dècom na njivu, pa sad ovu kojekakovu korovinu (drač) oplèvio, mogo bi njivu očistiti, te bi ostala pšenica čista. Ovo je trebalo ranije učiniti, dok nije pšenica vlatala, a sada je malo pozdno, jer će mnogo da izgazi i da pokvari.

Ljubinko. Pa opet će bolje biti i to da učini, nego da ostavi ovako nečisto žito.

Č. Srećko. Ovako, bratjo, prodjite redom po našim poljam, pa u koga god vidite ovako nečisto žito, znajte, da je to Ladolež; jer dobar domaćin nebi mogao nikako ovakovu njivu svojima očima gledati. A. N.

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 6. Zagreb. Měseca lipnja. **1848.**

Sadèržaj: Bolesti u konjah. Od člana *Maksima Schmidt-Kovača.* — Nauk kako se imaju gojiti běle murvé (dudovi) i svilene bube. Od člana *Manojla Hofmanna.* (Konac.) — Vòćarstvo. Od *Pavla Bibliča.* — Zemljotežanje. Od *A. Kuzmaniča.* (Nadalje) — Něšto o vrěmenu žetve i kositbe trave.

Bolesti u konjah.

Od člana Maksima Schmidt-Kovača, živinskoga lěkara.

Buduć da sam se često sad kod ovoga, sad kod onoga, sad na obćinskih sajmovih desio, gdě su se prodavali konji kojekakom bolestju obteretjeni, i gdě se je poslě kupac, spoznavši bolest, za ušima češao, što je prevaren, zato sam nakanio u ovo několiko redakah progovoriti o někojih običniih bolestih konjskih.

I. Neduha (nedušljivost, Dampf).

Ovim imenom nazivamo bolest (beteg), koja se vèrlo rědko može izlěčiti, i koju, ako hoćemo da se izlěči, odmah u početku lěčiti valja, dok se nepogorša. Premda ova bolest spada u broj kroničkih t. j. onakih bolestih, koje dugo traju, zato ipak odtuda neslědi, da je svaki ovom bolestju obteretjeni konj měršav, pače imade u toj bolesti dobro hranjenih, krupnih i tustih konjah. Ovoj su bolesti podvèrženi ponajviše konji uzkih persah, velikoga těrbuha, prirodjenog i nedušljivog ploda, i koji se odmah znoje (pote), kad voze.

Uzroci ove bolesti jesu: zločesta, kisela, poplavljena i plěsniva hrana, prěkoredno těranje u vožnji, stajanje na větru sa znojnimi konji, prohladjenje, měrzlo pilo i kupanje, kad su konji znojavi (potni), zanemareni keh, i drugi mnogi, koje sve ovdě napomenuti nemogu, kao ni stan ove bolesti.

Spoznati se može: kada kljuse već u mirnom stanju (stališu) više putah odiše i kašlje nego drugi zdravi konj;

Digitized by Google

kad vuče sapu u se dosta dobro i rebra se prikladno uzdižu, al prie nego rebra uzdignuta padnu, opet kljuse sapu u se povuče, što se vidi u teščini; to disanje (odisanje) nèbiva kao kod zdravih polagano valovito, nego navalce na dva puta, pèrvi put na kratko, a drugi put na dugo. Kad ovakov nedušljiv konj vozi il kaše, bèrzo se uznoji i težko diše, što se vidi u gibanju teščine; nozdèrve tako razprostire, kao da bi mu se htèle prevratiti (prevèrnuti), sapu pušta žestoko silovito, a ovo puštanje sape biva kod nèkojih konjah zviždajuć, hripajuć i hèrčuć; pod rebri dolnje strane, gdè se počimlje tèrbuh, vidi se, kad diše, kao da je žlèb, i kad poslè vožnje stane, nemože se u sopljenju utažiti. Kad je ova bolest na visokom stupnju, tada se konj u disanju s cèlim životom napred i natrag giblje; kada se nahrani i napoji, biva disanje i kašljanje jače, isto tako u jutru kad ustane. Nedušljivo kljuse neleži rado ni, kad je umoreno, nu kad leži, uzdigne i opruži glavu, sključi je pod pèrsi i na širom dèrži pèrve noge; a nikad il vèrlo rèdko legne po strani rebarah. — Evo znamenjah, po kojima se pozna neduha.

Kao što već prie rekoh, ako neduha dugo traje, nemože se izlèčiti; nego odmah poslè keha, ako kljuse odviše kašlje il teže diše, može se ovako izlèčiti:

1. Valja, što najviše moguće, kljuse od vožnje i jašenja uzdèržavati; zatim valja kljuse svaki dan, ako nije vètrovito il kišovito vrème, po lètu na pašu goniti i travom il dètelinom u štali hraniti.

2. Ako odviše kašlje i težko diše, valja na pèrsah pó cipele u dužini žnoru navezti, istu 2, 3—4 nedèlje danah pod kožom ostaviti, svaki dan gnoj izaprati i žnoru premaknuti. Puštanje žnore zavisi od polaštice kljuseta.

3. Slèdeći prašak kod kuće načiniti ili u apoteki načiniti dati:

Rp. Salis amari
uncias duas
Pulv. baccarum juniperi
Pulv. seminis phelandrii aquatici
ana unciam semis
Sulph: aurati antimonii
drachmam unam
Salis amoniaci
drachmas tres:

mis. for. detur ad chartam signetur: Svaki dan po dva ovakova praha.

Digitized by Google

Buduć da ga svako kljuse samo na zobi ili posijah okusiti neće, zato trěba prah na tanjur deti, s vodom ili medom směšati, da budu kao žganci, i na kuhači kljusetu dati, nikada pako u kehu zalěvati. Ovo trěba tako dugo davati, dok sasvim neozdravi t. j. kašljati i težko disati neprestane.

4. Nemoj kljusetu davati mèrzle vode, no koja je već 2—3 ure u štali stala.

5. Ako se po napeljanoj žnori nebi dovoljno gnojilo, valja na pèrsah jednu i drugu stranu rerarah pèrsnih i žnoru puna 4 dana slědećom mastju mazati i ribati:

Rp. Olei Lauri
Olei Terebinthinae ana uncias duas
Pulv. Cantharidum
unciam semis

misce: for. detur, signetur: Na dan jedan put kroz četiri dana mazati.

II. Sekendia (Ozaena contagiosa, Rotz).

Pod ovim imenom razuměvamo bolest, koja se nalazi samo u konjah bez razlike spola i starosti.

Stan bolesti jest u slinovitih mrenah t. j. balavkah (Schleimhäute), u sapnih t. j. disajućih tetovinah (Lymphsystem) kao i u istih plućah.

Od dugotèrpne užganošti, bolestno umnoženoga baloscějanja (Schleimabsonderung), zanemarenoga keha, odtèrgavanja nadbalavke (Trennung des Epitheliums) i nastanja šankernih čirah (Geschwüre) u nozdèrvah i t. d.

Stupanj ove bolesti različan je. Ova je bolest dugotèrpna, bez groznice, i neizlěčiva; vodi k čirnoj i suhoj bolesti.

Bolest ova nemože se lako spoznati, jerbo se može lako zaměniti sa sumnjivim kehom, što često imadoh priliku opaziti videći, kako je mnogi, koi nerazumě, jerbo se nije učio, kljuse dao deraču (šintaru), premda nije sekendljivo bilo. Toga radi, gdě je kakva sumnja, trěbalo bi da poglavarstvo takovo kljuse samo zatvori i živinskog lěkara dozove; jer ova bolest vèrlo je pogibelna i drugima konjma, a žalostno bi bilo, kad bi čověk s nerazumnosti svoje blago izgubio.

Spoznati može se na slědeći način: Dlake su nakostrešene bez světlosti; někoji su dobro pri mesu, drugi, koji dugo boluju, mèršavi; u někojih se nalaze otoki na životu, čirovi, u drugih pako ne; oči su kad i kad kèrmež-

Digitized by Google

ljive; žlezdni uzli ili žlezdne hèržice (Drüsenknoten) pod vratom ponajviše na jednoj strani, kad i kad pod cèlim vratom, tvèrde, negibljive; ako ih čovèk i stisne, bez boli su; iztok (Ausfluss) iz nozdèrvah komadast na način sira, zelenkast, pepeljast, olovnast, dorotast, gnojan i kad i kad kèrvav. Nozdèrve su izvana na kraju gnjusne od smèrdućeg iztoka, koi se lèpi, nu ponajviše samo jedna nozdèrva, kad i kad obedvè, tako ipak da iz jedne više nego iz druge izilazi. Nadbalavke (Epithelium) u nozdèrvah jesu cèrvene, piknjaste, prugave, posute malenimi čiri na put leće; često gdè su čiri zacèlili, drugdè pako otvoreni, nevide se ipak svagda čiri, jerbo se više gori u nozdèrvah nalaze; zato valja s pèrstom visoko u nozdèrve poseći. Takovi su čiri u počet ku nalik na malene mehurčiće napunjene žutkastom vodom, poslè se otvore, u naokolo se nabubre, dno pako problèdi. Preporučujem opaznost onomu, koi hoće pèrstom da se osvèdoči, imade li u nutra čirovah: pèrvo, da niti najmanje na pèrstu nije ranjen, ili oguljen, da se umah sapunom, octom (sirćetom) ili pišaćom opere, jer bi se mogo lako razboliti, zašto takovi čiri pogibelnii su nego šankeri u čovèka; od šankernih čirah moći je čovèka osloboditi pa ozdravi, kljuse pako sekendljivimi čiri obteretjeno izlèčiti nije dosad moguće bilo, premda ima ljudih, koji se hvale, da su izlèčili; nu ja vèrlo dvojim, jer komu je dobro znano, kakva je to bolest, za cèlo se tako bezobrazno hvalisati neće.

Zato valja takovo kljuse umah u nazočnosti poglavarstva zaklati i duboko zakopati, najsigurnie zajedno s kožom; stvari, kao što su: remenje, štriki (konopi), gunjevi, sedla, kipućim lugom popariti, a još bolje, sažgati; željèzninu od takovog konja u ognju prežgati; pôd jasalah u štali, ako moguće, proměniti; nije li moguće, a ono kipućim lugom više putah oprati, prie nego što se drugi konji u istu štalu postave, u kratko, valja najveću pozornost i od strane poglavarstva, i od strane gospodara imati, da se drugi konji nenatepu.

(Dalje drugi put.)

Nauk

kako se imaju gojiti bèle murve i svilene bube.

Od člana Manojla Hofmanna, velikotèrčca u Milanu.

(Konac).

II. Mèsto.

Mèsto da je otvoreno, svètlo i prostrano. Osim dovoljne hrane valja da imaš i dosta mèsta, gdè će

Digitized by Google

svoje bube dèržati i hraniti. Za tu svèrhu odaberi sobu vidnu (světlu) i prostranu sa dva prozora ili druga dva otvora, da može zrak proměnjivati. U sobi pako istoj peć od potrěbe je, da imadeš, ako bi se slučilo hladno vrěme, da bi se ložiti moglo, koliko je od potrěbe.

Město mora biti prostrano, da možeš u njemu narediti potrěbiti broj krevetah (posteljah) od tèrskah zvanih tèrstenice, ili od prutja zvanih pletenice. Na lot sěmena trěba 6 takovih lěsicah. Lěsica valja da je 6 stopah (nogah) dugačka, a 4 stope široka.

Razvětrivanje t. j. ponavljanje zraka. Neobhodno je potrěbito u sobi, gdě se bube dèrže, ponavljati zrak t. j. naredbu učiniti, da može izilazit nezdrav a ulazit zdrav zrak. Toga radi proreži doli u vratah malenu dvě šake široku rupicu, a drugu isto takovu na gornjem kraju prozora (obloka.) Tako će kroz jednu rupu pokvareni zrak izlaziti, a kroz drugu čisti unilaziti. To je tako potrěbito za bube, kako i ista hrana.

Nemoj u sobi, gdě bube hraniš, pušiti lulu (duhan), niti štogod takvoga unositi, što bi jako i žestoko mirisalo i udaralo, kano n. p. běli luk, ljutika i t. d.; nevalja takodjer ni da sirćetom (octom) ili drugom kakvom spodobnom stvarju ono město kadiš, gdě bube hraniš. A najposlě nesteri po sobi lištje istom ubereno (frižko).

Ako okrene vrěme kišovito, oštro, burno, tako da nebi mogao razvětriti sobu, tad napravi u njoj plamište, t. j. naloži oganj od suhih dèrvah, da nedime (nekade se). Kad bi ga mogao učiniti pod oduškom ili na ognjištu, bilo bi mnogo bolje.

Nepriatelji bubah. Kad na lěpom vrěmenu otvoriš vrata i prozore za proměniti zrak, pazi, da neunidju ptice, miševi, mačke, ili kokoše, koje rado bube jedu i veliku ti štetu (škodu) učiniti mogu.

III. Gojenje bubah.

Budući da imaš dosta lištja za hranu i podobno t. j. dovoljno i prostrano město, možeš slobodno počet hraniti bube, ali pazi, da izpuniš pri tom slědeće uprave.

Lištje potrěbito za lot sěmena. Za izhraniti moći lot sěmena, trěba 12 dobrih i velikih dudovah iliti 10 centih lištja.

Kakvo trěba da je lištje? Lištje odlučeno bubama za hranu trěba da je čisto, frižko, dèržano u městu suhu i otvorenu, brez jagodah; neima dakle biti vlažno (mokro), prašno, ni pěgavo (flekasto).

Digitized by Google

Priprava k hrani. U pèrva dva doba (periode) izrèži na tanko lištje s čistim nožem, poslè možeš rèzati komade jače, i na taj način zaštedit (prišparat) ćeš mnogo lištja.

Vrème. U pèrvo doba potrèbno je, da lištje bude ubereno 8 urah (satih), a u poslèdnje 1—2 dana prie nego se dade bubam. Rèži ga malo prie nego ćeš bube hraniti, a ne pèrvo.

Lištje da nije užeženo. Lištje ubereno nemoj dèržati dugo vrèmena u hèrpi (gomili), jer se lahko užge i uzkisne (uzljuti), a takovo lištje bubama veoma škodi. Bolje ih je ostaviti jedan dan gladne, nego im dati lištje mokro i zločesto, od koga doisto poginuti moraju.

Lištje trèba sušiti. Kad dnevi kišoviti podèrže, mokro ćeš lištje najlaglje osušiti moći, ako ga na više malih dèlah razrediš i svaki dio ponase (poseb) u platno metneš, koje će dva čovèka uhvatiti za četiri kraja i ljuljati tamo amo, kao što činiš sa žitom il drugim sèmenom.

Vrème u koje se imaju nasaditi jajca. Kad vidiš, da dèrva, koja su u polju, listati počmu, i da im je lištje kolik srebèrni grošić, tad misli, da je vrème leći jajca od bubah.

Toplina. Soba, gdè imaš leći jajca, valja da je topla, jednaka toploti dana pramalètnoga (18 — 19 gradah Roum.)

Toplina vazda jednaka. Ova toplina ima biti vazda jednaka, da sème odmah izpasti može.

Savišna toplina čini, da se bèrže izležu bube, ili da poginu; od hladna vrèmena zapeku, t. j. studen uzdèrži ih u jajcih. Jednaku ćeš toplinu imati, ako otvoriš prozore prie podne, a zatvoriš dvè ure pèrvo nego zadje sunce, i svaki put kad vidiš, da se mènja vrème.

Za svakim spanjem ima toplina manja biti, a za poslèdnjim vèrlo umèrena (15 gradah R.)

Postupanje s bubama. Netiči bube rukama. Kad ih s jedne lèse (pletenice) na drugu preměštaš, služi se grančicom il listićem. Svètlost neškodi bubama, pače im je mnogo koristna, dok su u cèrvih; pazi, da sunce nedodje na nje, jer bi ih moglo pogubiti.

Priprava za sème. Za izleći sème uzmi list (tabak) artie (papira) i podvij ga sa sve četiri strane, da se okolo učini kao kruna; stavi na ovaj list jajca i metni u toplu sobu, mèšaj jajca često, da se jednako ugriju. U 6—8 danah izleć će ti se bubice.

Digitized by Google

Načiu bube jednake imati. Bubama, koje se izležu pèrvi dan, daj jesti jedan put na dan, a onima, koje se izležu poslědnjih danah, daj jesti dva, tri puta na dan; tako pèrve s malom hranom rasti će malo, a poslědnje s obilatom hranom rasti će većma. Ovako ćeš sve izjednačiti, i u naprědak bit će ti posao mnogo laglji. Evo u čemu se uzdèrži poglaviti član, što se hrane dotiče.

Razděljenje hrane. Hrana se raždělјuje u pet dobah iliti vrěmenah:

1) vrěme od leženje do pèrvoga spanja (sna), t. j. kad počmu pèrvu kožu bacati;
2) od pèrvoga do drugoga;
3) od drugoga do tretjega;
4) od tretjega do četvèrtoga:
5) od četvèrtoga do petoga, t. j. dok se počmu prozirati ili snovati svilu (zavijati).

Zabilježi dan, u koi su se izlegla jaja. Zapamti dobro dan, u koi su se izlegle bube, da možeš znati, kad će počet spavati.

San t. j. spanje iliti proměna. Da su ti bube na spanju, poznat ćeš po tom, što manje jedu nego u dneve prošaste, što dižu glavu u visinu i što se naslanjaju na strane strážnje.

Služba dok spavaju. Dok spavaju, nemoj ih dirati, a ni nemoj im davati jesti.

Kada tréba bube hraniti. Bube valja braniti četiri puta na dan, u 4 i 10 satih (urah) prie podne, i u 4 i 10 satih poslě podne. Običajno pojedu bube lištje za sat i pó.

Dok nisu pojele sve pèrvo lištje, nedaj im drugoga, pače bolje je, da ostanu malo gladne, da medjutim malo ogladne i veću želju k jelu dobiju.

Budući vrěme od 4—10 satih prie podne i od 4—10 satih poslě podne odveć dugo, podaj im medju to něšto malo jesti, a taj mali dio može se zvati dio medjumetni. Ovaj medjumetni dio po razlogu iz početka bit će manji, a pri svèršetku veći. Pazi dobro ovo, navlastito poslědnjih dobah.

Razmetanje (razděljenje) lištja. Kad budeš razmetao lištje po lěsah (pletenicah), gledaj, da ga vèrh svake nove pletenice raztèrkaš više, da ti se bube rastući to više mogu razići.

Preseljenje bubah na novi krevet t. j. pletenice. Odmah poslě pèrvoga spanja prenesi bube na

Digitized by Google

nove pletenice, služeći se, kako rekosmo, s grančicami od dudovah ili s lištjem, i razděli ih na način, da se mogu lahko micati. Zato u pèrva tri vrěmena (doba, perioda) poslě svakoga spanja prikrit će města tri puta više nego prie; a mnogo više u dva poslědnja vrěmena.

Korist i šteta (škoda). Što su redje bube na njihovih posteljah, to više rastu i posve malo ostaje ih nazad; a biva sve inačie, kad su bube odveć guste t. j. u gomili (hèrpi.)

Čistoća. U koje mu drago doba preměstiš bube s jedne pletenice na drugu, digni odmah ogrizke, gnjus itd. Očisti pletenicu i ostavi je koje vrěme na větru.

Koliko tréba města i hrane? Za bube, koje mogu izaći iz lota sěmena, potrěbno je;

u	1)	vrěme	1/4	pletenice,	a lištja	5	funtih
»	2)	»	3/4	»	» »	15	»
»	3)	»	1 1/2	»	» »	46	»
»	4)	»	3	»	» »	139	»
»	5)	»	6	»	» »	795	»
				Ukupno lištja		1000	funtih.

Priprava u poslědnje vrěme. U poslědnje vrěme, još prie nego bube prestanu jesti, valja ti naredjati svud oko lěsicah naokolo grančicah (prutja ili gèrma), nu pazi, da budu suhe, čiste i bez ikakva mirisa. Bube propet će se same na grančice, da se zaklone.

Vrěme za dignuti (skidati) čaurice (kožurke). Buba, pokle uzadje na grančicu, počme činiti oko sebe kaono paučinu, i u četiri dana svèrši svoju čauricu.

Kad počmu bube snovati, proměni često zrak u njihovu stanu. Dokle rade i 8 danah poslě ostavi ih u miru.

Osmi dan, pokle svèrše čaurice, digni ih s gèrma. Skupi takodjer i paučinu, koju možeš na preslici opresti, i sebi od nje haljinu il košulju (rubaču) otkati.

Razděljenje (izabranje) čauricah. Snimi (kidaj) čaurice s grančice polagano, i razluči jake i tvèrde od mehkih i gnjusnih; nu pazi, da ih neugnječiš.

Prodaj što skorie. S prodavanjem nemoj dugo da zavlačiš, inače progrist će lepiri (metulji) čauricu, koja tada malo je težka, i nitko je onda kupiti neće.

Sěme za došastu godinu. Ako bi po čemu izašao koi lepir iz čaurice, i slučio se mužki sa ženskim, snest će jajca; nemoj ih ostaviti za leženje došaste godine; jer

Digitized by Google

pèrvi lepiri obično izlaze iz čauricah slabiih, i tako došaste godine imao bi zločesto sěme i zločeste čaurice.

Ako li si rad izvaditi sěme iz svojih čauricah, izaberi za taj posao čaurice najbolje. Ali kroz to gubiš najbolje čaurice, koje se najskuplje platjaju; zato kupi sěme iz svilane (fabrike), koje se doista iz najboljih čauricah izbira.

Način bube utući (umoriti). Ako ti je daleko město od prodaje, ili ako nebi imao kad prodati odmah tvoje čaurice, potuci cèrviće u čauricah, jer će ti lepiri čaurice progristi, i za tu godinu izgubit ćeš vas svoj trud.

Cèrviće u čauricah zamotane najlaglje ćeš potući, ako ih saspěš (zesiplješ) u jednu vreću ili kotaricu (košaricu), i metneš u vrělu peć, iz koje si hlěbac (kruh) i ugljenje najprie izvadio; u njoj da budu toliko vrěmena, koliko je dosta, da pomru cèrvi, a nepregori svila.

Da se uvěriš, eda li su pomèrli svi cèrvi, izvadi kad i kad jednu dvě čaurice iz peći, preréži je i poznat ćeš odmah, je li umro cèrvić, ili imadu li još stati u peći čaurice.

Prie nego staviš čaurice u peć, razstavi i odaberi dobro mehke od tvèrdih; nemoj mehkih u peć metati, jer one često puknu u peći, ognjuse i umèrljaju druge i pokvare svilu.

Falope. Čaurice mehke zovu se falope, i od slabe su doista cěne i važnosti.

Dipioni. Od slabe su takodjer cěne one čaurice, gdě dvě bube jednu čauricu pletu (snuju). Ove čaurice zovu se zato dipioni t. j. dvostruke. Toga radi pazi dobro, da ti bube imadu dosta města, da mogu snovati slobodno svoje čaurice, bez da jedna drugu smeta.

Opomena najposlědnja. Pokle prodaš svoje čaurice i izbrojiš novce, koje si za nje dobio, nać ćeš, da si u šest nedělјah danah (tjednah) sa malo truda iz lota sěmena i iz 12—18 dudovah izvadio 16 i više forintih srebra.

Neizadje li ti za rukom i bube ti se razbole i poginu, misli tada, u čemu si zašao (falio), pak drugi put učini bolje; jer ako budeš nastojao, da ti bube budu imale dobar zrak i čist, dosta dobre hrane, jednaku toplinu, město zdravo i prostrano, čiste pletenice i ostalo, što je od potrěbe, neće bit tako lahko, da ti zlo izadje tvoj posao.

Digitized by Google

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

O podizanju upitomljenih (oblagorodjenih, oplemenjenih) dèrvah. Ko naměrava za pitomljenje mladih dèrvah školu podići, onaj neka si jedno u baščí (vèrtu, vèrtlu) onako izbere město, koje na podne leži, i od sěvera s plotom, ili s visoki dèrvi zaštitjeno je; pokraj toga neka je otvoreno, da se zraku i suncu nebi smetalo, kako bi većma na mlada dèrva dělovati mogli. Prostor města ovog spram potrebe i želje baščovana (vèrtlara) treba da bude. Paziti valja i na to, da zemlja ona za školu upitomljenih dèrvah od srednje dobrote bude; jer ako bi zemlja odveć dobra bila, to bi se u njoj mlado voće razněžilo, pa ako bi se poslě u malo samo goru i měršaviju zemlju presadilo, nebi pèrtilo i nepredovalo, a možda bi i izginulo. A ovako, kad se ono jedared u školi na měršavu obvikne zemlju, to mu poslě, baš da se i u zločestu presadi zemlju, neće škoditi. Ako li se pak iz měršave u snažnu (jaku) i mastnu zemlju prenese i posadi, to od samog sebe razumě se, da će bolje pèrtiti, i zemlja mu ova prijati.

Ovakovo město, koje za školu mladih dèrvah opreděliti hoćemo, netreba da je ledina, no onaka zemlja, koja je umekšana, i na kojoj je onog lèta štogod posejano bilo. Ako se na městu ovom kakve male dolje nalaze, dobro je, da se takove izravne i napune. Sad, kad se sve ovo spravilo, treba s koncem listopada (Oct.) divjih krušakah i jabukah iz šume, ili iz samih izdanakah, koji su iz žilah upitomljenih krušakah i jabukah izbili, onoliko nakopati, koliko prostor škole one u sebe primiti može. Osim krušakah i jabukah treba i mladicah od šljivah, kajsijah, višanjah i divjih trešanjah opet onoliko nakopati, kolko bi za školu zadosta bilo.

Pri kopanju svih ovih za školu mladicah dèržati se treba slědećih pravilah: *a*) ni jedna mladica da nebude deblja od jednog dobrog palca, da nebude tanja od malog pèrsta; *b*) paziti, da se mladice ove sa žilama, što bolje, izkopaju, da se bolje primu; da se žile neizcěpaju i neizravne; jer ne samo da se ovakove slabo primaju, nego boluju i poslě slabo rastu; *c*) one mladice, koje su vèrlo krive, i u kojih je kora izpucana i oranjena, treba izostaviti, jerbo one nisu za to sposobne.

Sve ove divlje mladice redom treba okresati, i to

Digitized by Google

zdravo; na mladom onom stablu najduže grane s 3—4 pèrsta poslě kresanja da budu. Pri tom žile svake mladice dobro pregledati, i ako je koja ranjena ili razcěpljena, treba je do same rane ili cěpotine s oštrim nožem malo koso (schief) odsěći, tako da se kora ni najmanje neoguli, i da odsěčeno město negledi gorě, no dolě padne na zemlju, kako ga kiša nemože zalěvati, jer bi inače u ranu kapala kiša, a s tim i koren trunuti morao. — Ako se vrěmena ima, odmah ih razsadjivati valja; ako li se pak neima kad posao taj preduzeti, to ih u zemlju, dok se dospě, treba zakopati. Saditi treba nuz uže, ili izkopati jarak, ili za svaku mladicu napose jamu. Redovi s 2 stope, a i same mladice jedna od druge toliko da se udale. — Divjaku netreba dublje saditi, no onako, kao što je i predje (prie) u zemlji stojala. Na žile svake mladice samo do polak (pol) jame treba sitne zemlje nasuti, zatim prilično nagaziti, a najposlě dobro zaliti, i kad zemlja vodu popije, ostalom zemljom jamu zagèrnuti, no ne nagaziti. — Jedni imaju običaj, da divjake, město, što bi u školu, odmah na svoje město, na kom će i plod davati, sade; i ovo nije zlo, jer so tim vèrtlar jednu godinu dobija u tome, što poslě dèrvo ono, kad se nakalami, netreba s města kretati. — Ako je vrěme močarno i kišovito, to onda razsadjivanje ovih divjakah treba odložiti, dok se zemlja neprecědi; jer mokra zemlja lěpi se, i nemože okolo žilah svako prazno město da izpuni.

Svaku felu divjih mladicah treba napose saditi, zato da se vèrtlaru posao u vrěme pitomljenja nezamèrsi. Škola ovako zasadjena treba do prolětja u miru da ostane, a kad prolětje prispě, ništa se okolo mladicah preduzimati nemože, izvan ako se koja preko zime od mnogih sněgovah i kiše, zbog slegnute zemlje, izkrivila, takovu izpraviti, i nogom polako nagazivše opet zemljom zagèrnuti.

Ako bi prolětje suvo (suho) bilo, i větrovi bi běsnili, nebi savětno bilo, školu u měsecu travnju (Ap.) bez zalivanja ostaviti: — koje biva: da se zemlja okolo svake mladice s 3 pèrsta debelo na stranu odgèrne, pa poslě dobro zalije; a kad zemlja svu vodu u sebe uvuče, onda i opet svu izbačenu zemlju okolo mladicah razširiti treba. Na ovaj način i više putih, kad bi god suša zategla preko lěta, a osobito u sèrpnju (Jul.) měsecu, školu zalivati treba. — Budući da se onog prolětja i lěta mladice ove zbog toga kalamiti nećeju, što se jošt primile nisu — premda to něki, no sa štetom preduzimlju — tako okolo njih nikakva

Digitized by Google

druga posla neima, nego od trave čuvati ih, i koj put cělu školu motikom prekopati, pazeći, da se okolo mladicah poplitko, kako se žile povrědile nebi, kopa. Mlogima će možda žao biti, toliku zemlju praznu gledati, da nikakva ploda nedonosi; no neka se na to svaki rado privoli, predstavljajući sebi, kako će mu milo biti, kad sada dívje. a na drugo prolětje upitomljene mlade različnog rada voćke vesele, i dobro pèrteće, ni s čim drugim snagu zemlje neděleće, vidi.

Kad su mladice ove, pokraj propisanog i brižljivog něgovanja, preko jednog lěta primile se, i dobro ukorenile, onda se na dolazeće prolětje bez svake sumnje kalamiti mogu. Kako pak kalamiti treba, na svom městu kazat će se; sada samo toliko jošt ovdě dodati imam, da je škola ova na najprostii, tako reći, način pokazana, da bi se što skorije do upitomljenih dèrvah doći moglo. A kako osnovateljnu i pravu za kalamke školu zavesti treba, — o tom će se dalje kazati i uvěren sam, premda će posao ovaj trudan biti, i něšto duže trajati, da se nijedan ljubitelj vèrta o dugom okolo mladih voćkicah něgovanju ni najmanje kajati neće, kad odtuda korist uvidi.

Na tvèrdom samo temelju postojana i tvèrda podižu se zdanja (stanja) — to se isto na sva děla i predprijatja čověćanska prostire. — Dobro je, istina, i na divjakama iz šume kalamiti voće; — ali sěme od upitomljenih krušakah i jabukah posejati, pa na njima poslě kalamiti, očiti i t. d. to je sasvim drugi posao; to se zove na tvèrdom temelju dom zidati! — Jer dèrva na ovakovim iz sěmena izvedenim divjakama nakalamljena bivaju lěpša, zdravija, bogatije rode i ukusnii plod donose. Mnogo putih izmedju ovih iz sěmena proizvedenih mladicah taka dobijamo dèrva, od kojih bez pitomljenja poslě prekrasne uživamo plode, i osobita od samog sebe proizilazi fela. Take mladice lako se poznaju po gladkoj kori, po velikom lištju, i po tome, što bodljikah neimaju.

O sabiranju kruškovih i jabučnih sěmenah.

Sěmena od krušakah i jabukah sabiraju se ili pri samom uživanju upitomljenog voća, ili kad se kruške i jabuke izgnječe, da se iz njih rakija peče, vino i sirće (ocet) pravi, — onda sěmena prebrati treba. Najbolje je sěme od onakovih dèrvah kupiti, koja su zdrava, koja lěpo rastu i nikakvoj bolesti nepodleže. Dobro je, da se sěme i od divjih krušakah i jabukah sabira. Sěme od nizke fele dèr-

Digitized by Google

vah valja od sěmena visokih dèrvah razlučiti, i vèrlo je korisno, da se sěme od svake fele voća napose ostavlja, kako će se poslě pitoma grančica (das edle Reis) na svoju felu nakalamiti moći, n. p. da se karamanke kruške pitoma grančica na divjaku kruške karamanke, a sèrčike jabuke grančica na divjaku, koja je iz sěmena sèrčike jabuke proizišla, nakalami, — i onda će tek ono mlado upitomljeno dèrvo veselo rastiti (rasti) i napredovati. — Jer pitomu grančicu sa šumskom divjakom savezeti, bila bi protunaravska igračka, kao i raznorodne stokove spáriti.

Od bolešljivih dèrvah, i od dèrvah, koja plod svoj sbacaju, netreba sěme kupiti, jer od ovakovih sěmenah nemože nikad zdravo ni dugovèko dèrvo biti. — Sěme jabučno ako je puno, težko i zagasito měrko, to je onda dobro. Kruškovo tako isto valja da bude, samo kora da je cèrna. Ovo sěme netreba vlažno u kutiju (škatulju) metati, jer će poplěsniviti i klica se pokvariti; ali netreba ga ni na sunce iznositi, niti u toplu sobu postavljati, jer se vèrlo osuši, pa kasno niče; nego ga valja u ladu sušiti i u ladnom městu dèržati, no od miševah dobro čuvati.

Položina, zemlja, i postupanje s lejom, koja je sa sěmeni ovi zasejana.

U vèrtu za sejanje voćnih sěmenah izabrati treba jednu leju, koja je suncu izložena, i slobodnog zraka ima. Ovu leju trebalo je jošt prošaste godine s jednog dobrog ašova (gvozdene lopate) prekopati, i ako je zemlja měršava, uměreno nadjubriti (nagnjojiti.) Leja ova netreba šira od 3 stope da bude, da se s obe strane lakše plěviti može. Da nebi mlade jabučice, a osobito kruščice iz sěmena izniknuvše dugačke žile dolě spuštale, vèrlo je nuždno, koje se i osvědočilo, da se iz leje něšto na stranu zemlje izbaci, zaostavša na leji zemlja najprie s grabljama lěpo uravni, pa poslě zdravo pogazi; za tim da se izbačena zemlja po leji opet svuda jednako razširi i grabljama uravni, i u ovu zemlju poslě sěme poseje — to će mladom dèrvetu pačiti, da neće žilice svoje u dubljinu puštati, no na stranu prostirati, — i onda smo želju našu dokučili. Na takovu leju nemožemo dvared (dvaput) jedno za drugim sěme od voća sejati, jer drugo sejanje neće dovoljno hrane u zemlji onoj naći.

(Dalje drugi put).

Digitized by Google

Zemljoteżanje.

Od A. Kuzmanića.
(Nadalje.)

O dèrljanju.

Kad težak pèrvi put zemljù uzore, pa postoji mu mèsec danah, dva; pa preore opet, pa postoji opet mèsec podrug danah (više, ali manje), to on zemlju očišća, i pripravlja, da mu laganija, pèrtkija, i plodnija dodje. A drugojačije se pak vlada kad hoće da sije, jera onda nije mu do odgadjanja, ni očišćanja već po vriško oranoj zemlji sije, pa brana, ali dèrlja. U Taliji vriško orana se zemlja dèrljačom vlači, pak se odmah po dèrljanju sije, pak se opet dèrlja, aliti kod nas, štono reče brana.

Kad je težak naumio samo zemlju mekotiti, i trèbiti od svakojake škodne travine, on mora znati kad mu je najzgodnije dèrljače se dovatiti. Vèšti ljudi uče nas, da je koristnije dèrljati zemlju skoro oranu, nego vriško oranu, to što zemlja ostajući za nèko vrème podvaljena najlakše zasèrkuje krèpost od aera i od sunca. Ali se to oranje toliko prepušta, koliko ište vèrsta zemlje, suvota, i vlaga. A osobito se gnjilovačni teg ima vlačiti ili dèrljati, kada ono grumonje (one luće, krete), po njemu nisu ni odveć suve, ni odveć vlažne. Ako se dèrljalo dok su odveć vlažne bile, čvèrsto se pak zemlja smazija i splasti, zaostane dosta škodnih travinah, koje se pak sile; ako li su odviše suve teško ih dèrljača može razasuti. Ora je dèrljačom ih tèrti kad osebice po skorupu iskrižu se; i takodjer ora je dèrljati kada po tegu rignu škodne travurine.

Kad se u pèrvu brazdu usije, valja sve na jednu ruku dèrljati. Tot prie sijanja, tot poslè dèrlja se gori i doli dva tri puta istim slogom iliti skladom pak se opet jednom i drugom stranom potèra ako su slogovi široki i u srèdini èrpasti. Kad težak hoće zemlju ravnati, i čistiti od troskota, i druge travine, nije mu dosta sve na jednu ruku uzbèrdo i nizbèrdo dèrljati, nego ako je njiva široka ima je i u prèko podèrljati; a ne ero ili na zavoj (na zasuk), ako je uzka.

Kad se dèrljačom nemogu tvèrde okorne luće razbiti, onda trèba valjače (taljanski rullo) dovatiti se. Ko neima valjače neka maljinom potlači. Težak, koji poznaje svoju zemlju, i šta mu ona ište, znati će kada trèba plug, kada ralo, dèrljaća, valjača, brana.

Dèrljača se u Slavonii zove zubača. Slavni Relković evo kako je opisuje:

Digitized by Google

Svaki težak zubaču poznaje,
Uz ornice i tkogod pristaje,
Jer, dok lemeš izprivraća grude
Ta, nje taruć, orači se trude.
Ali kućnik da podpuno znade,
Što sve višti tim alatom rade,
Nek zubače od dvi vèrsti ima:
Jedna, koja klin od gvoždja prima.
Drugu, koja sve ima dèrveće,
Kljuse laśnje nju oranjem kreće.
Koja šiljke od gvoždja imade,
U nju višje dèrvetah se dade,
Tako: da se iz pet uzduž gredah,
I pet priko ta zubača gleda;
Po njoj klini rede se ovako,
Da je pričnо primi dèrvo svako:
Koje pèrva prična greda prima,
Svak tri palca nek duljinom ima,
U drugoj su od palca četiri,
Trećoj kline pet palacah miri,
Od šest hoće četvèrta, poslidnja
Klinim nek se najduljima minja,
Koji, kad su od palacah sedam,
Daj ovako da redjene gledam:
Kako stoje dva u pèrvoj klina
S drugom gredom nek im je promina,
Tako, jedan da iz druge gleda
Med dva klina od pĕrvoga reda,
Tako neka šilj iz grede treće
Na polak se med dva druge meće,
I tako nek rede se svi drugi,
Nad dva kratka da izgleda dugi.
Ta zubača, što gvoždje imade,
Nek se težke imenom poznade;
Druga, koja sve dèrveno ima,
Pod imenom lagane se prima;
Ovoj, kad ćeš od dèrveta kline,
Da se lako koi neprikine,
Traži dèrvo ob zimu drinovo,
Za zubaču najbolje je ovo,
Od kog kline sve jednake pravi,
Al je, kako već kazà, razstavi,
Da četirma gredama se pruže,
Od dva palca nenačinjaj duže.

(Dalje drugi put).

Digitized by Google

Nèšto o vrèmenu žetve i kositbe trave.

U listovih i stablih travnih ima mnogo šećernih (cukornih) dělah; no što više trava raste i matori, ovi se šećerni děli polako promènjuju, najprie se sgustnu kao u inkašu (štirak, štirku) a poslě stvèrdnu kao u dèrvo. Štogod je savèršenia ova poslědnja proměna, t. j. što više trava sazri, u toliko manje saderžavaju razni děli njezini inkaše i šećera. Premda se iz izkustva doznaje, da i prezrela trava nije sasvim bez hraniteljnih dělah, kao što se vidi, kada se krava n. p. slame najede, ona će od slame život svoj oděržati i mlěka davati, ali ne koliko od sěna; opet zato svaki će uviditi, da krava više mlěka daje, što je trava mladja, dakle da zato krava više mlěka daje, što trava više hraniteljnih dělah u sebi ima.

I to su ljudi doznali i uvěrili se iz izkustva, da je težina pokošenog sěna i slame zaista mnogo lakša, kad se ostaví, da sasvim sazre. Kad se dakle trava za sěno kosi, prie nego što podpuno sazre, dobija se i mnogo više i mnogo boljega sěna, i što je još najvažnie, štedi se snaga zemlje, koju bi trave do savèršene zrelosti svoje iz zemlje izsisale.

Ona primětba o travah ima svoju važnost i kod žita u obće. Kad se žito, prie nego što savèršeno sazre, požnje, zèrno će biti teže, a i slama teža i snažnia. Na tri nedělje prie savèršene zrelosti počinje slama od težine svoje gubiti, pa što god ona duže nepožnjevena stoji, u toliko više bit će ona lakša i manje hraniteljna.

S druge strane vlat i u vlatu zèrno, koje je na mèsec danah prie savèršene zrelosti sladko i mlěčno bilo, postaje tvèrdo, pošto se mlěčni sok u bělutak stvèrdne. Prie nego se ovaj preobražaj dovèrši, ili od prilike na 14 danah prie savèršene zrelosti zèrno je u najboljoj snagi, i onda ima u sebi najviše lěpa i brašna (múke). Ako se dakle u ovo doba žito požnje, bit će teže, dat će više běla brašna, a imat će manje mekinjah (posijah).

U ovo doba ima žito tanku kožicu, te odtuda biva, da manje mekinjah ima takovo zèrno. Ako se dakle žito nepožnjeveno i dalje ostavi, odeblja kožica, pa to je uzrok, što se onda od brašna gubi, a mekinje se umnožavaju.

Nauka (nauk) i izkustvo potvèrdjuje, da je od prilike na 14 danah prie savèršene zrelosti najbolje vrème za žetvu. Kožica zèrna onda je tanja, zèrno punie i teže, brašna više, mekinjah manje, a slama snažnia.

Dokazali smo ovdě korist rane žetve, od štioca će zavisiti, da se sam o tome uvěri i da se ovim savètom služi. Neka poljodělac polovinu svoje njive ranie požnje, a polovinu kasnie, pa će viditi, koje će mu žito biti bolje.

Ko sěno odmah kosi, kako trava precvěta, a nečeka, da ona savèršeno sazre, dobit će i više i mnogo snažniega sěna, i poslě može se nadati bogatoj otavi; a ko čeka, da mu trava pregore, dobit će manje i mnogo lošiega sěna i slabo se može otavi nadati.

(*Frauendorfer Blätter.*)

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 7. Zagreb. Měseca sèrpnja. **1848.**

Sadèržaj: O gojenju telićah. Od člana *Stěpana Ivekovića.* — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića.* (Nadalje.) — Zemljoteżanje. Od *A. Kuzmanića.* (Nadalje). — O hrani konjah. — Najlěpše i najbolje sirće (ocet) od truloga voća.

O gojenju telićah.

Od člana Stěpana Ivekovića.

(Iz vlastitog izkustva).

Poznato je obće, da svaki skok u naravi udarae je ne malen svakome napredovanju. Napominjem ovdě samo, kako tele, od sise (cecka), ili da bolje reknem, od mlěka odbijeno, za godinu danah često manje vredi, nego što je vredilo u vrěme odstavljenja; i to kaže svět, da je tele izgubilo mlěčno meso. Da tomu doskoči, daje teletu zobi; no ni to neprudi, koliko bi pruditi moglo, jerbo i u tome obično skok biva, t. j. kao god što prie od svega mlěka na samu vodu, tako i tu od ništa zobi na pun obrok zobi, a s ovoga opet na ništa zobi prelazi.

Razmišljajući ja sva ova, hajd i ja prošaste godine da pokušam někoja, i u istinu izkusih evo ovo, što slědi:

Sisalo je tele 4 nedělje danah sve mlěko, jer teletu odmah mlěko dati da pije, nije probitačno, zašto krava, naime pako mlada, koju tele nesisa, neće bit dobra dojka (muzara). Poslě 4 nedělje valja tele odbiti od sise i dat mu piti mlěko i vodu, zatim zob ili u mlěku, ili napose krupno samlivenu (zešrotanu), kao što stoji u niže stavljenoj tabelli, s tom opazkom, da je čaša (kupica) moja bila tolika, kakovih 12 na 2 holbe ide.

Digitized by Google

Nedělje (tjedna.)	P i l o		Vas (cěl) dan čaš. (kupic)
	Mlěka	Vode	
1.	4/4	—	3
2.	3/4	1/4	6
3.	2/4	2/4	9
4.	1/4	3/4	12
5.			15
6.			18
7.			21
8.			24
9.	Same vode.		24
10.			21
11.			18
12.			15
13.			12
14.			9
15.			6
16.			3

Takovim se načinom tele priuča pomalo od mlěka k vodi i zobi: i opet se od zobi pomalo odučava; tako ostane pri svome mlěčnome mesu, niti dobije veliki drobac, kao što je obično u teleta.

Primetit moram, da rečeno tele nije htělo zobi u mlěku, dakle moradoh mu suhu davati, no ni to ne umah; toga radi kušao sam kruha (hlěba) u zobi nadrobiti, i tako naučilo se za krulom i zob jesti, samo kad bi mu ju htio i dalje davati; ko je rad žèrtvovati više zobi, može srednju porciu ili 24 čaše na dan kroz više nedèljah (tjednah) davati.

Svaki pako ovaj obrok davao sam na tri puta, naime pèrve 3 čaše: u jutru jednu, u pódne drugu, u večer tretju, medjuto i suvog dobrog sena. Pèrve godine nevalja tele na pašu puštati.

Digitized by Google

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Nadalje).

Vrěme sejanja.

U koliko se svěžije (frižje, vrižje) sěme poseje, u toliko će ovo bolje izići. Izdavna sabirana, i presušena sěmena potežko ne samo ničU, nego i slabija dèrva bivaju. — U listopadu (Oct.) i studenom (Nov.) najbolje je sejati. U sěčnju (Jan.), vcljači (Feb.) i ožujku (Mart.) ona se samo sěmena seju, koja su prie i poslě zime sabirana. Često se dogadja, da u jesen posejana sěmena miševi i gliste pojedu; naprotiv u prolětje posejana kadšto bolje uspěvaju; ni jedna godina drugoj u ovome nije ravna. Da bi dakle izdavna kruškova i jabučna skupljena sěmena lakše i bolje iznikla, preporučuje se, da se u jednoj holbi vode pol lota salitre raztopi, u kojoj sěme ovo dvadeset satih dèržati treba. Dobro je, da se i u čistoj vodi, a osobito kruškovo sěme, potopi, da se samo na ljuski sline odkisele, pa će i to skorijem klijanju pomoći.

Kako treba sěmena ova sejati?

Sěmena jabučna i kruškova seju se na ovaj način: po cěloj za sěmena ova spravljenoj leji treba uzduž pored užeta s končićem poplitke — s $^1/_4$ palca — brazde napraviti, no tako, da jedna brazda od druge s 4 palca razstavljena budc; u brazde treba zèrno po zèrno, i to obrědko, kao měsečnu rotkvu (povèrtnicu), posejati i sa zemljom zagèrnuti. — To se od samog sebe razumě, da svako sěme napose, i kruškovo i jabučno, sejati treba. Paziti valja, da zèrnca ova duboko u zemlju nedodju, jer će mloga u nicanju izostati; dogodi li se, da na někih městih vèrlo često sěmena ova izniknu, to mogu se takova, kada s jednog palca narastu, pri kišovitom i vlažnom vrěmenu prorediti i razsaditi, koja poslě prileżno zalěvati treba.

Kako se koštice seju?

Ako se koštice bez svakog pripravljanja seju, to će onda malo mladicah biti. Koštice se na tri načina seju. U jesen na pripravljenu leju — kao što je već opomenuto — seju se pored užeta jedna koštica za drugom, bez da bi ih i najmanje zemljom pokrili, no samo se cěla leja pogazi, a kad u prolětje klijale budu, onda ih zemljom potanko posuti valja. Vidimo izpod trešnjovih, šljivovih, višnjovih, breskvinih i t. d. dèrvah, kako koštice same od sebe u

Digitized by Google

prolětje, bez da bi i najmanje zemljom pokrivene bile, ničù, i ovo nam povod daje, da pri sejanju košticah ovaj načiu upotrebljavamo; i zaista osvědočilo se, da je ovo pouzdan načiu. — Ili: u jesen treba u jedan sud na dno pěska usuti, na ovaj pěsak jedan red košticah; za tim opet na njih pěska nasuti, a poslě opet košticah, i tako postupati valja, dok se sud nenapuni; — ovaj sud treba u podrumu (pivnici, vinici), gdě nije velika vlaga, do prolětja ostaviti, i kako se prolětje ukaže, odmah ih po gornjem načinu posejati, i zemljom najviše s 1 palca pokriti valja. Primetiti ovdě treba, da koštice u sudu preko zime nuždno je premetati, jer inače dolnji red slabo će valjati. — Ili najposlě, koje je i najbolje: kako se trešnje, breskve, šljive i t. d. potroše, odmah koštice njihove u čorbu od djubreta (gnojnu juhu) — inače vuškiju — valja metnuti, i 14 danah, ili tri nedělje u njoj da postoje, a poslě odmah posejati i zemljom s 1 palca zatèrpati. — Ove koštice, koje po čorbi djubreta budu plivale, prazne su, zato ih netreba sejati. — A možda bi ovdě naravi shodno bilo, da se koštice zajedno s mesom svojim poseju.

Trebalo bi i svaku felu košticah napose posejati i zabilježiti, da se može znati, koje su sladke i kisele trešnje, koje li su koštice od upitomljenih šljivah, da bi se sladke trešnje i sladke šljive na sladke divjake upitomiti mogle.

O voću, koje ljusku ima.

Orahova se dèrva samo iz orahovog ploda proizvode, i nepotrebuju, da se pitome. Orasi, koje sejati, ili bolje rećі, saditi hoćemo, treba da budu savèršeno zreli, od velike fele, tanke ljuske, i punog jezgra, jer kakva se fela posadi, onaki će i budući plod biti. Sušiti netreba na suncu, no u ladu na zračnom městu. Kad su se savèršeno o sušili, treba ih u lonac s vlažnim pěskom izměšane metnuti, a može i bez pěska, i u podrum, koi zraka dovoljno ima, i nije vlažan, ostaviti. Saditi ih valja u prolětje s 3—4 stope (cepeliša) preko i uzduz jedan od drugog, jerbo će oni na městu ovom sve donde ostati, dokle za razsadjivanje nebudu. Kad orasi izniknu, i jedno lěto na svom městu postoje, onda im sve grane, koje iz stabla na stranu idu, svakog prolětja baš do stabla odsěći treba, da pravno stablo dobiju; — no vèrh ni pod koi načiu nedirati. Pri razsadjivanju, koje odmah preduzeti se može, kako lištje opadne, nesmědu se zdravo niti grane kresati, niti žile zbog toga sasěći, što mu je sèrce

Digitized by Google

debelo, dakle iznutra šuplje. Budući da dèrvo orahovo bèrzo raste, i od stolarah i drugih majstorah vèrlo se traži, to dèrvo ovo zaslužuje, da se, i ploda i dèrveta svog radi, sádi, něguje i razplodjava.

Lešnjici (lešnjaki) svake fele, běli i cèrveni, razplodjavaju se najbolje kroz položnice (Ableger). Šibljike lešnjikove, koje su baš iz korena udarile, položiti treba u zemlju, koju najprie prekopati valja; — ako je zemlja ondě ponizka, gdě bi jednu ili više šibljikah trebalo položiti, to ondě valja zemlje nagèrnuti, i u nju šibljike položiti; — ako se položnica u tako šupljoj zemlji nebi mogla utvèrditi, onda je treba s jednom od suve rašljate grane načinjenom kukom k zemlji privući, na nju pol stope zemlje nagèrnuti, i prilično nagaziti; i da bi položnica upravo stojala, nuždno je uz nju tačku (pritku, Stütze) udariti, i privezati je. Ovo polaganje treba kasno u jesen preduzeti; — a na drugu jesen treba položnice one odsěći, koje će onda već dobre žile imati, — no i opet ne baš do stabla, no malo dalje odsěći valja, da odande druge nove šibljike izbiju, koje ćemo polagati moći. Položnice ove saditi treba na vèrlo otvorenom, slobodnom i zračnom městu. — Lešnjici se razplodjavaju i kroz izdanke, koji iz korena izbijaju; a izdanakah ćemo onda dovoljno dobiti, ako se zemlja okolo čbuna često prekopava i djubri. Mogu se lešnjici i kroz sami plod svoj — umnožavati, kojom prilikom izdaju onaj isti plod, a često dobijamo i osobitu felu. Seju se pak kako god i orasi; — ili: sade se prie zime, dok su friški, u zemlju, i kad od dvě godine budu, treba ih razsaditi.

Sladki kesteni (kostanji), koji u ladnih predělih, samo kad je toplo lěto, dobro uspěvaju, — preko zime se u vlažnom pěsku kao i orasi dèrže, i u prolětje, kad mrazevi prestanu, treba ih razsaditi, ili posejati. Ako se nakalame, to će nas ranije s plodom svojim obradovati.

Nègovanje mladicah.

Kad su sěmena kruškova i jabučna, a i koštice iznikle, to neimamo se ni za što više starati, nego da ove male razsade od vrěmena do vrěmena od trave čistimo. Najbolje je njih plěviti, kad je zemlja vlažna, i čuvati se moramo, da ovim mladicam kakvu škodu nenanesemo. Blizu pred zimu treba ih od trave očistiti, zemlju polako razpustiti i vèrlo trulim govedjim djubretom posuti. Preko zime protiv zecovah treba ih s tèrnjem pokriti. Na dolazeće pak prolětje treba kruškovim i jabučnim mladicama sve gran-

Digitized by Google

čioe, koje na stranu idu, do stabla odsèći, a vèrhove toliko skratiti, da samo 4 oka ostanu na stablu, da hi se ono bolje snažilo. Kod mladicah od koštice, kod orahah i kestenjah sve sa strane grančice kao kod krušakah i jabukah treba odsèći, no vèrhove netreba dirati. — I ovog lèta treba ih, kao i pèrvog, od trave čistiti, okopavati, no vèrlo pazljivo, da se u mlade žilice dirnulo nebi; zato je nuždno pri svakom kopanju s malom motičicom poslužiti se.

Kad ove kruškove, jabučne i iz koštice izvedene mladice izkopavati, i kako u školi, gdè će se pitomiti, saditi treba?

Kad su mladice — koje i divjakama nazvati možemo, jer nisu upitomljene — na leji svojoj dva lèta prestojale, onda ih u jesen, kako list sbace, pri suvom vrèmenu izkopati treba; ali prie nije dobro, jerbo se tečenje soka sa tim narušava. Prolètno razsadjivanje mladicah ovih tu osobito prednost ima, što one preko zime odebljaju i osnaže (ojačaju); no budući da prolètje često močarno biva, tako da se dèrva rano saditi nemogu; medjutim oka udare, i sok tečenje svoje započne: to onda sadenje bez velikog uštèrba dèrvceta preduzeti nemože se; zato je kao bolje u jesen mladice ove saditi.

Ako sve u jesen izkopane mladice zbog zlog vrèmena nemožemo razsaditi, no prinudjeni smo do prolètja takove ostaviti; onda ih u jednu ili više, već koliko je mladicah, jamu treba tako zakopati, da se žile sa suvom zemljom pomnjivo zagèrnu, da nikakva izmedju njih šupljina nebude, jerbo se onuda na žile voda uvuče, koja se preko zime od mrazovah smèrzne, a so tim i sva dèrvca ona propadnu. Ako li bi se za ovim i u sred zime vrème lèpo i suvo ukazalo, mogu se odmah izvaditi i saditi. — Dogodi li se, da se preko zime miševi medju žile zakopanih mladicah usele, i tamo koru sa žilah ogrizu: to mladice ove netreba pobacati, no žilu, dokle je god oguljena, odsèći, a grane i stablo zdravo okresati, pa ih posaditi, od kojih će se malo koja osušiti, no svaka će nove žile potèrati i primiti se.

Pri izkopavanju mladicah iz leje na to paziti valja, da se one silom neizčupavaju iz zemlje, jerbo se tako nèžne žilice kidaju. S jedne ili druge strane leje treba pored pèrvog reda uzduž uzan (uzak) jarak tako duboko izkopati, kao što žile onih divjakah — mladicah — duboko stoje, pa onda divjaku po divjaku — a može se i više, ako su

Digitized by Google

česte — za stablo uhvatiti, na stranu jendečića (Graben) navaliti i izvući — takim će se načinom sve divjake sa svima žilicama bez vreda iz zemlje izčupati. Kad je pèrvi red izvadjen, onda pored drugog reda tako isto jendečić valja izkopati, i tako isto s izčupanjem postupati — a tako i cèlu leju do kraja. Moramo pri tom na to paziti, da mladice ove, kad se izčupaju, nestoje dugo na suncu i vètru, jerbo žilice one, koje hranu iz zemlje za cèlo mlado dèrvo ono sisaju, mogu se na suncu i sirovom zraku vèrlo lako osušiti, a poslè i propasti.

Izčupane divjake odmah treba razsaditi. Najveće odberu se, i presadjuju se u školu; — srednje pak i najmanje presadjuju se u druge leje; srednje u svoju, a najmanje opet u svoju leju. So tim zaštedjavamo (schonen) zemlju, jer u leji netreba ih tako rèdko saditi kao u školi. A kad ove srednje i najmanje divjake na leji odjačaju, to ih onda u školu presaditi valja; one pak kèržljave i male treba ostaviti, da se na njima nizka dèrva (Zwergbäume) pitomeć proizvode.

O školi i o poslovima u njoj.

Položina, zemlja i pripravljanje škole. U školi se divjake nèguju, pitome, i sve donde oko njih lèbdi, dokle se god na mèsto, gdè će plod od sebe davati, nepresade. Ako hoćemo, da nam dèrva zdrava i dugovèka budu, to mora škola otvoreno za sunce i vètar mèsto imati. Nije dobro školu mladih dèrvah u dolini osnivati, jer ondè nije zrak onako čist, kao na uzvišenom mèstu; a ni ondè, gdè je močarno i barovito, jerbo se ondè vèrlo lako mahovina za dèrva hvata, a to je za njih ubitočno. Nego umèreno uzvišeno, ili ravno, ali sasvim odcèdito mèsto i položina treba da bude, gdè se u zimu i u prolètje nemože voda slèvati, i ondè ostati; jerbo ako je tako, a voda se, kad zima stegne, smèrzne, pa sva ona mlada dèrva utamaniti, ili većoj strani škoditi može.

Zemlja za školu mladih dèrvah netreba da je mastna, jer zemlja po baščì, u koju ih saditi naměravamo, obično nije mastna, i tako poslè dèrva, koja su se u školi u bujnoj zemlji razněžila, kako se u goru zemlju prenesu, boluju i zakèržljave. Istina je, da, ako je zemlja u školi pomèršava, to onda dèrva sporije rastu, ali su zdravija i prie radjaju. I to nije dobro, ako je zemlja odveć mèršava, jer dèrva u njoj vèrlo sporo rastu, a rano radjaju; pa poslè, kad se u bolju zemlju prenesu, toliko izpod kore u žilice

Digitized by Google

nastupi pitateljnog (hraniteljnog) soka, da kora, neimajući gdě sok ovaj směstiti, mora se izpucati, a dèrvo propasti.

Razredjenje škole. Školu treba na leje (lije, grede) razděliti; svaka leja treba da bude 5 stopah široka, i duž k sěveru okrenuta, kako će sunce po vas dan redove voćkicah grijati; — izmedju lejah da bude staza, koja će s $1^1/_2$ — 2 stope široka biti. Svaka fela voća treba svoju posebnu leju da ima, da se nebi kruške, jabuke, trešnje i t. d. jedno s drugim izměšale. — Ako je ko god svaku felu voća napose sejao, ta treba napose i mladice — divjake — saditi, i zabilježiti, kako će se poslě na njih ona ista fela nakalamiti moći. Divjake se nuz uže sade, i jedna od druge uzduž s 2 stope da odstoje (da su daleko), no tako, da redovi, — a 4 treba na jednoj leji da budu — kad se izpreka glede, koso (schief) izgledaju, — — — — — — — — — — od prilike ovako: — — — — — — — — — — Tako ćedu dosta prostora imati, da i u vis, a i u debljinu rasti mogu. Pokraj toga može se okolo njih lako plěviti i okopavati; a mogu se, kad se za presadjivanje izkopavale budu, zgodno izvaditi, da se i onoj mladici, koja se vadi, a i onoj, koja pokraj nje ostaje, ni najmanji vred nenanese.

Spravljanje mladicah za presadjivanje. Na izkopanim divjakama treba i žile i grane okresati. Kresati ih treba u ladu, gdě oštar větar nedopire, i kako se koja okreše, odmah je sa žilama u vodu treba metnuti. — Od žilah ništa odsěći netreba, osim ono, bez čega divjaka može biti; i ako je žila koja povredjena, treba je do rane odsěći, da se nebi i dalje prostirala. Kod kruškovih i jabučnih divjakah treba najprie glavnu žilu — to je žila, koja iz srede (sredine) korena upravo dolě raste — tako skratiti, da samo s jedne šake dugačka ostane, kako će iz nje poslě druge na stranu, a ne u dubljinu, žile izbijati. Dogadja se, osobito kod krušakah, da i po dvě glavne žile divjaka ima; u tom slučaju ni jednu netreba odsěći, no obedvě valja polako saviti, i na stranu uputiti, kako poslě nećedu u dubljinu, no na stranu težiti. One pak druge žile, koje se na stranu pružaju, i od drugih su duže, treba toliko odsěći, da s drugima ravne budu. Često se dogadja, da izpod stabla dèrveta, od kuda žile izbijaju, množina žilicah kao dlake sitnih nahodi se — ovakove sitne žilice treba baš donde, od kud su izbile, sve odsěći. Nož, s kojim se žile sasěcaju, i granje kreše, mora

Digitized by Google

zdravo oštar biti, da nebi zbog toga, što je tup, koru zacĕpio ili ogulio. Rĕz (rĕznica, Schnitt) treba da bude kako na žili, tako i na grani, malo koso; rĕznica na žili taka da bude i tako da stoji, kako će na zemlju pasti, i kiša i vlaga u nju neće moći kapati.

Što se kresanja granah tiče, tu se sasvim na žile obzirati mora; jer što divjaka više žilah ima, to sve manje grane kresati treba; a u koliko su naprotiv slabije žile, u toliko većma valja grančice odsĕći, da se sokovi na umnoženje žilah obrate. One divjake, koje kalamiti ili očiti (äugeln) namĕravamo, treba tako odsĕći, da s jedne ili dvĕ stope visoke ostanu. One pak, koje na dolazeću godinu pripojiti (copuliren) želimo, treba duže da budu, — od svake se mora što god odsĕći, ma i sami vĕrh bio. One divjake, koje ukrivo rastu, moraju se baš do onog oka odsĕći, od kuda se krivina upočela, i tako će poslĕ iz gornjeg oka izbiti grana, i upravo rasti, a to će i stablo biti. Pri kresanju divjakah iz koštice izvedenih treba se onoga istoga dĕržati, što je već pri »nĕgovanju mladicah« kazano.

Ako bi se koja iz sĕmena izvedena mladica našla, da bi osobito veliko lištje i gladku koru imala, veselo bi rasla, i nikakve bodljike na njoj nebi se vidile; to onda netreba je onako okresati, kao one, koje se u školu presadjuju; no samo se sve sa strane grančice tako skrate, da na svakoj po 2 — 3 oka ostanu, a tako isto i na vĕrhu; jer ove nije nuždno pitomiti, budući da su na sebi dobre znake pokazale, kao da će na njima pitom plod roditi. Ova dĕrva obično zdravija i dugovĕčnija bivaju od upitomljenih dĕrvah; al budući da ona kasnije rode, a mi bi želili plod njihov poznati, da bi ih ranije, ako nebi valjale, upitomiti mogli: to treba s njih jednu grančicu uzeti i na drugu divjaku nakalamiti. Mladice od ove fele netreba u školu, no odmah na svoje mĕsto, gdĕ će roditi, presaditi.

Kako mladice — divjake — saditi treba? Ili treba za svaku napose divjaku jamu izkopati, ili uzduž leje pored užeta jendek (jarak) načiniti. Dubljina i širina jame ili jendeka treba da bude spram veličine, dužine i visine žilah. Pri svemu tomu i dublje i šire jame ili jarak treba izkopati, da vĕrhovi žilah nigdĕ do tvĕrde zemlje nedopru, kako bi se odmah dalje po mekanoj i šupljoj zemlji pružati mogle. Mladice netreba duboko saditi, jer žile najpitateljniju hranu iz gornje zemlje dobijaju; a drugo, što će dĕrvo svagda tonuti, budući je jama i šira

Digitized by Google

i dublja, nego što je nuždno bilo. Ali netreba ni plitko saditi, jerbo se u vrême kopanja žilice vèrlo lako povrediti mogu. Ako se mladice u jesen sade, to onda i na to misliti treba, da će mrazovi preko zime ono dèrvce, koje se sa žilama u zemlji nije utvèrdilo, premda malo, no opet što god gorè izvlačiti, i da će česti mrazovi iz gornje zemlje nad žilama svu vlagu izsisati, i tako osušiti, da je vètar lako razvejati može, i žile gole ostati, koje skoro s pol stope zemlje nad sobom imati moraju. Za glavno dakle pravilo pri sadjenju dèrvah uzeti možemo, da ni jedno dèrvo, bilo mlado ili matoro, niti dublje, niti plitje saditi treba, nego što je najprie stojalo.

Kad se mladica sadi, treba žilice njezine pazljivo na sve strane, kao što narav dèrvceta iziskuje, razširiti, po njima sitnu zemlju, u kojoj nebi kamenja, lištja, trave ili dèrvah bilo, s rukom svud redom posipati, dok se žile nepokriju; pa onda, dèrvce za stablo uhvativše, polako ovamo i onamo prodèrmati i protresti, da ona sitna zemlja sve šupljine izmedju žilicah izpuni. Poslè ovog opet malo zemlje svud unaokolo posuti i prilično nagaziti, — i kad cèli red ovako posadjen bude, onda toliko vode na žile usuti treba, da jarak, ili sve jame u vodi ogreznu, a kad zemlja svu vodu popije, onda mladice, ako se koja nakrivila, treba izpraviti, i ostalu nad žilama prazninu zemljom zagèrnuti — poslè zemlju okola stabla s grabljicama tako uravniti, kako će zemlja od stabla na jednu stopu daleko malo viša, a baš okolo stabla niža s dva pèrsta biti, da se sva voda od sněga i kiše nuz stablo na žile slěvati može. — Ovako i ovakim načinom treba i dalje sve mladice saditi. Može ovo sadenje i bez vode proći, i kako se mladica prilično nagazi, odmah je do gorè zagèrnuti; no to nebi savětovao, jer sa zalěvanjem polak smo već, što se primanja tiče, dobili.

Postupanje i něgovanje s divjakama u školi pitomljenja. Divjake mogu izbijati pèrvog lěta, kako im drago, netreba ih dirati, no samo, ako se gdè po koj izdanak iz žilah ukaže, valja ga motičicom odkopati, i baš do stabla ili žile, od kuda je izbijo, s oštrim baščenim (vèrtlarskim) nožem odsèći, i tako će im stablo debljati, a ne vitko rasti. Ako bi koja divjaka samo na vèrhu tèrala, to joj vèrh odsèći ili noktima odkinuti valja, i so tim je nagoniti, da i sa strane iz stabla više okah izbiju, s kojim će i samo stablo debljati. One divjake, u kojih je stablo zdravo odjačalo, treba svakog prolètja grane, koje na

Digitized by Google

stranu pružaju se, okresati, i samo oka na stablu ostaviti, s kojih će nove grančice udariti. Ako je stablo divjake uměreno odebljalo, to treba grančice one, koje se vide, kao da ćedu najvećma osnažiti, tako skratiti, da samo s jednog palca dugačke budu.

Školu divjakah treba svake godine triput: u prolětju, o Ivanju dnu, i u jesen pred zimu pri suvom vrěmenu prekopati, jedno, da zemlja svagda razpuštena bude, a drugo, da se i od trave čisto dèrži. U prolětje treba ponajdublje, no s velikim pazenjem, da se mlade žilice povredile nebi, kopati; u lěto plitje, zbog suše, a u jesen takodje poplitko, da nebi nastupajuća zima žilicama u šupljoj zemlji kakvu škodu naněla. Bilo da su divjake u jesen ili u prolětje posadjene, to onog lěta nije dobro okolo njih kopati, jerbo je i tako zemlja okolo njih vèrlo šuplja; — a ako bi se gdèkoja trava pomolila, najbolje je takovu s motičicom odsèći, ili izčupati, — i tako opomenuto kopanje na one divjake samo odnosi se, koje su već jedno lěto u školi prestojale. Treba li školu ovu zalěvati, kako, i kad? i može li se u njoj što sejati i saditi? u početku dovoljno je već kazano. (Dalje drugi put).

Zemljotežanje.

Od A. Kuzmanića.

(Nadalje.)

O gnoju.

U našoj hèrvatskoj ruci blago (živina, životina) gotovo sve smiriva. Ko neima živine nemože biti ni slasan, ni masan, ni oděven, ni obuven, ni svake nedoskotice kućne nemože smiriti, niti zemlju začiniti da plodnija biva. Ti težaci, ti cèrvi zemaljski, koji zaštrapaju svoju oděću, i obuću, koji svoj život cèrnoj zemlji podlažu kako i Bog duži, imaju puno vèrtnjah i oko gnojenja zemlje, jera znaju, da brez začine ona je lakoma, ona škito plaća; znaju, gle, da je težji varićak žita s gnoja, nego varićak žita sgladne zemlje.

Što je god od domaće živine, i od svakojakoga živa i rastuća na světu može plodan gnoj biti. Kad se ovo na um uzme, da svaka trava, svako bilje, svaka voćka, i gora na gnoju veselo naprěduje i sili se, razumě se, da bi šteta bivala kad bi zaludu propadala i najmanja dionica gnoja, i Relković pravedno veli:

Digitized by Google

Teb' je sve, što zalud trune, šteta!
Šteta, reko, jer, štogod ti gnjie,
Gjubre biva, kad se u jamu die!

Nahodim u taljanskim knjigama gdě se gnoj na několiko redovah razlučuje, a osobito na ova četiri: 1. Concimi animali, — 2. Concimi vegetali, — 3. Concimi vegeto-animali, — 4. Concimi terreo-vegeto-animali. Ja bi po hèrvatski ovako to tumačio: 1. gnoj žvotinski, ili samo gnoj, jer se obično u nas ono zove gnoj, što se od životine kupi — 2. murina (muričina, murika), iliti gnjilo dèrvo, gnjila trava, slama, lišće (trulež, gnjiladina), i svakojako drugo gnjilo, iliti trulo hrastuće — 3. napor, iliti gnoj sa slamuštinom, sušnjom, i t. d. izměšan — 4. gjubar (giubre) iliti měšalina od zemlje, murine, i gnoja. A meni se dopada taj četvèrti red pod taljanskim imenovanjem: concimi terreo-vegeto-animali kroz rěč gjubar tumačiti, to što mnogi u nas razlučuju gjubar od pravoga gnoja, zovući gjubar ono blato, oni naplav što se splije sa usplavakah u lokve, u jaruge, pa prisuši se, i tu ima skupa zemlje, gnoja, i murike što je voda naněla.

Gnoj živinski osobito se uloži za gojenje vèrtlovah, voćakah, zemaljah gnjilovačnih, jera se on zgriava, iz njega ona vruća para odušiva, koja zemlju snaži. Tu pripada pil, iliti osoka, koja puno zemlju začinja. Vriška mokrača, iliti pišaka naudila bi zemlji ako nije razvodnjena.

U nas ima dobar običaj: lěti penju lěse ili torove na njivam, i tu spraćaju marvu, i marva tu noću gnoji (tori). A s torom prělaze s města na město, i svako město gdě je marva torila, zovu pobojina, na kojaj svako žito vrědno idje.

Jošte i druge stvari živinske mogu zemlju gojiti, kanoti: papci, rožine, kèrvušćina, stèrvina, perušina, i t. d. U Taliji, a osobito u Šotlandskoj (u Engleskoj) rožine sataru, i to pospu po njivam, i vèrtlovim.

Izmedju sviju živinskih satvarih najvěšma zemlju začinja i goji gnus, ili nečist. U pèrvi red spada kèrkaljina, iliti nečist konjska sa sušnjom i slamom směšana. Za kèrkaljinom je balega, ili galeba (galebina), ili nečist govedja sa sušnjom, i kukuruzovinom izměšana. Balega je vele vruća, i za to lěpo začinja zemlju studenu. Za balegom je nečist kozja, ovčija (iliti brabonjci), koja je vele vruća, i prilikuje zemlji studenoj. Za brabonjcima je nečist prasetja iliti svinjetina, koja je studena, za to dobro začinja zemlju vruću. Napokon ritkaljina, kokoševina, tučevina, iliti nečist kokošija, tučja, golubija, vèrlo se pari, i za to je dobra za vèrtlove, voćke, cvěće i t. d.

Digitized by Google

I sama čověčja nečist, koja kad se zgrinja i ustoji u rupi, biva gnoj dobar, ama zelje na njemu bljutavo bude.

Gnoj na otvorenu, i na izvětarju saèrpan větri, gubi svoju krěpost, voda ga plače i raznosi, a sunce pari. U rupu valja ga zbiti, pa nanj slame, zemlje natèrpati da nekisne, i neodušuje. Ali valja ga tako dohraniti, ali po njivi na èrpe saèrpati, da se po njivi razlazi kad ga kiša i větar raskoleda. U někim městim taljanskim tako lěpo gnjoj čuvaju, da nesamo što ga u jamu diju i zemljom pritèrpaju (da neodušuje), nego jošte nad njim slamati krov izdignu da nekisne.

Svakojako rastuće kad izagnjie ili istruli biva gnoj, što se na našu ruku osobito zove murina i murika. U taj red spada svakojaka trava, navlastito ona što reste po ogojcima, oblozima, okrajcima, redinama uz njive, u barama i pri barama, kraj vode osojnice (leteće), po jarugama, i t. d. Tu pripada jošte lišće od gore, pléva, ogrizine, tèrstje, gnjila dèrvljad, i sama cèrvotočina i ona bèršina, iliti ona prašina od veta (stara) dèrveta, koje se u sebi izoblje, okapina (slama ili seno što je zakislo i sagnjilo); koje sve krěpostnije dodje kad uzvruli sa gnojem životinskim. Takodjer kèrpetine, poderine, sukneždine, dronjci, ona taložina od sapuna, trop od maslinah, i od masta na gnoj se izmetnu kad ustoje sa životinskim gnojom. I sama čadja studenim zemljama i livadama starim pomaže i goji ji, kad je posuta po njima na vlažnom vrěmenu; a osnacu bolju krěpost daje kad je sa gnojom izměšana. Jošte i uglevje zemlju krěpi; ali valja ga na sitno stući, pak njim naprašiti stare livade, zemlje ošušnice tanke, koje se lako na suncu pare. To uglevje u takovim zemljama za to je dobro, što puno vlagu vata, i dugo je u sebi dèrži.

Osobita je vèrsta murine oni cèrni glib što Taljani torba zovu, koji zameće se od trulih travah barovnih. Tamo ga pale pa pospu po otavi; ali naprave ga sa galebinom, ili sa klakom. I paklina satarena vèrlo goji zemlje gnjilovačne.

Jedna je vèrsta još murine ono što Taljani zovu soverscio, a hèrvatski moglo bi se prilično podorina zvati, to što se trava na njivi podore. Kad se trava podore pod zemljom raspada se te je krěpi. Jedni travu siju a kad procvěta podoru. Na takovoj gnojini rado reste raž, tikva, eljda i sočivo.

Gjubar ili gjubre (taljanski tericciato) vèrlo dobro zemlju začinja. Ima ga u lokvama, dočićima, jarugama,

Digitized by Google

bunarima, i svukuda kuda se voda splije. To može i čověk graditi měšajući zemlje iz stare livade, ili naplava, smeta kakvoga, trave sa redinah, mèrginjah, i gnoja živinskoga, pak pustiti, da se zajedno zgrinjaju za jednu godinu danah, i više; a da taj gjubar od sunca neprogara dobro je po njemu sijati tikavah da mu lad daju. Pošto to prěgodišti, sve se u sebi raskrupiča; livade i njive od toga dobru snagu dobiju. Učeni ljudi vele, da će taj gjubar pojače usnažiti kad se po njemu živoga klaka potrusi.

Smet što se sa guvna smete, (kao: pléva, štuljci, ljulj, i t. d.) nevalja sa gnojom směšati, niti ga po njivi baciti, jera u njemu ima sěmenja divljega dosta, iz kojega zemlja poteže se na divlje trave. Niti je dobro gnjojiti loze, i voćke onim gnojom što se vadi iz bunarah, jazovah, smradištah; na čemu istina se loza, i voćka sile, i voće im plemenito izgleda, ama bljutavo bude. — U Italiji dan današnji začinjaju njive, a osobito vèrtlove sanitrom t. j. onom solju što se po taljanski salnitro zove.

Napokon, oni gnoj, osoka, slama, seno što se u jari, u volarici i t. d. pod blagom zbije, i napor zove se, veliku snagu zemlji daje. Za taj gnoj, i za ostale dalje ćemo i zgodnije kazati kad bude govor o različitom gojenju zemaljah. (Dalje drugi put).

O hrani konjah.

Konji, i to tegleći, obično se hrane sa slamom, tricami, senom i ponajbolje s ovsom (zobju).

1. Slama, i to pšenična, koja je izmedju drugih najbolja za hranu konjsku; jer je već izkustvom osvědočeno i priznato, da ova slama najviše pitateljne snage u sebi ima, i zato se predpostavlja svakoj drugoj feli slame. Slama pako od raži (hèržî), po svědočanstvu izpitateljah, ima u sebi dvojinom manje pitateljne snage, i zato Englezi samo one krave s njom hrane, koje su prestale mléka davati. U Poljskoj hrane s njome konje, mazge (mulce) i drugu stoku, koja ništa neradi. Ovo dakle dovoljno dokazuje, da su se ljudi podpuno uvěrili, da ona malo pitateljnih dělah u sebi ima.

Slamu, koja se jedino kao svakdašnja hrana za stoku smatra, treba na sitno izsěći, jer stoka, pored neizsěčene slame, uvěk će gladna biti i uvěk će u polak nepotrošenu ostaviti, a to zato, što najsočnie děle, ili drugo rastuće, koje se nalazi u slami, izbira, a drugo sve pod noge svaljuje i gazi. Dakle ili sěčena t. j. sěčka, ili dobro na guvnu

Digitized by Google

uvèršena slama najbolja je za hranu konjah. No slama sitno izsèčena može se još bolje i s većam hasnom upotrebiti, kad se s tricami ili ovsom poměša, koja poslě mnogo pitateljnia biva, i tako će je konji rado jesti, da će uvèk, što im se god položi, sasvim potrošiti. Što se tiče měre, koliko konjem davati valja, za dosta se smatra od prilike $6^1/_2$ okah na dan.

2. Trice (mekinje, poseje). Trice su za konje najslabia hrana, što se slabo od njih u snagi odèržati mogu, jer u njima neima toliko pitateljnih dělah, i zato su konji, koji se jedino s tricami hrane, veoma slabi i nisu kadri težko raditi, no šta više, često se dogadja, da trice u crevnih kanalih (olucih) uzkisnu i vreti počmu, kojim se povodom u lopte zbiju, i odtuda poslě mogu veoma pogibelna slědstva za sobom povući. Iz tog uzroka dakle netreba konjem teglećim nikad mnogo davati, a i ono, što im davali budemo, valja uvèk s vodom pokvasiti. No sa ovsom ili sitno izsèčenom slamom, kao što je gori rečeno, najbolje je poměšati, jer se onda trice u želudcu najbolje svare (skuhaju) bez ikakvog vreda.

3. Seno je za tegleće konje najshodnia hrana, koju oni veoma rado troše, jer seno u sebi ima najviše pitateljnih dělah, i osim toga i tu korist prinosi, što svareno u želudcu svojstvenu něku žitkost (Flüssigkeit) u sebi ima. Što se měre tiče, dosta je konju na dan 4 — 5 okah.

4. Ovas (zob). Ovas je najbolja hrana za konje, koju izmedju sve druge hrane najradje troše, a osobito kad je sirov. Jedino sa ovsom mogu se konji u svako doba hraniti, i to ponajviše tegleći, koji mnogo snage potrebuju. Tako po teretu više ili manje treba im na obrok i ovsa davati.

Osim ovsa, čime se gotovo po svoj Evropi konji hrane, daje se konjem na iztoku ječam (jačmen). Ječam je, istina, snažnii, više vatre konjem daje, ali udara u noge. Ječam mogo bi se davati samo onim konjem, koji se upotrebljavaju na velike terete, a jašaćim konjem nikako.

Kada ovsa neima, prie se može i raž (hèrž) konjem davati, nego ječam. No budući je i raž od ovsa snažnia, to treba obrok umaliti i nedavati konjem onoliko raži, koliko obično zobi dajemo.

Najlěpše i najbolje sirće (ocet) od truloga voća

Ako domaćin ili domaćica na korist obrati i one stvari, koje su nam izlišne, poboljšat će stanje (stališ) svoje domaće;

Digitized by Google

no kada se i one stvari, koje bi kao sasvim nepotrebne, nekoristne i kvarne bacili, obrate na korist, onda se blagostanje domaće mora uzvisiti. Ovamo pripada izmedju mnogih drugih stvarih upotrebljenje truloga voća za sirće. Koi sám nije kušao, težko će věrovati, da se od truloga voća, jabukah i krušakah, ne samo prekrasno, no i dobro sirće može načiniti. I koi bi god kušao od zdravoga voća sirće praviti, pa poslě od truloga, taj će se uvěriti, da će od truloga voća dobiti i lěpše i jače sirće, nego što se od zdravoga voća dobija, a još k tome i znamenito više.

Malo ima kućah, u kojih se poněšto voća preko zime nedèrži. Medju ovim voćem svagda se nalazi i truloga. Ovo trulo voće dakle treba preko zime skupljati i u jedno bure (lagav), koje necuri, baciti, pa u podrumu (pivnici) bure dèržati, da se nebi jabuke, ako su i trule, smèrzle, jer bi to veoma škodljivo bilo ovoj massi, od koje se sirće praviti naměrava. Na prolětje, ili kad domaćin za dobro nadje, može se od ovoga truloga voća sirće napraviti ovako:

Treba u jednu kadu (Wanne) ili korito usuti trulo voće i ovo dobro sgněčiti, ili ako ima u kući stùpa, može se malo u stupi smuljati i poslě očěditi. Samo onaj sok, koi se od ovoga truloga voća očědi, treba u burence ili sud, u kome se sirće dèrži, sasuti. Ukus truloga voća za čudo je dobar, osim onoga truloga mirisa (duhe), o čemu sam ja u početku dèržao, da će se u sirćetu osětiti, ali i toga je sasvim nestalo. — Premda je očědjeni sok ovaj truloga voća sasvim čist i bistar, opet ga ostaviti treba 2—3 dana u nèkakvom otvorenom sudu, da se bolje očisti, i ako bi takve nečistoće bilo, da legne. Pěna, koja će se pokazati na povèršini (odozgor), kako ovaj sok kisiti stane, bit će znamenje, da je sok počeo kisnuti. Ovu pěnu, i ako bi još kakva nečistoća bila, treba obrati, pa poslě onaj čisti sok sasuti u burence, u kome sirće dèržimo. Koi ovaki sok u burence sirćetsko saspe, i u kući na toplom dèrži, dobit će za 4 — 5 nedèljah dobro sirće, koje će već pèrst debeli kvasac (maju) imati, a kasnie dobit će najlutje sirće, koje će bit priatno kiselo bez svakog trulog mirisa.

Kako svaki gospodar potrebuje u kući sirćeta, evo mu najlakšega načina, kako si to načiniti može. Od truloga voća može gospodar dobiti sirće i opet droždinu može s tricami poměšati i svinjam dati, koje će ih rado potrošiti.

(Frauendorfer Blätter).

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 8. Zagreb. Měseca kolovoza. **1848.**

Sadèržaj: Šumarstvo. Od člana *K. J. Veselića*. — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića*. (Nadalje.) — Uprave, kojih se treba pri muzenju (dojenju) kravah dèržati. — Glavne uprave, koje se tiču zemljištah i žitah. — Hlad.

Šumarstvo.

Od člana K. J. Veselića.

Imade li u našoj domovini dosta dèrvah? Svatko, ko nije slěp, može se osvědočiti, da dèrva po naših gajevih sve većma na manjak idu, i da im cěna jednako skače; jerbo ne samo što se toliko dèrvah raznosi, već buratari (pintari) i tèrgovci hraste (dubove) kupuju, s njimi tèrguju, osobito pako s dugami, koje putuju u inostrani svět, a po imenu: u madjarsku, francesku i t. d. zemlju. A zemlji od tolike veličine, kao što je naša, potrebito je množtvo dèrvah za različito gospodarsko orudje (težačke alate), gradju i t. d. S toga valjalo bi, da se pobrinemo umnožiti ono dèrvetje i stabla šumska, koja u domovini našoj mogu rasti, ploditi i napredovati; a doista svaki gospodar može medju svojimi zemljami naći praznih městah, gdě lahko može uzdići šumu. Ako mi to učinimo, blagosivljat će nas unučad naša, kojoj ćemo malenom žèrtvom priněti veliku polašticu.

Koja su poglavita stabla u našoj domovini? Poglavita stabla, koja su za gospodara od veće koristi i znamenitosti, rastu u našoj domovini slědeća:

1. Bagrena (robinia pseudoaccacia; Akazie). Raste bèrzo, i akoprem se redko gdě vidi u našoj domovini 60—80 stopah (cepelišov) visoka, sasvim tim može tu visinu postići i u naokolo 8 — 12 stopah jaka biti. Cvět joj je bio (bel) i žutkast, a miriši. Dèrvo je ugodno za vatru,

Digitized by Google

i to je, što ju preporučuje šumskom gospodarstvu, jer se može iz sěmena odgojiti, a i kroz žiloraste umnožati. Sěme se rano u prolětje može posijati, a mladice se mogu 2—3 godine presadjivati. Ima pako više felah od bagrenah, no ostale se ponajviše sade kao vèrtni ures (kinč), t. j. zbog lěpog cvěta.

2. B a z a (*bazovina, bezg, zova*; sambucus nigra; Hollunder). Ja sam sám u Slavonii vidio bazu debelu kao najjača šljiva (sliva). Raste obično po obalah, gajevih i zapuštenih městih. Cvět joj je bio, plod cèrn, a kad se ocvate, cvět se bere i služi na město čaja (teha), koi na znoj (pot) těra. U ostalom od zrelog ploda kuha se něki lěkoviti pekmez.

3. B o r (pinus pinea; Pinienbaum, Zirbelbaum). Ljubi zemlju suhu, pěskovitu i kamenitu. Napreduje i na vlažnoj, samo ako je pěskovita. Ima velike šišarke složene iz mnogih ljusakah.

4. B r e s t (*brestovina;* ulmus campestris; Rüster, Ulmbaum). U najboljoj je snagi (jakosti) medju 40 i 60 godinom, i baš u to doba najbolje raste. Može 200 i više godinah živěti; u 40 godiní pričima cvasti i to měseca travnja ili svibnja (rožnjaka), a sěme je obično zrelo měseca lipnja (klasna). Deblo mu je upravno i dosta jako, i zato kolari od brestovine rado prave (delaju) osovine, rúda i ostala; no ugal (vugel) je mnogo bolji od hrastovine.

5. B r e z a (*brezovina*; betula alba; Birke). Poznaje se po běloj kori; što ju pako od svih domaćih stabalah preporučuje, jest to: da može nesamo na vlažnoj, nego i na suhoj zemlji napredovati, a može živěti 130 i više godinah. Dèrvo je za gradju od male vrednosti, no zato ga vedma cěne tokari (drakslari), kolari i t. d. Dade se lahko iz sěmena odhraniti, ili se mogu izpukati mladice, koje poniknu same, i posaditi u odlučeno město. Prosti naši ljudi prave od brezovine metle i koješta šibicami opléću, a u Hèrvatskoj ima u goricah i brestova kolja.

6. B u k v a (*bukovina*; fagus sylvatica; Rothbuche). Slabia od svih ostalih šumskih debalah na zimu i mrazove, osim jele, koja je s njome tako rekuć u mladosti jednaka. Živěti može 300 godinah, a broji se medju najlěpša šumska dèrva. Raste gotovo po svoj Evropi. U Slavonii vèrlo raste na planinah Dèrnjanskih. Sěme nosi stopèrv u 60 godini, a ovo može se u jesen měseca listopada brati i odmah posijati ili do prolětja čuvati. Napreduje na svakoj zemlji, koja nije odveć suha, měršava i vlažna. Donosi plod imenom bukvicu. Bukov žir mogu i ljudi jesti, no samo

Digitized by Google

ne mnogo; svinje ga vèrlo rado jedu, zatim vèverica, ptice i ostala, a može se iz njega i olaj cěditi. Tokari dèrvo potrebuju, mogu se od njega daske cěpati, a i ponajbolje je dèrvo za vatru.

7. D r e n (*drenovina*; cornus mascula; Hartriegel). Ima ga po svoj Evropi, i raste kao veliko gèrmljasto stablo, ili kao malo stablo od 20—25 nogah visoko. Cvěta se měseca ožujka (sušca), a kadno kadšto već koncem měseca veljače (svečna). Iz malog žutog cvěta bude plod košticav. Raste tiho, no može veoma ostariti. U šumi Montmorenci ima drenovo stablo, za koje kažu, da je 1000 godinah staro. Drenovina je tvèrda kao kost, i zato se od nje prave korice na noževe, dèržala na čekiće (batiće), a i obruči veoma su postojni na malu burad. Plod se može sušiti i više je poznat po selih, nego li po varoših, a može se svagda, osobito u groznici (zimlici), kad bolestnik (beteżnik) žedja, okuhan jesti.

8. D u d (*murva;* morus; Maulbeerbaum). Ima dudah u našoj domovini od dvě fele, t. j. belih i cèrnih, a sade se nuz potove, po bostanih, dvorištih (avlijah). U bělog je duda list nalik na sèrdce gladko. Ljubi zemlju otvorenu, sunčane i bregovite preděle. Gljive, što izrastu na dudovom stablu, upotrebljavaju kožuhari (kèrznari, ćurčije) za bojadisanje (farbanje) kožah, a lištjem se dudovim svilene bube (kukci) hrane.

9. G l o g b ě l i (crataegus oxyacantha; Weissdorn, Hagedorn), i g l o g c è r v e n i (mespilus monogyna; einsamige Mispel). U gloga je bèlog lištje zatubasto, izrězuckano, gladko, a plod duguljast i cèrven. Plod marha, a osobito živad, rado jede. Dèrvo mu je vèrlo tvèrdo, a zgodan je za obale, bostane, vinograde i t. d. Glog pako cèrveni, i on je dobar za obale, vèrte (bašče), a stablo mu je čvornovito. — Ovamo spada i b r e k i n j a (sorbus torminalis; Sperberbaum), kojoj je lištje odozgor otvoreno, zeleno, a odozdó kao brašnom (meljom) posuto (posipano). Plod ptice rado jedu, a naliči na oskoruš. — Sve fele glogićah mogu se i iz sěmena odgojiti.

10. G r a b (*grabovina*: carpinus betulus; Weissbuche). Ovo šumsko dèrvo raste po svoj uměrenoj Evropi, jer može skoro na svakoj zemlji napredovati. Starost od 300 godinah lahko može dostignuti, buduć da mu najjači vètrovi i bure nehude (neškode). Sěme sazrie měseca listopada i može se u jesen ili u prolětje kao bukovo sijati. Grabovina je vèrlo jaka i postojna; mnogi prave iz grabovog dèrveta dèržala

Digitized by Google

na orudje gospodarsko. Mnogo grabovog dèrveta tokari potroše, a za žganje valja kao i bukovina, jer i pepeo veoma dobar daje.

11. Hrast (*rast, dub*; quercus robur; Eiche). Sve fele hrastovih stabalah u stara su se vrěmena obožavale i poštivale od onih narodah, koji pod njihorim hladom živiše i s njihovim se plodom braniše. A i sad je on u svakoj šumi, gdě se nahodi, kao kralj, i jest jedno od najlěpših i najhasnovitiih stabalah šumskih. Može živeti 500 godinah u dobroj snagi. Ima pako više felah od hrastovah. Jedna fela zove se cer (quercus cerris; Zerreiche), kojoj se i žir i šišarke razlikuju od hrastovih. — Žir se može u jesen i u prolětje sijati il saditi, a mladice od 5 — 10 godinah mogu se presadjivati. Rastovina ucěpljena iziskuje tri godine počinka, i to mora u vodi ležati, ako hoćemo da nepuca; zatim se mogu od nje balvani, daske, osovine, podvalci, prostje, valovi i t. d., a najposlě grede i gradja na najveće i najjače kuće (hiže) načinjati i metati. Rastov plod, naime žir, vèrla je kèrma za svinje, jerbo se veoma mogu utoviti, a ima životinjah kućnih i šumskih dosta, koje ovaj žir jedu i tako se hrane. Iz šišarkih (šišaricah, šiških), koje iz žira izrastu, pravi se mastilo i cèrna boja (farba), i ovom se svila, vuna i platno (bez) bojadiše. I kožari šiške potrebuju.

12. Jovovina (betula alnus; Erle). Ovo stablo može najduže 70 godinah živěti, a raste najviše po vlažnih (fajhtnih) městih, n. p. po šumah, livadah, pašnjacih, gdě je vlažno; no nemože ipak tako bèrzo rasti kao jablan i vèrba, ali je dèrvo od veće vrednosti. Sa svim tim dèrvo ovo slabo se upotrebljava za gradju u suhu., nego u vodi. Kora se upotrebljava za bojadisanje, navlastito kod klobučarah (šešírdjijah) i kožarah (tabakah). Lištjem mnogi kušaju ovce, jesu li zdrave, a to ovako: měseca prosinca (grudna) ili sěčnja (prezimca) lištje se jovovine pred ovce metne, i koje na lištje navale i jedu, one su zdrave, a ostale bolestne. Ništanemanje lištje bi se moglo spraviti i u zimi ovcam i kozam na město kèrme davati.

13. Jablan (populus pyramidalis; Pappel). Jablana ima više felah i ponajviše u visinu rastu. Preporučuje se već zato, što na zločestoj zemlji napreduje i bèrzo raste; ali osobito sve fele jablanove neće vlažnoj zemlji zabaviti, nego još bolje napredovati. U kukavnih za šumarstvo predělih mogli bi se jablani i vèrbe odgajati, i tako potrebоću dèrvah nadoknaditi.

Digitized by Google

14. Jagnjeda (populus tremula; Zitterpappel). Ima okruglo i gladko lištje, koje visi na tankih, dugačkih patèrljicah (petelkah, podakah), i zato se sve jednako nija (niše). Nalazi se po vlažnih městih, a može postići visinu od 40, 50 i više stopah. Dèrvo je bělo, lako i mekano, a kora je cèrljenkasta. Mnogi od nje prave cèpove, a něki s njom bojadišu koješta; no naši seljaci, koji su věštii, prave lule i t. d.

(Dalje drugi put).

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Nadalje).

O pitomljenju divjakah u obće.

Kad su divjake jednu, dvě ili više godinah u školi postojale, i kako u žilama, tako i u stablu dovoljno su se ukrepile i primile, to onda ih upitomiti treba. Mogu se divjake i u sobi pitomiti, pa poslě u školu presaditi; — ovaj način osobito s trešnjama sretno za rukom izpada, ako samo dobre žile imaju. Po vlastitom izkustvu, svaka fela voća, kao kruške, jabuke, trešnje, višnje, kajsije i t. d., može se u sobi, ili u vèrtu pitomiti, — naravno ako dobre zile ima — pak poslě u školu posaditi i onako zaliti, kao što je već kazano, pa i preko cělog lěta često ga se sa zalivanjem sěćati treba, i ovo će mu toliko pomoći, kao da je u školi već jednu godinu stojalo.

U obće na to paziti treba, da pitoma grančica*) s divjakom od jednog roda bude. Voće s košticom neda se na voće, koje zèrno ili sěme ima, upitomiti. Jabuke i kruške daju se uzajmno jedno na drugo pitomiti, pa i plod donesu; ali město, gdě su se nakalamile, pokazuje, da dva ova dèrveta neslažu se najbolje, jer su različne naravi. Trešnje na višnje kalamiti sasvim bi probitačno bilo, jedno, što plod gubi ukus svoj, a drugo, što višnja svagda tanja ostaje, nego što je trešnja. Zato je najbolje dvě jednake fele sastaviti, kao: pitomu grančicu karamanke kruške na

*) Pitoma grančica (das edle Reis) ona je, koja se s upitomljenog dèrveta odsěče, da se na divjaki nakalami, naoči ili pripoji.

Digitized by Google

divjaku iz sěmena karamanke kruške izvedenu nakalamiti. A pitomu grančicu s divjakom iz šume spojiti, sasvim je naopaki protivno.

Spravljanje pitomih grančicah za kalamljenje.

Nigda ljubitelj upitomljenih dèrvah tako pogrěšiti neće, kao kad pitome za kalamljenje grančice nerazsudno i bez svakog obzira sebi, gdě samo dobiti može, nabavlja. Zato, ako sám upitomljenih dèrvah neima, s kojih bi grančice sěkao, a on neka se na pouzdane vèrtlare i čestne ljude obrati, od kojih će sigurno onu felu dobiti, koju zahtěva. Najbolje će biti, da ljubitelj voća preko lěta i u jesen po stranim odličnim vèrtovima prodje, stanje dèrvah i ukus ploda sam okusi, vidi i pozna; — pa kad je to učinio, a on onda u vrěme sěčenja grančicah može zaići, i sam sebi grančicah, kolko mu treba i kakve fele želi imati, naseći. Pitome za kalamljenje grančice treba sěći:

1. s onih dèrvah, koja su savèršeno zdrava; jer ako se na to nebude pazilo, to u samoj grančici tako se može pogrěšiti, da i u buduće iz grančice dèrvo nigda zdravo biti neće. Može se dogoditi, da se i na samom zdravom dèrvetu nalazi bolestnih grančicah; zato

2. ni jednu grančicu netreba sěći, koja savèršeno zdrava nije; jer od bolestne grančice dobit ćemo samo bolestno dèrvo, a poslě i zločest plod. Grančica, koja je iznutra cèrna, mèrka, cèrvenkasta, i sèrce joj nije lěpo i bělo, — ta nije za kalamljenje, jer je od zime već dirnuta, ili baš bolestna. — Ovoga se istoga i kod očenja (okuliranja) dèržati treba.

3. U koliko je zrelija grančica, u koliko su oka na njoj punija i jača, u toliko je bolja ona za kalamljenje; jer to je znak, da je grančica zdrava. Takove ćemo grančice na vèrhu dèrveta, i od strane sunca, a to je od poldna, naći; pa i onake, koje su na otvorenom městu rasle, sunca i zraka dovoljno imale. Savèršeno dobre grančice i po tome se poznaju, što je u njih kora od sunca zagasitija, nego od pónoći. — Što se pak očenja tiče, osobito paziti na to valja, da oka puna, jaka i nabubrena budu, jer odtuda se nadati možemo, da će iz njih i zdrava dèrva proizići.

4. Za kalamljenje i očenje netreba grančicu od dvě godine bez nužde uzimati, da posao sa uspěhom ide. Ako se u razcěp (in den Spalt) kalami, i divjaka je jaka, to

Digitized by Google

osoba nuždno je, da kraj pitome grančice, koi se u razcěp ulaže, od dvě godine bude. Pri spojavanju (Copuliren) može se grančica od dvě godine i više s hasnom uzeti, ako je samo ruka věšta.

5. Sa lětorasta*) niti treba gornja, niti dolnja oka za pitomljenje uzimati. Što je deblji i duži lětorast, to sve više i točnije treba na to paziti. Gornja oka, koja su kasnije od onih dolnjih okah izbila, rasla i sazrela, nisu onako savèršeno zrela, kao što bi moralo biti, a ona dolnja oka opet neizdaju od sebe dèrvo dobro: dakle gornja i dolnja oka nisu dobra. Ovoga se kod trešanjah osobito dèržati treba, jer kod ovog voća oka u sredi su najbolja.

6. Plodna oka**) i šibljike***) bez nuždе za kalamljenje netreba uzimati. Plodna oka zato nisu dobra, što iz njih težko grana izbija, iz koje će poslě dèrvo biti. Nego od trešnje i kajsije grančicu s dva, jedno pored drugog, oka možemo uzeti, jer će s vrěmenom u toliko bolje roditi dèrvo ono, koje iz nje proizraste. — Šibljike rastu i těraju bolje, nego druge grančice, ali kasnije rode.

7. One su samo grančice za kalamljenje sposobne, koje se na vèrhu takove grane nalaze, koja je donde već rodila.

8. Grančice za kalamljenje sěći, ili zalamati treba još (u prosincu (Dec.), no još bolje je u sěčnju (Jan.) i veljači Feb.), ali pri vedrom i lěpom vrěmenu. Ove grančice treba na takom městu u vèrtu zakopati, gdě će malo sunca a osobito u jutru preko zime dobijati, i da vèrhovi grančicah ovih izvan zemlje stoje. Grančice ove, koje će do vrěmena kalamljenja lěšto i uvenuti, s velikim će se uspěhom na onim divjakama kalamiti ili spojavati, koje su jake i pune soka, i grančice, koje su prie sěčene, veće preimućtvo imaju od onih grančicah, koje se tek u vrěme kalamljenja sěku; jer ove malo uvenute grančice mogu se baš i na one divjake kalamiti, koje su i izbijati započele.

Što se pako biranja onih grančicah tiče, koje se u lěto za očenje sěku, to se i ovdě onog istog dèržati treba,

---

*) Lětorast (Sommersprössling) zove se grančica, koja je za jedno lěto narasla.

**) Plodna oka jesu takova, koja će na prolětje po većoj strani cvětati.

***) Šibljike nerastu, na vèrhu grane, nego iz srede grane izbijaju i dugačke su s 1, 2, 3 stopa.

Digitized by Google

što je malo prie već kazano. Samo se to jošt opominje, da grančice, kada se za očenje odsěku, samo nekoliko danah trajati mogu, pa poslě nisu za očenje. Ako li kome daleko grančice za očenje šiljati naměravamo, to onda treba dolnje krajeve u jabuku ili krastavac (vugorek) dobro zabosti, ili u vlažnu mahovinu dobro zamotati, koju u putu s friškom vodom kadšto kvasiti treba. — A dobro je i to, da se grančice bar tretja čast (dio) u blato zadene, pa s kèrpom dobro obmota i sveže, koje takodje na putu kvasiti je nuždno. — Ni s onih grančicah nije dobro oka skidati, koje su se onda odsěkle; no valja ih barem jedan sat (uru) ostaviti, da uvenu. Ako li su grančice za očenje vèrlo uvenule, to ih treba u friškoj vodi donde dèržati, dok se oka neizpune, a lištje i grančica neoživi; a to se onda pozna, kad se kora, koja je najprie sbèrčkana bila, raztegne, i lištje sasvim podigne.

Načini pitomljenja.

Različni su načini dèrva pitomiti, od kojih su kalamljenje u razcěp (Pfropfen in den Spalt), očenje (äugeln) i spojavanje (copuliren) najznatnii. Ovi različni načini na to nam služe, da u svako vrěme preko cěle godine dèrva pitomiti možemo. I ako u jednom načinu nismo uspěli, to ćemo u drugom srećnii biti; — i zaista izkustvo nas uči, da něka fela voća bolje s očenjem, druga s kalamljenjem, a jedna opet sa spojavanjem bolje uspěva.

Za različne pri pitomljenju dèrvah poslove nuždna su nam i različna orudja, kao: jedan mali nožić (periš, Federmesser) za grančice, drugi opet jači za divjake, i jedna testerica (mala pila), i sve ovo treba svagda naoštreno da bude.

Kalamljenje u razcěp.

Najbolje je po ovom načinu pitomiti, kad je vrěme suvo, a zrak tih i prijatan, — to u měsecu ožujku (Mart.), a može i malo ranije, a i kasnije preduzeti se, kako je kad prolětje, i kako se kad sok u dèrvama pokazao: ranije, ili kasnije; jer prije nego što se dèrva započnu kalamiti, treba da se sok već u dèrvama pojavljuje. Ali budući da u voća s košticom ranije sok nastupi, i mrazeve bolje snositi mogu, nego voća sa sěmenom: to treba najprije trešnje i višnje početi kalamiti, poslě šljive i kajsije, za tim kruške, a najposlě jabuke slěduju. Friške i sočne grančice mogu se ranije kalamiti, baš da u divjake i nije sok udario, jer one

Digitized by Google

same sa svojim sokom mogu obstati; — one pak grančice, koje su izprie sěčene, treba kasnije kalamiti, i čekati, dok se u divjakama sok nepokrene.

Prie nego što dèrva u razcěp kalamiti započnemo, treba na divjakama sve grančice odsěći, koje bi se izpod města, gdě će se nakalamiti, nalazile; i to s několiko neděljah prije valja da bude. Ako su divjake od 1 palca debele, a i tanje, to treba ih nad zemljom s jedne šake visoko s testericom pretesteriti (prepiliti), no dèrvo na um uzeti, da se ono mlado stablo sasvim nepretesteri, no da kora samo ostane, koju s nožem odsěći valja, jer bi inače testerica koru ogulila, a kroz to panj oranio. Ako li je divjaka deblja, to viši panj nad zemljom od jedne šake ostaviti treba. U slučaju kad bi divjaka lěpu glavu*) imala, a i stablo bi s 2—3 palca debelo bilo: onda sve jače grane u glavi nakalamiti valja; — ili, stablo malo više, nego što je rečeno, pretesteriti, pa ga u koru (in die Rinde), koje će se napred kazati, nakalamiti; jer kod debelog stabla morao bi i razcěp jak biti, a taki razcěp težko sraste. I na to još paziti valja, da se divjaka ondě pretesteri, gdě je kora vèrlo gladka i ravna.

Město ono, gdě je pretesterisano, s oštrim nožem treba svud okolo u sredu (sredinu) ugladiti. Na svakom nakalamku (cěpu, Pfropfreis), koj će se na divjaki nakalamiti, dosta je da budu tri do četiri oka. Pod dolnjim okom tako treba nakalamak zarězati, da kao jedan zaglavak izgleda, koi će, ako je grančica (nakalamak) pojaka, s 1 palca dugačak, a ako je tanja, i kratji biti. Ona strana, koja će u dèrvo ići, treba da bude kao nož, od kraja do kraja oštra; ona pak strana, koja će izmedju kore doći, i napolje (van) okrenuti se, treba da je debela, kao jednog podebelog noža ledja. Ovu grančicu tako treba s oštrim nožićem zarězati, da svud jednaka i ravna, a nigda nebude izčešljana zarězotina; paziti i na to valja, da se u sèrce nedirne, i na samom doli kraju, gdě je zaoštrena grančica. Zato kod trešanjah i višanjah, koje debelo sèrce imaju, ponajviše se zarězotina od dvogodišnjeg dèrveta pravi. A i inače svagda je bolje, da zarězotina od dvogodišnjeg dèrveta bude, ako je divjaka podebela, jer kad je (ju) razcěp stisne, neće je moći tako lako sgnječiti. Koru na zaréza-

*) Glava na dèrvetu zovu se sve grane — male i velike, — koje se god nad stablom nalaze.

Digitized by Google

noj grančici vèrlo čuvati treba, da se ni najmanje nepovredi i neoguli. Ako su grančice snažne i podebele, treba zaglavak gori tako zasèći, kako će zarèzotina, kad se u razcèp uloži, na panj sèsti. Kad se grančica zarèznje, svagda je tako zarèzati treba, da dolnje na njoj oko ne s polja (izvana), no iznutra panja dodje, jer to pomaže, da rana na panju bèrže sraste; — a i iz oka onog najpravnija grana izbija, koja nam poslè za stablo služiti može.

Kad je divjaka pretesterena i ugladjena, i kad već i grančicu, koja će se u ovu divjaku uložiti, zarèzanu imamo: onda nož treba posred panja, baš pored sèrca, metnuti, i s jednom maljčicom (Schlägel) odozgo polako udarati, da se panj razcèpi, ali vèrlo paziti, da razcèp malo duži bude, nego što je zarèzotina grančice; — zatim nož na stranu naviti treba, i u sred panja jedan od tvèrda dèrveta spravljen zaglavčić toliko duboko uložiti, da se nož izvaditi može. Ako je razcèp toliko prostran, da grančica malo posilom — jer tako mora biti — u razcèp utisne se, onda odmah zarèzanu grančicu u njega tako uložiti treba, da se zeleniło grančice, koje se izmedju kore i dèrveta vidi, sa zelenilom panja odozgo do dolè ljudski priljubi; jer izmedju zeleniła i kore teče sok dèrveta, pa ako je ovo dvoje dobro sljubljeno, onda sok grančicu s panjem bèrzo srodi, i nakalamak primi se; — a je li kora grančice s polja jednaka i ravna, o tom netreba mnogo misliti, samo o tom zdravo nastojati, da se ona dva zeleniła dobro priljube. Ako je razcèp uzan i kratak, onda zaglavčić odozgo potiho kucnuti treba, da širi i duži postane, pa onda nakalamak uložiti. Paziti valja, da se kora na zarèzotini grančice pri ulaganju u razcèp ni najmanje nepovredi i neoguli.

U koliko je divjaka jača i deblja, u toliko širi i duži razcèp treba da bude, da nebi onu slabačku grančicu sgnječio, i primanje so tim prèčio; zato jake i debele divjake najbolje je u kori pitomiti.

Kad je grančica u panj uložena, onda se može, ako je panj dosta snažan, još jedna grančica na drugoj strani panja onako isto, kao što je pokazano, uložiti, no paziti, da se ona pèrva pokrenula nebi, pa onda zaglavčić iz razcèpa pazljivo izvući.

Odozgo po razcèpu treba papir, ili tanku koru metnuti, pa po kori s melemom — za koi će se dalje kazati — tako priležno zamazati, da kiša i zrak u razcèp uvući se nemože; a kora i papir zadèržat će opet melem, da u njega neupadne, jer inače rana težko sraste i zaljèči se.

Digitized by Google

Isto tako i sa strane razcĕp zamazati valja, pa onda cĕlu ranu i odozgo i unaokolo s kèrpom obviti, i likom, prilično stegnuvše, svezati; — ako li je pak slabačak, i nije dovoljno stisnuo, to onda dobro valja stegnuti, da razcĕp u toliko bolje grančicu stisne. I mĕsto like možemo i tanko vèrbovo prutje uzeti, i s njim, kad se uzduž razcĕpi, a malo i provene, kalamke rĕzati.

Ako se dogodi, da je divjaka slabačka, i da se na njoj nemože više, no jedna samo grančica nakalamiti, to onda treba na panj, koi je već pretesterisan i ugladjen, s jedne samo strane nož koso metnuti, kako će se panj do polak samo razcĕpiti, i s maljcom nož potiho udariti, da razcĕp onako dugačak postane, kolko grančice zarĕzotina zahtĕva; — zatim treba grančicu uložiti, zamazati i obviti, kao što je kazano. U ovom slučaju može se strana ona panja, na kojoj grančice neima, koso, no ne vèrlo, zasĕći, zato da se rana lakše shvati i zaraste.

Svaki kalamak zabilježiti treba s kakvim god znakom, koi je vèrtlaru ugodan, koje i u protokol uvesti valja, da se zna: koliko kalamakah od koje fele ima.

Na ovaj se način mogu i odrasla dèrva kalamiti, koja su već jedared nakalamljena; ali ili neukusan plod donose, ili slabo rode, ili drugu kakvu na sebi manu imaju. No ovdĕ treba samo najjače u glavi grane kalamiti, no malo kasnije, jerbo se u ovima kasnije sok pojavljuje, nego kod mladih dèrvah. Od prilike s jednim mĕsecom prie, nego što će se grane ove kalamiti, treba im vèrhove zdravo poodsĕcati, jer kad bi se baš u vrĕme kalamljenja odsĕkli, to bi se tečenju soka škoditi moglo; a kad baš kalamiti hoćemo, onda svaku granu, koja će se kalamiti, još niže pretesteriti valja, da friško dèrvo, i sočnu koru dobijemo. Ako su grane za kalamljenje vèrlo debele, onda je bolje takove u koru kalamiti, i onda se mogu više grančicah unaokolo na grani jednoj — jednu grančicu od druge s dva palca razstavivši — nakalamiti. Na svakom snažnom i debelom dèrvetu nuždno je, po snagi dèrveta, više ili manje granah ostaviti, i ništa ih nedirati, zato, što nakalamljene grančice nemogu sav sok iz panja potrošiti, nego će im i ostavljene grane u pomoć priteći; i kad tako nebi uradili, onda bi se toliko soka nakupilo, da ga grančice potrošiti u stanju nebi bile, odavde bi proizišlo poslĕ zapaljenje kore, i zatim bi slĕdovala propast cĕlog dèrveta. Slĕdećeg prolĕtja treba i ove u cĕlosti ostavljene grane ili

Digitized by Google

sasvim do stabla gladko odrubiti, ili ih kao i one druge u koru nakalamiti.

Kalamljenje u koru.

Kalamljenje u koru (Pfropfen in die Rinde) samo s kruškama i jabukama, ako je stablo od 2—3 i više palacah debelo, preduzeti možemo. Nezgode, koje pri ovom načinu kalamljenja bivaju, jesu: što na pretesterenoj grani ili stablu mlogo gola dèrveta ima, koje niti skoro, niti lako srasti može; — što grančice, budući da nisu u razcěp, nego u koru uložene, větar vèrlo lako polomiti može.

Ili treba glavu ostaviti, pa samo grane, koje su najdeblje, nakalamiti; ili pretesteriti glavu, pa u samo stablo nakalamiti. U pèrvom slučaju netreba sve grane u jednoj godini nakalamiti, nego svake godine po několiko, da se soku pravo tečenje nepreséče. U drugom slučaju mora na pretesterenom stablu opet koja grana ostati, da cirkulacia soka prestala nebi, koje bi stablu, osobito jabučnom, ubitočno biti moglo. U obadva slučaja, netreba sve grančice one poodkidati, koje bi poslě kalamljenja izpod města, gdě je nakalamljeno, udarile. Kalamiti u koru treba kasnije preduzeti, nego u razcěp, jer kora od dèrveta treba da se odljusne, koje kod stariih dèrvah tek kasnije biva. I budući da je dèrvo sad u punom tečenju soka, to mogu se grančice za kalamljenje najbolje one uzeti, koje su odavno već sěčene, i malo su kao uvenule.

Sad dakle k dělu: pitomu grančicu, koju u koru nakalamiti hoćemo, treba na dolnjem kraju do polak zarězati; ovoj zaréz da bude s 1 palca dugačak, i dolnji kraj zaoštren. Na drugoj strani treba samo gornju koru na zarězu tako pazljivo skinuti — naravno s nožem — kako se pod njom zelena kora ni najmanje povredila nebi. Kad je sve ovako spravljeno, onda treba na odrubljenoj i ugladjenoj grani, gdě je najgladja kora, s jednog palca dole razrězati, pa je na jednu i na drugu stranu kao krila odljusnuti, i grančicu izmedju njih tako uložiti, kako će zaséčeno na grančici dèrvo na panj divjake sěsti; — poslě obadva krila treba preko uložene grančice priljubiti, i s likom, s voskom namazanom, privezati. Ono pak odrubljeno i ugladjeno město treba s melemom pomazati.

Ili u město što bi koru razrězali, treba napraviti od kosti ili od dèrveta jedan zaglavčić na formu noža s 3—4 palca dugačak, pa ovaj izmedju kore i dèrveta divjake

Digitized by Google

tako utisnuti, da se kora nerazpukne, zatim zaglavčić valja izvući, i u šupljinu onu grančicu pazeći uložiti, da se na grančici zelena kora ni najmanje povredila nebi; a ako bi se baš kora malo i razcěpila, neškodi, samo je zaviti treba. I ovdě paziti valja, da zaréz grančice na panj sědne. — A da se grančice uložene ili od větra, ili od pticah pokrale nebi, treba okolo njih tèrnje i granje porězati; a poslě, kada grančice ove izbiju, i rasti počnu, treba na njih jošt bolje paziti, i jaču im pomoć protiv pticah, a osobito protiv větra dati. — U koru kalamiti se mogu dèrva sve do samog svibnja (Maja), pa zato grančice, preko zime nasěčene, za ovaj slučaj u podrumu hraniti (čuvati) valja u pěsku.

Očenje (okuliranje).

Očiti ništa drugo nije, nego oko s pitome grančice skinuti, i takovo izmedju kore i dèrveta divjake uložiti i utvèrditi. — Pored očenja tu hasnu dobijamo, što se samo kora, a ne dèrvo divjake povredjuje, i zato zdravije dèrvo s ovakovim pitomljenja načinom dobijamo; što se i onakove divjake za očenje upotrebiti mogu, koje od malog pèrsta nisu deblje; — što se odrasla dèrva u glavi s ovim načinom upitomiti daju; — i zato je najposlě vèrlo znatan ovaj način, što se i ona ſela voća kroz očenje upitomiti može, koja se u razcěpu i u kori neprima.

Očiti se tek onda može, kad je sok u divjaki toliko oslabio, da se kora dèrveta lako odljusnuti daje. To dvared u godini biva: u prolětje i u lěto. Najbolje se dèrva oče od početka sèrpnja (Jul.) do rujna (Sept.), kada sok po drugi put u visinu udari, i kora se odljusnuti može. U koliko ranije voće u kom predělu sazreva, u toliko ranije očenje preduzeti valja. U sèrpnju (Jul.), kolovozu (Aug.) i rujnu (Sept.) oči se na spavajuće oko (auf das schlafende Auge) — jer će ono lěto oko prespavati, i nastupajućeg stopèrv prolětja izbiti. Može se i od polovine lipnja (Jun.) početi očiti, i ova će oka jošt ovog lěta iztěrati, zato se i zove na těrajuće oko (auf das treibende Auge). Rana voća treba ranije očiti. U voću, koje koštice ima, ranije sok usahne, jerbo je u prolětje ranije udario, nego u voću sa sěmenom. Očenje na »terajuće oko« zato se preporučiti nemože, što grančica, koja iz uloženog oka preko lěta izraste, nebudući savèršeno zrela, kroz nastupajuću zimu vèrlo lako ozebsti može.

Divjake za očenje treba da budu najdeblje kao mali

Digitized by Google

pèrst, a najtanje kao pero. — Najbolje je očiti za jutra, ili kad je oblačno, a osobito poslě kiše, jer onda sok jače tečenje ima, i kora se od dèrveta lakše odljusnuti daje. Poso ovaj, što skorije biti može, treba svèršivati; jedno da se oko, a drugo, da se i mèsto, gdě će se oko uložiti, nesuši. Da bi oko od zraka i žarkosti sunca sačuvali, treba ga svagda od pónoćne strane ulagati. Dobro je, da se na taj konac drugi povelik list o peteljku (Stengel) uloženog oka obèsi, koi će oko od sunca zaslanjati. Ako želimo, da u očenju uspěmo, to mora divjaka dosta zraka imati, i u ladu nestojati.

Mlade divjake se oče s jedne šake, ili najviše s pol stope nad zemljom; ako se više očie, to onda grančica, koja iz oka uloženog izbije, odebljava, a divjaka naprotiv doli ostaje tanja, tako da ono nikad snažno i dugověko dèrvo biti nemože. Divjaka treba da ima gladku koru; izpod mèsta, gdě će se očiti, nikakve grančice netreba da budu, jerbo ćedu od oka hranu otimati. Nad uloženim okom treba sve grančice na divjaki skratiti, da na njima po koje oko samo, i odveć sitne grančice ostanu, koje poslě, kad oko s jednog pèrsta dugačku grančicu iztěra, valja skratiti, a na prolětje sve do jedne odsěći. To pak zato treba tako učiniti, da sok malo tèrgne natrag, i nenagèrne naglo na oko. Jedni to ovdě priměčavaju, da grančice na divjaki tek onda skratiti treba, kad se na těrajuće, a ne na spavajuće oko oči, jer bi inače i ovo izbiti moralo.

Grančice, s kojih oko skidati naměravamo, i s njim divjaku upitomiti, treba da budu od jednóg lěta to jest: lětorast (Sommersprössling). Kakve grančice sěći valja, i na što pri izboru takovih paziti treba, dovoljno je pri »Spravljanju pitomih grančicah« već kazano. — Najbolje je vrěme ove grančice sěći, rano u jutru, i u veče, jer onda su najsočnije. Ako je u vrěme očenja pogoda žarka, to dolnje krajeve grančice, dokle se god oči, treba u friškoj vodi dèržati. Ako više od tri dana grančice stoje, težko ćedu biti dobre; jerbo onaj slinav izpod kore sok postaje voden i bistar, pa poslě težko priraste. Dolnja i plosnasta oka na grančici netreba uzimati, jer iz ovih samo list izraste, a ne dèrvo: — a tako isto ni gornja, jer nisu zrela. Kloniti se treba i plodnih okah onakovih, u kojima se cvět zamotan nalazi.

(Dalje drugi put).

Digitized by Google

Uprave,

kojih se pri muzenju (dojenju) kravah dèržati treba.

Něke gospodarice muzu krave dva put, a něke tri put na dan; no koliko ih putah muzle da muzle, treba ih brižljivo i věšto muzti.

Ljudi su opazili, kad tri put na dan krave muzu, da više mlěka dobiju; no ono je mlěko bistrie, vodenie od onog mlěka, koje se dobija, kad se krave dva put muzu.

Tri put se krava može muzti, kad se krava odveć dobro hrani sa snažnom pitjom (kèrmom); no i to se može onda činiti, kad pèrvotelkinjù muzemo, ili kad se mlěko odmah može prodati. Ovoga se dèržati treba: kravu svakad valja onda muzti, kad joj polažemo, ili kad joj bolju kèrmu dajemo.

Pri muzenju treba s kravom postupati blago, tiho i brižljivo, da krava mlěko neuzdèržava i nogama da se nebaca (nehita).

U mnogih predělih običavaju kravam davati soli, kad ih god muzu.

Pri muzenju treba sise vodom oprati, pa onda muzti. Sisu treba s cělom šakom uhvatiti, a ne samo s dva pèrsta i palcem. Muzti treba oběručke na jedan put, uzimajući svakad unakèrst (unakriž) stojeće sise.

Muzti treba bèrzo, i dok sve četiri sise dobro neizmuzemo, da iz njih ni malo mlěka neteče.

Ono mlěko, što na poslědku teče, ono je najdeblje i najbolje; od važnosti je dakle kravu dobro izmuzti, da najbolje mlěko nezaostaje. Ko to činio nebude, taj će osim toga, što će drugi put manje namuzti, naći još kod slědećeg muzenja komadah usirenog mlěka. Ovakovo mlěko treba odmah na stranu postaviti.

Odmah poslě muzenja treba mlěko procěditi i u mlěčnjak postaviti, pošto se u zato pripravljene sudove (lambore) razlije.

Digitized by Google

Glavne uprave, koje se tiču zemljištah i žitah.

1. Sijući žito (žitek) imaj opregu (opregaču, fertun), il vreću, il luburu, il kotaricu (košaricu), i u njih žita, ter onda iz takovih spravicah lahko možeš rukimice (rukom) sijati, i bacati u zemlju odlučenu za ovu il onu vèrstu (felu).

2. U prolětju, to jest, kad su već lětna žita posijana, pripravljaj mehkote i ostala zemljišta za sědbu jesensku. Začmi ovaj posao vozeći gnoj (djubre).

3. Kad je vrěme kišovito, nemoj gnoj voziti na mehkote, jer bi ti tom prilikom mnogo izgubio od svoje jakosti.

4. Gnoj, po zemljištih razgèrnut, podori što prie, da nestoji dugo na suncu i větru, jer će se inače odveć skoriti i krěpost izgubiti.

5. Zemljišta, polja ili mehkote preoravaj triput za pšenicu, dvaput za ječam (jačmen) i zob (ovas). No pri tom poslu vladaj (ravnaj) se svakako po ugodnom vrěmenu.

6. Kad si zimska žita dožnjeo (dožel), preori iste zemlje, da tako stèrnki sa zemljom pokriveni mogu iztruniti i na město gnoja poslužiti. U ostalom bolje je několiko danah ranie žnjeti nego kasnie.

7. Rani ušev redko kad sfali, kasni gotovo (skoro) uvěk.

K. J. V.

Hlad (lad).

Hlad je svakomu rastućemu potreban, a osobito za klijanje sěmena vèrlo nuždan.

Uměreni hlad hasni u toliko, da se može rastuće iz sěmena razviti, i da mladjana klica, koja iz zemlje izbije, bujno može napredovati, inače bi kora otvèrdnula i napredovanje prestalo.

Hlad je potrebit onome rastućemu, za koje želimo, da nam uvěk zeleno bude.

Hlad je potrebit i onome rastućemu, koje se na skoro razsadi; inače bi se bez hlada na suncu sasvim spèržilo.

Hlad je potrebit u vrěme kalamljenja (cěpljenja) i očenja, da se oka na pitomih šibljikah primiti mogu.

No hlad i škodi.

Sva dèrva, koja su u hladu odrasla, nisu tako čvèrsta i snažna, i više su truležu podložna, nego koja na suncu izrastu.

Hlad je svokomu plodu voća u toliko škodljiv, što predupredjuje, da se kiselina soka u plodu pretvoriti nemože u šećerne (cukorne) děle.

Hlad svako rastuće raznježava, i zato niti ovo može jaku zimu, niz veliku vrućinu snositi.

Debeo hlad čini i to, da lištje na skoro opadne, kojim povodom rastuće iztrune i ugine, a pri tom primamljuje i mnogo cèrvih i t. d. U samom hladu jedina mahovina napreduje.

Digitized by Google

List mèsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 9. Zagreb. Měseca rujna. **1848.**

Sadèržaj: Mèrkva. Od *A. Nikolića.* — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića.* (Nadalje.) — Šumarstvo. Od člana *K. J. Veselića.* (Nadalje).

M è r k v a

(žuta repa).

Od A. Nikolića.

Mèrkva za zemljodělce od velike je važnosti, i zaslužuje, da ju on seje; jer ona može služiti i njemu i stoki (marhi) za hranu, a osim toga još za kućevnu potrebu, kao što ćemo ovdě izjasniti.

Mèrkve ima žute i žutkasto cèrvene. Iz izkustva doznaje se, da cèrvena*) ima više slasti.

Mèrkva zbog svoga dugačkog korena hoće dobru zemlju i duboko uzkopanu ili uzoranu; dakle duboko trošnu. Ona miluje pěskovitu zemlju, jer se koren u njoj može lakše razširiti; a u težkoj smolnjači slabo napreduje, jer se zemlja stvèrdne, pa neda korenu da deblja. U vlažnoj i debeloj ritskoj zemlji takodjer može dobro da napreduje, ali najprobitačnia zemlja za mèrkvu jeste pěskovita smolnjača.

Naša naměra nije ovdě govoriti, kako će se mèrkva u gradini (bašči, vèrtu) sejati, jer to bi mala korist za zemljodělca bila, no mi ćemo ovdě način opisati, kako se ona na njivi sejati može, da zemljodělac ima mèrkve preko

*) Kad velimo cèrvena, netreba dèržati, da je ona cèrvena kao cvekla (cikla), no da je zagasito žuta i kao na cèrvenu boju udara.

Digitized by Google

zime i za sebe i za svoju stoku. Za sejanje mèrkve namènjena njiva treba da se pod zimu poduboko uzore, da zemlja preko zime promèrzne i dobro da se razdrobi. No prie oranja treba njivu nagnojiti, djubre po njivi razturiti, pa onda zaorati. Duboko oranje za mèrkvu poglavita je stvar. Ko nemože udesiti (richten) plug, da njivu duboko ašovom (gvozdenom lopatom) prekopa, kao što se to na mnogih mèstih čini. Něki imaju običaj, pa uzoru njivu s dva plugu, to jest, jedan plug ide napred, a drugi za njim onim istim tragom, pa kad pèrvi plug prevèrne jednu brazdu, drugi plug zahvata iz razora drugu brazdu, i na pèrvu pretura tako, da razori izpadaju duboki kao jendečići (jarki).

U prolětje, kako se zemlja provehne, treba ovu njivu opet unakèrst uzorati i dèrljačom (branom) podèrljati i svakojako nastati, da se zemlja dobro razdrobi.

Sa sejanjem mèrkve treba u prolětje uskoriti (pozurit se), i što ranie se poseje, to je bolje, jer veoma sporo niče. I zato će nuždno biti prie sejanja sěme natopiti.

Mèrkva može se na više načinah sejati, no mi za naše ljude najlakši ovdě predstavljamo, to jest, sejanje na sačmu (wie Schrott) onako, kao što se pšenica i ječam seje, samo mnogo redje. Mnogo je bolji i probitačnii način, kad se mèrkva u brazde seje, da dodje sěme na jednu šaku razdalelo, pa onda da se jedan put preko lěta okopa; no mi ovaj način zbog većeg posla nepreporučujemo, makar da bi se taj posao nagradio, što bi veće i krupnie mèrkve dobili.

Za sejanje mèrkve nuždno sěme treba svakad od prošlogodišnje žetve uzimati, jer kad duže ovo sěme stoji, gubi svoju moć klijanja. Zato nije dobro sěme kupovati od nepoznatog čovèka, što se možemo prevariti i zastarelo sěme dobiti. No ako baš i prinudjeni budemo sěme kupiti, treba najprie probrati sěme, to jest, metnuti ga u vodu, da nabubri, te da se uvěrimo, hoće li klijati.

Mi smo preporučili način sejanja mèrkve na sačmu. No da bi zemljodělac u stanju bio mèrkvu redko posejati, treba sěme u korito ili karlicu (eine Art Trogschüssel) usuti, pa onda mèrvite zemlje uzeti i sa sěmenom dobro poměšati. Ovako poslě može zemljodělac uzimati sěme iz karlice sa zemljom poměšano i s time njivu zasejati, jednako pazeći, da samo redko seje. — Pošto je njiva sěmenom zasejana, onda ju treba branom povući, kao što se obično žito (žitek) povlači.

Poslě někog vrěmena, kada mèrkva nikne, mora se zemljodělac postarati, da se ona dobro oplěvi; jer s mèr-

Digitized by Google

kvom nikne i svakojaka korovina (drač), pa ako se ona neiztrebi, ona će zagušiti mèrkvu, pa iz nje neće biti ništa. Pri plěvlenju može se motriti, da se ona mesta, gdě je mèrkva u gusto nikla, razrede; jer ako to neučinimo, dobit ćemo mèrkvu slabu i s tankim korenjem.

Osim plěvlenja neima se nikakvog rada (radnje) oko mèrkve do vrěmena berbe. Sa svèršetkom měseca listopada (Okt.) i na suvom vrěmenu može se mèrkva iz zemlje izvaditi, od lištja očistiti, i u podrumu ili trapu (Rübengrube) utrapiti. A može se i u zemlji ostaviti, pa kad što treba, zimi raditi; no to je neudobno, i kad je zemlja smèrzla ili kad je veliki sněg, dosta nesgodno. Oni, koji posiju po dan oranja mèrkve, oni imaju već zato načinjeni trap, gdě ju preko zime utrape; a koji neimaju trapa, oni imaju običaj mèrkvu po suvom vrěmenu iz zemlje izvaditi, od lištja do samoga korena očistiti, pa onda u avliji (na dvorištu) ili gradini na gomilu (kup) sasuti, slamom pokriti, pa povèrh slame zemljom, i tako ostave mèrkvu do prolětja, a zimi koliko im treba od gomile vade. Ova gomila mora tako složena biti, da joj sredina izlazi na šiljak, kao kupa (gomila od četiri oraha), kako bi se voda snèžna i kišna lahše slěvati mogla. Gomila ova mora dobro zemljom pokrivena biti, jer ako to nebude, hoće mèrkva da promèrzne (ozebe).

Mèrkva je dobra hrana za sve naše životinje kućevne. Ona se može davati konjma, a s najvećom hasnom kravama; jer krave, koje mèrkvu jedu, daju mlěko i kajmak (vèrhnje) veoma ukusan. Konjma daju se mèrkve sitno sěčene sa sèčkom, i ovo im je tako dobra i snažna hrana, da ih ona i pri najtežem poslu (dělu) u dobroj snagi odèrži. Isto tako mogu se s mèrkvom i svinje dobro hraniti. Oparene mèrkve mogu se davati guskama, patkama (racama), kokoškama i ćurkama (purama), i one ćeju rado jesti.

Kako je svakoga zemljodělca poglavita dužnost starati se za dobro sěme; tako koi zaželi mèrkvu sejati, mora se on pobrinuti, da svakad dobro sěme ima. Ovo može svaki lako imati. Treba odmah s prolětja, kako mrazevi popuste, izvaditi iz trapa najlěpše, najdeblje i najzdravie mèrkve, i njih u bašči posaditi; one će lištje potěrati pa i cvět, u kome će se sěme zametnuti i sazreti. Ovako s malim trudom mi ćemo u stanju biti i sami sěmena imati i drugome prodati.

Digitized by Google

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Nadalje).

Očenje bez dèrveta.

Pèrva nam je briga i posao pri očenju, da oko s grančice skinemo, a to biva ovako: Svud okolo oka s oštrim nožićem tako treba koru do dèrveta obsěći, kako će naličiti latinskome pismenu (slovi) V. — Pored ove figure, na kojoj oko nalazi se, svud unaokolo još jedared, za jednu slamku daleko, valja koru do dèrveta obsěći, pa tu koru, koja je odveć uzana, odljusnuti i skinuti, i tako će svud okolo oka golo dèrvo ostati. Za tim jedan mali na vèrhu zaoštren klipić uzeti, i okolo cèlog oka polako koru odljusnuti, pa onda oko, s dva pèrsta stisnuvši, na desnu stranu naviti i skinuti. Ako je izpod oka ostalo sèrce, koje je kao mala běla glavičica, to je oko ono dobro i može se upotrebiti; ako li je sèrce ono na grančici ostalo, a izpod oka vidi se něka šupljina; to oko ovo nije ni zašto. Kod někih dèrvah ovo lako ide, a kod někih potežko; zato kod onih grančicah, gdě bi sèrce ponajviše na grančici zaostajalo, a nebi se lako skidalo, treba pazljivo nožić nad okom izpod kore podvući, i dolě vukući sèrce ono, makar s njim malo i dèrveta zahvatio, odsěći, — pa ako se na kori izpod oka prilično dèrveta nalazi, treba s oštrim nožićem sve ono do sèrca vdsěći. List, koi se na oku nalazi, treba do polak odsěći, da se lakše u koru uložiti može. — Kad se oko srećno s grančice skinulo, onda, dok se drugi s divjakom posao svèršuje, treba oko, sèrce u nutra okrenuvši, u ustnami dèržati, da se osušilo nebi. Čuvati treba oko, da se od pljuvačke pokvasilo nebi, premda nova izkustva dokazuju, da, ako se oko s vodom i pokvasi, ništa mu neškodi, jer oka, koja su u veče za očenje spravljena, i u friško vodu metnuta, pa tek sutra u jutru, a i kasnije, onako mokro uložena, srećno su se poprimala. Něki su opet tog mněnja, da kod voća s koštica-ma najprie treba divjaku za očenje pripraviti, pa poslě oko, zato da se oko što bèrže u koru divjake uloži, jerbo klica (sèrce) ovog voća vèrlo naglo uvene i suši se.

Kad smo već oko s grančice skinuli, i samo zatim stoji, da mu se město u kori divjake učini, — onda treba na divjaki, gdě je kora čista i gladka, s jedne šake, ili

Digitized by Google

najviše s $^1/_4$ stope od zemlje, jedan red preko s pol palca dugačak, načiniti, a drugi, sa sveke onog prekog reda počevši, dolě povući, da s jednog palca dugačak bude, i tako će biti nalik na pisme (slovu) T. Ili možemo taj red na divjaki i onako načiniti, kao što obratno ⊥; — ali onda treba i oko tako da bude obsečeno, gornji vèrh nad okom da je zaoštren. Vèrlo treba paziti, da se na divjaki, kad se figura T, ili ⊥ pravi, samo kora razsèče, a dèrvo ni najmanje nepovredi. Poslě s klipićem, kog vèrh da je zaoštren, treba rěz na divjaki, koi uzduž ide, od prekog zaréza počevši, na jednu i na drugu stranu pazljivo kao dva krila tako odljusnuti, da se kora nerazdere, a i bělina, koja izpod kore dèrvo pokriva, nepovredi. Pa onda oko, zajedno s peteljkom lista, s dva pèrsta uhvatiti, u odljusnutu koru divjake tako utisnuti, da oko gorě gledi, i ako gdě kora nebi se priljubila, treba s klipićem pripomoći; za tim polako treba koru svud pèrstom, a osobito oko, k divjaki pritisnuti, a poslě zaviti.

Město ono, gdě se oko u koru divjake uložilo, treba obviti i vezati. Najbolje je za obvijanje oka pri očenju lika, S presnom likom teško je vezati; zato je treba kao kudelju ili lan u vodi potopiti, i dondě dèržati, dokle za vezanje nebi dobra bila; poslě je treba sve na uzane pantlike iscěpati. Nedostatak like mogu i od platna s $^1/_6$ palca uzke pantličice dopuniti, kada se najprie s voskom namažu. Dužina ovog zavoja valja da bude s $^1/_2$ rifa. Kad se oko privezuje ili obvija, treba zavoj na sredi uhvatiti, i izpod oka provući ga, pazeći, da se oko neodbije; pa onda od oka dolě s obadva kraja tako obvijati, kako će se jedan kraj preko drugog prekěrštati (prekrižati); — kad se niže oka sve zavilo, onda se mašiti treba gorě, pa i onu nad okom razrězanu koru svu obviti i vezati. — Često u poslu ovom vězbanje naučit će svakog ljubitelja vèrta jošt više, kako oka privezati treba. — Netreba oko vèrlo stezati, da sok izpod kore slobodno tečenje ima; nije dobro ni slabo stegnuti, jerbo će zrak i vlaga lako uloženom oku nauditi. Poslě ovog treba na divjaki sve vèrhove na grančici ponešto skratiti.

Od prilike poslě tri nedělje možemo poznati, jesu li se oka primila, kad list, koi jošt izpod oka stoji, polako dignut odmah odpadne, i město ono, od kuda je odpao, zeleno izgleda. Kad ovo vidimo, a i ono jošt primětimo, da oka nabubre i izbijaju, onda cěli zavoj, a osobito kod voća s koštičcem, treba malo popustiti, i nanovo obviti —

Digitized by Google

a na dolazeće stopèrv prolětje sasvim odrěšiti. Kad na prolětje s jednog pèrsta grančicu oko iztěra, onda divjaku nad okom koso treba skratiti, i samo s 2 — 3 pèrsta dèrveta ostaviti.

Na jednoj divjaki mogu sa po dva oka metnuti, jedno od sěvera, a drugo od juga; jedno više, a drugo niže; ako nam jedno oko neizbije, a ono nam ostaje drugo; izbiju li obadva, to onda, ako nećemo obadva oka da zadèržimo, možemo jedno ostaviti, koje lěpšu i zdraviju grančicu těra, a ono drugo odsěći.

Ako nam se kog dèrveta plod nedopada, i želimo ga s boljim upitomiti voćem, to treba u ožujku (Martu) sve grane u glavi odrubiti do stabla, i zamazati, a samo četiri grane, na koje ćemo očiti, ostaviti. Ove ostavljene grane tako skratiti valja, da samo 3—4 oka na njima ostanu. Iz ovih okah do lipnja (Junia) izbit ćedu grančice, od kojih treba izbrati najlěpše i s jedne ih šake skratiti, pa onda ih — okolo polovine lipnja (Junia) — očiti. Paziti valja, da na onima grančicama, u koje će se oko ulagati, bar ono gornje oko na miru ostane, jer ako bi se i ono odsěklo ili odbilo, to bi se onda cirkulacia soka poremetila, i srastenju oka škodilo. Ako je uloženo oko s jedne šake dugačku grančicu već iztěralo, to onda baš nad novom grančicom ovom, tako reći, divju grančicu koso odseći, i melemom zamazati valja. Divje izdanke, koji pored ovih naočenih grančicah izbijali budu, treba pomnjivo odbijati i sěći.

Očenje s dèrvetom.

Očenje s dèrvetom preduzima se u prolětje, kada se dèrva u razcěp kalame, i kada se sok tek započeo u dèrva dizati. S dèrvetom očiti zato se kaže, jerbo se onda oko s grančice nemože onako odljusnuti i skinuti, kao u lěto, budući je kora vèrlo suhoparna; nego se mora oko s nožem s grančice skinuti, pa tom prilikom i dèrvo se zasěče, te izpod oka ostane. Po ovom načinu uloženo oko sporije raste; ali zato opet prestigne ona oka, koja su se u lipnju (Jun.) prošaste godine naočila, i bit će jače. Něki predpostavljaju ovaj očenja način onom pèrvom načinu.

Za ovaj očenja način treba oko s pitome grančice ovako snimiti: u lěvu ruku valja grančicu uzeti, a u desnu noz, i s njim nad okom u dèrvo grančicu zasěći, pa izpod

Digitized by Google

oka nož tako provući, da niže oka opet napolje izidje, — onda smo oko s grančice skinuli. Ovaj komad s grančice dobija izgled zaglavčića; — onda ovaj zaglavčić, na kom iznutra dèrvo, a izvana kora, i na njoj oko vidi se, treba sasvim lèpo ugladiti, da jedan uzan i niže oka zaoštren zaglavčić od $^3/_4$ palca dugačak postane, to jest: nad okom $^1/_2$; a izpod oka $^1/_4$ palca dugačak da bude. Dèrvo na ovom zaglavčiću toliko treba odtanjiti i zaoštriti ga, da dovoljno snage ima, koru na divjaki odljusnuti, kad se u koru utiskivao bude. Izpod oka treba zaglavčić ovaj upravo odsèći, ali kora nesmè se od dèrveta odljusnuti, samo što doli treba dèrvo tako tanko zaoštriti, da zelena kora zaglavčića sa zelenom na divjaki korom sasvim sljubi se. Sad treba svu mèrku nad okom koru, i okolo oka pazljivo s oštrim nožem tako skinuti, da se izpod nje zelena kora ni najmanje nepovredi; onu pak koru, koja se doli izpod oka nalazi, treba ostaviti.

Koru na divjaki, u koju će se spomenuti i već pripravljen s okom zaglavčić uložiti, treba onako zasèći, kao i kod običnog očenja. Od prekog zaréza treba koru samo toliko na jednu i drugu stranu, kao dva krila odljusnuti, koliko da se onaj zaglavčić u otvorenu koru smèstiti može, pa ga dolè turati valja, da se pod koru uloži i smèsti, a gornji kraj zaglavčića s onim prekim na divjaki zarèzom sljubi se i sastavi. Vezati treba s likom ili pantlikom, kao što je kazano, samo što treba malo bolje stegnuti, nego kod običnog očenja.

Spojavanje (spojenje, pripojavanje, Copuliren).

Kad se divjaka sasvim koso, ali vèrlo gladko i jednako, preseče, pa se na onu istu divjaku, onako isto koso, no gladko, zasèčena pitoma metne grančica, koje se kora svud unaokolo s korom divjake točno priljubi, a poslè se umota i sveže, to se onda zove: spojiti, pripojiti, kopulirati. Spojavanje je najlakši način dèrva pitomiti, i nebiva samo kod malih i slabih divjakah, nego i kod onakovih dèrvah mladih, koja već glavu imaju, i gore se grane spojavaju; ovaj se pitomljenja način kod svake fele voća upotrebiti daje. Odavde najzdravija dèrva izilaze, jerbo niti se divjaka, niti pitoma grančica zdravo rani, i, budući da se odsèčena divjaka odmah s drugim friškim i sočnim dèrvetom pokrije, nikakvo iznutra suvo dèrvo nepostaje, koje bi se poslè u trulež pretvorilo; — i poslè nèkoliko godinah

Digitized by Google

jedva se poznaje mĕsto ono, gdĕ su se dvĕ one grančice spojile. — Najbolje se i primaju ovako upitomljene divjake; jer kora grančice svud se unaokolo priljubi s korom divjake, dà, i samo se sèrce sa sèrcem sljubi. Pa ako bi se kod koje divjake pogrèšilo, i nebi se primila, to odmah onog istog lèta još naočiti je možemo, koje kod drugih pitomljenja načinah nemožemo imati.

Spojavati treba u prolètje, měseca veljače (Feb.) i ožujka (Mart.) u vrĕme kalamljenja u razcĕp, kada se sok u divjakama već počne pojavljivati. Nèki kažu, da se i okolo Gjurgjeva dana s uspĕhom spojavati može; jer onda je sok sasvim već u divjaki oživio, a grančica, koja će se s njom spojiti, od dužeg vrĕmena odsèčena*), uvenula je, i tako kad se ova uvenuta grančica s punom soka divjakom spoji, to onda grančica lako se primi i odmah tĕra. Može se i u jesen, a i preko zime, ako su dani blagi, spojavati, kada je sok sasvim usanuo, i to s većim uspĕhom, nego u prolètje.

Ako preko zime hoćemo da spojavamo, to jošt s jeseni treba jednu komoru zemlje iz bašče donĕti; pa onda s počĕtkom zime onoliko divjakah nakopati, koliko spojiti želimo, i u onu ih zemlju zakopati, posaditi. Kad pak zahtĕmo spojavati, onda treba po koju divjaku u sobu donĕti i spojiti. Kad smo sve one divjake spojili, treba ih najprie zabilježiti, od kakve su fele, a poslè ih natrag odnĕti, i u onu istu zemlju opet posaditi. I tako treba poistupati, dokle sa svim divjakama spojavanje nesvèršimo. Vèrlo paziti valja, da tkogod na ove spojene mladice nejnaidje, i grančice im nepolomi. Kad se prolètje ukaže, onda h izněti valja u bašču, i u školu onako, kao što je već avljeno, razsaditi; ali pri razsadjivanju netreba vodu šteditи, koliko samo zemlja popiti može, a kad popije, treba jamu suvom zemljom zagèrnuti i uravniti. Ovo isto i preko lèta treba činiti, i onda smo sigurni, da ćedu se i žile primiti, i grančica tĕrati.

Divjaka za spojavanje, kao i kod očenja, mora najmanje kao pero, a najviše kao mali pèrst debela biti. I što je tanja divjaka, to je sve niže k zemlji odsĕći i spojiti treba. Ako grane na većem dèrvetu spojiti želimo, to mo-

*) Opomenuti se treba, da su nakalamci (Propfreis) jošt u prosincu (Dec.). sĕčnju (Jan.) i veljači (Feb.) sĕčeni ili zalamani, s kojima u razcĕp i u koru kalamiti i spojavati naměravamo.

Digitized by Google

raju one od prošaste godine biti. Mlada grančica s mladom divjakom na bolje se spojiti daje. Može se od dvě i od tri godine grančica na mlado dèrvo, a mlado na staro metnuti; ali tek nećedu po želji napredovati, i lako će ih větar ili ptice obiti. Grančice za spojavanje moraju ona ista svojstva imati, koja grančice za kalamljenje imaju; i ovdě više na grančici od 2—3 oka da nebude — i u koliko je divjaka sočnija, u toliko grančica uvenutija da bude.

Divjaka i grančica za spojavanje treba da su jedne debljine, — opet grančica malo jača može podněti, jer ona je k vèrhu sve tanja, a divjaka k zemlji sve deblja. Ondě gdě je divjaka kao i grančica od prilike debela, treba divjaku sasvim koso presěći; ovaj rěz treba da je s jednog palca dugačak, svud jednak, ravan, a ne ovdě viši, a ondě niži, i kora unaokolo da nije izčešljana; isto tako i dolnji kraj grančice, izpod dobrog oka, treba koso zasěći, i paziti, da ovi rězovi i kod divjake i kod grančice jednako dugački budu. Sad probati valja: hoćedu li se ova dva rěza svud unaokolo točno sljubiti, i ako to nije, onda s oštrim nožem nejednakost dotěrivati valja. — U tom se treba na prostim grančicama vèžbati, kako bi na jedan mah i divjaku i grančicu koso i svud ravno presěći mogli. Ako su se divjaka i grančica svud unaokolo točno priljubile, i kora po kori svud leži, onda ih treba privezati. Za privezivanje najbolja je lika pojaka, s melemom za dèrva spravljenim pomazana; ili, koje je još bolje i sigurnije, platnena od $^1/_4$ palca široka pantličica, nad vatrom u raztopljenom melemu napojena; ove pantličice treba da budu od $^1/_2$ do $^3/_4$ rifa dugačke, kako je koja divjaka, tanka ili debela. — Kad se dakle grančica na divjaki, kao što treba, naměstila, onda dolnji kraj, gdě se grančica s divjakom priljubila, treba s dva lěve ruke pèrsta zdravo stisnuti, a s desnom rukom, uzevši, pantličicu na sredi s obadva kraja od srede gorě obvijati, dokle se god neobvije — tu mora i lěva ruka, koliko može pomagati — pa onda se spustiti sa obvijanjem i dolě, te i ono drugo obviti i krajeve dobro svezati. — Pri vezanju na dvoje paziti valja: pèrvo, da se ove dvě spojene grančice pri vezanju ni najmanje neporemete; a drugo: da ni najmanje voska izmedju grančice i divjake neupadne: jer ako bi to bilo, onda izmedju kore grančice i divjake postala bi něka mala praznina, kuda bi zrak i mokrota ulaziti mogla. -- Dolnje oko na pitomoj grančici treba iznutra, a ne izvana da dodje, kad se s divjakom spoji.

Digitized by Google

Zavoj s ovih mladih voćkicah netreba rano skidati, jerbo je mĕsto ono, gdĕ su spojene, odveć slabačko i nĕžno. One divjake, koje su u prolĕtje spojene, i košticu imaju, treba s početkom svibnja (Maja); one pak, koje sĕme imaju, skoro sa svèršetkom istog mĕseca malo popustiti, pa poslĕ opet svezati — a na jesen sasvim zavoj sa sviuh skinuti. — Da se grančica s divjake svoje nebi tako lako odbila i slomila, treba nuz divjaku — udariti kolčić, pa divjaku izpod mĕsta, gdĕ je spojena, a grančicu gorĕ za kolčić privezati.

Jošt drugi način spojavanja, koi svaku preporuku zaslužuje, a netroši toliko vrĕmena, niti iziskuje osobitu točnost i pazenje, da se grančica s divjakom priljubi — a to onda biva, ako je divjaka mlogo deblja od grančice. Divjaku treba odsĕći tako, da od zemlje s jedne šake, ili najviše s $^1/_2$ stope visoka bude, i odozgó je gladko s nožem uravniti, kao kad hoćemo da u razcĕp kalamimo; — pa onda divjaku odozgó čak do vèrha tako zasĕći, da jedan uzačak (uzak), no s 1 palca dugačak rĕž postane. Divjaku odozdó samo toliko zarĕzati treba, koliko da se gornja samo skine kora, a zelena izpod nje ostane, — i što se nož većma gorĕ penje, to sve više kore zavatiti valja; a kad se baš gorĕ dodje, može se malo, ali vèrlo malo, i dèrveta odsĕći. Sad treba grančicu onako isto koso zarĕzati, kao što je već pri početku spojavanja kazano, pa je na golo divjake mĕsto naměstiti, dobro sljubiti, a poslĕ privezati. Ili, treba grančieu zarĕzati i lĕpo ugladiti; a dolnji kraj — no iznutra, dobro razumij, tako zaoštriti, ili bolje reći, odtanjiti, da samo zelena na njemu kora ostane. — Ovu ovako zarĕzanu grančicu treba na zasĕčenoj već divjaki naměstiti, da zarĕzana grančica sasvim na panj sĕdne; zatim dolnji kraj grančice s melemom valja zamazati, a poslĕ s pantlikom u melemu napojenom obviti i vezati. Budući da je na divjaki zasĕčeno golo mĕsto svagda šire, nego što je grančica; samo na to paziti valja, da zelena kora grančice na zelenu divjake koru svud jednako padne, pa onda se za primanje neimamo šta brinuti. —

Ovo su načini, s kojima se divjake najlakše i najbolje pitomiti mogu; kroz ove se načine proizvode najdugovĕčnija i najzdravija dèrva. Istina, da jošt i više načinah ima, dèrva pitomiti, no one sam zato izostavio i prećutao, što se sa ovdĕ izloženima ni u kakvom prizrenju sravniti nemogu. —

Digitized by Google

O breskvama.

Premda je kako o pitomljenju, tako i o razplodjavanju voća u obće govoreno, ništa manje, znajući važnost bresakah, nisam mogao propustiti, o njima ovdě napose što navesti. Breskve su delikatno voće. Njih ima u dvě ruke: mužjak i ženka; — u mužjaka se meso od koštice neodljusne, a u ženke je sasvim meso za košticu prilěpljeno. Breskve miluju pěskovitu, na sunce izloženu, i dobro uradjenu zemlju, — i koliko je samo moguće, od sěverne strane zaklonjeno město; one lako ozebu, zato ih treba preko zime sa slamom obmotati, a žile s konjskim djubretom pokriti. One su malověke, zato je nuždno svagda od njih podmladak imati. Běle i cèrvenkaste breskve jesu najodličnije. One se u listopadu (Okt.), kako im list spadne, ili u veljači (Feb.) razsadjuju.

Breskve se ili s košticom, ili s očenjem razplodjavaju. Treba koštice od pitomih bresakah, gorě okrenuvši vèrh koštice, posejati. Istina, da se od ovako proizvedenih bresakah plod neće moći onako odličan očekivati, kao od upitomljenih; ali tek nećedu ovima mnogo ustupiti.

S očenjem — koje je najbolje — razplodjavaju se breskve ovako: Treba u jesen bademe (Mandel) kao i druge koštice u pripravljenu leju posejati, tako da redovi i preko i uzduž s $1^1/_2$ stope jedan od drugog, a s jednog palca duboko budu. Ovi će bademi, ako su samo novi, na dolazeće prolětje iznići, koje onako, kao i druge iz sěmena izniknuvše mladice něgovati treba. U svibnju (Maju) vidit će se već na svakom bademu na vèrhu više granah, koje ćedu glavu predstavljati, i od zemlje pa do glave bit će stablo sasvim s lištjem obučeno. Lištje ovo odozgo do zemlje treba sa stabla u svibnju (Maju) ili lipnju (Jun.) poodkidati, da kora na stablu gladka, i za očenje u svoje vrěme sposobnija bude.

Poslě ovog ništa više okolo njih neima se raditi, osim da se u sèrpnju (Jul.) i kolovozu (Aug.) poslě kakve blage kiše s breskvama naoče, i to na spavajuće oko; jer ako bi se na těrajuće oko naočili, mogu preko zime sve nježne grančice breskvine i zato vèrlo lako ozebsti, što savèršeno dozrele nisu. Ako bi baš koje oko i protiv volje naše izbilo, takovo treba u jesen sa slamom ili rogozom obmotati — a isto tako i sva oka, koja spavaju i nisu iztěrala, valja u jesen zaviti, da nebi ozebla. Na ove bademe mogu se oni mekani bademi i kajsije naočiti. — Ako bi se dogo-

Digitized by Google

dilo, da u ono vrěme, kada bi ih očiti trebalo, suša zategne, to će dobro biti, u veče ih dobro zaliti.

Pri očenju bresakah onako isto postupati treba, kao što je »o očenju« na svom městu već kazano, samo to jedno ovdě opomenuti i zdravo preporučiti nepropuštam: da se zavoj, s kojim je oko svezano, kako se vidi, da se ono primilo, popusti, ali opet zavije i sveže, jer budući da onaj mladi badem rasteći deblja; to se zavoj onaj tako u koru upije, da se pitateljnom soku, koi se iz zemlje gorě penje, tečenje preseca, kojega je slědstvo to, da i samo oko ovim načinom usane i propadne — dakle kod svakog roda naočenog voća treba na to paziti.

Kad u prolětje oka breskvina izbiju, onda stablo bademovo valja odsěći, i nad okom samo s tri pèrsta dugačko ostaviti; a na drugo prolětje baš nad okom koso odrubiti treba sve, i ranu melemom zamazati; ali do razsadjivanja i nekresati ih. Kako ih treba razsadjivati, u obće o sadjenju dèrvah kazano je i opet će se kazati; — a kad sě sade, poněšto od gornjih granah oduzeti valja. Ostaje mi ovdě još to napomenuti, kako breskve onda, kad već roditi počnu treba kresati.

Svega onoga i pri kresanju bresakah dèržati se valja, koje je god i za drugo voće kazano; no opet zato pridèržavati se treba slědujućih pravilah.

1. Stablo u breskve nemože biti visoko, kao kod drugog voća, s 3—4 i 6 stopah: najviše s jedne stope, pa odmah da iz njega grane na stranu i u vis idu, koje ćedu glavu sačinjavati. I na breskvi, kao i na drugom voću, od dvě fele granah nalazi se: grane, iz kojih će dèrvo rasti, i grane, koje plod donose — a ove je vèrlo lako razpoznati; jer na granama, iz kojih će dèrvo rasti, samo po jedno, a na plodonosnima po dva oka ili pupoljka ima. Sve dakle nepotrebne grane, osim ove dvě fele, treba okresati.

2. Sve grane, iz kojih će dèrvo rasti, na 4—5 okah treba skratiti, to jest: vèrh odsěći, a toliko na grani okah ostaviti; — a ako je dèrvo slabačko; i na manje okah valja grane skratiti. Naprotiv plodonosne grane u miru valja ostaviti, i na njima tolrko okah mahnuti, koliko one pitati mogu.

3. Ako breskva na jednoj strani nikakvih granah nema, iz kojih bi dèrvo raslo, no samo plodonosne grane; to onda na strani toj treba najjače plodne grane tako skratiti, da na njima samo 3—4 oka ostanu, kako ćedu i plod doněti, a i u dèrvo rasti.

Digitized by Google

4. Kod bresakah, kao i kod drugog voća, nalaze se od jednog lěta grane, koje su iz debla izbile; ove grane ni na kakvu korist dèrveta nisu, no pače sisaju snagu iz njega; ali ako vidimo, da se okolo ove, tako reći, šibljike prazno město nalazi, a nikakve druge ondě grane neima, koja bi u dèrvo rasla, i prazninu izpunila; to šibljiku onu treba ostaviti, i samo je malo s vèrha skratiti. A ako bi ona na vèrhu svom jošt koju granu imala, dobro ćemo učiniti, da ostale odsěčemo, a jednu samo ostavimo, pa ova će snagu dèrveta na sebe obratiti, i iz sebe kako plodonosne, tako i one grane proizvesti, koje ćedu u dèrvo rasti.

5. Ako primětimo, da koje dèrvo nikakvih granah netěra, iz kojih bi dèrvo raslo; to takovo treba što prie to bolje izkopati i baciti, a město njegovo s drugim podpuniti.

Najbolje je vrěme breskve i kajsije s početkom ožujka (Mart.) a šljive s koncem sěčnja (Jan.) kresati početi, — i budući da plodne grane bresakah nerode kao ostalo voće svake godine, no samo jedne, a poslě prestanu: to je nuždno, da se ovakove grane, svagda odsěku. Primětiti dalje treba, da poslě kresanja naskoro brěskve započnu cvětati, i onda ih od poslědnjih mrazovah, sirovih větrovah i ladne kiše valja pomnjivo čuvati. Vèrlo je koristno, da se s hasurama, ili s drugim čim sve donde pokrivaju, dokle plod bar kao dobar lěšnjik neodjača. Nuždno je pri pokrivanju tačke (Stützen) izmedju granah utvèrditi, a po ovima pokrivalo razširiti, da nebi grančice izlomilo. Ako su se kajsije ili breskve obrodile, to treba im plod odčupati i razrediti, pa ćemo poslě ukusnii i umilnii plod dobiti.

Breskve se i po drugi put krešu, koje se od početka svibnja (Maja) počinje, a do početka lipnja (Jun.) produžava se. Onda se samo plodne grane skratjuju, a one, koje su polak suve, krešu. Kroz ovo skratjivanje dobijaju plodne grane više snage. Ako vidimo, da se koje dèrvo obrodilo, i nemože sav plod odhraniti, u takom slučaju treba i po koju plodnu granu okresati, a tako isto i one grane, koje neimaju oka. Sve one grane najposlě treba okresati, iz kojih smola teče, a tako isto i one, koje su suve, ili na kojima se vidi, da ćedu se skoro osušiti.

Dunje (dgunje, tunje.)

Dunje se mogu s odsěčenim grančicama, s izdancima i s položnicama razplodjavati. Odsěčene grančice treba u proljetje porano u zemlju, najmanje s pol stope, zabosti;

Digitized by Google

jednu od druge kao divjake u školi udaljiti, vèrh ove poodsèćati, i samo nad zemljom po koje oko ostaviti. Ako li gdè kakvu lèpu felu vidimo, i od nje niti izdanak, niti položnicu možemo dobiti: to od te dobre fele može se, na kakvoj mu drago dunji bilo, nakalamiti, bilo pak naočiti, kao i drugo voće. Ako želimo, da nam plod od dunje, koja toplo lèto miluje, savèršen bude, to ona mora na sunčanom, ali vlažnom mèstu posadjena biti.

Dunje se kasno, kad već opadati počnu, pri suvom vrèmenu beru, onu vunu, koja se na kori vidi, treba utèrti, i jednu do druge na kakvom zračnom mèstu poredjati, a poslè ih na domaće potrebe trošiti.

Mušmule.

Ove se pitome na glogu, dunji i na kruški. Na dunji je najbolje. Mušmule se u razcèp ponajviše kalame kad i drugo voće. Mušmule se nemogu odmah s dèrveta uzbrane jesti, jerbo su vèrlo opore; nego one se moraju kasno — prie nego što mrazovi nastupe — pobrati, i gdè god na zračnom mèstu potanko ostaviti, da ugnjile, jer onda su za uživanje najbolje. Mogu se preko zime i u suvoj, no ne plèsnivoj, slami, i u umèreno ladnoj sobi ili komori dèržati.

(Dalje drugi put.)

Šumarstvo.

Od člana K. J. Veselića.

(Nadalje.)

15. Jasen (fraxinus excelsior; Esche.) Raste i po bèrdu i po ravnici. Može dostići starost od 200 godinah. Raste u visinu do 70 i više stopah. Voli zemljište poněšto vlažno. Najveći napredak u rastenju pada medju 40 i 60 godinu. Jasenovina vèrlo je tvèrda, i zato se od nje prave kola, sanice, plugovi, stoli (astali, tèrpeze) i ost. Sème je zrelo mèseca listopada (Okt.) i akoprem posijano bèrzo neraste, no ipak bèrže od hrastovog žira.

16. Javor (acer pseudoplatanus; Ahorn.) Dèrvo bělo i čvèrsto. Najviše ga potrebuju kolari, tokari i graditelji različitog skladnoglasnog (muzikalnog) orudja. Stablo ovo napreduje dosta bèrzo. Može postići starost od 100—200 godinah.

17. Jela (pinus abies; Tanne). Najviša izmedju svih

Digitized by Google

sebi srodnih dèrvah. Može postići starost od 200 godinah. Cvate se navadno měseca lipnja (Jun.) a sěme je zrelo měseca prosinca (Dec.); zato se samo redovito u prolětje može sijati i odgajati. Od jele imamo katarke (Mastbäume), daske, balvane i ostalu gradju.

18. Klen (klenjić; acer campestre; Masholder, Feldahorn). Može postići visinu od 25—30 stopah. Klenovina je čvèrsta i tvèrda; zato se od nje prave kundaci i ormari; Cigani prave žlice (kašike), a i mnogi je drugi zanatlie upotrebljavaju. U vlažnih i močvarnih zemljištih nenapreduje. Mladice, što u rastilu izrastu, netreba 2—3 godine drugo nego plěviti, a oko petog lěta mogu se na opredělјeno město presaditi.

19. Lěska (coryllus avelana; Haselnuss.) Dèrvo visoko i gèrmljasto. Radi šumah nemože se njegovo odgajanje preporučiti; no u rastilih i vèrtih često se něguje. Što se starosti tiče, težko da će 40 god. preći. Dèrvo nije od velike važnosti; kod nas se navadno upotrebljava za obruče, motke (pritke, Pflöcke), a od šibah mnogi kotarice pletu.

20. Lipa (tilia; Linde.) Od nje ima više felah; no sve se razdělјuju u bělu i cèrvenu felu. Može dostići veliku starost, t. j. od 400—500 godinah. Ponajviše se sama sije i umnožava, i to kroz sěme i izdanke iliti žiloraste. Cvate se měseca lipnja (Jun.) i sèrpnja (Jul.), a cvět joj je žutkasto bio, koi miriši i na dugačkih paterljicah visi. Sěme je zrelo měseca listopada (Okt.), i ono se odmah može posijati u zemlju vlažnu i malo pěskovitu. Mlade lipe mogu se do 30 godine presadjivati. Od dèrveta načinjaju se različite stvari, a osobito korita, platnji itd.; od kore se pako kod nas liko pravi. Cvět se daleko oséća, na koi pčele dolaze i sok odnašaju. Cvět može poslužiti na město čaja, a i isto stablo, ako se u prolětju zaséče, daje sok, koi je lěkovit.

21. Mleč (acer platanoides; Spitzahorn.) Lištje mu je nalik na vinovo, gladko, otvoreno-zeleno, no ipak slabie od javorovog i manju visinu dostiže od javora. U mladosti mu je dèrvo bělo, ali kod starih debalah bělu boju izgubi, a na istu je korist, na koju i javor. Lako se pozna po žutkastoj kori. Cvět mu pčele veoma miluju i traže.

22. Rij (rhus cotinus; Scompie, Gelbholz). Ovo stablo ima lištje okruglo, a cvět zelen i žut; kora mu je cèrvenkasta i gladka, a dèrvo prugorasto, i mnogi kože bojadisaju n. p. opančari itd.

23. Topola (populus alba; weisse Pappel.) Ovih sta-

Digitized by Google

balah ima još dovoljno u našoj domovini. Veoma se odlikuju od drugih sebi srodnih, što im je lištje više duguljasto, nego široko, odozgo ugasito zeleno, a odozdo bělo. Žile mu neidu duboko u žemlju, zato ju lako větar i bura prevaliti može, a osobito u pěskovitoj zemlji. Dèrvo potrebuju stolari, n. p. za vrata, postelje (krevete), stolove itd. a Cigani najvole praviti korita, kopanje itd.

24. Vènja (smrekovina, borovica; juniperus communis; Wachholder, Krammetsbaum.) Raste po šumah i kamenitih brežuljcih. U Slavonii okolo sela imenom, »Čenkovo.« Stablo ovo, akoprem je gèrmljasto, ništanemanje može odebljati i na mnogovèrstnu korist biti. Od dèrveta pravi se malo burečje (sudići); tokari dèrvo takodjer potrebuju, a u goricah (vinogradih) može na město kolja poslužiti. Plod pod imenom borovica daje nam lěk, a i u jela se metje.

25. Vèrba (salix; Waide). Ima najmanje 100 felah vèrbovih stabalah; no sve imadu duguljast list i grane vèrlo vitke, i time nadkriljuju sva ostala naša stabla i dèrvetje. Sve fele vèrbah bèrzo rastu, i to bez svakoga truda; no ipak najvole vlažna města. Vèrbe netreba sijati, nego stablo jedno okaštriti (okleštriti) i one grane zasaditi iliti u zemlju turiti i tako će bez svake muke i truda napredovat.*) Od šibah prave se gužve, kotarice itd., a deblo se kod nas sadi radi plotovah i ostalih ogradah.

26. Žesta (šestilo, žestikovina; acer tataricum; Tatarische Ahorn.) Raste kod nas po gájevih i obalah. Mnogi od kore kuhaju cèrnilo, mastilo, i ovim se vuna bojadiše. U Gorjanskom ataru mnogo se od ovog dèrveta nalazi, i po istih livadah. Cvate se cèrljenkasto, a dèrvo nije od velike važnosti, i akoprem može odebljati kao srednji čověk u pojasu, ipak ostane nizko od 8—10 stopah. Od lětorasta prave ljudi kamiše.

(Konac drugi put).

---

*) Meni su u našoj domovini slědeće fele poznate: běla vérba, iva, prašlikovina; a salix babilonica (Trauerweide) samo se u vèrtih nalazi.

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 10. Zagreb. Měseca listopada. **1848.**

Sadèržaj: Něšto o gospodarstvu poljskom u Moslavini. Od člana *Andrie Brebrića.* — Zemljoteženje. Od *A. Kuzmaniaa.* (Nadalje.) — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića.* (Nadalje). — O zalěvanju rastećega. — Češanje i čištjenje govedih.

Něšto o gospodarstvu poljskom u Podravini.

Od člana Andrie Brebrića.

Poljodělstvo.

Buduć da se ovdě, pšenica i raž, koju ovdě u obće žito zovu, uzeti mogu za glavnu hranu, to se svaki skèrbi, da, kad pokosi i spravi grahoricu, polje tri puta uzorano, i svaki put za oranjem povlačeno bude, da u vrěme sětve nevidi se nikakovo grudje, koje bi izlaz sèmena zapręčiti moglo.

Iz uzroka, što konji izvan grahorice, ovdě se kukuruzom i ražju običajno hrane, zob samo na toliko seje se, da za sěčku dovoljna slama rasti može.

Žito drobno (ili kao što se ovdě zove, prosa iliti proja) samo se na toliko seje, na koliko za odgojenje pilićah, i za poznatu, osobito kod seljaka navadnu kašu upotrebiti se može.

Helda seje se navadno u stèrnište za pšenicom i ražju, manje u triput oranu zemlju, izvan onih městah, gdě zemlje daleko od sela leže, koje se naizměnce jedno lěto sa heldom, druge pako jeseni poslě trojeg oranja sa žitom iliti ziminom zasejavaju.

Kukuruz, narodna hrana u Hèrvatskoj, malo se kad u dobro uzoranu zemlju seje, i zato više putah, osobito u

Digitized by Google

močvarnom prolětju, redka biti običaje, jerbo izpod brazdah nerazdrobljenih izaći nemože, a val (valj, valjak) u Posavini kod sejanja kukuruza i prove obično neupotrebljava se; u ostalom većinom iz ruke seje se, redko kada u jamice nadjubrene sadi se. — Šta se pèrvog okapanja tiče, mogu kazati, da ovdě navadu obće preporuke vrednu imadu, ne kako u drugih stranah okapati, nego samo zemlju od batva s motikom udaljiti iliti odkopati na toliko, da isto ono mlahavo korenje vidi se, niti batvo jednako stati može, i više putah sasvim k zemlji skloni se, nego ipak kroz noćne rose oživljeno i objačeno u kratkom vrěmenu nenavadnu debljinu postigne. — Da izmedju kukuruza drač ili trava uništiti se može, netreba napominjati. Ovaj načiu okapanja kukuruzah jest veoma shodan, dočim na jednu ral od 1200 □ hvatih najvećma tri težaka potrošiti se mogu.

Krumpir, koi čělog světa pozornost na se vuče, propade i u ovoj okolici. Samo někojim seljakom iz Herešina, koji su mene posluhnuli, pošlo je za rukom, zdravog krumpira dobiti, jer sam opazio, da, bio on u novo-djubrenu zemlju posadjen ili ne, u cělinu ili kèrčevinu, od bolesti sačuvan ostao nije; jedini način, kog polag mog izkustva preporučiti mogu, jest, da se cima od krumpira, taki, kako u vrěme cvěta, što na koncu kolovoza navadno biva, sahnuti počne, kano da je od mraza poparena, neodvlačno izčupa. Na onih městih, gdě smo ja i moji seljaci to učinili, našli smo krumpir posve zdrav, usuprot pako, gdě to propustismo, vèrlo ga malo i to nezdravog; bez dvojbe dakle cima najprie gnjiti pričima, i tu gnjilocu malo po malo u zemlju sadu iliti krumpiru podaje.

Livade.

Što se tiče obskèrbljenja kèrme iliti hrane za marhu, može se Podravac Posavcu vavèk predpostaviti, jer:

1. Nezaboravi on nikada u prolětju one po kèrtinah narovane hèrpe na livadi raztepsti, i polag mogućnosti livadu poplaviti (natopiti).

2. Nežali Podravac troška, svoju livadu posadriti, jer znade, da će ne samo u kakvoći najbolje, nego i u količini trojinom (trostruko) naplatjen biti. Za čudo je, da kod Zagreba, gdě je centa sadre samo po 20 kr., taj način od livadah najveću korist izvaditi, obćii nepostane, dočim se ovdě po 1 for. 30 kr. u sr. centa platja, te polag svèg toga mnogi se ovdašnji gospodari te velike

Digitized by Google

cěne neplaše. Ja sam jednu višje ležeću livadu, koja je sva sa mahovinom (mehnom, Moos) pokrivena bila, izvan mnogovèrstnog drača vèrlo malo trave nosila, sa 3 centa sadre na jednu ral računajući na to spravio. da sam god. 1847. izvan otave, 12 dobrih vozih sěna najboljeg — ponajviše fine děteline dobio, usuprot pako u nizko ležećih městih tako neskuvanog — kako takodjer i sapunarskog, to jest već skuvanog pepela s istim uspěhom upotrebio.

3. Podravac i u tome vidi mi se mudar, da on svoju zemlju, koju iz nenadanih uzrokah sa grahoricom u prolětju posijati mogao nije, do měseca sèrpnja (Jul.) zagajenu ostavi, onda pokosi, i onda tek za žito iliti žiminu orati ide. Razuměva se, da njegove zemlje po djubrenju u onaj su stališ postavljene, da za vrěme priloga (Brache) livadu predstavljati mogu, s jednom rěčju, on na sve moguće načine gleda, što najviše djubreta priskèrbiti, i kupiti takodjer od onih, koji polja neimaju.

Gojenje marve.

I u ovom obziru nemože se Podravcu kazati, da je nemaran. Nevidi se u ovoj okolici u jeseni i po zimi marva na kiši ili sněgu po polju bitangovati, i kukuruzovnicu, koju je dugotrajna kiša već i onako svake hrane lišila, hèrdati, nego on taki, kako kukuruz pobere, kukuruzovnicu poreže, u snopove sveže i marljivo spravi, te takovu više pribavljenja djubreta radi u štali marvi davati voli.

I u lětu pored slabih pašnikah tèrsi se on, akoprem děteline koliko toliko imati običaje, da svaku travicu iz kukuruza ili izpod plotovah i poljskih medjah na korist svojih kravah obrati, koje izvan toga, da mlěko i teliće dati moraju, još u poljodělstvu město volovah poslužiti mogu. Naslědovanja vrědan je njegov običaj, da tele nikada sisati nepusti, nego ga s mlěkom podojenim, koje se malo po malo sa sirutkom itd. nadoměšta, napaja, i tako bol vimena prepréči. Samo šteta, da siroma Podravac, neimajući oravih bikovah, k savèršenoj plešini doći nemože, što njegovoj nemarnosti nikako pripisati netreba.

Pčelarstvo.

Pčelarstvo gledeć na druge naše domovine okolice meni poznate u dobrom je stanju, akoprem za ovaj po mome mněnju najprikladnii kraj još na onaj stupanj dospělo nije, na koi bi se popeti moglo; čemu takodjer seljak sam kriv nije.

Digitized by Google

Svilaria.

Svilaria iliti gojenje bubah moglo bi se ovdě najsavèršenie tèrati, kad bi se za sadjenje potrebitih dudovah pèrvo skèrb uzela; ali ovdě, kao i svuda, misle, da je dužnosti zadovoljeno, ako se samo broj stanoviti mladih dèrvah medju seljane razdèli, nebrineć se, jesu li, na kakov način, i gdě ova dèrva posadjena, i jesu li od marve sačuvana. Do tog vrěmena, dok u svakoj obćini dudiki ustanovljeni, poglavarskim putem, nego ne samo na papiru, pod pozornim okom dèržani nebudu, nije se nadati nikakvom pravom za cělu domovinu uspěhu. Ovdě sa gojenjem bubah baveći se stanovnici lištje potrebito iz granice gjurgjevačke i to dosta skupo kupuju, (1 dèrvo po 1 for. šajna), što dokazuje, da volje ima, samo kad bi se ovim ljudma na ruku išlo. Kóliko tisućah ovog koristnog dèrveta moglo bi pokraj ulicah i putovah ravne Podravine sa svojim zlatonosnim lištjem stojati, i mnogim iz težačtva samo vèrlo kukavno živućim seljakom bolje, nego svc druge mudrie naplatjivajuće poslovanje priskèrbiti.

Vinogradi.

Ovi se bolje izplatjivaju, nego u ma kojoj meni poznatoj strani naše domovine, budući da se ovdě na jednog kopača 2, do 8 akovah vina dobije. No ovdě sasvim drugi rezanja način imadu, i kod kopanja na to paze, da sve na pol stope (noge) osobito kod mladih tèrsovah nalazeće se korenje u zemlji marljivo obrežu, što najviše doprinosi k plodnosti tèrsa iz poznatih naravskih uzrokah, koje ovdě napomenuti za suvišno dèržim. U ostalom vinograde, gdě je zemlja mèršava, od vrěmena do vrěmena djubre. — Da je gnoj šumski, ili tako zvani měšanac (Compost-Dünger) najkoristnii, to se tajiti neda, jerbo takov gnoj kakvoći vina ni najmanje neškodi.

Voćarstvo.

To samo mimogred s pohvalom za Podravca napominjem, da od jagodah počemši preko cěle godine na pijacu u Koprivnici vazda svake fele voća imade, pravedno može se kazati, da izvan drugoga manje znamenitoga voća sve fele plemenite od mandalicah, trešanjah, krušakah, jabukah, breskvih i šljivah ovdě su domaće.

Digitized by Google

Zemljoteżanje.

Od A. Kuzmanića.

(Nadalje).

O pšenici.

Izmedju krušnih satvarih, to jest, izmedju rodah žitnih, najizvèrsnija je pšenica, jer je od nje kruh najpristupniji. Ona radja svakuda, i gdě je najžešća ugrěva sunčana, i gdě je zima najoštrija.

Od pšenice několike se vele iliti vèrste broje: ima u nas*) pšenica velika ili bèrkulja (bèrkašica); ima mala, ima puljička što se iz Pulje dobavlja, koja rastićava se, to jest, oko velikoga klasa rastu tići mali ili klasići; a od několiko godinah u nas gdě gdě siju jednu osobitu pšenicu, što Taljani zovu frumento gigante (pšenica gèrdna). U nas je jošt pšenici naděveno osobito ime po njezinoj jedrini, čvèrstini, i po vrěmenu u koje se sije. Tako ima pšenica kostiljača, škinja, okruglica, jara i ozima. Ozima pšenica se tako zove, što se na ozim sije, a jedrija je od jare (jarice), što dužje se u zemlji goji; ali i jarici, kad se dvě tri godine zasebice uz jesen usije, dodje zèrno jedro kolik pravoj ozimici.

Dobra i zdrava pšenica, osobito ozima, bude plavušna, žutkasta, čista kao pěna; a koja je totaka ili osrědnja, bude mèrkasta i pěgava; a koja je skvasena bila, ili sijana u močarnoj zemlji bude biljugava. Ako je unutra cèrljenkasta, kad se sèrsne iliti pregrize, znak je to, da je zastarčila. Jarica pak pšenica, ili ona što se na jar (uz prolětje) sije, bude cèrljenkasta, a od ozime odlikuje se to, što je okruglata i sitna.

Svakojaka zdrava pšenica ima biti gladka i kao raspučena, to jest, u nje ima oni vrazac, ona dražica duboka. Ako se na njoj vidi cèrne prašine, to ti je ona snětljikava; ta nevalja za sěme; ako li je pak nabrejana, valjda su je skvasili.

U Taliji, u Němačkoj, Fracezkoj měre pšenicu na kantar, da poznaju, kakva je. I u nas*) vrědno bilo bi kušati koliko jedna kvarta, ili jedan šinik pšenice poteže, kad je dobra lětina.

*) Naime u Dalmacii.

*) Naime u Dalmacii.

Digitized by Google

Jedni i ovako ogledaju je li pšenica dobra: zgrabe jednu šaku pšenice, pak je medju dlanim protaru; ako tarući je stoji èrska, to je ona zrěla, suha i težka. Jošte, kad se zèrnje jako stisne u šaku, sve ono utiče kroz pèrste kan da je masno; a oporo čini se u ruci, kad je vlažno, i rekao bi kad ga stisneš, da ćeš sve protrat mimo meso. Opazilo se i to, da zdravo i dobro žito bude hladno, zašto gustoća njegovoga brašna neda da se vrućina unj uplače.

Kako trěba strojiti i pribrati sěme, to sam već kazao, i nadam se, da nisam oni moj trud u morsku pučinu utopio; a sad kazat ću i ovo, da u pšenici ima ljulja, grašice, snětljike (snětine), i svěćice, koje sve puno kvari usěv i kruh. Osim toga, pšenica može na tri ruke biti patna iliti pokvarena: može se uskvasati, zametnuti se u njoj cèrv i mušica. Ta tri kvara tri vonja osobita daju: ako se uskvasala udara toplinom i tonjom; ako su je cèrvi zgrinjali tuče gnjiladju, cèrvotočinom; ako ju je mušica zgrizla, baca se na oni dobt što se ćuti kad se salo topi.

Zdrava pšenica kad se zubima zgrize bude slastna; ako se osnětivila bude gorka i bljutava; ako li se neda čisto svèrsnuti, nego je pod zubom mezgrava, to ti je skvasena; ako li je pak medene slasti, valjda je u snopu proklijala. Pšenica zastarčena bude malo ljutkasta.

Po pomnjivomu i dugomu kušanju saznalo se, da pšenica najvišma ljubi zemlju, u kojoj ima gnjile, kremena i klaka. U toj směsi neka je zemlja i gredovita (stinjiva) pšenica lěpo radja; istina, sitna bude, ama je težka i čvèrsta, i od nje kruh plemeniti. Pšenica u zemlji odviše gnjilavoj jedra bude, ali sporo prispěva, i nebude kao ona pèrva, čvèrsta i težka. U zemlji kremenjači ona bèrže prispěva, ama se uz jesen na dobroj gnojini sili, te je lako prolětnji větri prevale i prelome; a opet kad je takova zemlja gladna, ušturi i bude suvovlata.

Pšenica u nižini, kao na jedan primèr govoreći, u dolcu, dodje jedra i puna, ama u srědini nije suva; svedjer je laganija od ostale pšenice, a boje iliti masti je više sivaste nego žutkaste, i nigda nedodje onako plemenita, kao ona što raste po iznositim i župnim zemljama.

Zemlje pěskavice ili pèržinavice, i razabrane, s kojizih voda lako neodtiče, nisu podobne za pšenicu, jer tu kiša zaplače, i odkrije joj žile, koje kad okrene pèrvi mraz usanu; opet u predebelim zemljama puno se cèrvah koti, koji grizu žito.

Digitized by Google

Kazano je jurve, kako valja orati i bránati, i dèržjati zemlju i čistiti je od škodnih travinah. Ko hoće da sije pšenicu po zemlji gnjilavici, neka je više putah podmekoti, a to na uzke i poiznosite skladove iliti slogove, da vlaga u njima odveć nezastoji. Isto je vladanje, gdě su zemlje prevlažne. Svakako treba dosta duboko zadrěti, da se žile podobno provlače, te više hrane pritežu. Zemlju kremenjaču i laganu dosta je jedanput podmekotit, a na skladove široke i ravne. Da valja pak ispliti troskot i druge travine, to znaju radiše; a lěnčine neće da znaju. A u nas vala lěnčinah ima prěko izma, a radišah malo, pak će doći stravić s ostanom, te će oskati vražje lěnčine. Ako i to blaženi ustav neuzčini, na što nam ustav? Žalostivo je viditi tolike naše stvari u zapušćenju.

U Taliji dvě vèrste ozime pšenice siju; jedna je s osjem, a druga je cèrljenača bez osja, iliti sušica. Ova u vlažnoj zemlji bolje radja, jer puno odoliva i magli i vlagi; ali ovo ti je šteta, što neimajući pri klasu osja, lako je ptice zoblju. I jedna i druga sije se tamo o Svim Svetim po onoj zemlji, gdě je jaro žito usijano bilo, i po onoj, gděno dětelina raste, i po razoralinama i priložinama. I te zemlje valja dosta zagnojiti, a opet vrědno bi bilo najprie po njima posijati i vučijaka, koji ih puno snaži i slasti im daje; a kad njegove bresunice odrastu za jedan pedalj, podorati te sijati pšenicu. Ako je zemlja zimus zagnojena, i po njoj dětelina raste, netrěba je opet ognojiti. A vele je koristno za mraza, ili kad je zemlja suha, osuti pepela ili čadje (saje) po njoj, ili staroga zgoljnog gnoja, jer kad se kopa pšenica u ožujku iliti lažku měsecu, ta gnojena povèršica iliti skorup puno pomaže žitama pšeničnim. I ta se radnja najviše pristoji gnjilavim i čvèrstim zemljama, da dodju pèrkije, te da se pšenica bolje izvuče.

Kad se pšenica vèrlo sili na pèrkoj zemlji, valja je ili kositi (dok je mlada) ili pustiti, da je konji ili goveda pokléštaju. Ako je klja uvati, a nije prilika, da će bèrzo kiša udariti, da je ispere i isčisti, dobro bilo bi pokositi je. U Taliji, kad se pšenica vèrlo sili, dodju te je pošišaju pri koncu lažka iliti ožujka i u početku travnja měseca. — Jošte i okopavaju je u ožujku měsecu, a pošto je za dva dana sunce to kopanje uparilo, pobranaju ga tèrvenom branom.

Kad se snoplje graniča ili u kladnje dije, pazi se da krozanj može slobodno zrak prolaziti; inače bi se spariło

Digitized by Google

i užeglo. A na kolima kad se vozi, neka mu je klasje iz nutra okrenuto, da zèrnje tresući se na zemlju nepada.

Pšenična slama suha i dobro dobranjena, zimi daje se blagu měšana sa sěnom, i s drugom pićom. U Němačkoj daju je blagu sa rěpom saseckanom, koje puno goji ovce i krave.

Težak prie neg vèrgne sèrp u žetvu, neka gleda je li svuda žito podpuno zrělo. Pšenica, koja raste u ladovini pod stabljem i lozjem, neprispěva onako bèrzo kao ona na sunčaniku iliti na čelopeku; zato valja je poznie žeti. — Zrělo žito sa nezrělim směšano pari se i tare; a kad dugo u snopu zastoji, kvari se.

(Dalje drugi put.)

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Nadalje.)

O něgovanju mladih upitomljenih dèrvah u školi u obće.

Onog lěta, kad su se divjake upitomile, treba ih sasvim u miru ostaviti, ma rasle one, kako mu drago u vis i na stranu; — ja ovdě razuměm pitome samo grančice. — Medjutim, ako bi iz panja divjake, izpod nakalamljenog města, izdanci udarili, takove s nožem, od ozgo vukući, treba odsěći, i ranu melemom zamazati; — ili ako bi iz žilah divjake izdanci izbili, to zemlju pazljivo s motičicom treba odkopati, da se žile nepovrede, pa izdanke one baš do žile, odkuda su izbili, odsěći i melemom zamazati, a zatim zemljom zagèrnuti.

O postupanju s dèrvi upitomljenimi u razcěp.

Zavoj, s kojim je razcěp zavijen, treba kroz cělo ono lěto na svom panju da ostane, i na jesen stopèrv skinuti ga. No ako razcěp nije se srastio, i jošt se rana vidi, to i opet s melemom zamazati, i ranu obviti treba. Ako su u razcěpu dvě grančice (nakalamka) uložene, i obedvě se primile, to treba onu slabiju, iz koje nemože lěpo stablo biti, skratiti; ili, koje će jošt bolje biti, sve vèrhove onih grančicah, koje su iz slabije grančice izbile, a nijedna za stablo nije, valja okolo Ivana dne (Ivanja) poodkidati, i tako kresanje ni najmanje sok u svom tečenju neće smetati. Na ovaj će način ona druga pitoma grančica, koja je za stablo

Digitized by Google

lěpša i sposobnija, najviše soka za podhranjivanje svoje dobivati. Jer sasvim i na jedared onu hèrdjaviju grančicu odsěći, zato nije dobro, da bi razcěp skoro zarastio. Na drugo prolětje treba onu slabiju granu sasvim do panja odsěći, a ranu s melemom zamazati. Na onoj pak drugoj grančici, koju smo za stablo opredělili, treba sve grane, koje su iz nje sa strane udarile, tako skratiti, da samo s jednog palca drgačke budu. Stablo pak ako je jače, i u vis je otišlo, treba s vèrha koje oko više da izgubi, to jest, da mu se odsěče; — a ako je stablo slabačko, to mu s vèrha jedno il dva oka valja oduzeti. Sve grane, koje kroz ono lěto narastu, treba ostaviti, da pokraj njih i stablo osnaži, a na prolětje valja ih onako isto opet okresati, kao i prošastog prolětja. Tako treba svakog prolětja i lěta s upitomljenim mladicama postupati, dokle se god stablo neukrěpi, i mladica lěpu glavu nedobije — pa onda ih iz škole na svoje město posaditi treba. — Dalje paziti valja, da se razcěp, u koi se nakalamak uložio, dokle god rana nezaraste, s melemom zamazuje, da zrak i mokrota tamo ulazila nebi.

Pri kresanju mladih, a i matorih dèrvah paziti valja, da se baš nad okom rěz koso načini, i svagda se vèrh rěza s vèrhom oka sastavi. Vèrh rěza svagda je nuždno s melemom pomazati zbog zraka i mokrote. Dalje, dokle se god mlada dèrva tako něguju, da iz njih s vrěmenom plodonosna dèrva proizići mogu; svagda se i o tome truditi treba, da lěpu i okruglu glavu dobiju, i da sva glava njihova iznutra šuplja bude, kako bi se ondě i čověk jedan směstiti mogao, a ne da se grane, kao razbačene, na sve strane izprekèrštaju. Ovo ne samo da će dèrvetu lěpše lice dati, nego će i plod krupnii i mlogo ukusnii biti, jerbo su grane razredjene, i tako zrak i sunce veći pristup k k plodu imaju.

Postupanje s naočenim mladicama.

Pèrve godine ostaviti ih treba, da slobodno rastu; i ako iz oka rasteća grančica nakrivo ide, potruditi se valja, da se izpravi, i ako ne drugčije, a ono je za pravnu tačkicu privezati. — Odmah s prolětja svako oko treba odrěšiti, i divjaku nad njim s jedne šake tako odsěći, da rěz onaj něšto koso izgleda. Ništa preko onog lěta sěći netreba, jerbo bi se so tim rastenje prečilo, i pravo soka těčenje pokvarilo. Druge godine u prolětje treba nad okom zaostavšu divjaku, koja je sa šake visoka bila, baš do gran-

Digitized by Google

čice, koja je iz oka izbila, koso odrubiti, a ranu s melemom zamazati. Slědujuće pak godine onako isto s njima postupati valja, kao što je već kod upitomljenih u razcěp mladicah kazano.

Postupanje sa spojenim mladicama.

Sva oka, koja pri pèrvom soka pokretu izbiju, treba ostaviti, neka rastu, i ništa neséći. A budući da grančice, koje su spojene, po većoj časti naglo rastu; izdanke, koji iz slabačkog panja divjake udare, pri svem tom netreba sasvim oduzeti, nego ih valja manuti, da se panj krěpi i u debljinu raste. Kadšto treba one divje izdanke s vèrha zalamati, i zbunjivati ih, da se nesile zdravo, i hranu pitomoj grančici neoduzimaju; — pa tek u kolovozu (Aug.) valja ih sasvim, ali ne u jedared — do panja odséći. U ostalom i s ovima tako postupati treba u pèrvoj i drugoj godini, kao i s nakalamljenima i naočenima.

Privezivanje mladih upitomljenih dèrvah.

Mnogo sam putih uzdanuo, kad sam upitomljeno dèrvce moje našao, koje je već s 1—2 stope iztěralo bilo, gdě ga je větar, pseto, il drugi tkogod baš do panja slomio, i na zemlju bacio. A tu sam svagda ja sám kriv bio, što mu tačku nisam dao, koja će ga od toga čuvati. Zato je vèrlo nuždno, da se poréd svakog nakalamljenog, naočenog i spojenog dèrvceta po jedna tačka udari, i za nju priveže, koja će ga i od větra, i od drugog kog skota čuvati, a i na to prinudjavati, da upravo raste. Ili ako bi nam se mnogo vidilo, poréd svakoga dèrvceta tačku udariti — a ono, kako dèrvca ova u redu stoje, s jedne i s druge strane reda do kraja několiko kolčićah udariti, pa onda za ove kolčiće s jedne i s druge strane letve povezati — i tako će onda dèrvca ova u srědi ostati, i od slučajnih napadanjah sačuvana biti. Istina, da je vèrlo dobro, kad bi ona bez tačke mogla ostati, jer se žile s prekretanjem i previjanjem od větra ukrěpljavaju; ali samo je to zlo, što će nam kadšto najlěpši kalamak větar ili druga nezgoda prebiti.

Kod mladog dèrveta lěpu glavu proizvesti.

Jabuke i šljive treba da imaju stablo najmanje 4—5 stopah, a kruške i trešnje 5—6 stopah od zemlje do glave visoko. Da bi dakle ovo dobiti mogli, moramo u prolětje, ako je inače stablo već odebljalo i ukrěpilo se, sve one grane poodsěcati, koje su prošastog lěta izbile, i stablo onoliko visoko ostaviti, koliko se nama najbolje svidilo bu-

Digitized by Google

de, a ono drugo s vèrha odsèći. Sada, sve one grane, koje iz stabla kroz ono lèto udarile budu, treba obijati, a ne sèći; one pak grane, koje na vèrhu stabla izbiju, valja u miru ostaviti; i u koliko se pomnjivije dolnje na stablu grane obijale budu, u toliko će se većma na vèrhu krèpiti grane, iz kojih će se lèpa glava proizvesti. Paziti valja, da na vèrhu stabla tri, ili više granah izrastu, od kojih će glava postati. Kod jabukah osobito na um uzeti valja, da se srèdnja u glavi grana odsèče, da tako u srèdi glava pra zna ostane, i dovoljno za plod zraka i sunca ima. Kod sviuh krušakah i trešanjah neda se ovo učiniti, jerbo je to prirodi njihovoj protivno, upravo u visinu rasti.

Ako stablo, koliko bi nuždno bilo, jošt nije odjačalo, da glavu svoju nositi može; to mu moramo, kad je već s nèkoliko okah skratjeno, sve nove grančice ostaviti. Na drugo prolètje treba sve ove grane na vèrhu stabla skratiti, da samo s 1—2 oka dugačke budu, odkuda će onog lèta opet nove grane izbiti. S ovim skratjivanjem na vèrhu granah sve donde tako postupati valja, dokle god stablo neodeblja, i snage nedobije, da je glavu na sebi nositi kadro.

Ako je stablo dosta snažno, ali nije dovoljno visoko, to treba sve grane sa strane odsèći, a vèrh valja na miru ostaviti. Ako li je pak kod kog dèrveta stablo vitko, a glavu već ima; a iz stabla nikakvi izdanci, kroz koje bi se ono krèpilo i debljalo, neudaraju; to treba od zemlje do same glave koru razparati, no samo gornju koru, i dobro na um uzeti, da vèrh od noža dèrvo nepovredi. Ili, treba u glavi sve grane tako skratiti, da na svakoj po 2—3 oka ostanu. So tim ćemo stablo natèrati, da odebljati mora. Ovo je u obće vèrlo dobro, da se sa svim dèrvama, dokle su god u školi, tako postupa, baš da odebljavanje stabla to i zahtèvalo nebi; jer so tim bi se mladim dèrvama preprèčilo, da plodne grane rano nedobiju, koje je za njih ubitočno.

Dogadja se kadšto, da glava od ranih i jakih mrazovah ozebe i osuši se, i u tom slučaju niže glave iz stabla izdanci udare: onda najpravnii i najjači izdanak treba izbrati za novo stablo, — staro pak stablo nad novim izdankom, za novo stablo opredèljenim, s jedne šake odsèći, i privezati ga, da upravo raste. Na dolazeće prolètje zaostavši komad starog stabla baš nad izdankom koso odsèći, i melemom zamazati, a iz izdanka glavu proizvesti. Ako li pak ni jedan izdanak za to nebi bio. da bi se iz njega glava proizvesti mogla, to treba izpod izdanka staro stablo na novo nakalamiti.

Digitized by Google

O presadjivanju mladih dèrvah.

1) Vrème presadjivanja.

Mogu se dèrva u jesen presadjivati, kako list s njih spadne, jer se zemlja inače lèpi, i nemože svaku okolo žilah šupljinu izpuniti. Ako bi poslè, kad se dèrva posade, jaka, bez sněga zima nastupila, to okolo stabla po žilama valja djubre posuti, a na prolètje opet skinuti. No i to treba znati, da na drugu zimu djubre nije nuždno, jer su se žile već uhvatile. Ako smo u jesen toliko dèrvah izkopali, da ih zbog neugodnog vrèmena posaditi nemožemo, to treba im žile u jamu tako zakopati, i zemljom zagèrnuti, da ni najmanja praznina izmedju žilah neostane, kuda bi se preko zime koje kiša, koje pak raztopljen sněg uvući mogao, koje bi se od ljutih mrazovah zajedno sa žilama smèrznulo, i dèrva propala.

Presadjivanje dèrvah u prolètje donosi nam, osim što dèrvo preko zime u školi raste u debljinu, i tu jošt korist, što u jesen izkopana jama, u koju će se dèrvo posaditi, kroz cělu zimu može otvorena stojati, s kojim će izbačena zemlja ne samo promèrznuti i iztrošiti se, nego će se i u samoj jami plodonosna zimna vlaga skupiti.

2) Izkopavanje dèrveta.

Žile se po glavi poznaju; ako dèrvo jaku glavu ima, to su i žile jake i dugačke. Najprie svud unaokolo treba svu zemlju sa žilah svući, pazeći, da se koja povrědila nebi; pa onda s oštrim i dugačkim ašovom*) bar s dvě stope od stabla daleko, svud okolo dèrveta zemlju obsěći, i ašov, koliko god može u zemlju ići, turiti, i krajeve žilah s njim poodsěcati. Pokraj ovog, okolo stabla načinjenog kruga, treba jošte jedan krug, no podalje — načiniti, i svu zemlju izmedju ova dva kruga napolje (van) izbaciti, pa poslè i dublje se spuštati, i tražiti: nalazi li se jošt koja žila, koja stablo obdèržava? — i ako bi bila, to i onu, bez da bi je razcěpio, odsěći valja, i dèrvo napolje izvući. Nadje li se pri izvlačenju dèrveta jošt koja žila, da dèrvo dèrži; to netreba silom vući, nego je odsěći. — Ako je dèrvo na žilàma dovoljno zemlje iznělo, i jama, gdě

*) Ašov ovaj treba da bude skoro s 1. stope dugačak; gori od 8, a doli od 6 palacah širok; treba da je jak; doli načeličen (cělik, Stahl) i dobro naoštren.

Digitized by Google

će se posaditi, nije daleko; to možemo ga sa zemljom do jame preněti i posaditi — pa s ovakovim presadjivanjem to dobijamo, što dèrvo netreba zdravo okresati, i granah ga lišiti, kao kad su mu žile bez zemlje, — i što ga pri sadjenju nije nuždno zalěvati.

3) Priugotovljenje (pripravljenje) dèrveta za presadjivanje.

Žile jednog dèrveta, koje presaditi naměravamo, u koliko više možemo, šteditи treba, niti od njih što odsěći, osim ono, što je ranjeno, razcěpljeno, suvo ili trulo. Žile, koje su od drugih mnogo dužje, treba skratiti i s drugima izjednačiti. Kod malih i sitnih žilicah samo će se onda vèrh poodsěcati, kad je dèrvo několiko vrěmena izkopano na suncu i zraku golo ležalo, i vèrhovi kad su malo uvenuli. Rěz na žili treba da je gladak, i od jedared načinjen. Kad god se žile sasěcaju, svagda nož treba odozdo gorě vući, i tako gledati, da rěz u něčemu koso bude, kako će, kad se dèrvo posadi, na zemlju pasti, da gornja mokrota do rane dopirati nemože.

Ako se dèrvo u jesen presadjuje, to onda od glave netreba ništa sěći, nego prolětje očekivati, dokle se sok u dèrvama nepojavi; no i onda pri kresanju stablo valja s rukom zdravo dèržati, da se žile nepokrenu. Onda se moraju sve sitne grančice, a osobito plodne — koje na sebi cvět nose — do grane, od kuda su izbile, odsěći, a glavne grane tako skratiti, da samo po dva na njima oka ostanu, iz kojih će poslě grane udariti, koje će glavu dèrveta sačinjati. U kojiko su slabije žile, i u koliko je snažnije dèrvo, u toliko se većma mora dèrvo okresati; jer malo žilah nemogu mnogim granama hranu davati, budući da i same hranu za ukrèpljeuje svoje potrebuju. Ko pri kresanju jake grane štedi, onaj nigdar zdravo dèrvo imati neće. Ako dèrvo četiri glavne grane ima, koje su u jačini jednake, a sve su se na stranu jedna od druge razbacile, to ih onda treba sve tako skratiti, kako će na njima 3—4 oka ostati, a odatle može se poslě lěpa glava dobiti. Ako li su samo dvě grane, i jedna pored druge stoje, to jednu od njih, koja je slabija, sasvim odsěći. Samo kod oraha netreba grane, zbog debelog sèrdca njegovog, skratjivati. — Budući da jabučno dèrvo glavu rado širi i prostire, to netreba u srědi ni jednu granu ostaviti, koja bi u visinu išla, da bi glava iznutra prazna bila i zraka imala. — Trešnje, šljive i kruške od prirode (naravi) těraju rado jednu i

Digitized by Google

više glavnih granah u visinu, iz kojih druge grane izilaze, od kojih će poslě glava postati; — ovima netreba sve iz srede (sredine) grane odsěći. Kod mladog šljivovog dèrveta treba sve iz stabla izbijene grančice oduzeti, — ovo će posle još bolje těrati; ali treba one grančice sve rano poodkidati, koje uljepšavanju glave nemogu služiti.

4) O samom presadjivanju.

Kod presadjivanja voća u obće onoga se dèržati treba, koje je već o presadjivanju divjakah u školi opomenuto. No osim toga i slědujuće neće biti od male koristi ovdě kazati. — Ako smo iz daljine dèrva za razsadjivanje dobili, kojih su na putu žile i grane něšto uvenule i osušile se: to ih prie razsadjivanja u ladnu vodu treba metnuti, da 24 sata, a i više u njoj postoje.

Od velike je koristi, da kod svakog dèrveta, a osobito kod velikih i jakih, kad se sade, toliko vode na žile uspe se, da sva jama u samoj vodi ogrezne, koju kad zemlja popije, treba jamu s drugom suvom zemljom zagèrnuti. Ovo je osobito za ona dèrva probitačno, koja se u jesen sade; jer se ovim načinom svaka okolo žilah praznina izpunila, pa žilama mraz neće tako lako moći škoditi. — Ako li se u prolětje sadi, to zalěvanje bèrzom rastenju pomaže, jerbo se sva sitna zemlja skupila i tako uhvatila, da žile odmah iz nje hranu sisati mogu; a u rastenju opet tako napreduju, da jedva se primětiti može, da su dèrva tek onda posadjena. Dà, i onda, kad je dèrvo u najpunijem soku, u lěto, na ovaj način može se srećno posaditi. — Samo netreba u jesen kasno, i u prolětje rano saditi, jer se od mrazovah još bojati imamo.

S vodom dèrva saditi biva na ovaj način: Kad smo dèrvo u jamu metnuli, onda žile sa sitnom zemljom svud unaokolo s 5. palacah valja pokriti; na ovo vode toliko usuti valja — no polako, da zemlju sa žilah neraznese — da sva ona zemlja bistro blato postane; — ovako više putih valja raditi, dokle se jama skoro nenapuni. Pa kad je jama skoro puna, onda zaostavšu prazninu jame treba sa suvom zemljom zasuti, da se ona odozdo vèrlo vlažna zemlja neizpuca. Pored ovakog sadjenja neće nam tako lako nijedno dèrvo, ma i najjače bilo, uginuti. Od samog se sebe razumě, da pri ovom sadjenju dèrvo dèrmati i tresti, da se zemlja oko žilah složi, nije od potrebe. — Ako li se dèrva bez vode sade; to onda jamu sa zemljom toliko valja izpuniti, koliko je nuždno, zatim, dèrvo na sred jame

Digitized by Google

metnuvši, sve žile njegove, da jedna preko druge neleže, razširiti, i po njima sitne zemlje s pol stope najmanje posuti, stablo po srédi uvatiti, i tako na stranu i u vis dèrmati, kako će sitna zemlja sve izmedju žilah šupljine izpuniti. Pri dèrmanju paziti valja, da se voćka iz zemlje neiztèrgne. Zatim, kad se zemlja okolo žilah složi, treba jamu prilično svud nagaziti, a poslě ostalu šupljinu jame sa zemljom izpuniti, i za tačku privezati. Primětiti treba, da, kad se po ovom načinu sadi, dèrvo s 2—3 palca plitje saditi valja, jerbo je jama šuplja, pa će se zemlja koje od kiše, koje od sněga preko zime sleći, i dèrvo za sobom barem s 2—3 palca dolě svući.

Okolo svakog novoposadjenog dèrveta treba zemlje navući, i uzvisiti je, ova zemlja svud okolo stabla s jedne stope široka da bude, i tako da se uravni, kako će povèrhnost njezina baš okolo stabla niža biti, zato da se lakše kiša na žile slěvati može. Ova oko žilah navučena, i malo uzvišena zemlja zimi od zime, a u lěto od suše čuva žile.

Dèrva netreba dublje saditi, nego što su prie stojala; no i opet tako, da svagda nad gornjim žilama zemlje s pol stope bude.

Ako je dèrvo već snažno i jako, to u presadjivanju treba onu stranu na pódne okrenuti, koja je i prie na pódne stojala; a to valja jošt prie, nego što se dèrvo izkopalo, na kori s nožem zabilježiti. Vèrlo dobro čini to kod mladih dèrvah, da se u presadjivanju ona strana na sunce okrene, koja je slabija, da bi se i ona kroz sunačnu toplotu oporavila i jače grane dobila. Varaju se oni, koji samo zato jaka dèrva za sadjenje traže, da im što bèrže rode; jer što su jača dèrva, to sve više žile pri izkapanju stradaju, — i onda one mnoge povredjene žile nestoje sa stablom i glavom svojom u pravom odnošenju. U jesen saditi, škodi im zima više, a u prolětje opet suša, osobito ako se zalěvanje zanemari. Onda glava ništa netěra; samo iz stabla niže grane izdanci zdravo těraju; — ako ćemo ove sve odsěći, s tim naměrenjem, da sav sok glavi uputimo, to ćemo cělo dèrvo upropastiti; nego ako baš glava neće ništa da izbije, to je onda najbolje, da jednu najjaču granu, koja je niže glave iz stabla izbila, za buduće stablo izberemo, i do koje godine staro stablo nad izdankom koso odsěčemo, i ranu melemom zamažemo.

Ako kakvo jako i veliko dèrvo s uspěhom posaditi želimo, to treba svuda okolo stabla na jedno, dvě, ili

Digitized by Google

više stopah — po veličini dèrveta — zemlju odkopati, i sve žile unaokolo, a tako i odozdo poodsěcati; poslě ovu jamu opet zagèrnuti i ostaviti, da jednu godinu prestoji. Na krajevih sviuh odsěčenih žilah udariti će mnoge sitne žilice, koje će se poslě lako i frižko na svom novom městu primiti i ukoreniti.

Jama za sadjenje dèrvah treba da je najmanje od tri stope duboka i toliko široka; a u mèršavoj zemlji nuždno je, da jošt dublja i šira bude. U ovako duboku jamu dèrvo posaditi, da bogme, nije prilika; nego jamu valja s izbačenom zemljom zaroniti i onoliko praznu ostaviti, koliko dèrvo, koje će se u nju usaditi, zahtěvalo bude. Kad se jama kopa, to onu gornju zemlju, koja je plodonosna i bolja, treba na stranu baciti, — onu pak dolnju opet na stranu metnuti. Onu gornju plodonosnu zemlju treba na dno jame i okolo žilah posuti, a sa onom mèršavom valja jamu do gorě izpuniti. Ako i ledine medju zemljom ima, to je svu iztrošiti treba, i odozgo po jami posuti; ili može i niže u jamu doći, ali po njoj sitnu zemlju odozgo s jedne šake metnuti valja.

(Dalje drugi put.)

Směsice.

O zaljěvanju rastećega. Rasteće, kad se s vodom tekućom zaljěva, najbolje napreduje. Ako neimaš vode tekuće, zaljěvaj sa zdenom, no samo iz jutra po veliko bure ili kadu vode navuci i preko dana ostavi; jer voda, kad na suncu prestoji, uvuče u se toplotu zraka i tako mnogo naprednia za rasteće biva. Kad je velika vrućina, zaljěvaj uměreno, i to kad se sunce već noći kloni, jer onda zraci (traki) sunčani malakšu (oslabe) i neimaju toliko snage, da vlagu sa rastećega popiju, niti će se oko rastećega na povèršku zemlje kora uhvatiti. S jeseni i prolětja dobro je iz jutra zaljěvati, jer ako se u veče zaljěva, može rasteće preko noć promèrznuti, buduć je onda vrěme hladno.

Češanje i čištjenje govedih. Mnogi su o tome zemljodělci razmišljavali, da li je probitačno goveda onako češagiom (česalom) čistiti i češati kao konje. U tome učinjena izkustva dokazuju, da je to probitačno za ona goveda, koja ugojiti želimo, jer im to prija. Probali su ljudi i krave da češaju lěpo onako isto češagiom kao i konje, pa su opazili, da to kravam dobro čini i da se goje, ali da im se mlěko gubi. To odtuda biva, što se češagiom koža draži, i svi sokovi, koji bi se inače u mlěko pretvorili, povèrve u meso bliže koži, odkuda se stoka deblja i goji. No kad se veli, da nije probitačno krave češati, nekaže se, da ih nije dobro u čistoći dèržati. Preporučuje se dakle često kupanje i pranje sisah kravjih lěti (po lětu).

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 11. Zagreb. Měseca studenoga. **1848.**

Sadèržaj: O podizanju dobrih konjah u konjušnicama. Od *A. Nikolića.* — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića.* (Nadalje.) — Šumarstvo. Od člana *K. J. Veselića.* (Konac). — Bolesti i nepriatelji lanenih usěvah. Od *Dj. A.* — Izvěstje g. *Franje Trummera.* (Nadalje). — Što valja činiti, da salata neproraste? — Kako se mogu kalami na daleko pošiljati, da se neosuše?

O podizanju dobrih konjah u konjušnicama (košarama).

Od A. Nikolića.

Jevtinije je dèržati dobrog i jakog konja nego slabog; dobar konj ima više snage i bolje nas poslužiti može, no (nego) dva loša i slaba.

Troškovi na podizanje dobrog i lěpog ždrebeta mnogo su manji od onih, koji se čine na podhranjivanje slabog i žgebavog ždrebeta. Dobro ždrebe već od několiko neděljah staro, ima veću vrědnost od godišnjeg i dvogodišnjeg ometa.*) I vrědnost ovakovog ždrebeta svake godine sve više raste. Tako zemljodělac treba da ima pred očima, da on dobro ždrebe ili ome u svako doba za lěpe novce prodati može, gdě naprotiv slaba i žgebava ždrebad nikakve vrědnosti neimaju, i moraju se bud za što prodati.

Ljudi su mislili, da se dobar konj samo na dobroj paši podići može, a sada su se priměrom uvěrili, da se i u konjušnici isto tako dobro i još jači, veći i snažnii konj i s manje troška odhraniti i podići može. Izuzeti valja one preděle, gdě ima izlišnih popašah i gdě se ove drugojačije sa zemljodělskom hasnom upotrebiti nemogu.

*) Ome, ometa: ein Füllen über ein Jahr alt.

Digitized by Google

Ovo pogrěšno uvěrenje, da se ždrebad u konjušnici nemogu podići, škodilo je jako i škodi još i danas podizanju konjah, jer i dan današnji neće ljudi da upotrebljavaju kobile na svaki rad (dělo), i ove dèržeći u konjušnicama, da pored njih ždrebad podižu. A to bi im i hasnu i veselje prinosilo.

Dobro podizanje konjah umnožava blagostanje zemljodělca, i još mu pored toga mnoge radosti pričinjava; slabo i hèrdjavo podizanje konjah troši i ubija imanje zemljodělca.

K podizanju dobrih i odličnih konjah iziskuje se poglavito dobra konjušnica.

Dobre konjušnice poglavita svojstva jesu slědeća:

1. Konjušnica mora biti suva (suha), jer se dokazalo iz izkustva, da nizka i vlažna konjušnica zbog izparenja konjma veoma škodi, i odtuda biva, da se konji u takovoj konjušnici pobolevaju.

2. Konjušnica mora biti vidna, jer se dokazalo, da u takovoj konjušnici, koja neima dovoljno vida, i u kojoj neima prozora, da se takodjer konji pobolevaju.

3. Konjušnica mora biti čista, jer smrad od balege i pištavine veoma škodi konjma. Zato treba konjušnicu svaki dan dva put čistiti, i pod konje, da u čistoći leže, slame ili ogrizinah prostirati.

4. Konjušnica mora prostrana biti, da bi konji i ždrebad s kobilama dovoljno prostora imali.

5. Vrata treba da su prostrana, da se nebi kobile i ždrebad izlazeći i ulazeći o prag ili o dovratke ubijali.

6. Konjušnica treba da je najmanje 9 do 10 stopah visoka, da nebi u njoj zrak zagušljiv bio.

Sěno, koje se kobilama i ždrebadi daje, treba da je čisto, dobro i snažno. Mnogi u tome grěše, što sěno na tavanu konjušnice dèrže, gdě se ono od izparenja konjskog pokvari i nesnosan zadaj dobije, da ga poslě konji neće da jedu. Tako isto i oni grěše, koji premnogo sěna u jedan put konjma polažu, pa ga konji, kad ga svojom parom zaduvaju, neće da jedu.

Digitized by Google

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Nadalje.)

O presadjivanju mladih dèrvah (konac).

5) Razstojanje posadjenih dèrvah.

Onda tek dèrva u rastenju uspěvaju, i ukusan plod donose, kad ih zraci sunčani po vas dan ogrevaju i dovoljno zraka imaju; a da bi dèrva sve to imati mogla, nuždno je, da jedno od drugog toliko odstoje, kako jedno drugom u rastenju smetati, i jedno od drugog pitateljne sokove otimati neće. Jer ako su dèrva učesto posadjena, ne samo da će jedno drugom prednavedene pakosti činiti, nego ćedu čemerno izgledati, i kora im mahovinom obuzeta biti, koje dovoljno pokazuje, da ona boluju, — a bolesti je ovoj samo to uzrok, što su na često (gusto) posadjena.

Ako vèrt dovoljno prostora ima, to jabuke, kruške i trešnje ištu, da jedno od drugog 24—30 stopah odstoji; za šljive, kajsije i breskve dovoljno će biti 12—15 stopah. Izmedju krušakah i jabukah mogu se šljive i kajsije saditi, s tim više, što one poslědnje nepuštaju na stranu dugačke grane. Na ovaj način posadjena dèrva ne samo da će u rastenju uspěvati, savèršen i ukusan plod donositi, nego će se izpod njih različne zeleni sejati i saditi moći. Budući da kruške i sladke trešnje najviše rastu, to ih treba od pónoćne strane posaditi, da druga manja dèrva s hladom svojim nedave.

Ako vèrt naš nemožemo u jedared s mladim dèrvama zasaditi, nego moramo i izmedju starih mlada dèrva saditi; to moramo jame za mlada dèrva jošt u jesen, po izloženom već načinu, izkopati, da zemlja ona preko zime frižke pitateljne sokove pribavi i skupi. — A osobito biva to onda, kada je na městu onom, gdě mlado dèrvo saditi naměravamo, kakvo staro od one iste fele dèrvo stojalo, koje je već njemu prirodne sve pitateljne častice (děle) odande izsisalo. Ili ako nam je baš žao, da nam dugo jedno město zbog toga nezasadjeno stoji, što je ondě staro kakvo dèrvo stojalo: to treba jamu, gdě je matoro dèrvo stojalo i osušilo se, tako široku izkopati, kako će široka od 6, a duboka bar s 3 stope biti; — ovu jamu

Digitized by Google

treba s frižkom iz polja donešenom semljom zagèrnuti, i u nju odmah novo dèrvo posaditi, ma od one iste fele bilo.

6) Privezivanje posadjenih dèrvah.

Kako se dèrvo u jamu spusti, da se posadi, odmah treba i kolac od tvèrdog dèrveta pored žilah, gdè su najredje, u zemlju udariti, pa poslè zemljom žile zagèrtati i vodom zalèvati; — kolac ovaj s visinom svojom treba do glave dèrveta da dodje. Kad se dèrvo uredno posadilo i zalilo, onda i dèrvo i kolac valja izpraviti; izmedju voćke i kolca nuždno je, da se mahovina ili rogoz metne, da se kora voćke o kolac derala nebi, kad je vètar tamo amo savijao bude, — i onda vèrbovim prutom ili rogozom dobro vezati, koje svake jeseni ponavljati treba. Dogodi li se, da onaj kolac iztrune, i da drugi u mèsto njega metnuti valja; to vèrlo paziti treba, da se novi kolac na onom istom mèstu udari, gdè je i onaj stari stojao; jer inače, ako se na drugom mèstu udari, može se vèrlo lako na žile naići, i zdravo ih povrediti. — Ili kad veó pèrvi kolac iztrune, još bolje će biti, da se dva kolca, jedan od pódna, a druga od pónoći, izvan jame udari, i za obadva s užetom od slame ili rogoza priveže. Onda dèrvo za ukrèpiti žile svoje nuždno od vètra savijanje i micanje dovoljno ima, bez da bi mu vètar žile i najmanje pokrenuo, ili ga oborio.

7) Nègovanje i kresanje posadjenih dèrvah.

Neprestano i zdravo valja paziti, da niže glave izdanci iz stabla, ili iz žilah neudaraju, i ako se takovi nadju, odsèći ih treba. Ako bi se našlo, da se u glavi grane tako izprekèrštaju, da jedna drugu rane; to onda jednu od njih, koja je slabija, valja odsèći. Ako glava još dovoljno granah neima; to one grane, koje je već iztèrala, treba tako skratiti, da samo po koje oko na njima ostane. — Ako su iz glave mnoge grane izbile, to sve one treba odsèći, koje su god odozdo iz glavnih granah blizu stabla udarile. — Kad glava na jednoj strani zdravo grane tèra, a na drugoj slabo, i vidi se, kao da glava na jednu stranu teži; onda slabije grane treba skratiti, i so tim sok na slabiju stranu primamiti, da jače grane iztèra. Mlado dèrvo, ako se samo s plodnim grančicama, to jest, s onakovim grančicama obskèrbilo, koje cvèt na sebi nose, a neće u dèrvo da raste, treba s kresanjem plodnih granah natèrati, da u dèrvo ra-

Digitized by Google

ste, a ne da s ranim i jakim radjanjem sebe utamani. — Ako iz granah matorog, ali jošt snažnog, dèrveta izdanci, ili bolje reći, šibljike udaraju; to sve ove, ma kako dèrvetu dobro išlo, odseći valja, jer ove samu štetu dèrvetu s otim nanose, što mu pitateljni sok sisaju, a hranu od drugih plodonosnih granah otimaju. Kod vèrlo matorih dèrvah mogu šibljike i od koristi biti, da se kroz njih dèrvo, ako je inače stablo jošt zdravo, pomladi. Kod ovakih dèrvah počnu se vèrhovi sušiti, a odozdo iz glavnih granah, i samog stabla šibljike izbijaju: u tom slučaju treba glavne grane — nad stablom s 1—2 stope — prepiliti, a šibljike ostaviti, iz kojih će poslè lèpa nova glava postati, i plod kao i predjašnje grane donositi. — Sve, što se god s dèrveta odsèče ili prepili, treba da je koso, i da se ugladi, a poslè melemom pomaže. — Ako je kora na dèrvetu izpucana i izkokana, ili se na kori selena mahovina uhvatila, to treba kad je kora vlažna — a najbolje je odmah poslè kiše — s dèrvenim nožem ostrugati, no zdravu koru neoderati; jer kako god što ona mahovina sisa snagu dèrveta, tako se i pod izpucanom korom zametju i legu cèrvi, koji i do sèrdca dèrvo progrizu. Ako želimo stara dèrva od suvih granah čistiti, to moramo rano u prolètje posao ovaj preduzeti, dokle se sok jošt nije pokrenuo, jer inače neće jake nove grane iztèrati, niti će se rane zaleèiti.

Da bi zdrava i plodonosna dèrva imati mogli, to svake jeseni okolo dèrveta na nèkoliko stopah treba zemlju prekopati, no pazeći, da se žile nepovrede, i s govedjim djubretom, ili s dobrom mastnom vètrnom zemljom nagnojiti.

8) Kresanje dèrvah u obće.

I kad su se dèrva primila, kada je i glava odjačala i uputila se, kad je dèrvo i radjati započelo — opet ga svagda treba kresati, i to iz više uzrokah. Pèrvo, da dèrva dugovèčnija budu, jer s kresanjem se oduzimaju sve izlišne u glavi grane, i samo se one ostavljaju, koje su nuždne, da rode i lèpši izgled dèrvetu daju. I ako bi se na dèrvetu sve grane ostavile, koliko ih god ima; to bi ga one pitateljnog soka lišile, i učinile, da skoro, ili mnogo predje uginuti mora.

Drugo: da dèrva lèpši izgled i formu dobiju. — Dèrvo s kresanjem tako treba dotèrivati, da grane, ako je samo moguće, nestoje razbačene i izprekèrštane; nego da

Digitized by Google

glava svud unaokolo okrugla bude, premda se ovo pravilo kod svake fele voća nemože obdèržavati. One grane, koje bi k zemlji težile, treba odsěcati, da bi se izpod njih lako kopatì i drugi poslovi izvèršivati mogli. Glava pak dèrveta u srědi, kao što je već opomenuto, šuplja da bude, da zraci sunčani i zrak lakše tamo dopiru, da voće bolje sazreva i ukusnije biva.

Tretje: da dèrvo bolje rodi. Svagda dèrvo ono bolje rodi, i lěpši plod donosi, koje se kreše, nego ono, koje je zapušteno; jer dèrvo, od kog se izlišne grane svagda oduzimaju, cěli sok svoj samo na plodonosne grane obratja, a kroz to i plod na njima savèršenii i ukusnii postaje. Naprotiv toga dèrvo, od kog se izlišne grane neoduzimaju, děli hranu svoju i s onim granama, koje su bezplodne i nepotrebne; tako dakle naravno je, da plodonosne grane, a pokraj njih i sami plod mora stradati i gubiti.

No pri svem tom koliko je god nuždno dèrvo kre sati i od nepotrebnih granah i izdanakah čistiti; ništa manje paziti treba, da se bez nužde dèrvo nigda neséče, jer svaki ovaj rěz dèrvetu postaje rana. — Najbolje je vrěme dèrva kresati u sěčnju (Jan.), ali ona, koja nisu snažna i u dèrvo nerastu zdravo. Ona pak, koja u dèrvo zdravo rastu i snažna su, u ožujku (Mart.) kresati treba. — Preko cěle zime dèrva od suvih granah čistiti valja, da se dèrvo i dalje trovalo nebi. — Kad bi se god grana koja morala odsěći, to onda je svagda ondě odsěći, ili ako je debela, prepiliti treba, odkuda je baš izišla, i ranu lèpo s nožem ugladiti, pa poslě je odmah s melemom zamazati. Gdě je god grana kakva izbila, ondě se svud okolo grane kao něki mali obruč ili pèrsten vidi; do onog dakle obruča treba granu odsěći, a dalje ne; jer onaj obruč poslě će se okolo rane skupljati, a najposlě svu je pokriti i zaléčiti. — Ako li smo u naměri gornje grane, to jest vèrhove skratiti i saséći, onda svaki rez treba da bude baš nad okom, i to něšto malo koso, jedno, da rez onaj skorije shvati se i zaraste; a drugo, da se kiša ondě nezadèržava. Kad se god gornje grane skratjavaju, svagda nož treba od protivne strane oka metnuti, i tako odsěći, kako će vèrh reza malo něšto oko nadvisiti. — Glavno pravilo pri kresanju dèrvah ovo je: bilo da se dèrvo kreše, bilo da se kora s njega kakvim drugim načinom odere i povredi, sve ovo valja s melemom odmah zamazati; jer ako tog nije, onda gola rana od mokrote često navlažena počinje truniti, a kroz to i cělo dèrvo truje se i propada.

Digitized by Google

9) Način dèrvo iz sèmena proizvesti, da se nepitomi.

Budući da se rastenju mladog dèrveta s čestim s jednog mèsta na drugo presadjivanjem vèrlo škodi, a osobito onda zaostaje, ako je posljèdnji put u mèršavu i zločestu zemlju posadjeno; to se već sigurno dokazalo, da se dèrvo iz zèrna niknuto na samom onom mèstu, gdè je posejano, bez da bi se i jedared preměštati moralo, proizvesti može. — Na onom mèstu, gdè naměravamo iz sèmena dèrvo proizvesti, treba podugačak kolac udariti, da bi poslè za njega mlado dèrvce privezati mogli. Okolo ovog kolca treba 10—12 punih zèrnah kruškovih, ili jabučnih u jesen podocne posejati, — kao što je na svom mèstu već javljeno — i ovo s tèrnjem, da nebi kokoši razčepèrkale, pokriti. Sva ova zèrna, kad niknu, treba pèrvo lèto ostaviti; na drugo prolètje samo 3—4 najbolje mladice valja zadèržati; a na tretje od one 3 mladice treba samo jednu, i to najjaču, na kojoj bodljikah nebi bilo, i u koje je kora gladka, izbrati i za buduće dèrvo ostaviti, a one druge izčupati i u školu razsaditi. Iz ove ćemo sad mladice proizvesti dèrvo, koje nije upitomljeno. — Ako smo kroz njega kakvu pitomu i osobitu felu voća dobili, to smo našu postigli svèrhu; ako li smo se u nadeždi (nadi) prevarili a mi ćemo dèrvo ovo u glavi po onom načinu upitomiti, koi nam po volji bude.

O spravljanju dèrvomaza i melema, koji se pri kresanju i kalamljenju dèrvah u razcèp upotrebiti imaju.

Pri kalamljenju dèrvah može se vèrlo dobro upotrebiti slèdujući melem: Uzeti treba frižka lèpa (Anwurf), kojim se zidovi i naboji (stène od zemlje) lèpe, frižke kravje balege i trinah (Abfälle von Heu in der Krippe), — ovo troje zdravo treba izmèšati, da kao tèsto postane. — S ovim melemom valja, kad se u razcèp kalami, svud unaokolo razcèp tako namazati, da kiša u njega uvući se nemože, — i da ga kiša sprala nebi, treba s kèrpom obviti i vezati.

Još drugi: Ako neima frižka lèpa, a ono treba i stara uzeti, i u prah iztući, ovome dodati zdravo izčešljane

Digitized by Google

kravje dlake i frižku govedju balegu; — sve ovo zdravo izmĕšati valja, da kao tĕsto bude. — Ovo su sasvim prosti i onaki melemi, koji ništa nekoštaju, a pri tom opet dobru uslugu čine.

Osobito hvaljeni melem, koi se pri kalamljenju upotrebljava: Ako naměravamo jednu massu od veličine jedne glave načiniti; to treba polak od ovog uzeti frižke govedje balege, polak od ovog lĕpa, dvĕ šake kravjih dlakah i pol funte gustog terpentina. Lĕp treba na peći osušiti i u prah iztući, a dlake zdravo izčešljati; no i opet praha od lĕpa samo toliko uzeti treba, koliko da se dlake i balega kao tĕsto umĕšati mogu, bez da bi se i najmanje vode dodati moralo. Ovu massu donde mĕšati valja, dokle dlake s balegom i prahom, kao što treba, neizmĕšaju se. Ovo tĕsto po ravnom kamenu razširiti valja, a poslĕ terpentin, kad smo ga raztopili, s iverom po tĕstu razmazati treba, i donde ga opet mĕsiti, dok sve s terpentinom dobro neiměša se. Sad od tĕsta ovog valja jednu loptu načiniti, pa u mijur (mehur, bešiku) ili kèrpu metnuti, i ostaviti ga, dokle nam neuztreba. Ali budući da směsa ova kao kamen na zraku otvèrdne; to onda, kad nam netreba, valja je u jamu od jedne stope duboku zakopati; — ili treba je u mokru kèrpu zamotati, u lonac metnuti, pa ga zdravo povezati, i u podrum postaviti.

S ovim melemom mogu se i sve rane, i povrede na dèrvetu lĕčiti i zamazivati, bez da bi s čim god takove zavili. Možemo s ovim melemom i same razcĕpe, kada kalamimo, zamazati, gdĕ nikakvog zavoja zato nepotrebujemo, što on frižko otvèrdne, a i vrĕme negubimo, što nemoramo ranu zavijati. Kiša ga nemože oprati. Ako bi se dogodilo, da bi rana velika bila, i za godinu nebi mogla zarasti, a medjutim bi ovaj dèrvomaz popustio: to stari treba s dèrvetom ostrugati i s novim opet zamazati.

I ovo je važan vosak, koi se pri kalamljenju u razcĕp upotrebiti može: Uzmi žuta voska — terpertina, — cèrne smole, od svakog po 4 lota, i loja 1 lot. Najprie na žeravici u šerpenji treba smolu raztopiti, na ovo usuti vosak, kad se i ovaj iztopio, onda šerpenju s vatre skinuti treba, da směsa ova malo izdane, jer bi terpentin inače buknuo; kad se ovo malo izhladi, onda terpentin usuti valja, i s dèrvetom dobro izmĕšati; — najposlĕ i loj treba dodati, i svu massu dobro izmĕšati, pa onda na tihu žeravicu šerpenju opet metnuti, da se cĕla massa ona sajedini. Kad se ovo iztopi, onda ga u hladnu vodu usuti treba, da o-

Digitized by Google

tvèrdne, a poslè ga kao tèsto izmèsiti, od njega rude načiniti i u papir zamotati, dokle trebalo nebi — no na ladnom ga městu dèržati valja. Dogadja se, da na vosak ovaj pčele padaju i raznose ga; za izbèći ovu štetu, u směsu ovu poměšati treba iztučenog sumpora i pelina; no ako se baš pčelah bojimo, to treba kèrpom ili papirom razcěp povezati.

Dèrvomaz, koi se pri kresanju dèrveta upotrebljava: $^1/_2$ funte voska, $^1/_4$ funte smole s dèrveta i toliko gustog terpentina, a poslè za odbijanje pčelah — jer ove rado na massu ovu u prolètje navale, i u košnicu odnose — $^1/_8$ lota aloje. Ili, $^1/_4$ funte voska, 1 funt smole s dèrveta, 4 lota terpentina, i jednu kašiku zejtina (žlicu ulja) ili svinjetje masti. Vosak i terpentin treba na žeravici pazljivo raztopiti, — jer je na plamenu opasno — poslè s vatre skinuti, i smolu usuti; kad se na žeravici ovo raztopilo, onda i aloje dodati, i izměšati valja, pa poslè polagano u čistu ladnu vodu usuti. Droždinu i nečistoću, što na dno vode padne, ostaviti valja, a od one druge směse, kad se ohladi, treba rude napraviti. Ako s ovim dèrvomazom na zimi mazati hoćemo, to ćemo malo masti, ili neslana butera (putra) dodati, i raztopiti ga, da mekši postane. Ako li ga lěti na vrućini upotrebiti želimo, kada je on mekan, to ćemo onda jošt malo smole dodati.

Opet drugi dèrvomaz: $^1/_2$ funte čista voska, 5 lotah gusta mletačka (veneciaaska) terpentina, jedan lot procèdjenog (destiliratog) kinmasla (Kienöl), pol lota neslane masti. Vosak i mast na tihoj vatri raztopiti, a poslè sve druge časti (dèle) dodati, i nad vatrom izměšati. Ovu massu treba u jedan mokar tanjir usuti. Dèrvomaz ovaj daje se razmazivati, nelěpi se za pèrste, lako se ma i za vlažno dèrvo lěpi, i pčele nepadaju na njega. — S ovim melemom zamazuju se rane na dèrvama, kad se krešu ili grane skratjuju.

Melem, s kojim se svaka povreda i sama opala (Brand) na kori izlěčiti može: Uzmi 1 holbu u prah iztučena lěpa, 1 sajtlik frižke kravje balege, i něšto manje od sajtlika neugašena kreča (vapna). — Uspi na ovo vode, i zaměsi ga s dèrvetom, da massa ova kao prilično bistro tèsto postane, da se po dèrvetu razmazati može. Ali toliko ovog melema napraviti treba, da se za 3—4 dana potrošiti može.

Izsèci na dèrvetu svu povredjenu koru do samog zdravog dèrveta, i s pripravljenim melemom pomaži bolestno město tako, da mu melem ovaj u město kore služi.

(Konac drugi put).

Digitized by Google

Šumarstvo.

Od člana K. J. Veselića.

(Konac).

Na kojih zemljah može koja fela šumskih stabalah napredovati?

Hrastovina u svakoj će zemlji rasti i napredovati, samo ne u kamenitoj odveć i pěskovitoj. Hrastov se žir, a i cerov može u jesen i u prolětje sijati ili saditi; no samo ono město, gdě se zasadi ili posije, od potrebe je zagraditi (kao što něki spailuci tako zvane branjevine imadu), a to zato, da onuda marva nehoda, jerbo će inače mladice popasti i tako će sve propasti.

Brezovina, bukovina, lipovina: ova će stabla u suhoj, měršavoj i kamenitoj zemlji takodjer napredovati; no bukovina će u veću visinu izrasti, ako se cěrna zemlja s druge fele zemljom směšana nahodi.

Brest, jablan, jasen, jagnjedovina, javor, jahov, rakita, topola, vèrba: sve ove fele ljube više vlažnu zemlju; u drugoj zemlji rado okèržljaju i poginu.

Bor i ostale fele smolaste naravi žele pěskovitu, kamenitu i suhu zemlju, premda i bor neće vlažnoj zemlji zabaviti, ako je samo pěskovita.

Moć klijanja kod šumskih stabalah.

Dobar uspěh pri usěvu šumskih dèrvah visi ponajviše o dobrom i podpuno zrělom sěmenu. Da pako svako šumsko sěme za klijanje sposobno bude, valja slědeća zapamtiti:

1. Svako sěme mora podpuno izraštjeno biti, inače neima u njemu moći klijanja; a zdravo se sěme ili zèrno iz vanjskog obličja poznaje.

2. Mora sěme podpuno zrělo biti; a vrěme se zrěloće lako poznaje, t. j. ako je plod, mahuna ili glavica, koja sěme zadèržaje, cělovito izraštjena, i ako, kao što se većom stranom kod šumskih stabalah dogadja, plod i sám s dèrveta pada.

3. Svako sěme treba u svoje vrěme brati i do opredělenog vrěmena za sijanje čuvati.

Branje i spravljanje sěmena.

Svako se sěme mora brati i spravljati, kada je sa-

Digitized by Google

zrělo, i dok je u snagi; no od onih stabalah valja sěme pobirati, koja su srědnje starosti, koja na snažnom, suhom i ovrućem zemljištu rastu, i koja su više zraku izvèržena. Jer ako se od preveć mladih ili starih šumskih stabalah sěme bude pobiralo, bit će često nesposobno. Obrano sěme valja na prosteraću (fitiljaću) ili na drugo štogod izasuti, i na zračnom mèstu dèržati, dok se čestito provětra i izsuši. I to sve dobro je činiti, makar se još odmah one jeseni sěme sijalo il čuvalo bude.

Izabiranje i pripravljanje zemljišta.

Svaka zemlja, u obće ju kao iztočal (elemenat) smatrajući, iz kog sadi, jednom rěčju, svako rastuće, svoju hranu primaju, bez obzira na položinu i podnebje, u stanju je rastja pitati i odgajati. — Gdě nije zemlja odviše kamenita i žilami zaraštena, može se zemljište s plugom pripraviti, a to najbèrže ide i najmanje troška stoji; ali ako je baš suprotivno, tako se mora pripravljanje s rukami izvèršiti, t. j. motikom, lopatom ili budakom (tèrnokopom).

Dvě tablice.

Priklapljam evo dvě vele koristne tablice. Iz pèrve se kao u kratkom pregledu može viděti, kad i u kojoj starosti šumska stabla i to poglavitia dostignu pravu zrěloću (muževnost) iliti sposobnost podpuno savèršeno sěme za sejanje ili sadenje nositi. — Iz druge vidi se vrěme zrělog sěmena i upadanja sa stabalah.

Tab. I.

Poglavitia šumska stabla u našoj domovini.	Muževnost i stabalah i sposobnost sěmena za klijanje. Godine.
Hrastovi	80—100
Bukve, grabovine	70—90
Jele	60
Javori, jaseni, breste, klen i ostale ovoga srodstva	40
Jasovine, brezovine	30

Digitized by Google

Tab. II.

Šumskih stabalah u našoj domovini	vrěme zrěloće měšeca	upadanja sěmena měseca
Jablanah, jagnjed. i vèrb.	svibnja i lipnja	svibnja i lipnja
Brestovine i ost. ov. srod.	lipnja	lipnja
Brezovine , ...	kolovoza i rujna	odmah poslě zrěloće
Jelah	rujna	listopada
Bukavah i hrastovah . .	listopada	odmah poslě zrěloće
Javorah, jasenakah i ost. ovog srodstva . . .	listopada	studenog do prosinca.

Bolesti i nepriatelji lanenih usěvah.

Od *Dj. A.*

Poglaviti uzrok bolesti pri svakom rastećem sastoji ponajviše u tom, kad se sok u rastećem pokvari, koja bolest poslě cělo rasteće zarazi, i u samu liku predje.

Kao god što je lika od lana najglavnii dio ovog rastećeg, kog mi pri gospodarstvu upotrebljavamo, isto je tako i za dobro napredovanje ovoga rastećega najnuždnija, koja je stvorom svojim sasvim podobna žilama i kèrvi čověčjeg těla. Lika sastoji se iz veoma tankih končanih kanalah, koji su kao grane po cělom stablu razširene, i u često jedno s drugim skopčane. Lika se kroz svoje kanale isto onako vlagom iz zemlje hrani, kao god što tělo jelom; i kako lištju, tako isto i deblu hranu dovlači, i podpomaže, da rasteće bolje napredovati može.

Kad je lan na zdravo podvodnoj zemlji posejan, onda biva lika množinom hrane sasvim kèrta (spróde, unbiegsam). Isto tako kad se čankolizna rasteća (Schmarotzer-Pflanzen), kao što je popovac itd., oko lana obviju, koja mu hranu preotimaju, i onda lika izpod one zelene kožice, kojom je pokrivena, prie vrěmena uvene, odkuda se dugačkom i dobrom lanu nikad nadati nemožemo, a i ono, što kratko bude, veoma je slabo i kao trulo, i s težkom se mukom od pozdera očistiti može.

Kao god dakle što podvodna města i čankolizna rasteća veliki uplív na liku, najpoglavitii dio ovoga rastećega, imaju, isto tako štetno i na sěme děluju, koje većinom bez zdravog mlěčca ostane, i poslě redko ili skoro nikako nenikne. Najbolje će dakle svaki zemljodělac učiniti, ako

Digitized by Google

za svoju potrebu nuždno sěme sám podhrani, jer po izloženom pravilu ako ga kupi pèrvo, nemože izbĕći sumnju, da li će niknuti, a drugo, neće mu se ni trošak ni trud upotrebljeni naknaditi.

Nepriatelji lanenih uševah jesu:

1. Buvač (buač, buhač; chermes Lin.; Blattfloh), koi lanu ponajviše škodi, osobito kad je vrĕme suvo, i kad je zemlja slaba i mèršava, jer onda gomilama na lanene uševe, koji tek što s jednog ili dva palca odjačaju, napadnu, i lan sasvim do samog korena podgrizu; odkuda se poslĕ njegovom napredku i koristi očekivanoj nadati nemožemo. Ovo se u prolĕtje ponajviše dogadja, jer kad se pod jesen lan poseje, u toliko je od buvača osiguran, što onda redko i ne u tolikoj množini na usĕv napada.

Sva moguća sredstva, koja su na to upotrebljavana, da bi se ovo zlo predupreditи i odvratiti moglo, slabo su od kakve pomoći bila, no samo ovo jedno izkustvom više putah pokušano sredstvo preporučuje se: da se sĕme, prie nego što se poseje, sa zejtin-terpentinom natre, potom na tanko prostre, da se osuši, i odmah poseje. *)

2. Skakavci (kobilice), koji su u obće svakomu rastećemu škodljivi, i kao što je poznato, gdĕ oni na kakve predĕle napadnu, ondĕ zaista tužne glasove za sobom ostave, i kao što vele »ondĕ trava rĕdko niče.« **)

3. Opadanje lištja. Ova bolest sastoji se u tom, da sve lištje sa stabla opadne, čim malo lan odjača, koi poslĕ zakèržavi i osuši se. No ovo lanu onda škoditi može, kad je zemlja, na kojoj je lan posejan, mèršava i slaba. Gdĕ je pak zemlja mastna i nagnojena, ondĕ lan koliko toliko opet napreduje, jer hranu stablom žila dobija, i samo u toliko lanu škodi, što zbog mnogog pozdera, dok se izčisti, kratak bude.

4. Poleganje lana. Ova bolest veoma je škodljiva, što kad lan polegne od vĕtra ili burne kiše, rĕdko se kad podigne, osim kad je zdravo mlad i zelen, — koi poslĕ ili iztrune i na suncu spèrži se, ili ga čankolizna rasteća napadnu i onda ga sasvim sataru. — Ovo predupreditи mnogi su pokušavali, i lan podizali, ali slabo su se hasnili, jer i ono lana što bude, sasvim je kratko, kèrto i puno pozdera.

---

*) Nĕkoja druga sredstva vidi u Kolendaru za puk 1849. Ur.

**) Nĕkoja sredstva proti njim vidi u Kolendaru za puk 1849. Ur.

Digitized by Google

5. Žutiea. Bolest ova onda lanene uševe napada, kad s prolětja lan ozebe, i to se po tom poznati može, što vèrh sasvim uvene i požuti, i zato poslě nikako napredovati nemože, nego se zapeče i u stablu zdravo odeblja. Ova bolest lanenih uševah ne samo od zime pojavljuje se, nego kad je i velika suša, osobito kad kiše u prolětno vrěme, dok je još mlad, neima. — Od ove zaraze, ako lan na korenu i neugine, on se ni na kakvu drugu potrebu obratiti nemože, osim na džakove (vreće) i na debela platna, jer mu je vlakno posve kratko i cèrno.

Izvěstje g. Franje Trummera.

(Nadalje).

Gledc na zrak i kakvoću zemlje mogu ja pred svim meni poznatim grozdjem za umnožanje iliti sadjenje u Hèrvatskoj osobito preporučiti:

1. Běli Wälschriessling, koi svaku zemlju ljubi, i glede obroda zeleniki, ako ju baš nenadilazi, ipak je svakako jednak, glede pako jakosti polag istog obdělavanja vino od 1,098, dočim vino zelenog Hainera samo 1,068 gradah daje.

2. Cèrljeni Traminer ljubi osobito suvu zemlju, u kojoj je jako plodan, gnjilloći manje podvèržen, daje u dobrih godinah puno cvebah (cibibah), i uzmožno puno jakosti vino. — Iz kojeg se razloga ovaj cèrljeni Traminer sa zelenom Haineru prispodablja, koi u istom položaju, kako je već gori kazato, vino od 1,068 dočim cèr. ljeni Traminer u Štajerskoj 1,106 važe, to se nemože dokučiti; kako dakle visoko mogao bi se u hèrvatskom za vinstvo tako ugodnom zraku podići?

3. Běli Riessling, koi, ako baš i nije najplodnii, nego ipak najuzmožnie vino u cěloj Austrianskoj daje, koi iz okolice Rajne podaleko je na glasu, i već je u Štajerskoj do sad dovoljnih dokazah dao, može se u Hèrvatskoj polag lagodnog zraka i zemlje sa rajnskimi vinogradi svakako nadtěcati, zato se je ufati, ako se još k tome obradjivanje naslědovalo bude, da se vino zadobljeno u jednaki red sa onim na Rajni staviti bude moglo.

Nemislim takodjer, da će bit suvišno učiniti opazku, da bi napravljenje izvanrednog vina, osobito tako zvanog šampanjera, za koi se još svake godine znameniti novci u inostrane dèržave šalju, kroz to moglo obćie postati,

Digitized by Google

budući da se u Hèrvatskoj od manje znamenitih tèrsovah još dobro vino pravi.

Za postignuti ovu svèrhu mogo bi se:

4. Běli cèrljeni i modri Klevner vèrlo preporučiti, koi francezkomu šampanjeru naličnо vino daje.

Ove vèrste Klewnera ranie sazrěvaju i zato se mogu u manje prilične strane saditi.

Ovaj mora se na pose od drugih felah saditi, da se zbog ranie zrěloće prie pobrati može.

Za pěnjušicu je najbolje vino od Klewnera i to poradi svoje finoće, sladkoće i slasti.

5. Zaslužuje běli Mosler veću pozornost i razprostranjenje, nego što je do sad u Hèrvatskoj navadno bilo.

Iz groždja ovog Moslera děla se u Štajerskoj i Ugarskoj najbolje vino, naime u Ugarskoj poznati Tokajac, zato bi i u Hèrvatskoj obćii postati morao, da se glasovitost kalničkog vina i na druge manje važne gore protegne.

U istoj gori Omiljskoj, župe Moravečke, našo sam iztraživajuć, koliko ima u njemu šećera i alkohola prama drugim groždja vèrstim, naime.

Běli Mosler	sa	1,109	gradah	špecifičke	težine
Cèrljeni Portugez	»	1,088	»	»	»
Zeleni Hainer	»	1,084	»	»	»
Modri Köllner	»	1,073	»	»	»
Modri Blank	»	1,068	»	»	»

Vrědnost vina raste polag badenske moštne vage od vedra sa 5 povišenim gradom za 1 for. u sr., tako na priměr vino sa 1,068 vrědi 2 for., tako vino sa 1,088 6 for. vrědi. Moglo bi dakle svakome jasno biti, koliku bi pozornost na izbiranje tèrsovah za umnoženje odredjenih obratiti trebalo.

Glede sadjenja novog vinograda opazujem slědeća:

Novi vinograd sadi se u Hèrvatskoj obično u zemlju neobdělanu; — no koliko sam mogao opaziti, bilo je prie polje, šuma, ili možebiti stari izrodjeni, zanemareni vinograd. Sadi se ili loza, ili što je najobičnie, već zakorenjeni klučeći, u jame motikom samo bèrže bolje izdubene, s onom najvećom progrěškom, da po 2—3 oka nad zemljom stoje, koja se po jakosti sunca prie osuše, nego što kroz svoje korenje potrebitu za življenje svoje hranu usisati mogla; ona pako oka, koja se u zemlji duboko nalaze, moraju se zadušiti; odakle slědi:

1. Da kod ovakovog sadjenja načina pri ugodnom

Digitized by Google

vrèmenu i boljem obradjivanju u istoj školi, ipak navadno jedna polovica odrastka neima; za koju prazninu izpuniti po 3—4 puta poslè presadjivati se mora.

Ako se jedno — ili dvog odišnji ukorenjeni klučeci sade, i odrastka neimaju, to se onda sigurno nesmotrenom sadjenju pripisati mora.

Iz toga vidi se, da su takove škole za odgajanje mladih tèrsovah sasvim potrebite, ako hoćemo ovome zlu da doskočimo, kojih školah u Hèrvatskoj još vèrlo malo imade.

2. Da, ako se zemlja prie, nego što se sadi, prikladno nepriredi, i polag potreboće nenadjubri, nove zasadjene tèrsove poslè nèkoliko godinah, da plodni i dugotèrpni budu, prekopati ili bolje rekuć povaliti treba, kojom prigodom zemlja potrebitu rahlost i djubre dobije.

Ako pako potlašnje troškove i gubitak vrèmena u obzir uzmemo, tako ćemo pripoznati, da ovi prestignu one, koji se čine pri marljivom i pazljivom sadjenju, po kojem vèrhu toga još i ono s velikim troškom skopčano váljanje izostane. *) Valjanje starih tèrsovah u starih vinogradih netreba ipak propustiti, već ga usuprot još s većom marljivostju tèrati valja, jer samo kroz váljanje dobrih felah vinove loze mogu se praznine u zapuštenom vinogradu najprie izpuniti, i plodni te najbèrže rodeći tèrsovi dobiti.

(Konac drugi put.)

Smèsice.

Što valja činiti, da salata neproraste? Obično salata, kad se uglavići, podkrade se, da čovèk ni neopazi, i kad je najbolja za jelo, proraste. Ovo ćeš preduprediti, ako samo nèkoliko bokorah (Buscheln) za sème ostaviš, i poreć njih prut zabodeš, a druge sve posrèd glavice nožem do korena razsèčeš. Tad se nemoj bojati, da će salata prorasti, nego će se sve većma glavičiti.

Kako se mogu kalami (cèpi) na daleko pošiljati, da se neosuše? Nakvasi blata sa uljem (zejtinom), i od tog blata načini povelike lopte, pak u njih pozabadaj šibljike, i to s one strane, s koje su odsèčene. Ovim načinom mogu se kalami s jedne granice na drugu šiljati, bez da će se osušiti.

*) Ovdè dobro stoji štono je rèč: da skupac po dvaput platja.

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

Br. 12. Zagreb. Měseca prosinca.. **1848.**

Sadèržaj: Izvěstje o lětini g. 1848 u Podravini. Od člana g. *Andrie Brebrića.* — Izvěstje g. *Franje Trummera.* (Konac). — Voćarstvo. Od *Pavla Bibića.* (Konac).

Izvěstje o lětini g. 1848. u Podravini.

Od člana Andrie Brebrića.

1. Zimski usěv, a imenito raž, prerano posijana, pod snĕgom, koi na mokru zemlju zapade, znamenito sagnjila, redka je ostala, i tako iz toga, kako i iz onog osobito uzroka, da je sparina velika dugotrajna u měsecu lipnju zèrno prisušila, te na stupanj savèršenosti doći prepréčila, jedva trud poljodělca naplati, a na mnogom polju, osobito u nizini ležećem, jedva je sěme povratjeno. Što se pšenice tiče, ova u onih městih, gdě od sněti tèrpila nije, tako u slami, kako i u zèrnu bolje je nego srednje urodila. — Buduć da baš ovdě o sněti (Brand) spomen biva, ja po mome vlastitom izkustvu sasvim lako, i osim malo truda baš nikakvog troška neiziskivajuće sredstvo proti sněti pšenice i prove preporučiti mogu, naime da se sěme nĕkoliko danah pred sětvom preko plamena od upaljene slame načinjenog prebaca.

2. Zob, akoprem ulětje (prolětje) sušno je bilo, ipak tako u slami, kako i u zèrnu dobro, usuprot pako ječam lětni u obodvojem obziru jako je hèrdjavo obrodio.

3. Kukuruz poslě kiševatog ožujka i poslě svejednako

Digitized by Google

trajajuće suše u grudljivu zemlju posijan, svake vlage lišen kasno je i težko kliti, samo na redkom iz zemlje izići mogao; zato je samo srednje, svakako slabie od prošaste godine urodio, osim onoga već na koncu svibnja posijanog kukuruza, koi polag svega toga, što su ga skakavci još u zelenom stanju sve do klipa (vlata, bata) i stabla pojeli, ipak je preko svake nade obrodio.

4. Helda u 3 put uzoranu zemlju posijana sasvim dobro, usuprot pako ona u stèrnište poslě pšenice i raži posijana, akoprem je zadovoljno i u vrème ugodne kiše padalo, od juga u měsecu sèrpnju i kolovozu u cvětu osmudjena, i napokon po mrazu prerano nadošavšem sasvim poparena, malo je više nego ništa u zèrnu izdala.

5. Krumpir u ravnicah tako glede kakvoće kako i količine dobro je obrodio; no na bèrdinah, a navlastito na kèrčevinah, još je tragove gnjiloće na sebi nosio.

6. Livade u obće godini prošastoj priměrno dadoše sěna; no otava se samo na livadah, rano u početku lipnja pokošenih, koristno kositi mogla.

7. Pčele, koje su poslě dugotrajne, sněga pune, zime kasno u měsecu ožujku iz zatvorenog nezdravog na čisti zrak izlaziti, i sebe od smetja očistiti priliku imale, mogle su se zato malo po malo zapomoći i objačiti, te kasno u lipnju rojiti; odakle slèdi, da tako nazvanih nenaplodjenih rojevah (Jungferschwärme) za budući plod (Fortpflanzung) bez dvojbe najboljih dobiti nije bilo moguće. Što se u ostalom iznoska tiče, sve okolnosti neugodne u obzir uzamši, tužiti se nemožemo, buduć da je 39 tèrnkih iliti koševah do 12 centih meda dalo, koi se ovdě po 10—11 for. prodaje.

8. Osim gubača (kako se ovdě naziva), koi istina polag svega toga, što se je po dugotrajnom lěpom vrèmenu suh pobrati mogao, ipak nikakove cěne neima, šume baš od nikakove hasne bile nisu, dočim žir (želud) sasvim pišiv (pušljiv) na nikakovu korist obratut se mogao nije.

9. Vinobera, s redkimi iznimkami, more se uzporediti s onom godine prošaste glede količine, glede pako kakvoće u plitnosti i mirisu može se predpostaviti nezaboravljenoj godini 1834., dočim u jakosti takodjer istome po svoj prilici zapostaviti se neće; — kojega se ovdě požunac po 6 for. šajna prodaje.

10. Ovogodišnji zimski usěv odviše je kasno izpao, iz onog nezrělog straha, da tobož skakavci ovdě udomaćeni usěv već pred nadošavšom zimom uništili nebi; nego,

Digitized by Google

kako se vtdi, po svoj prilici svaki se je prevario, budući da zima suva bez snéga usěvom kasnim naravno slabim nahuditi mora, akoprem se ja u žetvu istog usěva slabo uzdam, znajući, da su skakavci, kako već rekoh, ovdě po svoj Podravini razpèršeni i udomaćeni jaja u zemlju stavili, koja bi po ovoj suvoj zimi sasvim zdravo sačuvana budućeg svibnja izležena siroti Podravcu neugodnim načinom račun smesti mogla.

Izvěstje g. Franje Trummera.

(Konac).

Što se ravnanja i rezanja tèrsa tiče, to bi po mome mnenju medju tolikimi načini za Hèrvatsku rezanje Laudenbacherovo sa više reznikah pèrvenstvo zaslužilo, s onom samo razlikom, da najprie stablo barem 1 stopu visoko pustiti, pa onda tek za krunu skèrbiti se valja, kako Figura 1. pokazuje, da grozdonoseće loze više nad zemljom stoje, te se tako groždje od gnjiloće sačuva.

Zato u Štajerskoj i u svoj južnoj Němačkoj do nizkih tèrsovah toliko dèrže, da, koji su bliže zemlje, s tim laglje i bolje dozoriti mogu; medjutim ipak u Hèrvatskoj, gdě je topli zrak i ilovača zemlja, mogla bi visina od 1 stope probitačnia biti, kolci polag mog mnenja mogli bi onda sasvim izostati; a sad sam ponajviše opazio, da su s većega samo visoki stari tèrsovi k kolcu privezani.

Vezanje mladicah netreba zanemariti, jerbo se neda prepréčiti, da se nebi pojedine mladice, dok su još kèrke, bud kroz vlastitu težinu, bud kroz větar otèrgle; u obće pako simo tamo neuredno viseće mladice otegotjavaju ulazak u vinograd, a i obdělavanje.

Zato ja predlažem, da se mladice barem 1 stopu visoko od stabla računajuć skupa, no nipošto na čvèrsto, vežu, i poslě kako jagode već debljinu od zečjeg taneta (Hasenschrott) postignu, što navadno na koncu sèrpnja biva, na 2—$2^1/_2$ stope u dužini odrežu. Vidi Figuru 2.

Oni pako izrastki, koji poslě ovog obrezavanja iza strane izadju, mogu se samo s veće strane obrezati, kada

Digitized by Google

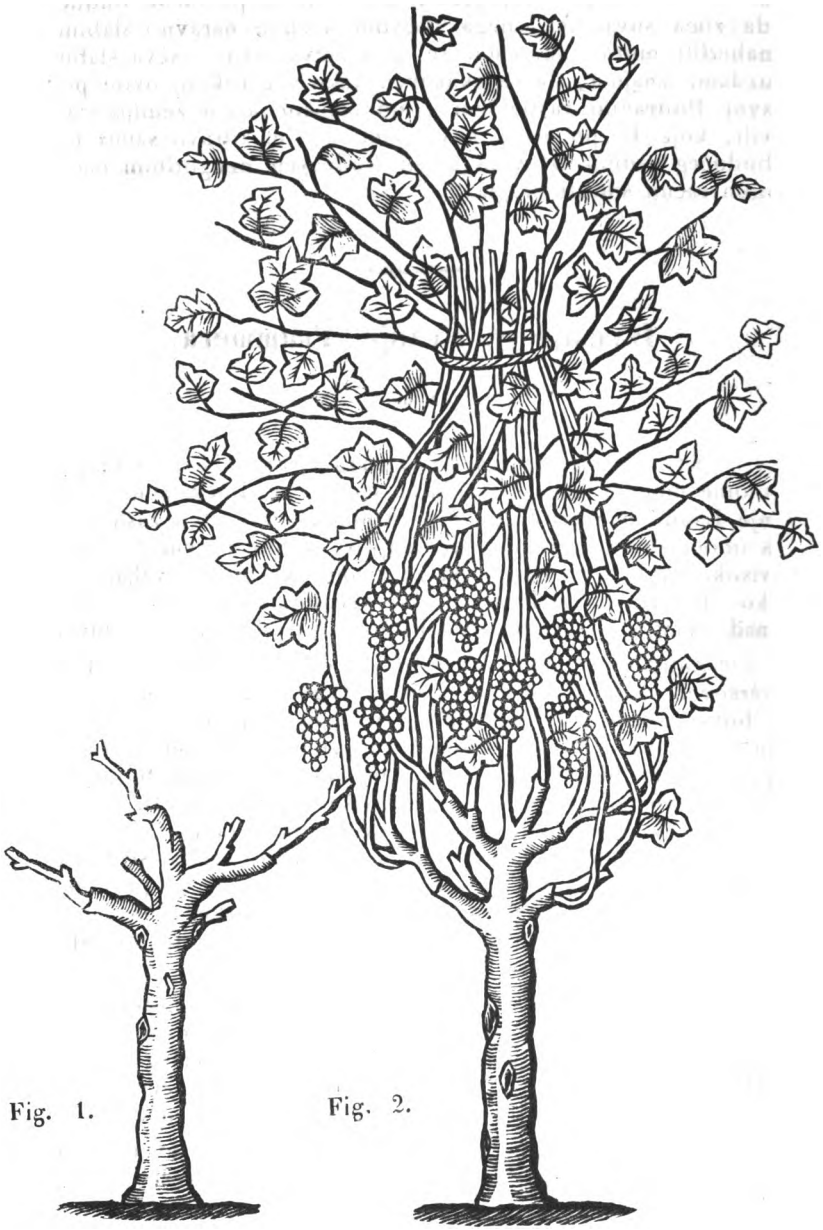

Fig. 1.

Fig. 2.

Digitized by Google

već jagode mekane postajati počimlju, istom prigodom tamo, gdě bi groždgje gnjiti htèlo, valja svezu napomenutu odrezati Vidi Fig. 3.

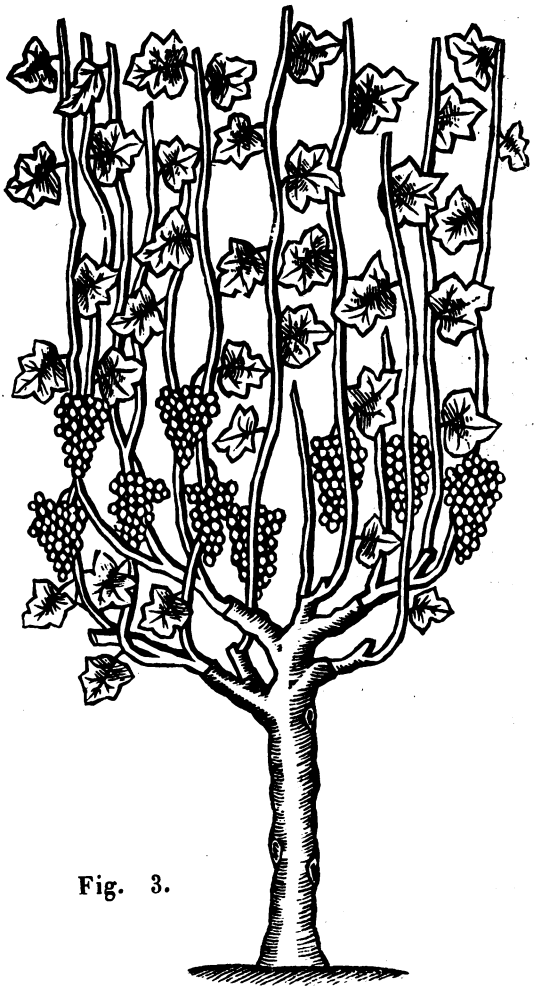

Fig. 3.

Mladice do to doba već su odèrvenile, i privadile se jednako gorě stojati, groždje dakle oprošteno zraka otvo-

Digitized by Google

reznog uživa, i gajiloći se prilika oduzima. Ovaj je način u najnovie vrěme takodjer u Štajerskoj na 200 ralih u život uveden i zaista ne ne bez najboljeg uspěha. — Broj i dužina reznikah ima se naravno polag jakosti tèrsa ravnati.

Broj reznikah more se od 3 do 20 protegnuti. Navadno neka svaki reznik 2 — 3 vidljiva oka ima, kod jačih tèrsovah pako mogu se po 4—6 okah gděgdě ostaviti, nego ipak neka se izmedju takovih naizměnce reznikah od 1—2 oka ostave, koja opet pojaču lozu za buduću godinu potěrati mogu.

Kako se mladi tèrsi za ovaki način rezanja, kako takodjer i oni polag stare navade samo na jednom stablu odgojeni prikladni načiniti, i poslě toga uvěk rezati imaju, to se može u mojem od obdělavanja vinograda govorećem praktičnom dělu na strani 113. razložnie viděti.

Na ovaki način odgojenih tèrsovah ima u jednom vinogradu u župi Dubrava kod Vude blizu Čubinca, samo što su većma zapušteni.

Tèrsi iliti loza ponajviše je bez kolca skupa povezana, samo šteta, što gori oni izrastki odrezani nisu, što ulazak u vinograd jako prěči.

O gnojenju vinogradah.

Čuo sam u Hèrvatskoj obćenito tužit se, da neima dosta gnoja za polja, a kamo li za vinograde. Koliko tisućah ralih zemlje imade tu, koje su samo iz tog uzroka puste i neobdělane. Ja, koi sam kratko samo vrěme boravio u Hèrvatskoj, nenadjoh nigdě, da je kakva oskudica u stvarih, iz kojih se gnoj gradi. Pogledao čověk lěvo il desno, svagdi će naći stvarih u izobilju, koje su za gnoj podobne, kad bi samo svět za njih mario. Razuměm ovdě stostruke brežuljke obraštene obilnim gèrmljem (ponajviše lisnatim dèrvjem), kojim se može nastirati u štali, kad neima dosta slame. Najbolje je, šikarje ovo měseca sèrpnja (Jul.) i kolovoza (Aug.) u rukoveti svezati, pol stope na dugo saséći i tako marvi i svinjam nastirati. S time bi se mogao gnoj neizměrno pomnožati, i vèrlo dobro na polju upotrebiti.

Poznato je, da štalski gnoj i vinogradom najbolje prija; no vinogradi su zadovoljni i s drugim rukotvornim to jest umětnim gnojem, koi na polju baš od velike koristi nije.

Digitized by Google

Rukotvorni (umětni) to jest měšanac (Compost) gnoj.

Tomu služe osobito grane lisnate hrastovine i jalševine, zatim lěskovine, brezovine i bukovine, kao takodjer bujad (paprat, preprut) i odrezotine od vinove loze itd. Ove grane valja u sèrpnju (Jul.) i kolovozu (Aug.), dok se lištje čvèrsto dèrži, najviše na 1 stopu dužine zajedno s lištjem saseći, na hèrpe (kupe) skupa sa zemljom nagomilati, i tako puštati, da napole strunu iliti spèrhnu.

Ovoj steralj (Schichte) saseckanih grančicah valja 1′ visoko složiti, a zemlju iz šumah, putevah, medjah i najdolnjih krajevah vinograda, koju poslědnju nagla kiša sa vinograda (tako zvanu namuljinu) sabere, treba s pol stope visoko naněti. Zemlja ova nije, istina, za pomnožati gnoj, nego samo zato, da stvari laglje iztrunu. Ako se preko onog steralja od saseckanih grančicah pospe živo iliti neugašeno, u prah satèrto vapno (kreč), to sve bolje rastavlja se i trune, od čega je i vino mnogo bolje. Vino kalničko zato je tako dobro, što raste na vapnenoj zemlji.

Ovakove hèrpe od měšanca da nebudu višje od 4′, a to zato, da vlaga odozgo do dolě prodèrti može. Širina i dužina ravna se polag města, i takove hèrpe valja vazda napraviti blizu štale, da ih s malim trudom gnojnica više putah preko godine naplavi, što naravno mnogo doprinosi k snagi měšanca.

Ovakove hèrpe valja svake godine po jedan, dva puta prokopati iliti preobratiti, da se sve zdravo premeša.

Ovakov gnoj može se druge godine upotrebiti s najboljim uspěhom na město štalskog gnoja, kad se sadi mlada loza, vale i gnoje stari tèrsovi.

Kad imaš ovakog gnoja, možeš vinograde, kad uztreba, pognojiti, a štalski gnoj za polje sačuvati.

Měšanac, kao god i štalski gnoj, nevalja po vinogradu raztepsti, nego do korena metnuti, ako nećemo, da samo drač u vinogradu radja, već da tèrsu jakost podaje.

Měšanac od zemlje i gnoja nije za poljodělca, već za vèrtlara.

O prešanju i o postupanju (baratanju) s vinom.

Kod prešanja (moštarenja) običnog u Hèrvatskoj neodobravam, da se sgnječeno (sdrucgano) groždje u zločestih ili zlo pokrivenih kadah iliti bednjih (ili kao što ovdě kažu: na tropu) pušta po 12—14 danah stojati i tako ko-

Digitized by Google

načno prokipiti, što svakako zločeste poslědice za sobom vuče.

1. Svaki ulazak zraka izvanjskog vinu škodi, i s čim je duže vino izvanjskomu zraku izvèrženo, s tim se više kiseline radja. Odmah kako mošt uzkipi, razpuknu se kožice i sprave se s bělom mrenom (bersom) čisto gori na moštu, gdě se napole osuše i do skora uzkisnu; k tomu se još pridruži někakva uzkisla plěsanj (plěsnivoća), i tako pri měšanju ova škodjiva kiselina i mošta se primi.

2. Kada se pri měšanju mošta (a měšati ga valja po 2—3 puta na dan, već kako manje više kipi) badanj (kada) odkrije, otvori se put vanjskomu zraku do mošta, a kroz to gubi se mnogo ugljevite kiseline i alkohola, po čemu se vino pogoršava.

3. Od běle mrene iliti berse, ako se sa moštom poměša i s njim prokipi, biva vino gorko, tim većma, kad se još i klički u preši razkvase.

Kada se pravi cèrveno vino, što biva u posudah otvorenih il zatvorenih, treba da mošt preko kožicah prokipi, a to zato, da ove svoju boju ostave; no prie svakako valja bersu ukloniti. Dalješnje postupanje sa cèrvenim vinom opisano je pobliže u mome praktičnom dělu o obdělavanju vinogradah na strani 201.

Po mome mnenju dobro je, da i bělo vino sa kožicami prokipi.

Grožđje, koje ima pune i debele kličke, valja obrati. Suvišno je obirati jagode, ako su klički uvenuli ili bez soka. Jagode treba sgnječiti, i u kade il bureta (lagve) metnuti, ove sa gunji dobro pokriti, i ostavit u miru, dok neuzkipe, što ćeš najlaglje poznati, kad čuješ vrěti, i kad opaziš, da se mehurčići s kožicami gorě rivaju. Kako to opaziš, što navadno u 3—4 dana biva, idi odmah te prešaj.

Ovakim se putem postigne:

1. Da se dobije ukus (žmah), koi se ponajviše u kožicah nalazi.

2. Da se kod čvèrštjih i mesnatih jagodah, osobito pako kod prezrělih, šećerni (cukorni) děli laglje razkvase.

Ako se pako ovaj trop duže vrěmena u kadah ostavi, onda mu ukus i sladkoću kiselina preoblada.

Za dobiti čista, bistra vina, treba vino više put, osobito pèrve godine, pretakati, a to je s tim potrebitie kod mekanih felah grožđja, i gdě su podrumi (pivnice) hèrdjavi.

Digitized by Google

Pèrve godine valja vino, — ako se (što u Hèrvatskoj nigdè nebiva) očisti odmah od pène, koja se naredi, kad vino kipi, — u sěčnju (Jan.), svibnju (Maj.) i studenom (Novemb.),

druge godine u veljači (Feb.) i listopadu (Oct.), i kod mekanog vina tretje godine barem još jedanput pretočiti.

Čištjenje vina, čini mi se, sasvim je zanemareno. Čištjenje, istina, vino mnogo nepopravlja, no većma ga preporučuje.

Vino najbolje, ako nije čisto, mora se zapostaviti slabiemu, koje je čisto. Za čistiti vino ostaje bez dvojbe od svih načinah najbolji mijur (mehur). Kako se valja njim slnžiti, to je obće poznato.

Veoma žalim, što sam u jesen prošaste godine kratko samo vrěme baviti se mogao u vinogradih hèrvatskih, pa i onda je bilo vèrlo nepovoljno vrěme od 24. rujna (Sep.) sve do 2. listopada (Oct.), tako da nismo mogli, nego samo něke gore pohoditi.

To je dakle uzrok, zašto nemogu potanko opisati sve, što se obdělavanja vinogradah su Hèrvatskoj dotiče. Toga radi neka se zadovolje štioci sa ovo nekoliko čèrticah, kao gradjom k obširniem dělu. U ostalom dalješnje nauke radi usudjujem se preporučiti moja dva děla:

Systematische Klassifikation und Beschreibung der im Herzogthume Steiermark vorkommenden Rebensorten. Gratz 1841, i

Der praktische Weinbau von Süddeutschland und Steiermark. Wien 1845.

Ako me i u buduće dopadne pověrenje družtva, tad moja dalješnja iztraživanja želim nastaviti u drugoj polovici kolovoza (Aug.) ili u pèrvoj polovici rujna (Sep.) měseca, da tako svèršim dělo o ovoj za Hèrvatsku toli važnoj struci gospodarstva, kojoj tamo i zrak i zemlja toli prija.

(Napokon hvali: preuzvišenomu g. biskupu Jurju Hauliku, što ga je tako uljudno primio, i priliku mu dao izkustva svoja u Jurjevcu pomnožati; zatim veleslavnomu osrednjem odboru družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga i svim veleuglednim priateljem domovine, koji su ga na njegovom putu pratili i podupirali).

U Gradcu 10. ožujka 1848.

Digitized by Google

Voćarstvo.

Od Pavla Bibića.

(Konac.)

O bolestima plodonosnih dèrvah, i o sredstvama protiv ovih.

Neplodnost. Bolest ova proizlazi ili iz nevěštog izbora za kalamljenje grančicah, ili iz nedostatka dovoljnog soka zbog mèršave zemlje, ili najposlě iz izobilja soka, kog iz mastne zemlje dobija.

Ako je, da dèrvo zato nerodi, što se grančica za kalamljenje, možebiti, s mladog dèrveta, koje jošt nije rodilo, ili odveć s matorog dèrveta odsěkla; to u ovom slučaju neima drugog lěka, nego da se najznatnije grane dèrveta u glavi u razcěp, ili u koru nakalame, i tako ćemo do 2—4 godine do ploda moći doći. Ako li je pak, da zbog mèršave zemlje i nedostatka soka dèrvo nerodi; onda zemlju onu okolo žilah s dobrim strunutim gnojem pomoći treba, ili dèrvo na drugo město u snažniju zemlju presaditi. Ako najposlě dèrvo zbog izobilja soka plod nedonosi, no samo u dèrvo raste i granje těra: onda mastnu onu zemlju treba pazljivo sa žilah skinuti i drugu měršavu ondě usuti.

Někim matorim dèrvama, koja zbog toga nisu rodila, što je město ono, gdě su posadjena, odveć suvo i tvèrdo, so tim je, da rode, pomognuto, što se na žile mlogo vode sipalo, ili okolo žilah mlogo sněga nabacalo, — ili ako je zemlja vèrlo bujna, i u dèrvetu više soka, nego što bi trebalo, ima, — da mu se kora onda, kad se u punom tečenju soka nalazi, zasěče, ili po koja žila odsěče.

Osim ovog slědujuća se kao sigurna sredstva preporučuju, kroz kojih upotrebljenje utančava se u njima sok:

a) Da se kora dèrveta para několiko godinah jedno za drugim, koje ovako biva: vèrh noža, koi je zaoštren i oštar, treba izmedju dva pèrsta uzeti, da nebi duboko zarezao, no samo gornju koru; — pa onda od glave do zemlje valja koru razparati; to biva u prolětje od iztočne i zapadne ili sěverne strane; u nuždi pak od više stranah i u svako vrěme, izuzimajući zimu. S ovim će se izobilni sok, koi se iz žilah u glavu penje, zaustaviti, i u stablu razděliti.

Digitized by Google

b) U kolovozu (Aug.) treba na glavnim u glavi granama gornju koru unaokolo s 3—4 palca široko odsèći, no tako da se ona najtanja do dèrveta kora nedodirne, — poslè četvèrt sata onu istu skinutu koru valja na svoje mèsto svud unaokolo metnuti, i s likom vezati. Poslè mèsec danah treba ono odrèšiti, i zaista će se naći, da je već druga nova kora rasti počela. Za ovim treba svu ranu s likom unaokolo opet obviti, i do slèdujućeg lèta ostaviti. Grane, koje su ovako lèčene, roditi ćedu zdravo, a i druge mogu pomalo ploda doněti.

Nerastenje. Kad dèrvo u rastenju malo, ili nimalo napreduje; kad mu lištje, a i sam plod prie vrèmena opada, i kora je tvèrda: to se mora uzrok potražiti, da bi mu se pomoći moglo. Ova bolest proizlazi od velike suše, od mravih, miševah itd. Osim toga, što bi ove uzroke uklonili, možemo, ako bolest nije mah otela, često so tim pomoći, da se grane skrate, i dèrvo se nagoni, da nove grančice potèra. — Ili, okolo stahla metnuti vlažnu mahovinu, koju kadšto kvasiti treba. Ili, zemlju s govedjom kèrvju izmèšanu svud okolo žilah dèrveta metnuti. — U jesen treba gdègod jednu jamu izkopati, i svu izbačenu zemlju na stranu metnuti; jedan red u jamu nabacati dobre zemlje, na ovo usuti govedju kèrv, i dobro sa zemljom izmèšati; — u ožujku (Mart.) treba gornju zemlju sa žilah bolestnog dèrveta polako skinuti, i onu s kèrvlju poměšanu zemlju na mèsto nje s jedne stope debelo nasuti; kroz ovo se dèrvo pomladi. — Pomaže vèrlo ovakovim dèrvama, da se na žile njihove pomije ili vuškija — čorba od govedja djubreta — sipa.

Žutica. Kad na dèrvetu lištje žuti, i prie vrèmena opada, onda ono od žutice boluje. Ova bolest dolazi od vlažnog mèsta, ili od neplodne i okorèle zemlje, gdè je dèrvo posadjeno; — ili najposlè odtuda, što je, možebiti, koja žila povredjena. Pri pèrvom slučaju: treba vodu sa žilah kudgod propustiti; — pri drugom: dèrvo najprie obkopati, a poslè pomnjivo zalèvati, ili na žile snažnu zemlju nasuti; — pri poslèdnjem pak slučaju: žile pazljivo pregledati, i ako se kakva povreda nalazi, dobro očistiti i dèrvomazom zamazati.

Opadanje cvèta, ili prie vrèmena voća. Ako se ova bolest kod kog dèrveta nalazi, to mu valja žile od. kopati, pa pepela od vinove loze, ili od graškove ili bobove slame po njima posuti, i s dobrom zemljom opet za. gèrnuti; ako li dèrvo na kakvom vlažnom mèstu stoji: on.

Digitized by Google

da neima drugog sredstva, nego da se s onog mĕsta na bolje premĕsti.

Šteta od ladne kiše i izvanredne suše u vrĕme cvĕtanja. Ladna kiša pričinjava veliku štetu dèrvama, kad cvĕtaju. Ko dèrva svoja u vrĕme cvĕta po nĕkoliko putih obdan zdravo protresa, da kiša opadne, onaj će okušati ploda od dèrvah svojih. Ako je velika suša prie, u samom cvĕtu, a i odmah poslĕ cvĕta, to cvĕt, pa i zametnuto voće s najzdraviih dèrvah opada. Ovdĕ je zalĕvanje najbolje sredstvo. Ili treba pored dèrveta jedan s frižkom zdenom (bunarskom) vodom napunjeni sud metnuti, dokle dèrvo neprecvĕta. Dèrvo će poslĕ ono vlažno izparenje na sebe privlačiti, i tako cvĕt prie vrĕmena neće opadati.

Opala (Brand). Ova je vèrlo obična bolest, osobito kod dèrvah s košticom. Kora na stablu po nĕkim mĕstama biva cèrna i suva zajedno s dèrvetom pod njom. Ova bolest postaje od razlĕvanja i zauzdèržavanja soka u kori, a ovo proizhodi od mèršave zemlje, od mastnog groja, od spolnih uvrĕdah, kada kopači ašovom, motikom itd. o dèrvo udare; kada se lĕstve (merdevine, merdivene) pri branju ploda na dèrvo naslone, i kora zagnječi; kad se grana odpili (odtesteri), i rana ni s čim se nezamaže, a najviše od mrazevah u prolĕtje proizlazi.

Da bi dakle dèrva od ove bolesti sačuvali, treba izbĕgavati, da uzrok bolesti ovoj sami nepodamo. Ali kad već dèrvah imamo, koja bolesti ovoj podleže, to treba svu onu cèrnu koru, a i sámo pod njom suvo dèrvo sve do zdravog dèrveta tako izsĕći, da ni najmanje suvog i bolestnog dèrveta neostane.

Melem za ovu bolest i ranu pravi se ovako: Dvĕ trojine frižka lĕpa — pol tretine neugašena kreča (vapna), i toliko govedje balege uzeti, i s dèrvetom tako izmĕšati, da se jedno od drugog nerazlikuje, a da bi se kreč jost bolje ugasiti mogao, može se i malo vode dosuti. Melema ovog netreba više napraviti, no samo koliko će 3—4 dana trajati. — K ovom treba uzeti 4 lota gustog terpentina, 1 lot destiliratog kinmasla (Kienöl), 1 lot voštana masla (Wachsöl) i 1 lot u prah stučene kolofonie. Terpentin treba na žeravici raztopiti, pa poslĕ sve one smĕse u njega usuti, da se pomĕšaju. Ovo zatim treba usuti u onaj pèrvi iz lĕpa, kreča i balege načinjeni melem, i donde mĕšati ga, dokle god nepostane sjajan. S ovim poslĕ melemom valja ranu na dèrvetu izsĕčenu podebelo — s četvèrt palca

Digitized by Google

(cola) zamazati, jerbo će melem ovaj tako otvèrdnuti, da ga kiša i vètar neće moći obiti. — Preporučuju za melem u ovom slučaju govedju balegu, i ciglu (cigel) u prah iztučenu s ljutim sirčetom zaměšanu.

Tečenje soka. Ova bolest radja se od izobilja soka; kada se na někih městih izmedju kore i dèrveta sok skupi, a on ondě počne vriti, pa i koru i dèrvo otruje. Ondě se kora od dèrveta odljusne, i izpod nje počne vo. da teći. A da se uvěrimo, je li se kora odsěla, treba koru samo s pèrstom kucati, pa će se odmah ondě něka šupljina osětiti. Ako nadjemo, da je tako, onda treba odljusnutu koru obsěći, odkud će žuta voda izteći — pa poslě sve dèrvo bolestno do zdravog izsěći, i onako s ranom postupati, kao što je pri opali kazano. — Često se može s paranjem kore, kao što je napred o »neplodnosti« kazano, ovakovom dèrvetu pomoći. Ako li uzrok bolesti ove u tom počiva, što je dèrvo u nagnojenoj posadjeno zemlji, pomoći će mu se so tim, da se sva do žilah zemlja svuče, a druga mèršava město nje naspe.

Tečenje smole. Obično kad veća s košticom ova bolest vlada; ona proizhodi, ako je dèrvo u vlažnu zemlju posadjeno. Osim toga, što se pobrinuti treba, da se zemlja ona prisuši, valja ovakova dèrva kao i predjašnja od »tečenja soka« lěčiti, da se to jest sve izpod smole bolestno i zapaljeno dèrvo do zdravog izsěće, pa poslě rana melemom zamaže. Melem je za ovakove rane najbolji, da se: voska 2 lota, terpentina 2 lota, neslana masla (butera, putra) 2 lota, i 4 lota dobra sapuna uzme, ovo se na žeravici da se raztopi, i jedno s drugim dobro izměša.

Izpucanje kore. Nahode se dèrva, a osobito kruške, u kojih se sva kora tako izkoka, i izpuca, da izpod nje različna insekta svoja jaja ostavljaju, pa ondě ih i legu: — da izležena insecta ne samo što dèrvetu nikakvu korist neprinose, nego mu i snagu izsisavaju, tko nevidi? Ova bolest dolazi od mlogog soka ili vlage. Lěčiti pako treba ovako: Sve žile pazljivo treba odkopati, glavnu zilu nedirati, a ostale s dlětom razcěpiti, da suvišni sok izteče, pa poslě žile sa suvom zemljom opet zagèrnuti. Ili žile provèrtiti, i onu vèrtljine s klinom zaglaviti, a poslě zile, kao i prie, opet zagèrnuti. K tome treba svu izpucanu koru s oštrim nožem do najtanje kore, koja se po dèrvetu nahodi, sasěći, a poslě s melemom: od lépa, govedje balege i neugašenog kreča načinjenim — pri opali je već kazano, kako ga praviti treba — tako namazati, da po cě-

Digitized by Google

lom stablu kao kora stoji, a najposlě i kèrpom stablo obmotati.

Jednostrana bolest. Od jednostrane bolesti ona dèrva stradaju, u kojih jedna strana glave suši se, a druga u rastenju napreduje. Kod ovakog dèrveta treba svu zemlju sa žilah skinuti, i viditi, da li je žila koja s one bolestne strane trunuti počela; i ako to nadjemo, onda bolestnu žilu do zdravog treba odsěći. Na onoj pak strani, gde je dèrvo zdravo, mora se jedna od najjačih žilah tako odsěći, da nebi veliko ondě stečenje soka bilo, i tako bi se ona zdrava strana u rastenju malo zadèrźala. — Pa onda treba na žile frižku i odmornu zemlju usuti, baš da i nebi našli, da je koja žila na bolestnoj strani trula. Jer ako su sve žile zdrave, a dèrvo se opet na jednoj strani suši, to bolest ova otuda samo postaje, što je zemlja ona okolo žilah izplakana, i vèrlo mèršava, i zato bi nuždno bilo na onu frižku zemlju i dobra djubreta baciti. Poslě tog sve grane od one strane, gdě je dèrvo zdravo, treba poněšto skratiti, no i na to paziti, da se sve plodne grane zaštede, da bi sok imao koga pitati i hraniti. Drugo: na bolestnoj strani treba grane vèrlo skratiti, i zdravo na to paziti, da se sve nepotrebne grane odsěku, i samo malo plodnih granah ostane, da bi dèrvo više snage dobilo, bolje i lěpše grane těrati — ovo u jesen kasno, ili u prolětje rano preduzeti treba.

Mahovina. Onda obično mahovina obuzme dèrva, kad su u ledini posadjena; kad tako učesto stoje, da niti ih sunce dovoljno ogrejavati, niti zrak do njih dopirati može. Premda mahovina koru i u zimu, da se od ljutih mrazevah nesmèrzne, a i u lěto, ako je velika suša, da se neosuši, hrani: no zato je opet ona za dèrva vèrlo ubitačna; jerbo ona k zaštiti insectah služi; jerbo ona mlogo vlage u sebe prima i dugo u sebi zadèržava, koje pričinjava, da se dèrvo lakše smèrzne. I budući da mahovina kao krasta na kori dèrveta prilěpljena stoji, to izparenje kore, kao i to, da dèrvo iz zraka nikakvu hranu u sebi privlačiti nemože, zaustavlja.

Dèrva se dakle moraju od mahovine, u koliko se više može, čuvati. Netreba učesto da su razsadjena; zraka i sunca dovoljno da uživaju; mèrševu zemlju s dobrom nadjubrenom zemljom podpomagati, da veselo rastu i uzpěvaju. — Kako se mahovina na dèrvetu pojavi, odmah ga pomnjivo čistiti treba. Najbolje je u kolovozu (Aug.) poslě kiše, dok je mahovina mokra, s dèrvenim nožem

Digitized by Google

sastrugati, — ili i s tupim gvoždjem (željezom), no paziti, da se kora nepovredi; — a u kolovozu (Aug.) je zato dobro, jer su sva insecta već jaja svoja onda u mahovini za budući podraštaj svoj ostavila. Kad je mahovina s kore sastrugana, treba koru s kèrpom, u sapunicu zamočenom, dobro iztèrti. Ili, cèdj (Lauge) od 2 šake pepela, i 1 šake soli načiniti, pa na onaj isti način koru s kèrpom iztèrti. Preporučuje se u veljači (Feb.) ili ožujku (Mart.) i ovo sredstvo: Frižka govedja balega, mokraća čověčja i cèdj od sapuna, — ovo sve da se izměša, pa s ovim, kad se mahovina sastruže, tako dèrvo namazati, kao što se zid s krečom okreči. — Drugo sredstvo: Lěp, pepeo od dèrvah, kokošje i kravje balege, — od svakog pojednako uzeti i u vodi razmutiti, da čorbasto postane, pa onda dèrvo s četkom namazati. Poslě několiko satih s četkom u vodu zamočenom opet treba dèrvo očistiti, i vodom iz zalivaonice (Giesskanne) čisto i lěpo oprati. Něki opet s krečem mazu dèrva, i to s doqrim uspěhom; pa ne da se dèrva od mahovine kroz to očiste, nego poslě i veselo rastu. Ovo se sredstvo možc kod matorih i mladih dèrvah u svako vrěme upotrebiti, pa i ponoviti, kad god kreč opadne i nužda iziskuje. Kreč treba da je guštji, nego kad se s njim zid kreči, da se okolo dèrva kao kora uhvati.

Cèrni podkornjaci. Nahodi se osobito kod jabukah, da se cèrv izpod kore izleže, i dèrvo neprestano tamani, tako da se časom jedna, časom pako druga grana suši; — kako se to priměti, odmah uzrok na kori i preko i uzduž stabla iztraživati valja. Ako je, da se cèrv izpod kore nalazi, to će se na kori naći jedna mala, kao sitan grašak, jamica, iz koje žuta voda teče; a izpod jame na zemlji od cèrva pogan, baš kao mekinje (poseje); primětivši to, treba onu odušku malo s vèrhom oštrog noža razširiti, kao dobro zèrno graškovo, i jedan tanak prutić naći, koi se u jamu cèrva do kraja može turiti, i ondě ga ubiti, poslě nad jamom i okolo jame koru izsěći, ranu očistiti, melemom je zamazati, i kèrpom zamotati.

Digitized by Google

Sadèržaj.

Strana

Bolesti i nepriatelji lanenih usěvah. Od Dj. A. 172
Bolesti u konjah. Od Maksima Schmidt-Kovača. . . 81
Češanje i čištjenje govedih. 160
Družtvo gospodarsko u Galicii. 47
Gnoj. Polag Schlipfa od Stěpana Ivekovića . . . 17, 33
Hlad 128
Izstupiše članovi 16, 48
Izvěstje dra. Bleiweisa (zastupnika družtva gosp. hèrv.-slav.), o občinskoj skupštini c. k. gosp. družtva za Kranjsku god. 1847. 1
Izvěstje Franje Trummera, koi je m. rujna 1847. na poziv osrednjeg odbora po Hèrvatskoj putovao, da pregleda naše vinograde 49, 71, 179
Izvěstje o lětini g. 1847. u Djakovštini. Od Franje Maurovića 14
Izvěstje o lětini g. 1848. u Podravini. Od Andrie Brebrića . 177
Izvěstje o svilanah djakovačkih 1847. Od Pavla Obrovca . 15
Kako se mogu kalami (cěpi) na daleko pošiljati, da se neosuše . 176
Ladoležova pšenica. Od A. N. 80
Měrkva. Od A. Nikolića 129
Način svoje baštine popraviti 64
Najlěpše i najbolje sirće (ocet) od truloga voća 111
Nauk, kako se imaju gojiti běle murve i svilene bube. Od Manojla Hofmanna 65, 84
Nauk o duhanu (s dèrvorezom). Od K. J. Veselića . . . 43
Něšto o gospodarstvu poljskom u Podravini. Od Andrie Brebrića 145
Něšto o vrěmenu žetve i kositbe trave 96
Odgovori tajničtva 16
O gojenju telićah. Od Stěpana Ivekovića 97
O hrani konjah 110
O podizanju dobrih konjah u konjušnicama. Od A. Nikolića . 161
O ustrojenju mineralogičkog kabineta. Od Ljudevita Vukotinovića 61
O zalěvanju rastećega 160
Pčelarstvo. Od Andrie Brebrića 23
Pismo g. Hagenau'a 1
Preminuše članovi 16, 48
Sědnica osrednjeg odbora dana 2. studenoga 1847. . . . 1
Sědnica podružnice djakovačke dana 29. prosinca 1847. . . 14
Severinska lěsa za širu (mošt) i saonice za kamenje. (S dèrvorezom). Od člana Ambroza starieg Vranicana . . 12
Skupština dvanaesta podružnice podravačke 31
Spisak vinove loze u Slavonii. Od K. J. Veselića . . . 54
Spisak voća u okružju Podrinskom u Sèrbii 28, 59
Što valja činiti, da salata neproraste? 176
Šumarstvo. Od K. J. Veselića 113, 142, 170
Uprave, koje se tiču zemljištah i žitah. Od K. J. V. . . . 128
Uprave, kojih se pri muzenju (dojenju) kravah dèržati valja . . 127
Uputjenje u poljskom radjenju. Od K. J. Veselića . . . 5
Voćarstvo. Od K. J. Veselića 26, 55
Voćarstvo. Od Pavla Bibića . 90, 99, 117, 132, 152, 163, 186
Zakašnjene smèsice, kao odgovor hèrvatko-slavonskomu gospodarskomu družtvu na 3 glavna pitanja priobćena u br. 6. 1847. měsečnoga lista. Od Aleksandra Fodroca . . . 2
Zemljotežanje. Od A. Kuzmanića . . 59, 72, 94, 107, 149

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

hèrvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

GODINA OSMA.

1849.

U ZAGREBU.

Bèrzotiskom dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni

hèrvatsko-slavonskoga

gospodarskoga družtva.

Uredjiva ga

osrednji odbor.

1849. — Br. 1.

Saděržaj: Gospodarstvena družtva. — Mali šumarski katekizam. Od *Franje Šporera.*

Gospodarstvena družtva.

Gospodarstvena družtva, zasve što su i njima[e] kano i svakoj drugoj uredbi ljudskoj, prirašteni mnogi nedostatci, svakako su radostna pojavljenja našega věka, samo netrěba od njih tražiti, da zadati po njima troškovi članovah odmah donose deseterostruku kamatu. Neda se tajiti, da ovakova družtva dižu duševni život poljskih gospodarah, koji ponajviše na osami (isolirano) živu.*) To je stvar vèrlo važna. Neima zanata, kod kojega bi čověk tako lahko obiko na rabotanje bez razbora, kao kod poljskoga gospodarstva. Treba dakle poljskomu gospodaru dati priliku misliti o svojoj zabavi, što će prie il poslě dobrim uroditi plodom. Taka n. p. ima toliko i toliko ralih najplodnie zemlje, koje nesluže no za kukavnu obćinsku pašu. To nemože tako duže ostati, gdě seoski gospodari polazeći gospodarstvena družtva uče sve više o svome gospodarstvu misliti.

Glavna stvar, što se time postigava, jest duševno druženje poljskih gospodarah. Ludo je razbijat si mnogo glavu, kakva da se sastave pravila za takove sastanke Ako

*) Opazka slagarova. Dà bogme, da tad praktičkoga poljskoga gospodara, koi je razborit, mimoići neće ni materialni dobitak, i ja mislim, da bi ono`několiko forintih, što se na godinu platja u družtvenu blagajnicu, donèti moralo nebrojene kamate, kad bi članovi u život uveli nèkoje uredbe, na koje ih je druženje u družtvu potaknulo. Poznajem ja čověka, što je kupio knjigu za 30 kr., pa služeći se samo jednim naputkom ove knjige, pèrve godine dobio 50 for. Nebi li dakle upravitelji velikih gospodarstvah kamo li višę dobiti mogli, kad bi u život uveli novu kakovu misao, koja je putem druženja do njih dopèrla.

Digitized by Google

ima ljudih bistre glave u družtvu, to će ovi već znati ovakve sastanke oživiti i osobitim nadahnuti duhom; no ako takovih neima, sva su i najbolja pravila u zalud.

(Landw. Lit. Zeit.)

Mali šumarski katekizam.

Od člana dopisnika *Franje Šporera*,
šumarstvenog odsèka predsèdnika.

Uvod.

1. *Pitanje.* Što se razumije pod imenom luga (Wald)?
Odgovor. Svaki s dèrvećem obrastjeni prostor zove se lug, i to tako dugo, dokle god se bez pomoći čovèčje sam po sebi uzdèržava; to će reći: svaki s dèrvećem obrastjeni prostor, kojega samog sebi prepustimo, dobije ime: »luga.«
2. *P.* Što se razumije pod imenom šume (Forſt)?
O. Šuma se zove takovi lug, kojemu ruka čovèčja pomaže, da bolje raste, pak na pravo vrème i na rod pazeći potrèbuje se, kroz prikladno sèčenje i sijanje pomladjuje se, i napokon od onoga, što škodi ili udi, sačuva se; to će reći: svaki lug, kojega po upravama ekonomičkima i političkima potrèbujemo i čuvamo, zove se: »šuma«
3. *P.* Što se razumije pod imenom gaja (Revier)?
O. Gaj je nèkoji, bio veći ili manji dio šume, ili više dèlah šume zajedno, nad kojima je samo jedan šumar postavljen, da pozor ima.
4. *P.* Što se razumije pod imenom šumarstva (Forſtweſen)?
O. Vaskoliki posao, koji je na porabu, sačuvanje ili obranu i uzdèržanje šumah od potrèbe, ili uprav na to spada, zove se: »šumarstvo.« Kada indi taj vaskoliki posao na šumare spada, tako možemo upravo kazati: Vaskoliki na šumare spadajući posao, ili njih se ticajuća služba zove se: »šumarstvo.«
5. *P.* Kako se šumarstvo glede sviuh poslovah i cèlog znanja, koje na šumarstvo spada, dèli?
O. Dèli se u nutèrnje i izvanjsko šumarstvo; jerbo koliko lugar, toliko i upravljatelj i isti šumar imade nèkoje dužnosti ne samo u šumi, nego i izvan šume izpunjivati.

Digitized by Google

Šumari imadu dakle posla ili u šumi, n. p. šumu davati, usěv dèrvetah, nadgledanje šume i. t. d. ili izvan šume; n. p. u pisarnici: polaganje računah, objavljenje ili raport starijima svojima i t. d. Tako se dakle oni děle, kako malo prije rekosmo, u nutèrnje, t. j. takove, koji samo u šumi, i izvanjske, t. j. takove, koji izvan šume posla imadu.

6. *P.* Kako se nutèrnje šumarstvo děli?
O. U dva děla:
1. što se teoretike ili nauka, a
2. što se praktike ili dělotvorenja dotiče, i dokle mi u stanju budemo nutèrnje šumarstvo praktički ili dělotvorno izvèršivati, moramo znati, što se naravi šumskog sada dotiče, zatim što bi mu dobro ili škodljivo bilo, i to nas uči naravoslovje od šume, a ono stopram, što u šumi izvèršivat imademo, nauk šumoslovja naučiti će nas.

7. *P.* U koliko glavnih dělah děli se indi cělo šumarstvo?
O. Cělo šumarstvo děli se:
a) u teoretičko razděljenje glede nutèrnjeg šumarstva, o kojem nas naravoslovje od šume (Forſtnaturlehre) ubavěstjuje;
b) u dělotvorno razděljenje glede nutèrnjeg šumarstva, od koga će nauk šumoslovja (Forſtwirthſchaftslehre) glasiti; najposlě:
c) u izvanjsko šumarstvo, koje u sebi nauk šumskog obradjivanja (Forſtmanipulationslehre) sadèržava.

I.

Teoretičko razděljenje nutèrnjeg šumarstva,

i l i :

nauk naravoslovja od šume (Forſtnaturlehre).

8. *P.* Što se razumije pod imenom vegetacie, t. j. rastenja?
O. Razumije se život rastni, i razlikuje se po tom od živinčeta, koje u sebi ćutjenstvo, ćutivo opaženje, prosto micanje ili gibanje imade.

9. *P.* Od kuda dolazi rastenje šumskog sada?
O. Rastenje šumskog sada dolazi po nesrědno dělujućoj snagi rudno-dahokružno-rastnog i živinskog carstva, i to

Digitized by Google

su iz rudnog carstva: kamenje, bèrda; iz daho-knučnnog carstva: klima t. j. podnebje i vladajući vètrovi; iz rastnog i živinskog carstva pako različite za šumu škodljive trave i živine, koje šumar neodpustivo znati mora, jerbo često u priliku dojde, da takove opaziti ili smotriti i rasuditi bi morao, jesu li takove šume u obće, ili posebno razstavljenima dělima šume ili vèrsti dèrvah hasnovite ili škodljive.

10. *P.* Kako se gore ili planine děle?

O. Gore ili planine děle se u predgorje (Vorgebirge), u srědnje (Mittelgebirge) i u visoke planine (Hochgebirge), i razumiju se pod predgorjem one planine, koje su 2000, pod srědnjima, koje su 4000 cipelah više od morske ravnine; planine pako od 5000 cipelah višine zovu se visoke planine.

11. *P.* Koja je u našoj zemlji najvećma poznata vèrst kamenja?

O. Jesu slědeće vèrsti: krečni, pěskoviti i ugljeni kamen, i ruda gvozdena.

12. *P.* Koje su najpoglavitije vèrsti zemlje?

O. Najpoglavitije vèrsti zemlje jesu: pěskovita, ilovača, gnjila, krečevita, gvozdovita, margomska, plodni skorup zemlje (humus), i barovita ili mlakovita zemlja.

13. *P.* Kakova je plodnost ove različite vèrsti zemlje?

O. Humus, margomska i krečevita zemlja je plodna i jaka, manje ilovača i gnjila zemlja, a pěskovita zemlja je većinom neplodna.

14. *P.* Što su vètrovi?

O. Srědnje ruke ili jače gibanje ili kretanje zraka, zove se vètar, koji se ne rědko većom silom u bure ili oluje i vihar preokrene.

15. *P.* Koju moć imadu vètrovi nad travama ili biljem (život rastni)?

O. Vètrovi imadu moć važnu nad travama, jerbo oni omalaksivaju vrućinu i vlažnost parokruga kao i zemlje. Oni čine veću ili manju vrućinu, kad s jednog ili drugog kraja světa dojdu, i kroz to mogu rastenju škodljivi ili hasnoviti biti. Osobito oni dobro pomažu lugu po tomu, što oni uplodjenje i osunčanje, kako takodjer opadanje i odletenje ploda i sěmena naprěduju, i kroz nje još se i ta lěpa zgoda trefi, da osobito sěme na takovo město padne, koje bi, neimajući nikakove sěmenske voćke (Samenbäume) drugčie neposějano ostalo.

Digitized by Google

izvèrnu li se vètrovi u oluje, tako uzrokuju padanje dèrvah i prelom šume.

16. *P.* Što se razumije po padanju dèrvah, i što po prelomu šume?

O. Kad se dèrvo sa žiljem iz zemlje izvadi, zove se padanje dèrvah (Windfall), a kada sam vètar dèrvo prelomi, zove se prelom (Windbruch).

17. *P.* Kako se zovu vètrovi?

O. Vètrovi, od koje strane duvaju, onako se i zovu: n. p. iztočnjak, sèver, zapadnjak i jug.

18. *P.* Što pomažu ili škode vètrovi rastenju šume?

O. Iztočnjak je običajno suh i ladan i za rastenje šume iz uzroka škodljiv, jerbo mraz donosi; zapadnjak nedonosi lasno mraza, je vlažan i ladan i većinom udi, ako je odvećmnogo mokro i nimalo toplo. Sèver je težak i ladan, i rastenju šume sasma škodljiv; tom usuprot jug, koji je lagan i vruć, obično i vlažan, je za rastenje šume od vèrlo velike pomoći.

19. *P.* Iz koliko dělah postaje šumski sad (Holzpflanze)

O. Šumski sad postaje iz sedam dělah, i to:

1. iz korena ili žilja;
2. iz debla sa svojima otokama, granama i mladicama;
3. iz pupovah;
4. iz listja;
5. iz cvěta;
6. iz ploda ili sěmena;
7. iz pokrajnih dělah (iz rasta).

20. *P.* Što se razumije pod žiljem?

O. Pod žiljem razumèmo najdolnju u zemlju uraštenu stranu dèrveta, koje dvostruku svèrhu imade, pèrvo: da dèrvo u zemlji čvèrsto stoji, a drugo pako, da iz zemlje za se opredělјene sok hranjivi u sebe vuče, i takovi dalje u dèrvetu razdělјuje.

21. *P.* Što še zove panj ili deblo?

O. Tako se zove onaj komad dèrveta, koji se od žilja u vis diže i koji ostale vlastite děle, kakono: otoke, grane i mladice nosi, i iz žilja dobiven sok u takove děli.

22. *P.* Što će reći stablo (Baum), bus (Strauch) i grm (Staude)?

O. Panj ili deblo svakoga dèrveta diže se ili jednostručno iz žilja, ili děli se, kako počne těrat, u više dělah, i tako čine više debalah. To razlikuje uprav sad šum-

Digitized by Google

ski, budući ono dèrvetje, koje samo jedno deblo imade, zove se: dèrvo ili stablo; koje pako više debalah těra, zove se bus. Busovi najposlě, koji s vrěmenom na vèršku sa svim i gděšto usahnu, te ipak iz svojeg žilja opet svake godine iz nova těraju, zovu se gèrm.

23. *P.* Što se razumije pod otokama (Aeſte), granama (Zweige), mladicama (Reiſer) i pod krunom (Krone)?

O. Deblo děli se od zemlje gori više u mnogo stranah i širi se, i to se zove: otok; ovaj se opet nadalje u redja razděljenja děli, i zove se: granje, iz kojeg opet mladice těraju. Najposlě cělo razděljenje stabla, t. j. cěli broj otokah, granah i mladicah zove se kruna.

24. *P.* Što će reći pup (Knoſpe)?

O. Pup će reći ono malo duguljasto s ljuskom zavito město, koje se već u jesen do pramalětja na vèršcih i na strani granah pokaže.

25. *P.* Od koliko vèrsti ima pupovah?

O. Imade dvě vèrsti pupovah, iz kojih kroz dalje razvitje dèrvetje, listje i nove grane ili cvět i rod postaje. Oni pupovi, iz kojih listje i granje postaje, zovu se listni i za dèrvo pupovi, a oni, iz kojih se rod i cvětje razvija, zovu se cvětni ili rodni pupovi.

26. *P.* Kako se razlikuju ote dvě vèrsti pupovah?

O. Ote dvě vèrsti pupovah razlikuju se po tom, što su listni pupovi tanki i šiljasti, a cvětni pupovi, što izgledaju debeli i većma okrugli.

27. *P.* Što zovemo listjem?

O. Oni različito slikovani kožnati, većinom zeleni, više ili manje ravno otegnuti organi, koji iz pupovah těraju, pak na granama ili otokama, kadšto i na deblu i baš na korenu nalaze se, zovu se: listje.

28. *P.* Kako se razlikuje listje?

O. Svako dèrvo bez razlike imade drugačiu sliku listja, ipak razlikuje se po tom, da je proti vèrhu šire, većinom tanko i gibko, ili pako da je uzko, većinom malo debelo i čvèrsto. U pèrvome slučaju zovemo ga listje, a u drugomu pako iglasto listje, i na njeg spadajuća dèrva zovu se: dèrvje lisnato ili dèrvje iglasto.

29. *P.* Što se razumije pod cvětom?

O. Ono, što u pramalětje iz pupovah, i to osobito kod voćakah i mlogo vèrsti dèrvah, kano mirišeće cvětje těra,

Digitized by Google

i u sebi plod sadèržava i takav donosi, razumije se, ili ga zovemo: cvět.

30. *P.* Što se razumije pod plodom?

O. Pod plodom ražumijemo ono, što od cvěta i od časa uplodjenja do opadanja sěmena zaostane. Plod iz pupovah postaje, i sastoji iz sěmena i razvitka svoga.

31. *P.* U koliko redovah děli se plod?

O. Plod se děli u devet glavnih redovah, t. j. u ljusku ili kožnati plod (Hautfrucht), u plod krilato-sěmeni (Flügelfrucht), u jagode (Beeren), u maune (Hülse), u kapak (kapice, Kapseln), u jabuke (Aepfel), u orahe (Nüsse), koštičavo voće (Steinfrüchte) i u iglastih dèrvah šišarice (Zapfen). Onaj plod, koji svoje razstavito sěme u jednostavnoj ljuski zatvoreno zadèržava, zove se plod s ljuskom. Protegne li se ota ljuska sa svim, ili dio po dio, na priliku jednoga krila, tako se zove taj plod: krilati plod. Ako je s ljuskom više zèrnah sakrito, i ova zèrna u jednoj soènoj gomili plivadu, tako je to jagoda. Ako je usuprot više zèrnja suhom ljuskom napose obkoljeno, i jako u duž produlja se, na dvě strane děli se, i šav, koji obedvě strane zajedno veže, to zèrnje stegnuto dèrži, tako je to mauna. Cvèrsta glavica, koja više nego jedno zèrno u sebi imade, obično je u više strukah razděljeno, i kad je zrělopukne, zove se: kapak. Jabukovo zèrno ili koštica je kapak, koji je s mesnatom masom ili gomilom poděljen. Pod orahom razumije se dèrvena lupina s jednom jedinom, koja lupinu sasvim izpunjava. Kada je orah kamenit, i sa soènom mesnatom masom podělit, tako se zove koštičavo voće. Ono voće najposlě, kojega ljuska od cvěta dèrvena postane, ili pokrivalo za sěme ili krilo pravi, zove se šišarica.

32. *P.* Što su pokrajni ili bližnji dělovi dèrveta?

O. Jesu: tèrnje, boci, dlaka, štetinja, vuna i t. d. i broje se k pokrajnima dělima dèrvetja.

33. *P.* Kako se dèrvetje děli?

O. Dèrvetje děli se u vladajuće i podvèrženo.

Ako malo bliže šumu promotrimo, opazit ćemo, da někoja vèrst dèrvetja cěli gaj, razstavljene kotare, ili još veće postojanstvo čini; takova vèrst dèrvetja naziva se vladajuća.

Sve ostalo dèrvetje, koje samo izjamno malu šumu i postojanstvo čini i gděšto raste, računa se pod podvèrženo dèrvetje.

Digitized by Google

34. *P.* Kako se dèrvetje još na dalje děli?
O. Imade kako medju vladajućim tako i medju podvèržènim dèrvetjem dvě osobite različne vèrsti, kakono vèrst dèrvah, lisnato i iglasto.
35. *P.* Što se razumije pod lisnatim i što pod iglastim dèrvetjem?
O. Ona dèrva, koja listje imadu, i takovo u jesen opade, zovu se lisnata ili lětno-zelena dèrva; na usuprot ona dèrva, koja su iglasta i svoje igle cělu zimu na stablima uzdèrže i zelena ostanu, zovu se iglasta, ili zimno-zelena dèrva.
36. *P.* Koje su osobite vèrsti ovdi u našoj zemlji prosto rastućih lisnatih dèrvah?
O. Osobite vèrsti ovdi u našoj zemlji prosto rastućih lisnatih dèrvah jesu: a) hrast; b) bukva; c) jasin; d) breza; e) javor; f) brěst; g) grab: h) jova; i) lipa; k) topol; l) orah; m) kesten; n) trěšnja; o) krušina; p) lěšnjak.
37. *P.* Zar neimade više vèrsti lisnih dèrvah osim gori spomenutih?
O. O! imade vèrlo mnogo vèrstih lisnih dèrvah, koje ovdi nespomenusmo, jerbo su vèrlo malo važne.
38. *P.* Koje su osobite vèrsti ovdi u našoj zemlji prosto rastućih iglastih dèrvah?
O. Osobite vèrsti od ovdi u našoj zemlji prosto rastućih iglastih dèrvah jesu:
Omorika; jela; bor;ariš; tiš; smreka, i još někoja neznatna, od kojih ovdi baš nije vrědno govoriti.
39. *P.* Koja dèrva računaju se k vladajućima, a koja k podvèrženima?
O. K vladajućima dèrvma računaju se:
Omorika; jela bor; ariš; tiš; hrast; bukva; jasin i breza; sve ostale vèrsti dèrvah računaju se k podvèrženima.
40. *P.* Po čem se razlikuju različite vèrsti dèrvah jedna od druge?
O Vèrsti dèrvah razlikuju se jedna od druge po ukorenjenju, po stvoru dèrveta i razširenju granah, pupovah, po listju, najposlě po cvětu i plodu.
41. *P.* Koja su najpoglavitija znamenja razlike dèrvah?
O. Najpoglavitija znamenja razlike dèrvah jesu zaisto listje ili igle, i plod ili rod.
42. *P.* Koje su osobite vèrsti hrastja?
O. Osobite vèrsti hrastja, koje u ovoj zemlji raste, jesu:

Digitized by Google

hrast nasadivog žira, rani hrast (Stieleiche), hrast grozdovitog žira, pozni hrast (Traubeneiche) i cer (Zereiche.)

43. *P.* U čemu se razlikuju te vèrsti hrastja?

O. Listje hrasta grozdovitog žira je ponajviše manje, nego ono od hrasta nasadivog žira na duljima štapkama i tĕra kasnije nego ono od nasadivog žira, a listje cera kroz krutost svoju, debljinu, tvèrdoću i sjajnost, razlikuje se za čudo od obadviuh ranih vèrstih. Medju to kod vèrsti hrastja plod t. j. žir jako je različít. Žir od hrasta nasadivog žira je velik ili krupan, i više dva ili tri žira na jednom od jednog do pol drugog palca dugačkom dèržku zajedno, a žir na hrastu grozdovitog žira je mnogo manji i visi kako grozd na sasma kratkom dèržku zajedno.

Najposlĕ žir od cera mnogo je veći, nego li od obadviuh ranih vèrstih, i imade to značajno (Charakterstrich), da u kudravoj kapici sĕdi.

44. *P.* Kako izgleda bukva?

O. Njezino je deblo većinom gladke ili ravne kore, pepeljasto sa čistima tamnima znamenkama i dosta u vis raste; listje je kano jaje okruglo, imade kratak šiljak ravno obrubljen, i stakli se na obadvima stranama. Bukvica imade jednu na četvero cèrnomanjastu ockinjavu kapicu, sa jednom ili tri bukvice, koje su pune ulja iliti zejtina.

45. *P.* Kakov je jasin?

O. Deblo jasenovo je prilično upravnog izrasta sa jakima otokama, kora je sivo-zelena sa čistima i tamnima znamenkama na dugačkoj glavnoj štapki, lista više sedam do deset duguljastih listićah, imajući vèrlo kratku štapku, plod je krilast, busnovat, i visi zajedno na tankima štapkama.

46. *P.* Kako se breza poznaje?

O. Deblo je rĕdko upravnoga izrasta, mlada je kore zagušene i imade bĕle bradavice, guli se kašnje u tanke kožice, i ostane kano sněg bĕla. Listje, koje u prama lĕtje vèrlo rano tĕra, je maleno, jako zašiljato i na dolnjoj strani okruglo, visi često i skoro na četiri ósoka čisto zelenom dugačkom cèrvenkastom struku.

47. *P.* Po čemu se razlikuju vladajuća iglasta dèrva?

O. Vladajuća iglasta dèrva razlikuju se osobito kroz svoje iglasto listje.

Omerika imade uz granu jedno po jedno sasma krat-

Digitized by Google

ko iglasto listje, a jela okruglo oko grane od palca dugo takodjer iglasto listje. Kod bělog bora těra iglasto listje dva po dva iz jedne pukotine (Scheide) i něšto malo preko dva palca dugo; a usuprot tomu imade cèrni bor od četiri palca dugo iglasto listje, koje isto, kako kod bělog bora po dva iz pukotine izlazi. Najposlě ariš (Lerche) imade od jednog palca dugo mekano čisto zeleno iglasto listje, koje gusto iz pukotine raste.

48. *P.* Što se razumije pod šumi škodljivima uzrastima?

O. Pod šumi škodljivima uzrastima razumijemo one, koji smetaju omladjenju i željnom rastenju takovih dèrvah, koja smo naumili odhranjivati.

49. *P.* Koji uzrasti spadaju pod šumi škodljive?

O. Pod šumi škodljive uzraste spadaju: jetrenjak (Flechten), mašina (Moose), paprut (Farenkräuter), trave (Gräser), zelje (Kräuter) i šumi škodljiva dèrva.

50. *P.* Kako škode šumi škodljivi uzrasti mladomu dèrvju?

O. Jetrenjak i mašina pokriju koru na dèrvma, uztegnu im někoji dio hranjivoga soka, i smetaju kroz to živo rastenje dèrvah; a paprut, trave i zelje zastru zemlju i smetaju, da šumsko sěme klije i mladi se; najposlě někoji šumi škodljivi uzrasti dèrvah pokriju često u malo vrěme cěle komade zemlje u šumama, i iztisnu tako bolje vèrsti dèrva, drugi pako uzrasti prave štetu rastenju bolje vèrsti dèrvah.

51. *P.* Koji su osobiti šumi škodljivi uzrasti dèrvah?

O. Osobiti šumi škodljivi uzrasti dèrvah jesu: malina (Himbeerstrauch), gèrm od kupine (Brombeere), cèrvena baza ili zova (rother Hollunder), pavit (Waldrebe), bèršljan (Epheu), imela (Mistel).

52. *P.* Što se razumije pod šumi škodljivom marvom ili živinom?

O. Razumije se svaka vèrst marve, sva zvěr, miši, ptice i zareznici, koji šumi ili lugu štetu čine.

53. *P.* Kako škode živine lugu?

O. Živine, koje se u šumi zadèržavaju, po tomu šumi ili lugu hude, što malo dèrvje ogrizu, koru ogule i oglodju, pak zemlju probiju i razruju, sème proždru, pupove i cvět oglodju, ter najposlě list na dèrvetju proždru, i tako ne rědko cěle šume bez lista ostave.

Digitized by Google

II.

Praktičko razděljenje nutèrnjeg šumarstva, ili: nauk šumoslovja (Forſtwirthſchaftslehre).

54. *P.* Što se razumije pod sěčenjem šume (Holzſchlag)?
O. Někoji točno označeni dio ili prostor šume, u kojemu se dèrva sèku, zove se sěčenje šume.
55. *P.* Što se razumije pod vrěmenom sěčenja dèrvah (Holzſchlagszeit)?
O. Ono vrěme, u komu je slobodno u šumi dèrva sěći, zovemo vrěme sěčenja dèrvah.
56. *P.* Kada je vrěme sěčenja dèrvah naredjeno?
O. Vrěme sěčenja dèrvah je obično za gradju i ostalu potrěbu počemši u jesen tja dok počne sok těrat u pramalětje naredjeno; a dèrva za vatru manje cěne mogu se i u pramalětje i u lětu sěći.
57. *P.* Zašto nebi šumu za gradju i ostalu potrěbu i u lětu sěći směli?
O. Jerbo ono u soku posěčeno dèrvo nije tako dugověčno kako ono, koje se u jesen ili zimu podsěče; ali se iznimke nalaze, i to kod takove vèrsti dèrvah, koja nisu od dugog věka, i onda, ako je dèrvo u soku, dade se najlaglje izraditi.
58. *P.* Što se razumije pod sěčenjem šume (Waldtrieb)?
O. Sěčenje šume zove se: šumu, koja je za sěčenje ili postojanstvo dèrvah, sve malo po malo tako izsěći, da poslě izsěčenoga dèrvetja gdě je moguće podpuno nova i mlada šuma kroz naravno sěme, ili kroz těranje iz panja ili žilja postane.
59. *P.* Što će reći šumsko nastojanje ili način šumu gospodariti?
O. Način, s kojim nad šumom gospodarimo, zovemo nastojanje.
60. *P.* Koliko načinah nastojanja imade?
O. Imade od tri vèrsti nastojanja: način nastojanja u visokoj (Hochwaldwirthſchaft), nizkoj (Niederwaldwirthſchaft) i srědnjoj šumi (Mittelwaldwirthſchaft).
61. *P.* Što se razumije pod načinom nastojanja u visokoj, u nizkoj i u srědnjoj šumi?
O. Da bi šumu kroz naravno ili věšto posějanje sěmena pomladili, tako se zove takovo gospodarenje način nastojanja u visokoj šumi; ako bi pako postojanstvo dèr-

Digitized by Google

vah od vrěmena do vrěmena izsěkli, da na novo iz starog žilja ili iz panja iztěra, tako se zove takovo gospodarenje načina nastojanja u nizkoj šumi (sámonik); da bi najposlě kod načina nastojanja u nizkoj šumi někoji broj dèrvlja ostavili, da na jednom dělu šume uredno razděljena visoka dèrva zaostanu, a od drugih ostalih dělah istom iz žilja ili iz panja da iztěraju, tako se takovo gospodarenje zove način uredjenja u srědnjoj šumi; jerbo srědinu medju načinom uredjenja u visokoj i nizkoj šumi zadèržaje.

62. *P.* Koliko imade načinah od sěčenja dèrvah?

O. Imade četiri načina za sěčenje, t. j. město mračno t. j. gusto ili za sěme (Dunkel- oder Besamungsschlag), město rědko (Lichtschlag), na čisto izsěčeno (kahler Abtrieb), i razredjenje šume (Durchforstung).

63. *P.* Kako se dèrva za sěčenje u městu mračnom t. j. gustom ili za sěme, i kako u rědkom probiraju?

O. U městu mračnom t. j. gustom probiraju se dèrva tako, koja misliš sěći, da ona stabla, koja ostavljaš, i koja sěmenjake zovemo, koliko moguće bude, pod jednako razděliš, i tako razstaviš jedno od drugoga, da njihove skrajne grane ne preko dvadeset cipelah jedna od druge na daleko stoje. Kod takove vèrsti dèrvah pako, sa koje plod uprav dolě pada, kako n. p. kod hrasta, bukve i kestena i t. d., moraju se stabla za sěme tako razstaviti, da skrajne vèršike ne stoje 10 cipelah jedna od druge daleko.

Jesu li sěmenjaci prostor od sěčenja sa sěmenom zadosta posuli, i ako su uzrasti bili 12 palacah u vis narasli, što od jedne do tri godine i po različitosti vèrsti dèrveta obično biva; tako se polovica sěmenjakah pod jednako izsěče, a druga polovica pako za obranbu mladih dèrvah za dvě ili više godinah ostavi se, i to se rědko sěčenje zove.

64. *P.* Što se pod praznim sěčenjem razumije?

O. Ako na onom městu, gdi se šuma sěče, sva stoječa, neostavivši nijedno dèrvo, izsěčemo, tako se zove to prazno sěčenje.

65. *P.* Što će reći proredjenje šume?

O. Ako u mladima i starijima šumama, u kojima dèrvah za sěčenje još neima, a odvec su gusta, pak mlogo suhe i zatušite šume imade, pak takovu uklonimo, da ostavivša bolje raste ili napreduje, tako se zove taj način sěčenja proredjenje šume.

Digitized by Google

66. *P.* Kako biva věšti usĕv dèrvah?
O. Věšti usĕv dèrvah biva nĕšto po usĕvu a nĕšto po sadjenju.
67. *P.* Kako se pribavlja za usĕv potrĕbito sĕme?
O. Po kupljenju sĕmena od šumskih dèrvah.
68. *P.* Na što moramo kod kupljenja sĕmena osobito gledati?
O. Kod kupljenja sĕmena od dèrvah moramo na to osobito gledati: *a*) da sasma dobro i podpuno zdravo sĕme kupimo; *c*) da prigodom kupljenja sĕmenjake ni malo nepokvarimo; najposlĕ *d*) da pokupito sĕme do vrĕmena porabe prikladno sačuvamo.
69. *P.* Kada i kako biva kupljenje žira?
O. Kupljenje žira biva najprikladnije na koncu listopada, ili najposlĕ u početku studenog, kada je žir većinom već opao, koga onda pod sĕmenjaci bez truda skupiti možemo, i to biva u zabranama, gdi marva neunilazi, ne pako u otvorenoj šumi.
70. *P.* Kako biva kupljenje žira u otvorenoj šumi?
O. U otvorenoj šumi običajemo rĕdko stojeća, razstavljena, granata i jako urodita debla onoliko, koliko se grane njihove šire, u okolo zatvoriti, i kada žir opade, onda se pokupi. Drugčie može se žir i prije kupiti, nego li sam opade, kada na sĕmenjake popnuvši se otoke dèrmamo, ili sa prutom mlatimo ili s rukama tresemo, pak žir, koji je na zemlju pao, pokupimo.
71. *P.* Kako se bukvica kupi?
O. Da bukvicu kupiti možemo, popnemo se — poslĕ kada se kapice (Samen-Kapseln) jurve otvore ili puknu, i bukvice opadati počnu, koje na koncu rujna ili u početku listopada biti običaje — na sĕmenjake, otresemo otoke i grane sa dugačkim prutom, pak bukvice, koje su dolĕ pale, pokupimo, ili možemo jako urodite bukve, kako god je kod hrastja jurve kazano, u okolo ograditi, pak malo po malo opadajuće bukvice kupiti.
U zabranama mogu se bukvice tako, kako god i žir, kupiti.
72. *P.* Kako se sĕme jasenovo kupi ili bere?
O. Sĕme jasenovo, koje obično jako urodi, na izlazku listopada zrĕlo bude, što se po svĕtlo-mèrkoj farbi poznaje, može se kupiti ili brati ovako: Valja se na sĕmenjake popeti i sĕme obrati, a na skrajnima bèrkovi od otokah, na kojima kitice od sĕmena vise, sa dugačkim prutom omlatiti.

Digitized by Google

73. *P.* Kako se sěme borovo kupi?

O. Po mlatjenju šišaricah (Kieferzapfen), i to nesmě prije polovice prosinca biti, da vlažnost u šišaricama mraz izvětri, i da sěme po tomu više ulja dobije i jače bude; na dalje valja na to gledati, da, kada šišarice kupimo, nebi stare sivo-mèrke, iz kojih je sěme već izpalo, nego zrěle mèrko-zelenkaste brali.

74. *P.* Kako se sěme od omorike (Fichte) kupi?

O. Šišarice (Zapfen), koje su na koncu měseca studenoga podpuno narasle, zadèrže u sebi zrělo sěme do pèrve nastavše vrućine u pramalětju, i medju to vrěme kupiti se mogu.

Stabla, ili dèrva, od kojih šišarice dobiti želimo, neuzimajmo mlada, ili od zareznikah (cèrvah) nagrižena, ili za zadobiti smolu nadèrto dèrvo, jerbo šišarice takovog mlogo nevaljano i neplodno sěme zadèržavaju, nego k tomu izabiraju se zdrava i odrasla stabla ili dèrva, koja u šišaricama najviše dobro sěme donose. Od takovih omorikah uzimajmo samo podpune nepokvarene i ne od cèrva nagrižene šišarice.

75. *P.* Kako se sěme od jele kupi?

O. Kako sěme od jele na koncu rujna i u listopadu zrělo bude, i ljuska šišaricah odcěpivati se počne, nesměmo sa kupljenjem takovih kasniti, budući se one drugčie u skoro sve otvore, i tada ljuska i sěme zajedno opadu. Najviše i najbolje šišarice vise na vèrškima dèrveta, i zato je potežko nje kupiti ali brati; indi kupimo šišarice od jele od oborenih sěmenjakah, koji se naravno u pravo vrěme podsěći moraju.

76. *P.* Kako se sěme od ariša (Lärche) kupi?

O. Šišarice od ariša, u kojima je sěme u listopadu i u studenom već zrělo i u prolětje izpada, beru se kasnije, a ne kada su baš zrěle; najbolje pako něšto prije, nego li se šišarice otvore, pak sěme od šišaricah, koje ranije i već u studenom odkinemo, nedade se tako lasno od šišaricah razstaviti, kako od onih, koje prěko zime na dèrvu ostanu.

77. *P.* Kako trěba sěme sačuvati?

O. Kod svake vèrsti sěmena moramo osobito na to gledati, da sěme sasvim suho a ne vlažno i mokro postavi se; indi su hladna, suha, povětarna, města za sačuvanje sěmena od dèrvah najprikladnija; vlažna města, kano podrum i tavani, koji su neposrědno pod krovom, gdi je zrak prěko lěta tako vruć, da bi se zadušiti morao, nevaljadu sasvim za čuvanje sěmena od dèrvah.

Digitized by Google

Nadalje je pèrva stvar, da se sve sěme od dèrvah, dok je još sasvim frižko, najmanje svaki tretji dan i zatim svake četvèrte nedelje jedan put prevèrne ili lopatom proměša, da frižak zrak u hèrpu bolje unidje. Ote hèrpe, dok je sěme još frižko, smiju najviše 6 palacah u vis biti, poslě pako 12 palacah, i kad je sěme sasvim suho, najviše 2 cipele debelo ležati, i to samo u golemoj nuždi, kada nebi više města imao. Kod sačuvanja mlogih sěmenah od dèrvah, koja na veliko sějati običajemo, ništa dalje neimamo paziti, nego što smo jurve (već) spomenuli. Sačuvanje žira u bukvicah pako, koje se prěko zime na tavanu lasno smèrznu, i onda za uspěv sasvim nevaljadu, trěba je drugčie sačuvati.

Nemožemo li, nećemo li žir ili bukvice poslě kupljenja umah posějati, tako je stavimo taki na povětarni tavan, i neka tri do četiri palca na debelo leže. Pèrvih osam danah měšaj lopatom, da iz vana suhe budu i klice netèraju; sada najdi takovo sigurno město, u koje niti svinjče unići, niti pako voda potopiti može, i prostri je tri palca debelo na slamu, i sipaj toliko žira ili bukvice na jednu hèrpu, da od tri do šest cipelah visokom cunju (Kegel) prilikuje, tada taj cunj pokri netučenom slamom tri palca debelo, i prěko nje isto tako debelo sa mašinom. Tako pusti cunj u miru, doklem vidio budeš, da će jaki mrazovi ili zima nastupiti, onda ga pokrij zemljom tri palca debelo, koju ćeš od dvě cipele širokoga, okolo cunja izkopanoga endeka ili jarka dobiti, što takodjer i tomu služi, da se kišnica u njeg slije i temelj cunja vazda suh uzdèrži se. Najposlě turimo u vèršiku cunja od šest palacah debeli, gori ravno odsěčeni, jednu cipelu dugački, a ne odveć kruto svezani snopić slame, tako, da se samo žira i bukvice doli dotakne, a tri palca gori viri, da vlažnu sapu izvodi. U prolětje naći ćemo žir ili bukvice isto tako, kako god smo je u jesen na hèrpu sasuli. Obično biva, da žir u jame sipamo, samo trěba sačuvati, da do njega nebi kakogod voda došla. Drugačie može se žir i bukvice samo do dojdućeg pramalětja poslě zrělosti svoje za uspěv od koristi sačuvati.

78. Što se razumije pod vijanjem sěmena?

O. Razlučenje i uklonjenje ljuske (Hülsen) od sěmena zovemo: vijanje.

79. *P.* Kako biva to vijanje sěmena?

Digitized by Google

O. Sěme valja pokvasiti, pak onda skroz lopatama měšati, te ga saspi u vrěću samo do polag vrěće, děrmaj ga u vrěći tako dugo, dokle s njega ljuska opade. Da sěme od ljuske razstavimo, čistimo ga na običnoj větrenjači, kakogod ju za čistjenje žita potrěbujemo.

80. *P.* Što se razumije pod iztresanjem (Ausklingeln) sěmena?

O. Ako zèrno sěmena od ljuske šišaricah iglastoga děrvja, koje je u šišaricah kruto zatvoreno, razstavimo, zove se: iztresanje.

81. *P.* Kako oto iztresanje biva?

O. To iztresanje biva na vèrlo prosti način, i netrěbamo upravo kazavši drugo ništa, nego da pod svaki način prije malo pokvasite šišarice prostremo na platno t. j. ponjavu, i na sunce ili u vruću sobu metnemo, pak šišarice kadšto protresavši i prevèrnuvši od sěmena razlučimo, pak zatim, kad smo sve sěme dobili, prorešetamo.

82. *P.* Kako biva usěv žira?

O. Usěv žira ravna se po naravi zemlje, drugčie biva najkoristnije u jesen, a kad bi se bojali, da bi posějani žir svinje ili vèrlo mnogi miši ali jazavci pojěli, onda u tom slučaju ostavimo usěv do prolětja.

83. *P.* Kako biva usěv žira na već sějanoj zemlji?

O. Je li město usěva oranica bila, da zemlja po oranju i zubenju lasno razpada se, tako sijemo žir jednako, zaoremo ga plitko i zubimo nakèrstice tako dugo, dokle zemlju, koliko moguće bude, usitnimo; ili pak damo ono město jako plitko orati, i odmah za plugom u brazdu žir sějati, koga dalje oreći, zemlja od druge brazde pokrije, i pokraj toga nedodje odveć duboko u zemlju, samo kada se plug tako vazda uredi i dèrži, da plitko ore.

84. *P.* Kakav biva usěv žira u takovoj zemlji, na kojoj je mala trava, ledina ili pustara?

O. Usěv žira na takovoj zemlji biva tako, da motikom žir u město, koje bi za oto bilo, 1 do 3 palca zakopaj mo, pak u tu jamu dva do četiri žira metnemo, i tarović sa istom izbacitom zemljom, koju prije usitnit moramo, pokrijemo, i tako na isti način radimo, samo da jedan rović od drugoga prěko dvě cipele na daleko nedojde.

U ostalom možemo zemlju, koja nigda sijana nije, kroz oranje, kopanje ili pako na isti način, kako amo se sa njivama služili, za primljenje sěmena sposobnu napraviti. (Konac će slědit).

Digitized by Google

1849. — Br. 2.

Sadèržaj: Mali šumarski katekizam. Od *Franje Šporera.* (Konac). — Vinove loze, koje se u Srěmu ponajviše podhranjuju i obdělavaju. Od *Prokopa Bolića.*

Mali šumarski katekizam.

Od člana dopisnika *Franje Šporera*,
šumarstvenog odsèka predsědnika.

(Konac.)

85. *P.* Kako i kada biva usěv bukvicah?

O. Ako se nebojimo, da svinje ili miševi posějane bukvice prěko zime nebi pojeli, tako je možeš u jesen posějati, inače pako morao bi je u prolětje. — U ostalom usěv bukvicah na otvorenima i od svakog dèrvja čistim městima rědko da dobro napreduje; preporučuje se taj usěv dakle za šumska města, jerbo porasla šuma mladi sád dobro brani.

86. *P.* Kada i kako biva usěv kestena?

O. Budući da kesteni tako isto, kako i bukvice pèrve godine vèrlo sigurno město iziskuju, sěju se isto tako, kakogod i bukvice, samo ne na takovima městima, gdě dèrvah neima, nego samo gdě takovih imade.

87. *P.* Kada i kako se sěje sěme jasenovo?

O. Jasenovo sěme može se kako u prolětje tako i u jesen sějati. Usěv jasinov tréba medjuto dobru frižku zemlju, koja obično sa travom i pleveljom (Unkraut) jako raste, i to mladom jasenovom sádu jako škodi i smeta u rastenju, i većinom uzraste sasma zatuša.

Dakle je od potrěbe, da se za usěv jasenovoga sěmena odredita, i možebit nikada nesějana zemlja najprije poore, i takova, kako i druga oraća njiva za usěv pripravi, da po tomu prepréčiti možemo, da trava i plevelj jako neraste.

88. *P.* Kako biva usěv bora?

O. Usěv bora biva na dvě ruke ili na dva načina; sa iztrešenim sěmenom ili sa šiškama samima.

89. *P.* Kako biva usěv bora sa iztrešenim sěmenom?

O. Usěv sa iztrešenim sěmenom od bora biva u prolětje mahom, kako sněga nestane, do konca měseca svibnja. Može se takodjer zgodno i u jesen sějati.

Digitized by Google

Biva li uśĕv u prolĕtje, tako možemo sa zobjom, ako li pak u jesen, smĕšano sa ražjom sĕjati, da po takovom uśĕvu mladi uzrasti sačuvaju se; i kada zob ili raž zrĕla bude, valja je požeti i paziti, da mladima uzrastima nikakva šteta neučini se.

Medjutim uśĕv bora napreduje najbolje na sĕjanoj ili pooratoj zemlji, ako se prije dobro slegla i sa kratkom rĕdkom travom, mašinom, ili na isti način podobna ledina tako porasla, da bi ju kroz zubenje ili groblja-njem nadĕrti mogli, n. p. zemlju takovu, koja je prije godinu danah orana i posĕjana bila; jerbo je izkustvo učilo, da na takvoj zemlji uśĕv iglastoga dĕrvja najbolje napreduje. Na takvom městu posĕjemo sĕme, pak zatim zemlju sa gvozdenom zubačom dobro podĕrljamo ili pogrobljamo, da sĕme u nadĕrtu zemlju opade i od mašine ili ledine nĕkoji pokrov dobije.

Kad je već uśĕv dokončan, onda bi dobro bilo u cĕlo posĕjano město neposrĕdno poslĕ uśĕva ovce ili rogatu marvu utĕrati, da po tom sĕme u zemlju bolje ugaze.

90. *P.* Kako biva uśĕv bora sa šišaricama?

O. Uśĕv bora sa šišaricama, koji se osobito za vruće i suhe pokrajine pĕskovite preporučava, biva najspodobnije u prolĕtje u mĕsecu ožujku ili travnju, kada su vedri i suhi dani, i to sa vijačom, sa kojom se po svemu městu uśĕva šišarica hita.

Je li uśĕv gotov, tako moramo na one dane dobro paziti, u kojima se šišarice do polak otvore, i taki moraju se grabljama ili tèrnjastom zubačom prevèrnuti, da sĕme iz njih izpade, i na poderanu zemlju dojde.

Oto prevèrnutje šišaricah mora se opet i kasnije još jedan put ponoviti, osobito ako se šišarice sasvim otvorile budu.

91. *P.* Kako biva uśĕv ostaloga iglastoga dĕrvja?

O. Uśĕv ostaloga iglastoga dĕrvja biva isto tako, kakogod smo i kod uśĕva bora već kazali, imamo samo ubilježiti, da izvan bora i ariša (Kiefer und Lärche) uśĕv ostalih vĕrstih iglastoga dĕrvja, u otvorenima městi nije dobar, kako god smo to i od bukve kazali; želimo pako takove vĕrsti dĕrva u otvorenima městi sĕjati, tako to može samo kroz presadjivanje, ili pako kroz pomĕšan uśĕv biti.

92. *P.* Što se razumĕva pod pomĕšanim uśĕvom?

O. Kada sĕmenje različitih vĕrstih dĕrvah zajedno pomĕšamo i takovo posĕjemo, tako se pomĕšani uśĕv zove.

Digitized by Google

93. *P.* Koje vèrsti dèrvah mogu se zajedno poměšane sějati?

O. Zajedno poměšana mogu se sějati:

Kod uševa listnatoga dèrveta: hrastje; bukve; brest; jasin; javor i grab.

Kod uševa iglastoga dèrveta: jela; omerika; bor i ariš.

Kod listnatoga i iglastoga dèrveta: hrast; bukva; jela i omerika. Koliko se ove vèrsti dèrvah dobro slažu, ništamanje nesmě se jedna drugoj približati, kakono:

bor i omerika,
breza i bukva, onda
breza i iglasto dèrvo.

94. *P.* Na što valja osobito paziti kod uševa dèrvah?

O. Kod uševa dèrvah moramo osobito na to paziti ili gledati, koliko tréba sěmena uzeti, pak na prikladno pokrivanje takvoga sa zemljom, ili da pod zemlju uprav dojde.

95. *P.* Koliko sěmena tréba na jedno jutro od 1600 kvadrat. fatih, i koliko debelo tréba sěme pokriti sa zemljom?

O. Na jedno jutro od 1600 kvadrat. fatih tréba:

žira	10	měrovah	i	1	do	3	palca	sa zemljom pokriti.
kestena	10	»	i	1	»	3	»	
bukvicah	3	»	i	1/2	»	2	»	
javora	2	»	i	1/2	»	2	»	
jasina	1 1/2	»	i	1/2	»	3/4	»	
bresta	3	»	i	1/4	»	1/4	»	
breze	2	»	i	1/12	»	1/10	»	
jove	1/2	»	i	1/8	»	1/4	»	
ariša	21	funt.	i	1/8	»	1/2	»	
bora	14	»	i	1/8	»	1/2	»	
omerike	16	»	i	1/8	»	1/2	»	
jele	60	»	i	1/8	»	1/8	»	

96. *P.* Što se razumije pod presadjivanjem dèrvah?

O. Pod presadjivanjem dèrvah razumijemo preměštenje iz sěmena potěralih uzrastah sa onoga města, gdi su ponikli, na drugo město.

97. *P.* Gdi se može presadjivanje upotrěbiti?

O. Presadjivanje upotrěbljava se:

1. Na slaboj zemlji neimajući ograde, koja se dosta za klijenje sěmena neslaže, ali ju ipak za sad pripravimo.

2. Gdi je zemlju radi jako spletene trave ili visokog plevelja težko obradjivati.

Digitized by Google

3. Ako više sěmena neimade, ili da bi vèrst šume sějati morao, od koje je sěme odveć skupo.

4. Kod takovih vèrstih dèrvah, koja pèrvo vrěme veće nastojanje potrěbuju.

5. Da bi o veličini izobraženja po mogućstvu u napřed raditi morali.

98. *P.* Na što imamo kod nabavljenja mladog sada osobito gledati?

O. Kod nabavljenja mladog sada imamo na oto osobito gledati, da podpuno narasli sad, koji zdravo žilje imade, dobijemo. Otaj sad izberimo iz dobroga mladoga naraštaja u šumi, ili iz uševa, ili pako iz razsadnika.

99. *P.* Kako biva izkapanje sada iz zemlje?

O. Kod izkapanje sada mora se na žilje dobro paziti, da ga nebi pokvario; zato osobito preporučuje se, da veći ili malo deblji sad skupa sa zemljom izkopaš. — Da nebi pako mnogo zemlje na žilju ostavivši dalju vožnju nepotrěbnu imao, toliko indi ostavi, što bi proměr (Durchmesser) debla za dvanaest putah iznosio.

Indi proměr ostavljene zemlje na žilju morao bi isto toliko palacah imati, koliko god je mlado dèrvce liniah debelo, ili toliko cipelah, koliko palacah dèrvce imade.

100. *P.* Kako valja sadom boraviti, kada je jurve izkopan?

O. Kod izkapanja sada dogadja se često, da žilje pokvarimo, i zato poslě truniti počne; indi je potrěbno sve žilje, koje je ranjeno, ili koje iz zemlje viri, koju smo na žilju ostavili, oštrim nožem odrezati.

Jerbo je pako po gubitku, koga je sad po odrezanom žilju imao, razměr pèrvašnji medju žiljem i medju otokama i granama pobunjen ili uništen, tako je osobito kod listnih dèrvah potrěbno otoke i grane u istom razměrju omaliti, kako god smo i kod žilja učinili.

Još jače biva obrezivanje otokah i granah, ako je město, u kome presaditi želimo, suho i obasjano od sunca, i što god je jači sad, obično sve dolnje otoke odsěci, a gornje pako do několiko pupovah pokrati, a vitim dèrvcima odreži i vèršiku. Iglasto dèrvje nesmě se odveć rezati, a malahna dèrvca pod niki način.

101. *P.* Koje je vrěme za presadjivanje prikladno?

O. U obće ono je vrěme za presadjivanje najprikladnije, kada se nemiče ili neraste t. j. opočiva; ali je u prolětju najbolje, da se opasnosti, koju bi lasno zima mladom sadu učinila, uklonimo.

102. *P.* Kako trěba usaditi?

Digitized by Google

O. Izkopaj toliku rupu ili jamu, da mlado dèrvce sa izvadjenom zemljom u nutra stati može, samo paziti valja, da žilje, kako od naravi već stoji, po rupi razširimo, pak zatim zemljom zaspemo, ele tako, da nebi šupljine ostalo, i zemlja se nesmè odveć jako ugaziti, što se vèrlo lasno sa ilovačom zemljom dogadja.

Nadalje moramo na oto osobito pozor imati, da se sa žiljem izvadjena zemlja sa drugom nepokrije ili nezaspe, nego da u rupu malo dublje dojde, da prikladna bude vodu u se primati, i njezinu vlagu zadèržati.

Vinove loze,

koje se u Srèmu ponajviše podhranjuju i obdělavaju.

Od Prokopa Bolića.

Prie nego što ćemo vinove loze, koje se kod nas (u Srèmu) u obće zapatjaju i obradjivaju, izložiti, za koristno sudimo, o korenom ili maternjem rodu sviuh vinovih lozah, t.j. o vinjagi (vitis silvestris) jošte štogod napomenuti.

Vinjaga sama po sebi po šumama, a osobito po medjama u cèlom Srèmu premnogo raste. Vèrojatno vidi se, da bi i ona obradjena s vrèmenom drugu dobrotu i kakvoću plodovah dobila, koje u sadašnjem divjem stanju svom neima, t. j. da bi se u grozdju njezinom slinavost zaharna (cukorna, šećerna) načinjala i zahar razvijao, koi se samo jedan u pravo vino pretvarati može. I naše bi vinove loze, kad bi se na jedanput o njima raditi prestalo, dugim vrèmenom vinjage postale. Vidi se dakle, da je vinjaga koren i sème premnogih naših današnjih vinovih lozah. Plodovi vinjage niti jačine kakve u sebi imaju, niti s polja (iz vàna) kakovog izgleda, kako god i premnoga druga rastènja (rastje), koja se nikad neobradjivaju. Jagode su njezine

---

*) Iz knjige „Совршенъ винодѣлацъ. Списано Прокопіемъ Болићемъ. У Будиму, 1816.« — Priobćujemo sastavak ovaj, jedno, kao dodatak k »Izvèšću g. Franje Trummera, nadvèrtlara na stališkom gospodarskom pokusnom zemljištu u Gradcu, koi je měseca rujna (Sept.) 1847. g. na poziv osrednjega odbora našega družtva po Hèrvatskoj putovao, da pregleda naše vinograde.« (vidi br. 4, 5, 11 i 12 Měsečnoga Lista od g. 1847.), — a drugo, da se mnogi članovi uče poznavati i classificirati vinove loze. Ur.

Digitized by Google

preveć sitne, veoma cèrne, i cvět njihov, ako ga se najmanje dodirneš, opada. Šepurina (Traubenstängel) je, gledajući na debljinu, kratka i na tri kraka (langes Bein) rastavljena tako, da su obadva pobočna kraka štogod malo više proturana od srědnjega. Izcědjen sok jagodah jest tamnocèrven, i prie svoje savèršene zrělosti vesma (sasvim) gorak i opor. List je njezin duboko rastavljen, i pred svoje opadanje vesma pocèrveni.

O razděljenju srěmskih vinovih lozah, po licu i stroju jagodah.

A. Grozdje s jagodama plavetno cèrnima.

a. S jagodama okruglima.

1. *Čavčica* ili *čavka.* Grozd je dugačak i krakljast (krakat, langbeinig), jagode su nejednako sitne i plavetno-tavno-cèrne, kožurica ili navlačica (Haut) dovoljno je tvèrda, meso je sladko i sočno, i više zèrnah ima u sebi nego drugo. Listje savèršeno zrělo jest kadkad znatno triparčetno (dreilappig), kruto, debelo, a drugčie ponajviše čitavo i okruglo; lice mu je gladko, a naličje malo ili skoro nimalo maljavo, i sbog vesma gustih dlačicah preko ustne prevučeno, nèšto malo bodljikasto (borstig), i sam mu je dèržak s krutima dlačicama obrastao, zubci su zatubasti, plitko i nejednako izrezkani; lětorasla (Sprössling von einem Jahre) je s jedne strane plosnata; loza ova mastnu zemlju miluje.

2. *Cèrni grašac.* Ovaj se grozd od pèrvog razlikuje u tom, što su mu jagode veće, kožurica mekania, listje po naličju svom nije tako dlakavo, ali je s bělima pavuljicama kao dèržak i sama loza pokriveno, i ponajviše triparčetno, koga je srědnje parče zatubasto široko. Listje zrělo postaje tamno-cèrveno kao kèrv ili žigerica.

3. *Skadarka.* Grozd je duguljast, jagode su dovoljno krupne, okrugle, cèrne i sabijene, soka pune, sladke i vesma izredno vino obično i suškovo daju; kožurica je mekana, listje je triparčetno, srědnje je parče poširoko, i više zatubasto nego oštèrljasto (spitzig). Zubci su na kraju nejednaki, i parčeta dolnja lista jedno drugog dodiruju se; lice mu je gladko i nèšto malo světljikasto, a naličje dovoljno gusto, maljavo i běličasto; rebarca su mu i prućice

Digitized by Google

s gustim dlačicama obrasle. Zrio list skoro je sasvim ugasito-červen.

Prosti vinogradnici svaku lozu (tèrs), na kojoj poduguljasto grozdje s malo većima okruglima i sočnima jagodama radja, skadarkom zovu, neglèdajući na razliku listja. Medju tim neki nazivaju grozdje s većima jagodama.

4. *Balenta* ili *bálenka* ili *valenka*. Jagode su cèrne, velike, okrugle; listje je znatno triparčetno, a neznatno petero-parčetno, dvostruko-zubčasto s proturanima žlèzdicama; srédnje je parče listá šire nego duže. Lice je matorog listá golo, a mladjeg su rebarca i žilice s pavuljicama obrasle; u vrème zrélosti svoje s pegama (Fleck) ugasito-cèrvenima izšarano. Naličje mu je maljavo, kao i u čavčice, a naročito na mladom listu. I same su pupe ove lozé s polja (izvana) maljave.

5. *Cèrno grozdje na spodobu volujarke*. Grozdje je s pedlja (1 pedanj) dugačko. Jagode su skoro kao u volujarke velike, okrugle kao naranča, prozračne, sočne. Razlikuje se od balente u tom, što listje petero-parčetno ima, na kom se dolnja parčeta kod dèržka listovog podaleko izmedju sebe razstavljena. Lice mu je golo i bez malja, kao i naličje, samo što su rebarca i njihovo razgranjenje s mnogim málim dlačicama obrasla. Ova loza mnogo rodi, ali slabe kakvoće vino čaje, i gnojnu zemlju miluje.

6. *Vólovo oko, volujarka* ili *mesan*. Šepurina je grozda krakljasta, vesma dugačka, i od više grozdićah sastavljena. Jagode su najveće okrugle i sabijene; kožurica je tvèrdkasta, meso sočno i sladkasto-kiselo, mnogo vina, no hèrdjave kakvoće čaje i na mastnoj zemlji dobro napreduje.

Listje je veliko, kruto, debelo i zatubasto, ponajviše neznatno na pet parčetah (komadah) rastavljeno; lice je zrélóga listja cèrveno kao kèrv, i žutjkasto-pegavo, a drugačie tamno-zeleno; naličje mu je malo maljavo, rebarca su pojaka i skoro sasvim gola; kraj mu je u naokolo nejednako zubčast; zubci su zatubasti i plitko rastavljeni; sami zubčići glavnih rebarah nisu mnogo na vèrhu svom oštèrljasti.

7. *Druga volujarka, mesan nazvana*. I druga se volujarke struka nalazi, koja se od predhodeće razlikuje samo po listju, koje je debelo, kruto i samo triparčetno, koga je srédnje parče proturano oštèrljasto. Lice mu je svétlozelenkasto i s bélima pavuljicama ponajviše po rebarcama i žilicama obraslo; a naličje bèličasto-maljavo, i tako s maljama obraslo, da se jedva razgranjenje rebaracah vidi.

Digitized by Google

Jednom rěčju, i dèržak je i loza s bělim pavuljicama pokrivena, koja se maljavost na predhodećoj lozi ni najmanje nevidi. Budući dakle da se dvě struke volujarke pod imenom volovo oko i mesan nalaze, zato se ova fela zvati može mesan. Radja pak i vino daje kao više rečena loza.

8. *Cèrna zelenika.* Grozd je vèrlo dugačak i sabijen, jagode su povelike i cèrne. Kažu, da ovaj grozd nezaruduje (roth werden), niti malo po malo, kao drugo cèrno grozdje, sazrěva, nego na jedan put, a to za kratko vrěme cèrn postaje tako, da se skoro do same zrělosti jagodah ovaj grozd za bělo grozdje dèrži, i zato se može biti u obće i zove cèrna zelenika. Ovaj čokot (tèrs) mnogo grozdja radja, sok je jagodah njegovih sladko-kiseličast, i vino hèrdjavo daje. Listje je skoro čitavo, rědko i vesma neznatno, na dva ili na tri parčeta rastavljeno, ugasito-zeleno i u vrěme zrělosti ploda s mèrko-cèrvenima pegama našarano. Lice mu je gladko, a naličje malo maljavo, ili osobito samo su mu rebarca kratkim dlačicama obrasla; kraj je zatubasto i nejednako izrezkan, lětorasla je prilično jaka.

9. *Tamnjanika cèrna.* Grozd je jako granat, jagode su okrugle, ukusa i mirisa vesma izrednog, zato su za jelo ukusne, i vino osobito izredno daju. List je savèršeno petero-parčetan, s lica světlo-zelenikast, a s naličja blědo-zelenikast, i samo su mu rebarca i razgranjenje s dlačicama obrasla.

b. S jagodama duguljastima.

10. *Cèrni drenak.* Grozd je krakljast i dugačak, jagode su duguljaste, nejednake, a nisu jako sabijene; kožurica je tvèrda; sok jagodah, premda je sladak, ničim manje ponajviše tako je gust, da sok jagode, popréko presečene, odmah neizteče napolje (van), kao kod drugoga grozdja. Od ove struke grozdja slědujuće fele u Srěmu se nahode:

a) s jagodama na vèrhu svom oštèrljastima, i to:

1. s listjem savèršeno petero-parčetnim. Listje je veliko; srědnje je parče tako dugačko, da je něko listje smokvinu (figovom) listu podobno; lice mu je ugasito-zeleno i skoro sasvim gladko; kako što su glavna rebarca, tako je i razgranjenje njihovih žilicah něšto malo tankim i krutim dlačicama obraslo, s koje strane preko ustne prevučen list bodljikav se pokazuje. Kraj je nejednako izzubljen; zubci

Digitized by Google

su skoro svi zatubasto-okrugličasti. List ovaj prie svog opadanja žuti.

2. s listjem skoro čitavim. Jagode mu nisu nimalo sabijene, i dva put su uže nego šire; kožurica nije tako tvèrda kao u predhodećega drenka. Lice je lista sasvim gladko i tavno-cèrveno upèrljano, a naličje i rebarca skoro sasvim gola. Zubci su nejednaki i više oštèrljasti nego zatubasti.

b) s jagodama na vèrhu zatubastima i od strane svoje peteljice (Stängelchen) utanjenima, i to:

1. s listjem petero-parčetnim. Grozd je od pedlja dugačak i rèdak; kožurica jagodah nije jako tvèrda kao obćeg drenka; list po svemu cèrnom drenku podoban, samo što mu je lice i naličje malo maljavo, a i sama rebarca s maljama obrasla. Ne samo dèržak i lètorasla, no i same peteljčice plodne vèrlo su pavuljicama pokrivene.

2. s listjem znatno tri-parčetnim, a kadkad neznatno petero-parčetnim; ali svagda su dva gornja parčeta dovoljno znatno rastavljena. List je širok, ponajviše nejednako dvostruko zubčast. Zubci su više oštèrljasti nego zatubasti; srèdnje je parče lista poširoko i na vèrhu svom nèšto malo zatubasto; lice mu je svètlo-zeleno, a naličje blèdo i s obedvè strane sjajno; rebarca su pojaka sasvim gola, i nèšto malo na svojima bokovima dlakava.

3. s listjem savèršeno tri-parčetnim. Ovoga je srèdnje parče povisoko proturano; naličje mu nije golo kao u predhodećega, no svuda je i po listu i po rebarcama i njihovom razgranjenju, i po dèržku krutima maljama obraslo, a jagode su mu krupne i tvèrde.

B. Grozdje s jagodama čadjavima (russig) okruglima.

11. *Čadjavica ili čadjavo grozdje.* Grozd je srèdnje velik i krakljast. Jagode su sladke, ukusne i vesma sočne, žutjkaste, zelenkasto-mèrke i plavetnjikastim pepelkom obasute, kojih je kožurica mekana. Ovaj plavetnikast pepeljak sa žutjkasto- i zelenkasto-mèrkim licem jagodama pričinjava, da ovaj grozd kao čadjav ili dimu podoban izgleda, i zato se može biti i zove obćim imenom čadjavo grozdje. Kroz te se jagode tako providi, da se u njima zèrna brojiti mogu. Ova vinova loza vesma izredno vino daje. Listje je srèdnje veliko, tavno-zeleno, i savèršeno zrèlo s pegama hèrdje našarano, ponajviše na troje, vesma rèdko na četvero, a i to skoro sasvim neznatno rastavljeno. Kraj je lista nejednako zubčast; zubci su široki i zatubasti.

Digitized by Google

C Grozdje s cèrnima jagodama duguljastima, koje se na plavetno prelivaju.

12. *Plavetan drenak.* Grozd je krakljast, jagode su vesma velike i tvèrde, ali po licu svom cèrvenom prelivaju se u plavetno. Listje je skoro petero-parčetno, srédnje je parče poširoko i opet skoro na tri parčeta rastavljeno; i duže je nego pobočna parčeta; najdolnja su pak parčeta kod dèržka vesma poširoko rastavljena. Po licu mu se, a naročito na žilicama, vesma malo pavuljicah vidi. Naličje mu je bèličasto, a rebarca su i žilice vesma tankima dlačicama obrasle. A dèržak rebarca i žilice, kao i kod cèrvene dinjke, cèrvenkastá.

Č. Grozdje s jagodama rumenima kao ružica.

a) S okruglima jagodama.

13. *Cèrvena dinjka.* Jagode su dovoljno krupne, ne jako sabijene, koje sa strane sunca protivne malo zelenkasto-cèrvenkaste bivaju i na krakljastoj šepurini vise. Listje je znatno petero-parčetno i svoje rastavke okruglo izrezane ima. Dva su gornja parčeta dublje rastavljena nego dva dolnja. Obedvè su strane lista zajedno s dèržkom s maljama i pavuljicama obrasle. Lice listja prie opadanja svoga malje svoje gubi i postaje žutjkasto. Kraj mu je skoro dvo- i trostruko zubčast. Ova vinova loza daje mirisavo vino a takodje i suškovo vino, uz čardaklju *) podbranjena više radja, nego na nizko raslom čokotu.

b) S duguljastima jagodama.

14. *Cèrveni drenak.* Grozd je krakljast i dugačak. Jagode su na šepurini dovoljno sabijene, nejednake i od strane peteljčice svoje nèšto malo uže, a k vèrhu svom malo po malo više nabubrene i zatubaste. Listje je veliko skoro sasvim čitavo, neznatno tri-parčetno i stogod kruto, nejednako izzubljeno, i zubci su zatubasti; lice mu je tavno-zeleno, a naličje bèličasto-maljavo, s kojima je maljama podebelo obraslo.

15. *Cèrvenkasto-bèli drenak.* Grozd je vesma velik, po najviše krakljast, koga jagode, ako i nisu tvèrde i mesnate, kao u drugom drenku, opet su mekane i sočne. List mu je mekan, velik i znatno petero-parčetan, a mnogo putih na-

*) Čardaklija rèč je turska i znamenuje: lat. vitis suspensa, a nèm. eine grosse Weinrebe, die an Hütten, Bäumen hinanragt, (Vuk).

Digitized by Google

lazi se listje i od šest do sedam parčetah na njemu. A najgornja su dva parčeta skoro do polak rastavljena; drugi su nĕšto malo plitje, a najdolnji jedva se opaze; pobočna su parčeta oštèrljasta, srĕdnja su šira i malo oštèrljasta; na listu su, koi više od pet parčetah ima, četiri gornja parčeta okrugla, dva su slĕdujuća manje okrugla i dosta neznatno rastavljena; lice mu je golo, a naličje bĕličasto-maljavo, koga su rebarca s razgranjenjem svojim kratkim dlačicama obrasla. Kraj mu je nejednako zubčast (dvo- i trostruko), zubci su duboko rastavljeni i ponajviše oštèrljasti.

Ć. Grozdje s bĕlima jagodama, koje se ili u zeleno, ili žuto prelivaju.

16. *Radovinka.* Grozd je vesma velik i granat; jagode su velike, jednake, žutjkasto-zelene. Ova vinova loza, dok je čokot mlad, vesma mnogo ploda nosi i dobro vino daje, ali mator čokot izmetje se u šipulju i postaje bezplodan. Listje je veliko, ponajviše petero-parčetno i svako se parče dugačkim oštèrljastim zubcem okončava; zubci su mu skoro svi oštèrljasti; lice mu je ugasito-zeleno, a naličje gusto bĕličasto-maljavo; dolnja se parčeta lista jedno drugog dodiruju. Glavna su mu rebarca s dèržkom zajedno kod lista gustima dlačicama obrasla.

17. *Mirkovača.* Ova je vinova loza po grozdju i jagodama jednaka s predhodećom, ali se po listu svome, koi je savèršeno petero-parčetan i skoro sasvim listu mirisavke spodoban, razlikuje od pèrve. Lice mu je golo i svètlo-zelenkasto, naličje malo maljavo, a i rebarca su mu dlačicama obrasla. Nalazi se mirkovača, koja se vidi, da je fela pèrve, jer se razlikuje od ove s jagodama malo većima, mekanima, sočnima i s grozdom krakljastim. Listje u ove fele nije tako savèršeno petero-parčetno, nego je srĕdnje parče poširoko, zatubasto ili okrugličasto, kao u predhodeće vinove loze, niti mu je dèržak s dlačicama obrastao, no samo malo s pavuljicama pokriven.

18. *Skadarka bĕla.* Prosti vinogradnici i više opisano cèrno i bĕlo grozdje, ako su mu samo jagode sabijene i sočne, kao i ovo običaj imaju skadarkom zvati. Ali ovo se razlikuje s manjima jagodama, kroz koje se providi (prek vidi) i s listjem skoro sasvim čitavim, koje je kadkad neznatno tri- ili petero-parčetno i ugasito-zeleno; lice mu je gladko, naličje više ili manje rutavo (zottelig, villosus), a mno-

Digitized by Google

go putah skoro sasvim gladko i malo světlikasto; kraj je nejednako zubčast i parčeta se ponajviše proturanim zubcem razlikuju. Grozd mu je krakljast, dugačak, jagode srědnje veličine, jednake, prozračne, sočne, sladke, i vesma dobro obće i suškovo vino daju.

19. *Běla dinjka.* I ove je vinove loze grozd krakljast, dugač k, ponajviše rědak, a i jagode su srědnje veličine, nejednako okrugle, zelenkasto-žutjkaste, od strane pak suncu izložene tavno-měrke, s plavetnikastim pepelom obasute, sladke, sočne i prozračne, koje takodje izvanredno vino daju. Listje je skoro sasvim okruglo, samo što su glavnih rebaracah zubci malo duži nego drugi; lice mu je světlo-zeleno, a naličje gusto-maljavo.

20. *Bělí grašac.* Grozd je krakljast i dovoljno sabijen; jagode su manje od drugoga grozdja, a ponajviše nejednake i po tri ili četiri zèrna u sebi sadèržavaju; kožurica je malo potvèrda; listje savèršeno zrělo ponajviše je petero-parčetno, dva su gornja parčeta poduboko rastavljena, čitav list mnogo je podoban listu tamnjanike, a naročito što se triuh gornjih parčetah tiče; na kraju svom je malo izzubljen; lice je tavno-zeleno, a naličje na někom gusto maljavo, a na drugom i s pavuljicama pokriveno.

21. *Pravo ili čisto bělo grozdje.* Něki ovo grozdje dèrže za jedno s bělom skadarkom, što je grozdje izmedju sebe jednako, ali u běle je skadarke listje skoro čitavo, a u pravog bělog grozdja savèršeno tri-parčetno, a ne savèršeno petero-parčetno. Grozd je s jagodama měrko-žutjkastima srědnje veličine i s plavetnjikastim pepelkom obasutima, koje su sladke, dugo se dèržati mogu i vesma dobro obće i suškovo vino daju. Lice je lista světlo-zeleno, a naličje běličasto, skoro golo, ili vesma maljavo; gornje mu je parče visoko proturano i okončava se sa oštèrljastiim zubcem nego njegova parčeta susědna, i u vrěme zrělosti sasvim žut postaje.

22. *Ovčji repak.* Ovaj se grozd može biti zato zove ovčjim repkom, što po něčemu čitav izgleda kao ovčji rep. Premda je duguljast, ali nije širok, jagode su mu okrugle, zelenkaste, srědnje veličine i s běličastim pepelkom obasute, po svojoj su veličini něšto nejednake i dovoljno sabijene, kožurica njihova nije odvuć tvèrda, meso je sočno i sladko. Prama svoje veličine jagode u sebi sadèržavaju mnogo sěmena (od dva do četiri), i iz tog uzroka naročito, kad je ovaj grozd redji, od někih dèrži se za sami bělı grašac, premda je od ovoga po stroju listja svoga

Digitized by Google

različan. Listje je poveliko, ponajviše na tri, kadkad i na četiri, a kadkad i na pet parčetah neznatno rastavljeno. Parčeta su ponajviše oštèrljasta i nejednako zubčasta; zubci su skoro svi duguljasto-oštèrljasti, nèki su pak zatubasto-okrugličasti; lice mu je svètlo-zelenkasto i skoro sasvim gladko, a naličje na nèkome skoro sasvim kao i lice golo, a na nèkome, osobito mladomu, listu naličje tako bèlo vuničasto, da se od lista bèle ranke jedva razpoznati može.

23. *Bèla volujarka.* Grozd je krakljast, vesma velik i dugačak, s jagodama najvećima i sabijenima, koje sa strane svoje suncu izložene mèrko-žutjkaste i mèrke, a s protivne blèdo-žutjkaste ili zelenkaste bivaju, i koje su premnogo sočne no sladkasto-kisele, a zato i vino nebiva od njih dobre kakvoće. List je ponajpiše tri- i petero-parčetan, parče je srèdnje vesma znatno rastavljeno, široko i zatubasto. Lice je njegovo svètlo-zelenkasto. Obedvè su strane lista, kao i sam dèržak i mlada loza, s pavuljicama posuto pokrivene.

24. *Balenta ili valenta bèla.* Grozd je krakljast, povelik i duguljast, s jagodama vesma velikima, no s manjima nego u smederevke, okruglima, vesma sočnima, mekanima. koje lahko trunu i opadaju. Listje je veliko, ponajviše triparčetno, srèdnje je parče mnogo duže od pobočnih i oštèrljasto t. j. s duguljastim zubcimà okončano, dvo- i trostruko, na kraju svom zubčasto s velikim zubcimà. Pobočna dva velika parčeta skoro su čitava i samo malo rastavljena. Lice je tavno-zeleno, golo ili vesma malo opavuljano, a naličje gusto-maljavo, malo pavuljavo, rebarca su vesma malima upravo stojećima gustima dlačicama pokrivena. Grozd ovaj u obće vinogradnici smederevkom nazivaju, što je grozdje onako skoro krupno kao i u smederevke, ali u balente su jagode malo manje, sasvim okrugle, mekanie i sočnie, a u smederevke poduguljaste, veće, tvèrde i mesnate, a i listjem se svojim petero-parčetnim, kako ćemo na svom mèstu viditi, smederevka od balente razlikuje. Ima jošte jedna fela balente, u koje su jagode malo tvèrdje, i kožurica, kada se dobro izgrizne, mirisav nèki ukus izdaje od sebe.

25. *Tamjanika.* Grozd je kadkad velik, no ne jako sabijen; jagode su okrugle, zelenkaste ili sasvim žute, sladke i vesma mirisave, koje vèrlo izredno vino daju. Budući da ovaj čokot slabo i rèdko svake godine radja, zato se malo kao malorasli čokot po vinogradma i zapatja, no na čardaklii ova loza mnogo više grozdja donosi, a i veće

Digitized by Google

grozdove radja, zato se za ovakovo podhranjivanje i preporučiti može. Něki zato ovu vinovu lozu tamnjanikom nazivaju, što dèrže, da jagode njezine na tamjan miriše; no ako se točno mirisavi ukus ovih jagodah razsudi, vidi se, da više na zovin (sambucus nigra Linn., Holunderstaude) cvět nego na tamjan udara. I zato koji žele mirisavo vino napraviti, koje bi se mirisu tamjanikina vina upodabljavalo, običaj imaju u vrijuće bělo vino u kesicama zovino cvětje metati, da zajedno s njim prevri, i ovim načinom na město tamnjanikina vina prodavati. List je na pet dubokih parčetah rastavljen i s listom běloga grašca skoro sasvim jednak, samo s tom razlikom, što su na ovom listu zubci na krajevih mnogo oštèrljastii i proturanii nego u grašca. Srědnje je parče trokutno, a susědna dva njegova kao razširena orlova krila izgledaju. Lice mu je golo kao naličje, i obodvoje světljikasto.

26. *Peršun grozdje.* Grozd je krakljast, duguljast i osobito velik, a naročito na čokotu, koi je nakalamljen s jagodama okruglima, dovoljno velikima, nesabijenima, běličastima i skoro kao u tamnjanike mirisavima, koje vesma izredno mirisavo vino daju. List je kao u ruke pèrsti na pet parčetah do samoga dèržka ponajviše tako rastavljen, da ona parčeta kao pet listićah o obćemu dèržku vise. Svaki je pak ovaj listić opet na dva ili na tri parčeta, koja su vèrlo duboko rastavljena, razdèljen. Srědnje se parče svagda jednako na tri duboka parčeta rastavlja, a druga se na dvoje ili na troje rastavljaju; najdolnja su parčeta samo na dvoje rastavljena, kraj je lista nejednako duboko i široko zubčast, i svi su zubci zatubasti. Skoro čitav list kao peršun izgleda, i zato se i zove peršun grozdje. Lice je lista tavno-zeleno, golo i gladko, naličje něšto malo žutjkasto-zeleno, i rebarca su gladkima dlačicama obrasla. Ovo grozdje pod našim podnebjem najranije dospěva, čokot njegov vesma jake i debele lětorasle těra i zato je za čardaklijsko čokotje mnogo naprednije nego za nizko raslo. Nakalamljen budi na koje struke čokotu vesma se rado prima i veće grozdove i jagode donosi.

c) s jagodama okrugličasto-duguljastima.

27. *Slankamenka* ili *madjaruša.* Grozd je krakljast, duguljast i dovoljno sabijen, s jagodama sočnima, sladkima, nejednakima i malo poduguljastima. A drugojačie bi se za pravo bělo grozdje, skadarku i drugo podobno bělo grozdje dèržalo. List je širok, ponajviše na pet velikih parče-

Digitized by Google

tah rastavljen, i zato je kako listu grašca, tako i tamnjanike mnogo podoban. Lice mu je ugasito ili tavno-zeleno, golo i nešto malo sjajno; a naličje světlo-zeleno i više ili manje pavuljicama posuto; rebarca i razgranjenje žilicah savèršeno zrěloga listja s nikakovima dlačicama nisu obrasla, kao listje drugih vinovih lozah. Kraj je nejednako zubčast, i zubci su dovoljno zatubasti.

28. *Smederevka.* Grozd od mnogih grozdićah složen, vesma dugačak, jagode su duguljasto-okrugle, vesma velike i skoro od sviuh najvećе, sočne i tvèrde, i dobro vino daju. Listje je znatno triparčetno, a kadkad neznatno petero-parčetno, kruto. Srednje je parče dovoljno produženo, na kraju svom velike zubce ima. Lice mu je tavno-zeleno, golo i světlo, a naličje bělo maljavo, ili skoro sasvim golo.

29. *Bělo krupno grozdje.* Grozd je vesma dugačak, mnogo krakljast i dovoljno rědak s jagodama najsočnijima, mekanima i veoma sladkima, koje su plodne s početka duguljaste i na vèrhu zaoštèrljaste. Zrěle pak bivaju okrugle i malo duguljaste. List je velik, širi nego duži i okrugao. Znatno na tri, a neznatno na četiri parčeta rastavljen, dovoljno krut; lice mu je světlo-zeleno i golo, a naličje běličasto-maljavo. Kraj je nejednako-zubčast dvoili trostruko izrezkan; zubci su dovoljno duboki i zatubasti.

30. *Běla ranka.* Grozd je krakljast, duguljast i vesma rědak, jagode su duguljaste, nejednake, žutjkasto-zelenkasto-mèrke, rane, sočne i vesma sladke. Ovaj čokot vesma rědko radja i njegovo grozdje skoro se nikad u vino neobratja zato, što se jagode, koje najranie dospěvaju i prěko měre su sladke, koje od ljudih, koje od pticah i od bubah mnogo prie berbe troše i jedu. Od ovoga grozdja može se najlěpše bělo sušKovo vino praviti. Jagode ranke u vrěmę vlažno najprie trunu i savèršeno zrěle slabo se na šepurini dèrže. List je čitav i vesma neznatno tri-parčetan; lice mu je gladko i vèrlo světlo-zeleno, a naličje tako běličasto-maljavo, da se ovaj čokot iz daleka upaziti i po svomu listju od drugih razpoznati može. Kraj mu je nejednako i ponajviše zatubasto izrezkan.

31. *Druge struke běla ranka.* Grozd je krakljast, jagode su duguljaste, no manje od predhodeće ranke, i prie od one sazrěvaju, žutjkasto-zelene, koje lako trunu. Listje je neznatno tri-parčetno i okruglo, srědnje parče nije produženo kao u pèrve. Kraj je nejednako izrezkan, i zubce oštèrljaste ima. Lice mu je tavno-zeleno, golo kao i nalič-

Digitized by Google

je, rebarca su samo i žilice više ili manje s dlačicama obrasle. Struka ova od pèrve bèle ranke razlikuje se u tome, što niti po listju, niti po svojoj lozi nije s bèlima pavuljicama pokrivena kao pèrva, da se iz daleka usmotriti može.

32. *Mirisavka.* Grozd je dugačak, krakljast, rědak; jagode su duguljasto-zatubaste, zeleno-žutjkaste, sočne, sladke i mirisave. Listje je veliko i ponajviše na pet dosta dubokih parčetah rastavljeno, a drugo je do tri parčeta razdělјeno; srědnje je parče najšire i okruglo-zatubasto, kraj mu je nejednako sa zaoštèrljastima zubčići izrezkan. Kako lice tako i naličje skoro je sasvim golo, samo su rebarca s pružicama bez maljah i pavuljcah s kratkima dlačicama obrasla.

33. *Mirisavica ili druga struka mirisavke.* Grozd je krakljast, jagode su srědnje, duguljaste, tvèrdičaste i malo mirisave. Listje je znatno petero-parčetno, a kadkad i neznatno. Srědnje je parče produženo, oštèrljasto. Lice mu je golo ili po žilicama pavuljasto, rebarca su i žilice dlakave. Ovu smo struku zato mirisavicom nazvali, što se od pèrve kako po stroju i izgledu listja, tako i po mirisu jagodah, koje su mnogo manje mirisave, razlikuje.

34. *Bèli drenak.* Grozd je krakljast i dugačak, s jagodama duguljastima, nejednakima i rědkima, koje su sočnie, ali ne tako mesnate i tvèrde kao slědujućega drenka. Listje je tako petero-parčetno, da su parčeta ponajviše preko polovine lista rastavljena; lice mu je golo, sjajno i světlo-zeleno; a naličje osobito na svojima rebarcima s tankim dlačicama obraslo i napavuljato.

35. *Bèli krupni drenak.* Grozd je krakljast, velik i dugačak; jagode su veoma velike, duguljaste, kod peteljke šire, a na vèrhu na spodobu jajeta uže, vesma tvèrde i mesnate, no bljutavo-sladkaste. List je neznatno tri parčetan, velik; kraj mu je nejednako dvostruko zubčast, lice mu je golo i sjajno-zeleno, a naličje pavuljasto-maljavo; rebarca su mu i žilice takodjer pavuljave bez dlačicah. — Struka je ova i veličinom i tvèrdoćom jagodah i strojem listja mnogo različna od pèrve. Obedvě ove vinove loze najbolje su za čardakliju, što grozdje njihovo dockan sazrěva i što se zbog tvèrdih kožuricah jagodnih za mnogo měsecih može za jelo sačuvati.

Digitized by Google

1849. — Br. 3.

Sadèržaj: Nauk za duhan sadeće ljude, Hèrvate, Slavonce i Medjumurce. Spisao *Luka Gerloci*. — Něka koristna sredstva. Priobćio *Ivan Štefani*. — Bolesti u konjah. Od *Maksima Schmidt-Kovača*. (Nadalje). — Da imaš frižkih jajah u zimi.

Nauk za duhan sadeće ljude, Hèrvate, Slavonce i Medjumurce.

Po vlastitom izkustvu spisao Luka Gerloci, Križevčanin *).

Poglavje pèrvo.

I. O sětvi duhana do vrěmena presadjenja.

§. 1.

U svakoj dèržavi, u svakome kotaru drugda se duhan za presad sějati mora; u toplim predělima ranie, u hladnim zbog mraza za 4 do 6 neděljah (tjednov) kasnie. Prolětni mraz vèrlo mu škodi.

U onome kotaru, gdě niti je preveć vruće, niti jaka zima, može se s početkom ožujka (sušca) měseca posějati, a u hladnome kotaru 6 neděljah danah kasnie.

Istina je do duše, da se u mèrzlom predělu duhan može i u gnojne slogove sějati; jerbo se je bojati, da kasnie mraz i zima nenadojde, pa onda nebi bilo sigurno duhan na zemlju presaditi. Toga radi ovako dugo čekajući presad preraste i već se potrebovati nemože.

Tko ima dosta vèrta i na gnojnici slogovah, dobro će učiniti, — neka je zemlja makar kakova, — ako četiri puta u različno vrěme sěme za presad posěje, naime: u početku i polovici travnja; ili najranie: u početku i polovici ožujka (sušca).

Postupak ovaj duhan sějućim ljudma mnogo hasne donosi, jer:

a) ako tiho prolětno vrěme dugo podèrži, može se rani presad rano presaditi;

*) Isti je g. spisatelj već u Měsečnom Listu g. 1847. na str. 114. piso sastavak pod naslovom: »Zle navade, koje u Hèrvatskoj i Medjumurju vladaju kod sijanja duhana.« Ur.

Digitized by Google

b) budući su i onako hladne i rosne noći, to rano presadjeni duhan netreba zalěvati;

c) prie nego što nastupi jaka lětna vrućina, duhan već na polak izraste i tako ojača, da zbog listja, koje okolo korena hlad čini, sunce mu škoditi nemože;

č) listte ranie presadjenoga duhana prie sazrie; čega radi netreba ostaviti toliko nezrelih i nevaljalih listovah, koji bi s drugima poměšani sve pokvarili, ili barem u manjoj ceni bili;

ć) mnogo je laglje za lěpoga vrěmena nanizani duhan posušiti, i bolje u lopatice ga povezati, nego na vlažnom vrěmenu kasno u jesensko doba ili zimi okolo povlačiti; najposlě

d) valja duhan u različno vrěme sějati osobito zato, jer, ako bi možebiti poradi ružna vrěmena pèrvi ili drugi zasějani presad poginuo, tako se može drugim kasnie posějanim presadom kvar takov nadoměstiti.

§. 2.

Gnojni slogovi, u koje se duhansko sěme sějalo bude, valja načiniti na vèrtnoj zemlji za kakvim stanjem, ili u dolini pod kakvim brežuljkom k poldnevu. To biva na dva načina. Pèrve: gnojni slog ima se s daskami obdělati, da se može, ako je od potrebe, pokriti staklom, papirom u ulju (zejtinu) močenim, daskami, tèrskom (tèrstikom), rogozom ili slamnjačom. Drugo: da gnojni slog sasvim odkriven bude, i samo onda, kad je sěme posějano, svèržjem se prikrije, da ga kokoši i ostala perad nerazgrebaju.

U ostalom slogovi se gnojni jedni i drugi pripravljaju jednako, i to ovako:

a) Město, na kome kaniš načiniti gnojne slogove, s pet cipelah duboko izkopaj i zemlju napolje izbaci.

b) Ova jama treba tako duga i široka da bude, kolik je komu gnojni slog potrebit; slog pako neka je velik na razlog zemlje, u koju hoćeš duhan da presadiš. Ral zemlje, ako se sadilo bude onako, kao što ću kazati, iziskuje 20,000 stabalah (bete) presada; za koje gnojni slog treba da je tri hvata (klaftra) dugačak, a četiri cipele širok, ili dva četvero-uglasta (četvero-kutna) hvata velik.

c) U izkopanu jamu mora se stari, dobro ležeći, zrěli konjski, ili ako njega nebi bilo, ovčji ili marśeći gnoj tvèrdo ugaziti, zatim s gnojnom ili drugom berežnom, kalnom vodom iz mlake dobro polějati. Može se takodjer priměšati drobno stučene hrastove kore;

č) Na ovaj gnoj naspi (nasiplji) s jedne cipele visoko

Digitized by Google

dobre tuste zemlje; nego je zbog smetišta i kamenčićah prosij, a poslě s pepelom od izgorěloga kocenja duhanskoga dobro poměšaj.

ć) Akoprem zbog ovoga zemlje nasipanja gnojni slog viši od ravnice postane, ništanemanje, da mu nagla kiša nenaškodi, valja dvě cipele daleko okolo njega izkopati priličnu grabu, kojom će voda odticati.

d) Gnojni slog mora se još pred zimu pripraviti, da gnoj može kroz zemlju izlapiti i sád noseći zrak u sebe uvlačiti.

dj) Svake druge godine frižki gnoj u jamu sipaj, stari već skoro u zemlju obratjeni izkapaj i s njime druge vèrtne zemlje posipavaj. Osim toga, prie nego što zima nastupi, valja zemlju na gnojnom slogu dobro prekopati i po njoj druge toliko nasuti, koliko se u jami sleglo. — Tko svake godine nov gnojni slog pripravlja, netreba mu od 2—3 cipele gnoja sipati.

§. 3.

Na ovako pripravljenom gnojnom slogu sěje se dojdućega prolětja sěme duhansko, i to:

a) samo gornju zemlju s pol palca duboko valja prekopati, dolnju pako zemlju ostaviti tvèrdu, da nedobije presad predugo i pretanko korenje, od kog bi oslabio, a kod pukanja svakako bi se tèrgalo korenje;

b) tko hoće, da mu sěme laglje i bèrže nikne, neka ga 24 ure prie poškropi vodom, u kojoj se salitra t. j. zemljana sol razmočila;

c) da sěme, koliko je moguće, jednako u zemlju padne, valja ga poměšati s dobrom zemljom, kojoj se jošte dadati može žutoga drobnoga duhana;

č) po ovomu jednako posějanomu sěmenu prosij dobre čiste zemlje s pol palca visoko, a potom je tiho pritisni rukom ili malenim valjkom;

ć) za několiko danah poškropi malo gnojni slog s gnojnom, potočnom il daždenom vodom; ako li se bojiš velike zime, nemoj nimalo polěvati;

d) da sěmenu ili istome presadu mraz nenaškodi, pospi sasvim takno gnojni slog s ovčjim gnojem. No najsigurnii način sačuvati presad od velikoga mraza, jest ovaj: postavi na svaki kraj gnojnoga sloga jednu posudu vode, te nanj oběsi uzduž okolo sloga debelu od slame pletenu gužvu. Da se pako gužva zemlje nedodirne, podupri je srěd gnojnoga sloga roguljama na cipelu visoko.

Digitized by Google

dj) akoprem onome, koi gnojni slog pokriva staklom, daskami ili rogozom, netreba ni ovčjega gnoja, ni slamnate gužve, to ipak nikad neka nezaboravi, kad je lěpo vrěme, gnojni slog razkriti, da do presada, koliko je najvećma moguće, dopre toli koristni frižki zrak; jerbo je vavěk onaj presad, koi nepokriven u gnojnome slogu raste, jači i bolji od onoga, koi se na istome gnojnome slogu preveć skèrbljivo pokriven čuva.

§. 4.

Za sačuvati, da nečine štete cèrvi dèrvojedi, — koji ne samo što presadu škode, već su i uzrok, da sav presad duhana trune, — valja pripavljajući sěme i sějući ga na um uzeti slědeća, koja sam ja 7 godinah danah duhan sadeć izkusio:

a) po gnoju nasipana zemlja ima se svake godine s pepelom od duhanskoga korenja, ili

b) s duhanom na prah stučenim, ili

c) s prahom češljarskim poměšati, ili

č) nikli na gnojnom slogu presad polěvati vodom, u kojoj se je kuhalo kocenje ili listje duhansko; najposlě

ć) svake godine drugi slog posějati. No ovaj poslědnji način nije tolike preporuke dostojan, jer zadaje više posla i neprilike poradi města, gnoja i zemlje.

§. 5.

Kad na presadu pet listićah već naraste, kad pèrva dva po dva su pèrsta široka, vrěme ga je presaditi, jer ako preraste, težko se drugdi primi, što mu i poslě toga vazda škodi.

§. 6.

U oči onoga jutra, kog misliš presad pukati, ako gnojni slog nije dosta mokar, polij ga vodom, koje da se laglje puče presad, koje da se bolja zemlja dèrži korenja.

Najbolje je presad čupati u jutro, kad rosa s njega spadne.

Izčupani iz gnojnoga sloga presad zajedno sa zemljom, koja se dèrži korenja, metni u vedricu ili drugu posudu na dno, i to malo poležce, te ulij u nutra toliko vode, da se klice nedodirne.

Na ovaj način može se presad kroz několiko danah bez škode čuvati. Najbolje je, ako se onaj isti dan pukanja i posadi, gdě mora rasti.

Digitized by Google

Poglavje drugo.

Od presadjenja do vrěmena tèrganja duhanskoga listja.

§. 1.

Najbolja zemlja, na kojoj misliš duhan saditi, treba da leži pod brežuljkom u dolini k poldanu okrenutoj, izmedju kućah ili šume, kamo dolazi sunce i zrak, a nagli větrovi da mu nemogu škoditi. Osim toga mora se okolo duhana kukuruz posaditi barem od sěvera, odkale se je najviše bojati větra. Kukuruz pèrvu větra silu uzbija, te větar nemože tako lahko duban potèrgati. Dobro je takodjer, ako blizu duhana imade kakova mlaka ili druga voda ležeća, no najbolja je voda, jer iz ležeće vode svakojaki zrak vlažni iztruja, i moći je zaděvati, što mnogo duhanu ugadja i hasni.

Tko ima više zemaljah, dobro je svagda zemlju proměniti, ili, ako zemlju nemože ostaviti neposějanu da počiva, barem svake druge godine s čim je drugim posějati.

§ 2.

Akoprem najbolji duhan iziskuje zemlju debelu i vlažnu, to ipak, kad je godina ugodna, na svakoj zemlji dobro rodi. Najbolja je za duhan vèrtna zemlja. Iznova orana i dobro pripravljena zemlja ugadja mu, odviše mokra škodi mu; jer od nje zadobije udarajuće (smerduće) ulje i debelu sol. Toga radi dobro je, ako zemlja za duhan odlučena u nizini neleži, da mnogomu daždu i vlagi nebude podložna, jer od toga presadjeni duhan ponajviše kisne i sagnjije. Nizko ležećoj zemlji može se pomoći, ako se navadni jarki prekopaju, da voda odticati može.

§. 3.

Čim zemlja poslě čestog (gustog) oranja, prekapanja, dèrljanja (vlačenja) redja biva, tim bolji duhan na njoj izraste. Zemlju za duhan valja tri puta orati; pèrvi put u jeseni, drugi put nastajuće zime, a tretji put nèkoliko danah prie nego što se duhan sadi. Ugri oru slogove široke, mi Hèrvati na 4 brazde, da zemlja više naraste, a i bolje je za vlažnu zemlju. Na palce i cipele neće se nama měriti. No kako bilo da bilo, treba samo složno i pametno saditi.

Onaj isti dan, kada se doore, treba slogove i povlačiti (podèrljati), da brana (dèrljača) kojekakvo škodljivo

Digitized by Google

dračje i korenje, što je podorano, napolje (van) iznese, a pobrano valja u kraj baciti, veliko pako grudje razdrobiti.

§. 4.

Čim je zemlja gnojnia, tim je duhan na njoj rasteći lěpši, deblji, teži; čím je mèršavia, tim je duhan za pušiti laglji.

U někih dèržavah nikad zemlju za duhan negnoje. Gdě ima mnogo zemlje, tamo prazna po tri, četiri godine počiva. Ali to samo Ugri čine; a Hèrvati, Kranjci, Štajerci moraju iz svake grude svake godine vaditi što veću hasnu.

No mokra i hladna zemlja mora se dobro gnojiti, jerbo duhan više, i finiega ulja i soli dobije, i zato po mirisu i tečnosti biva mnogo vrědnii.

Ovčji je gnoj najbolji, za njim maršeći, a najposlě konjski. Konjski preporučuje se samo za hladnu zemlju.

Duhansko kocenje, cvět i obtèrgano sěme daju takodjer dosta dobar gnoj, ako ih čověk, kad je listje već potèrgano, drobno sasěcka i podore.

No može se od kocenja mnogo veća hasna uzeti, naime:

a) gdě ima malo dèrvah, služi kocenje i korenje duhansko na město najboljih dèrvah:

b) može se sa stabaljem bèrzo peć ugrijati;

c) pepeo od duhanskoga stabalja tako je hasnovit, da svaku i najgoru nečistoću odapere i odbèli, pače istu boju (farbu) pojěde;

č) bolne noge ili rane, ako se izapiraju lugom od duhanskoga pepela, čiste se i bèrže cěle;

ć) pepeo od duhana ili žverc (cědjevina) iz lule dobar je od griza zmijina;

d) ako se pepelom duhanskim pospe město, gdě se zmije (kače) jadovače iliti otrovne nahode, ostave město, i kad bi samo listje duhansko onamo metnuo, volile bi kroz vatru ići, nego kroz pepeo ili listje duhansko, te prie se čověk u sve zlo povrati, nego zmija na ono město, gdě joj duhan smèrdi.

Istina je, da ništa na světu, što u zemlji raste, onako jako zemlju neizsisa, ko duhan. Toga radi nikakav pripravljeni gnoj, osim naravskoga, nemože se za duhan preporučiti, zašto svaki nenaravski gnoj kasnie sagnjije. Gnoj za duhan treba da je dobro gnjio, a nije ga slobodno odmah, kako se na zemlju doveze, podorati, već ga valja nèkoliko danah po zemlji razbacati, i budući da je gnojiti baš na

Digitized by Google

koncu jeseni najbolje, a bojati se nije, da će gnoj na vrućini sunčanoj izlapiti, sol pako i ostale zemljane stranke, što se zadèrže u gnoju, zimi se od dažda i sněga raztaplja-ju i zemlju plodniu čine, — zato svaki skèrbni gospodar gnoj pred zimu izvožen što najdublje podore.

§. 5.

Tko duhan seje i presadjiva, valja, kao što već rekoh, da pazi vrěme i po njemu da se vlada. Gdě je dakle toplie, ondi se ranie, gdě hladnie, ondi se kasnie duhan sadi. Gdě može biti, najbolje i najranie se duhan sadi početkom svibnja (rožnjaka) měseca, i to kad je dan oblačan, te ako je mogućno, poslě kiše, a nikad po suši. Presadjuje se pred veče, i tada se mora presad svako jutro i na večer marljivo zalěvati.

Nije u nas dobro duhan jako na gusto saditi, jer koren korenu škodi; niti je dobro duhan jako k jarku presadjivati, jer po jarku nije moći od listja bez kvara hoditi. Nevalja takodjer red suprot redu saditi; zašto mu tad nemože větar listje tako lako kidati. Betvo od betva treba barem na dvě cipele da je daleko. Presad valja gušće posaditi i za pet nedělјah danah, kada već duhan u korenju ojača, slabiega popukati, da jedan drugome u rastenju nepači.

Duhan sadeć paziti valja, da se duhan jako nepritiska i dugo njegovo korenje nepovrědi. Da pako koren izraven u zemlju dodje, treba okruglim, odozdo podoštrenim dèrvetom načiniti jamicu, te u nju korenje od presada tja do pèrvih listićah posaditi i šakom pritisnuti. Moći je takodjer okolo svakoga betva načiniti rukom jamicu na način zdělice, tri pèrsta široku, da se okolo kocena dèrži voda, kada se zaléyalo bude.

Tko bi se htio s time mučiti i presad dva puta presadjivati, nebi mu trud zabadava bio, pače bi mu se dobro izplatio. Izraso bi list mnogo lěpši, veći, deblji i teži, dobio bi na vagi više i veće cěne duhana, samo bi ga morao zadnji krat prie konca lipnja (klasna) měseca presaditi, pak izpèrva presad marljivo polěvati, da se primi.

Tko je rad duhan drugi put presadjivati, neka ga prie toga dobro polije, da na svakome betvu něšto malo zemlje ostane.

§. 6.

Od marljiva zalěvanja izraste ponajviše mnogo i to dobra duhana; zašto presad nije u zemlji duboko, i zato

Digitized by Google

se od malo vrućine posuši i posahne. To sam vidio i izkusio sam kroz sedam godinah, da mi je duhan, kog poradi daljine vode zalěvao nisam, posahnuo, a kog sam toga radi, što je voda blizu bila, mogao zalěvati, da mi je nadoměstio i posušeni duhan. Najviše pako u tome stoji, što onaj duhan, koi se zaléva, mnogo ranie sazrie, dokle ja na polju, nego li nepolěvani.

Kada već listje toliko naraste, da mu betvo ima dosta hlada, onda mu lětna velika vrućina nemože tako lahko škoditi, onda već ni zalěvati netreba.

I prekoměrno zalěvanje škodi duhanu; zemlja od zalěvanja kisne i postane presna, izgubi duhan listje, nemože se čuvati, udara i vas je duhan ružan.

Za zalěvanja duhana valja uzeti kakvugod barovitu, mlakovitu ili daždenu vodu, no nikada zdenu. Još bolja je gnojnjičina, napravljena od gnoja. Od nje lěpši i bolji duhan raste.

Duhan valja, kao što već rekoh, u jutro i pred večer zalěvati. No zalěvanje pred večer većma se preporučuje.

§. 7.

Kada na presadjenom duhanu dva, tri nova lista izrastu, onda ga treba pametno malom motičicom okapati; no motika da se korenja nedodirne, inače bi se duhan posušio. Okapa se duhan tri tjedna (nedělje danah), poslě kako se presadi, no ne po suši, ni po vrućini, ni odmah poslě kiše.

Kad bi se duhan, poslě kako već na polak izraste, svakih 14 danah okopati mogao, ili barem od drača i trave opleviti, bio bi u jakosti mnogo bolji od drugoga, koi nije ni okopan ni oplěvljen.

Kada duhan već na polak izraste, i više listovah ima, valja svaki kocen do najdolnjega lista kao kukuruz zagèrnuti.

§. 8.

Mnogovèrstne nesretne stvari, kanoti: cèrvi, pužići, gusěnice i drugi ovima podobni kukci duhanu odviše škode. Od ovih nepriateljah može se duhan sačuvati ovako:

a) od gusěnicah: okolo svega duhana samo dlan široko konoplje posij;

b) od kojekakvih cèrvah: zemlju s prahom češljarskim ili s pepelom duhanskim iz kocena žganim zagnoj;

c) posadjeni duhan zalij s vodom, u kojoj je kuhano duhansko listje, ili ga

Digitized by Google

č) stučenim duhanom pospi (posiplji).

Osim sějanja konoplje najlaglji je i najsigurnii način proti kojekakvim nepriateljma rečeni duhanski pepeo, ili, ako njega neima, drugi pepeo. No to se mora posuti po tihu vrěmenu u jutro iza rose, prie nego što zadnji krat zemlju za duhan vlačiš (dèrljaš) ili prekapati želiš.

§. 9.

Kada se duhan poslědnji put okapa (okopava), onda valja od svakoga betva iliti kocena dolnje listove, ako su zamazani ili poderani, pokidati. Isto tako treba i divje nepotrebne prirastke (izdanke) potèrgati i duhan opléviti. Izvan toga svaki tjedan moraš prigledati, i pokidati izdanke, koji iz kocena ili izmedju listovah izrastu i ponajviše bolju hranu iz betva uzimlju, što čini, da je tad listje manje i slabie.

To isto biva, kad se na jednom duhanskom stablu ostavi mnogo listovah. Tada list listu, kao god meštar meštru, lončar lončaru, hranu grabi i škodi. No ako se nebi presadu cvět i sěme obtèrgalo (u koi cvět najbolje ulje otidje), to treba obtèrgavati stopram onda, kada se na vèrhu cvět pokaže.

Na jednom kocenu može se najviše 10 — 12 listovah ostaviti, i to na visokom i jakom kocenu i vèrlo gnojnoj zemlji.

Kada je već listje na polak izraslo, onda je lahko zdravie i bolje listove ostaviti, a drugo gorje obtèrgati. Ostalo listje bit će veće, bolje i deblje, pa će čověk moći skuplje duhan prodati i imat će veću hasnu, nego kad bi sve skupa pustio da raste.

Prie nego što duhan zacvate, valja mu vèrh odsěći četiri pèrsta više poslědnjeg ostavljenog lista, i onaj zarezak odozgo ilovačom ili drugom zemljom zamazati, da kocen u sèrčini neiztrune, i da sunce sok iz kocena tako vući nemože.

Kad odrezavaš vèršike i izdanke, čuvaj se, da stablo neoguliš, i moraš po redu prie izdanke, a poslě vèršike gladko odrezivati, da stablu nenaškodiš, jerbo bi prevec soka izcurilo iz kocena, kad bi se sve na jedanput odrezalo ili obtèrgalo.

Izdanke, obtèrgane vèrške i nepotrebno obtèrgano listje možeš na suncu posušiti, na prah stući, za dojduću godinu čuvati i s njim posipavati presadjeni duhan, da ga obraniš od kojekakvoga zla, cèrvah, gusěnicah i t. d. kao što je već kazano u §. 8.

Digitized by Google

§. 10.

Da duhansko listje zrěliti počne, poznaje se po žutoći na kraju i po mehurih. Ovakovo listje ima se odmah obtèrgati po svih betvih, i zeleno ostaviti; te zato treba duhanu čestje (gustje) prigledati, jerbo listju odmah škodi, ako prezrie, a i ako zrělo nije.

Zrěloće slědeća su znamenja:

a) najprie nikne iz zemlje gděgdě salitra na spodobu šparge ili voščike;

b) listje izgubi svoju zelenoću;

c) okolo listja osětja se lěpčeni miris;

č) vèrh se k zemlji prigne;

ć) listje se lěpi za pèrste;

d) listje po sebi dobije světle mehuriće i piknjice, naličnа pako stranka počne se světliti.

§. 11.

Ne manje i ono kocenje, što je za sěme odlučeno, ima se od zaperakah i gnjiloga listja očistiti, a zdravo listje ostavit na stablu, dok je i sěme na njemu. Za sěme valja ostaviti najbolje kocene, uz svakoga kolac udariti i likom privezati, da mu větar nenaškodi. Mnogo pak netreba ostavljati, jer na jednom kocenu toliko ima sěmena, da se može 30 ralih s presadom njegova sěmena posaditi.

§. 12.

Mnogo u tome stoji, da sěme niti malo, niti preveć nesazrie. Prezrělo sěme mnogo je laglje i slabie; kada se posěje, kasno i posve malo ga izklija, i ono, što izklija, za presad je slabo i opadljivo, nezrělo pako zaplěsnivi, i ako se posěje, ostane slabo i jalovo.

Dobro zrěloga sěmena ova su znamenje:

a) kada na kocenu stojeći list ponajviše žutjkast postane i sasvim dolě visi;

b) kada glavice sěmenske gděgdě samo, i to posve malo izpucaju, i

c) jako k zemlji vise.

Prezrělo je sěme, kad izpadne iz glavice, čim se je čověk dodirne.

Kada je dakle sěme dobro zrělo, onda glavice skupa s dèržki od kocena odreži, u kitice poveži, u štogod jednu na drugu metni, i tako ih nèkoliko danah dèrži, dokle god budeš od njega neugodnu duhu (miris) osětjao (ćutio.)

Digitized by Google

Poslě kako je već ovim načinom sěme u zèrnje obrátjeno, imaju se kitice oběsiti u hladovito město, kuda zrak nemože, te onda stopèrv dolě skinuti, kad sěme, ako se tek potrese, samo napolje (van) izpada. Najposlě valja sěme iz glavicah iztepsti, od plěvc očistiti i na suhome městu u zdeli dèržati, često preměšati i tako do sětve čuvati.

Poglavje tretje.

Kako se s duhanom postupa (baratje), poslě kako je već obtèrgan i kući dovezen, do vrěmena onoga, dok poslědnji put nekisne i dobar za prodaju postane.

§. 1.

Zrělo duhansko listje, na rečeni način s kocena obtèrgano, valja na suncu po suhoj ledini, ili po zemlji, rogozom, tèrstikom ili slamom posutoj, prostèrti; zatim nèkoliko urah često preobratjati, dok se od sunca dobro neugrije i neuvene; no paziti treba, da se odviše neposuši. Tim načinom na presuš metnuto listje nek se po dužini i širini svojoj; razvine i jedan list na drugi u kupčiće po 60—80 listovah složi.

Zatim treba sred štaglja, naslona ili druge kakove od sunca i dažda sigurne krovnjače (hute) prostèrti slamnatu postelju, tad u košarah ili u čemu drugomu, kako se listje oštetilo nebi, kupce duhana tamo doněti i kup do kupa tako pometati, da vèrški od listja gorě, dèržki pako dolě okrenuti budu. Sav kup duhana rogozami ili slamom, odozgo pako daskami pokrij, zatim ga dèrvljem a i kamenjem barem dotle pritisnuta dèrži, dok se listni dèržki nestanu znojiti (potiti). Koliko se duhan ovako pritisnut znojiti mora, to zavisi od veće ili manje vrućine, a i tustoće duhana. Obično se znoji 4—5 danah. Treba ipak marljivo prigledati, jer da se duhan upali, veoma bi lahko sagnjio.

Tri su osobita znamenja, po kojih se pozna pravo vrěme ukisloga duhana, naime:

a) kad duhan počne neugodno udarati ko gnjila trava;

b) kad iz listnih dèržakah počne voda curiti, i

c) kad na ruci u sredinu kupa utaknutoj počutiš jaku vrućinu.

Digitized by Google

Netom što opaziš ova znamenja, razmeći sav kup, te ako je prilično, ostavi duhan na prostome zraku, dok se sasvim neosuši i neohladi.

§. 2.

Ohladjeno listje tankom dugačkom iglom na vèrpcu (špagu) nanizaj, i nanizano na pokrivenom městu obèsi, gdě ga větar propuhivati može. No ipak niti sunce, niti kiša do njega da nedodje. Veoma bi koristno bilo, kad bi nanizano listje jednaki presuš i jednaku boju (farbu) dobilo. Toga radi ima se duhan često obratjati i listje na gusto stojeće više put proredjivati.

Duhan, koi se suši pod sěnom i u hladu, nije, istina, tako lěp za oko, ko onaj, koi je vazda visio na suncu; no ugodnie miriše, te je jači i punii.

Najbolje je, kad čověk pred veče ili u zoru izpod hlada napolje (van) na zrak duhan iznese, te ako vidi, da je vrěme tiho, vani ga ostavi; jerbo sunce i noćna magla daje duhanu lěpu boju. — Neireba se bojati, da će jesensko već slabo sunce iz duhana jakost izvući. Samo daždi větar listju škode, jer od kiše postaje cèrnopiknjasto, a od větra rado se dere.

§. 3.

Buduć pako da to prenašanje listja čověku, koi ima mnogo duhana, mnogo truda zadaje i mnogo ga štenta, to neka onaj, komu mnogo duhana rodi, ako drugčie s mukom i trudom veći dio neće da kvaruje, a jevtinie prodavat ga nemisli, — za sušenje duhana napravi krovnjaču (hutu); nego ja još ni sám pravo neznam, kakovu krovnjaču, jerbo vidio nisam.

§. 4.

Duhan, ako mu vrěme služi, t. j. ako suho i lěpo vrěme podèrži, treba da je četiri tjedna nanizan. Inače se po vrěmenu vladati valja.

Ako je listje u sěni viselo, sasvim požuti; ono pako, koje se na sunce i maglu više putah iznašalo, jeterne je boje i za pèrste rado se lěpi.

Kad su dèržki od duhana dobro suhi, onda je vrěme duhan sa vèrpce kidati; samo nevalja da je duhan tako suh, da bi listje šuštilo, nego vlažan; i netreba ga kidati već onda, kad je maglenq ili kišovito vrěme. Tad je laglje list izpraviti i u lopatice složiti. Vlažni list treba

Digitized by Google

dlanom zdravo ugladiti, list na list složiti i s predjom ili čim drugim povezati. U lopaticu metje se 60, najviše 80 listovah. Zelenoga ni gnjiloga duhana med lěpo listje nemoj měšati, jerbo ti jedan zločesti list deset dobrih po kvari i kúpce odbija.

§. 5.

Duhan, složen u lopatice od 40—60 kadkad i 80 listovah i povezan metni čvèrsto u prešu 2—3 cipele visoko, i to tako, da vazda jedna lopatica preko druge s vèrškom listja preko polovice dosiže, kocenje pako sve napolje da je okrenuto. Prešu valja daskama pokriti, odozgo kamenja nametati, da se dobro pritisne. No pazi, da se duhan u preši neupali. Da se je duhan upalio, pozna se, ako jako udara, ako unj turiv ruku osětiš, da je vruć. Tad ga odmah širom razmetji, da se ohladi. Kada se već sve razmetane lopatice ohlade, tad ga iznova na hvat (klafter) visoko u prešu složi, i pazi, nebi li se po drugi put upalio; što ako bude, opet duhan razastri. Ovako valja dotle postupati dokle god duhan neskisa i neopočine. Duhan, složen u lopatice, ako je bio dosta sazrio, i ako se nije odviše vlažan slagao, zadaje kod kisanja manje posla i truda, te kad i kad i sam rado opočine, niti ga onda razmetati treba.

§. 6.

U preši neka duhan ostane, dok se na lopatice, ili na bale od 2—4 cente prodavao nebude.

Većoj hasni iz zemlje, nego koju duhan daje, nitko se nenadaj; treba samo s njime po prepisu i naravski postupati, i na um uzeti, da sěme duhansko ništa nekošta, da sav drugi posao oko duhana, osim oranja, okapanja i zalěvanja, nije težak, nego takav, da ga mogu i slabi ljudi obavljati.

Evo dakle mog naravskog nauka za duhan sadeće Hèrvate, Slavonce i Medjimurce, vrědnu bratju mile moje domovine! Preporučujem svima ovaj način, zašto iz izkustva znadem, da je dobar. Bez nauka i reda neima u torbi novca ni hleba; malo se gdě juha bez soli dobra kuha; gdě su děvojke, ima i cvětja; gdě su pčele ima i meda; gdě je vode, ima i leda; no toga svega neima, gdě neima reda; red i snaga (čistoća) prevažu na světu blaga; sloga u vodi prebiva, med dobrim ljudma zlo se nerazvija i t. d.

Digitized by Google

Něka koristna sredstva.

Priobćuje član *Ivan Štefani.*

I. Za protěrati kèrtine (kèrtice).

a) Posadi na vèrtlu (vèrtu, u bašči) na leje (lije, lihe, grede) divjega češnjaka (alium ursinum). Kèrtine, kako ga osěte, odu bez traga. Ako li se češnjak taj s nepazljivosti u prolětju izkopa, to se opet kèrtine na priašnjem městu pojave. Toga radi valja město, gdě je češnjak posadjen, zabilježiti. No budući da češnjak i onako zimi sve listje i svako znamenje pogubi, zato je za protěrati ove nepozvate goste dosta, da se na uglu (ćošku) od svake leje iliti table, ako prevelike nisu, jedan češnjak posadi.

b) Prebroj kèrtičnjake, bilo na vèrtu ili na livadama (sěnokošama); olupi toliko zèrnih orahah, koliko ima kèrtičnjakah, pak ih s trubelikom (kukutom, cicuta, Schierling), koliko ide u dobru šaku, a i više na razlog orahah, uru i po ($1^1/_2$ sata) u vodi hukaj, i tako kuhane po rupama (luknjama), gdě su kèrtine, pometji. Kèrtine ih za želju pojědu odmah, a drugi dan nać ćeš měrtve pred rupama. — Na někom městu, gdě su se time sredstvom na prostranoj livadi služili, nadjoše sutradan sedamnaest kèrtinah měrtvih. To se po svoj prilici pripisati ima velikoj boli, koju osěte potrošivši otrovane orahe, te za frižkim zrakom hlepteć, takvoga tražeć, pred rupami smèrt ih nadje. — Sredstvo ovo, akoprem se vidi, da je posve prosto, tako je ipak dobro i hasnovito, da nam se nemože na ino, već preporučit ga štiocima ovoga lista, kako bi ga njegove hasnovitosti radi što većma razprostranili.

II. Za iztrebiti na vèrtlu vèrlce.

a) Sičan (arsenik) u nafiniu melju (muku, brašno) pretvoren, valja sa sěmenom od popovca (verduna; thymus Linn.; Thymian), majurana, mažurana (sansega; origanum majorana Linn.; Majoran) i bosiljka (bosilja, bosioka; acimum basilicum Linn.; Basilie) poměšati i 24 ure u vodi zajedno močiti, zatim svemu ovomu malo zemlje ili pěska priměšati, te razbacati na města, odkale smo rad vèrlce protěrati. Do mala neće im biti ni traga ni glasa.

b) Za prolětje pako, da se iz korena iztrebe, preporučuje se ovo sredstvo: Kada se zemlja smèrzli (smèrzljavice) posve oprostila, i dok ję još dosta mokra, lěti (po lětu) pako poslě obilnie kiše, treba prie svega razviditi

Digitized by Google

položaj rupah, u kojima su vèrlci; a to biva ovako: slědi pèrstom onim putem, kojim vèrlci običavaju rovati, dok se nenaměriš na onu rupicu, koja jednako u zemlju vodi. Ako li nadješ, da u dubljinu više vodi rupicah, a ti prie svega zemlju iznad rupah lopatom nabij i izjednači, na što majstori vèrlci bèrže bolje svoje putove i jamice popravljaju. Nov takov put malo ne vazda k glavnome stanu iliti gnjezdu vodi. Treba dakle tu glavnu rupu, što vodi u dubljinu i naliči lěvku (trakturu), pazljivo pèrstom razširiti, i malim ibrikom (kanticom) poněšto vode u nutra uliti, osim toga pako dva děla kolomaza (šmera) i jedan dio terpetina, svega za tri žlice (kašike) sa dvojinom (dvakrat) toliko vode poměšati i u rupu sasuti. Akoprem se vèrlci poslě te poplave bèrzo iz rupe izkopaju, to ih ipak sigurna smèrt nemine, jerbo obično zatim na skoro poginu. — Tad gnjezdo pomnjivo razkopaj i razbacaj, da već počelu satareš ove nepriatelje, koji obitavaju ponajviše 2—3 pèrsta duboko pod zemljom, i u predělima, gdě ima najviše obrezanih presadah. U gnjezdu pako ima po 3—400 jajah.

III. Da sačuvaš povèrtje (povèrtelje) od gusěnicah.

Gusěnice kad i kad zelišta i vèrtle sasvim opuste. Najpouzdanie sredstvo za odvratiti ove nepriatelje jesu konoplje. U svaku zemlju, gdě je posadjeno: povèrtje, kupus, kelj, koraba, karfiol i ostala, dobro je, da se medju presad poutica (povtika) konopljano sěme. Najbolje pako vrěme za posaditi to sěme, jest početak lipnja (Jun.), da tako početkom ili koncem měseca kolovoza, naime kad se pojavljaju lepiri (metulji), u cvět dodju; jerbo težak i aromatan miris, kog u vrěme cvatnje oko sebe razprostiru, tako je lepirima nepovoljan, da neidu ni blizu, gdě konoplje rastu.

Bolesti u konjah.

Od člana *Maksima Schmidt-Kovača*, živinskog lěkara.*)

(Nadalje.)

III. Slěpost, cèrna mrena (amourosis, Schönblindheit, schwarzer Staar.)

U ovoj feli slěposti někojim je konjma oko sasvime bistro i čisto, pa ipak ništa nevide. Něki na jedno, něki pako na jedno i drugo oko oslěpe. Ako konj samo na

*) Vidi broj 6. Měsečnoga Lista 1848. g.)

Digitized by Google

jedno oko nevidi, to dèrži glavu tako po strani, da onu stranu glave, na koje oko nevidi, vazda više dèrži, nego drugu, na koje oko vidi. Gornja trepavica (palpebra; Augenlied) oka ništa nevidećega u sredini je nabrana (naguzana) tako, da kao kut (ugal) predstavlja. Ako li konj oslèpi na jedno i drugo oko, tako je gledè trepavice to isto viděti. Takov konj je uvěk plašljiv. To je isto opaziti u konjah, koji nisu sasvime slèpi. Uši spuste natrag il odviše napèrvo, ili bez počinka mižu. Kad hode, noge tako visoko dižu, ko da gaze po najvećem blatu il sněgu, te se spotiču (popikavaju). Někima propadnu oči u čelo i veoma su im malene; kod drugih vide se u očima male piknjice světlo-modre ili zelenkaste. Takvoga konja treba postaviti u sěnčinu tako, da mu světlost ili zrake sunčane u oči padati moraju, te ovdě gledati, da li se ona cèrna glatna leča (zvězda, Kristall-Linse) u oku od světlosti stište, a u sěnčini širi. Bolje je pako rukom oko zakriti na mal časak, zatim ruku naglo odmaći i dobro unj pogledati. Ako se ona cèrna glatna leča nepregiba, kad světlost padne u oko, to je znamenje sigurno slèposti, koja se neda izlěčiti. (Konac drugi put).

Da imaš frižkih jajah u zimi.

Hrani dobro kokoše; jer nose kroz kljun. Něki věšt težak i spisatelj veli: Da dobiješ jajah od kokošah doraslih i u zimi, spremi na koncu měseca svibnja (rožnjaka) listja od koprive iliti žigavice, više manje, već koliko ima kokošah, i dobro je osuši na suncu. U početku rujna uzmi tretji dio ovoga listja i dobro ga izmèrvi medju rukama; pristavi k ovomu dělu tretji dio mekinjah (posijah), a tretji dio prosa (proje; milium; Hirse) ili bara (panicum italicum; wälscher Fench). Omokri s vodom i dobro izměšaj ovu směsu, pa je daj svako jutro kokošma, koje s početka neljube ovu hranu, ali ako ih ostaviš bez druge hrane, obljubit će je naskoro. Kopriva, koja je po sebi vèrlo vruća, sgrijat će kokoše, pa će nosit jaja od konca listopada za vas měsec ožujak (sušec), a na koncu ovoga měseca nedaj im više ove hrane, jer bi im škodila budući odviše vruća. Na svaki način kokoše poslě pet godinah počmu uzmicat jaja, i zato bit će dobro, da majke svake godine ponove četvèrti dio kokošah prodajući stare a podmičući mlade, koje su se legle u ožujku i koje na koncu rujna počmu nosit jaja, pa napreduju do pó (pol) ožujka. Vele naše babe, da su ožujke nosice.

Digitized by Google

1849. — Br. 4.

Sadèržaj: Poziv banskoga věća. — Jezgra izvěstja o gospodarstvenom saboru, koi je bio u Beču od 19. do 31. ožujka 1849. g. — Težanje vinogradah u carevini austrianskoj. Od *Stèpana Juranića.* — Pecivo hlèba. Od *K. J. Veselića.* — Sadjenje krumpira u zimu. — Podobrenje živine. — Dèržanje govedah. — Način, kojim se može bolji učiniti ocat.

Od uzvišenoga banskoga věća dobio je osrednji odbor měseca sěčnja (Jan.) slědeće pismo pod $F^{155}/_{65}$:

»Gospodo! Vami će biti najbolje poznato, na koji bi se način boljem razvitku poljskog gospodarstva u našoj domovini put otvoriti mogao, i što je najpotrebitije, da dèržava odmah makar i s većim troškom po većem uvede.«

»Zato vas ja pozivljem, da se u vašoj skupštini o tom porazgovorite, i meni što prie shodni predlog učinite, koga ćemo mi saboru našem predati.«

»Primite u ostalom iskreni pozdrav moj.«

»U Zagrebu 3. sěčnja 1849.«

(Podp.) »Mirko Lentulaj v. r.«

Uslěd ovoga je osrednji odbor pozvo odmah odborne i něke druge članove družtva, da bi tu stvar dobro promislili, te što im se najbolje vidilo bude, ustmeno ili pismeno njemu priobćili; u sědnici pako svojoj dne 5. veljače (Feb.) protreso je mnoge predloge, da ih podnese uzvišenomu banskomu věću. Iza kako je mnoge od ovih, koji su inače svakog obzira dostojni, odstranio samo zato, što je mislio, da im sad još hora nije, n. p. da se po obćinama uvedu štedionice, da se na selu zavede više izglednih gospodarstvah, a jedno takovo poveće gospodarstvo i t. d., složi se najposlě u slědećim odlukama: 1. da se pospěši commassacia i reguliranje baštinah (Grundbesitz), da se poděle obćinski pašinci i lugovi, i da se u koliko moguće zemljišta svakoga gospodara sastave u jedan komad; 2. da se pospěši gojenje marhe kroz raličite predložene naredbe; 3. da se pospěši bolje postupanje s vinom u pivnicama (vinicama, podrumima) i prolazak naših vinah u tudje zemlje; 4. da se ustanovi pravo uživanja vode za natapati livade; 5. da se sastavi potanka cěle naše zemlje statistika culture, bez koje mudro upraviteljstvo nemože biti; 6. da se uvede shodnii nauk u poljskome gospodarstvu, i to ne samo u pučkim, već i u većim učionicama; 7. da

Digitized by Google

se poreza (štibra) diže na měsece, a ne kao dosad jedanput na godinu i t. d. Baš je osrednji odbor predmete ove izradjivo, al eto stiže poviv od uzvišenoga banskoga věća na gospodarstveno družtvo, da bi na sabor gospodarstveni, kog je c. kr. ministerium u Beč na dan 19. ožujka o. g. razpiso, odaslalo četvoricu poklisarah.

Osrednji odbor, razabravši iz programma za ovaj gospodarstveni sabor, da će tamo govor biti samo o slědećih pet pitanjih: 1. kako da se u buduće urede gospodarstvena družtva i u kakov savez s ministeriom da stupe; 2. kako da se u buduće u svakoj pokrajini skèrbi za nauk u poljskome gospodarstvu i kako da se podignu gospodarstvene učionice; 3. kakve da se učine naredbe gledè vode, da bi poljsko gospodarstvo od nje više koristi uživalo nego dosad; 4. kakve da se učine naredbe gledè šumah, da se sasvim nepoharaju i nesatru, već da se hrane i za buduće potrebe; 5. kakve da se učine naredbe u obziru budućega děljenja baštinah; — i uvidivši, da će se tri najglavnia i najvažnia predmeta, koja je i on mislio preporučiti uzvišenomu banskomu věću, i onako tamo pretresati, odluči iz bělodanih uzrokah, da će mu svoje predloge podneti tek onda, kad se natrag vrate njegova četiri izabrana poklisara, naime gospoda: veliki sudac Antun Němčič Gostovinski, vlastelin Donat Tomić od Trešćena, nadšumar Karlo Kos i tajnik gosp. družtva Karla Klinggräff.

Poklisari ovi stigoše dne 17. ožujka u Beč, javiše se najpèrvo ministru g. baronu Kulmeru, ministerialnomu savětniku g. Metelu Ožegoviću od Barlabaševca, zatim ministru poljskoga gospodarstva i rudarstva g. Thinnfeldu, pohadjahu sědnice od početka naime od 19. do 31. i m., te vrativšise natrag dadoše osrednjemu odboru obširno izvěstje, iz kojega mi evo vadimo samo jezgru.

Jezgra

izvěstja o gospodarstvenom saboru, koi je bio u Beču od 19. *do* 31. *ožujka* 1849. *godine.*

Sabor se je počeo dne 19. ožujka u 10 urah prie pódne. Otvorio ga u dvorani stališah i redovah ministar poljskoga gospodarstva i rudarstva g. Thinnfeld shodnim govorom. Razložio je svèrhu sabora, koi nije zato sazvan, da zakone kroji poljskomu gospodarstvu, već zato, da po-

Digitized by Google

klisari različitih pokrajinah ministeriu priobće svoja mnenja, po kojima bi se poslě mogli onaki zakoni stvoriti i onake naredbe učiniti, koje bi bile različitim pokrajinama po volji.

Govor njegov bude sèrdačno i s obćenitom pohvalom pozdravljen od skupštine, u kojoj je bilo 56 poklisarah od sviuh gotovo gospodarstvenih družtvah carevine austrianske, samo ne od Dalmacie, Ugarske, Taljanske i Tirola. No poklisari tirolski stigoše malo kasnie (docnie).

Odmah poslě ministrova govora uze rěč poklisar gospodarstvenoga hèrvatsko-slavonskoga družtva g. Tomić od Trešćena, te reče:

»Gdě se god radi o dobru carevine austrianske, svagdě smo mi Hèrvati i Slavonci pripravni podati ruku, i premda pokrajina naša nije bila pozvana*), da pošalje amo poklisare, mi ipak dodjosmo, da kod věćanja ovoga kažemo, što znamo i što smo izkusili, te sdruženim silama da radimo. Molimo dakle, da nas ni sad, ni u buduće iz takovih skupštinah izuzimali nebi.«

Sva skupština udri te udri sad u plěsak i pohvalu, tako da govornik nije mogao dalje govoriti.

G. ministar odgovori mu na to, da ga vèrlo veseli, što su i Hèrvati i Slavonci na ovaj sabor poslali poklisare.

Na to skupština na predlog predsědnikov dokonča slědeća:

1. da se pèrvo pitanje, naime o gospodarstvenim družtvama odmah preduzme i u obćinskim sědnicama nadalje pretresa;

2. ostala četiri pitanja da se najpèrvo u posebnim odsěcima pretresaju, te već pripravljena věćanju ukupnoga sabora podnesu.

3. da se poklisarima na volju ostavi stupiti u ma koi odsěk;

4. od ona četiri odsěka da se radi dobitka vremena 2 i 2 u isto doba sastaju;

5. onda tek, kad se onih pet pitanjah rěši, da je slobodno rěč povesti i o drugim predmetima poljskoga gospodarstva.

Budući sad radi pretresanja pèrvoga pitanja, naime o gospodarstvenim družtvama, pročitan njegov programm, prie nego što skupština o tome pitanju věćati poče, član

*) T. j. ne upravo od ministeria poljskoga gospodarstva, kao što ina gospodarstvena družtva u carevini, nego docnie (kasnie) kroz drugu ruku, naime kroz uzvišeno bansko věće. Ur.

Digitized by Google

náki iz Štajerske u podugačkom, razlozima podupèrtom, govoru zaiska:

Da bi skupština, gledajući na to, što naznamenovani način věćanja neobećava onog uspěha, za kojim ona za dobro ukupne domovine teži, — zamolila ministerium: da bi sabor ovi odmah razpustio i naredio, da se prie svega pèrvo ovo pitanje u pojedinim krunovinama pretresa onako, ko što njihove različne potrebe iziskuju.

Odgovoriše mnogi, da se tu neradi o centralisaciji, koja bi zanatu poljskoga gospodarstva opasna bila, već da se radi samo o centralnoj zaštiti za poljsko gospodarstvo; da baš zato, što je stanje i što su zakoni pojedinih pokrajinah izmedju sebe toli različni, treba, da se pokrajine izmedju sebe u centru porazumiju, i to ne samo ministerija radi, već i zato, što ovu potrebu porazumljenja u centru osětjaju već i poljski gospodari u obće, kao što svědoči i němačko putujuće družtvo i onomadnji gospodarstveni sabor u Frankobrodu (Frankfurt); da je dakle već priznana velika korist, koja bi se porodila, kad bi uredila se i izmedju sebe u savez stupila družtva i poglavarstva poljskoga gospodarstva, no kako da se urede i kako u savez da stupe, o tome baš sabor ovi treba da se dogovara. Tako dakle predlog gornji propade.

Medjutim razděli se ono 56 poklisarah, što je došlo u sabor, na 4 odsěka t. j. odbora, tako da je iz svake zemlje najmanje jedan poklisar u svaki odbor stupio. Upišu se dakle:

u pèrvi odsěk, naime u poslu školah, 23 poklisara, a iz Hèrvatske i Slavonie g. Karla Klinggräff, tajnik gosp. družtva;

u drugi odsěk, naime u poslu vode, 23 poklisara, a iz Hèrvatske i Slavonie g. Antun Němčić Gostovinski, sl. županic križevačke veliki sudac;

u tretji odsěk, naime u poslu šumah, 22 poklisara, a iz Hèrvatske i Slavonie g. Karlo Kos, nadšumar;

u četvèrti odsěk, naime u poslu razděljivanja baštinah (zemljištah), 24 poklisara, a iz Hèrvatske i Slavonie g. Donat Tomić od Treščena, vlastelin.

Sědnice obćinske dèržale su se polag dokončka svaki dan od 11 do 2 ure; sědnice 1. i 4. odsěka u isto doba od 9—11 urah, a sědnice 2. i 3. odsěka takodjer u isto doba u 5 urah poslě podne.

Digitized by Google

Dokenčki u poslu budućega stanja (stališa) gospodarstvenih družtvah.

1. U svakoj pokrajini da ima kod pokrajinskog upraviteljstva odsek, koi se zanima samo poslovima gospodarstva poljskoga svoje pokrajine, i koi se zove: poglavarstvo pokrajinskoga poljskoga gospodarstva.

2. Pokrajinski odbor, — koi se ima po zakonima novoga ustava u svakoj pokrajini naměstiti i nepřestano svim domaćim poslovima upravljati, — da je s gospodarstvenim družtvom u slogi, dakle u stvarma, koje se tiču poljskoga gospodarstva, zastupnik i govornik pokrajine.

3. Gospodarstvena družtva da su samosvojna i da im je slobodno članove svoje birati po svoj pokrajini, osobito izmedju pametnih i poštenih gospodarah.

4. Gospodarstvena družtva da nisu poglavarstva, da si dakle ni neprisvajaju vlasti poglavarske.

5. Gospodarstvena družtva da vazda, pozvana il nepozvana, pokrajinsko upraviteljstvo, pokrajinski odbor i sabor dobro savětuju u stvarma gospodarstva poljskoga, kako bi se ono na korist pokrajine diglo. Gospodarstvena družtva da su dakle savětnici u stvarma poljskoga gospodarstva.

6. Što god gospodarstveno družtvo u dogovoru s pokrajinskim odborom ili saborom dokonča, da se smatra za glas cěle pokrajine.

7. Gospodarstveno družtvo da u občinskim poslovima upravlja zajedno s pokrajinskim odborom; da se nanj obrati, kad želi, da bi se ovo il ono u stvarma poljskoga gospodarstva učinilo, pokrajinskom upraviteljstvu predložilo i t. d.

8. Gospodarstvenomu družtvu da je takodjer slobodno u svakome se poslu upravo na ministerium obratiti.

9. Podružnice gospodarstvenih družtvah da se zavedu po kotarima, koji se imadu po ustavnim uredbama iz nova ustanoviti.

10. Podružnicama da je slobodno, ako bi od potrebe bilo, obratit se upravo na kotarsko ili okružno poglavarstvo.

---

*Dokenčki u poslu nauka u poljskome gospodarstvu i zavedenja gospodarstvenih učionicah t. j. školah *).*

1. U početnim učionicama, čim mladež čitati i pisati znade, da toliko uči od poljskoga gospodarstva, koliko je

*) Da čujemo, što član dopisnik dr. *Bleiweis*, professor. tajnik gospod. družtva za Kranjsku i član istoga sabora, o tome piše:

Digitized by Google

kadra prorazuměti. Nauk u poljskome gospodarstvu treba da je po svim početnim školama samostojan, a ne samo pridavak kakvomu drugomu nauku.

2. U sěmeništama za učitelje, koja se imaju zavesti, da se takodjer nauk u poljskome gospodarstvu predaje.

3. Da se bèrže bolje sastavi knjiga o poljskome gospodarstvu za pučke učionice, i to tako prosto pisana, da ju može mladež i mužka i ženska lahko razuměti.

4. Budući učitelji tih školah da barem koliko toliko od poljskoga gospodarstva znadu i razumiju, da mogu ono, što je u knjizi napisano, mladeži razgovetno razlagati i tumačiti, te na vèrtu (u bašči) i na polju pokazati.

Ova je stvar tako znamenita, da se može nazvati pèrvim i najpotrebitiim korakom k uzdignutju poljskoga gospodarstva ne samo u našoj pokrajini, već i svim pokrajinama carevine naše, gdě gospodarstvo nije na onome stupnju, na kome po drugim tudjim zemljama. Znamo naime, da ima u svakoj zemlji razumnih i věstih gospodarah poljskih, koji svoje zemlje dobro obradjivaju, za svoje šume marljivo skèrbe i t.d.,— no znamo i to, da imade mnogo više takovih, koji misle, da su Bog zna kakovi mudri poljoděłci i věsti gospodari, pa ipak, ako im pogledamo oranje, marhu, gnojište, voćke, šume, iz svega očito vidimo, da su kukavni (ili ko što Hèrvat provincialac veli: tužnoga lěta) gospodari. Kao što je gospodario otac, gospodari i sin; kao što je bilo prie sto godinah, tako je i dan današnji. Nevaljalim plugom muče sebe i blago, kao god što im se je děd prie sto godinah mučio; gnojna jama leži pod kápom, i žari se na suncu, kao god što prie sto godinah; mahovina izjeda voćke, kao god što prie sto godinah; marva stoji ili leži u blatu, kao god što prie sto godinah; gusěnice nek idu s dèrvetja, kao god što su došle, — sve kao god prie sto godinah; trava na travnicima nek raste, kako ju je Bog dao; zašto da se travnici kad i kad pognoje, zašto da se voda na njih napušta, zašto da se močvarni travnici suše? Ta i otac je tako radio, pa je bio mudar čověk! Sin od otca uči, i kao god što je on radio, rade mu i naslědnici, misleći, da sve što, je novo, nevalja ništa. A tako si sami obilnie dohodke kradu, — i u koliko gospodari, koji na osami živu, zaostaju u gospodarstvu, u toliko zaostaje i cěla zemlja.

To mora u buduće drugčie da bude. Otac nebeski dao je zemlji rodnost, čověku pako razum i pamet, da ju nek siluje k sve većoj rodnosti.

Zemljoděłca nemožemo na njegovoj vlastini (svojini) silovati, da drugčie gospodari. On je gospodar i gospodari po svojoj volji, samo nek susědu škode nečini. Ako ga nesiluje vlastiti dobitak, zakoni ga nemogu silovati.

Jedina moć dakle, koja je kadra poljsko gospodarstvo na bolji stupanj uzdići, jeste nauk, a po imenu poduka mladeži. Od poducene mladeži imamo očekivati napredak u poljskome gospodarstvu. Poducen mlad gospodar spoznat će, što treba popraviti, i kako se može popravak najbolje uvesti. Vlastiti dobitak, ako ga je spoznao, těrat će ga, da opet nove poboljštice učini. Sad se dosta putah svět takvome ruga, koi šta novoga hoće da uvede, pa mu nevěruje ništa, dok nevidi očitoga dobitka.

Digitized by Google

5. Učitelji da u napredak bolju platju dobiju nego dosad što su imali, jerbo će se od njih iziskivati i da više znadu.

6. U nedèljnim učionicama da se opet mladež u poljskome gospodarstvu obučava.

Naměra ovoga nauka nije ta, da se odhrane savèršeni poljski gospodari, nego da se već u mladjanom sèrcu probudi ljubav k prirodnim znanostima i poljskomu gospodarstvu, i mlada glavica poněšto otvori.

7. Pravi nauk u poljskome gospodarstvu da se začne u tako zvanim praktičkim školama poljskoga gospodarstva.

U tim školama valja poljsko gospodarstvo praktički učiti. Mladić treba u tim školama sam da radi, i mnoge poljodělske poslove da obavlja. Samo tako je mogućno zanat poljodělski kako valja proučiti. No kako da se zavedu te škole, da ih bude dovoljno, kako ih mladež seoska lahko mogla pohadjati? — Dèržava neima toliko novacah, da bi o svome trošku mogla u svakoj pokrajini puno takovih školah zavesti; a puno treba da ih bude, zato, da na jednu školu odviše djakah nedodje, da jedan drugome děla neotima, da mladež nebude predaleko od kuće i t. d. Sabor je u tome poslu vèrlo dobro zaključio. U svakoj pokrajini ima nèkoliko velikih seljačkih gospodarstvah, za koja se znade, da im gospodari mudro gospodare. Gospodari takovi neka se u ime cěle pokrajine zamole, da bi 5—6 mladićah uzeli u nauk i dělo, mladići ovi da im platjaju něšto malo za hranu i obitalište. Takova seljačka gospodarstva neka dèržava nagradjuje a najbolje mladiće neka pokrajina, kao što već biva u Štajerskoj, obdariva svake godine sa 60—80 forintih, da se tim novcem hrane. Tri godine da traje nauk. Darovi, neka se uzmu od onih novacah, što su se dosad trošili na stvari, koje su od slabe koristi bile, kao n. p. darovi za marvu. — U svakoj okolici ima nèkoliko takovih seljačkih gospodarstvah, u kojima će se moći mladež dobro uvèžbati. Mladiću, kad stupi u takovu školu, treba da je od prilike 16 godinah.

8. Ovako u praktičkom poljskom gospodarstvu izučeni mladić neka zatim ide u drugu gospodarsku školu u městu, gdě se potanki i viši nauk iz knjigah predaje, da tako mladić pocèrpi više znanje poljskoga gospodarstva. Ova gospodarska škola, u kojoj će se nauci na domaćem jeziku predavati, neka bude razdělak politehnike, t. j. učilišta, na kome se predaju mnogovèrstne znanosti, koje se

Digitized by Google

tiču obèrtnosti, rukotvorstva i poljskoga gospodarstva. U svakoj krunovini neka se zavede jedna takova politehnika.

9. Mladić, svèršivši i ovu školu, ako je rad dobit svědočbu, da je gospodarstvo podpunoma izučio, i zatim tražiti službu kakvu kod gospodarstva, treba da se podvèrgne javnome izpitu. Ako mu je izpit pošao za rukom, to je onda potvèrdjeni poljski gospodar. — To se razumě, da prostim poljodělcima svega toga netreba.

10. Kod bečke akademie znanostih neka se odredi i za poljsko gospodarstvo jedan odsěk, i neka se izabere kakov učen i věšt čověk, koi će praviti probe, i obznanjivati, što se pronadje, da je dobro

(Konac drugi put).

Težanje vinogradah u carevini austrianskoj.

(Gradja za statistiku culture.)

Od člana *Stěpana Juranića.*

Obradjanje iliti težanje vinogradah vèrlo je razprostranjeno i koristno u carevini austrianskoj, i to na toliko, da ju u tom obziru jedina Francezka i poluotok pirinejski nadkriljuje.

Vinogradi po svim pokrajinama zauzimlju najmanje 1,854,500 ralih od 1600 □°, i radjaju na godinu 36—40 miliunahakovah (vedarah) požunskih.

Ugarski i zajedno hèrvatski i slavonski orsačke strane t. j. provinciala vinogradi zastirali su već g. 1789. do 1,120,331 ral. od 1200□°. Ove zlatom i vinom bogate zemlje godišnji vinski dobitak računa se na 24 miliuna, a u srednjim godinama na 18 miliunah akovah.

Na erdeljskoj orsačkoj strani, gdě se sad svake godine do $3^1/_2$ miliuna akovah nabira, pružali su se još god. 1772. polag popisa daćnoga vinogradi po 101,963 rali.

Po svoj Krajini vojničkoj iznosili su g. 1807. vinogradi do 43;936 ralih od 1600 □°, dajući preko $^1/_2$ miliuna akovah vina.

U dolnjoj Austrii za vrěme daćnoga izpravljanja dèržali su vinogradi prostor od 78,662 rali s godišnjim dohodkom od 2 miliuna akovah.

U gornjoj Austrii samo 83 rali sa godišnjih 400 akovah.

Digitized by Google

U Štajerskoj 50,758 ralih s 1 miliunom akovah lětnoga dohodka.

Moravska je na više nego 50,758 ralih pridělavalá jedva $^1/_2$ miliuna.

Češka na 4408 ralih 27,000 akovah.

U Koruškoj dobije se na godinu do 2500 akovah.

Čěla tako zvana ilirska kraljevina, pod kojom se razumi i Koruška, radja svake godine $^1/_2$ miliuna akovah.

Polag popisa god. 1807. raslo je u južnoj Tirolskoj 559,218 akovah vina na 17,250 ralih.

U Dalmacii činio je g. 1803. prostor, posadjen vinovom lozom, — medju kojom biaše puno maslinah (olivah) i voćakah (sadovenoga drevja) — preko 128,550 ralih, a dohodak vinski $^1/_2$ miliuna akovah.

U gornjoj Taljanskoj može se prostor goricah čěniti od prilike na 200,000 jutarah, koji prostirući se po svim predělima osim Beluna, premda se najbolje neobdělavaju, svake godiňe donose do 6 miliunah akovah.

G. 1817. činila je množina u samoj okolini mletačkoj nabranoga vina do 277,346 akovah ili 999,296 bigenciah.

Galicicia i Lodomerija nespadju medju pokrajine vinorodne; u starim je vremenima puno vina oko Lavova (Lemberg) raslo, a i sad bi se mogla u Bukovini vinova loza saditi.

U obziru težanja vinogradah pèrva je Ugarska s Hèrvatskom i Slavoniom; za njom slěde: Lombardia i Mletci, Dalmacia, poludnevna Tirolska, dolnja Austria, Štajerska, Erdeljska, Kraina i němačko-primorski kraj, navlastito Istria, Gorica i otoci kvarnerski. Česko vino, osim jedinoga melničkoga, nije osobito dobro, a ni moravsko. To isto može se ponajviše kazati o vinu austrianskom.

Izmedju svih vinah ne samo domaćih već i stranih imade pèrvinu Tokajsko, koje raste na poludnevnoj strani gorah karpatskih na tako zvanom podolju (hegyalla), kojega zemlja olumasta (olumava, jelunasta; alumnosus; alaunreich) dobro je s vapnom (japnom, krečem) poměšana. Samo 6 miljah daleko od Tokaja k sèveru prestaje sve vinodělstvo. Osim toga na poludnevnoj, zapadnoj i iztočnoj strani Ugèrske zemlje rastu mnoga plemenita vina.

Pèrvo poslě Tokajskoga hvalu zaslužuju: Srěmsko, Šoprunsko, Rustansko, zatim Menješko, Seksardsko, Šikloško, Moslavačko, Budimsko, Jegersko i Šomlavsko, Nesmiljsko, Pezinsko i Sveto-Gjurgjevsko vino.

Skoro od svakog ovog vina ima više nego jedna fela.

Digitized by Google

Tokajsko broji četiri fele, koje se od istoga grozdja, no kroz različno postupanje dobiju, naime: Draga ili Razbor, Slama, Maslaš i prosto vino.

Od ono 38 do 40 miliunah akovah, što se na godinu dobije u Austrii, potroši se 35—36 miliunah u carevini, ostalo pako prodaje se u strane zemlje, osobito sèverne.

Ugarskim vinma naliče nèšto malo štajerska oko Gonovice, bolja tirolska, krainska, furlanska, mnoga taljanska i nèka dalmatinska. Po ovim poslèdnjim pokrajinama biva grozdje mnogo bolje, sladje, punie, sočnie, i tanje kože, nego po onim krajevima, što leže na iztočnom i sèvernom bèrdovju od Alpah; no postupanje s vinovom lozom i njezinim plodom mnogo je lošie.

Pogledajmo sad, kakvo je stanje vinogradstva u našoj domovini hèrvatsko-slavonskoj. U županii (varmedji) zagrebačkoj vinogradi čine 28,845 jutarah; medju ovimi su g. 1816. podložnici sami imali 27,693 vinograda na 11,868 jutarah. Varašdinske županije vinogradi zastiraju 26,972 jutra, a po križevačkoj županii iznose samo 24,245 jutarah od 1200 □°. U Slavonii vèrovitička županija 54,626, srèmska 32,998, a požežka 21,888 jutarah od 1200 □° sadèržava.

Svi vinogradi hèrvatske i slavonske Kraine čine 34,880 jutarah od 1600 □°.

Ova jutra prenešena na manja jutra ili rali hèrvatske od 1200 □° daju skupni broj ralih:

Vinogradi Kraine		$46,506^{2}/_{3}$
» Hèrvatske provincial.		80,062
» Slavonie	»	109,512
	Ukupno	$236,080^{2}/_{3}$ ralih

Uzmimo, da se u obće od svake rali na godinu odsèkom dobije samo 10 akovah (vedarah), to čini:

za Slavoniu provinc.	1,095,120
» Hèrvatsku »	800,620
» Krainu obodvoju	465,060

dakle ukupno 2,360,800 akovah; te svaki akov računajuć po 3 fr. srebra, očito biva, da vinska vrednost u jednoj i drugoj kraljevini svake godine iznosi 7,082,400 for. srebra.

Po karlovačkoj Kraini neda podnebje vino na veliko obdèlavati. — Lički kraj ima polag popisa samo $19^{600}/_{1600}$ jutarah, i to najvećma na kamenitim bèrdinam okolo dola Zermanjskoga, i malo šta u primorju Podgorskom. G. 1798. bilo je ovdè 29,407 vinovih lozah (tèrsov),

Digitized by Google

koji budući iz Dalmacie presadjeni, malo su i to zločestoga vina dali. Otočki kraj ima $64^{400}/....$ jutra kod mora pod kamenitim Velebićem. — Senj ima sám $66^{1570}/....$ jutarah vinogradah. — U ogulinskom kraju nahode se već $302^{1074}/....$ jutra, koja s jedne strane, osobito u vojvodovini Primišlinskoj, dobre su naravi. — Većma rapzrostranjeno težanje vinogradah jest po slunjskome kraju, gděno se $1843^{778}/....$ jutra nalaze. — U svemu dohodak vinski tih krajevah polag sedmogodišnjega brojenja od g. 1806. čini na godinu 10,682 akova. Polag děržavnoga popisa god. 1800. bilo je 3,781 ak. G. 1801. do 5,460 ak. Polag popisa g. 1818. bilo je 7,880 akovah na $2,296^{1323}/....$ jutarah, dakle niti $3^1/_2$ akova od jutra. — Dobri vinogradi u ogulinskom kraju Primislinske vojvodovine daju često od jutra do 30 akovah. Vinogradi su veoma pomnožani, jer g. 1804. bilo je samo $1,809^{800}/....$ jutarah u popisu napomenuto.

Po banskoj Kraini ima mnogo više vinogradah. G. 1807. nabrano je ovdě 62,658 akovah; no niti prie niti poslě nisu vinogradi tako radja. G. 1800. bilo je 32,971, g. 1801. već 36,448, g. 1818. samo 20,922 akova, te brojenje od sedam godinah navodi odsěkom samo 29,601 ak. God. 1804. bilo je $4,186^{1025}/....$ jutarah, god. 1817. pako $4,440^{742}/....$ jutarah od 1600 □ ^{0}, dakle berba god. 1818. nije dale niti $4^3/_4$ akova od jutra.

Bolje je razděljeno obdělavanje vinsko poradi topliega podnebja po varašdinskoj i slavonskoj Kraini. — G. 1804. imala je Kraina varašdinska $9,091^{200}/....$ jutr., g. 1817. pako $9,376^{391}/....$ jutr., i na ovimi god. 1818. dobila 179,542 akova; ova berba i druga od g. 1807. sa 202,547 akovah jesu najobilnie od sviuh od g. 1800. poznatih; onda je samo urodilo 89,175, a g. 1081. do 108,711 akovah. Polag brojenja od devet godinah čini lětni vinski dohodak odsěkom 125,427 akovah. G. 1818. urodilo je na jednom jutru 19 akovah.

No sve druge Kraine nadilazi slavonska. Svi su bregovi gradiške i brodske strane i gornji kotari varadinske Kraine uvinogradjeni. Godine 1804. činili su ovdě vinogradi $13,107^{846}/....$, a g. 1815. već $16,562^{1094}/....$ jutra, od kojih je na varadinsku Krainu i njezine slobodne obćine došlo $9,205^{647}/....$ jutr. G. 1800. dadoše vinogradi 196,391 akov. G. 1801. samo 178,199, g. 1806. pako 305,603 ak. U godinama 1807., 1808., 1810. i 1811. iznosila je berba svaki put preko 200,000 akovah. G. 1818. nije bila rodna, jer je samo 138,269 akovah, dakle niti $8^1/_2$ akov. na jutru

Digitized by Google

dubiveno. No polag brojenja od devet godinah čini ipak berba na godinu odsěkom do 179,605 akovah.

Prěcěna vina g. 1804. činila je:	rajnskih	kr.
U Kraini karlovačkoj	35,791	28 8/9
» » banskoj	137,518	7 5/9
» » varaždinskoj	324,616	18 6/9
» » slavonskoj	497,671	16 2/9
Ukupno . .	995,597	11

Cěna vina:

Srěmskoga g. 1818. akov 5—13 rajnskih bečkoga novca
U Kraini karl. 1807. » 8—10 » » »
» » bans. 1818. » veliki 7 forintih srebra.

Uzmimo vino g. 1818. u cěloj hèrvatko-slavonskoj Kraini popreko samo po 7 rajnskih bečkoga novca akov, i postavimo, da ga je prirodilo 420,000 ak., to čini 2,940,000 rajnskih vrednosti.

Pecivo hlěba (kruha),

kao takodjer stanje i navade zločeste kod peciva hlěba u domovini našoj.

Od člana *K. J. Veselića.*

Da ima u našoj domovini još dosta poslovah kod gospodarstva, koji, ako se u malom obavljaju, mnogo štete i kvara prouzrokuju, to je bělodano; a tome bi se lahko mogło doskočiti i pomoći, samo kad bi se takovi u velikom obavljali. Ja ću evo jedan običaj navesti, a to je pecivo hlěba u svakoj kući; a što nebi mnogo koristnie bilo, kad bi se obća jedna kuća ili tako zvana pekarnica u svakome barem većemu městu sagradila i u istoj kad bi se hlěb peko?

Ja na obće zahtevanje i želju mnogoštovane gospode članovah podružnice djakovačke, — kao što su u glavnoj skupštini 25. listopada 1847. děržavoj dokončali, naime: da bi ja praktičnost obćih pekarnicah obširnie pokazao, — usudih se pitanje ovo polag slabačkih mojih silah rěšiti.

Prie nego što ću se upustiti u isto pitanje, napominjem samo, kako ima u nas ljudih, koji vele, da je naš seljak sirov ko marva, i zato da se neda ubavěstiti u onome, što je dobro i koristno. A za razlog takovi ljudi navode slědeća: ako se šta za obće dobro govori i radi, mo-

Digitized by Google

rati je sa seljakom kao s maršetom postupati i silom ga tĕrati, ako smo rad štogod za obće dobro uraditi, učiniti, primiti, izvèršiti i žèrtvovati. — Istina je, da su bila vrĕmena, gdĕ se mislilo, da je seljak samo zato na svĕtu, da radi i da se muči, i da nezna prosuditi, što je dobro što li zlo. No vremena su ta, hvala višnjemu, prestala.

Sad da se vratim k istome pitanju.

Pitanje je ovdĕ: da li su pekare n. p. městne ili seoske za obće dobro t. j. kad bi se takove po selima uvele i ustanovile? — Ja odgovaram, da jesu, već iz slĕdećih razlogah:

1. Od velike bi koristi bile, ne samo gledè poslovah, nego i gledè istih dèrvah, koja već i onako u našoj domovini idu na manjak.

2. Pekarska furuna jednoć naložena i ugrijana u stanju je s malenim troškom za cĕlo jedno město, uzmimo n. p. od 140 kućah, kruha napeći i izpeći, a to s nadodatkom malog loženja. U tome mogu nama za izgled biti obće pekarnice i furune u mnogim predĕlima němačke i t. d. zemlje, a osobito u Turingii, gdĕ po cĕlo město jednu pekarnicu imade, a pekar (pek), kad se furuna takova ugrije, mal ako nije u stanju za cĕlo selo s malim ložènjem hlĕba napeći [1]).

3. Koliki se dani bam badava utroše, kad se hlĕb kod vlastite kuće u furuni peče, a i kod naših prostih gazdaricah i ženah čestokrat se dogadja, da reduša t. j. redara [2]) tĕsto pokvari, kruh zlo izpeče; a k tomu još imadu proste žene najbolju zgodu i priliku brašno (melju) varalicama, tepcima i podobnim ljudma u jevtinu cĕnu prodati, i tako s vrĕmenom jedna po jedna to čineći kuća se raspe.

4. Kad proste žene u obće govoreći same kod kuće hlĕb peku, ne samo što su nevĕšte takvomu pecivu, ne samo što množinu dèrvah potroše, ne samo što s tĕstom zlo postupaju i tako ga pokvare, ne samo što dosta jadan kruh umĕse, ne samo što ga zlo izpeku i prie reda i vrĕmena vade iz furune i t. d., nego po 10—20 i više morda

---

[1]) U Biogradu u Sarbii, ako se nevaram, svi stanovnici u pekarnicama hlĕb peku. No ovamo ima ih više, a ima i drugih městah i varoših, gdĕ se kruh samo za pecivo pekarima predaje i šalje.

[2]) Gdĕ je mnogo ženah u kući, ondĕ jedna reduje, t. j. gotovi jelo, pere sudove (posudje) i mĕsi hlĕb jednu nedĕlju danah (i ta se zove onda redara), a druga drugu i t. d.

Digitized by Google

lepinjah [1]), kofertanjah [2]). gdèkoja ima navadu načiniti.

5. Naš bi prostak s jedne strane pri tolikom žitu bolje se mogo hraniti, a s druge strane više prigospodariti. Brašno n. p. prie peciva moglo bi se izmèriti i tako na měru hlěb primati.

Istina je, da u našoj domovini ima kućah, kojima nije dosta ni po 30 hlěbah na nedělju (tjedan), ništamanje ako bi se za sada još te moglo dopustiti, da žene kod kuće kruh uměse, to bi ipak svakako probitačno bilo, da se barem obće furune uvedu, a na žene da se barem bolje pazi.

Sadjenje krumpira u zimu.

G. Morren u listu nazvanom *Independance Belge* piše slědeće:

Seljaci u Fiheshiru krumpir sade do mèrtve jeseni; on pod zemljom neće se smèrznuti i dobro radja.

G. Jackson u Manchestru 1844. i 1845. god. sadio je krumpir (koruo) sve do Božića, i premda je zima preoštra bila, u prolětje vèrlo dobro je rodio.

G. Girdwood iz Bute u Škotskoj, gdě je zima svake godine preoštra, zimi krumpir sadi, i svedjer (uvěk) mu lěpo radja.

G. Burnet u Gadgartu od svèršetka (konca) rujna do svèršetka listopada sadio je krumpir za jedno pó aršina (refa, rifa) duboko, pa mu se za čudo razplodio.

G. Wiliam Rendle u Plymouthu pobrao je krumpire o prolětju 1843. g. iza velike zime, i skupo ih je prodao u Londri.

G. Wiliamson u Pertshiru sadio je krumpir na 27. sěčnja 1844. g., koi mu je izobila (obilno) rodio u travnju měsecu.

G. Perry u Handsvorthu 1845. g. u sěčnju měsecu sadio je krumpir; premda mu je zima klice izobala, dobro podnio se.

G. Trotter veli, da krumpir zimi najbolje radja u zemlji gnjilavici (argilla). Kad je veliki mraz, veli on, da valja slamom krumpirne klice pokriti.

---

[1]) Jedna fela hlěba.

[2]) Valjda štono Hèrvati zovu: vèrtanji. Ur.

Digitized by Google

Podobrenje (poboljšanje) živine.

U živine ima se paziti: krupnost ili jedrina, prilika i kakvoća. Izjedre živina, kad u prolětju izrastu visoke i jedre trave, s kojima se hrane; i kako težak može činiti, da rastu trave, tako može činiti, da izjedre živina.

Ludo bi bilo zahtevati, da budu jedri ovni, kad su mèršave, suhe i bèrdaste zemlje, na kojima pasu. Opet, bila kakva mu drago hrana, koja im se daje u torima, ako zubi i utroba neodgovaraju drobnosti od trave, koja raste po ovim zemljama, živo slabi hraneći se s travom, koju jedva oséća (ćuti) pod zubima, i na město da se pomáže, odmáže se neimajući pristojne hrane, kad bi mu je i vazda bilo. Jedrina ovanah visi od razloga njihove osobite hrane.

Volovi treba da pasu po livadama rukotvornim, t. j. po onima, koje su bile posijane sěnom. — Bez da se uzkrati volovima sěno rukotvorno, ima věštacah, koji uče, da je volovima bolji troskot (gramen in genere), koi bez zalivanja raste po livadama naravskim, i koga oni mogu jesti prosto, to jest bez ikakve pogibeli. — Što je jači troskot, to su jedrii volovi. Dobar je volovima sirak runjavac (holcus lanatus), i mogu ga volovi jesti slobodno i zelena i suha, navlastito krave, koje tad daju više mléka.

Konji hrane se dobro slamom pšeničnom uplěvljenom, s travama posijanim, s korenjem, s bobovom múkom (meljom), s ječmom (jačmenom), s ovsom (zobju). Što su god bolje zemlje, koje se rade, to su bolji konji.

Za imati lěpe prilike i kakvoće, mogu se u svako město uvesti lěpe bagre (plemena) izvanjske. Za učiniti bèrže, s većim uzdanjem i s manjim troškom, uzmu se lěpi mužkići, koji osobitim načinom izvode lěpe prilike, najpače one od stranah prednjih, n. p. od glave, od rogovah, od ušiuh; a ženske izvode bolje nego mužkići uda unutèrnja. Ženske uplivaju više u jedrost poroda, osobito ženskoga. Neima se slučivati (paaren) velik pazduh s malom ženskom; a neima nikakve pogibelji, ako se sluči malen pazduh s velikom ženskom.

Pazduh treba da je mlad; jer, ako je star, neoplodjuje vazda; a predaje zla i prilike starosti. Ženska valja da savèršeno naraste. Bagra mužka ima biti staria od ženske, pače bolje bi bilo, da ova nebude nijedne bagre.

(Polag Z. D.).

Digitized by Google

Dèržanje govedah.

Predobro je gojiti teoce, za imati govedah mužkih i ženskih, a osobito u sadašnje vrěme, kad se volovi i krave skupo platjaju. Svagda treba za odgojenje ostavljati teoce one, koji su se potelili od měseca prosinca do polu (polovice) lipnja, jer ovi bivaju snažni i bèrže narastu, šta više u ovo vrěme oteljeni mogu se odmah, dok prestanu sisati, sa travom pomoći i sami po sebi braniti. Ima se pak paziti na njihov sastav těla, i izbrati oni, koji su debljih kostih.

Teocima valja dati, neka tri měseca sisaju, i često ih češati po svemu tělu, a osobito ondě, gdě im rozi (rogi) niču. Kad se već nauče sami jesti, treba ih poslati na pašu, a prie toga davati im trave, kao i u napredak dobra sěna, osobito pak ako su telci za sěme ostavljeni. Kada se telci uškope, onda se zovu junci, a kad u godine stupe, volovi. Škope se u prolětje ili u jesen uvèrtajući ih ili izrezivajući im jajca. Ali netreba ih škopiti pèrvo, nego im se navèrši godina i pó.

Što se tiče malih ženskih teletah, što se poslě godine danah junice zovu, a kad im bude tri godine, imenuju se kravama, jer su onda već dorasle telenja, drugo se staranje za njih neište, nego dati im dobru hranu kao i kravama.

Sva goveda, a navlastito zimi, mogu se hraniti sa slamom i sěnom; ali nevalja davati govedima, a osobito teocima, glotno (bljutavo) jiće (hranu). Zelena trava ili listje dobro je svagda za goveda, ali samo netreba im preko měre dati. (Polag G. D.).

Način, kojim se može bolji učiniti ocat (kvasina, sirće).

Ocat dobije veću krěpost, kad se smèrzne. Ulij octa u zemljani sud, pak iznesi ga zimi — kad je mraz — na polje (van), da tu jednu noć postoji. Sutradan razbij ono, što se smèrznulo, a ono, što nije, na cědilu procědi. Ono, što se je procědilo, ocat je; a ono što se je smèrznulo, baci u kraj, ono je voda.

Digitized by Google

Sadržaj: Dopis c. k. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo: 1) gojenje broća; — 2) glede toga, da i pomanji vlasteli dionici budu gospodarskih družtvah; — 3) glede podučavanja u zemljodělstvu; — 4) glede oslobodjenja od poštarine; — 5) glede knjige »O věćanju gospodarstvenog sabora«. — Jezgra izvěstja o gospodarstvenom saboru (konac). — Način, kako treba postupati s ovcami, da one bolje i naprednie budu. — Prirodo- ili naravopisje něke kućno-hasnovite rasteži. Od K. J. Veselića.

Dopisi c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo.

Svibnja je měseca stigio na družtvo od c. kr. ministarstva za poljodělstvo i rudarstvo pet dopisah, koji zajedno s odgovorima družtva evo u kratko slěde:

I. br. $^{2298}/_{150}$. Odsěk I. U Beču 27. travnja 1849. Podpisan Thinnfeld (ministar). U tome dopisu ministarstvo javlja: Kako je L. Epstein, vlastnik fabrike katunske u Pragu gledě gojenja broća (rubia tinctorum, Krapp, Färberröthe) učinio pismene něke predloge, koji zaslužuju, da se razglase. — Ministarstvo mislí, da su gospodarska družtva k tomu najsigurnii put. — Napokon želi, da bi družtvo pismo L. Epsteina razglasilo, i ministarstvu potanko obznanilo, da li se i gdě u našoj krunovini broć goji, i da li mu i gdě od prilike zemlja prija.

Predlog pismeni L. Epsteina od d. 22. svibnja 1849. glasi od prilike ovako: Ja sam vlastnik fabrike katunske u Pragu i potrošim svake godine za 40,000 fr. srebra broća, kog dobivam od kojekuda, a po imenu: iz Francezke, Holandie, Palatinata i Slezie. Neznam za cělo, koliko se broća u svoj carevini potroši, no mislim, da jedan milion i više zanj ide u tudje zemlje. — Usudjujem se dakle ne svoje koristi radi, već za dobro cěle dèržave napomenuti, nebi li možebiti dobro bilo, kad bi se visoko ministarstvo pobrinulo, da se i u pokrajinam austrianskim broć goji. — Za postići poželjanu svèrhu, neiziskuje se samo, da se broć kako valja sije i goji, nego da se i zdravo samelje. Toga radi ja sam pripravan u fabrici svojoj namaći onake sprave, kojima čověk može na malo kušati, korenje sušiti, ljuštiti i mlěti; ja ću tad bez ikakve naknade sprave ove drage volje dati, da se njimi posluži, svakome gospodaru, koi bi, pozvan morda od visokoga ministarstva, htio broć na malo sijati. — Isto tako očitujem, da sam pripravan činiti sve probe, kojima se može pronaći, koliko proizvedeni broć vrědi i u koliko se može na hasnu obratiti.

Odgovor osrednjeg odbora ministarstvu glasi od prilike ovako:

Digitized by Google

koliko smo dosada doznati mogli, u području družtva gospodarskoga hèrvatsko-slavonskoga nije još baš nitko kušao broć sijati;

polag sadašnjeg stanja gospodarstva našega — gdè sva naša briga na to ići mora, da sijemo i dobijemo što više kèrme, prie nego što ćemo misliti na gojenje rasteži za fabrike, — nije probitačno preporučivati sijanje broća, koi vèrlo mnogo gnoja hoće itd.;

medjutim, da zadovoljimo visokome nalogu, razglasit ćemo predlog g. Epsteina u listu gospodarskoga družtva.

II. br. $^{615}/_{M.}$ L. B.

Kod vèćanja sabora gospodarskoga vèrhu ustrojenja zemaljskih poglavarstvah i družtvah, od sviuh stranah za potrebito je spoznano, da se i ponanji vlastnici zemaljah sklone na to, da budu dionici družtvah gospodarskih.

Svèrha ova može se samo onda postići, ako se družtva gospodarska razgranaju tja do obćinah seoskih. Ako baš sabor gospodarski na predlog ministarstva, — da se iz svake obćine najmanje po jedan poslanik kao sučlan najdolnjega člana u družtvo primi, — pristao nije, ipak je i sabor vas i ministarstvo toga mnenja bilo, da se putem slobodnoga ustrojivanja gospodarskih družtvah sa svom revnostju děluje, da se iz svake obćine dolnje po jedan član, koi bi dionik bio vèćanjah gospodarskoga družtva.

Da bogme, da je vèrlo težko, družtvo gospodarsko tako nadaleko razprostraniti, osobito u onim zemljama, gdè gospodarska družtva nikakvih do sada za tu svèrhu korakah učinila nisu; tu se samo može s neumornom žestinom i velikom ustèrpljivostju k svèrhi doći.

Živo i uspěšno udioničtvovanje gospodarskih družtvah na saboru dalo je ministarstvu lèp i nov dokaz znanja i revnosti ovih družtvah, i sa temeljitim ufanjem izgleda ministarstvo dalnje slobodno razvijanje u ustrojenju gospodarskih družtvah. No želiti je, da ona ministarstvo ubavěstjuju o svih svojih odlukah i uvodih, da mogu, ako bi od potrebe bilo, zajednički bèrzo i krěpko poslovati, i da ministarstvo u stanju bude, osobita uredjenja jednoga družtva drugima saobćivati.

Pozivam dakle sva gospodarska družtva, da gledè toga predmeta sa ministarstvom u neprekidnom savezu budu, i mislim, da mogu time i od strane ministarstva promicati veliku zadaću družtvah gospodarskih. U Beču 15. svibnja 1849.

Digitized by Google

Odgovor glavnoga odbora glasi od prilike ovako: Podpisani glavni odbor, želeći zadosta učiniti visokomu ministarskomu dopisu od 15. svibnja o. g. br. 615/M. L. B., uzima si čest, izvěstje podněti o dělovanju zastupanog po sebi družtva u spomenitom obziru.

Probudjivati, intellectualno i moralno izobražavati pomanje vlastnike zemaljske, gledati polag mogućnosti, da ovi žestoki dionici budu i věćanjah i nastojanja gospodarskoga družtva, to je družtvo gospodarsko hèrvatsko-slavonsko smatralo kao glavno sredstvo za postignutje svoje svèrhe, i zaista se je ono od postanka svoga naime od g. 1841. brinulo prie svega, da osobito oni članovi, koji više sa seljakom obće, kao što su: duhovnici, bilježnici seoski, službenici gospodarski itd., seljake podučavaju, da ih učine sposobne za primanje nauke, ili gdè već te sposobnosti ima, da im pokažu priliku, gdě se može nauka naći i cèrpiti.

Ovaj trud družtva nije baš sasvim ostao bez uspèha. Mnogi su članovi i někoje podružnice u tom obziru poněšto sretne bile, osobito pako izkaza se jedna podružnica, koja je u skupštine i na sastanke svoje pozivala vazda sudce seoske, učitelje seoske, seljake, šumare itd.

No ako su ovi sastanci i po ovima postignuti uspèhi vèrlo oskudni bili, tomu su najviše krivi nesretni oni dogadjaji borbe stranakah, i mnoga ostarela uredjenja, koja su u to vrěme toliko dobra prepréčila i uništila; al mislimo, da se je sada konačnom poboljšanju i dobrom uspěhu nadati moći. Usudjuje se glavni odbor ministarstvu podněti ono malo, što je dosad družtvo na svět izdalo, naime měsečni list od 7 godinah, 5 tabakah »Predavanja za seljaka« i »Kolendar za puk« od 3 godine.

U ostalom glavni odbor hèrv. slav. gospodarskoga družtva dèržat će za svoju ugodnu dužnost, zadovoljiti zahtěvanju visokog ministarstva. U Zagrebu 11. lipnja 1849.

III. br. 626/M. L. B.

Pitanja o gospodarskom podučavanju rěšena su tako temeljito i praktično u gospodarskom saboru, da isto ministarstvo učinjene na saboru zaključke posve odobriti može. Osobito glede poljodělskih učionicah, koje se imadu zavesti, mora se ministarstvo prie svega osloniti na podpora družtvah gospodarskih; jerbo ona su najpače, koja treba da naznače gospodarstva prikladna za učionice poljodělske, da pogodbe sklope s vlastelima i učionice nadgledaju.

Važnost gospodarskoga podučavanja u obće, a baš u

Digitized by Google

ovo vrěme, u koje je tako težko pridělati onoliko hrane, koliko treba, nalaže ministarstvu, da se svojski za utemeljenje učionah poljodělskih pobrine. Iz ovih školah treba da se pravi temelji zemljodělstva na sve strane razprostranjivaju, osobito medju pomanjim gospodarima, i da izlazi pomnožavanje proizvodah.

Buduć, da su poslanici gospodarskih družtvah na saboru sa domoljubnom žestinom, i oslanjajući se na odnošenja svojih pokrajinah digli onu brigu ministarstva, da će podignutje zemljodělskih učionicah na privatnim gospodarstvima nagaziti na velike prepone; to se je pouzdano nadati moći, da će gospodarska družtva svim mogućim sredstvima predložene po svojim poslanicima naredbe uvesti u život. — Nije pako dvojiti, da će to isto i ministrarstvo krěpko podupirati. Podučavanja gospodarska razpast će se na troje, kao god što je i sabor gospodarski za dobro našo. Naime, da se začima u početnim učionicama, nastavlja temeljito i practički u poljodělskim učionicama, a na znanstveni stupanj podigne na polytechničkim zavodima i u visokim školama.

Glavne točke, koje bi kod ovoga gospodarskoga podučavanja pred očima imati valjalo, slědeće su:

1) Gledè predmetah, koje bi valjalo primiti u počctni nauk. Polag primite osnove neka bi se mladež seoska, kad već čitati i pisati znade, te ono, što čita, i razumě, dobrom čitankom upoznala sa těranjem gospodarstva, i to postepeno polag svojih umnih silah; svaki naputak ima se practički pokazati, i isti lahki i prosti poslovi imadu se začeti. — No ovdě se dvě zadaće ukazuju, koje osobito družtva gospodarska rěšiti mogu, naime:

a) Da se osnuje shodna čitanka sa obzirom na poměstno gospodarstvo za dotičnu krunovinu. Jedan po domaćemu družtvu sastavljeni program jamčio bi najbolje; po ovom izradjena da će čitanka sadèržavati u sebi samo one predmete, koji će se u krunovini s uspěhom upotrěbiti moći, i danijedan od ovih predmetah izostati neće.

b) Družtva mogu svojim poznavanjem městah i svojim uplivom na stanovnike najbolje rěšiti drugu žadaću, naime školnim učiteljima na ruku ići, da budu kadri na blizu ležećim gospodarstvima ono, što uče, u dělu t. j practički pokazati.

Ova gospodarska družtva moraju jošte podučavanja ova nadgledati, isto tako će ministarstvo samo po ovih družtvih zaslužne učitelje obdarivati.

Digitized by Google

2) Zemljodělske škole mogu se, kao što je već gori rečeno, zavesti samo trudom družtvah gospodarskih. Već je bečko gospodarsko družtvo zemljodělsku školu zavoditi počelo bez ikakve novčane podpore od strane dèržave.

Ministarstvo poziva gospodarska družtva:

a) Da bi ili sobstvenim novčanim srědstvima ili pako novčanim silama svoje pokrajine gledala, da se ustanove stipendia za odhranjenike (pitomke).

b) Da bi shodna města i poglavare za takove škole pronašla.

c) Najposlě, da bi gledě školne knjige za poljodělske učionice, u njezinoj 2. i 3. strani, napomenula predmete one, koje bi, imajući pred očima okolnosti i odnošenja stanovite krunovine, trebalo obširnie izraditi. —

Da se pako nadziranje ovih školah najpèrvo družtvu preporučiti mora, to netreba ni napominjati. Dèržavno će upraviteljstvo pripoznavanjem i obdarivanjem zaslužnih ljudih dužnost svoju činiti. — Družtvo će pako obilnu nagradu naći u osećanju izpunjene gradjanske dužnosti i u obćemu zahvalnomu priznanju trudovah svojih. U Beču 22. svibnja 1849.

Odgovor glavnoga odbora. Da može glavni odbor na predidući ministerialni dopis odgovoriti kako valja, izgleda uspěh mnogostranog tèrsenja, hoće ipak, ako bi ovaj uspěh dugo izostao, a oklevati duže nebi bilo moguće, visokomu ministarstvu zasad slědeća da javi:

1) Gledě gospodarskoga podučavanja u početnim učionicama družtvo gospodarsko:

a) nada se, da će nedostatku sposobnih učiteljah za kratko vrěme doskočiti moći pitomcima dvajuh zavodah, od kojih je jedan, naime sěmenište učiteljsko, koje na dèržavne troškove, koje podporom preuzvišenoga g. biskupa zagrebačkoga utemeljen, i na kojemu zavodu već jedan učitelj zemljodělstvo predaje; drugi pako zavod uslěd naročito izrečene naměre uzvišenoga banskoga věća postati ima iz onoga sirotinjskoga odhranilišta, koje je ožujka měseca o. g. prestalo, no sad će uskèrsnuti i mnogo veći biti, nego dosad, s tom svèrhom, da iz ovoga zavoda izadju i razumni gospodari i učitelji za seoske učionice;

b) kušat će pomanjkanju početne naučne knjige o gospodarstvu doskočiti time, što je jednome odbornomu članu naložilo, da izradi osnovu čitanke, koja bi u sebi sadèržavala sve grane gospodarstva, shodne našoj domovini.

Digitized by Google

2) Vèrlo će po svoj prilici težko biti naći poglavare i mèsta za učionice poljodèlske, jerbo:

ovdašnja gospodarstva, izuzamši malo njih, — i to ne toliko po krivnji vlastelah ili upraviteljah, koliko iz uzrokah, koji leže dublje, i koji se pišu od priašnjih naših uredjenjah nevaljalih za sadašnje doba — nisu tako uredjena, da bi mogla za nauku služiti;

veći dio gospode zemaljske uztezat će se uzeti na se službu načeonikah u takvim zavodima, jedno zato, što se bave javnim poslovima; drugo zato, što su rědko kad na svojim dobrima; tretje zato, što neće imati volje jednako nadgledati, odgajati i podučavati, koi posao toliko vrèmena i truda iziskuje, a možcbit četvèrto i zato, što nebudući u gospodarstvu znanostno izobraženi, osěćaju, da nisu mogući svim potrebam i zahtěvanjem zadosta učiniti;

neima ovdě stališa zakupnikah (Pächter), u kome se po Němačkoj nalaze najbolji učitelji gospodarstva;

gospodarski činovnici pako odviše zavise od volje i ćudi svojih principalah, tako da su samo od danas do sutra, i zato neima dovoljnoga jamstva, da bi se oni takvome zvanju na dugo posvetiti mogli;

no družtvo će se gospodarsko neumorno brinuti, da pronadje za pèrvi počctak jedno ili nèkoliko mèstah za učionice poljodèlske.

IV. Br. $^{4643}/_{18}$ O. I.

Na molbu c. kr. gospodaskoga družtva u Koruškoj, da bi se družtveni dopisi od poštarine oslobodili, odlučilo je c. kr. ministarstvo za tèrgovinu, zanate i javne gradje, da će se dopisi izmedju dèržavnih poglavarstvah s jedne strane, a svihkolikih gospodarskih družtvah carevine austrianske s druge strane badava odpravljati, čim se ovi dopisi dèržali budu propisah, kod dopisivanja obće postojećih, i čim na naslovu imali budu rěči »u poslu poljodělstva prosto.«

Što se sl. gospodarskomu družtvu ravnanja radi doznanja dostavlja. U Beču 29. svibnja 1849.

V. Br. $^{4768}/_{22}$ O. I.

Ministarstvo za poljodělstvo i rudarstvo šalje sl. gospodarskomu družtvu u privitku 50 iztisakah »Verhandlungen des landwirthschaftlichen Congresses«, da ih polag svoje volje razdade, s tom ipak molbom, da se što prie svakome g. poslaniku dostavi po jedan iztisak. U Beču, na 30. svibnja 1849.

Digitized by Google

Jezgra

izvěstja o gospodarstvenom saboru, koi je bio u Beču od 19. *do* 31. *ožujka* 1849. *godine.*

(Konac.)

Dokončki u poslu prava na vodu.*)

1. Da u buduće dopušteno bude svaki tjedan za 24 ure (većinom od subote u 6 satih poslě podne do nedělje 6 satih poslě podne) od potokah, vodotočinah ili vodeničnicah (Mühlgräben) odvratiti i na livade navratiti onakove vode, koje budu po občinskom dogovoru potrěbne za navodnjenje livadah ili drugih zemaljah. Samo pri vodenicah i takovih fabrikah, koje moraju radi svoga silnoga děla neprestano raditi, nesmě se to činiti.

2. Kad više občinah očito pripozna, da korist ili dobitak navodnjenja livadah nadkriljuje sve druge koristi, koje bi voda drugčie dati mogla; to se mora dopustiti, da se voda upotrěbi na korist navodnjenja. No pravo ovo more se ipak samo tako zadobiti, ako se onomu, koi je dosada pravo na vodu imao, pravo ovo podpunoma nadoknadi.**)

3. Vodna znamenja, od dèržavnih oblastih udarena, neka se u buduće naprave kod svake vodne naredbe radi dokazanja prava.

4. Ako su gdě mlinska kolesa ili vodno korito tako zlo napravljena, da se na škodu bližnjih gospodarstvah mnogo vode pogubi i potrati, koja bi drugčie, kad bi potočno korito i mlinarska kolesa dobro i pametno napravljena bila, mogla biti na korist gospodarstvu; neka bude vlastnik zločestoga potočnoga korita i mlinskih kolesah prisiljen, da ih popravi; troškove ovoga popravka moraju oni platiti, koji budu od toga korist imali, i popravak ovaj mora takov biti, da nebude na škodu vlastniku mlina itd.

---

*) Do sada nije imalo gospodarstvo tako naročitih pravah na vodu, kao što obèrtnost i rukotvorstvo; pa je opet voda takodjer za gospodarstvo veoma potrebita. Zato je ministerium vèrlo pametno učinio, što je odredio, da gospodarska skupština věća takodjer o pravu na vodu, jer se ovako u buduće mogu stvoriti o toj stvari zakoni pravedni i za obèrtnost i za gospodarstvo.

**) Tako je jednoglasno odlučila gospodarska skupština, na nazočni poslanici obèrtnoga i rukotvornoga družtva protivili su se opet jednoglasno ovoj odluci.

Digitized by Google

5. Družtva, koja bi se hotěla složiti za navodnjenje ili pako sušenje močvarnih livadah, i za skupno pravo vodjenja vode, nek si izaberu poglavarstvo vode, koje ima po zakonih čuvati i braniti sva prava na vodu i naredbe gledè nje.

6. Gdě dvě tretjine vlastnikah onoga kraja, u kom je pripoznana potrěba navodnjenja, žele sklopiti družtvo za navodnjenje, tamo se mora tretja tretjina hoćeš nećeš podvèrći ovoj odluci. Glasovi se nebiraju po broju glavah, nego po měri zemaljskog vlastništva. Prie nego što se navodnjenje počme, mora se sve to, kako se izvesti naměrava, priobćiti dotičnomu poglavarstvu.

*Dokončki u poslu razděljivanja i slaganja zemljištah.**)

1. Da gospodari svojinah imaju pravo kao i do sada lišiti se svojine cěle ili na komade bez svakoga drugoga dopuštenja, nu dužni su ovo prie seoskoj obćini**) t. j. svojoj obćini najaviti.

2. Da vlastnici zemljištah, koji kane što zemljišta na komade prodati, moraju svoju naměru priobćiti seoskoj obćini, koja ima razsuditi, je li ovo zemljište potrěbno ili nije za samostalnost prodavaoca. Ova razsuda seoske obćine neima zakonske valjanosti, nego je savět ili mněnje,

*) T. j. Je l' slobodno vlastniku zemljište svoje razdělit ili na komade prodati kako hoće, — i uslěd kakovih zakonah mora se činiti ovo razděljivanje i slaganje zemljištah?

Odsěk gospodarske skupštine odredjen zato, da presudi: kakvi zakoni da se predlože ministarstvu gledè razděljivanja i slaganja zemljištah, — složio se je ponajprie u toj glavnoj stvari, *da je štovanje prava svojine najpogluvitia podpora* blagostanja ljudskoga i da se ovo pravo samo na toliko može stegnuti, na koliko to iziskuje dèržavna sveza. Zato je ovaj odsěk odlučio ministeriu pravila predložiti koja je takodjer cěla skupština jednoglasno potvèrdila.

**) Obćine uredit će se po novih zakonih sasvim drugčie, nego što su do sada bile. Privrěmeni zakon o obćinah, koga je car izdao, proglasit će se valjda i kod nas naskoro. Po ovom novom zakonu razdělјene su sve obćine u tri reda, koje se imenuju: *seoske obćine, srezne obćine, okružne obćine. Seoska obćina* sastojat će iz jedne ili više dosadašnjih seoskih obćinah. Sve seoske obćine jednoga sreza činit će sreznu obćinu. Srez (Bezirk) bit će po prilici toliko, koliko je do sada bilo okružje jednoga velikoga sudca. Sve srezne obćine činit će okružnu obćinu. Okružje (Kreis) bit će po prilici opet toliko, koliko je sada županija. Svaka od ovih obćinah, seoska, srezna i okružna, izabrat će jedan odbor, koi će imati obćinske poslove obavljati, i koi nije sve jedno s poglavarstvom iste obćine. Obširnie razložiti, kakove će poslove ovaj odbor obavljati, kakove li neće, nespada ovamo. Ovoliko je dosta za razuměti, što se ovdě govori o obćinah.

Digitized by Google

koje samo onda valjanost zadobije, kad ga potvèrdi srezna obćina. I to za pravo dèržimo; jer više putah bližnji susèd svoga suséda iz mnogih uzrokah draži i zato mu pèrkosi, pa bi se tako moglo dogoditi, da jednomu njegovi susédi po krivici nebi dozvolili razdéliti zemljište, a moglo bi se opet slučiti, da bi po krivici drugomu dozvolili i nepotrèbno razdéljenje. Svemu ovomu more se doskočiti, ako odluku seoske obćine mora potvèrditi srezna obćina. Seoska obćina (t. j. odbor seoske obćine) ima dakle svoju odluku za razsudjenje predložiti odboru srezne obćine. Ako odbor srezne obćine pripozna odluku seoske obćine, onda ima valjanost. Ako pako srezna obćina reče, da pripozna odluku seoske obćine, mora ju poslati za pretresanje i pripoznanje okružnoj obćini. Ako okružna obćina pripozna odluku srezne obćine, onda ona ima valjanost; ako su si pako odluke srezne i okružne obćine protivne, onda se stvar za razsudjenje mora poslati zemaljskomu odboru u onih zemljah, gdè vèrhu okružnih ima još i zemaljski odbor.

3. Proměniti zemljišta, koja spadaju k selištu i svojini, ili na cèlom ili na posebne komade iz toga uzroka, da se raztèrgani komadi zemljišta okruže ili slože, dozvoljava se svakomu, nu mora se ipak ovakvo nakanjenje obćini prijaviti, i u slučaju, da je zemljište zaduženo, ima se po zakonu postupati.

4. U zemljah i krajevih, gdè je do sada vlastnikom dozvoljeno bilo komade zemljišta kao i drugu svojinu bez svakoga dozvoljenja razprodavati — ili da pravo rečemo, gdè zemljišta nisu sdružena bila sa selištem, tamo nek ostane kod stare navade. *)

*) Valja da će gdèkoi čitatelj pitati, kako je to, da je ova proměna zemljištah spuštena na prostu volju vlastnikah? Ko je izkusio, koliko je zemljište više vrědno, kad je blizu gospodarove kuće, nego kad je daleko, kad je na jednom kupu, nego kad je raztèrkano (rastrešeno), taj si more na ovo sam odgovoriti. Nadamo se, da će pametni vlastnici i koji mogu dokučiti, što im je koristno, onda, kad ovaj predlog zakonsku valjanost zadobije, u kratko vrěme svoju baštinu lèpo okružiti, svoja zemljišta, na koliko bude mogućę zaměniti, i da će u město manjih komadah bez broja Bog zna kako raztrešenih, imati jedan komad ne odviše razdéljen i to blizu svoje kuće. Koliko će po tom biti više koristi, i koliko manje nepriateljstva i pravdah! Moramo još jedanput spomenuti čitatelje, da ove odluke još neimaju zakonske valjanosti, da su to samo predlozi gospodarske skupštine ministrom predloženi, koji će ih istom, kako su namislili, u zakone pretvoriti.

Digitized by Google

*Dokončki u posla šumah.**)

*) Napokon vèćalo se je o občinskih sadašnjemu věku primèrnih šumarskih zakonih. Šumarski zakoni vèrlo su važni, i čistom savěstju moramo reći, da smo se svi skupa krěpko borili zato, što smo za koristno dèržali dèržavi i zemljama.

Pripoznati moramo, da takvi občinski zakoni u sadašnje naše doba neobhodnim potrěbam naše takodjer krunovine koriste.

Kako se sada u nas i drugdě sa šumama postupa i rušno gospodari, kako se neprestano satiraju bez svake měre i bez svakoga šumarskoga reda sěku, neće dugo trajati, te će nam sfaliti jedna najpotrěbnia stvar — dèrva; ovako će se uništiti naša domaća obèrtnost i s njom velika pomoć za življenje, jer od nje mnogi krajevi žive.

Da se pako ova nesreća od naše mile domovine, kako i od cěle dèržave odvrati, treba nam novih, vrěmenu primèrnih zakonah, koji nesmiju kao šumarski zakon od godine 1771, samo na papiru ostati, nego se moraju u život privesti.

Pod starim upravljanjem dobivali smo silu ukazah i obukah, kako bi se šume čuvati i odhranjivati, kako bi se uspěšno upotrebljivati mogle s koristju dèržavnoga gospodarstva. Nu svi ovi dobri nauci nisu ništa koristili.

Da je tomu zbilja tako, obazrite se po světu, pa vidite šume, kakove su većinom. Iz toga uzroka mogli smo predlog visokoga ministeria poljodělstva gledě novih šumarskih zakonah sa zahvalnim veseljem primiti tim više, jer nam se valja veoma bojati, da se naše šume sasvim neizkèrče, i jer će se ministerium skèrbiti, da ove zakone svatko obdèržava, da se u život uvedu.

Kod osnivanja novih šumarskih zakonah dèržao se je ministerium poljodělstva ovoga pravila, da se imaju šume u cěloj dèržavi za kućne i gospodarske potrěbe, kao takodjer za oživljenje i občuvanje obèrtnosti i rukotvorstva uvěk u dobrome stanju uzdèržavati, i da se takodjer na to nikad nesmě zaboraviti, da su šume takodjer potrěbne za sačuvanje dobroga zraka, za rodovitost zemlje i prijaznost obitavanja (stanovanja) u naših zemljah.

Obće blagostanje zahtěva takodjer, da se nèšto šumah sačuva, zato pako trěba, da vlastnici šumah — bili oni dèržava ili družtva, světovni ili duhovni, občinski ili posebni vlastnici — svoje šume po svojoj volji sěći i izkorěniti nesmiju, nu da moraju tako s njimi gospodariti, da se one uvěk u svojoj cělosti uzdèrže.

Ovomu ograničenju vlastitih pravah mora se svaki dèržavljanin radi obćega dobra podvèrći, jer se obće dobro more doseći i sigurno povećati samo po pametnom gospodarenju sa šumami. Ako dakle promislimo, da nam šume tako silno trebaju, kao svakdanji hlěb, ako promotrimo, da su šume višeputah medju takove vlastnike razdělјene, koji bi jih, kad bi jim se dala podpuna vlast s njimi gospodariti, za kratko vrěme na škodu cěle dèržave sasvim uništili, — pa ako još promislimo, da su šume radi svoje naravopotrěbne svèrhe, na koliko to nezaseča u pravo vlastništva, isto tako, kao znak i voda obća svojina svega naroda; to moramo pripoznati, da će pravilo, koje je ministerium uzeo u osnovu novih šumarskih zakonah, i koje je velika gospodarska skupština osim gděkojih iznimakah po mnogom pretresivanju potvèrdila i za

Digitized by Google

1. Šumsko gospodarstvo, koje se tiče občinskih, družtvenih i cérkvenih šumah, ima se podvèrći višjemu nagledanju dèržave. Zato će takodjer pravo, šumske službenike za gojenje šumah postavljati, razdèljeno biti izmedju vlastnika šume i dèržave tako, da će vlastnik šumara predlagati, a dèržava će ga potvèrdjivati ili zabacivati.

2. Za čuvanje šumah potrèbite šumarske službenike postavljat će dèržava samo za sebe. Zato uzima takodjer sve troškove, koji odavde nastaju.

3. Gojenje privatnih šumah, to jest takovih, koje nisu ni dèržavne ni družtvene, smè se tamo, gdè su šume dosta prostrane, samo izkusnomu šumaru izručiti. Vlastnici takovih šumah nemogu se medjutim na to silili.

Za potrèbno obučavanje dovoljnoga broja šumskih gospodarah skèrbit će se posrèdno dèržavna vlada.

4. S nijednom šumom nesmè se tako gospodariti, da bi joj to škodilo, naime tako, da bi se ova najedanput ili s vrèmenom sasvim izkorenila; svatko, na pose pako šumski službenici, imadu pravo, kad vide, da se šuma kvari, to prijaviti, da se ovakvo kvarenje more kazniti.

5. Svi šumski krajevi, gdè su dèrva posèčena, imadu se najmanje za pet godinah, kako je šuma posèčena, zasèjati ili zasaditi mladim dèrvetjem. Ko to neučini, ima se kazniti.

6. Bez dopuštenja srezne, okružne občine ili pako zemaljskoga odbora nesmè se nijedna šuma obratiti u oranicu ili livadu. Kad ko za to dopuštenje ište, mora se najprie saslušati mnènje občine, u kojoj je šuma i koje se ta stvar najviše tiče, poslè toga još i mnènje srezne občine. Ko ovo prekèrši, ima se kazniti i ima se k tomu još prisiliti, da isto onoliki prostor, kakov je iskorènio, u šumu pretvori.

7. Ako korist osobe i svojine, ili ako sačuvanje cèlosti šume iziskuje, da se sa šumom osobitim načinom gospodari, ima svaki vlastnik šume dopustiti ovo osobito upravljanje šumah.

---

koristno pripoznala, onu korist doněti, koju samo mogu doněti dobro uredjene šume.

Nemojmo pako misliti, da će se po novih šumarskih zakonih ograničiti na našu škodu vlastito naše pravo na šume. Ne, to neće nikada biti. Naměra novih šumarskih zakonah jeste ta: Pametno gojenje šumah tako, da bude i vlastnik stanovitu korist imao, i da radi ove koristi nebude ni dèržava škodu trpila.

Digitized by Google

Ovakove šume moraju se zagajiti. Troškove koji su s tom zabranom skopčani, mora onaj nositi, na koga je korist šuma zagajena, neka ima ovakovih šumah vlastnik takodjer pravo zahtěvati, da se ovake zagajene šume od njega odkupe.

8. Dioba obćinskih šumah nesmě se bez dozvoljenja učiniti. Ako se koja šuma razděli, mora se zaiskati dopuštenje političkoga poglavarstva. Osobito bi želiti bilo, da se vlada za odgojenje šumah svojski pobrine.

9. Da se šume sačuvaju od nebrojenih kvarovah i tatbinah, mora se izdati šumski karni zakon, jer obćeniti karni zakoni nisu dosta. Takovi zakon mora na pose naznačiti zabranjene čine i kvarove šumske, koje moraju vlastnici šumah ili drugi ljudi jasno razložiti, i kazni, koje za ovimi slěde, naznačiti.

10. Služne pravice (Servituten-Rechte) dèrvarenja nek se rěše zajedno uz razdèljivanje šumah, koje pod to pravo spadaše; a pašne i nasteljne služnosti (Weide- und Streu-Servituten) neka se tako poizravnaju, da se time šume za buduće u bolji red postave. Zato neka se:

a) Paša po onih krajevih šume nedopusti, gdě bi marva mogla naškoditi mladicam i ograncima.

b) Da se u zagajenih šumah nesmě pasti, i ako marva na pašu dana kroz noć na paši ostane, mora se u ogradi čuvati.

c) U odgojenju šumah mogla bi se kod visoko-plodnih šumah (Hochwälder) 3., 4., 5. a i 6. dio čěloga prostora, kod nizko-plodnih pako polovina, 3., 4. a i 5. dio pričuvati, da se nebude smělo po njoj pasti.

11. Stelja, (štraja) od šušnja i mahovine smě se samo dèrvenim grabljama sgèrnjati.

12. Od škode u susědnih šumah, koja se poroditi može, obatalivši zavětnicu (Windmantel), zatim od škode, koju šumi voda, kukci, cèrvi i gusěnice učiniti mogu, neka se zakoni stvore. Isto to i za oganj valja.

13. Što se tiče pravice plavljenja dèrvah, biaše odlučeno, buduć ovo pravo imaju posebne osobe, da ima prestati za 33 godine, da pod nizku cěnu plavljenja mogu dionice biti sve šume, koje su u okrugu plavljenja, dotičnih potokah, po kojih se plavi.

14. Što se tiče izrěčbah šumskog karnog zakona i naknadjenja učinjenih gospodarom šumah štetah, predložen je od šumskoga odbora ukupni cěnik ili tarifa štete i naknade, čim će se doskočiti velikom nedostatku karnoga

Digitized by Google

zakona u tom obziru, i ujedno sasvim preprečiti svaka samovolja i jednostranost, koja se u precěnbi šumskih kvarovah tako lako može dogoditi. *)

Način kako treba postupati s ovcama, da nam one bolje i naprednie budu.

Ovo, što ćemo ovdě o poboljšanju ovacah govoriti, tiče se samo gospodarah, koji nisu tako imućni, da bi sebi za skupe novce ovnove dobre iz tudje zemlje nabaviti mogli, kao iz Španjolske, Englezke i Piemonta, jer s ovnovima iz ovih městah daju ovce mnogo bolju i finiu vunu. Zato kad bi ovaki gospodari činili ovako, kao što će biti sada ovdě kazano, mogli bi i s domaćim svojim ovnovima imati od svojih ovacah lěpšu i dražu vunu, a i ovce bi im jače i stalnie bile.

1. Za měrčenje ovacah, navlastito pèrvi put, treba tražiti, koliko je mogućnie, bolje i jače ovnove iz tudje zemlje, i odrediti na svako petnaest do dvadeset ovacah jednog ovna; janjci, koji se ovim měrčenjem ojanje, zovu se pèrvi priplod iliti melesčad. Vuna će jim biti polak na otčinu, a polak na materinu nalik, i tako će još pèrve godine bolja biti od materine.

2. Od pèrvog priploda treba ovnove ukloniti ili poškopiti, da ni na jednu ovcu u kèrdu (stadu ovacah) nebi skakali; jer ako mužki i ženske, koje su se od jednog ovna izplodile, medju sobom měrče se, bagra će se sa svim izměniti.

3. Škopiti treba ranie; jer što su mladji i što duže pri sisi ostaju, to lakše bol podnesu; ako li se pak u ovo vrěme neuškopi, onda mora se čekati do měseca rujna.

4. Poslě pèrvog priploda pusti se, da se ovce po drugi put měrču, ali ne sa otcevima njinim, nego s drugim ovnovima, i janjci od ovog drugog priploda dobivaju vunu sa svim jednaku otčinoj vuni, a ne materinoj.

---

*) Ovo su bila věćanja i odluke gospodarske skupštine u poslu šumarstva. Netrěba nam više reći, da ove odluke još nisu pravi zakoni, one će samo temelj biti željenih novih zakonah.

Sav je svět pripozna, da je već škrajna potrěba, da se šume bolje čuvaju, drugčie unuđčad naša neće imati čim grijati (kuriti) i kuće graditi. Zato će takodjer svaki pametni gospodar rado priznati, da nam treba zakonah, koji će obraniti, da se šume nesatiraju.

Digitized by Google

5. Kao što je učinjeno s drugim priplodom, tako valja učiniti i s tretjim, i svagda mlade ovnove ukloniti.

6. Vuna od tretjeg priploda veoma je dobra, i različna je sa svim od ovdašnjih vunah, a i ovce budu jače, veće, stalnie.

7. Iz ovog, što smo rekli, vidi se, da i za drugi priplod netreba uzimati ovdašnje ovnove, nego moramo se služiti s onom istom bagrom ovnovah, kao što je početo.

8. Za mèrčenje netreba nikad uzimati mlade ovnove od pèrvog i drugog priploda, jer bi se onda janjci na drugu bagru izmetnuli.

9. Naprotiv pako dobri su za mèrčenje ovnovi od tretjeg priploda, ali samo treba, da se mèrče s tudjim blagom, a ne sa svojim, od kuda su postali; zato se gospodari moraju medju se u tome dogovoriti, i ovnove od tretjeg, četvèrtog itd. priploda u vrême mèrčenja, jedni drugim u zamènu dati.

10. Nevalja nikakvog ovna više od tri godine u blagu dèržati, pak ga odmah proměniti; i što se ovnovi češtje proměnjuju, to i ovce bolje budu.

11. Onog ovna, koga smo pèrve godine proměnili, možemo ga slobodno poslè druge ili tretje godine natrag primiti i medju blago pustiti.

12. Paziti treba, da mladji ovnovi na starie ovce neskaču, jer ovnovi treba barem da su jednu ili dvè godine starii od ovce, i onda će podufano ovce bolje i snažnie (jače) biti.

13. Ovce nose dvadeset nedèljah (tjednah), i po ovome neka se gospodar umè vladati; ako hoće, da mu se ovce u ožujku ili travnju ojanje, ovnove prie medju ovce nek nepušta do polak listopada ili u početku studenoga.

14. Koi gospodar blizu velikih varošah ili gradovah stanuje, gdè može po dobru cènu meso prodati, neka negleda toliko, da dobije dobru vunu, koliko da janjcah ima, i da mu gojni budu; zato po ovakvim mèstima mogu se svagda ovnovi medju ovcama dèržati, samo neka se gospodar stara, kako će zdrave i jake ovce imati.

15. Ako li pak gospodar dèrži ovce za pripašu, a ne da ih prodaje na mesarnicu (bikariu), onda, osim onog što smo dosad rekli, netreba da odbije od sise janjce prie četvèrtog mèseca, jerbo i same ovce po naravi nedopuštaju više sisati, nego koliko je od potrebe; što duže janjci sisaju, to bolje rastu.

Digitized by Google

16. Kad je mèršava paša, treba od muzenja prestati, i pustiti janjce da sisaju, koliko hoće; jer moramo znati, da u zemljama, gdè su ovce gojne i u dobrom stanju, tamo njih nemuzu, jer onda dobivaju mnogo bolju vunu, a kroz to imaju veću korist, zašto skuplje prodaju vunu, nego što bi prodali mlèko.

17. U gdèkojim zemljama jest običaj, da daju ovce pod zakup s tim ugovorom, da moraju poslè urečenog vrèmena onoliko ovacah vratiti, koliko su jih primili. Ali ovi običaj nije dobar, jer ovaki zakupnici neglèdaju ništa na ovce, da budu dobre, samo da mogu oni dobiti janjacah, pa jih odmah poslè dvè ili tri nedèlje danah prodaju, a jadne ovce po sve božje lèto s muzenjem muče.

(*G. D.*)

Prirodo- ili naravopisje nèke kućno-hasnovite rasteži.

Od člana K. J. Veselića.

Medju rastenja kući veoma hasnovita lèkovita broje se slèdeća:

1. Abda (abdika, abdovina, Attich, sambucus ebulus); raste ponajviše na vlažnim mèstima, po njivama, oranicama, okolo kućah, i po putovih. Cvèt je u abde bèo, a plod je cèrn. Od zrele abde, t. j. od ploda cèrnog, kuva se nèka vèrsta pekmeza, koja je lèkovita za kašalj i pèrsobolnike.

2. Angjelski koren (Angelik, angelica); raste noz potok. Mnogi tvèrde, da je koren lèkovit za oslabljene ljude.

3. Bobovnjak (Fette Henne, sedum telephium); najviše raste po suvim mèstima, navlastito po šumami (gajevi). List je bobovnjaka podebeo, kojega mnogi na otoke i na iste nemile rane meću.

4. Bokvica (Wegetritt, plantago); po cestama (putevi) najviše raste, po ledinama, a i po rèdkoj šumi (gaju). Trava se ova metje na rane, i za mnoge je uspèšan lèk.

5. Cèrna bokvica (Betonie, betonica officinalis); po šumah se u obil nahadja, a koren je lèkovit, jer se od njega lahko bljuje.

6. Čarevac (Kreuzblättrige Wolfsmilch, euphorbia cathyris); raste po svoj Europi, i to ponajviše po baščama (vèrtih). Mnogi ga prostaci radi bljuvanja upotrèbljavaju, nu dosta je pogibelno ovo rastje.

7. Cemerika (jezernica, stozlatnica, Tausendguldenkraut, erythraea centauriuma); nahadja se po livadam (sèno.

Digitized by Google

košama), njivama, i po rědkim šumama (lugovi). Cvět je u stozlatnice cèrljen, a koren je gorak (žuk), nu veoma lèkovit za groznicu (zimicu, ognjicu), i to tako: trava se mora kuvati, i dva do tri puta na dan ima se piti.

8. Čuvarkuća (Hauswurz, sempervivum tectorum); raste na starim zidinama, i po kućnim (hižnim) krovima. Listje ima debelo, mastno i sočano, a cvět je cèrvenkaste boje (farbe); u ostalom listje je vèrlo lèkovito, jer se metje na žuljeve, da omekšaju, i onda se laglje dadu izrèzati.

9. Dan i noć (Stiefmütterchen, viola tricolor); ima u sebi takovu snagu, da čověka na bljuvanje těra, i na isto driskanje (laxiranje).

10. Gavez (Schwarzwurz, symphitum officinale); najviše se po vlažnim městima nahodi; koren je iz vana cèrljen, a iz nutra bèo, a listje je veliko i rapavo. Ovo je rastje lèkovito za rane i za svakovèrstne čirove, kao takodjer za pluća, ako su se gadom napunila, trèba ga u mlěku ili u vodi kuhati i čestje i na dan piti.

11. Kopitnjak (Europäische Haselwurz, asarum europaeum; raste po lugovima (gajevi); ima pako široko, sjajno i okruglo listje. Svaka zvěr, osobito ako joj što fali, rado ga jede, i na měslo lèka uzima; iste ga svinje rado jedu, veoma se goje, a navlastito ako se natepu na onu vodu, u kojoj je odprie kopitnjak bio, to jim prudi i uzdèržaje ih u snagi i zdravlju. Konji se od ovoga čiste i bèsni postaju.

12. Kurkovina, (Spindelbaum, evonymus europaeus); raste po obalama najviše. Cvět je bèo, a dèrvo žuto. Sěmenom se otučenim gad s marve těra.

13. Mlěčika, (Wolfsmilch, euphorbia cyparissias); nahadja se po mekotama u obil, i ima u sebi něko mlěko za ljude vèrlo nezdravo i pogibelno; nu naši seljaci s ovim rastjem bradavice i žuljeve umiju lěčiti. Koze ga veoma begenišu, t. j. rado imadu i jedu.

14. Razodnik, (Bittersüss, solanum dulcamara); raste rado po vlažnim městima i pušta lozu, koja se rado penje. Koren pako ima žilav, koru početkom gorku, ali sve sladja postaje; medjutim koren u vinu ili u vodi okuvan čověka otvora, i čisti mu (snaži) kèrv.

15. Rosopas, (grosses Schöllkraut, chelidonim majus); raste pored obalah, oko sgradah, i istih zidinah (podèrtinah). Ima u sebi puno žutog, ali skupa gorkog (žuhkog) soka. Ako se osuši i u prah satare, onda je lèkovit, jerbo već stare zanemarene, otrovane rane i čireve lěči, a sokom se žuljevi lěče.

Digitized by Google

Sadèržaj: Poziv osrednjeg odbora na sve gospodare poljske. — Izvodi iz dèla „Совершенъ Винодѣлацъ. Од Прокопа Болиħа.“ — O sejanju. Od *A. A.* — Krumpir. Od *Pavla Bibića.* — Margariranje ribe. — Način, kojim se divlji grašak iz usěvah iztrebiti može. Od *M. M.* — *K. K.* — Predlozi, podnešeni uzviš. bansk. vèću od tèrgov. stališa oboje strane Siska.

P o z i v.

U priašnjem broju lista ovoga priobćena je odluka c. kr. ministerija za poljodělstvo i rudarstvo, tičuća se učionicah (školah) poljodělskih, koje se zavesti imadu u posebnim t. j. privatnim gospodarstvama, i od kojih sabor gospodarstveni iziskuje ovo dvoje:

1. da se učenik redom malo po malo uči, kako valja obavljati sve radnje u kući, oko kuće i u polju, te da se u tim radnjama polag silah svojih vèžba, dok se kako valja neizvèžba;

2. da se učenik podučava, u kakvome su savezu sve struke, svi poslovi gospodarstva; od kolike je potrebe i koristi, da i ako se ove različite struke i poslovi zaměni'o podupiru; kako je nuždno i kako se mogu prosto, no temeljito proračunati svi početki dohodka na pose i u obće, a uza to da se mladićima, koliko moguće u živim priměrima, pred oči stavljaju obične stranputice i zaseńe kod gospodarstva; zatim da se odbranjenici vèžbaju u naredjivanju i ravnanju radnjah, u bilježenju i uzporedjivanju t. j. prispodabljanju osnovah i poslědicah.

Nastojnik ovake učionice primit će za platju, domaćim našim okolnostima primèrnu, 6 od prilike mladićah, koji treba najmanje 16 godinah da su navèršili, na konak, u hranu, u dělo i u nauk, na 3, a i na 2 samo godine, ako se u gospodarstvu njegovu nebi těrala ova il ona grana, s kojom se poslě učenik jošt tretje godine upoznati mora u drugom kojem gospodarstvu.

Istina je doduše, da se jošt nezna za nikakvu glavnicu, odkuda bi se u krunovini našoj cèrpili spomenuti honorari ili stipendia za one pitomke, koji neimaju s čim ići u takovu školu. No mi se u tom obziru uzdamo u darežljivost domaćeg našeg vèrhovnog poglavarstva, te ako ono u stanju bilo nebi podmiriti sve potrebe, to se možemo nadati podpori od same dèržave, kao što razabrasmo iz odluke ministerialne. I zato zadatak naš i stanje stvari iziskuje, da negubimo vremena, već prie, nego što ćemo moliti za podporu, da razpitamo, imade li u nas učionicah i učenikah.

Digitized by Google

Gledajući dakle na sve, što je kazano, poziva osrednji odbor svakoga p. n. gospodina poljskog gospodara, koi može i hoće da bude nastojnikom ovake poljodělske učionice —

koi naime u sebi osětja volju k ovom dà bogme vèrlo zahvalnom no i mučnom zvanju, koje iziskuje uztèrpljivosti i postojanstva; koi misli, da je kadar zadovoljivati dužnostima ovoga zvanja, t. j. da razumě stvar, da ima dar ono, što znade, drugima razgovetno protumačiti, da mu gospodarstvo može služiti za izgled, da ima kad prigledati, šta učenici rade i kako se vladaju —

da bi dobrotu imao tu svoju nakanu što prie javiti.

Sve ostale naredbe, koje se tiču zavedenja, upravljanja i nadgledanja učionicah poljodělskih u našoj domovini, bit će, kao što se vidi iz odluke ministerialne, pověrene sudu i sdušnosti *osrednjeg odbora gosp. hèrv.-slav. družtva.*

Совершенъ Винодѣлацъ.

Спис. Прокопиемъ Болићемъ. У Будиму, 1816. II. части.

Pod ovim je naslovom god. 1816. *izašlo u Budimu dělo, koje je u struci svojoj izvèrstno, i kojim se narod jugoslavenski pravedno ponositi može. No budući da je to dělo Hèrvatima i mnogim Slavoncima poslabo poznato, ima pako u njemu predmetah, koji se baš njih zdravo tiču, zato smo naumili priobćiti iz njega štiocima našim něke izvode.*

Iz predgovora. Najslavnii vinoslovci i spisatelji, koji su o težanju (obradjivanju, obdělavanju) vinogradah, o vinu i drugim vinskim proizvodima u Francuzkoj pisali, jesu: opat *Rosier*, grof *Chaptal* i *Parmentier*. Ovi su sve ono, što su razmišljanjem i vlastitim izkustvom dokučili i proučili o težanju vinogradah i o proizvodima tèrsa (čokota), napisali i svojim sugradjanima u Francuzkoj, gdě je zemlja vèrlo vinorodna, predali i preporučili, kako bi mogli bolje vinograde svoje raditi, i naprednie i urednie s vinogradskim proizvodima postupati, te tako veću korist od obradjivanja vinogradah imati.

Opat se *Rosier* na svom naslědnom dobarcu osobito u struci težanja vinogradah trudio, na rastenje čokota i prirodu (narav) njegovu vèrlo pozorno motrio i ovu izvidjavao. Poslě azbučnim (abecednim) redom napiše knjigu i ovu na svět izda, u kojoj uči: o težanju vinogradah, o vinu i načinu, kako valja posudje vinsko praviti, kako li

Digitized by Google

vino iz kacah otakati, ili u drugu burad (lagve) pretakati, kominu vinsku (Treber) uredjivati i rakiu od nje s najboljim napredkom peći.

Grof *Chaptal*, član himie (kemie) u kr. akademii naukah u Parizu, jedan izmedju pèrvih himikah (kemikah) u Europi, uči savèršenom razmišljanju o vinu. On je pèrvi odkrio častice (dělke), iz kojih je vino sastavljeno. Iz poznanja ovih časticah izveo je pravila, kako treba raditi okolo kljuka ili masta, kada vri i pèrvo žestoko i naglo vinsko svoje vrenje izvèršuje; javlja vreme, u koje treba vino iz kacah otakati; pokazuje sredstva, s kojima se bolesti i nedostatci vina popravljaju i lěče, i kako se može sačuvati, da se vino neprevrati, tegljivim nepostane i da neuzkisne.

Parmentier predaje nauku (nauk) o pravljenju najboljega octa (sirćeta).

Grof *Chaptal* opata Rosiera nauku: o težanju vinogradah, pravljenju vina i posudja za vino potrebnog, i o pecivu rakie azbučnim redom spisanu, i nastavljenje Parmentierovo: o pravljenju octa, skupi, u red postavi, sa svojim oštroumnim izjasnjenjama i premnogim himičkim izkusima obogati, i u dvě časti (strane) u Parizu g. 1801. na svět izda.

Knjigu ovu, nastojanjem i troškom preuzv. g. grofa Erdödy-a, k. m. pridvorn. kancelara na latinski prevedenu i u Beču g. 1808. na svět izdanu, sl. sremska varmedja na dar dobije. Ova po svojoj dosad već dovoljno dokazanoj revnosti o obćem blagostanju i prosvětjenju zaželi, da bi se ova nauka i kod nas u Sremu, gdě se ponajveća struka užitka od čokota i voćnjaka dobija, i gdě zemlja i podnebje vinovoj lozi prija, bolje i naprednie, nego dosad, umnožila i razprostranila. Zato zamoli mene, kao sučlana svoga, da na maternjem jeziku kratak izvod iz Chaptala napravim, znajući, da sam se ja u ovoj struci zemljodělstva, kao za nastojatelja postavljen takovome namastiru, koi skoro sav užitak iz proizvodah vinogradskih i voćnjakah ima, ponajviše věžbao, i da sam ja rakidžijnicu (Brantweinbrennerei) s drugim spravama i posudjem, za pecivo rakie potrebnim, po pravilama najslavnih i najnoviih vinoslovacah i spisateljah napraviti dao, koja (rakidžijnica) u Sremu za ustrojenje i drugih njojzi podobnih kao obrazac služi, i već su se počele po stroju njezinom kojegdi po Sremu i Slavonii rakidžijnice praviti.

Dalje veli spisatelj: Premda je sl. varmedja i zahte-

Digitized by Google

vala, da kratak izvod iz Chaptala našim jezikom napravim; ničim manje imajući jedinu naměru, da milomu rodu i otačbini mojoj veću korist učinim, prilagajući moj mali trud k trudu i revnosti o obćem dobru više rečenih slavnih vinoslovacah, i pazeći na način, kako bi se i kod nas s većim i boljim napredkom, nego što se dosad radilo, vinogradi raditi, vino i ocat praviti, s njima postupati, i dugo i u svom dobrom stanju sačuvati, i t. d. mogla: zato sve ono, što se i kod nas s većom hasnom i s boljim napredkom upotrebiti može, ne samo iz više rečenih spisateljah, no i iz drugih vinoslovacah izvadim, skupim i moja vlastita izkustva i opazke dodavajući, čitavu knjigu o težanju vinogradah, vinu i o drugim vinskim proizvodima spišem.

Na koncu predgovora veli jošte: Napokon: g. *Andrii Volnomu*, directoru i professoru gimnazie Karlovačke i t. d. učenog družtva rudoslovnog Jenskog, i travoslovnog Ratisbonskog sučlanu, koi mi je kao slavan prirodo-izpitatelj i vèrlo izkusan rudo- i travoslovac i revnostan o obćemu prosvětjenju muž, premnogo u mom trudu pomagao, javno zahvaljujem.

O zemlji Srema i Slavonie, koja je vèrlo ugodna za težanje vinogradah (vinodělje). Preděl sremski i slavonski pod 45 stupnjem širine leži, gdě je samo podnebje izmedju najtopliega i najhladniega čitave zemlje naše srednje, t. j. podnebje Srema niti je preko měre toplo, kao na onim městima zemlje, koja pod jednačiteljem (ravnodenikom, krugom jednakonoćnim, aequatorom) leže; niti je odveć studeno, kao sěverni krajevi šara zemnoga, koji su neprestanim ledom pokriveni i smèrznuti. Ovo srednje podnebje pokazuje, da je poměstna toplota zračna Srema za vinsko sazrevanje groždja najugodnia, koju zrelost plod čokota niti na městima zemlje naše, koja su preko měre vruća, niti na onima, koja su odveć studena, dobijati nemože zato, što na pèrvima neima čokot za hranu svoju potrebne vlage, a na poslědnjima nije tako dovoljna i dugotrajuća toplota sunčana, da izobilan sok, kojim se na ovakovim městima premnogo čokot hrani, u plodu njegovom potrebno kuvati i u zahar (cukor, šećer) ili slinavost zaharnu pretvoriti može. Osim toga i sam položaj Srema, što se tiče kako susědnih okolo njega rěkah, tako i same visine nad povèršjem morskim, pričinjava u njemu ovu srećnu poměstnu toplotu zraka; bèrda pako, neprekinuto s lancem Fruške gore skopčana, raznim položajem i premnogim do-

Digitized by Google

lovima i potocima izpresečana i rastavljena, i svuda za vinsko težanje ugodna, mora da su bila najglavnii uzrok, zašto su nasadjena s vinovom lozom. I doista u Sremu takovo vino radja, koje je po dobroti svojoj i postojanstvu, po dugom trajanju, izvanrednom ukusu, po osobitom mirisu i veoma lěpom licu svome u stara vremena vèrlo slavno i poznato bilo tako, da je vino sremsko do nesrećne bitke, koja se izmedju Madjarah i Turakah na Mohačkom polju g. 1526. slučila, dèržano bilo za najbolje i najplemenitie čitavog ovog predèla, pa poslě ovog plačevnog dogodjaja počelo se Tokajsko vino smatrati i dèržati za najbolje i najplemenitie. I zaista Tokajsko vino po dobroti i izrednosti svojoj zaslužuje, da se sviuh drugih vinah carem zove.

Premda se vino sremsko, sbog svoje dobrote i izredne kakvoće, i dan današnji traži i kupuje; ničim manje tražilo bi se još većma i kupovalo, i na glasu kao i prie, ravno bi i danas bilo: kad bi vinogradnik sremski i slavonski pri svakoj radnji svog vinograda ostavio priašnje svoje slěpe i nevaljale običaje, koji se samo na prostom predanju osnivaju; kad bi on radio po pravilama, koja su na zdravoj nauki o naravi, na prirodi čokota i njegovih plodovah, i na samom izkustvu osnovana, i kad bi se pri svakoj svojoj radnji samo po njima vladao; kad bi one samo loze sadio i podhranjivao, koje bolje i plemenitie vino daju, ono čokotje iztrebljavao, koje premnogo vina, ali hèrdjavoga prinosi; kad bi samo malo strukah i felah vinovih lozah, koje plemenito vino daju, u svom vinogradu tèrpio, a mnogo čokotja od razne struke nenasadjivao, zašto njihov směšan plod nikakvu dobru kakvoću vinu nedaje, no pače oduzima; kad bi s berbom svojom, naročito onda, kad je u jesen vreme lěpo i toplo, dotle čekao, dok mu grozdje savèršenu vinsku zrelost nedobije: jer su samo onda jagode pune izobraženog zahara i časticah slinavozaharnih, iz kojih svaka snaga vinska, miris i dobar ukus u vinu postaju; kad bi se svagda o tome trudio, da dobro vino, premda i malo dobija, nego preveć mnogo, a hèrdjavo; kad bi s kljukom tako postupao, da mu s početka žestoko i naglo vri; kad bi, koliko je moguće, više zabranjivao, da neizvětri kipenje tvoreći zrak, koi se iz vrijućega kljuka ili masta premnogo razvija, i da neodnosi u větar sa sobom sastavne častice vinske, a naročito alkohol; kad bi u pravo i zgodno vreme vino iz kacah otakao; najposlě kad bi s vinom — osobito onaj, komu nije nuždno, odmah vino iz kace i još manje vruće prodavati, —

Digitized by Google

dotle čekao, dok ono u buretu savèršeno nesazri i svoj miris i ukus nedobije.

O počétku i razmnoženju težanja vinogradah u Sremu. Osim drugih narodah, Němačka, Madjarska, Misia ili Serbia i Bugarska imadu caru Provu zahvaliti za svoje vinove loze. Pače po svědočanstvu dogodopisacah sam je car Prov izabranu vinovu lozu iz Talianske u Srem dao doneti i blizu svog otčinskog grada *Sirmina*, Frušku goru, koja se zvala onda gora *Alm* (almus mons), po svojim vojnicima s njom nasaditi.

O pèrvom městu, koje je u Fruškoj s vinovom lozom nasadjeno bilo. Fruška gora od sěvero-iztoka k jugo-zapadu pored rěke Dunava leži i od města militarskog Slankamena do sela Babske i Novakah k jugo-zapadu proteže se. Ona je s obadvě strane svojih ledjah s vinovom lozom i s različnim voćkama nasadjena; ledja pak njezina stanovnicima ponajviše daju raznu gradju za zdanja (stanja) i dèrva za ogrev.

Ako se po obćem predanju primi, da je Sirmin grad na Savi, gdě sadašnja Mitrovica stoji, ležao; i ako se uzme razstojanje od Mitrovice do Gèrgurevacah, — koje je najbliže k Mitrovici u Fruškoj gori, jer samo pol drugog časa (ure) od Mitrovice odstoji, a bèrda njegova vinogradska tako su s lancem Fruške gore skopčana, da skoro upravo na poldne izgledaju: to je věrojatno, da su pèrvi vinogradi u Fruškoj na bèrdama Gèrgurevačkim nasadjeni, (a naročito na bèrdu, koje se i danas zove Alm iii Almaš, u kom se bèrdu možebiti staro ime Alma današnje Fruške zadèržalo), na kojim bèrdama i dan današnji vèrlo dobro vino radja, a i položaj vèrlo izredan imaju. Osim toga ne samo u okolovini, no i u samom městu Gèrgurevcih i dan današnji vidjaju se razvaline starih porušenih rimskih zdanjah, a nalaze se i čitave pivnice. U okružju Gèrgurevačkom jesu danas slědujuća bèrda s vinovom lozom nasadjena, t. j. Almaš, Bèrnjakovac, Dolja, Golo Bèrdo, Gložjak i Glavnica.

O naznačenju bèrdah vinogradskih u Fruškoj. Počinjući od Slankamena s poludnevne strane Fruške jesu vinogradi Slankamenački, gdě prilično vino radja, Čortanovački, Maradički, č. m. Krušedola, V. Remete, Gergetega i Opova. Bèrda vinogradska Irižka, Rivićka i č. m. Vèrdnika, na ovim poslědnjima, kad su godine dobre, prilično vino radja. Jazačka, a osobito bèrdo Teočin č. m. Na Jazki veoma izredno vino raste. Vinogradi Malo-Remetski, sela, i

Digitized by Google

č. m. Bešenova, Sulmanski, Gèrgurevački, Mandeloški, Ležimirski, č. m. Šišatovca i Koveždina, gdě osobito izredno vino na Pištnici i Vučetincu radja. Poslě slěduju bèrda vinogradska Bingulska, Erdevička, Kukoevačka, Gibaračka, Bačinačka, č. m. Privine-Glave, Šidska, Berkasovačka, Babska i Novačka. Sa sěverne pak strane Fruške idući pored Dunava k iztoku jesu bèrda vinogradska: Šarengradska, Olovinska, Iločka, Neštinska, Susečka, Sviloška, Grabovačka, Banoštorska, Čerevička, i č. m. Beočina i sela. Poslě ovih jesu bèrda vinogradska č. m. Rakovca, od kojih bèrdo Salaksia zvano izmedju sviuh bèrdah vinogradskih u Fruškoj zaslužuje, da se osobito napomene, što daje ne samo najizrednie i najmirisavie vino: nego i suškovo vino od cěle Fruške najizrednie, koje ima něki osobiti i svojstveni ukus, koga druga vina i suškovo vino neimaju, premda je ono k sěveru okrenuto. Staro suškovo vino Salaksijsko po ukusu i izrednosti svojoj nemože se razlikovati od španjskoga suškova vina Malage. Premda bèrdo Salaksia dovoljno uzvišeno leži, ničim manje na ledjima svojim tako potolito ugodnu ravnicu predstavlja, da vinogradi, na njemu nasadjeni, zrake sunčane od izilazenja do zalazenja sunca po cělom svom razširenju uživati mogu.

Jest takodje i drugo bèrdo, koje zato zaslužuje da se osobito napomene, što i na njemu veoma izredno prosto i suškovo vino radja, i koje se Belegir zove. I ovo bèrdo, uzvišeno kao i Salaksia, na ledjih potolitu ravnicu predstavlja. Poslě su bèrda vinogradska: Ledinačka, gdě zaslužuju da se napomenu Delovi i Liparje; Kamenička, a naročito Provalja i Erteliš, na kojima izredno i suškovo vino raste. Bèrda Majurska i Bukovačka, od kojih na někima dobro vino radja; najposlě bèrda vinogradska Karlovačka, gdě na někima veoma izredno i jako vino radja, a i suškovo vino, kada su godine k tomu, veoma izredno može se praviti.

Osim Fruške gore nalaze se něka města s vinogradma nasadjena, kao što su: Mohovska, Lovaska, Tovarnička, Opatovačka, Vukovarska i ostala; ali na ovima neradja vino onako dobro, kao u Fruškoj gori.

O sejanju.

Od *A. A.*

Poslě izbora duboko uzorane i od korova (drača) očištjene njive slěduje (slědi) sejanje. Toga radi treba do-

Digitized by Google

bro sěme izbrati, to jest savèršeno zrelo, krupno, težko i suvo (suho), od prilike godinu danah staro, jerbo iz nesavèršenog, izgriženog, nečistog sěmena moraju i usěvi nesavèršeni, slabi i nečisti biti. Sěme treba po pravilu jošt na njivi, dok je u vlatu, izbrati, koje nedolazi s njive odveć mokre ili nadjubrene. Nevalja ni ono, ako je snoplje pokislo. Za sěme najbolja su ona zèrna, koja pri vozenju sama od sebe, ili koja pri vèršitbi najprie izpadnu, no treba, da je žito u pravo doba požnjeveno (požeto), i dok je lěpo vreme bilo, naveženo. Kadkada ga valja i iz daljih predělah měnjati, ako je na měršavoj zemlji rastlo (raslo), jerbo ako se sěme iz plodne zemlje dobilo, pa u měršavu sejalo, slabo će roditi; a jošt gore, ako je sa ilovače zemlje došlo i u pěskovitu sejalo se. Ako je tko sejanjem malo se zadocnio (zakasnio), dobro će biti, da se sěme 24 sata prie slanom vodom poškropi, a jošt bolje, osobito ako je mlado sěme, i u vlažnoj i zdravo djubrenoj (jako gnojenoj) zemlji rastlo (raslo), ako se malo žilo živa kreča (vapna) doda i sěme lopatom prevèrne. Ovim načinom sačuvat će se žito od paljevine (Brand), koja se za tri godine savèršeno utamaniti može, makar žito najveću paljevinu pokazivalo *).

Vreme za sejanje zavisi od podnebja (klime), i nemože se točno opreděliti. Jesensko sejanje pada obično izmedju druge polovine rujna (Sept.) i pèrve polovine listopada (Okt.) měseca, a prolětno oko konca travnja (Apr.); medjutim dobro je pred kišu sejati. Tako isto nemože se ni měra sěmena opreděliti, jerbo zavisi od toga, kakva je zemlja i sěme samo. Ako je měršava zemlja, hèrdjavo i preplitko orana, ako je gluvo (gluho) sěme, nezrelo i nečisto, a ono će i sěmena više trebati; ako je pak zemlja mastna, plitko orana, a sěme dobro, trebat će ga manje. Gusto i jesensko sejanje zahteva takodje više sěmena, budući da preko zime mnoga zèrna od hèrdjavog vremena propadaju.

Što se načina tiče, onaj je način sejanja najsavèršenii, po kom se sěme ravnoměrno poděljuje, da nedodje n. p. sve sěme u jednu brazdu, a one okolo stojeće da neostanu gole. Toga radi, i za uštediti poslenikah, ima plugovah, s kojima se posao oranja, sejanja i branenja u jedno svèršuje, tako da sěme onoliko samo prostora zauzima, koliko mu je za prirodni (naravni) razvitak svoj po-

*) Marschal: Beschreibung d. Landwirth. in Norfolk, 2 — 19. 20.

Digitized by Google

trebno; no budući da podobne plugove samo bogati zemljodèržci za skupe novce u stanju su nabaviti, to neostaje ništa, nego za věštog sejača pobrinuti se, i nedavati ovaj važan posao nevěštim sejačima.

Posejano sěme treba sad, kao što se zna, zemljom pokriti, da može niknuti, i da ga nepojedu ptice. No i pri tom valja na razna pravila paziti. Ako u predělu (okolici) vlada suša i ponajviše větar, ako se duboko sejati naměrava, može se sěme zaorati; treba li pak po zahtevanju sěmena i zemlje plitko sejati, a ono se mora dèrljača sa klinovi ili brana od tèrnja upotrebiti. U vlažnoj i hladnoj zemlji seje se 2 palca, u suvoj i lakoj do 4 palca duboko; jerbo ako leži sěme 6 palacah duboko, jedva će niknuti, ako pak 8 palacah, neće nimalo. Dobri zemljodělci vlače i preko, da ravnoměrno razdèle posějano sěme. To im čini, istina, više posla, al ćedu i nagradu u bogatioj žetvi naći.

Svaki zemljodělac može sve ono sejati, što za svoju i marvenu potrebu, i za prodaju treba, da neizdaje novac za stvari, koje i sam proizvesti može, ako inače sposobne zemlje ima. Od žitnih uševah obično se seju slědujući:

Pšenica. Najplemenitia hrana, od koje se nalaze različite vèrste. Ona zahteva jaku, dobro nadjubrenu ilovaču zemlju, a tko takve neima, nek seje raž (hèrž). Pšenica se u jakoj, djubrenoj zemlji najprobitačnie poslě zimnog ječma, poslě boba, duvana, kelja, děteline i t. d. seje; poslě graška i krumpira nerodi baš najbolje, a jošt manje, gdě se pšenica za pšenicom seje. Ako je zemlja srednja, a ugar nadjubren, valja ju i tu sejati. Zimna pšenica potěra kadkad u jesen ili prolětje radi lěpog vremena ili zbog velike plodnosti zemlje naglo; u ovom slučaju može se bez štete pokositi ili za pašu upotrebiti, ako je samo zemlja tvèrda ili smèrznuta. Za dobru zemlju nuždna su: $1\frac{1}{2}$ mece (vagana, měrova), za srednju 2, a za hèrdjavu $2\frac{1}{2}$ mece sěmena na lanac (ralj, ral). Slama od jare pšenice bolja je za marvu nego od zimne, a plěva se može sa sočnim rastěnjama (rastjem) směšati i takodjer za marvu upotrebiti.

Raž (hèrž). Raste gotovo na svakoj zemlji, osobito ako je suva i pěskovita, samo ne u mokroj. U ugaru seje se poslě variva *), duvana ili děteline u jesen, malo docnie nego pšenica. Ako se pak lěti oko konca lipnja (Jun.) poseje, može se kositi, i trava ili sěno njeno za marvu upo-

*) U Hèrvatah provinc.: sočivo, Hülsenfrüchte, legumina. Ur.

Digitized by Google

trebiti, ona će opet narastiti (narasti) i na drugu godinu bolju žetvu dati. Od raži uzimaju se $1^1/_2$ mece sěmena na lanac. Ražna (hèrženа) slama od velike je koristi u gospodarstvu; s njom pokrivaju u gděkojem predělu kuće, od nje se prave uža i mnoge umětničke (hudožestvene) stvari, a sěčka, kad se s drugom hranom poměša, dobra je za marvu. Raž daje pitateljnii hlěb nego pšenica. Iz nje prave, osobito u sěvernoj Europi, sílnu rakiu.

Ječam (jačmen). Zahteva jaku i laku (lahku) zemlju, ako samo odveć suva nije. U mokroj, ladnoj (hladnoj) i težkoj zemlji neće da rodi. Ječam se seje ponajviše u prolětje, redje u jesen, ako i daje bogatiu žetvu, i to poslě raži i pšenice, premda poslě ove tako nerodi kao poslě one. Poslě krumpira, repe i kelja rodit će takodje dobro, a ako se zajedno s dětelinom poseje, ova će osobito dobro rastiti. Dobar hlěbac dobija se, ako se $^1/_3$ ječmenoga sa $^2/_3$ ražnog brašna poměša, inače od čisto ječmenog brašna bit će istina beo (bio, běl, bel), no suv hlěbac (kruh). Od ječma seju se $1^1/_2$ mece na lanac; njegova je slama najbolja za marvu. Od njega, osobito od jarog ječma, pravi se pivo i peče rakia, ako se u polak sa raži směša.

Ovas (zob). Seje se rano u prolětje, budući da sporo raste; on je zadovoljan i s najgorom zemljom, ako samo odveć suva nije. Premda ovas zemlju vèrlo oslabiti može, to se može on opet u novoj zemlji ili kèrčevini više godinah jedno za drugim sejati. Od ovsa idu $2^1/_2$ do $3^1/_2$ mece na lanac.

Proja (proso, proha*). Zahteva laku, plodnu i vlažnu zemlju i uměren preděl. Radja osobito u izsušenim ritovima, u kèrčevini ili novoj kakvoj zemlji, i mora se dva put plěviti. Svinjetje, i djubre od živadi osobito je za proju probitačno. Za proju treba po pravilu 3—4 puta duboko orati; ona se seje od polovine do konca svibnja (Maja); $^1/_2$ mece sěmena dovoljno je na lanac.

Kukuruz (kukuruza). Zahteva toplie predělе i mekanu plodnu zemlju. Suša će mu manje dosaditi nego ladno i kišno vreme. Kukuruz se seje oko konca travnja (Ap.), ili kad se neima mrazovah bojati, u redove 3—4 stope jedan od drugog, u koje se 5—6 zèrnah 3 palca duboko metju. Pèrvi put treba ga oko konca svibnja (Maja) okopati, a drugi put oko konca lipnja (Jun.), naime prie cvětanja nagèrnuti, kako bi ne samo větrovima protistati, nego i više

*) Seje se u Banatu gdègdě, a osobito u Hèrvatskoj i Dalmacii.

Digitized by Google

hrane iz zemlje izvlačiti mogao. Pri ovoj prilici ostave se 2, najviše 3 struka, a drugi se pozorno izčupaju ili okrešu i za marvu upotrebe. Poslě cvětanja imadu jedni običaj vèrhove odkidati i marvu tim hraniti; tko pak prie cvětanja kukuruz vèrhovah liši, tom ćedu klipe (klipovi) jalove ostati.

Krumpir.

Od *Pavla Bibića.*

Koliko je plod ovaj zemni za rod čověčanski hasnovit, i otuda se vidi, što on tolike narode u vreme glada zahranjuje. Pa i zato ga više obdělavati treba, što on skoro u svakoj zemlji, a osobito u pěskovitoj i vlažnoj, dobro pèrti. Njemu nemože škoditi niti mloga kiša, niti suša, a jošt manje kakva nepogoda, koja tolike njive, vinograde i polja opustoši i osakati.

Krumpir se obično sadi, kad već prodju mrazovi i zima, a to je s kòncem ožujka (Mart.), a s početka do polovine travnja (Ap.). Zemlju, gdě krumpir saditi naměravamo, treba duboko izkopati i uravniti. Sadi se bez lejah; zato pružiti valja uže, i pored njega jame, najmanje s $^1/_2$ stope duboke, pripraviti. Jednu jamu od druge, kao i vèrstu od vèrste, s $2^1/_2$ — 3 stope udaljiti zato je nuždno, što preko lěta više putah kućice okopavati i zagèrtati treba, da bi se sa tim plod njegov u zemlji više umnožavao. Ako su krumpiri, koje saditi hoćemo, sitni, to više od 3—4 netreba u jamu baciti i takove odmah zagèrnuti. Kad neima sitnih, mogu se i krupni krumpiri na komadiće izsěći, i u svaku jamu, kao i sitni, po 3—4 križke baciti i zagèrnuti. Pri sěčenju paziti treba, da se oko nepreseče, i da svako parče (komad) ima na sebi oko, odkuda će klica izbiti.

Ako li bi tko više, nego što bi se ašovom (željeznom lopatom) prekopati moglo, krumpira posaditi želio, — kao što to u blagoslovljenim predělima biva, gdě se po jedno cělo jutro a i više krumpira sadi, — to ona zemlja neka se u jesen nadjubri, s plugom duboko uzore, a poslě i dobro povlači. Na prolětje opet je dobro uzorati i povlačiti, pa onda isto onako saditi ga treba, kao što je malo prie kazano. — Ali može se i ovako saditi: kad se u prolětje zemlja za krumpir ore, onda dvě brazde treba ostaviti prazne, a u tretju krumpir saditi tako, da kućica od kućice s jednog koraka odstoji; i kad je vas ko-

Digitized by Google

mad zasadjen, onda ga treba povlačiti, i postupati dalje, kao što će se kazati.

Kad se krumpir uvèrsta, onda ga valja preko svega oprašiti, oko svake kućice zemlju ljudski izsitniti i u nečemu zagèrnuti. U svibnju (Maju), kad stablo bar s pol stope visoko bude, treba ga već početi zagèrtati (zagrinjati). U lipnju (Jun.), osobito poslě kiše, treba ga zdravo zagèrnuti, a ostalu zemlju od trave čistiti.

Krumpir valja iz zemlje kopati u jesen o Miholju, i dobro paziti, da u kojoj kućici što neostane. Kad se sav izkopa, onda ga na troje poděliti treba, na sitni, srednji i najkrupnii. Najkrupnii ostavlja se za domaću potrebu, srednji za marvu i svinje, a sitni za buduće sadjenje. Kad se krumpir ovako razluči, onda ga na tanko razširiti valja, da se na suncu i větru osuši i provene; i pošto je koi dan tako na suncu postojao, onda za svaku felu krumpira treba jamu, po množini krumpira veliku, s dvě stope duboku, izkopati, na dno i u naokolo suve slame metnuti, a zatim krumpir u nju sasuti, tako da i izvan zemlje hèrpa izidje i kao zaoštèrljat vèrh dobije; cělu ovu hèrpu opet slamom pokriti i sa izbačenom iz jame zemljom bar s pol stope posuti i s lopatom uravniti treba. — Ili možemo krumpir preko zime i tako postaviti, da se ni najmanje jame nekopaju, nego da se na zemlji uhèrpi, po njemu suve slame pospe, a po slami svu okolo hèrpe zemlju s ašovom gorě nabacati i vèrh zaoštriti treba, da se kiša a njega sliva. Krumpir za svakidašnju potrebu možemo u podrum ili u trap (Rübengrube) postaviti.

Budući da krumpir, kako toplotu prolětja ošeti, odmah klija, a kroz to ceo svoj ukus gubi; to da bi se zlo ovo predupredilo, lěk je ovo: treba ga oprati i u rešeto, koliko jedan sud, u koi je vèrlo vrela voda usuta, zamočiti i jedno 5 sekundah podèržati. Ovako će se svaka na krumpiru tako opariti, da nijedno klijati neće. Poslě rešeto iz vode izvaditi treba, a krumpir osušiti i za prolětje ostaviti.

Drugo sredstvo, krumpir od klijanja, i do samog novog sačuvati, jest ovo: u veljači (Feb.), a i prie, po obstojateljstvu toplote prolětne, vlage i města, gdě se krumpir dèrži, pošto se hlěbac iz peći izvadi, drugi zatim dan treba već opet malo založiti, poslě ognjište s metlom očistiti, krumpir u nju pobacati i po cělom ognjištu potanko ga razširiti, a pećna usta zapušiti (verstopfen), gdě krumpir jedan ceo sat treba da ostane. Kad prodje jedan

Digitized by Google

sat, treba gu izvaditi, a peć opet kao i prie založiti, pa drugi krumpir u nju pobacati. Tako valja raditi, dok se god toliko krumpira nepribavi, koliko je do novoga za domaću potrebu nuždno. Ovaj iz peći izvadjeni krumpir treba poslě na kakvom suvom městu na daskama dèržati, i sigurno neće klijati, jer se svaka u peći klica osušila.

Margariranje ribe.

Na jedno burence (lagvić) od fèrtalja treba kupiti 36—40 funtih kečigah ili manićah, pa onda postupati ovako:

1. *Pèrženje ribe.* Ribu treba najprie očistiti, zatim na veće komadiće izsěći, pa onda — glave izuzevši — nasoliti, i tako nasoljenu bez glavah u jednu zdělu (činiju) složiti, da za 2—3 sata postoji. Poslě toga treba s kèrpom čistom svako parče (komad) od balah (Rotz) i kèrvi dobro izbrisati, u brašno (melju) uvaljati i na finom ulju (zejtinu) izpèržiti.

2. *Dodatci.* Bibera (pèrpra) treba $2^1/_2$ lota, najkvirca $^1/_2$ lota, karanfića $^1/_2$ lota, cimeta 1 lot, venje*) $^1/_4$ holbe, lištja od ruzmarina (rožmarina) za 1 grošić, kore od 4 limuna (lemone), i sav sok od 8 limunovah procědjen. — Na pèrženje ribe treba 4 funte fina ulja (zejtina), a octa (sirćeta) toliko, koliko je nuždno, da se burence napuni.

3. *Slaganje ribe u burence.* Najprie treba burence s jedne strane odadniti (den Boden ausschlagen, fundum excutere dolio), zatim posuti (posipati) po dnu něšto malo od svih navedenih špeciah, poslě po ovima naslagati 2—3 reda izpèržene ribe, pa onda opet dolaze špecie, i tako redom do vèrha. Po složenoj ribi i burencetu zadnivenom, treba usuti u burence sav sok iz 8 limunovah izcědjen.

4. *Postupanje s octom* (sirćetom). U povećoj šerpenji (šerpinji, ein irdener Dreifuss) da se na ne mlogom ulju napravi s něšto malo brašna zapèržka (zafrig), u koju treba metnuti 3 pregèršti**) cèrna sitno izsěčena luka, i něšto malo lavora, i sve dobro izpèržiti. Na ovu zapèržku valja

*) U Srijemu, u Bačk. i u Ban.: die Beeren von Wachholder zum Räuchern, baccae juniperi. Vuk.

**) Beide flache Hände zum Fassen hingehalten, ambae volae ad accipiendum quid paratae; pune pregèršti; daj mi jedne pregèršti brašna; pije vodu pregèršima. Vuk.

Digitized by Google

usuti vas ocat, kojim se burence naliti ima. Pošto se ocat dobro ukuva (ukuha), onda ga treba s vatre (ognja) skinuti, da se ohladi, pa poslě kao mlako (mlačno) na sitance (malo sito) procěditi ga u burence, no tako, da lukac (luk) i lavor izostane. Poveća šerpenja za varenje octa nuždna (potrebna) je zato, da u nju može stati vas ocat, kojim se burence naliti ima. Gdě burenceta neima, tu je dobra, osobito za domaću potrebu, i poveća kačica (mala kaca, Kufe).

Najbolje je ribu margarirati oko Miholja, koje pada 29. rujna (Sept). U ovo vreme margarirana riba može i godinu danah stajati, a da se nepokvari. (Stoj. N. K.)

Način, kojim se divlji grašak iz usěvah iztrebiti može.

Od *M. M.* — *K. K.*

Divlji grašak svakoj struci hrane, osobito pšenici, vèrlo cěnu pobija. To najbolje znadu Banatjani, koji svoju hranu u Turski Bečej ili u Čaku, gdě su velike žitne tèrgovine, na ladje odnose i prodaju. Više su redih (putah) ljudi birali zèrno po zèrno, i tako čisto sejali, samo da se divljega graška oproste; no u vreme pšenične žetve opet zato mnogo ga je požnjeveno. Ja savětujem svakome, da s njivom svojom postupa ovako: po skinutoj pšenici treba uzorati i posejati gorušicu (gorčicu, slačicu, muštardu); divlji će grašak opet nići (niknuti), ali je on u vreme gorušične žetve zelen, dakle sěme mu se omlatiti nemože, da do godine nikne. Po gorušičnoj žetvi odmah treba istu njivu ugariti (mit dem Pfluge aufreissen), zimi je nadjubriti, i na prolětje uzorati pod kukuruz, ili krumpir, ili vrežu *) i ostali ovaki proizvod, oko koga se zemlja više putah lěti prekopava (prekapa). Ovim će se načinom divljem grašku i žile utamaniti, i tako će na istoj njivi pšenica, ako je samo čista posejana, do godine sasvim čista biti.

Predlozi,

podnešeni uzvišenomu banskomu věću od tèrgovačkoga stališa oboje strane Siska, dne 1. *ožujka* 1849. *godine.*

1. Budući je prolaz ladjah na Savi od Zemuna do Siska najtegotnii i najopasnii onako, kako se sada ono mě-

*) T. j. dinje, bundeve, misirače i podobna. Ur.

Digitized by Google

sto nalazi kod Rače, — da se već toliko putah za nuždni priznan, i kao što se čuje, od priašnje vlade već dozvoljen vodovod (Kanal) iza tvèrdjavice Rače čim prie načini. Na dalje kod městah: Široka Njiva, kod Vèrbanja, Novi Grad i Letina zvanih, gdě je poradi velike širine rěke voda plitka, — da se voda kroz brane uuzi (einengen), zatim prokop Drenobočke nakle, kako narav vode iziskuje, načini; Sava sva od Zemuna do Siska od panjevah i mlinskih kazukah (kolacah) očisti; putovi za vučenje ladjah (Treppelwege) u propisanoj širini i čistoći sa potrebitim mostovima koje načine, koje u redu uzdèržavaju, te mnogovèrstne i neshodne i silovite spačke, koje se kroz kordunske straže putovanju ladjenom nanose, da se sasvim uklone.

2. Za obćenje i tèrgovinu i njezino oblakšanje, kao takodjer za sigurnost domaćih i stranih osobah i imetka — da se bez odvlačenja most na rěki Kupi izmedju oba Siska sagradi.

3. Glede obćenja i tèrgovine na rěki Kupi izmedju Siska i Karlovca — da se:

a) na městu Staro Praćno zvanom, izpod Sisačkih vinogradah, zatim na městima Drenčina, Kozji Rep, Gorica, Letovanić, Više Sredićkoga, Rečica, Zamèrćka Nakla, Korana i Brinj (Bründl) pod Karlovcem voda kroz branu uuzi;

b) Petrinjski most na Kupi, koi već postoji, tako popravi i načini, da se za prolaz ladjah i parobrodah otvorati bude mogao;

c) na Pokupskom izpod grada i na Degoju načini kanal, kao što je u Sredičkom, kroz razbijanje kamenja, što se nalazi u vodi;

č) ukine platjanje od ladjah kod Karlovačkog mosta;

ć) putovi za vučenje ladjah na obali Kupe shodnie urede, i broj tako nazvanih saldumah, t. j. městah, gdě se konji s jedne obale na drugu prevažati moraju, polag mogućnosti umale.

4. Da dèržava od privatnih akcionerah odkupi tako zvanu Ludoviku cestu, kako bi se zatim cestovina znatno obalila i samo onoliko pobiralo, koliko treba za uzdèržavanje ceste i za kamate potrebite za uloženu od dèržave glavnicu.

5. Da se od strane dèržave učine potrebni koraci i izkusi, i da se s obzirom na mogućnost i novčane izvore domovine naše upotrebe sva sredstva, za pribaviti veću

Digitized by Google

važnost našim morskim lukama, a osobito luki Rěčkoj, nebi li se tako postiglo, da bi barem jedan znatni dio one prolazne kolonialne robe, koja sad ponajviše ili upravo suvim, ili suvim do Ljubljane, a dalje vodom, i to s velikim troškom u Sisak za Banat, Erdelj, Sèrbiu, Bosnu itd. dolazi, kroz Rěku i Karlovac prolazila.

6. Da se sve tèrgovačke ceste u čitavoj našoj hèrvatsko-slavonskoj domovini u dobrom redu uzdèržavaju, a osobito tako zvana Natterhirnova cesta, koja iz Siska preko Moslavine u Slavoniu (dakle iz Slavonie najkratjim putem k moru) vodi i koja je za bana Vlašića radi njezine važnosti ponovljena i popravljena, no sad opet zapuštena, sasvim uredi i sa potrebnim vodenim propustima (Wasserdurchlässer) obskèrbi, te za tu svèrhu takodjer već odprie projectirani most na Savi kod Galdova sagradi.

7. Da se mito (Zoll) na granici prama ostalim naslědnim austrianskim pokrajinama u izvozu iz naše domovine, osobito za izvoz hèrvatsko-slavonskih vinah, koja su najglavnii proizvod naše domovine, umah, ili ovdě ondě sasvim ukine, a tridesetnice da postoje u nutar dèržave samo u glavnim i povećim tèrgovačkim městima, osobito onim, gdě se roba dalje posredovanjem spedirati mora.

8. Za utvèrdjenje věresie (kredita) tèrgovačke u našoj domovini, da se proti spekulativnim bankrotima strog i podpun zakon stvori i pri satvaranju istog zakona obzir uzme na zakone ostalih europejskih tèrgovačkih dèržavah.

9. Da se zakoni měnbeni i tèrgovački za utvèrdjenje tèrgovine i věresie u vojničkoj granici publiciraju i u život privedu.

10. Da se stvori zakon, u kojem bi dužnost ladjenih gospodarah spram kormionikah i momakah, a oviuh spram gospodarah, zatim dužnosti ladjotegliocah t. j. vlastnikah konjah, s kojima se ladje vuku, naznačene bile.

11. Da se zavede jedna tèrgovačka učioniea za Hèrvatsku u Zagrebu ili Karlovcu, a jedna za Šlavoniu, gdě god ona misli, da bi najbolje bilo.

12. Da se medju Bosnom na kordunu kod prodaje i primanja svakovèrstnih espapah od strane saniteta tegotne, zlobne i proti svakoj čověčnosti i zdravom razumu posto jeće uredbe ili bolje reći zloupotrebljenja ukinu.

13. Da se tako nazvana skladišta (Legstätten) uz Savu u vojničkoj hèrvatsko-slavonskoj Kraini čim prie ukinu.

Digitized by Google

Sadèržaj: Dopisi c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo: 1) izvěstje o lětini; 2) skupština němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Majncu; 3) obznanjenje vèrhu primitih stvarih; 4) hambari (s dèrvorezima). — O spravljanju lětine. Od člana *K. J. Veselića*. — Stanje gospodarstva u Slavonii. Od *M. Stojanovića*. — Predlozi, podnešeni uzv. banskomu věću od tèrgovačkoga stališa i grada Senjskoga.

Dopisi c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo.

Lipnja i sèrpnja měseca stigoše od c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo na gospodarsko hèrvatsko-slavonsko družtvo slědeći dopisi:

I. 666/ U Beču 10. lipnja 1849. Podpisan Thinnfeld (ministar). U tome dopisu piše: kako neobična potrebaća hrane za ljude i blago, prouzročena ratom ugarskim, ministeriju nalaže dužnost, izvěstit se pouzdano o stanju zemaljskih plodovah i livadah u onim krunovinama, gdě neima rata. Toga radi pozivlje kako sva ina, tako i naše gospodarsko družtvo, da bi mu poslalo statističkih datah o lětini ove godine. Obećava jošte, da će u napredak u dogovoru s gospodarskim družtvima nastojati, da sastavi potanku statistiku austrianskoga poljskoga gospodarstva.

Na to je osrednji odbor spomenuti visoki dopis u prepisu priobćio uzvišenomu banskomu věću, moleći ga, da bi milost imao, naložiti varmedskim poglavarstvima, da bi ona putem oblastih, seoskih bilježnikah ili drugih poměstnih poglavarstvah saznati trudila se, kakva je od prilike lětina, koliko treba za domaću potrebu, kolik je višak il nedostatak; — a kad uzvišeno bansko věće spomenuta data dobije, da bi ih izvoliko priobćiti osrednjem odboru, koi će poslě izvěstje o tome ministeriju podněti. Zajedno je osrednji odbor u molbenici svojoj na uzv. bansko věće priklopio kratku tabellu kao schema za bilježenje ovakih datah.

Visokomu pako ministeriju javio je osred. odbor, da je družtvo, mimoišav podružnice, obratilo se upravo na domaće vèrhovno poglavarstvo zato, što još neima po svoj zemlji podružnicah, a da će izvěstje o našoj lětini svakako dockan (kasno) prispěti, buduć da se o glavnom plodu našem, naime kukuruzu, zatim o někim drugim poznim plodovima, kao što su proja (proso), elda i sirak, jošte znati nemože, kako će uroditi.

Digitized by Google

II. 5817/58. O. I. U Beču 4. sèrpnja 1849. U tome dopisu javlja: da je predsědnik němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Majncu, grof Oton Solms-Laubach, poslao više pozivah i programmah za 12. skupštinu němačkih poljskih i šumskih gospodarah, koja će listopada m. o. g. biti u Majncu, da se ti pozivi pošalju gospodarskim družtvima carevine austrianke, — priklopivši našemu družtvu jedan iztisak.

Priznajemo, da su predmeti, o kojima će biti govor u toj skupštini, i pitanja, koja se budu u istoj rěšila, od velike koristi za sve čověčanstvo. No znajući, da članovi oni, kojih takovi predmeti i pitanja zauzimlju, dèrže takodjer u većem broju časopise i stranih narodah, mislimo, da ćemo zadovoljiti i prosvětjenosti njihovoj i těsnom prostoru našega lista, ako sad, mimoišavši taj programm, uputimo ih na izobilje i bogatstvo časopisah, zatim měsečnih, nedèljnih i dnevnih listovah němačkih. *Ur.*

III. 5392/37. O. I. U Beču 8. sèrpnja 1849. Ministerij zahvaljuje za poslate mu d. 11. lipnja měsečne listove, kolendare za puk i predavanja za seljaka hèrvatsko-slavonskoga, pohvaljuje težnje i trudove družtva i uzda se i nadalje u krepku njegovu podporu.

IV. 6504/82. O. I. U Beču 19. sèrpnja 1849. Ministerij, uzimajući u obzir, da je ova godina neobično blagoslovljena, poziva družtvo, da bi, koliko je u njegovim silama, gledalo, da se sagrade za višak u občinama hambari, gdě još takovih neima, i za otu svèrhu priklaplja opis i priliku Sinclairova hambara.

Digitized by Google

Razjasnjenje i poboljšanje hambara

od »Sinclaira.«

Fig. 1. *To je visina od napred.*

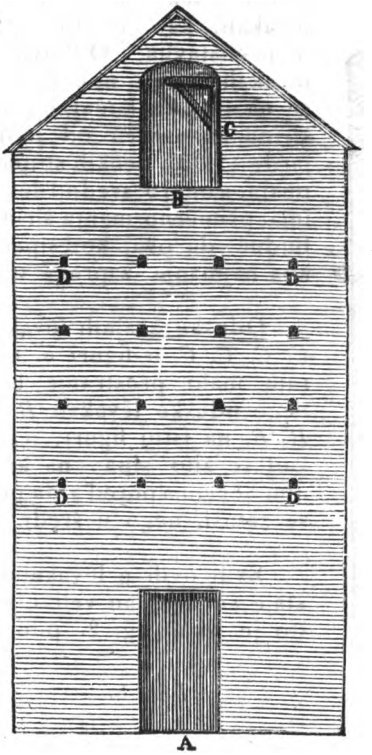

A. velika vrata dolnja (t. j. razi zemlje.)

B. ovo su velika vrata na najgornjem tavanu (nahižju), na koi se čovèk sa lèstvama (merdevima) od spolja (odizvan) popeti može.

C. znači vito (potez) sa gibivim točkom na vèrhu, da se kroz njega provući može uže (jedek), s kojim se vreće iliti džakovi gori vuku.

D. D. D. D. to su oduške same.

Fig. 2. *predstavlja, kakov je hambar iznutra.*

A. A. A. A. dèrveni oluci (žlèbovi), koji od odušakah s jedne strane hambara do odušakah prama drugoj strani dopiru. Napravljeni su od jelovih dasakah jedan palac debelih, a 6 širokih, na formu krovnih olukah. Ovi oluci leže u hambaru unakèrst, ali su jim ćoškovi ili ledja gori okrenuta, kao što to figura 3. pokazuje.

Fig. 3.

B. B. B. B. to su krajevi takovih olukah, koji se s polja na oduškama vide, a unutri leže, kao što figura 4. predstavlja.

C. C. C. C. to su polovice od olukah, koje se takodjer kao oni predjašnji na oduškama vide. Ove oduške moraju dolè okrenute biti, da nebi kiša ili sněg unutra padao; moraju takodjer imati rešetke od žicah (drota), da nebi gad ulazio.

Digitized by Google

Fig. 2.

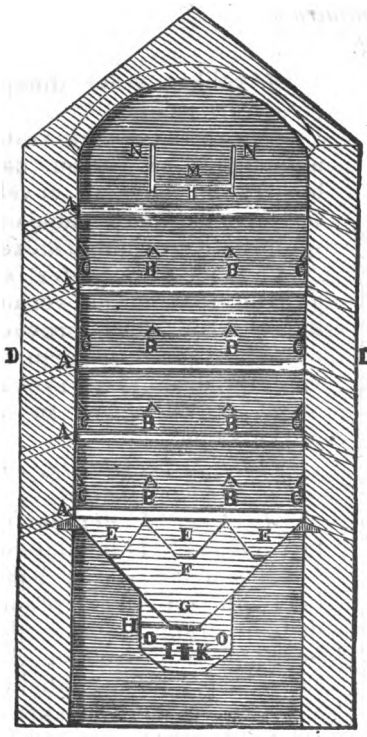

D. D. znači hambar, od kojeg svaka strana ima po 3 razděla *E. E. E.*, koi svaki na jedan lěvak (Trichter) izilazi, i tako svega ima 9 lěvakah, kao što to figura 5. predstavlja. Od ovih 9 lěvakah imade njih 8, koji se na duvaru (stěni) nalaze, širinu na otvoru od jedne jarde (2,891 bečkih stopah) imaju, a onaj 9. srednji lěvak ima primĕrno manju širinu, buduć da ovaj kod sipanja žita najmanje zapreke ima.

Oduške krajnih lěvakah *C. C. C. C.* u figuri 5. moraju malo prostranie biti, nego oduške lěvakah *B. B. B. B.* na istoj figuri, jerbo kad se žito sipa, na krajnim lěvcima pored zida prie se zatuši, nego u srědi.

Svih ovih 9 lěvakah sastaje se u jedan veliki, kao što je to u fig. 2. pod *F.*

Fig. 4.

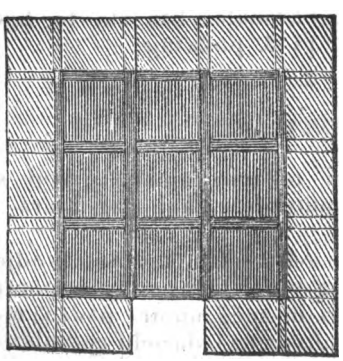

Fig. 5.

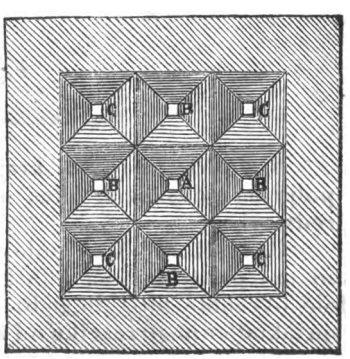

Digitized by Google

viditi, koi ima jedan dèrveni prozor (oblok), koi se dade tamo amo rivati i otvorati, kada se hrana napolje (van) uzima.

Još je na ovaj veliki lěvak nastavljen jedan manji pod *J.*, koi je sa 4 gvozdena zapora *K.* tako utvèrdjen, da se u potrebi lahko sa onog četverocošnog (četverouglastog) sanduka (Kasten) od jelovine skinuti može, koi je na onom velikom lěvku *O. O.* utvèrdjen. — Sa strane ovog sanduka viri dèržak *H.* od onog gibivog obloka *G.*

Budući da se ovaj mali lěvak onda samo potrebuje, kad se malo hrane napolje vadi, a kad to u velikoj količini biva, skinuti se mora, zato baš sasvim izostati može.

Na malom tavanu (*M. fig.* 2.) nalazi se jedan otvor sa ogradom *N. N.*, kroz koi se hrana u sanduk sipa, koja kroz lěvke *E. E. E.* u zatvoreni sa gibivim oblokom *G.* prostor *F.* pada, i puni se okolo onih unakèrst ležećih olukah čak do gornjeg tavana.

Premda su ovi oluci, kao što je u početku već rečeno, sa svojom šupljinom dolě, a sa ćoškom ili ledjima gorě okrenjeni, ipak se dokučiti može, da ovi uz cělu svoju dužinu prazno město ostavljaju, kroz koje ih u tihom vremenu tako jaki větar propuhava, da svěću lahko ugasi, ako se pred odušku metne, i ta šupljina i onda ostaje, makar se hambar baš do gorě sa hranom napunio, buduć da hrana nije kao voda, da u sve šupljine unidje; — ovi oluci leže jedan od drugog 3 stope daleko, a 18 palacah jedan vèrhu drugog.

Kad se promotri, kako je ovaj hambar sagradjen, viditi je, kad je pun hrane, i onaj se gibivi oblok *G.* otvori — da se cěla količina hrane miče, čim se malo hrane napolje izpusti, te tako sa malim trudom, i na svaki način bolje hrana izvětri, nego kada bi se sa lopatama cěla hrana izvětrivala.

One polovice olukah, koje se s kraja na zidu vide, takodjer su od osobite potrebоće, buduć da se hrana i po budžacima miče i izvětriva, a inače bi uz zidove nepomično ležati, te tako lahko poplěsniti morala.

Pored toga brinuti se treba, da ovi oluci sa svojom gornjom stranom, ili sa ledjima barem pol palca od zida na oduški daleko stoje, i to zato, da zrak ipak ima kuda unutra unići, ako se baš oduške sa hranom i začepe.

I na to se ima kod velikog i malog hambara upotrebiti. Svaki hambar samo jedne vèrsti hrane može sadèrža-

Digitized by Google

vati. (Inače se sve 4 vèrsti hrane u 4 hambara zajedno dobro mogu složiti.)

U ostalom su se od postanka ovih hambarah mnoge proměne dogodile, i to:

1) Město skupocěnog zidanog svoda na hambaru, podigli su obično krov sa crepom pokriven na 4 ugla (ćoška), — na sve četiri strane probili su pendžere, da zrak lahko unutra može, a baš se ni vatre nije bilo bojati.

2) Gvozdene rešetke pometjane su iznutra, da nepohèrdjaju.

3) Prikivanje dasakah iznutra uz zid takodjer je prestalo, budući se lahko mogu miševi kotiti, pak se još i cělo zdanje većma suši, s jednom rěčju: ove daske više stoje (koštaju), nego što hasne; i zato se zidovi u hambaru sa finim mortom oblěpe.

4) Odušni oluci jedan nad drugim neka su 2 stope daleko jedan od drugog.

5) Iznadjeno je takodjer za bolje: da se ti oluci od dasakah, ne od jednog, već $1^1/_2$ i 2 palca debeli naprave, jer je pritiskanje hrane na dolnje oluke sve veće i veće.

6) Město onih 9 lěvakah, koji se u jedan veliki sastavljaju, samo su ovaj jedan zadèržali, buduć da se i sa ovim glavna svèrha postići može, a onako samo više troška biva.

Ali ovaj veliki lěvak sa gredama dobro utvèrditi treba, jerbo na njemu skoro sva težina leži.

Premda ova priklopljena slika od hambara sve měre ima, ipak treba, da se još pojedine měre točnie predstave, kako bi se proračunati moglo, koliko zidanje jednog hambara stoji.

Temelj (fundament) zgrade (stanja) jedan je hvat dubok, 3 stope širok, od vèrha temelja do lěvka je zid 9 stopah debeo, $2^1/_2$ stope širok, od lěvka do tavana 3 hvata (klaftra) visok; ako je tavan zidan zbog požara, može se krov od šindre (Schindeldach) podići.

Zgrada je iznutra više lěvka 2 hvata dugačka, i toliko široka.

Za zidanje temelja treba 5 kubičnih hvatih kamena, po 18 hvatih kubičk. — a cigljah treba 32,000 komadah osim za temelj (fundament).

Za krov treba 5200 šindrah, 150 komadah letvah, 5 jelovih balvanah (direkah), a za hodnice 48 dasakah i 8 balvanah.

Gvoždja za sponke treba 300 funtih, za okivanje lěva-

Digitized by Google

kah 100 funtih; ôavlih (ekserah): za šindre 6000 komadah, za letve 500 komadah, a 400 komadah sa pljoskastim glavicama.

Ako se mĕsto svoda i krova od šindrah načine rešetke, to onda netreba tog svega toliko.

Buduć da je cĕna ovoga materiala, kao god i cĕna poslenikah i nadničarah svagdĕ različita, zato se nemože u obće trošak izračunati; nego ipak kod najveće skupoće košta jedan hambar za 1400 mĕrovah (vaganah) žita (žitka, hrane) ne više od 1000 fr. sr. ili 43 kr. za mĕrov, kod većih hambarah dodje naravno manje na mĕrov.

Obširna nauka (nauk) vèrhu ovih hambarah nalazi se osim u »Sinclair's Grundgesetze des Ackerbaues« (u Beču kod Heubnera za 1 fr. 40 kr.) još i u »Verhandlungen der k. k. Wiener Landwirthschafts-Gesellschaft« III. knjizi 2 svezki, onda X. knjizi 1 svezki, i u dèlu g. Bujanovića od hambarah, u Pešti kod Gustava Emicha 1846.

O spravljanju žita i lĕtine

Od člana *K. J. Veselića.*

Žetva. Žetva se po svojemu sastavu pruža: *a)* na razstavljenje (rezanje, kosenje) rastenjah ili sàdih od svojega mĕsta, *b)* na sušenje i *c)* na sàmu vozbu ploda.

Brižljivost dobrog domaćine pred žetvom. Pomljivi gospodar mora nastojati, da se samaluci, hambari, žitnice, štaglji i ostale zgrade od trule i plĕsnive slame i smeta sasvime očiste, poslĕ toga, da takove zgrade barem 15 danah prazne stoje, da kroz nje vĕtar može prolaziti, i tako da se mogu podpuno izsušiti. Nĕki gospodari imadu običaj, po svojim žitnim zgradama na dnu suho johovo (betula alnus, Erle) listje prostirati, a to zato, da se miševi toliko neizlegu, kao u slami, jer svakomu je poznato, koliku štetu miševi po žitu načinjaju.

Vreme i vèrsti žetve. Kod žetve se ponajprie ima paziti na vreme, u koje se mogu žitna rastenja žeti sèrpom, ili kositi kosom, a ostalih sadih korenje i gomolje vaditi iz zemlje motikom, budakom ili drugim orudjem. A to se vreme u obće naznačuje, i dolazi, ako je onaj dio, na koi se kod ovog ili onog rastenja ili sáda ima paziti, savèršen. Ima se pako paziti kod gospodarskih rastenjah: 1. na koren (žilu), gomolje; 2. na stabla i patèrljice (podake); 3. na

Digitized by Google

listje; 4. na iste mehkote t. j. bolja ili gora zemljišta; 5. na cvět i 6. na plod.

Znamenja, po kojima se može poznati, jesu li žita sazrela. Jesu li žita jurve sazrela, od toga za znamenje netreba dèržati, kada su stèrni jurve pod klasom bèle, nego se moraju ista zèrna proviđiti t. j. promotriti, nisu li još mlěčava, ili jesu li već tvèrda t. j. savèršena. Medjutim svakako se mora nastojati, da zèrna sasma tvèrda (ne na pol zrela) postanu; nu ako opet pretvèrda budu, tako kod žetve, i pod uvozenjem gospodar golemu štetu osětja.

O žetvi pšenice i raži sa sèrpom. Pšenica, žito i raž skoro se posvuda sèrpom žanje, i ovaj je posao uvěk bolji, nego li kosom takova žita kositi. I premda po nèkim stranama světa običaj imadu, pšenicu i raž kosom kositi, nu ništa ne manje, to se istom onda dogodi, ako takova žita na mèršavom zemljištu rědko stoje, ili ako su od tuče (gràda, leda) iztučena i satèrta.

Sušenje žetve i spravljanje suhe pšenice. U obće za žetvu i cělo spravljanje lětine valja, da je čisto i lěpo, to jest, ugodno vreme, jer i onako podpuno sušenje gospodarskih proizvodah jedno je izmedju najpoglavitiih uvětah (pogodbah) za uzdèržanje proizvodah i njihove koristi. Zato dakle mora dobar domaćina najveću pomnju i brižljivost na podpuno osušenje svojih proizvodah imati; jerbo ako se nebudu plodovi, a navlastito žita, sasvim suha i zrela spravila, tako se mogu pokvariti, opléšniviti, oštetiti i istim kućnim životinjama pogibelna postati. Osobito pako pšenica se mora u lěpomu vremenu spravljati, jerbo ona, kad se njezin stèrn iz zemlje izvadi, ni kišu, ni nikakvu vlagu nemože podnèti; indi potrebito je, da se pšenica po suhom vremenu požanje, spravi i uveze.

Raž može kišu (dažd) i vlagu podnèti. Raž, ako poslě žetve i pokisne, neće joj ipak kiša i vlaga nahuditi, i zato se može bez pogibeli jurve požeta i nepovezana několiko danah ležeć ostaviti, jerbo ako medju njom trave ima, tako je potrebito, da poslě žetve nepovezana i otvorena kroz několiko danah na zemlji ostane, a to zato, da izmedju nje trava prie može iztruniti, nego li se u snopove zajedno sveže i u kèrstove složi. Ali svakako i to treba razuměti, da se mora vezanje u snopove, i slaganje u kèrstove po čistom i ugodnom vremenu opraviti.

Probitačno slaganje snopovah u kèrstove. Najprie treba 10 snopovah imati, jedan snop mora u sredini upravo i jednako stojati, nu na njemu treba glavu više onoga običaj-

Digitized by Google

noga vezanja opet slamom svezati, da se klasi nerazpadaju, a k tomu tako ravno i upravo stojećemu i dvostruko vezanomu snopu drugih se 8 snopovah u okolo prislonjaju, da vazdar dva snopa prama drugim dvima kao nagnuta stoje, ter na taj način, da jedan snop prama drugomu suprotivno se naslonjujuć čvèrstje može uzdèržati. Deset pako snopovah valja najprie jednako i upravo na zemlju nastaviti, pak na glavi gornje krajeve s klasovima zajedno uzeti, i svekolike baš do vezanja tako prigibati, da nijedan stèrn i klas gorè nestoji, nego da svikolici jednako izpod vezanja zavijati i prigibljeni s èrtima dolè gledaju. I tim se načinom gornji kraj snopa onako u prilici načini, kao velika obljena okruga. Zatim čovèk ovu istu okrugu po sredini ovih razširenih i prigibljenih klasovah s lèvom rukom uzme, dolnji kraj, na kojem snop stoji, s desnom rukom uhvati, podigne i okrenuvši ga na onih 9 snopovah ozgor navèrgne i tako se s desetim snopom ostali kano s krovom pokrivaju, da takovomu kèrstu niti kiša, niti ptice nemogu nahuditi; jerbo od devet snopovah svi klasi u visinu nadignuti, i struki od zemlje nastavljeni onako stoje, da niti miševi, niti drugi skoti, a niti ptice kakvu štetu mogu počiniti. U ostalom pako, da ovakovim načinom pokriveni kèrstovi po vètru tvèrdje, sigurnie i jače stojati mogu, tako treba od strane prama poglavitim vètrovima na svakomu kèrstu nèkoliko strukah slame od gornjega na mèsto krova stojećega snopa s nèkolikim strukama od dolnjih snopovah zajedno svezati.

O spravljanju ječma. Ječam je dobro sèrpom požeti, ili pako s onakvom kosom pokositi, koja grablje ima, nu nipošto s golom ili prostom, kojom se čaire (livade, sènokoše) kose. U ostalom kada je ječam već požet ili pokošen, tako treba, da nepovezan i otvoren ležeć dotle ostane, da izmedju njega trava prie može sagnjiti (iztruniti); a kad se ječam u snopove sveže, tako bi probitačno bilo, da se taj posao po mèsečini, po vedroj noći, ili u večer po rosi obavi (izvèrši), a to zato, buduć da se slama ječmena na vrućini vèrlo izpèrži i kèršljiva postane, da se veoma rado prolomi, i tako se sasma mnogo klasovah izgubi.

Od spravljanja zobi (ovsa). Zob je najprobitačnie s grabljenom kosom kositi, osim ako bi bila vèrlo gusto rodna, i debelo strukastu slamu imala: jer u takvom bi slučaju bolje bilo, da se zob sèrpom požanje. Kiša i vlaga neće ovsu tako bèrzo naškoditi, ako se istom odveć dugo na zemljištu neostavi, jer inače bi trebalo, da se tako požeta ili pokošena zob istom kadkad prevratja, da zèrna neizra-

Digitized by Google

stu. Něki gospodari željno očekuju, da zob poslě žetve nakisne, dèržeći, da će zob bolja postati i više kreposti dobiti; ali svèrhu toga ima još i drugi uzrok, da je dobro, ako poslě žetve pokisne, jer ona zèrna, koja izpod najnižjega skljanca u zemlji iz sěmena kasnie izrastoše, i s drugim pèrvorodnim zèrnima jednako i cělo nesazreše, onako několiko danah ležeć podpuno mogu sazreti.

O spravljanju graška i ostalih gospodarskih sijanjah. Sve ostalo sijanje, a navlastito grašak, grah zajčak, sočivica, grahor, proju, heldu itd. valja sèrpom požeti, akoprem bi čověk mogao heldu i s grabljenom kosom pokositi. U ostalom grašak treba poslě žetve tako u hèrpe (gomile) složiti i nastaviti, da gornji krajevi od strukah na dvor (van) stoje, a hèrpe da iznutra kao prazne i šuplje budu, a to poradi toga, da ona zèrna, koja na dolnjemu kraju struka stoje i jurve su sazrela, u gomili iz nutra nastavljena od golubovah i miševah sakrivena i sigurna ostanu; ostala pako zèrna, koja na gornjemu kraju vise, i još su zelena, mogu na suncu i zraku dozreti; nu ovakove gomile treba slamom pokriti, da se tako u slučaju kiše ista može očěditi, i ovako uredjene hèrpe mogu dulje vremena, ako je od potrebe, u polju bez kvara ostati.

Spravljanje sočivice i grahora. Ima predělah, gdě ljudi sočivicu žanju, a to je dobro osobito onda, ako je zemlja tvèrda; ali obično se ipak rukama čupa, i taj posao dobro za rukom ide, ako je zemlja mehkana. Sočivica se na gori spomenuti način u hèrpice, ali s gornjim krajem iz nutra, a s dolnjim, ili s korenjem na dvor složi, i to je veoma hasnovito, jerbo na nju divji i pitomi golubovi, a i druge ptice veoma navaljuju, i zèrna jeduć neizkazanu štetu učine. A kao što se sočivica, tako i na taj isti način se i grahor, spravlja.

Spravljanje sitne proje. Proja se posvuda žanje, i onako otvorena, i nesvezana u polju něko vreme ostavlja, a to zato, buduć da sitna proja vèrlo nejednako u klasu zrije, tako je od potrebe, da proja požeta několiko danah otvorena na zemljištu ostane, jer se tako onaj sok, koi je u listju ostao, kroz struke provlači i u zèrna ulazi, i ista zelena zèrna po tomu sazriju. U ostalom, jerbo zèrna u ljuskama tvèrdo nestoje, nego rado izpadaju, tako je probitačno, da se proja požeta rano u jutro ili u večer po rosi veže.

Odvoz t. j. vozenje žetve (ploda) u svoja opredělјena města. Sve fele žitah voze se na razložitim kolima navadno, i mo-

Digitized by Google

gu se mahom vèršiti, mlatiti, u štaglju ili izvan štaglja snopovi u gomile, kamare zvane, složiti; za žilasta pako i gomoljasta rastenja upotrebljavaju se amo tamo kola s košarama, košima, lěsicama od šibah ili od dasakah providjena. Kod uljastih rastenjah, jednom rěčju kod olaja, repice, i kad se sočivica, grašak, grahor, proja s polja voze, treba da su kola pri uvozu ovakovih rastenjah fitiljačami, plahtami, ponjavami zastèrta, jer ako nebudu tako providjena, mnogo će zèrnah propasti.

Od cèrna u žitu neima lěka. Poznato nam je, da ima bolestih (betegah), koje na žita, dok su još u polju, dolaze, ali medju svim bolestima najčestja i najgora je cèrn, t. j. kada žitno zèrno, osobito od pšenice, iz nutra sasvim pocèrni, kao da je izgorělo, i baš kao izmèrvljen ugljen postane. Akoprem su se mnogi lěkovi predstavljali protiva ovoj bolesti, ali ništa ne manje izmedju toliko lěkariah baš nijedna prava do sada nije izašla, od koje bi se moglo sasma posvědočiti, da ima snagu i krepost, ovakovu bolest izlěčiti. Medjutim često vidimo, i otuda dosta znademo, kakova je veoma zla stvar hèrdja, osobito kada na listje od dèrvah (stabalah), ili sádah (rastenjah) padne, i ono isto město, kuda padne, upali, progrize i sasma prožeže, da cěla znamenja i rane ostanu. Ovo su dakle očita svědočanstva, da se u hèrdji někoja grižljiva i žeguća jakost nahodi; buduć pako, da ovakova hèrdja iz zraka dolazi, i mněti se može, da je od gèrmljavine zaostala, tako već ima čověk temeljiti uzrok, slědeće pitanje učiniti: nije li od ove hèrdje, i od njezine veoma oštre, grižljive i žeguće jakosti (snage), što se cèrn u žitu i u ostalom žitku načinja? — U ostalom, da gori spomenuto mnenje nije bez temelja, to svědoče naši stari, koji, kad je sunce sjalo i skupa (zajedno) kiša padala, imadoše navadu reći: da hèrdja pada.

Od vèršenja, mlatenja, čistjenja i spravljanja žitah u žitnice.

Dělјenje zèrnah od slame. Da je dělјenje zèrnah od slame vèrlo znamenita stvar, to je bělodano; ali od načina i vèrsti, kako se taj posao preduzima, ponajviše visi dobitak, kojeg gospodar, ako je brižljiv, iz svojeg imetka vadi i prima. I ovi poslovi dělјenja zèrnah od slame, na različite načine mogu se obaviti, nu osobito i obično kroz vèršenje, mlatenje, i sa strojevima po mnogim městima se obavljaju. Konji, u obće goveda, marva, kroz gazenje svoje na vèr-

Digitized by Google

šaju děle sěme, zèrno, od slame, čověk kroz mlatenje zèrno razděljuje, ali kao što je napomenuto, ima strojevah, s kojima se dade sěme, zèrno, od slame děliti.

Od reda, kako treba vèršiti ili mlatiti žita. Od onih žitah, koja su jurve s polja, zemljišta, uvozena, i u štaglje ili u kèrstove u guvnu složena, potrebito je još prie zime toliko izvèršiti ili omlatiti, koliko će za jesensku sědbu i domaću potrebu dosta biti; ostalo pako moglo bi se, ako poslovi nedopuštaju, preko žime ostaviti, i u prolětju ovèršiti ili omlatiti. U ostalom domaćina bi dobro učinio, da za svoje žito ovèršiti i izmlatiti neprima inostranske ljude, nego da se vazda taj posao s ukućanima izvèrši; medjutim ako bi poljodělac, ili gospodar usilovan bio inostranske ljude u posao primiti, navlastito za vèršenje ili mlatenje, tako neka barem nastoji, da i on sám ili něki od ukućanah s onim inostrancima vazdar mogu raditi, t. j. vèršiti na konjima ili mlatiti, a to zato: da se na taj način posao po volji i naredbi gospodara, a nipošto po volji inostranskih ljudih obavi. Světujem pako svakomu gospodaru, ako bi bio usilovan inostrance za taj posao najmiti, da takove za gotove novce, a nipošto za rěs ili dio izmlatjenog žita, pogodi, jerbo koi bude za novce pogodjen, njega može gospodar na posao natěrati, da ovako il' onako radi; nu koi se na rěs il' dio pogodi, onaj će bèrže bolje raditi, da što prie svoj rěs može odněti.

Něšto od mlatenja s mlatilom. Da je mlatenje žitka s velikom težkoćom skopčano, to se lahko može uviditi, jer se mlatilo za jedan samo minut najmanje 37 putah mora dizati, da tako snagu zadobije. Ako li poslenik (najmenik) svaki dan 10 satih bude radio, tako s mlatilom zadade 22,200 udaracah; jerbo je pako ovakovo orudje dosta težko, tako se samo zdravi i jaki mogu i smiju na mlatenje upotrebiti.

Akoprem je istina, da od mlatenja velika hasna dolazi, jer:

a) Mlatenjem se mnogo više zèrnah izvadi, nego li se s vèršenjem može iztisnuti.

b) Po mlatenju se dobije čistje i zdravie zèrno.

c) Slamu od mlatenja može čověk mnogo bolje na hasnu obratiti, nego onu u vèršitbi satèrtu, osobito pako gdě se kuće (hiže) onom od žitka dugačkom slamom pokrivaju; nu ipak ako si predstavimo i na um uzmemo poslědice mlatenja, tako je bolje (kao što je u našoj domovini većom stranom u običaju) vèršiti.

Digitized by Google

Čisto vijanje vèrlo je koristno. Poslě vèršenja i mlatenja slědi vijanje žitah, i zato dobar domaćina mora nastojati, da se vijanje žitah naredno opravi; jer ako se žito čisto, dobro i podpuno izvije, tako će biti i sěme čisto i zdravo, a i žito, koje se porodi, bit će snažnie, ali najposlě svaki će voliti onakvo žito kupiti, koje je lěpo, čisto i zdravo, nego li gadno i nečisto.

Pod izvijanjem treba zèrna razlučiti. Kad se žitak vije, valja, da srednji větar puše, proti komu se ovèršena ili izmlatjena žita s lopatami u vis bacaju, a pod bacanjem treba pomnjivo paziti, da se mogu zèrna razlučiti, i ona su zèrna, koja najdalje odskoče, za sěme iliti sědbu najbolja; druga pako, koja od ovih ostanu, mogu se za prodaju dèržati, ili za domaću potrebоću čuvati. Šuljak t. j. najgorje poslě izvijanja zèrnje, može se za marvu ili za kućansku živad odlučiti. Ali poslě izvijanja mora se žito još jedanput kroz različita rešeta prerešetati, da izmedju žita na taj način sve sěmenje od kukolja i druge nevaljale trave izpade, a poslě toga treba ga još jednoć, koliko je moguće, od praha izčistiti.

Spravljanje očistjenog sěmena. Što se spravljanja žitnog i drugog sěmenja dotiče, tako se spravlja: 1. u samaluk, hambare, žitnice; 2. u sanduke, ardove, kade; 3. na tavane; 4. u bezne vrećice; 5. u pivnice (podrume), rovove (rupe) itd. Nu treba ovdě još znati, da nije probitačno odveć debelo sěme nasipati; jerbo svako sěme, kada je iz svoje ljuske izvadjeno, svoju vlagu ili znoj mora pustiti, i zato je potrebno osobito kroz pèrve 4 nedělje (tjedna), da se nasipana žita svaki tretji ili četvèrti dan s lopatami prevratjaju.

Nije probitačno žito na tavane nasipati, pod kojima su štale (pojate). Svaki poljodělac mora nastojati, da žita svoja na tavane nemetje, pod kojima su pojate, štale za konje, krave ili kakvu drugu marvu, jerbo ne samo što se para i odušivanje, koje od marve izlazi, gorě diže, nego se još k tomu u onaj žestoki i jaki smrad iz marve izilazeći u žito uvlači, od kojega postane žito odurno, i primi neugodan miris, da ga skoro nije moguće uživati i blagovati. Onaj pako gospodar, koi se bude tèrsio, da mu se žito njegovo najprie sasvim očisti, i ne preveć debelo nasiplje, pak da se u stanovita vremena prevratja, n. p. u pramalětju i u lětu svaki osmi dan, a u jesen i ob zimu svake tretje nedělje (tjedna), ter da mu u tavane, jednom rěčju, u ona mě-

Digitized by Google

sta, gdě je žito spravljeno, skori i hladni zrak vazdar unilazi, a vrućina i vlaga koliko je moguće zabrani, takvi gospodar neka siguran bude, da će vazdar dobro žito imati.

Stanje gospodarstva u Slavonii

Od *M. Stojanovića.*

U obziru na poljsko i domaće gospodarstvo našeg puka prostog: ili pogledali njive, livade, vèrte i vinograde, pašnike, torove, štale, staje i dvorove, ili koje mu drago vèrsti marvu, ili promotrili koju god struku gospodarstva, sve je lošo, sve slabo, neuredno, sve bez pametne osnove uradjeno, obdělano, sagradjeno i stoji — štono veli prosta poslovica, kao tikva preko plota! — O napredku gospodarstva nigdě ni habera (glasa) neima.

Rědki su kao běle vrane u naših seljakah vèrti za zelenje kod kućah ili kod stanovah (ja dobro uredjena vèrta još nijednog vidio nisam), iz kojih bi dobre domaćice povèrtalje svake vèrsti za kuhinju mogle dobivati. Leži pusta zemlja oko kućah i oko stanovah pod korovom, halugom, koprivom i tèrnjem, a mnogi lěnac željan je okusit se samo gorka luka iz svoga vèrta, nego kad zapazi i onjuši u kog dobra gospodara pun vèrt, noć mu je pomoć, uzima, gdě mu što u ruke dodje; a mogao bi svaki svega u izobilju sám u sebe imati, kad bi vredan i pomnjiv bio i volju imao truditi se obradjivanjem vèrta.

Tako je isto i sa voćnjacima: osobito u Slavonii mogao bi svaki seljak imati svoj krasan voćnjak (sád); evo dosta divjačicah po medjama i po šikarama, samo neima pomnjivih rukuh, koje bi prisadile i oplemenile ova divja stabalca. Samo šljivike naš prostak i to jedino poradi rakietine, svoje mučenice, po kojoj mnogi gubi pamet i zdravlje, poštenje i imanje, samo, rekoh, šljivike visoko ceni i rado sadi, a voće, koje bi za hranu i zdravo pitje (širu) upotrebiti, i kojim bi se takodjer prodajom koristiti mogao, zanemaruje.

Svaki pojedini poljodělac ili težak kod nas mogao bi imati kajsijah, bresakah, jabukah, krušakah i drugog voća toliko, da bi mogao odviškom proizvodah svoga truda namirivati druge neplodne zemlje sirovim i suhim voćem, a ovako evo ni sám ništa od tog neima, jer je lěn i neobèr-

Digitized by Google

tan, neuk i glup; nego ako u selu koi god dobar gospodar, zanatlia ili činovnik odgoji u svomu vèrtu koju lèpu voćku, čobani, volari ili konjari iz sela pročuju, da je voćka urodila, noć im je kao grabežljivoj zvěradi pomoć, navale na rodno stablo kao ose na med, i što je u ćudorednom obziru najgorje, nedèrže za nikakvi grěh uzimati voće i povèrtalje.

Što se tiče obradjivanja (odgojivanja) stoke: ovu struku gospodarstva smatra naš prostak okom skrajne lakomosti. On ima kukavne i najgorje bagre (ràce) više marve, nego što je kadar nasmagati marvinske hrane, jerbo za dětelinu, grahoricu, repu i druge vèrsti marvinske kèrme, on nezna u svomu tobožnjem gospodarstvu, i samo gleda na broj i kolikoću marve, a na kakvoću, na felu i pasbinu, na nabavljanje plemenitie bagre ni nemisli.

Osim toga moralno ubija naš prostak svoju děcu čuvanjem marve. Svaki pojedini gospodar imade u svom kèršnom gazdaluku po tri četiri čobana ili čobanke itd., i to děcu sposobnu za školu upotrebljava za čuvanje marve. Ova kukavna, nesrećna děca tepuć se za marvom podivljaju kao stoka, koju čuvaju, i navade se na kletve, na psovanje, na kradju i druge zloće, koje u děci s dobom života rastu i poslě kroz cèli život njihov ostaju izvor prestupakah i grěhah, zločah i opačinah pučkih.

Uvedenjem obćinskih čuvarah stoke valjalo bi doskočiti ovom zlu kao i zakonom, koi bi pod novčanu kazan obvezavao svakog roditelja, odbranitelja ili tutora, da svako za školu sposobno děte od navèršene 6 do 12 godine šalje u narodnu učionicu. Od novog sustava školskog očekujemo, da će u buduće tako i biti.

Jedno je veliko zlo, koje u svakdanjem životu našeg puka svaki umni motritelj opaziti može, i koje zlo duboko zaseča u duševno i materialno blagostanje pučko i veliku ranu pučkoj ćudorednosti zadaje, i to je zlo podkupljivanje nižjeg dèržavnog činovničtva svake vèrsti. Postala je kod nas o tom znatna poslovica: »Tko dade, postade; tko nedade, nepostade!« i druga: Podkupi, pak se izkupi!« tretja: »Maži dobro kola, pak ćeš se dobro i voziti!« četvèrta manje poznata: »Sve su gospodske ruke grabežljive!«

Ovomu zlu kriv je sam naš prosti narod, koi običajno putem prevare i laži svoj materialni dobitak na uštèrb svojih bližnjih uvěk i svagda traži, a putem istine, pravde i pravice ništa, pun bo je predsudah i dèrži se kao pijan

Digitized by Google

plota što no babe kažu: »Tko se dèrži pravice, nemuzi ni kravice!« »Ako nelaga, neživi!«

Zato naš prostak brani ista svoja prava oružjem podkupljivanja, a to sve zato, što nije u stanju služit se dobro svojim razumom, i što nezna ćudoredno dobro misliti, ćutiti i još manje moralno dèlovati. No svemu ovomu mogu doskočiti jedino i izključivo dobro uredjenje pučke škole, dobri i sposobni učitelji, i ćudoredno nadziranje svešteničkah.

Predlozi,

podnešeni uzvišenomu banskomu věću od tèrgovačkoga stališa Senjskoga.

1. Da se sagradi željeznica od Siska do Bandinasela ili Josipove ceste, zatim od Siska do Karlovca, a da se prepreči naměreno po austrianskom praviteljstvu gradjenje željeznice od Siska do Steinbrucka, što bi bilo na pogubu domaće tèrgovine i obèrtnosti.

2. Da se dovèrši gradjenje senjske luke i zidanje projectiranog magazina za obranu porta (luke) od bure.

3. Da se prepone brodarenja na Savi od Zemuna do Siska uklone.

4. Da se dopusti, da ladje po Savi iz Banata do Jasenovca i po noći ploviti mogu.

5. Da se tèrgovačka i nautička škola u Senju zavede.

6. Da se ukine financialna straža u Primorju.

7. Da se manipulacia kod dalmatinskog vina iz Senja u Krajinu oblakša.

8. Da se uvede diligence - iski hod kroz Senj.

9. Da se sagradi chaussée od Josephsthala prama Vojniću do Karlovačko-Sisačke ceste.

Grada Senja.

To isto, što tèrgovačkoga senjskoga stališa (gremija.)

Digitized by Google

Sadèržaj: Dopisi c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo: 1) Još nèkoja themata za XII. skupštinu nèmačkih poljskih i šumskih gospodarah; 2) Skakavac prohodni. — Livadarstvo. Od člana *K. J. Veselića.* — Kupus. Od *Pavla Bibića.* — Predlozi, podnešeni uzvišenomu banskomu vèću od tèrgovačkoga stališa gradovah: Karlovca i Rèke.

Dopisi c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo.

Kolovoza měseca stigoše od c. kr. ministerija za zemljodělstvo i rudarstvo na gospodarsko hèrvatsko-slavonsko družtvo slědeći dopisi:

I. 6886/98. O. I. U Beču 10. kolovoza 1849. U tome dopisu javlja se: da je predsědnik XII. skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Majncu, grof Oton Solms-Laubach, poslao još nèkoja themata, koja će se u istoj skupštini protresati. (Ministerij ih svome dopisu prilaže).

II. 7378/119. O. I. U Beču 17. kolovoza 1849. Budući da skakavac prohodni (kobilica putujuća) toliko štete počinjava u Bukovini i ovdi ondi u Galiciji, zato ministerij, pobojavši se, da se nebi zlo to i u Hèrvatskoj i Slavoniji pojavilo, priklaplja u prepisu opis skakavacah i način, kako se može po izkustvu najnovieg vremena tamaniti.

Mi taj nauk sa zahvalnostju evo priobćujemo.

Skakavac (kobilica) prohodni,

(Сараньча перихода. Przechodnia sarańcza. Gryllus migratorius. Die Wanderheuschrecke).

I. Istoria naraska. Domovina ovih vèrlo škodljivih skakavacah jesu pustinje aziatske izmedju cèrnog i kaspijkog mora, zatim Siria, Palestina, sèverni krajevi Afrike, Egipat, gdě se kad i kad neizkazano umnože, te kad ondě sve proždru, podignu se i jatomice daleko putuju, tako žalibože čak i k nama u goste dodju.

Da se mogu utamaniti ovi skakavci, od potrebe je najprie znati, kako živu, kako se legu i umnožavaju. Skakavci ovi dolaze k nama, kad već odrastu i pariti se počmu.

Digitized by Google

Po razlici njihove dobe i mèsta, koje im se manje više zgodno vidi, polegaju nèkoje ženke svoja jaja već mèseca kolovoza (Aug.), nèkoje pako rujna (Sept.) mèseca. Najvećma za tu svèrhu ljube *sunčane pèskovite brežuljke, okrajke od jamah (endekah, grabah) i mèsta blizu ternja.*

Ženka izkopa u mekanoj zemlji sa svoja na tèrtici (Hinterleib) 4 zaoštèrljana žaoca rupu 7—8 redakah duboku, u koju 60—80 jajah, kolik žitno zèrno, izleže, koja sa svojom slinom u hèrpu okruglu, od $^1/_2$—1 palac dugačku i 3 poteza (linie) debelu zalèpi, ovu hèrpu opet sa svojom slinom posve obmota, a ova se poslè kao ugasito-gljivasta predja okori, te tako izležena u nutri jaja od kvara čuva.

U ovom stanju pèrkosi skakavački skot najvećoj zimi i badava se njihovo utamanjenje na taj način očekuje.

Čim se prolètni vrući dani ukažu, izpuzuju skakavci iz jajah, i mali su tada kao mravi, imadu već nožice, ali nikakva još krila, boja jim je u počètku cèrna, i hrane se od trave i frižkih usèvah. Prie nego do savèršenog skakavca narastu, pet putih kožicu mènjaju, i tek u petoj proměni, koja često već mèseca svibnja biva, dobiju krila, da mogu letiti i putovati.

Pred pèrvom proměnom živu još zbog svoje slaboće i nježnosti u zemljenim pukotinama i rupama, i samo kad je lèp dan, izadju, da se sunčaju; i budući da su onda u družtvu, može se tom prilikom s malim trudom mnogo hiljadah za jedan dan uništiti, kad bi se samo u njihovim rupama malo potražili. Poslè svakog guljenja sve su proždèrljivii, i teže ih je utamaniti. Krilati skakavci sačinjaju strahovito jato, i kad se na koje mèsto spuste, sve proždru, što god sa svojim žaocima nadvladati mogu.

Hrana svake vèrsti livade, vinogradi ili listje od stabalah, to je njima sve jedno, i dotle na jednom mèstu (predèlu) ostanu, dok sve, što ima, neproždru, onda istom dalje lete, i to kud ih vètar odnese, zato i biva da više putah cèle predèle prodju, i na jedan put u Europu dodju, kao što je to godine 1810. bilo, kad su u Francezku, i g. 1827. u Brandiborsku došli.

Poslè svèršenog parenja, t. j. od kolovoza do rujna m. svèršen im je i život, jerbo onda u takvim gomilama ginu, da im trupla sve na stopu visoko po zemlji leže i takov smrad razprostiru, koi lahko bolest prouzrokovati može.

II. Način za utamaniti skakavce. Ne samo, da nije dosta jata skakavacah sa vikom, bukom, zvekom, zvonje-

Digitized by Google

njem, bubnjanjem i pucanjem raztěrivati, već je taj način i škodljiv, jer skakavci tako visoko lete, da ta buka ili vatra ili dim njima ništa nesmeta, što više još se na taj način jato, koje je u gustoj gomili bilo, i kod spuštanja lahko se obkoliti i uništiti moglo, većma raztepe, te na mèsto jednog malog okoliša, čela okružja obuzme i svojim jajama napuni.

Ovaj način za utamaniti skakavce samo se onda preporučiti može, kada bi se ovi u more ili pako u kakvu veliku vodu natěrati mogli, da se ondě podave; i pri tom bi se moralo paziti, da se ona trupla, koja bi na vodi do brega doplovila, pokupe, te onda skupe i u jednu rupu zakopaju, ili pako izgore, da, kad bi iztrunula, bolest neprouzrokuju.

Mnogo je daklem bolje pričekati, dok se jata skakavacah u gomili na zemlju spuste, i onda bèrže bolje shodna sredstva za njihovo utamanjenje upotrebiti. Nego pojedini ljudi i obćine nisu za oto dosta, čele okolice moraju sjedinjenim silama u razmèrju širine, na koju su se skakavci spustili, sudělovati, te pogibel odvratiti, koja glad i bolest prouzrokuje.

Dužnost je dakle poglavarstva, da svoje podložnike na volju probudjuje, te njihova tèrsenja shodno podupire i upravlja; i ako bi se u kojem predělu skakavci spustili, da u razmèrju veličine prostora, kog su skakavci zauzeli, ljudih sakupe, da ovi ili čeli prostor, gdě skakavci leže, ili ako baš neima mnogo ljudih, a oni neka komad po komad obkole, te tako skakavce sa metlama ili mlatom potuku, i moraju pri tom poslu uvěk nastojati, da ih na jednu gomilu, gdě je već rupa velika izkopana, satěraju, da u tu rupu popadaju. Da se pako taj posao sa uspěhom preduzeti može, valja ga ili odmah, čim se skakavci spuste, započeti, jer su tada umorni, ili ob noć i u jutro, dok su im krila još od rose mokra, ili pako u kišovito vreme, jer se inače dižu i dalje lete. — Kod tog posla ima se paziti, kuda větar duše, budući da skakavci proti větru nelete.

Kad su skakavci godine 1810. u Francezku došli, Francezi su ih na slědeći način sa uspěhom raztěrivali i ubijali: Oni su više podebelih čaršavah (plahtah) sve dva po dva zajedno posašivali, a u sredi prišili su jedan džep sa obručem, da je uvěk otvoren. Ove posašivane čaršave uzeli su sve po dva čověka, jedan s jednog a drugi s drugog kraja, te je to uzduž kao gibivi zid (duvar) izgledalo; onda je opet od druge strane toliko ljudih sa me-

Digitized by Google

tlama i ogranima skakavce na ove čaršave natérivalo, te tako se uplašeni skakavci sa ovim čaršavima hvataju, i u onaj džep sgèrtju (skupljaju), odmah, čim je ovaj pun, u jednu rupu iztresu, i ondě u gomilama poubijaju. Medjutim pouzimaju i děca ovakove džepove (džačiće ili vreće) na podugačkim motkama (kolciwa), i skupljaju pojedine leteće i raztèrane skakavce. Od potrebe je takodjer, da se otom prilikom patke (race), guske, ćurke (pure) i svinje (da mèrtve skakavce pojedu), na ona města iztèraju, gdě nemože više štete biti.

III. Priprave proti leglu (okotjenju) skakavacah. Kada su skakavci na někoi način već utamanjeni, onda se mora njihovo zaostavše leglo, i to najprie jaja, uništiti, koja su vèrlo jako zametnuli. — Poznato je iz gori navedene naravske istorie ovih skakavacah da ona jaja svoja měseca rujna ležu, moći je dakle cěle jeseni jaja loviti, i k tomu sva sredstva upotrebiti; gdě se god jaja opaze, ondě se mora zemlja sa plugom i motikama na několiko palacah razkopati, — tako se jaja onda skupljaju i popale, ili u rupu pobacaju i sa neugašenim krečom (vapnom) zatèrpaju. — Ovaj se posao mora opet u rano prolětje ; reduzeti, jerbo čim lěpo vreme nastane, mladi skakavci već rastu.

Budući da nije moguće sve grude jajah pronaći, jer se zemlja za njih lěpi, te se težko poznaju, zato se mora zemlja onako razkopana ostaviti, da se jaja zbog vlage, koju netèrpe, izleći nemogu, a i zato, da ih ptice lakše pojesti mogu. Dobro je i svinje na ovakova razkopana polja iztěrati, budući da svinje jaja skakavacah izruju i potroše. Preporuča se takodjer, da se ovakovi komad zemlje, gdě se jaja nalaze, grabama (jendecima) obkopaju. — Što većma izpuzeći skakavci rastu, to u istom razměrju većma se treba tèrsiti, da se utamane. — Kada skakavci tretji put kožu proměne, onda ih je najbolje hvatati, jerbo još letiti nemogu. — U tu svèrhu moraju se dvě tri stope duboke rupe poizkapati, i u njih skakajući skakavci sa metlama i ograncima natěrivati, te ondě satèrti; da nebi pako skakavci kod tog natěrivanja preko rupe prešli, moraju se s druge strane čaršavi nategnuti (razastèrti), i nikad se nesmiju skakavci proti větru i na breg těrati. Osobito treba paziti na te rupe, i sagèrnute od vremena do vremena skakavce ondě potući, i ako bi se ovi jako umnožavali, ima se sazvati više ljudih u pomoć. — Ako bi slučajno skakavci na druge njive prelazili, to se imaju sva sredstva upotrebiti, da se to prepreči i odmah treba ondě

Digitized by Google

kopati, da skakavci putem svojim, kojim su udarili, dalje ići nemogu; a za tu svèrhu moraju cěle pobližnje obćine, koje nikakve štete neimaju, napolje izaći, da svoje nevoljne susěde (komšije) od ove obće pogibeli po mogućnosti oslobode.

Još jedan put opominjamo, da one poubijene skakavce ili izgoréti, i u duboke rupe zakopati treba; da nebi pak kroz svoje trunjenje zrak okužili, treba ih za veću sigurnost sa neugašenim krečom posuti, prie nego se zakopaju.

Poglavarstva moraju strogo paziti, da se sva ova sredstva točno upotrebe, jer se samo na taj način dobrom uspěhu nadati možemo; poglavarstva moraju nadalje ljude pri tom poslu nemarne primérno i oštro kazniti, ali i pomljive po zaslugi nadariti; osim svega toga nikad netreba čekati, ni misliti, da će stroga zima (ciča zima) leglo skakavačko upropastiti.

Livadarstvo (t. j. gojenje livadah).

Od člana *K. J. Veselića.*

Od livadah (*sěnokošah*, *čairah*) *u obće.* Sva ona zemljišta, njive i polja, koja su travom zarasla, i koja se pasu od marve, ili kose, da se tako kèrma za govedu pribavi, poznata su pod imenom »livadarstvo« u obće, a děle se takove zemlje u livade i pašnjake napose. Plodjenje travah u livadama, kao takodjer plodnost mehkotah potrebne su, i medju sobom jako složene stvari, da jedna bez druge nemože obstati, jerbo kaogod što marva bez hrane (kèrme) nemože živiti, tako isto zemlja bez djubreta (gnoja) nemože roditi. Hraneć marvu, od nje djubre, a s djubretom zemlju krepeć, od nje ćemo žito dobiti, i tako se već dovoljno može viděti, koliko je dobrom poljodělcu potrebno brinuti se, da mu livade, što je moguće, više urode i ploda donesu.

Ako su mnogovèrstne trave i rastenja sáma u čairama izrasla, bez rukuh čověčjih, tako se pašnjaci i livade naravne imenuju; ako je pako livada kroz umětnost i rukovodstvo postala, zove se tada umotvorna sènokoša ili pašnik. Ako li se pašnici i livade svejednako budu upotrebljavali na istovetnu korist, zovu se věkovite; drugčie pako vremenite livade i pašnici, ako se iza sijanja kojeg žita (gospodarskog ploda) budu upotrebile. Tako se već mogu livade u natapane i nenatapane razděliti. Po dobroti

Digitized by Google

pako ploda mogu se livade u kisele i sladke, a i po veličini i množini ploda mogu se razděljene smatrati.

Izmedju rastjah, koja mi gojimo, voda osobito travi veoma godi i posve je potrebita, da ova, kao što želimo, što bèrže i bujnie porastu. Onaj će samo hasnu imati, koi je marljiv i znade s razlogom natapati, ili nenatapati svoje livade. Što se pako tiče dobe natapanja, mogu se livade natapati u jeseni, u zimi, u prolětju i u lětu, dakle u svaku dobu godišta može se natapanje preduzeti.

A. Naravne livade. Naravne livade zovu se one, koje čověk nikada niti s plugom preore, niti s motikom prekopa, niti drugojačie na koi način opravlja; nego se onako ostave, da na njima narav sáma po sebi radi, i da na njima trava sama od sebe raste; ali baš ove su livade kod našega poljodělca dosta zapustjene, a to radi toga, što on misli, da naravnim livadama nikakvi posao nije od potrebe.

Iz vlažne i vodene livade treba vodu očěditi. Ako su livade odveć vlažne, i ako kiselu travu rode, tako treba kroz nje grabe ili jarke izkopati; da se po njima ona voda, koja pod gornjom zemljenom korom na dnu stoji, može, koliko je moguće, očěditi. Ali ovakove sěnokoše često imadu mehkanu i měrvljivu zemlju, po kojoj trava vèrlo rědko raste, i zato valja prazna města dobrim sěmenom od travah posijati. Travnoga sěmena za nove livade ili za stare već po městih prazne, može si čověk pribaviti n. p. sa sěnikah, na dobrih travnicih, podobnih onim, na kojima poljodělac želi sěme posijati, ili prazna města u svojoj čairi izpuniti, neka zrelo sěme poberu žene i poslušna děca; sám věšt i dobar gospodar može odgojiti, ili pako od sěmenarah kupiti.

Gnojenje livadah potrebno je. Kad se nebi travnici svake godine kosili, nego kad bi sva trava, koja uzraste, nepokošena ostala, ili kad bi na čairi marva neprestano pasla, te tako potrošenu kèrmu balegom svojom nadoknadjivala, tad bi trava neprestano obilato bujila i vazda krepka bila, a pod njezinom korom (skorupom) nahodeća se vèrsta zemlje sve bi jača i plodnia bivala. Buduć pako da su takovi priměri rědki, zato treba pomoć tražiti u djubrenju, ako će poljodělac, da mu se livade sve većma neiztrašaju. Ali ako se trava opet na silu mora iz zemlje gnojem vabiti, ili ako je sěnokoša tako hèrdjava, da i pognojena srednje samo urodi, tako je gnojenje na uštèrb. Medjutim treba znati, da je za livadu svaki gnoj dobar, dapače i onaj, koi bi njivi mogao škoditi, kao n. p. pometina i smetje. A ko-

Digitized by Google

kośji i golubji gnoj vèrlo je dobar za studene, gnjilaste, a navlastito za mahovite livade. U ostalom svaki na livade potrošeni gnoj samo će onda hasniti, ako su ove već sáme po sebi i kroz dovoljne grabe i jarke izsušene; gdě toga neima, tamo se djubre u taman troši.

Opravljanje naravno dobrih livadah. Potrebno opravljanje naravno dobrih sěnokošah u tome sastoji, da se naravne dobre čaire u jesen i u prolětju od kèrtinjakah, mravinjakah sasvime počiste, pak čak na svèrhi jeseni s dobrim djubretom pognoje. O! koliko se putih dogodi kod naših poljodělacah, da se cěle gomile od žitne plěve.— od koje su 3 cente u obziru kèrme vredne najmanje 2 cente sěnokoškog sěna — uzimaju za djubrenje vinogradah (tèrsja), koji se mogu celinom i rožgjem pognojiti, te tako u vèrlo dobrom stanju uzdèržati. A livadama neškodi ma najnečistie smetje bilo, busen bo neda sěmenju od zlih travah da uznikne, niti da uspě, veće sěmenje takovo sasma iztruni i goji rastje. Medjutim naravno dobre livade moraju se već měseca ožujka ili barem travnja od slame, koja je od gnoja i listja zaostala, koje biaše větar još u jesen naneo, a i od drugog korova, prutja s grabljami počistiti; svèrhu toga valja sve nevaljale travurine, navlastito pako, koje su debelog, tvèrdog i kano dèrvljastog struka, s istim korenjem iz zemlje povaditi, i tako sěnokošu izčistiti, inače će nevaljale trave drugu sitnu, pitomu, tanku travu u svojem napredovanju prěčiti.

Naplavljenje livadah kadno kadšto kasnovito je. Svaki dobri i marljivi poljodělac mora nastojati, ako mu istom sěnokoše od njive t. j. oranice zemlje daleko neleže, da od svoje njive do čaire t. j. livade grabe ili jarke izkopa, i to tako po njima ono vodu, koja od kiše iz oranice teče, i sa sobom najbolji sok i djubre odvlači, na svoje čaire, dok je još na njima trava mlada i malena, navèrne i navede. Ali ako bi trava na toliko izrasla, da bi joj naplovak mogao nahuditi, tada treba jarke zajaziti, i vodu na koju drugu stranu izpustiti.

Livade bi morale od gèrmja očišjene biti. Po čairama nije dobro gèrmlje i šikarje ostavljati, osim ako bi oko sěnokoše gděgod na blizu potok ili rěka bila, tad bi se polag onakve smělo i moglo šikarje i gèrmlje ostaviti. Ali nije ni to dobro, da hrastov, visoka dèrva, stabla ili golemi stabri po livadama stoje, (to je žalibože golema falinga kod nas, u našoj domovini), jerbo radi sěne nemože trava rasti i napredovati; listje zadèrži kišu (dažd) i rosu, da nemogu

Digitized by Google

na travu pasti, a i takovih se stabalah korenje na daleko pod zemlju uvlači, mnogo soka u se uvuče, a trava nemože kako bi trebalo izrasti, ter takvim načinom pod ovakvim stablom (deblom) veliki prostor bez gospodarske koristi ostane.

Oradjenje livadah potrebno je. Kod dobro uredjenog gospodarstva nesmije se dopustiti, da marva i ostala goveda po livadama travu zelenu popasu; jer poglavita je svèrha livadarstva t. j. livadah (sěnokošah, čairah), da se plod za sěno i otavu, jednom rěčju: za zimnu govedah kèrmu sačuva. Dobri domaćina neće nikada preveć zimne kèrme (hrane) za svoju marvu imati, jerbo u prolětju je vreme dosta varežljivo, i mnogo se putah može dogoditi, da se marva tja do měseca svibnja zimnom kèrmom u pojati mora hraniti; ali baš u ovo isto vreme kod naših se seljanah čestokrat dogadja, da hrane za marvu nestane, i otuda dolazi, da od ovakovog glada ne samo vozna, nego i muzača marva oslabi i veoma omèršavi, da se mučno do pó lěta može zapomoći i snagu (jakost) natrag dobiti. Iz ovoga slědi: da je od potrebe, da se livade ograde, i ako ne baš sasma i u naokolo, a ono barem od one strane, gdě livade blizu ceste (druma) ili šume, ili polja otvorene stoje, da se tako u sěnu i otavi šteta neučini.

B. Rukotvorne iliti umětne livade. Umětne iliti rukotvorne livade zato se zovu, što su prie toga bile orane zemlje, i što je po njima žito, ili što drugo za hranu odlučeno posijano bilo, ili su prie bile pustare, pašnjaci budi občinski, budi posebni, a sada su za livade (čaire) takove zemlje obratjene, i siju se različitim travama, gomoljem i dětelinom za hranu i kèrmu govedah i kućne marve.

Način praviti livade umětne iliti rukotvorne. Kao god što ima zgodah, gdě je mnogo probitačnie livade i pašnjake, koji su suhoparni i prilični za sětvu děteline i žita, podvèrći plugu, isto tako ima usuprot poljah, koja bi probitačnie bilo ukloniti plugu i podvèrći sětvi trave. U drugoj su ovoj zgodi osobito onakve studene, vlažne i měršave ilovače, koje iziskuju mnogo djubreta i radnje, i koje, kad su godišta poněšto vlažna, radnji na put metju nebrojene zapreke. »Takove oranice« veli *A. Young*, »pretvoriti u livade, bio bi po svoj prilici popravak najveći, koi se na njima može učiniti.« Medjutim načini su različni, po kojih se pripravlja zemlja, da može uroditi travom, a i treba da su različni, po razlici zemlje, koristi, koju želimo izvaditi, služeći se u buduće travom, i po razlici inih okolno-

Digitized by Google

stih. Ali ima upravah, koje valjaju za sve načine, ako ćemo da nam sretno podju za rukom. Sve ove uprave mogu se skupiti u dvě glavne:

Pèrva: Ako ćeš oranicu da pretvoriš u livadu, a ti nečekaj, dok ti se zemlja sasvim iztroši i svu jakost (snagu) izgubi.

Druga: Neštedi ni truda, ni vremena, ni radnje, da zemlju najprie što većma očistiš i umèrviš, osim ako je mo. žebiti nedavno travom zarasla bila.

»Ako li ćeš oranicu sasvim iztrošenu da pretvoriš u sěnokošu, a ti ju zasij ili zasadi dvě godine uzastopce plodovi, kao što su kukuruz, korun, topinambur, repa šećernica, ili druga itd., nu valja da ih marljivo okapaš, dosta gnojiš i dobro obradjivaš. Izza kako si spravio létinu, preori njivu i zastri ju preko zime djubretom, i posij na njoj sada, dakle tretje godine jaricu sa sěmenom travnim, samo ju dobro povlači, a orati ju više na prolětje netrebaš.«

Različite vèrsti děteline. Od rodstvah děteline, koja su jurve i kod nas poznata, obdělavaju se izmedju ostalih felah slědeće:

a) Lucerna iliti dětelina švajcarska, jer je iz Švajcarske zemlje u našu domovinu donešena, latinski se imenuje: medicago sativa.

b) Turska iliti grahorska dětelina, pod imenom Esparsette poznata (Türkischer Klee, hedysarum onobrychis), u svakoj će zemiji dobro napredovati.

c) Španjolska iliti štajerska dětelina; ona je golema, cèrljene i rumene boje; ima od ovoga rodstva něka vèrsta sulla (hedysarum coronarium) u Taljanskoj vèrlo poznata.

č) Malena dětelina, běle boje, koju mnogi po němački Mariengrasl imenuju, amo tamo dovoljno poznata.

ć) Saintfoin (Sentfoa) iliti velika kamenita dětelina. *)

Sijanje lucerne iliti děteline švajcarske. Lucernu posij u dobro priredjeno, krepko polje, i to od polovine do konca měseca svibnja, ali sámu za sebe bez ikakvog drugog žita, i nemoj skupariti (cincariti) sa sěmenom. To bi gotovo rekao: kolikogod funtih sěmena više posiješ, toliko će ti godinah polje više živěti! Ako sěme nije posve dobro, a ono 15 funtih na 1 osmak (vagan) neće biti odviše. Manje pako od 10—12 funtih netreba ni uzimati. Sve se ako toga vèrti, da rastje, kad pronikne, zastre sasvimę sve

*) Obilno podučavanje od vèrstah děteline nahodi se u: Riem das Ganze des allg. Futterbaues. Leipzig 1801.

Digitized by Google

polje, i da rastja sebi zamenito klada daju; ako se to uči. ni, tad pèrve godine uséva može se dětelina dvaputa kositi. Nu zatim počemši od druge godine valja marljivo služit se branom, i svaku čistinu, koja bi se pojavila, treba mahom zasijati.

Način upotrebiti ledinu ili pašnjak za sijanje dětelине. Zemlje, koja biaše prosta ledina ili pašnjak, mora se pèrvi put vèrlo duboko orati, pak se može još iste godine u takovu zemlju proja ili helda (hajdina) zasijati, pak ako i nebi baš cělo sazrela, tako se može i zelena marvi za hranu davati, i tako na hasnu gospodarsku obratiti. Ova žita, ako se budu gusto sijala, nepustjaju, da nevaljale travurine (drač) izraste. Poslě kako se žita napomenuta pokose, još iste godine u jesen, t. j. pred zimu poslě Matieva, valja ovakovu novu zemlju drugi put, na plitko preorati, i njoj nikakvo djubre nije od potrebe. U pèrvo pako prišastom prolětju treba istu zemlju tretji put, nu mèrvo dublje nego drugi put preorati, i zubačom, branom za sědbu pripraviti.

Sětva dětelине u obće. Rana i gusta sětva dětelине u obće ima prednost od kasnie i redje, a zato se baš i kaže, »što je gusto, nije pusto,« bolje je dakle dětelina ranie i gustje, nego li kasnie i redje sijati. Akoprem čověk može dětelinu preko godine skoro u svako vreme sijati, ali opet je najbolje i najugodnie u prolětju, i to, kada su već lětna žita posijana. Sěme treba nad brazdama, koje su jurve pozubljene, izsijati, pak zatim okrenutom zubačom zemlju na sěme nagèrnuti, a najposlě valjem povaljati i to zato: da se zemlja za kositbu sasma uravna. Koliko pako sěmena na koi komad po prilici treba uzeti, to će svaki mahom znati, samo ako si je cěli ukroj dobro proštio i zapamtio.

Plěvlenje dětelине. Kada jě poljodělac dětelinu jurve posijao, mora se u pèrvoj godini često i pomljivo plěviti, da nevaljala travurina neproraste, i da nje sěme nesazrie; ali druge godine, i poslě već nije od potrebe dětelinu plěviti, jerbo se je dětelina onda već učvèrstila, pojačila na toliko, da nevaljaloj travi drugčie neda već izrasti tako lahko.

Poljodělac može sěme od děteline sám uhvatiti, i za budnće sijanje čuvati, i ovako se sěme spravlja: druge godine, kako je dětelina posijana, valja ondě, gde je najlěpše, i ne preveć gusto izrasla, jedan komad za sěme ostaviti, i to treba pazku imati, da može podpuno dozreti; je li palo sěme, i kad je zrelo, dobro, to se lahko može poznati, ako su one glavice i mohune, u kojima je sěme zatvo-

Digitized by Google

no, cèrljenkasto-mèrke boje; i ako je tako, onda se moraju stručići, na kojima sěme stoji, odrezati, ter se moraju na takovom městu, gdè větar i zrak prolazi, na rědko slagati, na dan čestokrat okretjati, i tako za sěme sušiti. Najbolje je sěme u zimi izmlatiti.

Rodjenje dèteline. *a*) Lucerna iliti švajcarska dětelina jedanput naredno posijana, u dobroj i sebi ugodnoj zemlji može 10 i više godinah ostati i rasti bez novoga sijanja.

b) Turska ili grahorska dětelina, pod imenom Esparsette, može bez novoga sijanja s uspěhom samo šest godinah roditi.

c) Štajerska golema i veoma hasnovita dětelina rodi u istovetnoj zemlji po 4 godine.

Uredno bi dosta bilo, da si naš poljodělac ove vèrste děteline namakne, ter da lahko rukotvornu (umětnu) livadu načini, i na ovakvi način neće mu hrana (kèrma) za marvu i ostala goveda uzmanjkati, niti će mu goveda u prolětju mèršava biti.

Hranjenje marve skorom (frižkom) dèteljinom. Dětelinskom travom mora čověk marvu na proměnu hraniti, i to tako, n. p. dade se marvi několiko danah od děteline, několiko pako danah od gomoljastih sádah, i ako poljodělcu ova na izměnce naredjena hrana nije po volji, a on neka barem hranu za marvu u lětu na takvi način směša, da za konje i volove iz rukotvorne livade travu, imenovanu dětelinu, zobjom (ovasom), ili grahoricom (grahorom) pomě-ša. A tako i za krave i ostala goveda može dětelinu (makar koje vèrste) s ječmom ili hajdinom pomèšati, ter će u narodnom gospodarstvu dobar korak učiniti. Ovakovo je směšanje poradi toga dobro i zdravo, jerbo se marva neće tako lahko prožderati, niti od jedne ili od druge vèrste skoro nasititi, nego će želju svoju vazdar k hrani zadèržati. Trava se pako od naravne, nu dobre livade, koliko je samo moguće, mora za sěno i otavu čuvati.

Vreme kositbe kako naravskih tako i rukotvornih sěnokošah. Livade (čaire, sěnokoše) moraju se kositi, kada veći dio sádih počme cvasti; jerbo sěmenjastu zreloću radi ploda očikati, to bi bogme narodnom gospodarstvu na uštèrb bilo.

Izkusni poljodělac može za dan $^2/_4$ do $^3/_4$ rali (jutra) pokositi, a za sušenje su po razlici podnebja, vremena 2 i više danah od potrebe. Navadno i u veličini ukupno uzimajući donosi 100 funtih trave 33 funta suhog sěna. Ali što se sušenja dotiče, na to se vèrlo mora paziti; jerbo ako se sěno sasma suho, t. j. osušeno nespravi, može se

Digitized by Google

pokvariti, oplěsniviti, ter tako postaje za svaku živinu pogibelna kèrma.

Spravljanje sěna u obće. Domaćina dobro će učiniti, ako svoj posao oko sěna tako uredi, da može svoje sěno sa travišta još do konca měsesa lipnja skupiti i spraviti, a to ponajviše zato: jerbo će mu měseca sèrpnja žetva na vrat pasti, a k tome još i drugi poslovi navale, ter će tako usilovan biti ovaj ili onaj posao ostaviti. Orudje, koje se kod košitbe, t. j. spravljanja, okretanja i sušenja amo tamo upotrebljava, različito je, nu ipak je najpoglavitie: kosa, vile i grablje.

Travu nevalja kositi, kada je preveć suha. Travu je najbolje kositi, kada je rosna t. j. vlažna, jer se može mnogo lašnje, i tja do zemlje pokositi, i tako poljodělac može više, a i boljeg sěna dobiti. U suhom vremenu, ako nije trava vlažna, veoma je mučno kositi, jerbo kosa odmah suha postane, i nju sveudilj oštreć i bruseć, koliko se samo vremena u taman izgubi; pak k tome kosa po suhom vremenu, kada je trava odveć suha, neće ništa drugo, nego oštre i tvèrdo stojeće struke od trave hvatati i pokositi. Ona pako mlada, mehkana i tanačka trava, koja bi baš mogla sěnu snagu i krepost davati, ostane nepokošena, i tako se izsuši. Pak još i to treba znati: ako se livada kosi, kada je trava odviše suha, to je i za istu otavu škodljivo.

Pokošenu travu nije probitačno naglo sušiti. Travu netreba gusto, nego vazdar rědko razmetati. Izkustvo da sada učinjeno posvědočilo je, da je naglo sušenje na uštèrb, jer se lahko može užgati, jednom rěčju, izkvariti; jerbo nagla suša stegne struke od trave, i u njima zatvori one sitne rupice, kroz koje inače naravnim načinom svoju vlagu izznoje. Ako li se pako ovi struki u plastu ili štaglju od směšane vrućine ili zime omekšaju, tako se stanu znojiti, ter takovim načinom od one vlage sve sěno mora pokvarit se i propasti.

Poplavljanje livadah pred kositbom. Čestokrat se dogadja, da pred kositbom toliko kiše (dažda) imade, da one livade, koje po dolinah, ili pokraj rěkah leže, voda sasma poplavi; u takvom slučaju treba poljodělcu čekati, da još prie kositbe kiša padne, koja će travu u livadi od naplavka oprati; ako li bi se pako dogodilo, da pred kositbom za dugo nebi kiše bilo, i nebi se moglo očikati radi drugih poslovah, tako bi valjalo naplavljenu travu pokositi i dobro posušiti, ali još na travištu, t. j. u livadi prie nego li se

Digitized by Google

odveze, trebalo bi sěno izmlatiti i s vilama dobro otresti, da se tako od praha koliko je moguće očisti; jer će se inače marva, ako se bude s naplavljenim prašnim sěnom hranila, razbolěti, ter bi se mogla i ostala seljanska marva otrovati.

O spravljanju děteline. Kod sušenja děteline treba veću pozornost imati, nego kod sušenja proste trave za sěno. Dětelina, koju poljodělac naměrava za kèrmu spraviti, mora se prie pokositi, nego li počme cvasti, ali po vrućini nije probitačno oko nje raditi, nego se vazdar mora u jutro, ili u večer po rosi preokrenuti, a kad je listje već uvenulo (ne sasma suho), treba je u bagljiće spraviti. Da bi se pako dětelina na onom istom městu, gdě je izrasla, sasma osušila, na to netreba, niti valja paziti, jer će kasno biti, i zato treba nastojati, da je na polsuho, i onda ga treba kući u štagalj voziti i spravljati. Ako se bude čekalo, da se na polju sasma izsuši, tako će listje opadati, i poljodělac će najposlě gole stručke kući svojoj dovezti.

Razměr naravskih livadah k dětelini i zaměnitih proizvodah izmedju se.

Ovo je g. spisatelj uzo iz měsečnoga lista godine 1842. Gledě i ovoga i priašnjih članakah o livadarstvu, uputjujemo na priašnje godine měsečnoga lista, gdě ima vèrlo izvèrstnih članakah.

Hranjenje marve sa sěnom, jednom rěčju s kèrmom. Marljivi kućnik mora znat razlučiti dobru od slabie i zločeste hrane, i poradi toga najbolju hranu potrebuje za slabu marvu, kao što su jagnje, i ovca, koja se još doji, telići i krave, na kojima teoci još sisaju. Kiselim sěnom dobro je konje hraniti, a oni i onako svakojako sěno rado jedu, osobito pako šašasto sěno sladko jedu, a to se može lahko poznati, kada čověk konja na pašu pusti, on tada ona města traži i izbira, gdě šaš i kisela trava raste. Medjutim nije baš od nužde, da se n. p. konjí, volovi, krave, mazge (mule), magarci (osli) i ostala marva sa sěnom ili zobjom, ječmom mora hraniti; i u Englezkoj zemlji hrane konje mèrkvom (žutorepom), bělom repom, korunima, s posijami zajedno poněšto samo poměšanim, i to s veoma dobrim uspěhom i napredkom.

Kupus (zelje).

Od *Pavla Bibića.*

On po većoj časti u podvodnoj i pěskovitoj zemlji pèrti; njemu prija i izpredje (odprie) nagnojena zemlja. Za onaj kupus, kog preko léta uživati želimo, sije se u prolě-

Digitized by Google

tje porano razsad s kelerabom i keljem u razsadnici. Za onaj pako, koi će se za zimu kiseliti, sije se na leji okolo Gjurgjeva, ili s početkom svibnja (Maja), a poslě, kako za razsadjivanje bude, sadi se. Ako bi razsad, čekajući kišu, i omatorio, može se zato opet razsaditi, kad mu se veliko listje do polak odsěče.

Budući da kupus s listjem svojim mnogo okolo sebe města zaprema, to, kad se sadi, uzduž vèrste s 2 stope jednu od druge treba razstaviti, a tako isto i struk od struka; no i kupus pored užeta saditi valja. Dok se neprimi, zalivati ga treba, a kako se primi, i naskoro kiša padne, oko svakog struka zemlju poplitko razpustiti i travu tamaniti valja. Kad se poslě dobro primi, a blaga kiša spusti se, onda preko svega s motikom prekapati i kupus pomalo zagèrnuti valja. Dokle god u měsecu sèrpnju oni žarki dani neprispiju, motika često izmedju kupusa da se nadje; a ako one velike pripeke nastupe, svega se okaniti treba, dokle u kolovoz nestupimo, noći nezahladne i jesenske kiše spuštati se nestanu, — pa onda nanovo oko njega kopati i travu tamaniti treba.

Ako tkogod želi odveć ranog u lěto kupusa imati, a on neka od običnog sěmena kupusnog u jesen tako posije, kako će razsad njegov jošt do zime razsaditi, pa da se do mraza i primi. Na prolětje s njim isto onako postupati treba, kao i s drugim kupusom.

Da bi preko zime sladka kupusa imati mogli, u mnogo se rukuh (načinah) ostavlja. Jedni izčupaju s korenom toliko glavicah, koliko misle, da će im dosta biti, pa poslě izkopaju s 1½ stope duboki jarak, u koi posade kupus, glavicu do glavice, koren dolě okrenuvši; ove glavice posuti treba slamom, a po slami zemlje podosta nagèrnuti, i vèrh načiniti, kako će se kiša slivati. Kad nuždno za kuvanje bude, a ono će se redom odande glavice vaditi. Drugi opet izkopaju s 1½ stope duboku, a 5 stopah ili više široku jamu, u ovu pobacaju jedno na drugo glavice, koje poslě s izbačenom zemljom pokriju, i zemlju uhèrpe tako, kako će se voda preko zime slivati; na ovaj način može kupus do samog ožujka svěž ostati. Jedni ga ostavljaju samo u podrumu ili u komori.

Cèrveni kupus razlikuje se od bělog samo u tome, što je ovo cèrveni, a ono bèli kupus; a dalje ga u svačemu něgovati i raditi valja, kao i běli.

Digitized by Google

Predlozi,

podnešeni uzvišenomu banskoma věću od tèrgovačkoga stališa Varaždinskog.

1. Da se željeznica od Poličanah do Varaždina protegne.

2. Da se ceste u Hèrvatskoj i Slavonii za tèrgovinu prikladne urede i njihovo gradjenje ne županijskim častnicima, nego ljudma od zanata povère.

3. Da se cesta, od Varaždina preko Krapine u Rogatac vodeća, koja se u dobrom stanju dèrži, za tèrgovački drum proglasi.

4. Da se u školama uvede, kao što je to već u Austrii i Štajeru, četvèrta normalna klassa, gdè će se děca sva za gradjanski život potrebita naučiti moći.

5. Ako se za cělu kraljevinu ustrojila bude jedna glavna tèrgovačka škola, da se za sědalište ove škole izabere Varaždin, kao najprikladnie město.

6. Da se mitničká linia prama ostalim austrianskim pokrajinama ukine.

7. Da se mitničke daće revisii podvèrgnu i duhu vremena odgovorno urede.

8. Da se tridesetnička manipulacia — osobito kod cèrljenog buletiranja šećera i kafe — preinači i olakša.

9. Da se měnbeni zakoni točnoj revisii podvèrgnu, kratki ustmeni put u sudu obće uvede, a osobito strog zakon za fallimentarce stvori.

10. Da se na domaće naše rade od gvoždja (željeza), olova, bakra, na kamenitu sol, i na podzemno uglevje osobit pozor obrati.

11. Da se podigne svilarstvo, sadjenje i obdělavanje duvana i hmelja.

Predlozi,

podnešeni uzvišenomu banskomu věću od tèrgovačkoga stališa grada Karlovca, dne 13. *sěčnja* 1849. *godine.*

1. Da se najjevtiniim načinom željeznica izmedju Karlovca i Siska sagradi.

2. Da se Luizina (Ludovika) cesta odkupi, cestovina na njoj proměni, a u Skradu, kao sredini Luizine ceste, da se vozitbeni pověrenik postavi.

Digitized by Google

3. Da se Josipova cesta donapravi, u dobrom redu dèrži, a u Modrušah vozitbeni pověrenik postavi.

4. Da se cesta izmedju Zagreba i Karlovca popravi i u dobrom stanju dèrži.

5. Da se Rěčka luka popravi, a gradjenje senjske luke čim prie dovèrši.

6. Da se sve prepone brodarenja na Savi uklone.

7. Da se tèrgovačka škola u Karlovcu, a realna (na način polytechnicona) u Zagrebu ustroji.

8. Da se transito iz Bosne, osobito gledè brastovih dugah, oblakša.

9. Da se obe polovice Siska sjedine.

10. Da se Lonjsko polje izsuši.

Predlozi,

podnešeni uzvišenomu banskomu věću od tèrgovačkog stališa Rěčkog.

1. Da se tarifa na Ludoviki cesti obali, a svi putovi tèrgovački u dobrom stanju dèrže.

2. Da se dovèrši gradjenje i popravljenje rěčke luke i da se čisti onaj kanal ili blato, kojega potok po logu Rěčine zalegava, a do pribavljenja makine »Cavafongo a vapore« da se čistjenje dosadašnjim načinom obavlja.

3. Da se Sava za plovitvu sasvim uredi i sve prepone uklone.

4. Da se dozvoljena carskom odlukom tèrgovačka i nautička učionica, čim se burno vreme slegne, u život privede.

5. Da se centralno tèrgovačko učilište u Zagrebu uvede.

6. Da se može uvoziti i kovati inostrano gvoždje.

7. Da se može uvoziti kroz ladje za carske magazine inostrana sol, a da se cěna aerarialne soli snizi.

8. Da se poděljuju privilegia za fabrike i industrialne zavode, kako bi se radinost u primorskih gradovih razviti mogla.

Digitized by Google

1849. — Br. 9.

Sadèržaj: O porezi. Od prof. *P. Muhića.*

O porezi.

Od prof. *P. Muhića.*

Nijedno družtvo bez dovoljnih dohodakah svèrhu svoju postići nemože. Ovi tim veći biti moraju, čim veće je i izobraženie družtvo. — Kakogod u svakomu družtvu, tako i u dèržavi potrebna za postignutje obće svèrhe sredstva, na koliko iz dèržavnih imanjah i vladarskih pravah (Regal) dosta dohodilo nebi, doprinositi dužni su članovi po razměru koristi, iz ovog saveza na pojedine ljude proiztičuće.

Varaju se, koji misle, da u neplatjanju poreze sastoji sloboda naroda, ili odlikovanje pojedinih stališah, — svakdanje izkustvo uči nas, da najizobraženii i najslobodnii puci svagda su i najpripravnii bili na podnašanje znatnih teretah, kad se je radilo o sreći i blagostanju otačbine, niti se je lahko od ove obće gradjanske dužnosti tko iznimao, uvěren budući, da nije dično blagotvorstva samo saveza dèržavnog uživati, za svèrhu pako ništa nepridonositi.

Ona stranka posebnih dohodakah, koju dèržavljani za postignutje družtvene svèrhe prinose, zove se poreza, daća, danak, štibra. — Gledè osobe i osobne sigurnosti svi sučlanovi blagotvorstva saveza dèržavnog jednako uživaju, nu gledè sigurnosti imetka velika je medju njima razlika, zato ni prineski nemogu biti jednaki, nego primèrni imetku, izručenom zaštiti javnih institucіah.

Poreza polag raznih predmetah, kojim se nametje, razna imena ima, i razna je upliva u sreću i blagostanje naroda. — Obće poznate vèrsti poreze jesu: od imetka, (Vermögensteuer), od dohodakah (Einkommensteuer), i to, od ukupnih (brutto, Roh-Einkommen), ili čistih dohodakah (netto, Rein-Einkommen). — Od trošenja (Verzehrung-, Consummo-Steuer); ako se ovo trošenje tiče inostranih proizvodah, daća se zove mito, carina, (Zoll). — Svake ove vèrsti poreze dělovanje i upliv u blagostanje naroda dobro promotriti mora dèržava, prie nego porezni ustav uredi i u život uvede.

Slědeć obće mněnje, porezu od dohodakah dèržimo za najshodniu, i izuzamši umèrenu carinu (Zoll), za jedinu vèrst poreze, koja se s načeli zdrave politike, mnogovèrstnim izkustvom narodah potvèrdjene, slaže, i akoprem neima u Europi dèržave, gdě, osim napomenute poreze od

Digitized by Google

dohodakah, i druge nebi se nalaziše, ipak u svima za krajnji temelj i měrilo uzima se, ili bi se barem uzimati morao dohodak onih, koji porezu ovu većom stranom neizravnu platjaju, kao što kod hranovine (akcisse) i carine (Zoll) biva, nu sve ove vèrsti poreze od trošnje jesu samo stranputice, po kojim upraviteljstvo, nemogavši saznati pravi stališ dohodakah posebnih (privatnih), danak ovima primèrno nametnuti tèrsi se, što mu malo kada ili nikada za rukom neizidje. Naravno je, da mi, odobravajuć jedinu porezu od dohodakah (Einkommensteuer), samo čiste dohodke razuměvamo, jerbo ovim samo načinom neoskvèrnjena ostaje jednakost u nošenju javnih teretah, koju kao sveto i neproměnjivo načelo upraviteljstvo svagda štovati i uzdèržati mora.

Kao što su razni izvori posebnih dohodakah, tako raznovèrstna je poreza dohodkom nametnuta, kao: *a*) poreza od zemljištah (Grundsteuer); *b*) poreza od kućah (Haussteuer); *c*) poreza od obèrtnosti (Gewerbsteuer, Industriesteuer); *č*) poreza od glavnice ili kapitala, ili bolje rekuć od kamatah (Kapitalrentensteuer).

Pèrvi i glavni izvor dohodakah našeg naroda jesu zemlje; ove su dakle glavni predmet poreze dèržavne, i naravno glavni predmet skèrbi javnog upraviteljstva i sakupljenih u dèržavnom saboru zastupnikah naroda.

O porezi zemljišnoj.

Što vlastniku od proizvodah zemljišta po odbitom proizvodjenja trošku preostane, čisti zemljišta dohodak (Grundrenten, fundi reditus) zove se. Budući da poreza primèrna biti mora čistomu dohodku pojedinih dèržavljanah, najpèrva je dužnost javnog upraviteljstva, ove dohodke, koliko moguće, točno naznačiti. Posao ovaj, istina bog, mučan je, ali nije nemogućan, tim bolje, jer se ovdè mathematička izvèrstnost niti traži, niti se tražiti može, a kada je jedanput početak učinjen, dělo će, u postanku svojemu nedostatno, tečajem vremena i nastojanjem vrednih i izkusnih rodoljubah izvèrstno postati.

Nebi bilo težko pravednu poreza zemljištem — gruntom — nametnuti, kad bi dèržava *a*) velikoću — prostor — pojedinih zemljištah, *b*) njihovu naravnu plodnost, i proizticući od ovuda čisti dohodak točno znala. Ali ovdè se ukazuju velike tegote, koje su upraviteljstva i zakonotvorstva dèržavah europejskih velikom pomnjom odstraniti tèrsila se, i još se tèrse. Tri su nam načina poznata:

Digitized by Google

1. Priznanje (velovanje, fassio) vlastnikah, pod nadziratelistvom dèržave.

2. Měrenje pojedinih zemljištah po zemljoměrih i uredna procěnba po ljudima, koji su kadri stvar potanko razsuditi (Kunst- und Sachverständige).

3. Procěnba velikoće — prostora — i dohodakah učinjena po razumnim i izkusnim gospodarima polag izvanjskih u oči padajućih znakah i okolnostih, od kojih navadno velikoća čistoga dohodka zavisi.

Da nam pèrvi način nikakve sigurnosti nepruža, očevidno je, i zato ga preporučiti nemožemo, akoprem spoznajemo, da bi u njemu imao puk najveće poručanstvo za jednakost i pravednost poreze ondě, gdě izobraženost i doraslost politička dèržavljanah tolika je, da svaki svoj dohodak procěniti znade, i što je saznao, iz gradjanske je poštenosti i čiste ljubavi k obćemu dobru prigodom porez. nog popisa očitovati pripravan.

Drugi način pruža nam najveću sigurnost, naime měrenje cěle dèržave i pojedinih zemljištah napose, skopčano s urednom procěnbom čistih dohodakah, kako se ovo u dèržavnim imanjima preduzimalo je prie, nego što ih je dèržava u zakup (najam, arendu) dala. Ovo katastriranje s tolikim je troškima skopčano, i toliko vremena potrebuje, da, ako se u dèržavi preduzme, tako se urediti mora, da se proměne, tečajem vremena nastajuće, u knjige zemljišne, prigodom pèrvoga katastriranja sačinjene, ubi lježiti, i ako bi se nègda ponoviti imale, isto ponovljenje bez svakoga měrenja iz starih knjigah urediti može, inače cěli posao nije vrědan truda, ni velikih novčanih trošakah s njime neobhodno skopčanih.

U dèržavi srednjenapučenoj měrenje, mappiranje i procěnba jedne □ milje može se računati na 3000 fr. srebra, dakle katastriranje Hèrvatske i Slavonie, izuzamši vojničku Krajinu, 351 □ milju uzimajuć, stajalo bi 1,053,000 fr. ili godišnje kamate, koje bi narod platjati morao, da kako u većoj porezi, iznosile bi 63,180 fr. za Hèrvatsku i Slavoniu skupa s Krajinom 779 □ na 2,337,000 fr. srebra, ili kamate 138,420 fr. Dalje promisliti treba, koliko zemljoměrah bilo bi potrebno, da se ovaj posao, jedanput započet, nepretèrgnjeno nastavljen, kroz nèkoliko godinah dokonča.

Měrenje zemaljah i uredjenje krajobrazah ili mappah dèržava potanko prepisati, t. j. uredbama svojim ravnati nemože, jer ovo spada na umětnost, svoja pravila imajuću, koju dèržava po volji svojoj preinačiti nesmě; uštanovanje

Digitized by Google

može i mora imati nadzorničtvo, i ovo će izvèršivati po svojim ljudma, koji istu stvar izvèrstno razumiju; tako će izvěstitelj (predložitelj, Referent) gradjenja kod banskog věća uměstjen, i na koliko ovaj sám prispio nebi, pridružiti mu se imajući ravniteljni zemljoměr u Hèrvatskoj (dirigirender Ingenieur) cěli posao měrenja i mappiranja nadzirati, ravnati, i gdě bude od potrebe, kontrollirati i izpraviti, naime ondě, gdě bi dotični zemaljah vlástnici kakve tužbe podigli. Měrnici, koji budu posao ovaj poduzeli, onda će se konačno izplatiti, kada mappe koje okolice sgotovljene dotičnomu poglavarstvu predadu. — Ako na jednu □ milju uzmemo 4 zemljoměra, i htěli bi posao za 11 godinah dovèršiti, morali bi imati 32 věšta zemljoměra, za ove se toliko brinuti nemoramo, jer slavna naša Granica ima izvèrstnih sinovah, koji, kada mir domovini povrate, drage će se volje latit ovoga posla, koi je za blagostanje cěle domovine od velike važnosti, inače bi težko bilo pribavit toliko věštih ljudih, još ako i to u obzir uzmemo, da bi se morali brinuti, kamo s njima po dovèršenom poslu.

Za prištediti troške posla ovoga, odredjeno je bilo g. 1802. u Francezkoj, kada se je katastriranje počelo, da se samo 1800 občinah izměri i uredno procěni, ove bi onda služiti imale za primèr u procěnjivanju ostalih; ali za kratko uvidivši slab uspěh ovog postupanja odrediše godine 1803, da se sve občine ukupno izměre, ali ne pojedina zemljišta; ovim načinom biaše uvedena jednakost poreze medju občinami, nu ostade velika nejednakost gledě pojedinih u občini gospodarah, jer znala se je velikoća občine, ali ne pojedinih zemaljah. — Za odstraniti i ovu nejednakost moradoše napokon g. 1808. poduzeti dugotrajni i s velikim troškom skopčani posao, troški biahu cěnjeni na 150,000,000 frankah, i godine 1817. od 38,990 občinah biaše izměreno 10,155., precěnjeno 8337, a čisto gotovo samo 6521.

Kada su zemljišta, kako treba, izmèrena, preduzeti se ima procěna čistih dohodakah; ova se na svakom zemljištu napose i potanko opetovati nemože radi prevelikih trošakah, koji bi se tim načinom prouzročili; dosta je sva zemljišta u dèržavi gledě svoga položaja, plodnosti i drugih u gospodarstvo upliv imajućih okolnostih u stanovite rede (klasse) razděliti, onda će dosta biti čisti dohodak pojedinog polja svake klasse uredno proiznaći, i druga zemljišta u svoje klasse uvèrstiti. Akopem dèržava na najmanje razlike plodnosti obzir uzeti nemože, to jest, akoprem

Digitized by Google

nemože toliko redovah ili klassah ustrojiti, kolika je medju plodnostju zemljištah u dèržavi postojećih razlika, ništa nemanje falila bi, ako bi jih premalo uzela ; gledeć na okol. nosti ukupne domovine naše, i raznu plodnost raznih predělah uzeti možemo najmanje 6 redovah ili klassah. — U razredjenju pako ovom postupalo bi se ovako:

Političko razděljenje dèržave na županie, ovih pako na kotare, i u obziru poreznog uredjenja zadèržati se ima, nu ako bi se potrebno vidilo, za umaljenje trošakah, mogla bi se i dva kotara u jedan spojiti. Za svaki porezni kotar odredila bi se tri cěnitelja, ovi moraju biti ljudi razumni, poljskom gospodarstvu věšti, i za odstraniti svaku sumnju pristranosti takovi, koji u onom kotaru nikakva zemljišta neimaju, inače pako sve okolnosti, u gospodarstvo onog kotara upliv imajuće, dobro poznadu. Ovi cěnitelji izabrati će jednu okolicu, n. p. jednu ili dvě obćine istoga kotara, ovdě će pregledati i prosuditi naravnu plodnost toliko zemljištah od svake vèrsti poljskoga gospodarstva, da medju njima dovoljni broj redovah ili klassah dobiti mogu najbolje zemlje u pèrvi, najgorje i stražnji red postavivši, ostale razměrno u sredinu uvèrstiti mogu, na primĕr oviuh zemaljah imadu se razrediti (klassificirati) ostale u obćini ležeće. U drugim obćinama laglje će biti postupanje, buduć za uvèrstjene u svoje rede zemlje pèrve obćine za izgled služiti mogu. Kada su već zemljišta čeloga kotara u klasse razredjena, mora se preduzeti cěnjenje čistoga dohodka, svakoj klassi pripadajućega, — najprie se ukupni dohodak polja, livade, vinograda itd. tu proračuna, što raznmnim i věštim gospodarima, kao što moraju biti cěnitelji, težko biti neće, tim manje, jerbo će ovi dèržani biti u ovom poslu pozvati starešine one obćine, u kojoj se cěnjenje poduzima, i vlastnike cěnjenih zemljištah, koji će cěnitelje pozorne učiniti moći na mnoge městne okolnosti cěniteljem nepoznane, tako će se ukupni dohodak, (iznosak, Ertrag) zemljištah svake klasse iznaći. Od ukupnog dohodka odbiti se moraju troški za obdělanje, usěv, žetvu i spravljenje proizvodah potrebni, i ove će opredĕliti cěnitelji primĕrno okolnostima obćine, ili kotara dotičnoga; buduć pako, da se poreza u gotovom novcu platja, mora se na cěnu proizvodah obzir imati, i drugčie cěniti polja u susědstvu većih varošah, ili drugih tèrgovini priličnih městah, a drugčie u okolici zatvorenoj, slabo napučenoj. Akoprem se arenda, ili najam za čisti dokodak uzeti nemože, ovaj bo se medju vlastnikom i arendatorom dĕli,

Digitized by Google

može ipak arenda, koja se u stanovitom městu od jednoga jutra polja platja, služiti cěniteljem za izgled; tako znamo, da čověk u mnogim okolicama domovine naše za jedno jutro niti 2 fr. srebra dobiti nemože, gdě u okolici Zagreba i 20 fr. dobije, zato se i zemljišta okolo Zagreba drugčie cěniti moraju, nego u zabèrdju požežkom. I kupovnu cěnu zemljištah mogu upotrebiti cěnitelji barem za ravnilo; istina je, da kamate kupovne cěne nesmiju se izravno uzeti za čisti dohodak zemljišta, jerbo nezavisi samo od ovoga cěna kupovna (Marktpreis) budi povećih imanjah i gospodarstvah, budi pojedinih njivah, livadah, ili vinogradah, — ali se věndar po njoj u mnogim slučajima cěnitelji ravnati mogu; cěna se uzme srednja (Mittelpreis, Durchschnittspreis) od više godinah i ustanovi se unapred za stanovito vreme, poslě kojega se opredělenje srednje cěne na novo preduzeti ima, navadno je uzeti srednju cěnu od 15—20, najviše 25 godinah, — cěne ove, koje se saznati mogu iz posebnih i javnih izvorah, skupa se sbroje, summa se razděli kroz uzeti razměrni broj 15., 20. ili 25. i dobije se srednja cěna.

U klassificiranju zemaljah na dva načina postupati se može, naime

a) redi ili klasse protegnu se na cělu dèržavu, to jest, zemlje u cěloj Hèrvatskoj i Slavonii najbolje postave se u I. klassu, ovima bližnje u II. klassu, najgore u VI. — i ako koja okolica dobrih zemaljah nebi imala, ondě se pèrva, i možebiti druga klassa nebi postavila, nego najbolja okolice one zemlja, koja je gledě svoje plodnosti i drugih okolovštinah zemljama tretje klasse predělah plodnih spodobna, došla bi i ovdě u tretju klassu, n. p. najbolja zemlja kotara X. prispodobiti se može zemlji druge klasse kotara Y. — dodje indi u drugu klassu — uzamši ovaj način klassificiranja, mogli bi u cěloj domovini našoj za svaku klassu uzeti isti čisti dohodak. — Nu buduć da ovo klassificiranje poradi težkoće medjusobnog porazumljenja cěniteljah po dèržavi raztrešenih uvesti se nemože, izvan da bi cěnjenje u cěloj dèržavi istim ljudma pověreno bilo, zato

b) redi ili klasse uzmu se u svakom predělu napose, bez obzira na druge, osobito dalje okolice i obćine, ali ovdě nije dosta u red ili klassu uvèrstiti zemljište, nego izvan toga neobhodno potrebito je čisti dohodak svake klasse polag městnih okolnostih naznačiti, inače bi se kri-

Digitized by Google

vica učinila onima, kojih zemljišta u okolici manje plodnoj lože, što se vidi iz slědećega:

	1. kl.	2. kl.	3. kl.	4. kl.	5. kl.	6. kl.
Občina *A.*	6 fr.	4 fr. 40	4 fr.	3 fr.	2 fr.	1 fr.
Občina *B.*	4 »	3 » 10	2 » 40	1 » 50	1 »	30 kr.

U račun čistoga dohodka uzeti se moraju sve koristi (emolumenta) sa zemljištem skopčane, kod imanjah plemićkih, koja su do sada bila u uživanju tlake, i drugih sada ukinutih preimućtvah, sva ova naravno izostaju, zemlje njihove sada su u svemu jednake zemljama svakoga drugoga vlastnika, ali ako, i na koliko bi vlastnici ovakvih imanjah nakanadu za izgubljena preimućtva u buduće dobili, onda se i ova okolnost u cěnjenju čistih dohodah uvažavati mora.

Kuće i ostala stanja, koja ili sám vlastnik, ili njegovi ljudi, — činovnici, služběnici — uživaju, u popis i procěnu neće doći — koje pako u najam dane, uredne dohodke nose, imaju se u srednjoj cěni sedmogodišnjeg dohodka popisati, odbivši u ime popravka i uzdèržanja 25% istih dohodakah.

Kamenarnice (Steinbrüche), ciglane, vapnenice ili krečane, dućani cěne se polag sedmogodišnjeg dohodka, odbivši, gdě je potrebno, stanovitu summu u ime trošakah.

Svaki pojedini, i svaka občina, koja pravo kèrčmarenja ili mesarenja uživa, primèrnu čistomu dohodku daću platjati mora, i ovdě se može uzeti srednji dohodak sedam godinah, odbivši za uzdèržanje potrebnih stanjah stanovitu summu, koja više od 20%, manje od 10% iznositi nesmije.

Na isti način cěniti se mogu mlini, bili oni vodenice, větrenjače ili suhare. — Od ukupnog dohodka i ovdě se odbiti moraju troški za uzdèržanje i popravu stanjah, kanalah i druge spravě, koji troški ipak nebi směli nadvisiti $^1/_3$ ukupnog dohodka, ako bi pojedine obitelji za svoju posebnu porabu mline imale, ovi se urednom porezu podvèrći nemogu. Vèrti (bašče) sljivski, voćnjaci, ako su veći i znatnu korist vlastniku donose, ili će se napose polag čistog dohodka procěniti, ili će se u jednu klassu poljah uvèrstiti; ako su neznatni, od poreze prosti ostati moraju, to isto valja i od vinogradah.

Glavna podpora poljskoga gospodarstva jest gojenje marve, koje kao drugdě, tako i kod nas najužje s poljodělstvom je skopčano, i malo kada se kao posebna struka

Digitized by Google

gospodarstvs nalazi. Rogata marva, bez koje se polja obradjivati nemogu, od poreze prosta biti mora, koja je poradi promicanja poljskog gospodarstva u mnogim, inače dosta obtèrèenim dèržavama, u najnovie vreme ukinuta, izvan ako tko preko svoje potreboće iz spekulacie gojenje marve u velikom poduzme, onda mu se mora primèrna porèza nametnuti. Timarenje ovacah, kèrmakah, osobito u većem broju, smatrati se ima kao posebna struka gospodarstva poljskoga, i primèrno čistom dohodku, po izkušnim gospodarima opredèliti se imajućem, porezi podvèrći.

Gojenje pčelah i bubah možemo smatrati kao izvanrednu pomnjivost, koju dèržava štediti, a ne tèršiti mora.

Ako vlastnik zemlje na zemljištu svojemu fabriku ima, od ove urednu štibru kao i ostali fabrikanti platiti ima. Ako je fabrika u najam dana, onda se vlastnik porezi podvèrći ima polag čistog dohodka, koi se po velikoći zakupa (najma, Pachtgeld) pročèniti može, zakupnik (najamnik, arendator) pako platit će urednu daću od obèrtnosti (Gewerbsteuer) polag načelah, koja će se nižje navesti.

Isto valja od najamnikah i vlastnikah zemaljah ili imanjah. Vlastnik naime platit će od čistog dohodka, koi se u najmu (Pachtgeld) nalazi, i navadno po ovomu ravna, najamnik pako platja od svoje obèrtnosti primèrnu porezu.

Šumarstvo u domovini našoj još se nije popelo na onaj stupanj savèršenstva, na kojem se u drugim dèržavama nalazi, gospodar malo kada će sám znati približno stališ dohodakah, koji mu iz šume teku; mnogi su poremetjene financie svoje šumom u red postavili, ali su i šumu, dakle kapital potrošili i dohodak njihov nije bio pravi, čisti dohodak, koi mora bez uštèrba glavnice teći. Ako čisti dohodak šumah hoćemo da proiznadjemo, najprie se moraju šume po zemljomèrih izmèriti, onda će moći ljudi ovoj struci gospodarstva vèšti proračunati, koliko jedno jutro *a*) u ime žirovine, kamo naravno i bukovica spada, — *b*) koliko u ime prodaje dèrvah svake vèrsti na godinu uredno donose; u cènjenju žirovine ima se uzeti srednji dohodak, najmanje 15 godinah — da se godine dobre i zle izravnaju, od proračunanog ukupnog dohodka odbiti se mora trošak, kog gospodar na šumsko gospodarstvo uredno učiniti mora, i to polag mèstnih okolnostih, koje se ovdè naimence navesti nemogu.

Kako se pročèniti ima čisti dohodak rudah, — budući da rudarstvo na osobitu, važnu i u našoj domovini još malo

Digitized by Google

izobraženu, bolje rekuć kultiviranu znanost spada, — temeljito naznačiti mogu samo ljudi izkusni.

Pošto su procěnitelji po gori navedenim načelima posao dovèršili, dužni će biti popis svoj svakoj občini čim prie priobćiti, gdě će sva dotična pisma najmanje kroz dvě nedělje danah svakomu občine članu pristupna biti, i ako bi koi zaželio, budi postavke njega se tičuće, budi cěli popis si pribaviti, neka mu dozvoljeno bude prepisati, ali po drugomu prepisati dati; kada je občina, ili kada su pojedini članovi svoje opazke gledè popisa učinili, ove opredělјeni u svakoj županii odbor, sastojeći iz věstih i nepristranih ljudih, pregledati, presuditi, i stvar sebi pověrenu što prie rèšiti mora, i ovo pismenom odlukom izreći. Koi s odlukom županijskog odbora zadovoljan bio nebi, prosto će mu biti pritužit se kod osrednjeg dèržavnog upraviteljstva u Zagrebu, koje će stvar konačno rěšiti; tek po konačnom rěšenju ovom ustrojit će se tako zvani katastar, t. j. popis zemljištah porezi podvèrženih, gledè velikoće, kakvoće čistoga dohodka itd. — Ovaj katastar navadno sastoji iz dviuh stranah (knjigah?).

A) Knjiga zemljišna glavna (liber funduális principalis) sa slědećim rubrikama:

1) Pod tekućim brojem ime vlastnika.
2) Broj mappe velike, pod kojim se zemljište nalazi.
4) Broj odsèka ili sekcie.
4) Vèrst zemljišta: polje, livada, vinograd itd.
5) Red ili klassa: 1. 2. 3. 4. 5. 6. klassa.
6) Ukupni dohodak.
7) Čisti dohodak.
8) Rubrika za porezu, koja će prazna ostati, dok se poreza neopredělі.
9) Pozivanje (provokacia) na knjigu supplementalnu.

B) Knjiga proměnah (supplementalis), u kojoj se zabilježiti moraju sve proměne, koje su se gledè vlastnikah, velikoće itd. zemljištah dogodile. — Jedna ili druga od ovih knjigah mora u 6. br. sadèržavati imena sviuh vlastnikah po redu abecedarnom, a još bolje bi bilo uvesti:

C) Tretju knjigu, ova bi sadèržavala: *a*) imena vlastnikah po redu abcedarnom; *b*) naznačenje komadah, koje vlastnik u raznim njivama (Flur) ima, s brojom mappe, i cěnjenim čistim dohodkom; *c*) poziv (Berufung) na glavnu knjigu, gdě se svaki komad polja opisan nalazi; *d*) naznačenje lista, gdě su proměne zabilježene. Izvan toga se na jednom knjige listu zabilježiti ima srednja cěna proizvodah,

Digitized by Google

i vreme, za koje ova cčna valjanost ima, — n. p. cčna srednja pšenice 2 fr. 40 kr. od 1840—1860. g. Ovako uredjen katastar ne samo što je jedini način za uvesti pravednu jednakost u podnašanju javnih teretah, nego izvan toga služiti će za osiguranje negibivoga imetka, i uklonit mnoge pravde (parnice), koje se poradi granicah medju oblastima i pojedinima radjaju.

Najizvèrštnii katastar tečajem vremena postati će nedostatan, ako se brinuli nebudemo, da se proměne, malo po malo nastajuće, točno pobilježe, i kada uztreba, pomoćju ovih bilježakah novi katastar bez velikoga troška urediti može. — Za postići pako ovu svèrhu potrebno je i kod županiah, i kod osrednjeg upravitelistva narodnoga ustrojiti poseban odsèk, koi, da se broj činovnikah, i javni troški nepovekšavaju, iz služećih već činovnikah barem stranom sastaviti se može. U ostalom ustrojenje takvih odsèkah zavisi od ustrojenja političkog upravljanja cèle dèržave, na pèrvom dèržavnom saboru preduzeti se imajućega.

Ovo su u kratkom glavna načela, kojih se ima dèržavno upraviteljstvo u procčnbi čistih dohodakah, s redovnim měrenjem skopčanoj, dèržati. Nu dvoje nam se ovdè pitanje radja, koje rèšit moramo: 1) kakvu će poreznu sistemu poprimit dèržava dotle, dok se posao gori napomenuti, naime katastriranje nedovèrši, koi najmanje 10—12 godinah potrebuje, 2) je li ona točnost, koju nam uredno měrenje i procčnba osigurava, i jednakost u porezi, koju dèržava uvesti želi, vredna tolikih žèrtvah, hoće li dèržavljani kakvu znatnu korist počutiti od ove točnosti ondè, gdè je dèržava slabo napučena, gdè zemlje velike cčnè neimaju, i gdè je poreza zemljišna neznatna, gdè mala u velikoći — prostoru — polja razlika toli važna nije? Naravno da ćemo dobiti za odgovor, da se stara sistema privremeno zadèrži, dok se novi porezni ured nepripotovi. — Ovo zadovoljiti može u dèržavi, gdè je dosad kakvi takvi red u porezi bio, ali ne kod nas, gdè zemlje porezi podvèržene nèkako, — a plemićke, od porezi proste, nikako cčnjene nebiahu, a ovih poslèdnjih zemaljah kolikoća velika je. Iz osnovah saboru ugarskom g. 184$^{3}/_{4}$ podnešenih slèdeća data vadimo, koja se neposredno domovine naše tiču: Hèrvatska provincialna ukupno u 3 županie, ima na priliku 2,293,276 ralih, — odbivši od ovud neznatnu nèkolicinu na varoši, porezi podvèržene zemlje iznosile su 441,519 ralih, proste od porezi plemićke 1,821,475, dakle 1,379,956 ralih više biahu proste, nego porezi podvèržene

Digitized by Google

zemlje u trim županiama Hèrvatske. U Slavonii provincialnoj 2,279,943 rali, odbivši opet neznatni broj na varoši, pod porezom biaše 748,200 a prosto 1,523,031 ralih. — U zagrebačkoj županii od 1,439,964, biaše samo 204,207 ra. lih podvèrženo porezi, — a preko 1,230,000 prosto. Od ovuda se vidi neobhodna potrebоća što skorieg uredjenja, barem privremenoga. Za postignutje ove svèrhe služit će nam način napomenuti, naime procènba prostora i čistih dohodakah učinjena po razumnim i věštim gospodarima, polag izvanjskih, u oči padajućih znakah i okolnostih. U predmetu ovom upraviteljstvo najprie se pobrinuti mora, da se u dotičnom okružju posao procènbe, ili holje rekuć, ravnanje posla pověri ljudma, koji su ne samo znanstveno izobraženi, nego koji i praktičnu sposobnost, dužjim izkustvom pribavljenu, imaju, i što je od velike važnosti poradi svoje vrědnosti obće pověrenje u dotičnom predělu uživaju. Ovi pověrenici u procènbi ravnati bi se mogli u obće po gori navedenim načelima, a napose po okolnostima města; za procènitelje pridružit će im se gospodari poljski, ne samo izmedju gospode, nego i izmedju razumnih i pověrenje občinah imajućih poljodělacah, i to da se svaka summja odstrani, mogli bi se po primèru Francezke uzeti vazda poljodělci iz bližnje okolice, kojim su sve městne okolnosti, od kojih velikoća čistoga dohodka zavisi, iz izkustva poznate. Ovi cěnitelji pod rukovodjenjem javnoga pověrenika morali bi *a*) prostor (Flächeninhalt) svakoga zemljišta po oku (Augenmass) prosuditi, u dvojbenim samo slučajima lancem izměriti, što će ipak malo kada biti potrebno, osobito ako su cěnitelji razumni, nepristrani, poljskom gospodarstvu věšti ljudi, — i ako već ima u okolici izměrenih zemljištah, koji cěniteljem za primèr služiti mogu; — *b*) čiste dohodke procènit će polag načelah gori navedenih; za tu svèrhu služit će děljenje zemljišta glede ploda na klasse, kojih će najmanje 6 uzeti, u opredělјenju dohodka svake klasse mogu se ravnati ili polag arende, ili cène kupovne, koje 6% kamate približno će naznačiti čiste dohodke.

Druga vèrst zemljištah jesu kuće, koje, na koliko uredne dohodke nose, porezi se podvèrći mogu, i poradi načela jednakosti u podnašanju obćih teretah podvèrći moraju. Kuće seljakah stranom nikakvih dohodakah nenose, stranom smatrati se moraju kao orudje i sredstva obèrtnosti poljske, to jest, kao kapital u ovu vèrst obèrtnosti uložen, i zato od svake poreze proste biti moraju. — U

Digitized by Google

ovoga istoga uzroka proste će biti fabrike svake vèrsti, jerbo dohodak ovih stanjah smèšan jest u dohodku obèrtnosti rukotvorne, koi dohodak polag niže navedenih načelah porezi se podvèrći ima, — izvan ako stanja fabrike nisu vlastitost fabrikanta, onda će vlastnik, kojemu fabrikant najmovinu platja, kao svaki drugi, čisti dohodak imajući, po razměru ovoga dohodka, porezu platiti. Mučno je nadalje kućnu porezu nametnuti stanovikom pomanjih městah, premda pod imenom varošah dolazećih, koja se gledè blagostanja svojih stanovnikah mnogiput od selah malo ili ništa nerazlučuju, i u ovima dakle kuće ili čisto proste ostati mogu, ili će pako poreza biti uměrena, okolnostima města i pojedinih stanovnikah primèrna.

U varoših, gdè kuće uredne dohodke nose, mora se katastar, ili popis kućah napraviti; ako gospodarstvo varoša u redu je, posao niti će biti vèrlo težak, niti s velikim troškom skopčan.

Ako bi htèli s němačkom točnostju postupati, morali bi:

1) naznačiti velikoću, i opis (Beschreibung) kućah. U ovom opisu navesti kate (Etagen), — obitaone (bewohnbar) sobe svake vèrsti, i druge ovamo spadajuće prilike, kao što su kuhinje, izbe, pivnice, magazini, itd;

2) Osnovati klasse od sobah, ovih može biti više ili manje, po městnim okolnostima, — navadno se uzima pet:

Pèrva klassa sadèržava u sebi sobe malane, tapetovane, parketirane u najugledniim okolicama varoši, i u najproštimaniim katima.

Druga klassa. Sobe iste vèrsti, nego ili razi zemlje, ili u tretjem katu, ili u neznatnoj okolici varoši, ili pako u središtu varoši s izgledom u dvorište.

Tretja klassa. Sobe srednje vèrsti u okolici uglednoj, gdè većom stranom srednjeg stališa ljudi prebivaju.

Četvèrta klassa. Sobe iste věrsti, ako su na strani, ili u tretjem katu, ili u dvorištu.

Peta klassa. Sobe proste, u kojima siromašni svèt obitava.

Za svaku vèrst sobah ustanovi se srednja cěna dohodakah, uzamši popreko (im Durchschnitt) najmovinu na primèr poslědnjih 10 godinah. — Druge prilike, naime kuhinje, izbe, itd. valja po primèru sobah procěniti. — Kratji put, za našu porabu dovoljnu sigurnost pravedne procěnbe pružajući, jest procěnba kućah polag kupovne cěne, budući da u dèržavi, u kojoj tèrgovina i obèrtnost, osobito pako

Digitized by Google

věresia, ili kredit poněšto cvate, u kojoj sigurnost osobe i imetka vlada, uredno se ěna ova ravna po velikoći dohodakah. Akoprem kamate uloženoga u kuću kapitala nemožemo izravno uzeti za čisti dohodak kuće, ipak će moći služiti ěniteljem za ravnilo, i ako se kupovna ěna samo několiko kućah svake vèrsti znade, ove će biti kano priměri za ěnjenje drugih — a mnogih kućah ěna mora se saznati iz kupovnih listovah — fassiah. — Niti je nemoguće saznati najmovinu (Hauszins) mnogih kućah i polag ove opreděliti čisti dohodak. Za pravedno u ovom predmetu postupati, mora se od ukupnoga dohodka svake kuće odbiti;

a) summa za uzdèržavanje kuće potrebna;

b) summa stanovita u ime ginućeg kapitala u zidanje kuće uloženoga, ostalo će biti čisti dohodak:

Na priměr kuća stoji . . . . 12,000 fr.
i nosi 5% to jest . . . . 600 »
Ovih 600 fr. jest ukupni dohodak, odbiju se 1) za uzdèržavanje 40 fr.
2) 1% kao naměštenje ginućeg kapitala . . . 120 »
Skupa 160 fr.
Ostane 440 »

čistoga dohodka, kojemu se poreza nametnuti može. Za prikratiti posao, može se uzeti popreko stanovita summa, koja se od ukupnog dohodka odbije, navadno se $^1/_3$ uzima, ostalo se smatra kao čisti dohodak.

Ovaj katastar mora se za nèkoje vreme ponoviti, osobito ako se u dèržavi, ili u varoši znatne proměne učine.

Zanati, fabrike, rukotvornice, tèrgovina dolaze navadno pod ukupnim imenom obèrtnosti gradjanske, industrie. Da se po razměru čistih dohodakah porezi podvèrgnuti moraju, zahtèva načelo věčne pravde i jednakosti. — Ali kako k cilju doći? — Prostor zemljišta izměriti, troške obdělavanja proračunati, rěčjom čisti dohodak barem s velikom vèrojatnostju naznačiti možemo, što kod obèrtnosti većom stranom pozornost našu izběgavà. Raznost zanata velika je tako gledè svoje vèrsti, kako i gledè potrebnoga kapitala, a i kod jednorednih zanatah dohodak od toliko raznovèrstnih, i često se měnjajućih okolovštinah zavisi, da se sa sigurnostju nikako opreděliti nemože. Strogo iztraživanje, i možebiti pregledavanje knjigah slobodu gradjan-

Digitized by Google

sku vrědja, da, i uništuje; umětno pako proračunanje, kao što ga někoji theoretici preporučaju, često vara, a malo kada, i onda slučajno istinu odkriva, s druge strane gledè sigurnosti nikada se nemože prispodobiti ova vèrst dohodakah onima, koji se iz zemljištah dobivaju. — Obèrtnost zavisi od osobe, i na koliko je čisto osobna (persönlich), podvèržena je svakoj pogibelji i nestalnosti, kojoj život čověka podvèržen biti običava. Ovo u obće napomenuti za nuždno nahodimo, jerbo će nam morati u procěnbi obèrtnosti, i nametu poreze za pravilo služiti.

Za iztraživanje čistih dohodakah obèrtnosti jedino nam sredstvo ostaje, naime procěnba po ljudma věštim polag izvanjskih znakovah, koji nam barem približno dohodak pokazuju; takvi znakovi jesu: stanja za těranje zanata potrebna, makine, nastroji, sprava potrebnog materiala, količina gotove robe, vèrst ili fela obèrtnosti, rěčju stojeći (fixes), tekući (umlaufendes, oder Betriebs-Kapital) — i osobni kapital; ovaj poslědnji sastoji u sposobnosti i věštini obèrtnika.

Za cěnitelje moraju se uzeti ljudi, koji vèrst obèrtnosti, ili zanat, koi se procěniti ima, iz vlastitoga izkustva poznadu — kojim su poznane okolnosti městne u obèrtnost upliv imajuće, i barem poněšto poznata načela, po kojima upraviteljstvo dohodke obèrtnosti procěniti kani. Najsigurnie će postupati procěnitelji, ako zanatlie na stanovite klasse razrede, i svakoj klassi svoj dohodak opredělе. — Za polakšati procěniteljem posao, razredjenje ili klassifikatiu u obće može ustanoviti upraviteljstvo, uzmimo n. p. da najveći dohodak obèrtnika jest 3500 fr., najmanji 150 fr., možemo medju ovima dvima skrajnostima sastaviti još deset klassah, tako da ih ukupno bude 12. — Razredjenje pokazuje slědeća tabella:

1. klassa	3000 — 3500 fr.		7. klassa	600 — 650 fr.
2. »	2100 — 2900 »		8. »	500 — 550 »
3. »	1600 — 2000 »		9. »	400 — 450 »
4. »	1100 — 1500 »		10. »	300 — 350 »
5. »	800 - 1000 »		11. »	200 — 250 »
6. »	700 — 750 »		12. »	150 — 190 »

Ova tabella u mnogim iztiskima štampana predala bi se pověreniku, koi bi procěnbu rukovodio; ovaj bi ju priobćio svakom cehu, izabrani pako iz ceha ugledni i proštimani gradjani imali bi pověreniku svagda na ruku ići. Svaki ceh bi opredělio klasse, u koje se svaki u ceh spa-

Digitized by Google

dajući staviti mora, n. p. ceh krojački opredĕli za svoje ljude klassu 5. do 10., tako da se najbolje stojeći u 5. — najsiromašnii u 10. klassu, ostali pako u ostale medju ovima stojeće klasse stave. Povĕrenik bi se mogo iz mnogih izvanjskih okolnostih osvĕdočiti, je li se svaki sdušno cĕnio, zadovoljnu će kontrollu u istim gradjanima imati, koji okolnosti svojih sugradjanah ponajbolje poznaju, i neće dopustiti, da se bogatii sused, zatajenjem svojih dohodakah, nošenju javnih teretah ukloni, kojih će stranka na siromašniega pasti. Kad bi se zanatnik u stanovitu klassu stavio, onda bi povĕrenik i pridružena mu iz gradjanah sastojeća kommissia ili odobrila, ili izpravila; koi nebi s odlukom kommissie zadovoljan bio, podnio bi svoju tužbu opredĕljenom za taj posao sudu, koi bi stvar konačno rĕšiti imao.

Osim gori navedene klassifikatie služila bi za ravnanje slĕdeća tabella:

Ime	Klas. ili red		Dohod.	Konačna odluka		
	po vla. procĕn.	*po pro. komis.*		Red	Dohod.	Poreza
Jakov N.	5	4	1400 fr.	4	1200 fr.	2% 24fr.
Petar N.	8	8	550 »	8	550 »	itd.
Ilia N.	10	9	450 »	9	400 »	
Marko N.	11	10	300 »	11	250 »	

Rubrike i glava ove tabelle moraju biti tiskane, iste pako rubrike napune se prigodom procĕnbe, kako se u primĕru vidi. Pĕrva rubrika sadĕržava ime, drugu obĕrtnik sám dopuni, cĕneć se po svojemu mnĕnju, tretju i četvĕrtu rubriku izpuni kommissia, koja i opredĕli dohodak polag tabelle br. 1. — petu i šestu pako sud, koi stvar konačno rĕšiti ima.

Ovakvim postupanjem ugnuti će se dĕržava svim neprilikam i neugodnostim, koje su sa strogim iztražívanjem dohodakah nepomanjkavo skopčane, — je li mathematičku izvĕrstnost, točnost postiglo upraviteljstvo, o tomu ni pitanje biti nemože, jerbo ju ovdĕ nikada postići neće, ma koja sredstva upotrebilo; zadovoljno biti mora, ako se samo istini približi.

Odbor u predmetu izvanredne poreze plemićem nametnuti se imajuće iz sabora ugarskog godine $184^{3}/_{4}$ izaslan u kratkom ovako je postupao: Dohodke fabrikah i

Digitized by Google

tèrgovine velike i male cěnio je po velikoći uloženoga kapitala — 5% ovog kapitala uzeo je kao čisti dokodak. Da bi se kapital prometni samo približno naznačiti mogo, onda bi prócěnbu ovu za izvèrstnu dèržali, izim neznatnosti cěnjenoga dohodka, jer ako obèrtnik veće procente dobiti nemože, voliti će svoj kapital drugomu na 6% posúditi.

Velikoća uloženoga kapitala, iz okolnostih izvanjskih približno označena, može služiti cěniteljem za ravnanje, ali osim kapitala i na drugo se obzir uzeti mora.

Rukotvorce isti predlog cěni po broju pomoćnikah (kalfah, dětićah), uzimajući, da svaki dětić nékakvu korist majstoru svomu doprinosi. Zato se cěni majstor bez dětića . . najviše 2 fr. — kr. najmanje — fr. 30 kr.

1	dětića	imajući	»	2	»	30	»	»	1	» — »
2	»	»	»	3	»	—	»	»	1	» 30 »
3	»	»	»	3	»	30	»	»	2	» — »
4	»	»	»	4	»	—	»	»	2	» 30 »
5	»	»	»	4	»	30	»	»	3	» — »
6	»	»	»	5	»	—	»	»	3	» 30 »
7	»	»	»	5	»	30	»	»	4	» — »
8	»	»	»	6	»	—	»	»	4	» 30 »
9	»	»	»	6	»	30	»	»	5	» — »
10	»	»	»	7	»	—	»	»	5	» 30 »
11	»	»	»	7	»	30	»	»	6	» — »
12	»	»	»	8	»	—	»	»	6	» 30 »

koje u ime poreze platiti ima.

Broj dětićah procěniteljem može samo za ravnanje služiti, nu ovi će i druge okolnosti u račun uzeti morati, jer dohodki rukotvoracah mnogo zavise od vèrsti zanata, i različnih městnih okolnostih, a izvan toga malo koi majstor kroz cělu godinu isti broj dětićah dèrži; koje će se vreme uzeti za ravnilo, neće li baš u ovo vreme majstori veći broj pomoćnikah odpustiti, ovo su pitanja, koja bi se u protres uzeti morala, ako bi se ovaj predlog u ostalom bolji vidio.

Tèrgovci i fabrikanti cěniti se mogu kao i ostali rukotvorci, to jest, uvèrstit se u stanovite klasse.

Najmeni kočiaši, ako kroz cělu godinu uredno posao tèraju, cěniti se mogu po broju konjah, koje zabavljaju.

(Konac drugi put).

Digitized by Google

1849. — Br. 10.

Sadèržaj: Predlozi učinjeni banskomu věću. — O porezi. Od prof. *P. Muhića* (konac). — Ospice ovèje. — Lětina 1849. g. u slavonskoj Krajini.

Predlozi učinjeni banskomu věću.

Uzvišeno bansko věće!

Pokorno podpisani glavni odbor vèrlo se je uzradovao, kad je dobio visoki uzvišenoga banskoga věća poziv od 3. sěčnja o. g. pod brojem 155/65; jerbo zavedènje, težanje i svèrha družtva, koje on zastupa, opočiva na osvědočenju, da je samo ono pravi i čisti dobitak za narodni imetak, što narod koi marljivie zemlju radeć iz nje izvadi. Nuka na oto osvědočenje dogodovština narodah, nukaju primèri sadašnjosti. Zna se, koliko Englezka s pamukom (bumbakom, mavezom) radi, i kako se služi svakim i najpotišteniim sredstvom, samo da digne ovu struku obèrtnosti svoje, samo da prokèrči i osigura što više putovah njezinoj prodji, pa ipak sva ova golema obèrtnost samo za 300 miliunah vrednosti šilja u svět; a poljodělstvo njezino, samo od pokle se bolje těra, nosi 800 miliunah više, nego što je prie nosilo.

Budući i to dokazano, da za materialnim blagom kojega naroda vazda slědom slědi i moralno, očevidno je, da dèržavno upraviteljstvo nemože ništa koristniega činiti, već da oživljava poljodělstvo, a time da diže prodju, pomnožava ljude i povekšava dobrostanje.

Glavni je odbor odmah, kako je primio spomenuti visoki poziv, věćao o predlozima, koje bi mu učiniti valjalo, kao što stvari sad stoje, i kao što iziskuju vremena i sve ine okolnosti — i već je htio plod věćanja svoga da podnese uzvišenomu banskomu věću, kad mu stiže drugo visoko banskog věća pismo, kojim ga isto věće pozivlje, da bi odaslao nèkolicinu poklisarah na sabor gospodarstveni, kog je c. kr. dèr. ministerij razpisao i u Beč uročio bio na dan 19. ožujka o. g.

Pošto je glavni odbor razumio iz programma za ovaj gospodarstveni sabor, da će tamo govor biti ponajviše o onim istim predmetima, koji se i njemu prie svega tako važni ukazaše, da bi ih odmah trebalo njemu preporučiti pozornosti uzvišenoga banskoga věća, a ovome uvesti u život, i pošto glavni odbor ni najmanje posumnjao nije, da

Digitized by Google

će se otom prigodom u tolikoj skupštini gcspodarah i obèrtnikah iz sviuh gotovo krunovinah carevine austrianske poroditi mnoga nova misao, rěč povesti o mnogom novome mněnju, odgovor dati na mnogo mučno i zamèršeno pitanje; zato odlučeno bude visokome nalogu zadovoljiti tek onda, kad se natrag vrate na sabor odaslani članovi družtva.

Uslěd toga usudjuje se sad glavni odbor predložiti evo one naredbe, koje po njegovu sudu, i to tek onda odgovoriti mogu otčinskim dobrohotnim naměrama uzvišenoga bânskoga věća, ako se zajedno upotrebi svako shodno i prikladno sredstvo, kako bi se zanat poljskoga gospodara što većma digo u javnome mněnju. Svědoče bo primèri sviuh narodah europejskih, da svagdě poljodělstvo cvati samo u toliko, u koliko je poljodělska zabava puku kojemu vredna i mila.

Kao najshodnia i najprikladnia sredstva za dići poljodělstvo predlažemo evo ova, razporedjujući ih po uplivu i važnosti, koja predlozima ovim po sudu našemu ide:

I. Da se pospěši commassacia i reguliranje zemljištah, zatim da se poděle občinske šume i pašinci, te da se zemljišta svakoga gospodara, u koliko moguće, slože u jedan komad.

To je pèrva i najpoglavitia naredba, kao pogodba boljega poljodělstva, bez koje se ovo nikad zdravo dići neće, i bez koje svaki je drugi trud, svaki trošak u zalud.

Bez velike muke lahko je već unapred prosuditi, kolike se štete poroditi moraju, kad su zemlje različitih gospodarah jedna s drugom poměšane, i kad uslěd toga zemlje, ovako raztèrkane, od kuće su udaljene, kad li toliko prostora zauzimlju poljski putovi i staze itd.; a potvèrdjuje izkustvo sviuh vremenah i zemaljah, da gospodarstvo, makar koliko mu služile ine okolnosti, propada, gdě je jednom nered takav zavladao; a da se za čudo diže, sve ako mu vremena i neprijaju, gdě su zemljišta pojedinih gospodarah složena u jedan komad.

Kad li na um uzmemo, koliko bi naraso narodni imetak, da se občinski pašinci, koji sad gotovo za ništ nisu, poděle i u cvatuća polja pretvore, nemislimo, da ima domoljuba, koi nebi od sèrca želio, da se ta naredba što prie izvèrši.

I gospodarstveni je sabor u Beču, kao što mu se iz věćanjah vidi, priznao jednoglasno veliku korist, koja bi iz te naredbe, da se izvèrši, proiztekla i za svukoliku zemlju u obće i za svakog pojedinoga gospodara napose. Medjutim nije mo-

Digitized by Google

gao želiti, da to pod moraš bude, već je predložio, da je dosta, na to poticati gospodare, al kako da se potiču, o tome se upravo izjavio nije.

Gospodarstveno družtvo, kojega je zastupnik podpisani odbor, imajući pred očima svèrhu svoju, i dužnosti, koje mu ova nalaže, radit će iz petnih žilah, da svojim putom svět uputi, što će to pravo reći commassacia, i da ga ubavěsti, kojim bi se načinom ova najlaglje u život uvesti mogla, — koi način nije tako težak, kao što mnogi obično misle. — No uslěd visokoga naloga dužno je takodjer gospodarstveno družtvo navesti ovdě one naredbe, koje bi, po njegovu sudu, uzvišenom dèržavnom poglavarstvu upotrebiti valjalo, da se pospěši commassacia. Gospodarstveno družtvo neće da narine, već samo čedno predlaže svoje mněnje u tome poslu. Po njegovu mněnju trebalo bi: da se uzvišeno bansko věće osim toga, što bi na commassaciu i slaganje zemljištah krepko poticalo, služi sa svim, zakonima naše zemlje predpisanim, naredbama, da se to što obćenitie u život uvede. Medjutim pušta uzvišenomu banskomu věću, da razsudi, nebi li se tu pomoći moglo i milostima i nagradama, n. p. kad bi se za něko vreme poreze (štibre) oprostila ona obćina, koja bi pèrva u kotaru svome commassirati stala, i koja bi se pèrva sklonila na to, da se kuća i druge gospodarske sgrade dignu, i drugamo premèste, gdě je već sve gospodarstvo složeno u jedan komad.

Porezna (štibrena) kassa nebi toga mnogo ni osětila; jer kao što već napomenusmo, ovaka bi se namama naměnila samo onomu u svakome kotaru, koi bi bio pèrvi, a ove će kasnie jamačno naslědovati bez svake milosti ili nagrade sve obližnje obćine, čim uvide veliku korist, koja se odatle za njih radja.

No sve kad bi se već i probudila volja k slaganju zemljištah i dèlenju obćinskih pašnikah i šumah, i sve kad bi se tomu koristnomu preobraženju gospodarstvah pružilo svako oblakšanje, moglo bi se ipak dogoditi, da nebi moguće bilo stvar tu onako bèrzo uvesti u život, ko što bi želili, što je i věrojatno, kao što stvari sad u nas stoje. Toga radi podpisani odbor osětja, da je dužan predložiti něke naredbe, koje bi seosku svojinu branile od opakoga i oběstnoga nasèrtanja, i zajedno od svake štete, koju bi joj naněle starinske zle navade i običaji, nemarnost i bludnja.

Nećemo, da ovdě, gdě treba u predlozima našim kratki da budemo, izbrajamo sve štete i nepravde, koje

Digitized by Google

pri tom imademo pred očima, već za razgovetnie kazati, što kanimo, navodimo samo jedan primĕr, naime onaj hĕrdjavi običaj, što blago u nas u prolĕtju sve do Filipova pusto i bez svakog reda pase, te tako sĕnokoše popase i sgazi. Kad bi svaki gospodar, goneći blago na pašu, na svome samo ostao, a u tudje nedirao, hajd neka bi s milim Bogom paso; takvo što zabranjivati bilo bi pačati se u tudje pravo. No sad, gdĕ su često maleni komadići njivah i livadah jedan s drugim poměšani, mora i onaj, koi dobro znade, od kolike je to štete, na svoju veliku žalost da gleda, kako mu drugi veći dio i to najboljega sĕna silom otimlju.

Ovome velikome zlu moglo bi se doskočiti, kad bi se izdala oštra zapovĕd, da pod veliku kaštigu nikome, ni u ma koje godišnje doba, slobodno nije na tudjemu pasti, ili samo preko tudjih sĕnokošah blago tĕrati; jer kao što su sad zemlje razkomadane, slabo bi se tko našo, koi bi mogao u prolĕtju samo na svome pasti.

Ali kaogod što smo dužni dĕržavno poglavarstvo pazljivo učiniti na tolike i tolike koristi, koje proizticu, kad se zemljišta commassiraju i u jedan komad slože: isto tako moramo obratiti pozornost njegovu na komadanje i dĕlenje zemljištah. Važnim ovim pitanjem bavio se onaj isti gospodarstvenoga sabora odsĕk, kojega je sudu predato bilo pitanje o commassacii.

Ovaj je odsĕk, kao što mu se iz izvĕstja vidi, priznao doduše, da je najbolje za narodno blagostanje, ako svaki s baštinom svojom slobodno upravlja, no s druge strane, da bi često velika nesreća bila, kad bi se iznenada prekoračila svaka mĕra, koja neda, da se baštine komadaju bez kraja i konca. Na pitanje, kako da se dignu zapreke, koje pače komadanju baštinah, i koi je način za obraniti, da se s nemarnosti il poblepe za dobitkom baštine u toliko nerazdrobe, da bi se odatle izlegla šteta kakva bilo za obćine, bilo za dĕržavu, odluči sabor gospodarstveni poslĕ podulje-ga prepiranja, da je u napredak svakomu slobodno s baštinom svojom upravljati, kako mu drago, no vazda sa znanjem i privoljenjem odbora, bio on Landes-, Bezirks- ili Kreis-Ausschuss — već kojega se stvar ota tiče — a ovaj odbor da se prie porazumĕ s odborom one obćine, u kojoj se baština nahodi.

Da dakle i u nas diobe, koje su u novie vreme tako česte, samovoljne nebudu, usudjuje se družtvo gospodarstveno po gori navedenom primĕru predložiti, da se naj-

Digitized by Google

menuju odbori, kojima će se ovaj posao izručiti, i ovi odbori da se u svakom slučaju s městnim obćinama porazumiju i dělo svoje županii podnesu, kao što je već učinila županija zagrebačka. — Preporučujemo jošte, da se izradi schema za taxe obične kod takvih diobah.

II. Da se pospěši gojenje marve. Ovog temelja svakoga zemljodělstva, koje, kao gnoja neima, vèrlo je nezahvalno, jer zabadava iziskuje mnogo rukuh, kojima kukavne žetve trud slabo platjaju.

Za pospěšenje gojenja marve trebalo bi:

a) da se ukine svaki davak od marve;

b) da se za marvu uvozi jevtina sol, na koju bi valjalo udariti malenu carinu, i kojoj bi trebalo štogod primešati, kako se njome ljudi služili nebi;

c) da se dokine limitacia mesa. Vidimo kod drugih dèržavah, koliko je dobročinstvo slobodna tèrgovina u svačemu, a kamo li slobodno sěčenje mesa. Kad mesar može najlěpše meso skuplje sěći, bilo za onoga, koi ga ima odkle platiti, bilo za onoga, koi znade, da funta dobroga mesa bez privage više vredi, nego dvě funte od měršavog marvinčeta s privagom, tad će kadar biti sirotinji u jevtinu cěnu lošie meso davati, pa će još i ono bolje biti, nego li meso srednje ruke po onim městima, gdě je cěna ustanovljena, zašto mesar može tad marvu skuplje platiti, seljak pako ugojenu marvu s dobitkom prodati. Za potvèrditi, što ovdě rekosmo, lahko bi nam bilo navesti okolicah, gdě je blago i meso kamo li skuplje, nego u nas, pa vèndar siroma čověk — jede lošie, no ipak bolje meso, nego što je ono, što se u nas polag limitacie po 3 kr. srebra funta platja.

III. Da se gleda, kako bi se a) s vinom našim bolje postupalo; b) vinu našemu put otvorio u tudje zemlje:

na *a*) velimo navlaš s vinom, a ne s vinovom lozom. Jer što se vinove loze tiče, tajiti se neda, da se u nas svět već podobro brine, kako bi se obskèrbio boljim vèrstima vinove loze, kako bi se okoristio naukom i tudjim izkustvom, kako bi vinograde bolje i lěpše obradjivao, a brinuo bi se i trudio za cělo jošt i više, kad bi uvěren bio, da će moći plod brige i truda svoga, naime vino, dobro upěneziti.

Ako vino naše nebude išlo u tudje zemlje, nemojmo se nadati većemu dohodku od naših vinogradah. No kako je pored sadašnjega našega gospodarenja u pivnicama (podrumima) mogućno vinu našemu put prokèrčiti u tudje

Digitized by Google

zemlje, kad nismo kadri kupcima jamčiti, da će nam roba ostati vazda jednaka i stalna.

Samo kad se s vinom u pivnicama razumno postupa, kao što postupaju one zemlje, štono su od vina na glasu, moći se je dobavit vina, koje se neměnja. A za uvesti u nas takovo razumno postupanje, bilo bi najbolje i najpreče pisati po čověka věšta iz Francezke ili od Rajne, koi znade šta vinu, nek bi naše domaće mladiće obučavao, kako s vinom u pivnicama postupati valja.

Premda bi se posao taj izručiti morao samo družtvu kakvome na akcie, već poradi toga, što bi trebalo zakupiti i urediti pivnicu, u kojoj bi bila vina na gledanje i kušanje — sasvim time moglo bi uzvišeno dèržavno poglavarstvo mnogo k tomu doprinèti i pripomoći, naime kad bi obćinstvo pozvalo, da sklopi takovo družtvo, kad bi takovo družtvo uzelo pod svoja krila, a možebiti i time, kad bi takovomu družtvu uzajmilo gotovoga novca, što bi mu ovo s vremenom malo po malo imalo povratjati;

na *b*) akoprem je istina, da bi se našemu boljemu vinu put mogao otvoriti u tudje zemlje, samo kad bi se u našim pivnicama uvelo bolje gospodarstvo, sasvim time i to je prava živa istina, da mito, koje sad na granicama postoji, veoma tišti ne samo vinarstvo naše u obće, već i oplemenjena i skupa vina napose.

Ostavljamo sudu uzvišenoga banskoga věća, nebi li sad hora bila izposlovati, da se mito barem od vina, glavnoga ovoga proizvoda zemlje naše, obali. Blagajnica dèržavna nebi s toga nimalo tèrpila, jer čim bi se mito obalilo, tim bi se izvozilo više vina, a po tomu ne samo što se mitnički dohodak umalio nebi, već bi se zdravo povekšao. Znademo takodjer iz izkustva, da visoka mita manje pomažu dèržavnu blagajnicu, nego li nizka, i da često, kad je mito za $^2/_3$ obaljeno bilo, mitnički je dohodak trojinom poskočio; jerbo je tad svět većma robu tražio i trošio, a kriomčari (potajni tèrgovci, švercari, iliti kuntrabantiri), neimajući dobitka, prinudjeni biše zanat svoj obèsiti na klin.

IV. Da se ustanovi pravo užívanja vode za natapanje livadah.

Gledajući na onaj ministerialnoga programma dio, koi se tiče pitanja »o pravu na vodu« i gledajući na drugog odsèka izvèstje, što se nalazi u štampanih věćanjih gosdodarstvenoga sabora dèržanoga měseca ožujka 1849 god. u Beču — koja věćanja imadosmo već čest predati uzvišenomu banskomu věću — prinudjeni smo izpovèditi, da se,

Digitized by Google

kao što stvari sad stoje, mogućno nije nadati obširnomu zakonu u poslu ovome. Medjutim se — osobito u našoj zemlji, gdě još neima fabrikah, koje bi iziskivale puno vodene sile — mnogokrat zbiva, da gospodar kukavne kakve vodenice t. j. mlina ne prave koristi radi, već samo zato, što je svoje glave, drugomu marljivomu poljskomu gospodaru neda, da vodu, bez koje onaj lahko može biti, napušta na livade svoje, a ovaj nesmě podići pravdu, zašto je s velikim troškom skopčana, često dugo traje, a nezna joj se konac.

Za ovakove i podobne slučaje, dok neizadje obilan zakon, bilo bi dosta izdati privremenu naredbu, što bi odredjivala, koja da vlast, u dogovoru s městnom obćinom, u svakom i slědnjem slučaju odsudjuje i odlučuje, po kojim je upravama mlinar dužan vodu, bez koje može biti, ustupiti poljskomu gospodaru, da s njome livade natapa.

Gospodarstveno družtvo, osvědočeno budući, od kolike je važnosti natapanje livadah a i njivah, poslà već godine 1845. měrnika, a sadašnjeg nadporučnika banderialske konjaničke regimente, Vasila Šimraka, o svome trošku, koi je preko 300 for. srebra iznosio, u Italiu, da tamo, naime u domovini natapanja, věštinu ovu theoretički i practički izuči. Kad je ovaj, vrativ se natrag, službu svoju někima ponudio, požališe mnogi, što su uredbe domovine naše takove, da se njegovim znanjem i věštinom koristiti nemogu.

V. Da se sastavi statistika culture od cěle naše zemlje.

Potanka statistika jedina može podati temelj čvěrstoj dèržavnoj zgradi. Samo kad vlada, kad svaki službenik, svaki dèržavljanin poznaje sile one zemlje, kojoj služi, mogućno je ovim silama upravljati, kako valja. Bez ovoga znanja, koje se samo iz savèršene statistike cèrpi, neima ga, koi bi kadar bio zemlji kojoj dobre uredbe dati, dobre zakone skrojiti. Najmučnii posao vlade dobre i mudre — naime uputiti dèržavu na put oni, kog hoće zemlja, položina, podnebje i okolnosti, i koi jedini je prav, stalan i za dugo probitačan, — može tek onda poći za rukom, ako se pomoćju statistike pronadje, kakvo je izbilja stanje u kojoj zemlji.

Istina je doduše, da je potanku culture statistiku sastavit vèrlo mučno, osobito, gdě se još ni pričelo nije, no ako se već jedared pričelo, i ako se oko toga postojano i neumorno radi, neištući odmah u početku, da bude dělo savèršeno, to će, akoprem i malo po malo, ipak dosta ra-

Digitized by Google

no běli svět ugledati izvèrstno dělo, osobito ako se toga posla late nižja městna poglavarstva.

VI. Da se diže poreza (štibra) na měsece, a ne kao dosad na godinu jedan put.

Poznata je nebriga i nemarnost u platjanju poreze. Tako mnogoga seljaka nepripravna nadje rok platiti porezu. Dà bogme, da ga inače ono několiko forintih, što ima platiti, tištalo nebi, da mu nije sad na vrat na nos položiti novce. Od nevolje šta će, nego uzajmiti novce, te obično pade lihvarima u šake, ponajviše ljudma njegova zanata, koji, kao što je poznato, za kratko vreme kad i kad 30 i više na stotinu uzimlju, koje gotovog novca, koje žita, i drugog ploda, a koje i težakah, a uzato sigurnosti radi, uzimlju jošte stvarih, koje trideset putah više vrede, i koje se poslě redko kad mogu izkupiti.

Ovomu zlu moglo bi se najbolje doskočiti, kad bi se poreza na měsece dizala, što bi osim toga vèrlo dobro dělovalo i na dèržavnu culturu i na blagostanje, pače i na ćudorednost, zašto gospodari, koji imadu malo zemaljah, da plate na vreme ono malo poreze, što im je svaki měsec platiti, išli bi za novce radit većim gospodarima, a time bi se poljodělstvu i dèržavi na sreću radne sile znatno umnožale.

VII. Da se osobit pozor obrati na naše šume.

Poradi neprestanih silovitostih na šumsku svojinu šume su naše već na to došle, da gdě gdě već ni dèrveta neima, a ovdě ondě ista pogibelj preti. Motreći stvar otu s gledišta narodno-oeconomičkog valjalo bi učiniti naredbe, da se takova pogibelj preteče. Zlu ovomu moglo bi s uspěhom doskočiti jedino dèržavno poglavarstvo. Podpisani osrednji odbor neće tu potanko da izbraja svaki lěk, koi bi šumama našim u sadašnjim okolnostima pomoći mogao, već prie svega predlaže:

1. Da se odmah izda kakov privremeni, no oštar, i koliko moguće, obćenit zakon šumski; jerbo satvaranje pojedinih šumskih zakonah, kod kojega bi trebalo, da bude i ljudih od zanata, koji stvar dobro razumiju, pripada saboru našemu domaćemu, a probitačno nije šume naše i nadalje ostaviti u onome stanju, u kome su sad, jer bi inače one u kratko tako opustile, da im poslě pomogo nebi ni najbolji šumski zakon.

2. Da se postave za svaki kotar u župani cěnitelji izmedju věštih šumarah. Ovi cěnitelji trebalo bi da se jedanput za svagda sudcu kotara svoga zakunu, i jedini vla-

Digitized by Google

stni budu svaki kvar precěnjati. Time bi se preprečilo, da se jednaki kvari nebi sad ovako, sad onako precěnjali, čemu je samo neznanstvo krivo.

3. Da se po naputku ministerialnoga programma za ovogodišnji gospodarstveni sabor u Beču ustanovi uprava, po kojoj bi se šumske štete kaznile, i to za svaku štetu u šumi, i za svaki kotar u županii napose. Ovaka uprava, za kazniti šumske štete, ustanovila bi se jedno zato, da se pri procěnjanju štetah jednakost uvede, a drugo zato, da sudci, od kojih se nemože iziskivati tehničko znanje u šumarstvu, uzmogu prosuditi, kolika je šteta i kolika treba da bude naknada. Upravu ovu valjalo bi da izradi šumarski odsěk gospodarstvenoga družtva.

VIII. Da se uvede shodan nauk o poljskom gospodarstvu.

Uputjujući na izvěstje pèrvog odsěka gospodarstvenoga sabora, i na njegova na ovom osnovana věćanja i odluke, priklapljamo evo još u prepisu kasnie ministerialno pismo od 22. svibnja o. g. s tom opazkom, da predloge, koji se toga tiču, zatim naredbe, koje u tom poslu učinismo, ostavljamo za drugi put.

Medjutim nemože ovdě osrednji odbor prećutati, da bi za naše gospodarstvo prie svega od najveće koristi bio onakov zavod za odhranjivanje ubogih děčakah, kakov je ovdě u Zagrebu pune tri godine postojao pod upravljanjem pèrvog tajnika našega družtva, i to tek onda, ako bi se na toliko povekšao, da bi se u njemu moglo više odhranjenikah u svim granama i radnjama poljskoga gospodarstva obučavati i uputjivati.

U Zagrebu 17. listopada 1849.

Osrednji odbor družtva gospodarstvenoga hèrvatsko-slavonskoga.

O p o r e z i.

Od prof. *P. Muhića.*

(Konac.)

Odvětnici, lěčnici, ranarnici, spisatelji, novinari, privatne učiteljske zavode imajući, — umětnici (Künstler) mogu se polag vlastitoga pripoznanja (fassie) u klasse kod rukotvornikah navedene postaviti. Ovdě se najmanje mora bojati dèržava prevare, jerbo će već iz slavoljubja, někoji iz izpraznosti možebiti više naznačiti, nego što imadu. Mogle

Digitized by Google

bi se i opredĕliti osobite klasse za ovu vèrst umětne obèrtnosti, na primĕr:

1. klassa platit će	20 fr.	5. klassa platit će	6 fr.
2. » »	16 »	6. » »	4 »
3. » »	10 »	7. » »	3 »
4. » »	8 »	8. » »	2 »

Ako u kojem predĕlu nebi bilo sposobnosti za 1. ili drugu klassu osobah, neka se najznatnii stave u 3. ili 4. klassu, apotekarski, tèrgovački pomoćnici (subjecti) podvèrgnu se porezu polag platje, koju od principala dobivaju; procĕnbe ove vèrsti dohodakah cĕnitelji i to će na um uzeti, da se svaki dohodak samo odsĕkom, t. j. popreko (im Durchschnitt) procĕniti ima, t. j. da se uzme dohodak, koga si čovĕk zdrav, razuman i svome znatnu vĕšt urednom marljivostjom u stanovitom městu pribaviti može; što si dakle raden, neumoran obèrtnik izvanrednom pomnjom, vĕštinom, špekulaciom pribavi, to se u račun uzeti nesmije; na dalje u obzir se uzeti mora i ona okolnost, da kod veće strane naših obèrtnikah glavnica obèrtnosti (Stamm-Vermögen, Kapital) sastoji u osobnosti istoga obèrtnika, da s njim i pogine, zato poreza mora biti uměrena (mässig.)

Namet poreze na platje javnih činovnikah vidi nam se u obće nĕkakvo protuslovje, jerbo dèržava jednom rukom daje, naime platje, drugom rukom oduzima, naime porezu. Ako su platje ove primĕrne potrebоćam, onda se od njih ništa oduzeti nemože, ako, i na koliko su prevelike, dužna ih je dèržava umaljiti (reducirati), inače postupa dèržava negospodarski, a razsipnost u dèržavnom gospodarstvu gore poslĕdice ima, nego u posebnom; živi dokaz za istinu ovih rĕčih imamo u žalostnom stanju financiah europejskih.

Nu jedan imamo valjan i važan razlog za porezu na platje činovnikah, makar i bila poreza ova ono, što Němac zove »Durchlaufender Posten«; naime načelo jednakosti, da nebi komu na um palo misliti, da je porezu neplatjati kakvo preimućtvo, odlikovanje, kada dèržava svoje častnike i činovnike od platjanja oprosti. Ako u ostalom rastućuporezu (Progressiv-Steuer) neodobravamo, ovdĕ bi ju upotrebiti mogli tako, da činovnici s manjim platjama manje bi procente platjali, jerbo mnogo će lakše onaj, koi ima 2000 fr., platiti 2% nego drugi, koi 400 fr. za svoje uzdèržanje nuždno potrebuje. I ovdĕ poreza mora biti uměrena, jerbo dohodak gledè stalnosti i sigurnosti svoje podvèržen je

Digitized by Google

svim nepogodama, kojima život čověčanski; neima činovnik, kao ni odvětnik, lěčnik, umětnik svoj kapital u rukama, niti ga svojoj obitelji ostaviti može.

Ako činovnici osim uredne platje još kakve dohodke nestalne, tako zvane accidencie, vuku, i ove se u račun uzeti moraju, osobito onda ako su znatne. Mnogih javnih službah accidencie urednu platju nadvisuju, ove se mogu cěniti popreko (durchschnittlich.) — Mnogi činovnici osim platje dobivaju i druge uredne vrednosti, n. p. stan (obitalište), deputat, — zato nebi bilo pravično ova iz pročěnbe izpustiti, vrednost ovih od dana do dana raste, dočim gotovoga novca pada.

Hoćemo li porezi podvèrći glavničare (kapitaliste)? — Buduć da svaki, koi uživa dobro dèržavnoga sjedinjenja, po razměru ovoga uživanja, ili što takvo uživanje obično pokazuje, po razměru svojih dohodakah za postignutje dèržavne svèrhe doprineti mora, očevidno je, da bi nepravedno bilo jedinoga kapitalistu od ove obćenite dužnosti oprostiti, ili bi možebiti pravedno bilo, i slagalo se s načelima dèržavne jednakosti, da zaduženi vlastnik neznatnoga polja, na pol podèrte kuće, nèkolicinu kèrvavo pribavljenih grošićah u poreznu pěneznicu prinosi, a kapitalista, komu bez truda hiljade teku, prost ostane. Nu kako će dèržava saznati kapitale na kamate posudjene? – koji nisu tako vidioni, ko što su njive, šume, kuće itd. — Uredjenje katastra glavnicah mučan je posao, nije ipak nemogućan, ako dèržava strogo i doslědno postupala, s druge strane poreza koliko moguće uměrena bude.

Priznanja (izpověsti) pojedinih ostati će uvèk nedostatna, stroga iztraživanja neugodna, dakle neostaje dèržavi drugo sredstvo, nego zakonom proglasiti, da svaki dèržavljanin, koi kapital drugomu posudi, kod opredělјenog za to města isti kapital upisati (registrirati, intabulirati) dužan bit će, ovo intabuliranje morat će se zabadava ovèršiti; koi pako kapital svoj upisati dao nebi, onoga obligatoria pred sudom nikakve valjanosti imati neće. Ako poreza nije velika, ako na priliku 1% od kamatah nenadvisuje, tako da kapitalista, imajući kapitala 10,000 fr., dakle kamate godišnje 600 fr., u ime poreze 6 fr. platja, nije věrojatno, da bi kapitalista, za ugnuti se neznatnoj ovoj porezi, kapitale svoje zatajiti, ili kod kuće dèržati, ili što se mnogi boje, izvan domovine poslati uzroka imao.

Istina je, ima siromakah i sirotah, koje od kamatah neznatnoga kapitala kukavno žívu, ovim bi i uměrena po-

Digitized by Google

reza neprilična bila, ali ima takodjer medju gospodarima zemljištah i kućah dosta, možebiti još više sirotah, zato niti zemlje, niti kuće u obće od daće proste nisu. Veliko siromaštvo mora biti za dèržavu dovoljni razlog, barem privremeno odpustiti porezu, bila ova kući, zemlji, zanatu, ili kapitalu nametnuta, ali zato netreba, sve vlastnike zemaljah, kućah, zanatah, kapitalah od platjanja poreze osloboditi.

Niti isti dèržavni vèrovnici (Staats-Gläubiger) od poreze prosti ostati nesmiju, jer kamate, koje iz dèržavnih pèneznicah vuku, njihovi su čisti dohodki, od kojih se poreza platjati mora. Ako su svi kapitali porezi podvèrženi, netreba se bojati, da bi dèržava svojim vèrovnikom zato, što im je poreza nametnuta, veće kamate platjati morala, jerbo cèna novacah, t. j. velikoća kamatah, kao god što i cèna sviuh drugih stvarih, zavisi od razmèra, medju nudjenjem i traženjem (Angeboth und Nachfrage) postojećega.

Odbor, gori već napomenut, g. $184^{3}/_{4}$ iz sabora ugarskoga izaslan, osim navedenih do sada vèrstih poreze, predlaže, da bi svi mužkarci, koji do onda polag postojećih zakonah osobnu porezu (Personalsteuer) platjali nisu, medju 20. i 60. godinom u županii, u kojoj stalno prebivalište imaju, od glave jednako 20 kr. srebra platjali. Po našem mnènju ova osobna u 20 kr. sastojeća poreza morala bi se nametnuti kod nas samo onima, koji pod nijednu gori navedenu vèrst pali nisu, a gledè svojih dohodakah skoro su jednaki, kao što su težaci, ili nadničari, ovi u drugim dèržavama većom stranom od izravne poreze prosti su, nu tim veću platjaju porezu neizravnu pod raznim imenima, našem puku većom stranom nepoznanim, n. p. Mahlsteuer. Schenksteuer, Biersteuer, Weinsteuer, (Ohmgeld), Holzsteuer itd. itd. itd.

Ospice ovčje.

Ospice (koze) ovčje tako su otrovne (čemerne), da se od jedne ospičave (koziave) ovce može cèlo stado otrovati. Opazilo se, da na dva tri dana prie, nego će se te ospice po koži izasuti, ovca je smetena, nizko glavu dèrži, oči su joj do polak (polovice) sklopljene; a kad to vreme prodje, sve po koži populja, osobito gdè je bricavo, t. j. gdè neima runje iliti dlake, i u nozdèrvam, i u čeljustim, to jest, skoče vèrke (inflatio, tumor) iliti pupuljice (bubuljice, čibu-

Digitized by Google

ljice), od kojih se pak zametju ognojci iilti gnojanice (pustulae, Pusteln).

Lěkari pak poznaju dvě vèrste ospicah ovčjih; jedne, vele, da su blage, a jedne da su hude. Blage su rědke i o sebi stoje; ovca pod njima jede i preživlje, te ovčar višekrat od njih nedosětja se, ako nisu izišle ovcama na kapcima t. j. zaklopcima od očiuh, na gubici i na drugim golim městima. Ako li su ospice hude, na tri dana prie, nego ustanu, ovca neće da jede, niti preživlje, leži, budu joj oči izbuljene i kèrvave, ali zasuze se, uhvati je sipavica (asthma), cèrne brabonjke natrag baca. Zatim izkoče u skupu česte male pupuljice cèrljene i boleće; ako je osutak vèrlo gust, nadme se (aufschwellen) glava i trup, jezik i usta budu suha, napanu (napadnu) kèrmelji (kèrmežlji) na oči, ovci vida nestane, ognjića se (t. j, hvata je ognjica, ognjuština), iz nozdèrvah cure bale (šmèrkalj) guste, smèrdljive, běle, a drugda žute; mlěko uzmakne, i ako je ovca sjajina, lahko se pojalovi. Ako se ospice ognoje, a zatim osuše, onda bolest odumine, ako li se pak ospice natrag povrate, ali pomodre i ocèrne, i još ovcu zavèrtjavica izvèrne, težko će preboléti.

Vèrlo je dobro poznato, da su ospice ovčje vèrlo otrovne iliti prilěpčive, jer ne samo što ovca od njih bolujuća može druge ovce i ovnove otrovati, kad se nje dodiju (dodenu), nego taj se otrov može medju njih uplakati kroz drugu životinu i živinu, i kroz same ljude, koji su se dotaknuli ospičavih ovacah. Zdrave ovce mogu se još otrovati prošavši onim putem, kud su takove bolestne ovce prošle, i kad bi pasle po onom městu, gdě su bolestne pasle, van ako nije kiša to dobro izplakala.

Treba dakle da ovčar, ali gospodar od stada zdravoga pazi, da mu ovce nepasu blizu otrovnih, i da neprolaze onim putem, kojim su bolestne prošle, a da ni on, ni njegovi kućani, ni njegova vižlad (lovni psi, cucki), ni torni pas, neobće s ljudima, u kojih su ovčje ospice; a jošte da neda ni kokoši, ni piletu, ni tornom psu itd. od otrovne strane da se k njegovoj kući prikuče. To neka bude njegovo vladanje, dokle god dva puna měseca neizidju. Ako li bi se pak ospice uhvatile u njegovo stado, ončas neka luči zdrave od otrovnih, i od zdravih ukloni svakojako posudje i što je god služilo za one otrovne. Ako je vrěme meko, neka okupa zdrave ovce vodom tekućom, manje ih hrani i dèrži u toru, ako vrěme dopušta, ili u prostranim otvorenim ovčaricam, da ih větar razhladjuje, ili u kakvom

Digitized by Google

ogojku na izvětarju. Kad bi se bojao, da je koja ovca već otrovana, dobro bi bilo, da joj na šiji provèrti kožu i prodije (provuče) kroz tu provèrtinu tanku uzicu (Strick), iz čega će kèrvušćina i smradušćina curiti, koja će puno bolesti ublažiti, ako se pojavi. Ovce, koje su od ospicah polipsale (umkommen), biti će sa njihovom vunom duboko zakopane. Kada bolest posve stane, valjati će ovčarice, jare i druga města, gdě su stajale ospičave ovce, prokaditi sumporom (žveplom); ali to sve valja najprie lěpo zatvoriti, pak sumpor zažeći, pak běž, jerbo tko bi ostao unutra, kad surlja oni sumporati dim, zadušio bi se. Po tri četri (četiri) unče (unce) sumpora baci se u žeravu, i to vele lěkari, da je dosta za izčistiti jednu sredniu ovčaricu, koja zatim ima biti barem dvě ure zatvorena.

Dandul (Dandolo) vladaoc Dalmacie za francuzkoga vladanja, preporučio je, da se navèrnu ospice zdravim ovcam pod rep, da se tako otmu od hudih ospicah. Ovo se koristno dosadà kušalo u Dalmacii i Italii. Kad bi rečena bolest ovce napala, treba iz najjedriih gnojanicah, (zanokticah, noktojedjah) ospičavih ovacah gnoj izvaditi, pak to zdravim pod rep navèrnuti. Istina, da će zatim i na te ovce ospice napasti, ali biti će blažie i neće od njih lipsivati (krepavati.)

Ospice blage lěkarie nepotrebuju; dosta je otrovne ovce od zdravih polučiti, voditi jih na zelenu travu, da pasu, ako vrěme dopušta; a zimi dèržati jih u dobroj ovčarici. Kad se hude ospice ukažu, valja spèrvice (spèrvince) davati ovcama, na koje su napale, po jedan kvartuč na dan vode, u kojoj prokuvalo se jedno pó (pol) šake cvětja bazgovog (od bazge, bezga, zovike, zovine); još činiti, da proždre svaka na dan po dvě drame cvětja od sumpora, uměšano s malo meda. Svakako treba na grudim (pèrsima) kožu provèrtiti, te tanku uzicu proděti (provući), ako su ospice natrag uzmakle. A da se bolje iz te provèrtine kèrvušćina i smrad cědi, dobro je namazati uzicu slanim maslom. Sve se to tako čini, da se bolest na dvor (napolje, van) izteže (izvlači). Jošte, kad se ospice natrag vratjaju, ono město, gděno su bile, valja natèrti toplim vinom, u kojem svareno (skuhano) je metvice (mentha, Münze). Ako su pak vèrke i gnojanice pomodrile i čisto se ocèrnile, tada sve ono valja nožićem (oštrom britvicom) odrezati, pak više putah na dan rane kvasiti vinom, ili vodom, u kojoj metvice svarilo se. Medjutim, da bi se takove ovce ukrepile, valja im davati piti vode, — u kojoj se proku-

Digitized by Google

valo cvětje od zovine i metvice. Ako je šmèrkalj, koi iz nozdèrvah ide, odviše gust, valja u nozdèrve uštèrknuti (zamlaziti) mlake (mlačne) vode s medom izměšane. Dok bolest uztraje, malo se piće (hrane) daje, i ovčarice čisto se dèrže, a bolestne ovce i njihovi čuvari da neulaze u ovčarice, gdě su zdrave ovce. Ovcama, koje su izdravile (ozdravile), valja malo po malo hranu primaknúti, i više putah kroz dan mlakom jih vodom oprati i kvasinom (octom, sirćetom) okaditi, prie neg se k zdravim ovcama pripuste. Smrad i brabonjci otrovne životine imadu se zakopati.

(*G. D.*)

Lětina 1849.

U slavonskoj krajini. Žitni hambari i koši puni su; sěnici (seniki) dosta prazni; kukuruzna berba obilna i blagoslovljena, kako skoro godinah nije bila; berba vinova nasuprot gorja nego ikad. Tko je dosadašnjih lětah po sto i više akovah (veder) vinske šire (masulja, mošta) dobivao, lětos ima 20—30 akovah. Žira ima vèrlo malo, i što ga ima, sve je pušljivo. Šljivah, jabukah, krušakah, orahah i drugog ozimnog voća ima u nas dosta, a bundevah (dublekah, kuvanicah, coklih, misiračah, ročankih, dublekdinjah i drugih vèrstih) za svinje i živad imamo takodjer prilično dosta. No jerbo po sušednim krajevima nije godina tako dobro naplatila trud težaku, ili ga je oluja rata uništila, zato je sve, što služi za svakdanje potrebe života, u neobičnoj cěni. Pšenica čista prodaje se po 12—13 fr. sreb. na kilu (računajuć kilu po 120 okah); suraž napolica platja se po 8—9 fr.; ječam po 6—7 fr.; stari kukuruz po 6 fr.; zob po 5—5½ fr. srebra. Starog vina akov (računajuć ga po 32 oke), po 7—8 fr.; slabieg po 5—6 fr.; a rakie stare akov po 8—10 fr. u srebru.

Povèrtalja, kanoti: graha, sočiva, kelja, kupusa, keljerabe, repe sijanice i sadjenice, mèrkve, cèrne repe i krumpira ima, kako je suša bila, hajda, hajd dosta; krumpiri su doduše drobni, ali su zdravi.

Svilarstvo nam je lětos dosta zanemareno; niti obćine nisu ove godine kao dosadašnjih godinah na korist obćinske kasse ili školskog fundusa hranile svilobube: rat nas je u svakom obziru gospodarstvenom podobro natrag bacio.

Pčelarstvo moglo bi bolje biti, kad bi naši ljudi bolje razuměvali ovu domaćeg gospodarstva struku, za koju bi u našim narodnim početnim školama valjalo položiti do-

Digitized by Google

bar temelj koliko theoretičkim *), toliko i practičkim obučavanjem mladeži u pčelarstvu.

Poradi toga, što smo imali lětos malo sěna, skupoća je na njemu; ali ako nam jesenas posluži dobro vrěme, — kako je kiša sada dobro ugodila, te se digla otava po livadah i trava po polju, moći će marva do cèrne jeseni — do pred božić — na paši ostati, a drugo: moći će se kukuružnjak (? — kukuruzno stabarje, kukuruzovina, kukuružinje) pokositi, izsušiti i za marvinsku kèrmu spremiti, pri kojoj marva, osobito rogata, ostaje zdrava i napredna; uzdati se je dakle, da ovo pomanjkanje sěna neće nam toli nesnosno biti, nego bez dvojbe mnogo zavisi i od toga, kako koi gospodar rukovodi svoje domaće gospodarstvo. Naš seljak u mnogom je obziru zločest gospodar, jerbo mnogi ništa nezna za dětelinu, za grahoricu za repicu morsku, za otavu, za zobnu i ječmenovu sěčku i za druge stvari, koje dobrim gospodarom služe za marvinsku hranu. On teše po onom istom koncu u svomu domaćem gospodarstvu, po kom je njegov praděd tesao. Kad mu godina donese, onda ima i razsipa i prosipa i raztepa, a kad nedonese godina, suši zube i on i njegova marva.

U nas je marva u priličnoj cěni, ali meso, loj i učinjena (izradjena) koža u razměrju u daleko većoj. Ovogo dišnjim Mikanovačkim marvinskim sajmom u Slavonii naši su se seljani dobro poslužili, zato svaki ima puno njedro papirnog novca, a ovaj novac oni mnogo nećěne, i zato rukotvorci i tèrgovci imadu dobru prodju: tko bi inače za jedan dvadesetak štogod kupio, sad udara forinticom bankom, da tko bi drugčie, da ima metalnog novca, pio holbu vina po 16 kr. b. v., sad oku (polić) ruši, da može, i to još sa štetom od $5\frac{1}{2}$ kr., fertaljem banke dug zateći itd. Nego i ruba (roba) je sva poskupila, osobito prosto sukno erdeljsko za prostačke kabanice. Za jednu prostu kabanicu platjao je seljak dosad 4—5 fr. srebra, a sad ištu krojači za onakovu istu po 10—12 fr. sr.; ali prostak je dosětljiv i město kabanice kupuje dugački kožuh, kakvi su dosad po Bačkoj noseni, i platja ga po 5—6 fr., te zato naši ćurčie (kèrznari) sad imadu dobar šićar (dobit, profit) i nemogu dosta nasmagati kožuhah. (*S. J.*)

*) Preporučujemo za pučke učionice »Nauk od pčelah.« Od Josipa Marića, župnika u Maji. Nahodi se taj nauk u Kolendaru za puk od godine 1848. Ur.

Digitized by Google

Sadèržaj: Pismo c. kr. ministerija za zemljodèlstvo i rudarstvo. — Od domaćih kreljutastih životinjah. Od člana *K. J. Veselića.* — Karfiol. Od *Pavla Bibića.* — Način, kojim se može pod zemljom voda pronaći. — Način, kojim se može sačuvati sěno.

Pismo c. kr. ministerija za zemljodèlstvo i rudarstvo.

U br. 5. lista ovoga priobćeno je jedno visoko ministerialno pismo, koje se tiče *obučavanja u poljskom gospodarstvu,* kao i osnova izvèštja, koje je na to osrednji odbor ministeriju dao. Usliěd ovoga izvès ja stiglo je na gospodarsko družtvo *ministerialno pismo* »u Beču 29. rujna 1849.« u kom mu se javlja:

Da je ministerij s velikim zadovoljstvom iz izvèštja našega družtva od 8. kolovoza o. g. razumio, kako je isto družtvo dva vèrlo znamenita zavoda zavelo; — da se ministerij i nadalje nada, da će pri tolikoj volji, žestini i domoljubju i gospodina družtvenog predsědnika i gospode članovah naskoro se u domovini našoj podići učionice poljodělske u smislu odlukah sabora zemljodělskoga; — da će ministerij trudove i tèrsenja družtva našega u tom obziru sa svim sredstvima, koja ima, krepko podupirati. Ministerij zahvaljuje jošte za dat mu naputak, kako bi naučne knjige i čitanke za poljodělske učionice sastaviti valjalo, i željno očekiva obećane mu u izvèštju dalješnje doglase o istom predmetu.

Od domaćih kreljutastih životinjah

(živadi, peradi).

Od člana *K. J. Veselića.*

Odhranjivanje kreljutastih kućnih životinjah svakomu je gospodaru hasnovito, a nije s velikim troškom skopčano, ako se istom množina i vèrsta kreljutastih domaćih životinjah, koja se odhranjuje, po veličini dohodka i koristi, po naravi zemlje i dogadjajah, vèšto znade proračunati. Medju živinu kući (domu, hiži) hasnovitu spadaju: pure, guske, patke (race), proste kokoši i golubovi; ostale vèrste živadi domaće, kao: biserke (morske kokoši), pauni, labudovi i druge takove fele više se poradi lěpote, nego li za kakovu hasnu u kući dèrže.

Digitized by Google

Hasnovite domaće životinje.

Od purah.

Pura (meleagris gallopavo L., der Truthenne, Puthenne, Pokerl). Ima više od 300 godinah, kako su pure u Evropu prinešene, i spadaju kod nas samo pod domaću kreljutastu životinju. Pure su, kao i ostale pitome kreljutaste životinje, od različite boje, ali ako promotrimo hasnu ove živine, nemože nam se na ino, nit mislim, da će se tkogod naći, komu je samo moguće, koi nebi ovu granu gospodarstva obljubio i tako odgojivao.

Nasadjivanje purah. Pure se obično u Slavonii svèršetkom měseca travnja ili svibnja nasadjivaju, jerbo su mnogo slabii mladići purah, nego li druge domaće kreljutaste životinje, i to je poglaviti uzrok, što zahtěvaju toplie vreme. Pura poslě jedne godine pričme nesti; buduć pako rado se skriva, i po otajnim městima, kutovima (budžacima) itd. jaja nese, tako dobar i marljiv gospodar ili gospodarica mora znati tragove, ili preprečiti.

Sámo nasadjivanje biva ovako:

a) Nasadjivaju se pure na 15—18 jajah, i iz ovih se za 27—29 danah poležu; gnjezdo se pravi od šibah, listovah, nu mogu se uzeti i kotarice (košare), koje su lozom ili šibama spletene.

b) No rědko tko pravi gnjezdo od šibah i lozah; mnogi su pospodari zadovoljni, ako istom od sàme slame gnjezdo ima, ali nek si svaki gospodar i sám predstavi, da gnjezdo od sáme slame načinjeno odveć vrućinu dèrži, a takova je purama pogibeljna (opasna).

c) Pure na jajama sědeće vèrlo su uztèrpljive, i zato treba hranu i vodu kod nasadjenja postaviti, i kadno kadšto prigledati, i tako pura, kada bude gladna il' žedna, može se zadovoljiti, jerbo pura voli na gnjezdu poginuti, nego li isto ostaviti i kojekuda hranu tražiti.

č) Za 29 danah obično se mladići polegu, osim ako koje jaje nevalja, t. j. ako je mučak, nu na takovom, ako bude više neděljah sědila, ipak će u taman biti, jer se neće izleći; najposlě

ć) Města, gdě su pure nasadjene, nesmiju vlažna, nu niti odveć ledena biti.

Odhranjivanje mladih puričah. 1. Kad se purići polegu, onda su od kućnih životinjah tako rekuć najslabii, i zaoto treba njihove nožice kroz nèkoliko danah rakiom mazati, a to je ponajbolje jutrom činiti; ali poslě izlega mora jim

Digitized by Google

se najprie s bumbačem (žućkom) žut onaj pèrstenčak, koi se navadno na gornjem vèršku kljunjčića nahodi, skinuti.

2. Buduć da su prama zimi veoma oćutljivi i slabi, tako se mora nastojati, da se u istom měsecu svibnju polegu.

3. Njihova se hrana, dok su mladjani, ovako pripravlja: uzme se nèkoliko jajah*), ova se skuhaju (obare) i sitno saseckaju, ter se poměša kunice (Pokerlgras); koliko se pako jajah mora okuvati, to od množine purićah zavisi, a poslě osam danah njihov se jedžek (jelo) proměni, i može jim se davati kuhana laćika (šalata) itd.

4. Najvole zelena města, kanoti: bašče (vèrte), perivoje, livade (sěnokoše) i ostala, u kojima mora kakova takova posuda biti, da od žedje nepoginu. Njima škodi vreme kišovito, vlažno i zima, i zaoto ako je lèpo i ugodno vreme, mogu se svaki dan van pustjati, ali se ipak poslě pódne moraju po čuvaru u hlad pritèrati i vodom ponuditi.

5. Purićima od 18 danah može se brašno kukuruzno u kakovoj posudi vrelom ili hladnom vodom začiniti, ili kaša sitne proje okuvana davati. Svakako pako potrebuju čuvara ili čuvaricu, ako tko želi u množini odhranjivati i bolji uspěh od njih imati.

6. Skoro do měseca rujna mora se s njima kao s mladićima postupati, i onda se pričmu i drugim žitkom itd. hraniti; po baščama kûpe pure puževe, cèrve, i travu je. du. Pure se dadu žirom dobro utoviti. Tako ih tov i(pitaj) jedan šumator u Slavonii.

7. Najobičnia je bolest kèrvarica zvana, a ova ponajviše dolazi, kada glavice njihove cèrljenu boju dobivaju; ali se lasno od ove bolesti izlěčiti mogu, samo neka gospodar ili dobra kućanica kèrvarice izčupa, i druga, koja na odhranjivanje spadaju, čini i izvèršiva, tada će dèržanje i odhranjivanje purah hasnovito biti.

Od gusakah.

Akoprem je guska (anser domestica, die Haus-Gans), u obće kao glupa životinja razglašena, ništa ne manje, ona je iz mnogih uzrokah vèrlo znameniti stvor, i za čověka veoma potrebita životinja. Ona ne samo što se od ljudih jede, i njezina mast upotrebljava, a osobito od Čifutah (Židovah), nego mnogo većma njezino je pèrje koristno ne samo za krevet (postelju), nego s njezinima se peri obično i piše, i zato je guska znamenito kućno živinče. Ima guska

*) Mogu se i sámim kravjim sirom kroz pèrvih 14 danah hraniti.

Digitized by Google

i više dobrih svojstvah; jer ona ne samo što je opazna, nego i brižljivo pazi na svoje guščiće, da ih nebi jastrebi, kobci ili druge grabežljive ptice odnèlè. Budući pako da po svim stranama ovoga svèta živi, zato ima mnogo felih gusakah. U ostalom ima ih u našoj domovini i divljih dovoljno, nu obično su divje tamnije boje, nego pitome. Mi ćemo ovdè o pitomima govoriti, i to:

a) Guske se najradje ondè zadèržavaju, gdè vode ima (po Slavoniji dosta barugah i manjih potokah ima), zato nemože se dosta gospodaru, osobito seljaninu, preporučiti, da nastoji zgodu (božji dar), gdè ima, upotrebiti, i što više može gusakah odhranjivati; jerbo

b) Iz ovih domaćih životinjah može čestit gospodar veliku hasnu svojoj kući pribaviti, osobito ako je mèštance blizu varoši ili prilično mèsta, gdè se navlastito Židovi (Ciluti) bave, jerbo ovo je najdraže njihovo pečenje, i tako što seljanin neupotrebljava kod svoje kuće, može u prilično cènu prodati, i u kuću druge stvari namaknuti.

Odhranjivanje, uzdèržavanje i tovljenje gusakah. Guske od 10 mèsecih sposobne su za plodenje iliti leženje, a najbolje je na 5 gusakah po jednog gusaka dèržati; gusak je vèrlo dobar vodja (kalauz), jer on neprestano guščiće od ljudih a i od životinjah vèrno brani.

1. Guske se običaju mèseca veljače pariti, ali zato je od potrebe nje hranom zèrnastom, ječmom, kukuruzom itd. hraniti. Ako gospodar opazi, da guska slamku nosi u kljunu, to je vrètle i dovoljno znamenje, da bi rada nasadjena biti.

2. Što se gnjezda i nasadjenja dotiče, može se kod svih kućnih kreljutastih životinjah tako postupati, kao i kod purah, samo se guskama 12—15 jajah podmetne, i sède 29—33 dana najdulje.

3. Budući da se guščići već do mèseca travnja običaju poleći, a u ovo vreme običaje kišovito, studeno i vètrovito biti, radi toga guščiće i ostalu mladinu valja u kočaku po ovakovom vremenu dèržati, i ne van goniti, jednom rèčju, moraju se guščići na više vručim mèstima dèržati.

4. Guščići, kao i ostala mladina, mogu se na više načinah hraniti, i to:

a) Uzme se krušne sredine (koliko? to od množine zavisi); ova se na sitno izmèrvi, ili ako je kruh otvèrdnuo, može se u stùpi sàtèrti, il' u vodi razkiseliti, onda nèkoliko jajah skuvati i sitno izsèći valja, pak travu kozalicu ili

Digitized by Google

koprive nadodati, i sve ovo s mekinjama il' kukuruznim brašnom smešati, i onda ovim začinom po triput na dan hraniti; a

b) mogu se okuhanim jajama, koja se moraju sitno sasečkati, i makar kakvim brašnom n. p. ječmenim, heldinim (hajdenim) itd. smešajuć hraniti; poslě nekoliko danah daje jim se kukuruzna kaša ili skuvani korun (krumpir); ako se pako koprive, kozalica, laćika il' druga trava naměrava guščićima dati, tako je dobro mekinjama skuhanu travu posuti.

5. Guščići su veoma slabe naravi, zato mora odhranitelj pomljivo na nje paziti, osobito kada jim tèrsija od perah rastu, i kèrvjom su napunjena; i zato u ono vreme probitačno je nje suhom hranom podvoriti; jerbo ako budu samu travu pasle, rědko će koje živo ostati.

6. Guščićima od 4—6 nedèljah već netreba tolike pomnje, jer jim u to vreme već i perje podobro naraste, i ako ima na blizu potokah, barah, ritovah, mogu se sami odhraniti. Mlade guske, koje nisu za prodaju odlučene, one se měseca sèrpnja ili kolovoza očupavaju; a

7. Stare se guske preko godine žive po dvaput običaju očupati, i to měseca svibnja ili lipnja pèrvi put, a u jesen drugi put, ali za ovaj posao neka se uzme věšta žena, t. j. koja znade s razlogom ovaj posao ovèršiti, nu svakako pri očupavanju nek se perje ostavi, na kojem kreljuti leže i počivaju.

8. Svako se kreljutasto živinče mora hraniti; tako se može guskama iz baščah bolja trava i drugo zelje, kao laćika, listje od bèloga graha, davati, jerbo ovakovo željno pojedu i odebljaju, a navlastito na one guske netreba zaboraviti, koje se kroz dan sáme u potocima i barama hrane, nego svaku večer, kad se kući povrate, mogu se hranom ponuditi, i tako će se čestito odhraniti.

Tovljenje kreljutastih domaćih životinjah u obće. Ako koi gospodar želi guske i ostalu kućnu kreljutastu životinju toviti, a on neka suhu hranu izabere, i ovo se tovljenje u obće měseca rujna ili listopada počme, a guske se ovako tove:

1) Ona guska, koja se naměrava utoviti, mora se pod tèrbuhom očupati i dovoljno joj se hrane davati, ali se mora skupa u mračno, uzko i primèrno mesto zatvoriti. A ovo se kod gusakah navadno obavlja měseca studenog i prosinca, jerbo kasnie dodju u žestinu, bave se s ležènjem ja-

Digitized by Google

jah i tako bi se samo na štetu tovile. Ima pako više načinah, kako se imadu i mogu utoviti, i to:

2) Mnogi tove guske kukuruzom presnim, ili u vodi nakiselitim. Pèrvi se dan u gusku utiska puna šaka kukuruza, drugi dan malo više, i tako svaki dan poněšto se nadodaje, dok se prilično utovi, nu onda treba natražkě hranom postupati, dok se nedodje na punu šaku, i onda je posao dovèršen.

3) Naša bratja Poljaci tove guske na slědeći način: Uzmu veliki zemljeni lonac, nu takovi mora bez dna biti, ali guska u njega postavljena da se nemože amo tamo okretati, i ovakovi se lonac u guščjem kočaku na takovo město postavi, da u njemu ništa nemože od smeta (gada) ostati; a hrani se s kukuruznim brašnom, koje se s okuvanom repom směša, i tako se svaka guska za 16 danah veoma utovi i razširi, da neima već města u loncu, nego se mora polupati, i ona utovljena izvaditi; najposlě

4) Buduć da je mast guščja ne samo za jelo, nego i lěkovita, treba čestito i valjano od zaklane guske mast spraviti, i to ovako: salo, kad se iz guske izvadi, netreba u vodu metati, nego izvadjeno u čistom lončiću iz tila kod vatre (ognja) i lagano istom raztopiti, ter tako za domaći lěk u nuždi upotrebiti.

Od patakah (racah).

Patakah u obće ima veoma mnogo i to vèrlo lěpih, ne samo divjih, nego i pitomih. A medju istim domaćim patkama ima više vèrstih, i od različite boje, s kukmom i bez kukme. Pitoma patka (anus domestica, die zahme Haus-Ente), ona je glupa, nečista i nevěšta domaća životinja, al' je koristna ne samo radi pečenja, nego i radi svojeg perja.

Uzdèržavanje i odhranjivanje patakah. Patke ljube veoma baruge i u obće města vodena, zaoto gdě u varoši, i selu pri domu neima zdenca (bunara), nemogu se patke s uspěhom dèržati; a

1. Medju 10—12 patakah može se jedan patak (racman) ostaviti, a svaka je patka u stanju do 60 jajah kroz godinu sneti; mogu se pako ovako nasadjivati:

2. Uzme se dobrih jajah 12—14, al se mogu i na kokošja nasaditi, i sědu na gnjezdu po 24—29 danah, a zatim

3. Poslě izlega, kao što je najlaglje nje odhraniti, ipak hrana navadna mladićah kroz 12 danah nesmě se njima uzkratiti: jest pako

4. Kukuruzna kaša, t. j. kukuruz se dade u meljavu

Digitized by Google

(vodenicu), i ondě se za taj posao priradi, nu to se i kod kuće (svoje hiže) može obaviti, ako se u stupi stuče (satare), i onda valja ovakovu stučenu hranu vodom začiniti, s koprivami směšati, i triput na dan davati.

5. Kad veće postanu, měša jim se u kašu svakovèrstna trava, a i u vodu nabacati valja, t. j. u dvorištu mora baruga izkopana biti, gdě neima od naravi prilično město, jerbo patke i pačići u vodi hranu tražeć po cčo se dan zabave, a baš radi toga voda je njima tako potrebna, da, ako im voda uzmanjka, i one na to po malo izginu, i s njima vas dobitak propadne; još

6. Spada ovamo tako zvana morska patka (anus moschata), ona je velika skoro kao guska, osobitom duhom udara, a s domaćim se patkama dobro slaže.

Od kokoših.

Kokoš (gallina, die Henne). Naše kokoši svoje poreklo imadu iz Indie, gdě se i dan danas po šumama (gajevi) divjih nalazi. One su se kao domaće kreljutaste životinje, mal ako ne, po cělome světu razplodile, a ima ih različitih felah ne samo po boji, nego i po velikoći. Od svih ostalih felah mnogo su veće hvale naše proste kokoši, osobito po onih selih, gdě su na blizu gradovi i za sajam (vašar) ugodna města; nu svakako neka dobar domaćina kokoši dèrži i hrani, jerbo ako ih neproda, a ono će on sám ugodnih danah proživiti.

Dèržanje i odgojenje pilićah. Kokošima se radi nesiva nebi morali orozovi ostavljati, jer one će i bez oroza nesti, nu samo manje, i za izleg nisu sposobne, i zato:

1. Jedan petao (oroz, gallus domesticus, Haushahn), može 14—16 kokošah zadovoljiti, i u krugu imati, a kraj ovoga družtva ostati će u snagi 4—5 cělih godinah; ali ako se više ostavi, vèrlo će oslabiti, a jaja budu za izleg nesposobna.

2. Jedna je kokoš u stanju 120—150 jajah snesti (iznesti), a osobito, ako je toplo i ugodno vreme. Kada pako 16—18 jajah snese, pričme kvocati, ali joj se kvocanje može preprečiti, samo ako se zatvori u kočak, i tako u samoći po nèkoliko danah ostavi, ali se mora dobro hraniti, i zatim izpustiti, pak će nesivo nastaviti.

3. Kvočki se navadno podmiče 12—16 jajah, i to bilo u prolětje, ili ob lěto, i ona na jajih sědeć za 20—22 dana sve poleže, a dok sve izleže, pilići, koji se najprie

Digitized by Google

polegu, iz gnjezda se izvade, i čuvaju na vrućemu městu, i svi poleženi kvočki se predadu.

4. Hrane se pilići jajama tvèrdo okuvanim, i na sitno s ljuskom saseckanim, zatim kukuruznim brašnom, projom itd., a za 10 měsecih mogu već jaja nesti, nu malena i za leženje nisu ubitočna.

Tovljenje kopunovah i kokoših. Ako tko želi, da mu se veoma oroz ili kokoš utovi, tako se mogu najprie podrezati, i onda u kočaku hraniti, a jedu u obće kokoši osim ječma zob, kukuruz, heldu, proju i podobna, ako se pako kokoši, osobito pako pilići, vušima (vašima) napune, treba ih zejtinom (uljem) mazati.

Od golubovah.

Nijedan spol pticah nije tako razplodjen i mnogovèrstan, kano golubovi, jer imade više od 70 felah, i vèrlo su plodonosni. Oni se 5—10 putah preko godine legu. Ima pako divjih i pitomih golubovah u svim stranama světa. Od zadnjih ćemo něšto progovoriti:

Kućni (domaći) golub (columba domestica L.; die Haustaube). Dèržanje ovih životinjah s najmanjim je troškom skopčano, buduć, kad gospodar, koi mu drugo bio, jednoć namakne golubove, netreba mu se za jaja brinuti, niti kako će gnjezdo načiniti, samo neka svaki, koi želi golubove dèržati, golubinjak sačini, a za drugo se brinu golubovi sámi. Naš kućni golub leže preko godine po 9—10 putah, i tako je plodan, da se od goluba i golubice kroz 4 god. 14,000 i više golubovah mogu odhraniti.

Nepotreboća golubovah u kućama. Golubove nevalja pod kućnim krovom dèržati, jer po čeloj kući smet (koi je vèndar za zemljišta hasnovit) i drugu nepriliku prouzrokuju, kano:

a) Iz njihovog se smeta rado stěnice i drugi gad poleže, koi, ako se ukoreni, težko ga je krenuti, ovo pako istoj kući škodi.

b) Ako dakle čovèk promisli hasnu golubovah, drago mu je, nu s druge opet strane golemu onu štetu, koju golubovi u sětvi, i po polju u žitah načinjaju t. j. ako nisu u golubinjaku zatvoreni, doisto svaki izpověditi (valovati) mora, da su gospodaru svagda više na štetu, nego li na hasnu.

Iz uzrokah navedenih, po mnogim je městima zabra-

Digitized by Google

njeno golubove dèržati, osobito po selih, buduć, kao što je gori kazano, gospodar malu il' nikakvu hasnu ima, osim ako se u golubinjaku dèrže zatvoreni. U ostalom golubarstvo više spada na razveseljenje, nego li na gospodarsko dèržanje.

Vèrste golubovah u našoj domovini. *a*) Cigra (columba gyratrix L.; die Tummeltaube), u letenju se strahovito okretje, kao da nesvèst u glavi ima.

b) Gušan (columba gutturosa L.; die Kropf-Taube), svojom se gušom razlikuje od ostalih golubovah.

c) Kumrija (columba risoria L.; die Lach-Taube); akoprem je njezina domovina India i Kina, nu ništa ne manje mnogi je ljudi kod nas po sobama dèrže, jer misle, da ona otok s ljudih na sebe privlači, u ostalom glas joj je na smèh nalik. Ako uzmemo golubove pod red kućnih životinjah, tako su jedini, koji u mnogoženstvu neživu: nego dvoj a dvoj, i jedu svaki žitak.

Od dvorišta za domaću kreljutastu životinju. Svaki dobar i vèšt gospodar daje kreljutastoj životinji slobodu, da se po dvorištih (avliama) medju marvom okretje, a to zato ponajviše, da može po djubreništih (gnojištih) različito zèrnje i sèmenje kupiti, koje iz jasalah opada, ili se medju balegom marvinskom (govedjom) nahodi, i to je doisto na veliku korist, jer se tako i od iste hrane nèšto sačuva, i tako je dèržanje kreljutastih domaćih životinjah s malim troškom skopčano. Zèrnje i sèmenje, koje kreljutaste kućne životinje na djubreništu nadju, to marljivo pokupe, a tim isti gnoj (djubre) bolji biva, jer se oslobadja različitog sèmenja, koje bi inače na štetu gospodarstvu po zemljištih klijalo.

O boljem napredku kreljutastih domaćih životinjah. Ako bi se svèrhu kreljutastih domaćih životinjah veća pozornost obratila, i ako bi dakle koi gospodar naše domovine više hotio od ove il' one vèrste živadi odhranjivati i dèržati, tako je svakako potrebito kod bolje uredjenog gospodarstva, za takovu živad imati jedan stan (kočak, pojatu), i to na osobitom mèstu sagradjen, a ovakovi se stan naziva odhranilište piladi. U takovom odhranilištu mogu se dudovi (murve), bazovine zasaditi, jer takova stabla daju hlad, za živad zdravu hranu, a po noći prebivalište, jerbo se živad u obće voli pendrati i sèditi po dèrvetju, nego li u kočacima zatvorena biti.

Digitized by Google

O potrebochi nèkojih stvarih u dvorištu. U svakomu dvorištu, gdě se živad dèrži, najpotrebitie je imati:

1. Korito, ili valov, il' karlicu, ili drugo ovomu prilično, i takova posuda mora u zemlju ukopana biti, mora se vodom napuniti, i u lětu se na dan dvaput, a u zimi jedanput voda měnjati, da se tako živad može s vodom osnažiti, napojiti i razhladiti lětom.

2. Mora biti hèrpa (gomila) pěska ili pepela u dvorištu, jerbo se kokoši rado lětom po pěsku, prahu ili pepelu valjaju, čepèrkaju, i tako se mogu od vuših, jednom rěčju, od gada osloboditi.

3. Kočak je u svakomu dvorištu, gdě se živad dèrži, od velike potrebe, nu mora na suhomu městu sagradjen (načinjen) biti. U kočaku nesmě zimom preveć hladno, a lětom odveć vruće biti, jer će inače kokoši skrovita města tražiti, i kojekuda jaja leći, a veličina kočaka zavisi od množine domaćih kreljutastih životinjah, koju gospodar dèrži il' naměrava dèržati.

Od čuvara ili čuvarice, i hraniteljice kreljutastih životinjah. Ako koi gospodar od živadi i njihovog dèržanja želi veću, i što je moguće višju korist imati, tako mora čeljade (osobu) dèržati, koje će samo na živad paziti, a navadno se pako oko živadi bave ženske, nu takova da bogme, mora opazna, uztèrpljiva i věšta u toj struci biti, jer se mora sa živadjom upoznati, k njoj često dolaziti, prigledati, i živadi iz ruke kadno kadšto hranu (kèrmu) dajuć umiljavati se, a navlastito pako mora slabiu od jače braniti, a zatim:

a) Takova osoba mora hranjenje živadi svaki dan u istovetno vreme preduzimati; a obično se hrani po dvaput, n. p. jutrom, i poslě pódne oko 3 sata.

b) Odhraniteljica živadi mora od vremena do vremana istu brojiti, da tako znade, nije li koju koku, pile itd. jastreb, kobac, il' ko drugi odneo.

c) Gnjezda se moraju od vremena do vremena pregledati, i jaja snesena skupiti, il' da drugojačie kažem: opaznost mora svèrhu kokoših osobitu imati, da nebi po otajnim městima nesle; a najposlě

č) Kod mladine potrebit je i čuvar, a to mogu děca, dok su malačka, navlastito kod purah, pačićah itd. izvèršiti i od grabežljivih pticah čuvati.

Tablica, iz koje se, kao u kratkom pregledu, može viděti,

Digitized by Google

koliko danah domaće kreljutaste životinje na jajama sěde, dok se mladići polegu:

Koliko (kako dugo) sède domaće kreljutaste životinje na jajama?	najkratje vreme	srednje vreme	najdulje vreme
	brojevi znamenuju dane:		
Pure	27	28	29
Guske	27	29	33
Patke	24	26	28
Kokoši	20	21	23
Golubovi	17	18	20

Domaće kreljutaste životinje, koje se više radi lěpote i razveseljenja u gospodarstvu i u kućama dèrže.

Pripitomite domaće kreljutasto-perjate životinje, koje se više radi lěpote i razveseljenja u kući dèrže, jesu slědeće: 1. biserka, 2. fazan, 3. labud, i 4. paun.

a) *Biserka* (morska kokoš; numida meleagris; das Perlhuhn). U Africi i Americi živi u jatama kao divja, nu današnji dan po Evropi ima ih u obće. Něšto je veća od domaće proste kokoši, perje je plavetno, s bělkastim pěgama urisano, a glava je gola i bělkasta. I premda ovu vèrstu kreljutastih domaćih životinjah mnogi dèrže u kući više poradi lěpote, nu ništa ne manje iz biserkih se i hasna može imati, osobito ako se u varošima, ili u takovim městima odhranjivaju i dèrže, gdě često pazari bivaju, ili gdě se svašta u novce može metnuti. Da se pako biserke u dobru cěnu mogu prodati, dokazano je već odtale, buduć da su na sliku fazana; a fazanah par dosta je skup, nu biserke se u mnogo manju cěnu mogu dati. Meso je biserke kano fazana vèrlo priatno i ugodno, zato se mnogo putih takovo u město fazana na gospodski stol donese i pojede, ali vikanje i krokodanje veoma je neugodno. O njihovom življenju i načinu, kako treba s njima postupati, evo něka:

a) Navadno je, da se na 12—16 biserkih kokoših ostave 2 oroza (pětla), i kod ovakovoga družtva obadva će u snagi i jakosti po četiri, do pet godinah ostati.

b) Ako dakle gospodar više kokah ostavi, onda treba i više orozah, jerbo drugčie veoma oslabe, a jaja budu većom stranom prazna i neplodna.

Nasadjivanje i odhranjivanje biserkih. Što se nasadjivanja dotiče, mogu se na město ove vèrsti kokoših (bi-

Digitized by Google

serke rado i nesêde) pure, proste kokoši na njihova jaja nasaditi, a pri tom marljiv gospodar može čestokrat hasnu imati, jer tim načinom biserka može vreme zadobiti, da se što bèrže k orozu pridruži, i tako opet jaja nese, ali pri nasadjivanju ima se ipak paziti u obće:

1. Je li pura, kokoš tri, ili barem dvě godine stara, budući da stara pura, kokoš mnogo je brižljivia za svoje piliće, nego li mlada, a to zato, jer mlada kokoš običaje prie reda piliće ostaviti, i opet se k orozu pridružiti, to pako stara pura, kokoš, nikada učiniti neće.

2. Na 12—16 jajah može domaćica nasaditi, i to je već običajno kod svake kreljutaste kućne životinje, na toliko jajah nasadjivati.

3. Biserkine piliće treba po několiko danah po izlegu u kočaku dèržati, a najbolje je kroz to vreme sámim jajama tvèrdo okuvanim, i na sitno s ljuskom sasèckanim hranjti; nu kasnie može jim se i druga kod mladine navadna hrana davati. Voda se često mladini mora mènjati, jerbo od vruće vode rado se razboli, i tako glavom moraju čestokrat platiti.

4. Za plod najbolje je izmedju one mladine izabrati, koja se je pèrvi put polegla, a ostalu pako neka gospodar za kućú zadèržati, ili za prodaju čuvati nastoji.

b) Fazan (fazon; phasianus; der Fasan). Fazan je jedna lèpa, i kroz priatnost svojega mesa dovoljno razglašena i u našoj domovini poznata ptica. Još se nije pripitomio, nego se s tom odlukom hrani, da mu se poslè odgojenja sloboda podèli. U Slavonii dèrži medju ostalim baron Gustav Prandau, a i djakovački biskup Josip Kukovič dèržao je fazane. Sve vèrste fazanah razdèljuju se u proste, srebèrnjaste i žutjkaste. I akoprem je odgojenje prostog fazana najlaglje, nu ništa ne manje radi njegove strašljivosti i divjetine s težkoćom je skopčano. Pravila kod ležanja ista su, koja i kod drugih vèrstah domaćih kokoših; ali mogu se i proste kokoši manje fele na njihova jaja nasaditi, a to je i probitačno, jerbo se ove poslè izlega neće tako daleko skitati, kao fazani.

Hrana mladih fazanah. Pèrva hrana sastoji u okuvanim i sitno sasèckanim jajama, a moraju jim se od vremena do vremena i mravinska jaja davati. Drugoga měseca može jim se žitno sitnie žèrnje davati, ili sèmenje. Kad su već ojačali, da već mogu letiti, tako se moraju u dvorišta zatvoriti, koja od svih stranah moraju ogradjena biti, ili u drugom slučaju mogu jim se krila poněšto obrezati, da

Digitized by Google

im se lako prepreči, da nemogu u šumu odletiti, odkale bi se rědko koi više povratio.

c) Labud (anas olor; der Schwan). Labud je jedna velika ptica, koja se i dan danas na velikom moru divja nalazi. On je već i pripitomit, nu dèrži se na potocima, ribnjacima itd. U Hèrvatskoj sam ih vidio u bašči (vèrtu) biskupa Jurja Haulika, u Jurjevcu; u Slavonii sam ih vidio kod g. Mate Gèrgjana, župnika piškorevačkog. U ostalom vèrlo je nalik na gusku, i razlika je u tom, da je vèći, i dugačak vrat ima, kljun je takodjer cèrn. Što se pako perja dotiče, ono je bělo kao sněg, ali noge ima cèrne kao ugljen. Njegovo je perje veoma za postelje ugodno, a i za disanje je vèrlo dobro. Akoprem se kaže: běo kao labud, ali ima několiko desetak godinah, odkako se je i cèrni labud, koi u Novoj Holandii na moru i na otocima (ostrovima) živi, proiznašao. Cèrni labud (anas plutoria; der schwarze Schwan von Neu-Holand), jedne je velikoće s bělim labudom, a i u načinu življenja neodlikuje se, nu samo u tom, što je cèrn, vrat ima tanji od běloga, a kljun je dulji i cèrljenkaste boje.

Hrana labudovah. Divji běli i cèrni labudovi jedu ribu i vodena rastenja, nu pitomi hranu navadnu kreljutaslih domaćih životinjah*). Govori se, da po 100 godinah može živiti, i da labud, koi drugčie kao promuknit i neugodan glas ima, rado pričme pěvati, kad će uginuti; to nije istina, jer to je samo pričica. Jaja su od ženke plavetne boje, i u zelenkastu kadšto sudaraju; gnjezdo pravi pitomi labud obično sám, i to od šibah, korova itd., pak ga lěpo zastre travom i na tako priredjenom začme labudica nesti, i sáma labudiće odhranjuje.

Paun (pavo; der Pfau). Paun je po mněnju mnogih iz Indie donešen, jer se tamo i dan danas divji nahodi, ali ništa ne manje od njega se spominje već od starodavnih vremenah. On se može ploditi kano i ostale domaće kreljutaste životinje, i bez dvojbe, da je izmedju najlěpših pticah, ne samo radi oholog dèržanja, nego ponajviše radi lěpog perja, koje je s mnogovèrstnim bojama urisano.

Dèržanje paunovah. Ponajviše se dèrže radi lěpote i razveseljenja, nego li za gospodarsku hasnu; akoprem se mogu mladi paunčići, koji imaju ugodno, tečno (prijatno) meso, na město osobite kakove pečenke potrošiti; u osta-

*(Veoma ljube, ako im se hrana n. p. kukuruz u vodi nakvasi, a o tom sam se sám u Piškorevcih osvědočio.

Digitized by Google

lom paun ljubi prostor, rado se skita, letje na zidove, kuće, i na dèrvetje se pendra, gdè takodjer po lètu ob noć i spava; medjutim:

1. Paunica nese vèrlo malo jajah, a i ta istom gdègod snese, i tako bi se mogla izgubiti, kad se nebi na njih pazilo.

2. Buduć da pauniça rado neleže i zato se njezina jaja navadno pod pure metju, a data pravila kod purah, tičući se leženja, mogu se i kod paunovah upotrebiti.

3. Mužak je tretje godine u podpunoj snagi, i sposoban za plodjenje; a ženke su u snagi i za taj posao cèlu godinu prie t. j. muževne i sposobne za plod i leženje, a najposlè

4. Fele su paunovah mnogovèrstne, nu medju ostalima:

a) Plavetni paun (pavo cristatus L., der blaue Pfau), on je velikoće kao i pura, ali ima rep mal' ako ne 3 stope dugačak, kog u jesen gubi, a u prolètje opet novi izraste, i kadno kadšto uzdigne, ter iz njega cèli kotur načini.

b) Bèlkasti paun, koi ima bèlkasto i svètlo perje, u ostalom rep mu je lèp kao i onog nakitjen, samo što je više u bèlkastu boju risano.

5) Aziatski paun pod imenom: pavo tibetanus, der tibetanische Pfau: bogati ljudi ponajviše ga samo radi lèpote dèrže, jer meso od starog nevalja, a od jajah govori se, da nisu najzdravia.

Karfiol.

Od *Pavla Bibića.*

Plemenita, i kod svakog u velikom uvaženju stojeća zelen. Malo se preko lèta uživa, u jesen više, a preko zime najviše. Zato sème njegovo prie početka travnja (Aprila) netreba sijati, a onda ga na jednu dobro izkopanu, iztrošenu i uravnjenu lejicu valja posijati i s grabljama pograbiti, da sve sème pod zemlju otidje; zatim do sámog rasadjivanja vremena prilèžno zalivati. Kad rasad ovaj šest listovah dobije, onda ga valja rasadjivati; no na vreme, u kojem se on rasadjuje, vèrlo treba paziti; jer odmah, kako se s mèsta svoga pokrene, klone i rado vene. Zato paziti valja, ili da je onda oblačno, ili zemlja vlažna.

Na jednu od 4 stope široku leju nemogu više, no samo 3 uzduž vèrste doći, a struk od struka 2 stope da je daleko, jerbo je listje u karfiola dugačko, i svud okolo

Digitized by Google

korena zemlju tako pokrije, da niti kiša, niti pak zraci sunčani do korena dopreti mogu. Saditi ga kako god i kolerabu (kolorabu) treba, ali priležno zalěvati, a osobito dok se primi; od trave čuvati, okopavati i zemlju razpuštati, da u toliko lakše vlaga i toplota do žilah dospěti može.

Zimni karfiol u rujnu (Sept) stopèrv počinje na vèrhu cvět, ili bolje reći, ružicu praviti, koja je s uzkovèrčenim vèrlo nježnim listjem pokrivena, i běla kao kiselo mlěko ili frižki sir. — Ima i morasta karfiola, no běli se ovome predpostavlja. Ružica u karfiola pljosnasta je i okrugla, i može, samo ako je sěme od dobre fele, a zemlja pěskovita i malo podvodna, kao veliki tanjir narasti. Što je ružica sabijenia i čvèrstja, to je sve bolji karfiol, i dati će se duže dèržati; onaj pako karfiol, u kog se ružica razgranala i rědka je, nije za dèržanje, no odmah ga potrošiti valja. Nalaze se něki strukovi, da i u lěto ružicu – to je lětni karfiol — načine, no tog bez odlaganja treba trošiti, jer niti će jesen, a još manje zimu dočekati, nego se razcvětati i u sěme poběći.

Karfiol u jesen, što duže može, treba na leji ostaviti. Ja sam ga i prie pokladah božićnih, a mnogo putah i poslě, čupao i za zimnicu ostavljao. Svemu tomu vreme presudjuje; na mraz vèrlo valja paziti; svibanjski (majušni), istina, mraz neće mu škoditi, ali od jakog mraza ozebe, i onda je sav trud u zalud. Zato kako vidimo, da sirova spravlja se pogoda, i mrazovi da su već nastupili, onda svaki struk iz korena sa zemljom polako izčupati, veliko u naokolo listje poodkidati, i ako je ružica suva, odmah ga u podrum uněti, i svaki koren u pěsak s pol stope posaditi i dobro nabiti treba. — Dobro zabilježi: samo ono listje ostaviti valja, koje ružicu pokriva. Jedan struk od drugoga samo toliko treba nastaviti, da jedna ružica drugu nedodira. Ako li su ružice ili od kiše, ili od raztopljenog sněžka vlažne, to onda, kad se izčupaju, treba ih pod krov odněti, gdě větar dopire, pa svaki struk za koren vezati, i na jednu motku (kolac) tako oběsiti, da se ružice dolě okrenu, i donde ih tako dèržati valja, dok se god i ružice i listje neosuše; no na zemlju paziti, da se s korena neokruni, — a kad se ružice osuše, onda ih u podrum valja uněti i u pěsak posaditi.

Pri sadjenju paziti valja, da koja grudnica ili vlažan pěsak na ružicu nepadne, jer otuda ona trunuti počinje. U podrumu posadjeni karfiol nahodi se sad kao u jednoj leji, zato od vremena na vreme treba ga zalěvati, kada bi se

Digitized by Google

pěsak osušio; pri zaléwanju sud, u kom se voda za zaléwanje donese, netreba nad ružicama deržati, da koja kap na njih nekane; jer mesto ono uplésnivi se, a plésanj po tom prelazi u trulež; no sud onaj valja izmedju korenja provlačiti i zaléwati. Pa ako bi se i to dogodilo, da ono listje, koje ružicu pokriva, započne trnuti, — na što treba paziti — to onog časa listje ono pobacati valja.

I onaj karfiol s leje počupati treba i u podrum uněti, u kog ružica nebi veća od kokošjeg jajeta bila, jer će i onaj mali, ovako u pésku razsadjen i négovan, ružicu svoju tako razviti, da će za uživanje dobar biti. Netreba zaboraviti, kadšto vrata podrumska otvorati, i friški na karfiol zrak puštati.

Način, kojim se može pod zemljom voda pronaći.

Stavi pod jedan dobro kalaisani (pokositreni) lončić u prah iztučenog sumpora, bakarne (kufrene) hérdje i bélog tamjana, od svakog po 5 lotih (dvé unce ipó), začepi isti lončić s vunom, koja takodjer 5 lotih teži (važe). Sad izméri dobro i zabilježi, koliko je lončić težak. Zatim na méstu, gdé zdenac (bunar) kopati želiš, načini poduboku jamu (ali na suhom vremenu), zakopaj lončić istom zemljom, poslé 24 ure izkopaj ga, i očisti dobro od zemlje, pak ga opet izméri. Je li izgubio od svoje težine, to ćeš u zalud tražiti na onome méstu izvor ili žilu. Ako je naprotiv s dva lota težji lončić, to imaš 85 stopah (cipelah) kopati do izvora. Je li s 4 lota težji, onda kopaj 60 stopah. Bude li težji 6 lotah, onda $37^1/_2$ stopah; ako je 8 lotah, kopaj 25 stopah. Je li pak s 10 lotah težji, to ćeš podufano na izvor naići, ako $10^1/_2$ stopah kopao budeš. *(G. D.)*

Način, kojim se može sačuvati sěno.

U Rusii se sěno tako suši, da svoju boju (farbu, kolur) nikada neizgubi. Način, kako Rusi suše sěno, jest slédeći: Kako se trava dokosi, to se ona nerastire, nego odmah u plastić sadije (smetje); u sredi pako plasta načini se od četiri daske jedna oduška. Na ovi način toplota i vrućina, koja se pri sušenju radja, kroz odušku izlazi, i sěno ne samo svoju boju, nego i svoj miris (duhu) zadérži.

(G. D.)

Digitized by Google

Sadèržaj: Od gojenja voćakah. Od člana *Vasila Šimraka*. — Kako se voće sáčuvati može zdravo kroz svu godinu. — Sačuvati sěno od plěsni (plěsnivoće). — Razpis o podkivačkoj i živino-lěčničkoj učionici u Ljubljani.

Nauk odgojenja voćakah

(sadovenoga drevja).

Od člana Vasila Šimraka,

nadporučnika c. kr. banderialske regimente.

Predgovor.

Mnogi ravnatelj gospodarstva rad bi šta hasnovitoga u svojem gospodarstvu da učini, i daje si mnogo truda, da ovo ili ono pametno izvede (izpelja), jerbo je možebiti nègdi čuo, koliku korist ovaj ili onaj uvod u gospodarstvu doprineti more. Počelo se je već odavno po nèšto napredovie u našoj domovini gospodariti, i mnoga gospoda, a osobito nèkoji vlasteli (gospoda zemaljska), počeli su stupati u trag prosvětjenih dèržavah (orsagah).

Ali naš prosti seljanski (ladanjski) puk i njegovi gospodari ostaju sve jednako kod (pri) onog nesretnog prirèčja (poslovice): »*kako su moji stari živěli, onako i mi!*«

Po drugih dèržavah neima jedna seljanska (ladanjska) obitelj iliti familia toliko i tako lěpih zemljištah (baštinah, gruntov) za uživati; kao u nas; pa ipak [pak vèndar] vèrlo [jako] dobro i bogato živi; jerbo seljanin svoje livade ili sěnokoše gleda, ako su mokre i kisele, da ih osuši, pak ih onda dobro pognoji, ili vodu na njih napusti [napelja]; kroz to dobije dosta sěna iliti kèrme za blago, gleda onda lěpšu marhu odhraniti, i tako mu novac sám u kuću (hižu) dolazi. Njive oranice more, kad ima dosta kèrme i blaga, bolje gnojiti, da mu jače urode; isto tako pametno postupa s vinogradima i s voćkama.

Naš seljak pako nikad (nigdar) u svoju sěnokosu nezaviri, dokle neide kositi, pa zato niti ima dovoljno kèrme niti blaga; njiva mu malo kad i slabo urodi, jerbo ju malo kad gnoji il' nikad, i k tomu vèrlo slabo obradi (uděla). Tèrsje (vinograd) urědko pametno obděla, i vino spravi, jerbo je navadno pri obdělavanju (obradjivanju) tèrsja gospodar skup i s težacima po cèo dan pijan.

Kuća i ostala stanja (zdanja, zgrade) nečiste su, zamazane, nepokrivene i potèrgane.

Voćka, ako baš i samá gdě izraste, neima nikakva prigleda, i nikad se neosnaži, kao po drugih vilaetih. Talijanac, Francuz, Němac, ma isti Magjar naš susěd, zna lěpo i po upravi (reguli) svoj voćar urediti, i iz voća veliku korist (hasnu) izvaditi. Lěpo i zdravo odgojeno voće služi obitelji zimi i lěti (po zimi i po lětu) kroz mnogo vremena suho ili sirovo za hranu, izvan toga more se za gotov novac (pěnez) i prodati, ter tako i s ove strane gospodarstva, koja baš najmanje truda stoji (iziskuje), veliki dohodak izvaditi.

Voćka netraži (neište) baš osobiti (osebujni) položaj (položinu) zemlje, ako prem i dèrvo radje (rajše) i lěpše na dobroj zemlji odraste; voćka će, osim (izvan) na kamenu, vazda (svigdar) i na sva-

Digitized by Google

kom městu napredovati, samo ako je naravnim i potrebnim načinom usadjena i obskèrbljena.

Budući da je voćarstvo u našoj domovini u velikom nazadku, i da se malo gdě u nas vidi pametno i pospěšno uredjenih voćarah, zato ćemo ovdě o nauku voćarstva na onom temelju govoriti, kako se taj nauk u pitanjih i odgovorih za školsku děcu uvesti more.

Prie pako nego otaj nauk potanko razložimo, moramo u obće navesti:

P. Što je neobhodno potrebito paziti pri svakom dèrvetu voćke, da se zdravo, jako i rodovito dèrvo odgojiti more?

O. Poznato je, da dobar uspěh voćke zavisi od urednog zasada; zato treba i znati, kako se voćka presaditi mora, budući da svaka zemlja za svaku felu voća nije jednaka. To jest:

a) Otvori na onom městu, kamo kaniš voćku posaditi, najmanje pol godine (lěta) prie (predi) jamu od 4 postola (cipeliša) široku a 3 duboku (gliboku); i to ako kaniš saditi u pramalětju (proletju), otvori jamu u jeseni, ako pako hoćes da sadiš u jeseni, otvori jamu u prolětju (protuletju); i to zato, da se nutèrnja strana jame izvanjskom zraku i vremenu privadi, i da ona zemlja, s kojom se dèrvo opet (nazad) zasiplje, živa postane i svoju mèrtvu neplodnu narav izgubi.

b) Ako je zemlja slaba, mèršava, neplodna ili pěskovita, mora se metnuti na dno jame pod žilje voćke dobra i prepèrhla gnoja; najbolje dobroga šumskoga, koi od listja i gnjiloga dèrveta izilazi (dohadja). Zemlju, kojom se jama zasipava, valja takodjer s dobrim gnojem izměšati.

c) Ako je zemlja ilovačna, upotrebi šumski gnoj i poměšaj ga s finim pěskom ili s muljem.

č) Ako je zemlja jaka, mastna, ili kao na više městah u ravnicah, zamokra, onda upotrebi mort od staroga zida i poměšaj ga dobro sa čisto (posve) suhim gnojem. Ako se u ovakovih okolicah u otvorenoj (odpèrtoj) jami dugo voda zadèržava, i neće u sušnom vremenu da otidje, na ovo městu nije koristi voćku saditi, jerbo nerado i čisto slabo rodi.

ć) Prie nego što si voćku zasadio, učvèrsti u jamu kolac, za koi kaniš dèrvo privezati, i to zato, jerbo bi kasnie mogao koren iliti koju žilu s kolcem raniti, i voćka bi mogla hiriti i giniti, brez da bi mogao znati, šta joj je.

d) Ako je voćka izvan vèrta ili na takvom městu posadjena, kuda blago i marha dospěti more, tako ju moraš ograditi.

Digitized by Google

dj) Svaki mĕsec u lĕtu moraš ovakovu presadjenu mladu voćku ogledati, i sve one izgone, mladice i svèrži, koje iz žilja ili na stablu izpod cĕpa napolje (van) udaraju, marljivo i pametno odrezati, i na to dobro paziti, da se mravci ili gusĕnice blizu stabla nenasele.

e) Ako ćeš, da ti voćka bolje urodi i tako lahko u zimi neprezebe, metni oko stabla u jesen malo gnoja, i omotaj osobito mladja dèrvca u jesen s kukuruznom slamom, i ostavi ovu slamu uz stablo dotle, dok voćka neocvĕta. Bolji urod voćke zavisi takodjer od snaženja i obrezavanja ogranakah, koi se posao uvĕk u lĕpom vremenu mĕseca veljače ili ožujka obaviti mora. Mnogi vèrtlari (baščovani) zalĕvaju voćku potle učinjena osnaženja sa gnojnicom, što ipak za svaku felu dèrvetja i na svakoj zemlji probitačno nije.

ĕ) Ako ćeš, da ti posao voćarstva trud podpunoma naplati, pazi i na obiranje voćke, i na spravljanje voća (sadja), jerbo je spravljanje voća tako različno, kako i njegova vèrsta ili fela.

Glavni posao kod voćarstva.

P. Na što se razpada glavni posao voćarstva?

O. Glavni posao voćarstva razpada se potanko na slĕdeća:

1. Uredjenje i priugotovljenje (pripravljenje) onih gredicah, na koje se koščice siju.

2. Skupljavanje voćnih koščicah i izbor takovih od cĕpa ili divljake.

3. Usĕv koščicah na prisadište.

4. Presad mladih jednolĕtnih divljakah iz prisadišta u cĕpilnjak.

5. Izbor i sačuvanje cĕpovah (jednolĕtnih mladicah od pitome voćke).

6. Cĕpljenje divljakah u oko, koru, razkol i zarez.

I. Uredjenje gredicah za usĕv koščicah.

P. Kako se one gredice ili složčići uredjuju, na kojima se voćne koščice siju?

O. Na ovih gredicah izkopaju se jame u redu, od 3 postola širine, i 2 postola (noge) dubljine, a pedalj jedna od druge daleko, i izpune se s dobro prepèrhlim gnojem preko polovice; zatim zasiplje se gnoj sa onom istom zemljom i gredica se opet izravna, kako je i bila. Do usĕva koščicah mora se na ovoj gredici kakvo povèrtje usijati.

Najbolji gnoj za taj posao jest dobro gnojna zemlja iz

Digitized by Google

šume, a najbolji takovi gnoj nalazi se u jednoj drągi (jami), kamo voda listje iz šume i zemlju skupa naplovi.

Kad neima takovog, dobar je i domaći gnoj, samo da je dobro pregnjio i prepèrhnuo.

II. Skupljavanje i izbor voćnih koščicah.

P. Kada i na koi način treba voćne koščice pobirati, i šta se ima s njima pred usèvom uraditi?

O. Koščice se uzimlju samo iz voća, koje je skroz (posve) zdravo i zrelo; koščica divljake je zato bolja, jerbo od nje zdravie i jače dèrvo izlazi; pred usèvom valja koščice dobro u hladu i na vètrenom mèstu prosušiti.

P. Koliko felah koščicah ima medju voćem?

O. S kamenitom i mehkom ljuskom, kao na primèr (prilikù): trešnja, orah, marila, mandala, brèskva, šljiva itd. imadu tvèrde kamenite koščice. Kruška, jabuka itd. imadu drobnie koščice u mehkoj kožici.

P. Na što se imade pri kruškovih koščicah osobito paziti?

O. Kruškove koščice imadu izvana na koži nèku posve finu sladku slinu ili mrenicu; kako se ove koščice iz voća izvade, metnu se u studenu (hladnu) vodu kroz jedan dan, da ova mrenica odpadne. Ako se ova mrenica na koščici posuši, onda više nije za usèv prikladna, jerbo klica nemože one sline probiti i mora se ugušiti.

Kako se koščice iz vode izvade, metnu se na papir (artiu) u zračno mèsto, da se posuše, i kroz nèkoliko danah sprave se na suho, zračno mèsto, kamo miševi doći nemogu.

To isto ima se paziti i kod svake druge fele koščicah.

III. Usèv koščicah na prisadište.

P. U koje doba lèta siju se voćne koščice?

O. Navadno siju se takove po Sesvetah na lèpom i sušnom vrèmenu; ako je jesen prevèć mokra, tada je bolje sijati koščice rano u pramalètju, jer u zimi rado koščice poginu.

P. Kako se prirèdjuju gredice za usèv?

O. One gredice, na kojima je gnoj zakopan, razdèle se na jednake redke ili brazde, za $1\frac{1}{2}$ noge jedna od druge; zatim se polag užeta (žnore) razkopaju brazde za pó noge širine, i 2 palca dubljine.

U ove brazde pometju se koščice na pedalj (pedenj) daleko, od svake fele voća poseb, i zagèrnu se odozgor sa zemljom.

P. Kako se mogu koščice od miševah sačuvati?

O. Za otu svèrhu pometju se taljanske lupine medju

Digitized by Google

koščice po svoj brazdi; ove su vèrlo gorke, i miš neće tamo ni blizu, gdè lupinu osètja (ćuti).

P. Što se ima poslè odrasta prisadah s njima uraditi, i na što se ima ove godine (lèta) paziti?

O. Ako je pramalètje, a osobito travanj suh, zalèvaju se brazdice višeputah s gnojnicom. Grediće treba često (gusto) plèviti (pleti), i na to dobro paziti, da se ono slabo mlado dèrvce zajedno s travom s mèsta negane ili napolje (van) nepotegne.

Svaki na stabalcu niže pèrvog glavnog lista izlazeći list mora se lagano i marljivo otèrgnuti, da stablo jače bude i bèrže rasti može. Poslè plètve valja mlado dèrvetje svaki put malo okopati, i na to paziti, da se dèrvce s motikom nerani.

U rahloj i osušnoj zemlji treba dèrvca i u lètu pri sušnom vremenu višeputah zalèvati sa gnojnicom, ili pako s vodom iz mlake.

Za občuvati mlade slabe divljake pèrve godine na prisadištu, i druge godine u cèpilnjaku od smèrzline i snèga, omotavaju mnogi stabalca sa slamom ili nasipavaju s listinjem (sušnjem); mnogi su pako tomu protivni zbog miševah, koji se pod slamu ili šušanj skupljavaju i rado žilje divljakah izkvare.

P. Kako se može svaki kvar u pèrvoj jeseni izbèći?

O. Najbolje je, kasno u jesen oko Martinja sve divljake na gori rečeni način pokopati, zemlju oko žilicah, koliko je moguće, stisnuti, i svake fele dèrvca posebu u jednu jamu skupa složiti, i tako zemljom zasuti, da samo jedan pedalj vèrhunca napolju (vani) ostane. Ova jama mora biti na takvom mèstu u zatišu, kamo bura ili kakav drugi studeni vètar dospèti nemože. Ista jama nadkrije se s daskama tako nèndar (ipak), da malo i zraka tamo dospèti može.

IV. Presadjivanje divljakah u cèpilnjak.

P. U koje doba presadjivaju se divljake u cèpilnjak?

O. Kao što je rečeno, divljaka živi godinu danah na prisadištu, a u mèsecu veljači ili ožujku druge godine presadi se u cèpilnjak, t. j. malo prie nego potèra u sok (mezgu), i cèpljenje u zarez (sdruženje, spojenje, svezanje, kopuliranje), može se odmah obaviti na onim divljakama, koje su za to dosta jake i prikladne.

Divljake, koje su posve slabe, ostanu i druge godine na prisadištu; trešnja (črešnja) vèndar mora se već druge godine svakojako presaditi.

Digitized by Google

Ako kruškovih i jabukovih divljakah u drugoj godini na prisadištu ostane, odreže im se vèrhunac; od svake druge fele pako odrežu se samo dolnji izgoni.

P. Kako se mora greda (složčić) u cèpilnjaku za presad urediti?

O. Uredi se istom onako, kao i za usèv koščicah, s tim dodatkom, da ovdè jama veća i dublja, a redovi dalje jedan od drugoga biti moraju. Jame treba mnogo prie otvoriti, i (kao što smo u predgovoru napomenuli) polag fele zemlje s gnojem obskèrbiti.

P. Kako se veliki koren i ostale žilice obrezavaju?

O. Veliki srednji koren, kao i ostalo malo žilje, treba malo prirezati, i dobro paziti, da sva zemlja od žilja neodpadne.

P. Kako se divljaka i kolac u novu jamu postavlja?

O. U novu jamu metni najprie gnoja, poslè pridruži medju žilje kolac uz stablo, koje ovdè ništa dublje u zemlju doći nesmije, nego što je prie bilo; i pri zasipavanju čvèrsti zemljù uz stablo i na žilju tako, da nigdè prazno neostane. Divljaku okreni k izhodu sunca s onom istom stranom, kako je i prie stajala.

P. Od kojih felah divljakah obrezava se vèrhunac kod presada?

O. Navadno samo od jabukah i krušakah; medjutim može se nèkojim, i od kamenite ljuske izlazećim, vèrhunac na 3 oka više zemlje odrezati, jerbo lèpše grane dobiva i za cèpljenje sposobnia postaje. Pri presadu obrezavaju se samo one divljake, koje za cèpljenje u koru i razkol ostaju.

P. Na što se ima pèrve godine presada osobito paziti?

O. Svakoga mèseca valja cèpilnjak pregledati, i sve izgone (izpirke, svèržice) odozdó na stablu ili iz žilja tèrajuće otèrgati, dèrvca više putah plèviti i okapati.

One divljake, koje su za cèpljenje u zarez (spojenje, kopuliranje) odredjene, imadu se odmah, kako dèrvo u mezgu prelaziti počimlje, na kašnje navedeni način ucèpiti. Divljake pako, koje su za cèpljenje u oko (očenje, okuliranje) odredjene, cèpe se ove godine u mèsecu kolovozu polag prepisanoga načina u slèpo iliti spavajuće oko.

V. Izbor mladicah za cèpljenje (kalamljenje).

P. Kada se i u koje doba izbiraju mladice za cèpove; koje su za to najsposobnie, i kako se imaju čuvati?

O. Mladice (šibice) za cèpljenje režu se u mèsecu veljači ili ožujku, prie nego što dèrvlje potèra u mezgu;

Digitized by Google

jednolětne mladice na granama ili vèrhuncu od pódneva lěpe, čiste i gladke najbolje su; mladice pobiraju se sa najpitomie voćke one fele. Šibice svake fele poseb svežu se skupa u snopić i polože se osovce na zemlju u hladno město do upotrebljavanja, navadno u podrum (pivnicu). Za velike voćke u voćarima (tèrnacima) uzimlju se one mladice, koje upravo i jednako u zrak rastu.

Za male ili nizke voćke u baščama (vèrtima) upotrebljavaju se one mladice, koje iz nastran ležećih ogranakah

Ako se mladice u smèrzli pobiraju, nesmiju se s golom rukom primati, niti se smiju u sobuzaněti, već se izlaze. metnu pol sata u zdenu vodu, i onda u zemlju.

Mladice, kojima su pupuljci cèrveni i kora cèrna, prozeble su i nevaljadu; to se dogadja (pripeti) osobito kod aprikozah, trešanjah, šljivah tako zvanih bělicah, kod bresakah i krušakah.

Mladice, koje se jako posuše, metnu se prie cěpljenja dva dana i dvě noći u studenu vodu.

Mladice, koje se daleko pošiljaju, ili iz daleka donose (donašaju), treba na dnu kod zareza s voskom zamazati, i sa zelenom vlažnom mahovinom omotati (obviti).

VI. Od cěpljenja u zarez, u oko, u koru, i u razkol.

P. Kako se cěpi u zarez (druži, spaja, veže, kopulira), i u koje doba?

O. Ovakovo cěpljenje treba baš onda poprimiti, kada dèrvo u mezgu prelaziti počimlje.

Mladica za ovakvo cěpljenje treba da je tako debela kao i stablo, u koje se cěpi.

Najlěpše je stabalce za takovo cěpljenje, ako je debelo, kao pero za pisati.

P. Kako se odrezava stablo i mladica (cěp, kalam)?

O. Stabalce odreže se jednu nogu (postol, cipeliš) više zemlje na podškal (popreko) za $1^1/_2$ palca na jedan mah s oštrim nožem.

Šibica (mladica, cěp) odreže se isto tako na podškal za $1^1/_2$ palac pri debelom kraju, a pri vèrhuncu toliko, da samo 3 oka na cěpu ostanu.

Za cěpljenje svake vèrsti treba pripraviti zavoj (zavez), to jest, pol

Digitized by Google

palca široku a 8 dugačku platnenu kèrpu, ili od lipova likas voskom namazana, i malo dèrvne mahovine.

P. Kako se sastavlja (sdružuje, spaja) cèp sa stablom, i kako se veže i omotava?

O. Cèp treba k stabalcu tako na zarezanoj strani priložiti, da sèrce na sèrcu, a kora upravo na koru padne, i da medju ovima nikakve šupljine neostane.

Zatim se omota malo s mahovinom, i sveže se čvèrsto spomenutom kèrpom ili likom tako, da se cèp nikamo maći (ganuti) nemože.

P. Na što se ima pri cèpu pèrve godine paziti?

O. Ima se paziti na slèdeća:

a) Svi izgoni (izpirki, listje, svèrži) na stablu niže cèpa otèrgavaju se; samo onaj cèpu najbliži ostavi se dotle, dok cèp nepričme tèrati, da sok u vis bliže cèpa navlači; poslè se i ova grančica otèrgne.

b) Ako je mèsec travanj odviše suh, treba cèp malo oblijati u vezu i pri zemlji.

c) Ako sva oka na cèpu potèraju, odreže se vèrhunac svim svèržicama, osim najgornje, koja za glavno stablo ostaje.

ć) Kada su mladice na cèpu u sèrpnju m. preko 6 palacah odrasle, popusti se malo zavez na loše; to isto ponovi se za 5 ili 6 nedèljah opet.

ć) Ako mladice na cèpu do 3 oli 4 noge odrastu, mora se zavez (omotaj) posve oduzeti iliti skinuti.

d) Kolac, uz koi je cèp privezan, ostaje dotle, dok stablo dosta jako nije, da može vètru suprotstati, navadno do 6. ili 7. godine.

II. Od cèpljenja u oko (*očenja, okuliranja*).

P. Kako se cèpi u oko?

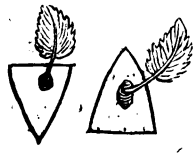

O. Mnogi dèrže cèpljenje u oko za najbolju izmedju sve četiri fele cèpljenja, i to zato, jerbo se svako malo i veliko dèrvo bez ikakva kvara u pramalètju i do Ivanja u tèrajuće, a pred jesen u spavajuće oko cèpiti može.

P. Kakva je razlika izmedju cèpljenja na tèrajuće i na spavajuće oko?

Digitized by Google

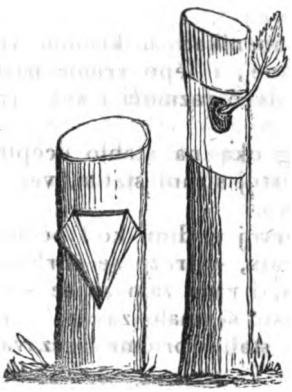

O. Čěp na těrajuće oko u pramalětju i oko Ivanja potěra mladicu već u ovoj istoj godini; čěp pako na spavajuće ili netěrajuće oko u kolovozu měsecu, spava kroz čělu zimu, i potěra mladicu stoprv dojdućega pramalětja.

P. Od kakvih mladicah uzimlju se oka (pupuljci) za ovo čěpljenje?

O. Za čěpljenje u těrajuće oko uzme se oko iz mladice prošaste godine, koja nije rodila; za čěpljenje u spavajuće oko uzimlju se okašca iz mladice one iste godine, ne ipak od tako zvanih vodenih izgonah.

P. Kako i s kojom pnmnjom (pazljivostju) ima se okašce iz mladice izvaditi?

O. Više oka prereže se kora na šibi, i tako isto sa desna i lěva (pogledaj figuru); zatim se pazljivo odlupi s nožem malo i dèrveta od šibe da se klica, koja kao běla piknja ili uzlić pod korom leži, nepokvari; listić (pero) izrezanoga oka ostane na njemu, samo se list na pol otèrgne; izrezano oko mora se onaj hip učěpiti, inače se osuši i sok pogubi.

P. Kako se ima stablo divljake zarezati?

O. Na jednu nogu od zemlje prereže se kora divljake na toliko, kolika je gornja strana izrezatog oka; zatim se od polovice toga prereza kora opet niz deblo (stablo) toliko zareže, da izrezano oko zadosta prostora medju ovim na divljaki učinjenim razrezom imade, kora se odlupi sa jednim k tomu pripravljenim dèrvcem (štičicom, pijavicom, jezičcem, zagvozdom) od stábla lěvo i desno tako pazljivo, da se kora nepokvari.

P. Kako se ima oko u ovu otvorenu koru divljake umetnuti?

O. Oko uzme se pazljivo medju otvorenu koru stabla s gori rečenim dèrvcem tako, da se krajevi izrezatoga oka pod otvorenu koru stabla sakriju; zatim se oko posve lagano k stablu pritisne, krila otvorene kore stabla sklope se i zatvore preko urinutog oka natrag, i čěp se priveže i omota ne prečvèrsto.

Digitized by Google

P. Ima li se paziti na vreme i čist zrak kod ovog posla?

O. Cěpiti u oko nije slobodno nikad u kišnom vremenu, već vazda kad kiša prestane, i lěpo vreme nastane, i to zato, jerbo kiša koru odveć razmoči i sok razpere.

P. Može li se više od jednog oka na stablo ucěpiti?

O. Može, samo ne na onoj istoj strani stabla, već na drugoj i to niže ili više nego pèrvo.

P. Na što se ima paziti u pèrvoj godini kod očenja?

O. Kako je cěp počeo těrati, odreže se vèrhunac od stabla na jedan palac do cěpa, i rana zamaže se s voskom, poslě 4 ili 5 neděljah popusti se malo zavoj, i kada cěp dobro odraste, i zavoj u stablo pričme zarezavati, oduzme se zavoj posve.

Zavoj na spavajućem oku popusti se malo oko Sesvetah, a na dojduće pramalětje, kada cěp dobro potěra, odvine se.

Ako se oko na stablu neprimi, valja na zarez ucěpiti.

P. Što treba raditi druge i slědećih godinah?

O. Ako je velika srednja mladica preveć tanko i visoko odrasla, podreže se u pramalětju kod snaženja voćara na 2 do 3 oka natrag do glave; ima li cěp više granah, to se prirežu sve na isti način, i tako dèrvo neide samo u visinu već i u širinu, dobije lěpe stupove i grane, i raste u krunu (glavu).

Zemlja izpod cěpovah mora se više putah opleti, uzkopati i kakvim god povèrtjem nasaditi, da prazna nestoji; na mrave i gusěnice treba dobro paziti i takove zatèrti, cěp mora do 6. ili 7. godine uvěk za kolac privezan biti.

P. Na što se ima kod cěpljenja u oko u obće paziti?

O. Na slědeća:

a) Ako list ucěpljena oka sám odpadne, znamenje je, da se je oko primilo; ako se sfèrkne i neće da odpadne, znamenje je, da neće potěrati; tada se snimi (uzme) dolě, i rana se zamaže s voskom.

b) Za kruške i jabuke uzimlju se dolnja oka mladice, (ne věndar najdolnja); za breskve srednja i više stojeća, medju kojima se rado ona dvostruka i trostruka izabiraju.

c) Ako si oka iz daleka za cěpljenje dobio, i na vrućem danu cěpiti moraš, metni okašca u jedan lonac pun vode.

Digitized by Google

ć) Neodrezuj na divljaki, koju kaniš u oko cěpiti, ništa prie, jerbo sok natrag udari, i posao ti je badava.

ć) Cěpi upravo onda, kad se kora od dèrveta već dade lupiti.

d) Necěpi nikad po kiši.

dj) Necěpi u pódne, već u jutro ili pred večer.

e) Pri cěpljenju u těrajuće oko u pramalětju metni cěp od pódana, na netěrajuće ili spavajuće oko k jutru ili pónoći.

ě) Cěpiti u oko najbolje je u divljaku od godinu danah, i samo u potrebi cěpi na ovaj način starie dèrvo.

f) Pazi dobro, kada dèrvo u mezgu prolazi, jerbo sve dèrvlje nije jednako; najprie potěra aprikoza, poslě redom breskva, trešnja, višnja, šljiva bělica, rana kruška, rana jabuka, kasna kruška, kasna jabuka; ovim redom treba i cěpiti. Cěpljenje voćakah, iz kamenite ljuske izlazećih, na spavajuće oko, izvan breskve, malo je kad dobro.

III. Od cěpljenja u koru.

P. Kad se cěpi u koru, i kako?

O. Stopèrv u pramalětju, kada je dèrvo puno soka (mezge) i kora se od stabla lupiti dade. Stablo odpili se na jednu nogu (cipeliš) više zemlje, i izgladi se s nožem; zatim se razreže kora niz stablo na onoj strani, gdě je kora najčistja i posve gladka, za jedan palac, i ova odlupi se dèrvetom malo od stabla; niz ovaj zarez uzme se cěp pod koru i priveže se k stablu; nad 3. okom odreže se vèrhunac cěpa.

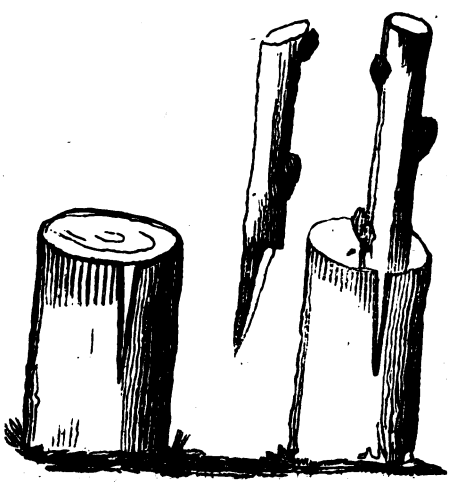

Na dosta debelo stablo mogu se i dva cěpa usaditi, i to jedan prama drugomu.

P. Kako se prirediuje šibica za ovakov cěp?

O. Nasuprot zadnjega oka s druge strane šibice odreže se cěp na podškal, i izvanjska kora ostruže se na toliko, da se zelena pokaže. Prirezan kraj od

Digitized by Google

cěpa mora tako zaoštren (stanjit) biti, da se pod koru od stabla lahko urinuti može.

P. Što se ima u pogledu na zavoj kod ovakovog cěpa paziti?

O. Ranjeno stablo zamaže se na vèrhuncu sa voskom okolo cěpa, na vosak dodje mahovina, i onda se cěp stablom obvože ne prečvèrsto. Kako cěp potěra i na pèrst dugu svèržicu dobije, odmota se zavoj na cěpom tihom danu, da se prozrači, i poslě se opet zamota i sveže.

P. Šta valja paziti u pogledu na otèrgavanje svèržicah?

O. Samo ona svèržica, koja je na stablu cěpa najbliža, neotèrguje se, dok se cěp dobro neprimi i nepotěra, zato, da sok i vlagu uz deblo k cěpu privlači. Svèržice na cěpu poodkidaju se sve izvan 2 ili 3, koje za glavu ili krunu ostaju.

Ako želiš imati visoku voćku, pusti svèrži i grane neobrezane u vis; hoćeš li něke kruške i jabuke za bašču da imaš, a ti prirezavaj svake godine svèrži i grane 4 ili 5 godinah jednako.

IV. Od cěpljenja u razkol (pukotinu, razcěp).

P. Kada se cěpi u razkol i u koje doba?

O. U pramalětju, prie nego dèrvo u mezgu ili sok potěra. Stablo odpili se sa žagom (pilom) za nogu više zemlje, izgladi se s nožem, razkoli se sa posve tankim glětom (dlětom) ili tankom balticom na $1^1/_2$ palac upravo po sredini stabla; zatim se na obadva kraja urinu dvě dèrvene štičice u pukotinu; baltica ili glěto izvadi se napolje, i već prie uredjeni cěp postavi se upravo u sredinu razkola; kada se cěp dobro uravna, izvade se one dèrvene štičice napolje, rana stabla zamaže se s voskom, cěpi se omota i priveže.

Ako je stablo dosta debelo i jako, mogu se i dva cěpa jedan prama drugomu usaditi.

P. Kako se ima šibica za ovaj cěp zarezati i urediti?

O. Niže poslědnjeg oka zareže se šibica na obedvě strane tako, da izgleda kao zagvozda ili glěto; obadva zareza valja da se na sèrcu sastaju, i na obadva bèrbta mora kora ostati nepokvarena. Na cěpu se ostavljaju samo po 3 oka, drugo se odrěže. Na stablu ovakovog cěpa poodkidaju se svi izgoni bez razlike, svèrži cěpa pako polag nakane za veliku ili nizku voćku.

P. Na što se ima u obće kod cěpovah svake vèrsti paziti?

Digitized by Google

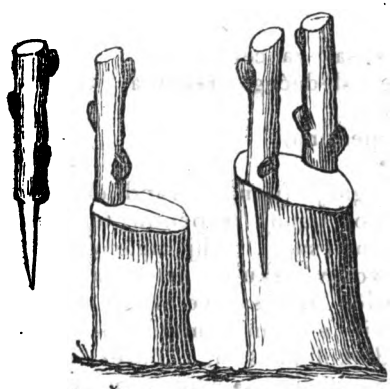

O. Na slědeća:

1. Da je svaki cěp zbog větra i ptičah za dobro učvèrstjen kolac privezan.

2. Izgone valja marljivo na stablu i žilju otèrgavati, da vlagu, koja cěp hrani, na se nevuku, i da cěp kroz oto neoslabi i nezagine.

3. Prirezavanje cěpa i njegovih svèržicah ravna se po volji gospodara, t. j. hoće li nizke za bašču, ili visoke voćke da pitomi i goji.

4. Čistjenje, okopavanje i više putah zalěvanje cěpovah do 4. i 5. godine neobhodno je potrebito.

5. Treba preprečiti, da težina snèga mladi cěp neprekine (nepretèrgne), i da mu mravci i gusěnice nenaškode.

Od gnojenja i plodnosti voćakah u obće.

P. Kako i čime se voćka najbolje pognojiti može?

O. U pèrvih godinah treba izpod svega dèrveta zemlju rahlu i od trave čistu dèržati, i svake jeseni okopati.

Na zločestoj zemlji odkopa se zemlja od stabla i nad žiljem na jedan postol duboko u jesen, i ova jama zapuni se s dobro prepèrhlim govedjim ili šumskim gnojem, i gnoj se zatèrpa opet sa zemljom. U pramalětju osnaži se voćka po svih granah, i ako je gdě ranjena, zamaže se s voskom.

P. Kako se neplodnoj voćki pomoći može, da bolje rodi?

O. Ovako:

1. Operi stablo sa svinjskom gnojnicom, to zatare mahovinu i pomaže mnogo urodu.

2. Namaži stablo sa ugašenim frižkim vapnom (krečom) u zimi s perutnjačom.

3. Otèrgaj u kasnoj jeseni sve one godišnje mladice na stablu i granama.

4. Metni u kakvu staru posudu jedne tralje (šaibtrugu) kravljeg gnoja, i isto toliko ovčjega, nalij posudu s gnojnicom i kišnom vodom, metni takvu posudu na sunčano město za 14 danah i proměšaj ovu směsu svaki dan, metni u ovo jedan funt soli, i ako možeš, govedje kèrvi. S ovim zalěvaj neplodnu voćku, i ona će sigurno roditi.

Digitized by Google

Pripravljanje (priredjenje) voska za cĕpiti (dèrvomaza, melema).

P. Kako se priredjuje vosak za cĕpljenje?

O. Kupi i uzmi polag slĕdećega recepta; to jest:

1 funt. žutoga voska,
1/4 » debeloga terpentina,
1/2 » žute smole;

i raztopi na tihoj žeravici u tiganji (ponjbi, randljeku) vosak i smolu, a poseb u drugoj tiganji terpentin; terpentin iznesi napolje, dobro ga proměšaj, i ulij lagano medju raztopljen vosak i smolu; ovo sve skupa proměšaj i ulij ga u zdĕlu hladne vode; u zdĕli izměšaj sve skupa kao tĕsto s rukama, koje vĕndar prie s uljem namaži; napravi iz otog tĕsta štanžice poput diakolonflaštra, i poreži ih na komade razvrućitim nožem po volji; komade spravi do upotrebljavanja.

Kako se voće sačuvati može zdravo kroz svu godinu.

Ugasi se klaka (vapna), pak kad se osuši, treba ga dobro u prah satèrti, i složi se u kakav sud jedan red voća, pak se dobro pospe (posiplje) s onim prahom od klaka; i tako stavi se opet drugi red voća, i opet se s klakom zaspe, i to se tako čini, dok se sud nenapuni. Poslĕ izvèrne se sud ovako otvoren i stavi se u zemlju, koja je pokrivena istim prahom od klaka, tako da doli okolo suda klaka dosta bude. Ovako se voće za dugo vreme sačuvati može zdravo, a tako isto i krumpir, samo treba svaki red krumpira povisoko nasuti s prahom klačnim (vapnenim).

(*G. D.*)

Sačuvati sĕno od plĕsni (plĕsnivoće).

Kad se sĕno u plast saděva, pospe se na svaki red sĕna od jedne noge visoko poněšto soli, dok se nezavèrši plast, pak se na vèrhu opet dobro pospe sa solju. Ovako ako sĕno izgledalo bude kao plĕsnivo, opet će ga blago rado jesti, i neće trebovati blagu tako često soli davati. Ovako čine u Švajcarskoj i Švedskoj. (*G. D.*)

Digitized by Google

Razpis o podkivačkoj i živino-lěčničkoj učionici u Ljubljani.

Razpis. C. kr. ilirsko upraviteljstvo u Ljubljani razaslalo je sliedeći oglas o ustrojenju i otvorenju podkivačke i živino-liečničke učionice u Ljubljani, koi se občinstvu ravnanja radi na znanje daje.

U Zagrebu 21. studenoga 1849. Mirko Lentulaj.

Uslied proglašene gubernialnim decretom odluke vis. ministerija tèrgovine od 25. kol. t. g. pod br. 16493 naredjeno je, da u krunovini Kranjskoj nesmě nitko kovačiu tierati. ako nemože sviedočbama dokazati, da je polazio polugodišnju školu u Ljubljani ili drugu koju javnu školu, kojoj pripada pravo, slične sviedočbe izdavati. Školski tečaj Ljubljanskog zavoda za živino-liečenje i podkivanje počet će po prepisu rečene odluke mieseca studenoga 1849. godine.

Zidanje nuždne u tu svèrhu sgrade i nabavljenje potrebitog pokućtva zaostalo je poradi nepovoljnog za zidare vremena; s toga se ovaj školski tečaj nije mogao otvoriti mieseca stud., no će se svakako 7. sieč. 1850. započeti.

Budući da će se u ovom zavodu bezplatno podučavati u slovenskom jeziku, to će moći svi, ne samo iz Kranjske, nego i iz obljižnjih krunovinah, koji se žele ovome zanatu posvetiti, imenito iz slovenskih stranah Koruške i Štajerske, iz primorja, iz Dalmacie, i poradi velike srodnosti jezika iz Hèrvatske učastvovati podučavanju ovoga zanata.

Dostavlja se dakle do obćega znanja, da će se podučavanje ovo u slovenskom jeziku započeti 7. sieč. 1850, te će trajati školski tečaj za podkivače do konca mieseca lipnja, a za ostale izvanredne učenike živino-liečenja do konca mieseca kolovoza. Budućih godinah započet će i svèršit se ove škole, kao što i drugi zavodi. Ovaj zavod sastojat će:

1. Iz učionice za podkivanje, u kojoj će viešt i izkusan kovač practički podučavati, kako se podkivaju zdrava i bolestna kopita.

2. Iz bolnice za marvu, na koju će paziti jedan učitelj s jednim pomoćnikom. U ovu bolnicu primat će se tako bolestna marva, kao i ona, koja se nalazi pod službenim ili policajnim iztraživanjem.

3. U ovoj učionici predavat će se svi živinoliekarski predmeti kao; theoria o podkivanju kopitah i šapah (pa-

Digitized by Google

pak), prirodopis, o čuvanju marvinskog zdravlja, zootomia, zoophysiologia, obćenita i posebna nauka o nutèrnjih i izvanjskih bolestih marvinskih, i kako ih valja liečiti, zatim kad se valja i kako kod liečenja služiti nemože ili drugim kojim zdravnim orudjem; kakova je marva u izvanjskom svom obliku, kako se plemeni; nauka o radjanju; sudbeno živino-zdravništvo kako se marva i meso nadzire. Nauke ove opredieljene su za izvanredne učenike, i trajat će cieli godišnji tečaj; sadèržavaju samo bitnost i jezgru onoga, što je najkoristnie znati, da se tako razprostre zdravo i practično ponjatje o živino-zdravništu, a odstrane tako debele predsude kod postupanja s bolestnom marvom.

Polugodišnji tečaj iz podkivanja moraju svèršiti svi oni kovači, koji žele u krunovini Kranjskoj kovački majstori postati, i učenici su dužni polaziti učionicu, u kojoj se predaje, kako se podkivaju kopita i šapovi, i practički se uviežbavati u kovačnici. Po dobro svèršenoj nauci dobit će podkivači sviedočbu, koja će im uslied visoke ministarske odluke od 14. kolov. t. g. pod br. 5857 podieliti pravo, da mogu kovačiutierati. Ostale nauke živinozdravniške, koje se u tom tečaju uče, kao i predavanje o marvinskom liečenju mogu takodjer za vreme školskog tečaja slušati, no bez uštèrba prepisanih naukah i samo kao izvanredni slušatelji; isto tako mogu i izpite iz tih naukah položiti i sviedočbe dobiti o svojem liekarsko-marvinskom zvanju; no ovakve sviedočbe nepružaju nikakovo pravo za liečiti marvu.

Učenici, koji žele polaziti školu podkivanja, moraju se ravnateljstvu tog zavoda prijaviti i pismeno dokazati, da su kovačiu izučili; ujedno morat će se prie podvèrći malom izpitu o kovanju gvoždja.

Osim kovačah mogu se kao izvanredni slušatelji u ovaj zavod primati, nauke slušati i sviedočbe o svom znanju dobivati: seljački sinovi, koi umiedu čitati i pisati, živinorednici, gospodari svake dobe, nadziratelji marve i mesa, zatim liekari, ranarnici i ini priatelji živino-zdravničkih znanostih. Samo se po sebi razumieva, da se sviedočbama, koje ova škola izdaje, nepodieljuje ujedno pravo izvèršivanja živino-zdravničke prakse, budući do takove samo veliko živinozdravničko učilište u Beču izdaje. U Ljubljani 22. listopada 1848.

Leopold grof Welsersheimb,
dèržavni poglavar.

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z162374806

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Fr. Hollnsteiner
bgl.
Buchbinder
im rothen Haus
IN WIEN.